MD
90.194

HUNGARIA TYPOGRAPHICA II.

V. ECSEDY JUDIT

A RÉGI MAGYARORSZÁGI NYOMDÁK BETŰI ÉS DÍSZEI XVII. SZÁZAD

1. KÖTET

NYUGAT- ÉS ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI NYOMDÁK

BALASSI KIADÓ
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

V. ECSEDY JUDIT

A RÉGI MAGYARORSZÁGI NYOMDÁK BETŰI ÉS DÍSZEI XVII. SZÁZAD

HUNGARIA TYPOGRAPHICA

II.

V. ECSEDY JUDIT

A RÉGI MAGYARORSZÁGI NYOMDÁK BETŰI ÉS DÍSZEI XVII. SZÁZAD

1. KÖTET

NYUGAT- ÉS ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI NYOMDÁK

BALASSI KIADÓ–ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
BUDAPEST

A szerző kutatásait az Országos Tudományos Kutatási Alap támogatta (T 42468)

A kötet kiadását az Országos Tudományos Kutatási Alap támogatta (PUB K 76653)

A bártfai Klöss-nyomdáról és Városi nyomdáról szóló fejezeteket írta
FARKAS ÁGNES

HD 90.194

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

2010

© V. Ecsedy Judit, 2010

ISBN 978-963-506-791-6
ISSN 1785-7201

Felelős kiadó Kőszeghy Péter igazgató
Felelős szerkesztő Borus Judit
Műszaki szerkesztő Harcsár Magda
A könyvet Szák András tervezte
A nyomdai munkálatokat a Mesterprint Nyomdaipari Kft. végezte
Felelős vezető Szita Lajos ügyvezető igazgató

TARTALOM

Előszó 7
Preface 9

A NYOMTATOTT KÖNYV ÉS DÍSZÍTÉSE A XVII. SZÁZADBAN

TIPOGRÁFIA ÉS GRAFIKA

A HAZAI NYOMDÁK FELSZERELÉSÉNEK SAJÁTOSSÁGAI

I. A nyomdák területi és felekezeti megoszlása, felszereltsége 13
II. A nyomtatott könyvek díszítése: reneszánsz és barokk 17
III. A nyomtatott könyvek illusztrálása – fametszetek 22
IV. A nyomtatott könyvek illusztrálása – rézmetszetek 25
V. A nyomdák külföldi kapcsolatai 34
VI. A hazai nyomdák összefüggései 38

TIPOGRÁFIA ÉS KÖNYVDÍSZÍTÉS A XVII. SZÁZADI NYOMDÁKBAN

NYUGAT- ÉS ÉSZAK-MAGYARORSZÁG

1. Káptalani nyomda Nagyszombatban (1578) (–1601–1609) 43
2. Nyugat-dunántúli evangélikus nyomda (1582) (–1601–1643) 45
3. A bártfai Klöss-nyomda és Városi nyomda (1597) (–1601–1700–) *(Farkas Ágnes)* 49
4. Érseki nyomda Pozsonyban és Nagyszombatban (1609–1621) 54
5. A dunántúli reformátusok nyomdája (1617–1668?) 56
6. Jezsuita kollégiumi nyomda Pozsonyban (1623–1652) 61
7. A cseh exulánsok nyomdája (1636–1700–) 68
8. A nagyszombati Akadémiai (Egyetemi) nyomda (1648–1700–) 72
9. Az eperjesi Scholtz-nyomda (1656–1658) 81
10. Nádasdy Ferenc nyomdája (1666–1672) 84
11. A pozsonyi Gründer-nyomda (1669–1673) 90
12. A pozsonyi Zerweg nyomda (1675–1678) 92

KATALÓGUS*

A katalógus használata 97
Guide to the Catalogue 99

1. Káptalani nyomda Nagyszombatban (1578) 1601–1609 ..... 101 [243]
2. Nyugat-dunántúli evangélikus nyomda (1582) 1601–1643 ..... 102 [255]
3. A bártfai Klöss-nyomda és Városi nyomda (1599) 1601–1700– *(Farkas Ágnes)* ..... 106 [277]

*Szögletes zárójelben található a Képtáblák megfelelő oldalszáma

4. Érseki nyomda Pozsonyban és Nagyszombatban 1609–1621 ..... 118 [339]
5. A dunántúli reformátusok nyomdája 1617–1668? ..... 122 [361]
6. Jezsuita kollégiumi nyomda Pozsonyban 1623–1652 ..... 124 [373]
7. A cseh exulánsok nyomdája 1636–1700– ..... 144 [471]
8. A nagyszombati Akadémiai (Egyetemi) nyomda 1648–1700– ..... 157 [539]
9. Az eperjesi Scholtz-nyomda 1656–1658 ..... 202 [845]
10. Nádasdy Ferenc nyomdája 1666–1672 ..... 203 [851]
11. A pozsonyi Gründer-nyomda 1669–1673 ..... 206 [875]
12. A pozsonyi Zerweg-nyomda 1675–1678 ..... 209 [903]

A XVII. századi cifrák áttekintése és leírása időrendben, első megjelenésük évével és a nyomdahelyekkel, Nyugat- és Észak-magyarországi nyomdák 213
Metszők és rajzolók mutatója. Szignált és egyes mestereknek tulajdonított metszetek 219
Áttekintés a nyugat- és észak-magyarországi nyomdákban használt betűkről, méretük szerinti sorrendben a nyomdahely és az időkör megjelölésével (XVII. század) 232

Rövidítések 239

KÉPTÁBLÁK

A nyomdai készletek bemutatása műhelyenként 243
Hely- és névmutató 923

ELŐSZÓ

Kötetünk a XVII. századi hazai nyomtatott könyvek betűit és díszeit tekinti át. A könyvnyomtatóműhelyek által előállított könyvek száma ebben a században megtöbbszöröződött, sőt felszerelésük is gazdagabb lett, így a bemutatandó anyagot földrajzi megosztásban ketté kellett választanunk: az első kötet a nyugat-magyarországi és az észak-magyarországi nyomdák egy részének felszerelésével foglalkozik. Az itt nem tárgyalt többi észak-(felső-)magyarországi nyomdát, valamint a kelet-magyarországi és erdélyi műhelyeket majd a XVII. század második kötete tartalmazza.

Ez a kötet a hazai könyvnyomtatás legkorábbi szakaszát, az 1473–1600 közötti időszakot átfogó, 2004-ben megjelent munkának a folytatása; az alkalmazott módszer és rendszerezés azonos. Az említett földrajzi határokon belüli XVII. századi hazai nyomdák teljes betűanyagát és díszítőelemeit bemutatjuk, a legnyugatabbra fekvő lorettomi nyomdától Pápáig, északra pedig Bártfáig. (Különösen gazdag díszekben és illusztrációsorozatokban a pozsonyi és a nagyszombati nyomdák jellegzetesen barokk könyvtermése.) Ahhoz, hogy pontos képet kapjunk a korabeli tipográfiai emlékekről, át kellett tekintenünk minden egyes, az országnak ezen a részén 1601 és 1700 között megjelent könyvet, és listába foglalnunk a bennük található betűket, iniciálékat, díszeket és illusztrációkat.

Kötetünk célkitűzése a XVII. század folyamán Magyarországon készült könyvek könyvdíszeinek, illusztrációinak és nyomdabetűinek pontos számbavétele és rendszerezése. A szöveget szemléltető ábrázolások mellett a pusztán díszítés céljából alkalmazott valamennyi címlapkerettel, díszes kezdőbetűvel (iniciáléval), záródísszel, nyomdai cifrával is foglalkoztunk, vagyis nem rangsoroltuk a fennmaradt grafikai emlékanyagot: a művészi szempontból értékes metszetek mellett a kezdetlegesebb kidolgozású, szerényebb díszek és ábrák sem kerülték el a figyelmünket.

Összegezésünk, amely folytatja a korábbi korszak azonos módszer szerint történt feldolgozását, annyiban újszerű, hogy a XVII. századról mostanáig ilyen átfogó, a nyomtatott könyv minden elemére kiterjedő áttekintés még nem készült. Olyan résztanulmányok azonban, amelyek egy-egy nyomdával foglalkoznak, az utóbbi évtizedekben már megjelentek, és a rendelkezésünkre áll Pataky Dénes *A magyar rézmetszés története* (Budapest, 1951) című összefoglalása is. A barokk kor könyvillusztrálásának sok területét dolgozták fel Knapp Éva, Tüskés Gábor, Galavics Géza és Rózsa György tanulmányai. A szakirodalom kevesebbet foglalkozott a korszakban még mindig közkedvelt fametszetes illusztrációkkal – kivételt képeznek a Dukkon Ágnes által összegzett kalendáriumi illusztrációk –, a könyvdíszekkel pedig egyáltalán nem.

A korabeli hazai sokszorosított grafika bemutatásakor, egyrészt alfabétumok összeállításával, méthűen rekonstruáltuk a hazai nyomdáink által használt valamennyi betűtípust és nyomdai cifrát, másrészt nemcsak a könyvdíszek katalógusában törekedtünk teljességre, hanem minden egyes könyvdíszt is reprodukálunk, mérethű formában. A Katalógusban utalás található azokra a könyvekre, amelyekben az adott dísz, illusztráció stb. előfordul, szintén a teljesség igényével. A kötet ily módon egyben a XVII. századi nyugat- és észak-magyarországi könyvdíszek és betűtípusok repertóriuma is. A tárgyalt nyomdahelyek: Lorettom, Németújvár, Sárvár, (Sopron)Keresztúr, Pápa, Tejfalu, Somorja, Kőszeg, Pozsony, Nagyszombat, Trencsén, Zsolna, Eperjes, Bártfa és Lőcse (részben). (A Lajta menti lorettomi nyomda előzményei Pottendorfba és Bécsbe nyúlnak vissza, így ennek a nyomdafelszerelésnek is végigkövettük az útját.)

Az előző korszak esetében elmondhattuk, hogy minden sokszorosított grafikai ábrázolás könyvben maradt fenn. Ez a mostani időszakunkra már nem áll: megjelentek a rézmetsző technikával készült önálló grafikai lapok. Amennyiben ezekben szedésnyomással készült szöveg nem található, akkor nem vettük be összeállításunkba. Ugyancsak nem tárgyaljuk azokat a külföldön nyomtatott könyveket, amelyekhez itthon készült rézmetszetes táblák is tartoznak. Az irányadó tehát a könyv nyomtatásának a helye volt, nem pedig a sokszorosított grafika készítésének a helye.

Újra hangsúlyoznunk kell, hogy a kötetben csak azoknak a könyveknek a nyomdabetűit és könyv-

díszeit, illusztrációit mutathattuk be, amelyekből legalább egy példány vagy töredék fennmaradt. Ennyiben tehát a nyomdai és grafikai anyag nem teljes, hiszen azok az egykori könyvek, amelyekből egyetlen példány sem maradt fenn, nemcsak a magyarországi könyvészet, hanem a sokszorosított grafika számára is elvesztek.

PREFACE

This volume surveys the typography and decoration of seventeenth-century printed books in Hungary. In the course of the seventeenth century, the number of books produced in the printing workshops grew rapidly and the techniques of printing became richer. For this reason, we were required to divide the material into two parts. Volume I contains the type faces and decorations of printing presses in Western Hungary (Transdanubia) and in part of North(Upper) Hungary. The books produced by printing presses in Pozsony (Bratislava) and Nagyszombat (Trnava), most of which are in the Baroque style, are particularly rich in decorations and illustrations—they comprise most of this volume. (A second volume for the seventeenth century will cover the remaining printing presses in Upper Hungary as well as workshops in Eastern Hungary and Transylvania.)

This volume is the continuation of a book published in 2004 and surveying the earliest period in Hungarian book printing—1473 to 1600. The same methodology and categorisation are also used in this present volume. The aim has been to present—as fully as possible—the typography and decorative elements of printing presses in Hungary in the seventeenth century (1601 to 1700). In terms of scope, the book is limited to the aforementioned geographical confines—from the printing press in Lorettom (Loretto) in the far western part of the country to Pápa and then north as far as Bártfa (Bardejov).

In order to obtain a clear impression of seventeenth-century typography, we had to examine every book published within the designated temporal and geographical confines. We made a record of the printing types, initials, decorations, and illustrations found in these books.

Our objective has been to record and classify the decorations, illustrations and printing types of books produced in the course of the seventeenth century in Hungary. In addition to text-related illustrations, we also cover decorative title-page borders, initials, tail pieces, as well as ornaments. That is to say, rather than assign a ranking order to the various graphic relics, we also examine the cruder and more modest decorations and figures—alongside cuttings of considerable artistic value.

The overall aim is to give a full impression of early Hungarian typography and printed graphics—within the aforementioned geographical confines but for the whole of the seventeenth century. The methods applied when processing the material were the same as those applied when processing material for the earlier period. What is different for this period, however, is the absence of previous surveys covering all aspects of the printed book appearing in the seventeenth century. Partial studies relating to particular printing presses have been published in recent decades: for instance, a summary work by Dénes Pataky, *A magyar rézmetszés története* [The History of Hungarian Copper-Plate Engraving] (Budapest, 1951). Additionally, many areas of copper-plate book illustration in the baroque era have been covered in studies by Éva Knapp, Gábor Tüskés, Géza Galavics, and György Rózsa. Less attention has been given to the woodcut illustrations that were still popular in the period (an exception is a work by Ágnes Dukkon about calendar illustrations). Meanwhile, book decorations have been completely ignored until now.

We present, in this volume, a broad range of printed graphics in Hungary. By establishing alphabets, we were able to reconstruct the font types and ornaments used in the country's printing presses. A further aim is to give a comprehensive overview —and not only in the field of book decorations. All book decoration reproductions are to be found in the publication, in true scale, while in the Catalogue section there are references to the books where a decoration or illustration is to be found. Thus, the volume also represents a repertoire of book decorations and font types used in Western and Northern Hungary in seventeenth-century Hungary. It covers printing presses in the following places: Lorettom (Loretto), Németújvár (Güssing), Sárvár, Sopron-Keresztúr, Pápa, Tejfalu (Mliečno), Somorja (Šamorín), Kőszeg, Pozsony (Bratislava), Nagyszombat (Trnava), Trencsén (Trenčín), Zsolna (Žilina), Eperjes (Prešov), Bártfa (Bardejov), and—in part—Lőcse (Levoča). (Since the printing press in Lorettom had its origins in Pottendorf and Vienna, the development of printing presses in those two places is also examined.)

In the volume written about the earlier period, the surviving graphics had all been preserved in books. This does not apply to the seventeenth-century graphics, since the period saw the appearance of the graphic sheets made by using the technology of copper engraving. Where such lacked text made with moveable type, we decided to exclude them. We also ignored books printed abroad, with illustrations made using copper engraving plates produced in Hungary. The decisive factor was the location at which a book was printed—rather than where the original graphic was produced.

It should be reiterated that the present volume only includes the printing types, decorations and illustrations of books that have been preserved in at least one copy—or in a fragment. In this sense, therefore, the printing and graphic material is not complete, since we know of books that have not been preserved—and so the reproduced graphics of such books have also been lost.

A NYOMTATOTT KÖNYV ÉS DÍSZÍTÉSE A XVII. SZÁZADBAN

TIPOGRÁFIA ÉS GRAFIKA
A HAZAI NYOMDÁK FELSZERELÉSÉNEK SAJÁTOSSÁGAI

I. A NYOMDÁK TERÜLETI ÉS FELEKEZETI MEGOSZLÁSA, FELSZERELTSÉGE

Kötetünk az összes nyugat-magyarországi, valamint az észak- (felső-)magyarországi nyomdák egy részét tárgyalja. A korszak nyomdai viszonyai azonban érthetőbbé válnak, ha legalább röviden áttekintjük a magyarországi és erdélyi könyvnyomtatást. Ha az ország egészét nézzük, a XVII. században – ellentétben az előző századdal – már nem volt olyan év, amikor ne működött volna könyvnyomtató műhely az országban, sőt, a század minden évében egyszerre legalább négy műhely dolgozott.

Magyarország XVII. századi helyzetét az országnak ez előző században történt három részre szakadása határozta meg. A királyi Magyarország és az erdélyi fejedelemség között helyezkedett el a török hódoltság területe. A határok azonban nem voltak állandók, a század folyamán többször is változtak. Az erdélyi fejedelmek XVII. század eleji hadjáratai eredményeképpen például Kassa az erdélyi fejedelemséghez került, 1660-ban viszont a törökök kezére jutott a Partium legjelentősebb városa, Várad. Az egyes vidékek gazdasági és kulturális életét alapvetően meghatározta politikai hovatartozásuk.

Ezt a területi felosztást pontosan követte a XVII. század folyamán működő nyomdák elhelyezkedése. A királyi Magyarországhoz tartozó nyugat-magyarországi helységek közül kilencben, Felső-Magyarországon szintén kilenc helyen működött hosszabb-rövidebb ideig könyvnyomtató műhely. Az erdélyi fejedelemséghez tartozó kelet-magyarországi helységek közül háromban, Erdélyben pedig nyolc helyen működött nyomda, a század folyamán összesen huszonkilenc helységben, pontosan ugyanannyiban, mint az előző században. A hódoltság területén nem működött sajtó, a legközelebbi nyomda kelet felől a debreceni volt.

A XVII. század derekáig az egész magyar területen mindössze hét olyan nyomda volt, amelynek eredete a XVI. századra vezethető vissza: Szeben, Brassó, Kolozsvár, Debrecen, Bártfa, Nagyszombat és Sárvár. A többi nyomdahelyen újonnan alapított tipográfiák kezdték meg működésüket.

A területi széttagoltság mellett, a XVI. századhoz hasonlóan, ekkor is jellemző volt a vallási megosztottság. Bár az ellenreformáció már a század elejétől kezdve éreztette hatását, a katolikus vallás túlsúlya a hazai nyomdák felekezeti hovatartozásában eleinte még nem mutatkozott meg. A század legnagyobb részében csak egyetlen katolikus nyomda működött az országban, és még a királyi Magyarországon is a protestáns vezetés alatt álló tipográfiák voltak túlsúlyban. A keleti országrészben és Erdélyben a század jelentős részében csak protestáns (lutheránus, kálvinista és unitárius) nyomdák működtek, mindössze az évszázad utolsó negyedében létesült egy további katolikus nyomtatóműhely Csíksomlyón. Országos hatású katolikus nyomda csak a nagyszombati jezsuita egyetemé volt, amely kiadványainak számával, példányszámával és terjesztésével a XVII. század végére már kimagaslott a többi hazai nyomda közül. A század utolsó harmadára az addig protestáns főurak többségének katolikus hitre térésével, a Wesselényi-féle Habsburg-ellenes összeesküvés megtorlásaként további protestáns nyomdák nem létesülhettek.

Korszakunkban a tárgyalt nyomdák sorsát is befolyásoló történelmi-politikai események közül az első Bethlen Gábor 1619–1620. évi hadjárata, amelynek során az erdélyi fejedelem – mintegy hadizsákmányként – magával vitte a pozsonyi (átmenetileg Nagyszombatban dolgozó) érseki nyomdát. Második a Wesselényi-féle Habsburg-ellenes főúri összeesküvés, amelynek vezetői, köztük Nádasdy Ferenc országbíró kivégzését (1671) követően az általa alapított lorettomi nyomda a következő évben megszűnt. A század utolsó évtizedeiben a török elleni összpontosított támadások következtében sorra szabadultak fel a török által megszállt várak és területek. Mindez azonban nem jelentette azt, hogy a század végére, tehát korszakunkban, olyan gazdasági és létbiztonság jött volna létre ezeken a helyeken, amely nyomdák sorozatos megtelepedésére ösztönözte volna a nyomdászvállalkozókat.

Vizsgálódásunkat a nyugat-magyarországi és észak-(felső-)magyarországi nyomdákra szűkítve megállapíthatjuk, hogy a tizenhat nyomdahelyen folyó könyvnyomtatás valójában tizenkét önálló műhelyt jelent. Az itt tárgyalt műhelyek nyugaton és északon egy keskeny karéjban helyezkednek el – továbbra is üresen hagyva – nyomda nélkül – az ország középső részét. Pápa városa volt a török hódoltsági területhez legközelebb eső olyan hely, ahol nyomda működött.

Indoklásra szorul, hogy miért hiányzik kötetünkből a jelentős nyomdahelynek számító Kassa és az

1. A kötetben tárgyalt nyugat- és észak-magyarországi nyomdahelyek. Az országhatáron túli Pottendorfot és Bécset kurzívval és üres karikával jelöltük

egyik legtermékenyebb, leggazdagabb felszerelésű lőcsei Brewer-nyomda. Lőcsét megemlítjük, ugyanis Klöss Jakab műhelye rövid időre elhagyta Bártfát, és Lőcsére költözött – a lőcsei nyomdászatnak ez a része a kötetünkbe tartozik. A fentiek alapján egyértelmű, miért nem kaphattak helyet a Kassán a század folyamán működő nyomdák vagy a lőcsei Brewer-nyomda: terjedelmi szempontból, mivel tipográfiai és grafikai anyaguk túllépte volna e kötet kereteit. Ugyanakkor a kötetünkben tárgyalt nyomdák (a cseh menekültek trencsén-zsolnai nyomdájának kivételével) valamilyen módon mind kapcsolatban álltak egymással. Ilyen több ponton találkozó és egymáshoz több szállal kapcsolódó nyomdahely Kassa és Lőcse is.

A most tárgyalt nyomdahelyek között több olyan város van, amelyekben egymást követően több, egymástól független tipográfia működött: Nagyszombatban egymást követően három, egymástól független nyomda, Pozsonyban pedig négy. Ezzel szemben Bártfán mindvégig ugyanaz a nyomda dolgozott. A most tárgyaltak közül olyan műhely, amelyet az előző században alapítottak, a bártfai, a Manlius-féle és a nagyszombati káptalani nyomda volt. Ugyanakkor a tárgyalt korszak végén, a XVII. század utolsó éveiben csak a zsolnai, a nagyszombati akadémiai és megint csak a bártfai műhely működött. Tehát a most tárgyaltak közül a legállandóbb két nyomdahely Nagyszombat és Bártfa.

Míg az előzőkben olyan nyomdahelyeket említettünk, amelyekben egymást követően több önálló műhely dolgozott hosszabb-rövidebb ideig, kötetünk négy olyan műhelyt tárgyal, amely többször költözött: a nyugat-dunántúli evangélikusok nyomdája Sárváron, Keresztúron, Csepregen fordult meg, a dunántúli reformátusok nyomdája a Németújvár–Pápa–Tejfalu–Somorja–Kőszeg útvonalat járta be, Nádasdy Ferenc katolikus nyomdája előbb feltehetően Bécsben, majd Pottendorfban, végül Lorettomban telepedett meg, a cseh menekültek tipográfiája Szenicén, Trencsénben és Zsolnán, a bártfai Klöss-műhely pedig átmenetileg Lőcsén.

A kötetünkben tárgyalt tipográfiákra is igaz az, ami országosan, hogy még a XVII. század során is többségben voltak a protestánsok: a nyugat-dunántúli evangélikusok, a dunántúli protestánsok és a cseh exulánsok nyomdája, a bártfai Klöss-, majd városi és az eperjesi Scholtz-nyomda protestánsok

számára dolgozott. Katolikus nyomda egyszerre általában csak egy volt (vagy a pozsonyi, vagy a nagyszombati). Több olyan év volt, amikor egyik sem működött, és mindössze három év (1670–1672), amikor nemcsak a nagyszombati akadémiai nyomdában adtak ki katolikus könyveket. Jelentőségében ugyan nem mérhető a nagyszombatihoz, de a hazai nyomdászattörténetnek mégis érdekes momentuma a Nádasdy Ferenc által Lorettomban, a legnépszerűbb búcsújáró helyen működtetett katolikus nyomda.

A Pozsonyban és Nagyszombatban működő katolikus nyomdák mindegyikét főpapok alapították: Telegdi Miklós (az előző században) az esztergomi káptalan számára (1578), Forgách Ferenc esztergomi érsek (1609) és Pázmány Péter esztergomi érsek (1623), Lippay György érsek pedig Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdáját ajándékozta a pozsonyi jezsuitáknak (1640). A pottendorfi, illetve lorettomi katolikus nyomdát gróf Nádasdy Ferenc országbíró alapította. A hazai katolikus könyvkiadás két központja tehát Pozsony és Nagyszombat volt. Amíg Esztergom török kézen volt, e két városban székelt az esztergomi érsek, az esztergomi káptalan, itt folyt a papnevelés és több szerzetesrendnek is itt volt kolostora. A rekatolizációban a legnagyobb szerepet játszó jezsuitáknak a XVII. század nagy részében mindkét városban működött kollégiuma. A két város között rendkívül szoros volt a kapcsolat, mind a katolikus egyház intézményei, mind a kulturális élet – így a nyomdák – esetében. Ez a párhuzam bizonyos versengés jeleit mutatta a XVII. században, különösen az első felében. Erre jó példa az ország egyetlen katolikus nyomdája körüli számos vitás kérdés és nemegyszer szándékos huzavona.

A protestánsok számára dolgozó nyomdák közül a németújvári nyomdát – amelyet a későbbiekben a dunántúli reformátusok használtak – a protestáns Batthyány Ferenc királyi főlovászmester, Bethlen Gábor dunántúli hadainak későbbi fővezére vásárolta (1615). Johannes Manlius saját nyomdáját Farkas Imre vitte tovább, aki továbbra is élvezte Nádasdy Pál, majd fia Ferenc támogatását (1643-ig, mindaddig, amíg nem katolizált). A XVII. század első felében a Nyugat-Dunántúl és a Csallóköz több helységében működött protestáns nyomda: Sárvárott, Németújvárott, Csepregen, (Sopron)Keresztúron, Pápán, Tejfalun és Somorján, majd a század második felében Kőszegen. Azonban mindössze két műhelyről van szó: az egyik a Manlius-műhely, Joannes Manliusnak, majd Farkas Imrének tulajdonában, a másik pedig a Batthyány Ferenc által alapított és a reformátusok használatára átadott tipográfia. Manlius, illetve Farkas Imre műhelye a nyugat-dunántúli evangélikusoknak dolgozott, míg a Batthyány-féle a dunántúli reformátusoknak. A XVII. század első felében voltak évek, amikor mindkét műhely párhuzamosan működött, és voltak évek, amikor egyik sem.

Külön kell szólnunk arról, miért nem szerepel a tárgyalt nyomdahelyek között Sopron. Bár egy 1622-ben megjelent német nyomtatványon az olvasható, hogy Sopronban nyomtatták („Gedruckt in der königlichen Stadt Oedenburg im Jahr 1622"), ez önmagában nem tekinthető bizonyítéknak egy ottani nyomda működésére. A lehetőségként felvetett vándornyomda sem meggyőző, amely azért érkezett volna a városba, hogy II. Ferdinánd király és császár feleségének, Eleonórának Sopron városában 1622. július 26-án történt koronázásáról a helyszínen tudósítson. Sokkal inkább a korszak szokásos *Newe Zeitung*-típusú tudósító röpiratáról van szó, amelyen az impresszum félrevezető; a nyomdász talán csak hitelt kívánt biztosítani a tudósításnak, és a nyomtatás más városban történt. Más magyarországi nyomdák sem jöhetnek számításba: német szöveg nyomtatására használt fraktúr betűje ekkor csak a keresztúri nyomdának volt, annak is ennél sokkal szerényebb választékban.

A soproni nyomdászatnak a XVII. század folyamán, ezen a fenti, néhány lapos tudósításon kívül, nincs kézzelfogható nyoma, példány vagy legalább a címe alapján megőrzött kiadványról nem tudósítanak a korabeli – egyébként kivételesen jól megőrzött – források. Mindössze arról, hogy 1617-ben a város tíz héten át foglalkoztatott egy Mohr nevű nyomdászt. Nem lehet tudni, hogy mit nyomtatott. A bizonyítékaink azonban inkább egy nyomda létezése ellen szólnak. Már csak azért is kétséges, hogy Sopronban 1622-ben (városi?) nyomda állt volna, mert sem Lackner Kristóf írói munkásságának egyetlen darabja, sem az akkor virágzó Tudós Társaságnak a nyomtatványai a jelek szerint nem itt készültek.

A cseh menekültek nyomdája magánvállalkozás volt, Václáv Vokál saját nyomdája, amely a felső-magyarországi evangélikus főurak, mindenekelőtt az Illésházyak pártfogását élvezte (amíg nem katolizáltak). Magánvállalkozás volt a bártfai Klöss-műhely, bár mindvégig a város támogatását élvezte, míg végül városi nyomda lett. Magánvállalkozás volt, városi támogatással, a rövid életű eperjesi Scholtz-műhely. Ugyancsak polgári alapítású volt mindkét, a század utolsó harmadában létesített pozsonyi műhely: Gottfried Gründer és Johann Gregor Zerweg nyomdája.

Elvileg fennáll a lehetősége, hogy a század folyamán még működött a vimpáci ferences nyomda, amelynek utolsó ismert kiadványa 1599-ből való.

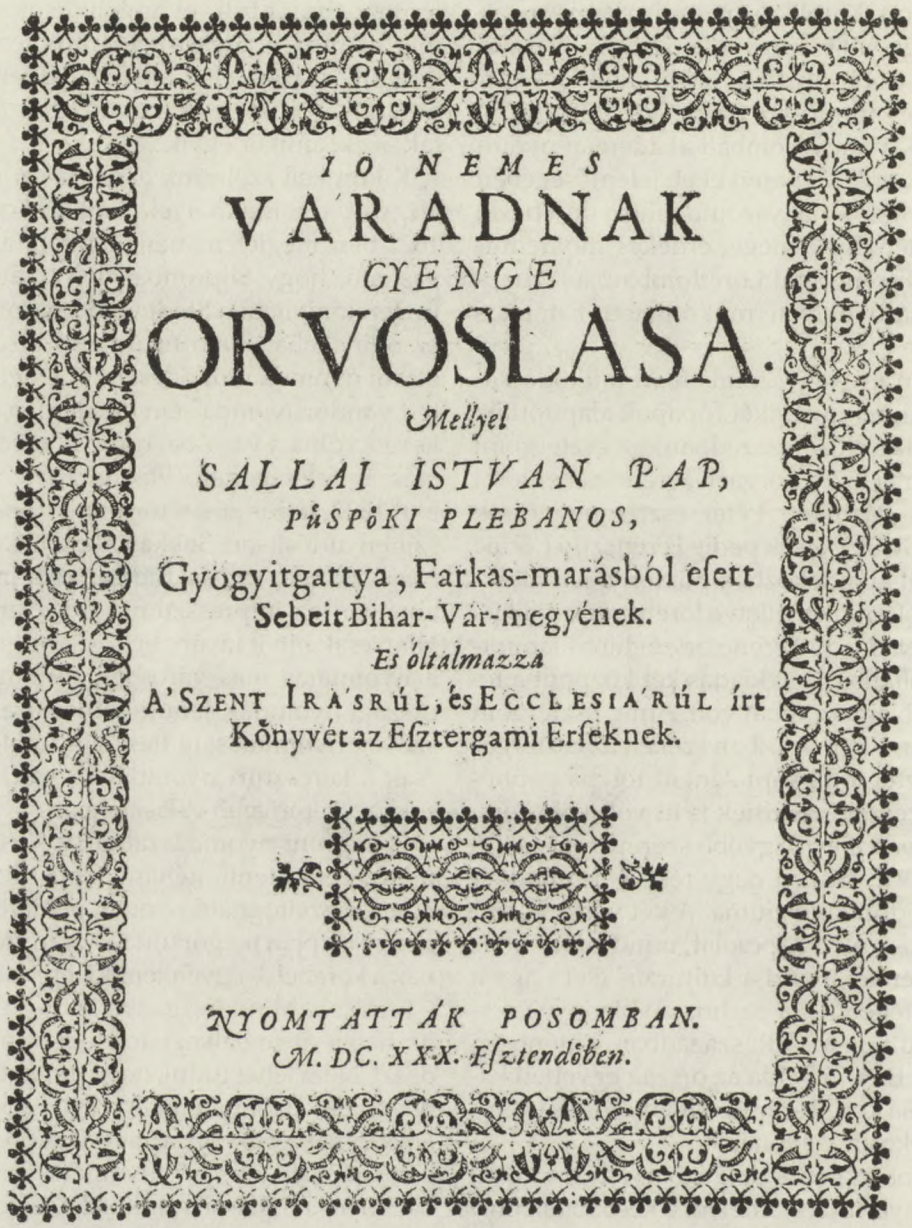
IO NEMES
VARADNAK
GYENGE
ORVOSLASA.
Mellyel
SALLAI ISTVAN PAP,
PÛSPÖKI PLEBANOS,
Gyógyitgattya, Farkas-marásból eſett
Sebeit Bihar-Vár-megyének.
És óltalmazza
A'SZENT IRA'SRÚL, és ECCLESIA'RÚL írt
Könyvét az Eſztergami Erſeknek.
NYOMTATTÁK POSOMBAN.
M. DC. XXX. Eſztendőben.

2. A század egyik jellegzetes címlaptípusa

Maga a ferences kolostor valamikor a XVII. század elején szűnt meg, talán a Bocskai-, vagy a Bethlen-féle hadjáratoknak esett áldozatul. Más források szerint csak 1627-ben hagyták el végleg a ferencesek. Minthogy a kolostor feltehetően több mint két évtizedig állt, nem zárható ki, hogy a nyomda is tovább élt, mint 1599, és talán még a század elején is került ki valami a sajtója alól. Ilyen nyomtatvány azonban egyelőre nem került elő.

A század folyamán a most tárgyalt műhelyek átlagban húsz-harminc betűtípussal voltak felszerelve. Legkevesebb a rövid életű és rendkívül archaikus betűkkel nyomtató eperjesi Scholtz-féle tipográfiának volt, a legtöbb (majdnem nyolcvan a század folyamán) a nagyszombati akadémiai nyomdának. A betűválaszték a mindenkori igénynek megfelelő, vagyis például a dunántúli reformátusok nyomdájának nem volt német szöveg nyomtatására alkalmas betűje, minthogy csak magyar és kisebb arányban latin könyvek nyomtatására készültek (annak ellenére, hogy a nyomdát Batthyány Bécsben vásárolta). Túlnyomóan német és cseh szövegek nyomtatására készült fel a trencséni-zsolnai műhely, vagyis itt nagyobb számban voltak fraktúr és schawabachi betűk, mint antikvák és kurzívok. A bártfai nyomda eleinte, amikor nagyobb arányban adott ki magyar

nyelvű műveket, gazdagon fel volt szerelve antikva és kurzív betűkkel, a későbbi vásárlások során azonban szinte csak fraktúr és schwabachi betűkkel gyarapodott. A kezdetben sok német nyelvű könyvet kiadó Manlius-féle műhely a XVII. századra már erősen a magyar nyelvű kiadványok irányába tolódott el, nyilván nem utolsósorban a magyar Farkas Imre nyomdavezetőnek köszönhetően, és fraktúr betűt szinte alig használt. A nyomdák többsége emellett görög betűkkel is fel volt szerelve, a nagyszombati műhely pedig a század vége felé még cirill betűkkel is. Dallamok nyomtatására szolgáló hangjegyekkel a pozsonyi Zerweg, a zsolnai műhely és a nagyszombati akadémiai nyomda volt berendezkedve.

A nyomdák többsége feltehetően egy sajtóval dolgozott (erre vonatkozó konkrét adatunk a megvásárolt új németújvári tipográfiával kapcsolatban van), de valószínűsíthető, hogy Nagyszombatban (esetleg Pozsonyban is) a jezsuita kollégiumnak, illetve akadémiának több sajtója is volt. Nagyszombat esetében szinte biztosra vehető egy réznyomó sajtó megléte, hiszen a jezsuita akadémiai nyomda rendszeresen foglalkoztatott rézmetszőt, és számos kiadványát látta el réznyomattal. Biztosan tudni viszont, leltár alapján, hogy Nádasdy Ferenc nyomdájához réznyomó sajtó is tartozott, amelyet 1673-ban még Pottendorban őriztek, vagyis nem került át a nyomda következő helyére, Lorettomba.

II. A NYOMTATOTT KÖNYVEK DÍSZÍTÉSE: RENESZÁNSZ ÉS BAROKK

A könyvek külsejében történt változást leginkább a könyvek címlapján lehet tetten érni. A XVI. századra jellemző egyedi fametszetes címlapkeretek már jóval ritkábban fordultak elő címlapdíszként: mindössze a bártfai nyomda és Manlius használta egy-egy megmaradt címlapkeretét. A késő reneszánsz kedvelt címlapmegoldása, amely az előző század könyveire oly jellemző volt – amelyen a címlap építészeti tagolása, benne a legfontosabb tárgyi adatokkal, a mű „bejáratként" szolgált –, szinte teljesen eltűnt a nyomdák gyakorlatából. A nagyszombati jezsuita akadémiai nyomda azonban szívesen díszítette negyedrét alakú magyar vagy latin naptárait fametszetes vagy rézmetszetes kerettel. Ugyanazok a fametszetes keretek több éven át ismétlődtek, a rézmetszetes keretek egyedibbek. A század folyamán a címlapok díszítésére vagy nyomdai cifrákból összeállított keretet használtak, vagy a címlapot egy, a címszöveg és az impresszum közé helyezett könyvdísz tette változatossá. A cél azonban továbbra is az olvasó figyelmének felkeltése volt, ezt szolgálták a címlapelőzékek, a díszcímlapok, a nyomdai és kiadói jelvények és a címlapvignetták, azaz a címlapokon is alkalmazott sokszorosított könyvdíszek. A protestáns nyomdák gyakorlata eltért a katolikustól a rézmetszetű címlapok alkalmazása tekintetében: míg az előbbiektől mindössze Bártfáról ismerünk ismerünk ilyent, addig a pozsonyi és nagyszombati katolikus nyomdákból összesen huszonegy rézmetszetű címlap került elő.

A most tárgyalt korszakban és nyomdákban a nyomdai és kiadói jelvények kevéssé voltak használatban: ez alól kivételt a bártfai nyomda és a cseh exuláns nyomda képezett. Nem fogható fel ugyanis kiadói jelvényként a pozsonyi és nagyszombati jezsuita nyomdák kiadványainak szokásos címlapdíszítő eleme, a sokféle változatú IHS-jelvény. Ez ugyanis legalább annyira utalt a könyv tartalmára, esetleg a szerző személyére, mint a nyomdára, és elhelyezése is esetleges a könyvön belül: nemcsak a címlapon volt használatos, hanem általános díszítő funkcióval is bírt.

A könyvek belsejében a szöveg tagolására nyomdai cifrákat használtak: a század folyamán használt százötvenhárom cifrából (más szóval körzetből) változatos összeállításokat lehetett készíteni. A bekezdések első betűjét továbbra is változatos iniciálék díszítették. Hetvenöt iniciálésorozatnak összesen négyszázharminc díszbetűje fordul elő: vannak köztük szinte az abc összes betűjét tartalmazó sorozatok, és vannak olyanok, amelyeknek csak véletlenszerűen tűnik fel egy-egy betűje. A hetvenöt sorozatból mindössze hat volt már használatban az előző században, a többi új. Bár nagyon változatosak és dekoratívak, kevés köztük az egyedi fametszet; többségük fadúcra erősített fémöntvény, amely Európa-szerte megtalálható az ebben az időszakban kiadott könyvekben. Vannak azonban jellegzetesebb sorozatok, mint a pozsonyi Gründer nagyméretű figurális iniciáléi, vagy a nagyszombati jezsuita akadémiai nyomda virágvázákat és virágkosarakat ábrázoló finom rajzú sorozata. A nagyszombati nyomdának volt cirill betűs iniciálésorozata is, míg a német szöveget is nyomtató tipográfiáink díszes fraktúr kezdőbetűket, úgynevezett lombardokat használtak szövegkezdetnél.

Néhány különösen igényes külsővel készült könyvnek minden lapját díszek keretezték. Egy-

3. Imádságoskönyv nyomdai cifrákból, keretdíszekből és fametszetű Szűz Mária-képből összeállított címlapja

4. Fejlécek a zsolnai és a nagyszombati nyomda felszereléséből, kétszeres nagyításban

szerűbb megoldás volt, ha minden lapot nyomdai cifrák (körzetek) vettek körül, más esetben egyedibb, külön erre a célra alkalmas keretléceket használtak, amelyek elhelyezése bonyolultabb technikát igényelt. Az egyhangúság elkerülése céljából, hogy ne minden lap azonos fametszetű lécekkel legyen keretezve, több tucat ilyen különféle méretű lécre volt szükség. A pozsonyi jezsuita nyomda egyik imádságos könyvecskéjét rendkívül dekoratív egyedi, laponként váltakozó fametszetes keretekkel látta el. Ez a fajta díszítés azonban nem érte volna el a kívánt célt, ha a nyomdának nem lettek volna szép, éles, kis fokozatú betűi, és nem lett volna maga a nyomtatás is tiszta. Ilyen díszes könyv készült a protestáns Klöss-nyomdában is a pozsonyi jezsuita nyomdán kívül. Ez előbbinek harminc, az utóbbinak negyvenöt ilyen keretléce volt.

Ezekhez járult az a több mint háromszáz könyvdísz, amelyet a nyomdák akár fejlécként, tehát szövegek kezdete fölött, akár záródíszként, szövegek lezárására használtak. Az előbbiek mérete a könyvhöz igazodott, motívumaik az állatfiguráktól az angyalokig igen változatosak voltak. Ennél nagyobb bőségben alkalmazták a záródíszeket, amelyek gyakran címlapdíszként is funkcionáltak. Az előző században leggyakoribb geometriai, rácsos, fonadékos díszek helyét változatos virágkompozíciók, bőségszaruk, virágkosarak, volutás fejek vették át, katolikus kiadványok esetében angyalok, IHS- és Mária-jelvények, és -ábrázolások is.

Másik igényes és a nyomdászok ügyességét kívánó díszítési mód a kétszínnyomás, vagyis a piros-fekete nyomás volt. Ez két munkamenetet kívánt: egyszer csak a piros, és egyszer csak a fekete nyomdafestékkel bekent szedésfelületet nyomtatták. A piros-fekete nyomtatás, amely a címlapok díszítésére, élénkítésére szolgálhatott, rendkívül dekoratívvá teszi a kötetet, de sokat ront a külsején, ha nem tökéletes a megoldás (gyakran előfordult egymásra csúszott nyomás vagy a piros festék elkenődése). Más esetben viszont nem pusztán díszítésről volt szó, hanem a használat érdekében volt feltétlenül szükség a piros nyomásra. Például kalendáriumok és misekönyvek esetében egyes szövegrészeket pirossal különböztettek meg a többitől (rubrikálás). Mindezekkel a nehézségekkel együtt is, nyomdászaink előszeretettel és legtöbbször a könyvek külsejét ily módon is szépítve, gyakran alkalmazták a piros-fekete nyomásos technikát.

A magyarországi rekatolizáció írói számos esetben éltek a képzőművészet adta lehetőségekkel, és műveiket képpel díszített címlapokkal, illusztrációkkal jelentették meg. A század folyamán az irodalmi barokkot képviselő műveket kísérő illusztrációk azonban még nem minősíthetők automatikusan barokk művészeti alkotásoknak, mivel sok esetben a metszetek és könyvdíszek még a késő reneszánsz művészet stiláris jegyeit viselik. A szentkép jellegű fametszetes ábrázolások sokszor csak áttételesen voltak kapcsolatban a művek tartalmával. Nem az éppen akkor nyomtatott szöveghez, annak illusztrálására készültek, hanem a nyomda állandó készletéhez tartoztak, s dúcaikat más alkalommál más szövegekhez is felhasználták, lehetőleg ügyelve arra, hogy tematikailag kapcsolódjanak a közölt szöveghez.

Az előbbieket dokumentálja a kötetünkben bemutatott – és területi határain belül teljesnek tekinthető – grafikai anyag. Jóllehet a XVII. századot hazai viszonylatban általánosságban a barokk művészettel társítjuk, az itt bemutatott grafikai alkotások jelentős része a késő reneszánsz jegyeit viseli magán. Különösen vonatkozik ez arra két, protestáns kézben lévő műhelyre, amelyeknek rendkívül gazdag fametszetes díszkészlete volt: a bártfai Klöss- és a trencsén-zsolnai cseh menekültek nyomdájára. E két tipográfia nyomtatványaiban szinte kivétel nélkül késő reneszánsz stílusú díszeket (fametszeteket) találni. Erre a tényre nemcsak a rekatolizáció-ellenreformáció művészi irányzatától való tudatos távolságtartás szolgálhat magyarázatul, hanem a bártfai műhely esetében annak az előző századba visszanyúló eredete. A trencsén-zsolnai műhely felszerelése sem új, hanem nagyrészt feltehetően egy használaton kívüli prágai tipográfiából ered, egyes elemei pedig még régebbiek. A legkorszerűbb felszerelése a két pozsonyi polgári vállalkozásban létesített nyomdának, a Gründer- és a Zerweg-műhelynek volt, amelyek újnak tűnő betűsorozatai és díszei az 1660–1670-es évek ízlését tükrözik.

Korai, XVI. század végi vagy XVII. század eleji alapításuk miatt a korszak katolikus nyomdái (a pozsonyi, nagyszombati műhelyek) is szinte alig viselik magukon a barokk jeleit. Még az olyan különlegesen jól felszerelt tipográfiák is, mint a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomda vagy a nagyszombati akadémiai nyomda évtizedekig használták azokat a könyvdíszeiket, amelyek különféle forrásokból kerültek be tipográfiai felszerelésükbe. Egyedibb fametszeteiket, ha az ábrázolás valamilyen szinten összefüggésbe hozható volt a könyv témájával, a legváltozatosabb művekhez használták fel. Nem érezték szükségét, hogy a régebbi, de még jól használható dúcokat félretegyék. Bár voltak bizonyos szempontok szerint vásárolt vagy összeválogatott könyvdíszek és fametszetes illusztrációk, a díszek felhasználásában, azaz a könyvek díszítésének gyakorlatában volt valami véletlenszerű vagy alkalomszerű: azzal nyomtattak, ami a nyomda felszerelé-

sében megtalálható és felhasználható volt. A fametszetű dúcok hosszabb életűek voltak és jóval sokoldalúbban használhatók, mint a rézmetszetek. Nem véletlen, hogy az új stílusirány inkább az aktuálisnak szánt rézmetszeteknél figyelhető meg.

A magyar grafika története századunkban is szorosan kapcsolódik a könyvnyomtatáshoz. Magyarországon a korabeli grafikai alkotások zöme könyvillusztrációként maradt fenn. Ehhez képest csak kisebb számban maradtak meg önálló grafikai lapok, amelyek közel sem voltak olyan elterjedtek, mint külföldön, elsősorban német földön és Itáliában. A művészettörténeti kutatás a sokszorosított grafikai művek történeti feldolgozásának fontosságát csak a legújabb időben kezdi felismerni: ez az a művészeti ág, amelynek alkotásai több száz vagy ezer példányban is eljuthattak a közönségükhöz – szemben a helyhez kötött egyedi művészi produktumokkal –, és igen mozgékonyan reagálhatott az új eszmékre és áramlatokra.[1]

Az ellenreformáció korában, elsősorban, de nem kizárólagosan, a nagyszombati nyomdához kapcsolódó grafikai művészeteknek volt jelentősége. Nem érdektelen a protestáns tipográfiák ilyen irányú tevékenysége sem, annál is inkább, mert a protestáns nyomdászat a XVII. század folyamán még jelentős tömegek igényét elégítette ki.

A szakemberek és könyvtörténészek szerint a XVI. századi nyomdászainknak a késő reneszánsz külső jellemzőivel közreadott könyvei általában a mai szemlélő számára is szépek. Tipográfiai megformálásuk a modern kor ízlésének is megfelel. A címlapkeretekkel, iniciálékkal bővelkedő könyvek külsejét egységessé teszi a fametszet-technika, amely a nyomtatott szövegekhez sajátságosan illő díszítési mód.

Ezzel szemben a XVII. századi hazai nyomtatványokról azt a sommás ítéletet halljuk, hogy – néhány rézmetszettel gazdagon díszített könyvtől eltekintve – minőségük technikai szempontból silány. Pedig ha a XVII. századi magyar könyvnyomtatás egészét nézzük, takarékos díszítésű, de kiváló tipográfiájú könyvek jelentek meg Sárospatakon, a Rákócziak által alapított fejedelmi nyomdában, és a század utolsó évtizedeiben, Rosnyai János és Töltési István nyomdászok idejében a debreceni városi nyomdában. A barokk korszak könyveit szaporította a Tótfalusi Kis Miklós kolozsvári sajtója alól kikerült könyvek sora is. Minthogy éppen e gondos kiállítású könyveket közreadó nyomdák voltak Magyarországon a legtermékenyebbek (nagyszombati,

5. Vázákat és csokrokat ábrázoló könyvdíszek a különböző hazai nyomdákból.
Az egyedi fametszeteket vagy fadúcra erősített fémöntvényeket a szedett szöveggel együtt nyomtatták

lőcsei, pozsonyi, váradi, pataki, a század végén a kolozsvári, debreceni), barokk kori nyomdászatunk árnyaltabb értékelést érdemel.

A korszakunk nyomtatványaink külsejét illető elmarasztaló ítélet oka inkább az eszközök szerénységében keresendő, nem pedig nyomdászaink hozzáértésében. Nem egy – valaha nagy múltú – műhely több évtized, fél évszázad óta ugyanazokat a betűket és díszeket használta. Az is kétségtelen, hogy a díszítésben elszaporodtak a könnyebben beszerezhető, kevésbé egyedi záródíszek és iniciálék, amelyek már nem minden esetben voltak eredeti fametszetek, hanem legtöbbször fadúcra erősített fémöntvények. Minthogy sokszorosítás útján készültek, egyidejűleg több nyomda is használhatta őket. Ez azonban nem feltétlenül rontott a kiadványok külsején, hiszen gyakran igényes tipográfiák díszítőelemeiként szolgáltak. A század legkiválóbb nyomdászai is igénybe vették ezeket az öntvényeket, például a váradi műhely vezetője, Szenci Kertész Ábrahám, a pozsonyi kollégiumi nyomda vezetője, Némethi Jakab, vagy az egyébként fametszetes illusztrációkkal is gazdagon felszerelt lőcsei Brewer-nyomda. A rézmetszetek alkalmazása a könyvdíszítésben nálunk soha nem terjedt el annyira, hogy kiszorította volna a fametszeteket.

Magyarországon a rézmetszetekkel való illusztrálás a XVII. században vált gyakorivá. Előzőleg általánosan sem reformátor-nyomdászaink, sem a nagyszombati katolikus nyomda nem alkalmazta kiadványainak díszítésére vagy illusztrálására. A technika maga régóta ismert volt, Európa-szerte könyvillusztrálásra és ábrák készítésére használták. Nálunk egyedül Johannes Manlius, a Batthyányiak és Nádasdyak pártfogásával munkálkodó protestáns nyomdász bocsátott ki (1588) rézmetszetes táblákkal illusztrált könyvet.[2]

Ehhez képest a XVII. század valóban kitűnik a rézmetszetekkel gazdagon illusztrált könyvek sorával. Érdemes azonban megjegyezni, hogy nem kizárólag a nagyszombati katolikus nyomda adott ki ilyen könyveket, hanem Kolozsvár is, de ismerünk rézmetszetekkel illusztrált könyvet Trencsénből és Bártfáról[3] is. Néhány rézmetszetekkel ellátott könyvet a század utolsó harmadában Pozsonyban működő nyomdászok adtak ki: kiadványaikban portré, látkép, szemléltető ábra egyaránt előfordul.

A továbbiakban a hazai nyomdákban készült könyvek illusztrációit tekintjük át, előbb a fametsző, majd a rézmetsző technikával készülteket, tematikailag rendszerezve. Az utóbbiaknál a metszeteket az itthon nyomtatott könyv részének tekintjük akkor is, ha maga a metszet külföldön (vagy ismeretlen helyen) készült. Kimaradtak összegezésünkből azok a metszetek és önálló grafikai lapok, amelyek szedett szöveget nem tartalmaznak, mint például a pozsonyi evangélikus egyház 1682. évi, metszett szöveggel és képekkel készült újévi köszöntője,[4] a IX. Benedek pápát köszöntő, emblémákat is tartalmazó, metszett szövegű *Aggratulatio chronographica*,[5] vagy az az ívrét méretű, teljes egészében metszett logikai tézislap, amelynek vizsgázója Michael Franck, elnöke pedig Berzeviczy György volt.[6]

Gyakran nehezen választható szét könyvdísz és illusztráció. Ha a funkcióját tekintjük, akkor illusztrációnak nevezünk minden olyan képi megjelenítést, amelynek ábrázolásai összefüggésben vannak az adott könyv tartalmával. A most tárgyalt nyomdák kiadványainak szövegét a század folyamán összesen 1120 illusztráció kísérte. Ezeknek mintegy fele fametszet, másik fele rézmetszet. A XVII. század elejétől a tömeges képtermelésben kezdett szétválni a fametszet és a rézmetszet alkalmazásának gyakorlata. Megfigyelhető, hogy a nagy mesterek műveinek ikonográfiai típusai, motívumai továbbéltek a sokszorosított grafikában. A kép iránti igény jelentős megnövekedése, illetőleg a katolikus vallási, kulturális megújulás a XVII. század elejétől nagymértékben elősegítette az új ikonográfia, az új kifejezésformák kialakulását és elterjedését.[7] A vallásos tárgyú képek fontos szerepet játszottak a hitmeggyőzés folyamatában, és a rézmetszetek térhódításával a XVI–XVII. század fordulójától a könnyen terjeszthető sokszorosított kép a tudományos ismeretterjesztés, az egyházi tanítás és a politikai propaganda nélkülözhetetlen eszközévé lépett elő.

Jegyzetek

1 GALAVICS Géza, Késő reneszánsz és kora barokk (Jegyzetek a 17. század első felének hazai művészetéhez), in *Művészettörténet, tudománytörténet*, Budapest, 1973, 41–53.

2 RMNy 617.

3 J. SINAPIUS, *Parva schola* (Trencsén 1658) = RMK II 917.

4 Mauritius Lang metszete, közölve: *MKsz* 1908, 105, hasonmás melléklettel.

5 1667-ből, OSZK-beli példány jelzete: RMK II 1110a.

6 (Nagyszombat) 1689, az OSZK-beli fotó jelzete: RMK II 1652a.

7 KNAPP Éva–TÜSKÉS Gábor, *Populáris grafika a 17–18. században*, Budapest, 2004, 7–8.

III. A NYOMTATOTT KÖNYVEK ILLUSZTRÁLÁSA FAMETSZETEK

Kalendáriumillusztrációk

Bizonyos kiadványtípusokhoz jellegzetes *illusztrációsorozatok* tartoztak, különösen így volt ez a naptárak és csíziók esetében. A naptárakhoz tartoztak – egyéb szemléltető ábrák mellett – a hónapképek és az égövi jelek. Korszakunkban naptárakat több nyomda is megjelentetett, de közülük a dunántúli reformátusok nyomdájának nem voltak hónapképei. A pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában nem jelentek meg naptárak, hónapképsorozata mégis volt, mert az Officium-kötetek naptárrészét ezzel díszítették. Hónapképsorozata volt a nagyszombati káptalani (volt Telegdi-) nyomdának, a Manliustól örökölt hónapképek a nyugat-dunántúli evangélikusok nyomdájában éltek tovább, voltak hónapképei az érseki nyomdának Nagyszombatban és a cseh menekültek trencséni, illetve zsolnai műhelyének. Különösen gazdag volt hónapkép- és egyéb kalendáriumi illusztrációk, égövi jelek ábrázolása terén a bártfai és a trencsén-zsolnai műhely.

Az egyetlen nyomda, amely sorsvető könyvhöz tartozó fametszetes képsorozatot használt, a bártfai Klöss-nyomda. A dobótáblához harmincöt, kör alakú állatkép tartozik (1612), és ugyancsak a sorsvető könyv jellegzetes alakjai a a Szibilla-sorozat tagjai. Mindössze ezek az illusztrációk képviselik a profán, világi ábrázolásokat, mert a többi sorozat tartalmában vallásos jellegű.

Bár a nagyszombati akadémiai nyomda is adott ki naptárakat, ezek más jellegűek voltak, nem tartoztak hozzájuk hónapképek. Néhány naptárjukban az evangéliumi képsorozat darabjai illusztrálták az év heteit.

Vallásos tárgyú illusztrációk, emblémasorozatok

Evangéliumi képsorozata már némelyik előző századbeli nyomdának is volt, és a Beham-féle metszetekről készült másolatok népszerűsége a XVII. században sem szűnt meg. Ezek a kisméretű képek eredetileg evangéliumok illusztrálására szolgáltak, de gyakran más könyvekhez is felhasználták őket. A nagyszombati akadémiai nyomdában negyvenhét, Bártfán negyvenhat, Pozsonyban tizenhat ilyen képecske

6. Hat kör alakú állatkép a sorsvetőkönyv dobótábláihoz készített harmincöt tagú sorozatból (Bártfa, 1612)

volt, amelyek többsége Jézus életéből vett jeleneteket ábrázolt. Különleges és egyedi a cseh menekültek trencsén-zsolnai nyomdájának nagyobb méretű, téglalap alakú evangéliumi sorozata, amely nyolcvanegy képből állt.

A korszak egyik jellegzetes katolikus kiadványtípusa a szentek életét bemutató, szöveggel kísért képsorozat. Ezek többsége rézmetszetű, mindössze a pozsonyi Zerweg-nyomda Páduai Szent Antal életéről kiadott könyvét díszíti egy nyolc képből álló, fametszetű szentképsorozat, a szent életéből vett jelenetekkel. Ez az 1662-es nagyszombati rézmetszetsorozat utánmetszése.

A fametszetsorozatok alkotóit nem ismerjük, de Petrus Canisius *Képes katekizmus*a pozsonyi kiadásának százhárom fametszete (1624) megegyezik más, külföldi kiadások képsorozatával. A *Képes katekizmus* előszavában olvasható, hogy „újonnan a Katekizmusra-való efféle szép új képek, jóllehet nem rézbe, mint azelőtt, hanem puszpángba (hogy a szegénység is kevesebb költséggel hozzá férne) kimetszetnének, és kinyomtattatnának, mint-hogy egynéhány esztendővel ezelőtt, sokaknak üdvösséges előmenetelekre nem csak német és deák nyelven, de cseh, kránitz, lengyel és több nyelveken is kibocsáttatott...". Ez a megjegyzés nem kizárólag az 1624-es pozsonyi kiadásra vonatkozik, amint azt a tárgyról írók korábban gondolták. Ezeket a dúcokat változtatás nélkül vette át a pozsonyi nyomda a korábbi augsburgi (1618) és dillingeni (1641), sőt talán máshol megjelent kiadásokból, tehát az eredeti rézmetszetes kiadásról már 1618-ban fametszetes változat készült Augsburgban. A fametszetes képsorozatok fadúcait a nyomdák kölcsönadták egymásnak, és ebben a jezsuita nyomdák különösen élen jártak. (Ugyanennek a gyakorlatnak vagyunk tanúi a rézmetszetes képsorozatoknál is, ahol a nyomdák a rézlemezeket adták kölcsön.) A *Képes katekizmus*, amely Némethi Jakab nyomdai prefektussága idejében készült a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában, a hazai könyvdíszítés jelentős – bár, mint láttuk, nem eredeti – alkotása. A pozsonyi kiadást Ferenczffy Pál jezsuita, Ferenczffy Lőrinc királyi titkár testvére, a nagyszombati jezsuita kollégium rektora szerkesztette.

Egy nagyszombati imádságos könyvben található a Krisztus sebeit ábrázoló, öt képből álló szentképsorozat (1656) és a téglalapba foglalt oválisba komponált ó- és újszövetségi jelenetek. A Pozsonyban tizenegy képből álló sorozatból később, Nagyszombatban, hét fordult elő. Ugyancsak nagyszombati nyomtatványban, egy 1662-ben elmondott és kinyomtatott prédikációban szerepel az a nagyméretű fametszetes embléma, középen homokórával, kardal és olajággal, amely a rajta jelzett évszám szerint ennél jóval előbb, 1640-ben készült. Világi témájú embléma a „Nosce te ipsum" feliratú, saját, emberi orrot formázó mellébe csípő madár ábrázolása, amely a nyomdahely jelölése nélkül került ki a bártfai műhelyből (1689).

A Jézus szívét ábrázoló emblémasorozat Hajnal Mátyás *Szíves könyvecské*jének második, pozsonyi kiadásához készült. A húsz fametszetű képből álló sorozat első tizennyolc darabja az első, bécsi kiadás rézmetszetű képeinek kisebb méretben való utánmetszése, kettő pedig új kép. Az eredeti magyar kiadásnak, a Bécsben Ferenczffy Lőrincnél 1629-ben megjelent kötetnek a rézmetszetei Antoine Wierix németalföldi metsző sorozata nyomán készültek. A könyv eredetileg latin címmel került forgalomba, és ez nemcsak a bécsi kiadás címképén, hanem a pozsonyi utánmetszésen is így látható. Ezeket másolta tovább a pozsonyi kiadás fametszője. Az emblematikus imádságoskönyvet már a kortársak is *Szíves könyvecské*nek nevezték, bár teljes címe *Az Jézus szívet szeretö szíveknek ájtatosságára szíves képekkel kiformáltatott és azokrúl valo elmélkedésekkel és imádságokkal megmagyaráztatott könyvecske.*

Az eredeti képekről összeállítója, Hajnal Mátyás jezsuita, Esterházy Miklós udvari papja azt írta, hogy képárusoknál találta, majd sorba rakta őket, és a képekhez elmélkedéseket szerzett. Wierix metszeteihez később elmélkedéseket, imádságokat készítettek, és az egészet emblematikus keretben, könyvként is megjelentették. A képsorozat együtt vándorolt a szövegekkel, így mindenekelőtt a Étienne Luzvic- és Étienne Binet-féle változat fordításaival.[1] A bécsi kiadás rézmetszetű emblémáinak utánmetszésre azért volt szükség, mert nem voltak kéznél az előző, bécsi kiadás rézmetszetű képei. Ferenczffy nyomdájával együtt ezek a rézlemezek nem kerültek át Pozsonyba (majd Nagyszombatba): vagy elkallódtak, vagy nem is voltak a tulajdonában. Pozsonyból később mindössze a fametszetű utánmetszések kerültek át a nagyszombati akadémiai nyomdába, de már csak kilenc, és azok is az eredeti szövegtől különválva, szentkép gyanánt díszítenek egy-egy imádságoskönyvet.

Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdájából egyébként több fametszetes szentképsorozat darabja került át előbb Pozsonyba, majd a pozsonyi jezsuita nyomda megszűnése után Nagyszombatba. E képsorozatok között vannak a kígyós mesterjegyű sorozat tagjai és az aláírásos képek, köztük szenteknek és Krisztus kínszenvedéseinek az ábrázolásai.

Az itt bemutatott illusztrációsorozatok mellett számos egyéb ábrázolás is készült a XVII. században még mindig közkedvelt fametszettechnikával.

7. Imádkozó Jézus, Tóbiás és az angyal, Dávid király.
Hasonló, de mégsem azonos metszésű szentképek.
A felső képek a bécsi Ferenczffy-nyomdából kerültek át Pozsonyba (1650) és Nagyszombatba (1656),
az alsók Nádasdy Ferenc pottendorfi nyomdájából valók (1668, 1669)

A naptárak címlapján az osztrák császárok fametszetű portréi is feltűnnek: egy metszet, amelyet két változatban Trencsénben több alkalommal is kinyomtattak 1644 és 1650 között, III. Ferdinándot ábrázolja. Feltehetően I. Lipót van azon a koszorúba foglalt királyképen, amelyet kétfejű sas, a kép sarkaiban pedig szegfűk és rózsák vesznek körül. Ez utóbbi egy 1670-ből való nagyszombati nyomtatvány címlapját díszíti.

Nagyszombat látképe, fametszetű címlapkeretek részeként, több alkalommal díszítette az ottani naptárakat, 1658 és 1680 között. Fametszetű címlapkerettel jelent meg Petrus Canisius már említett *Képes katekizmus*a Pozsonyban 1624-ben, és a jelek szerint megvolt még a hagyománya a fametszetű címlapkereteknek a nagyszombati nyomda kalendáriumainál is: 1658 és 1680 között összesen öt naptár készült háromféle fametszetű címlapkerettel.

Címerek

Fametszetű magyar címere volt a nagyszombati káptalani, a Pozsonyban és Nagyszombatban működő érseki, a bártfai Klöss-, a pozsonyi jezsuita kollégiumi és a nagyszombati jezsuita akadémiai nyomdának, valamint a cseh menekültek Trencsénben és Zsolnán dolgozó műhelyének: összesen tizennyolc. Rézmetszetű egy sincs közöttük. A tárgyalt nyomdák felszerelésében még kétféle, osztrák kétfejű sast és egy cseh oroszlánt ábrázoló címer fordul elő.

Városcímere csak a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdának és a zsolnai műhelynek volt, mindkettő fametszetű. A könyvekben előforduló fametszetű családi vagy főpapi címerek közt van a Thurzó családé, Georgius Tranoscius címere kétféle változatban, Sirchicz Gáspárné Orbovai Jakusith

Zsuzsanna címere és egy kései nagyszombati nyomtatványban feltűnik Ferenczffy Lőrinc bécsi magyar kiadó puttós címere is; a főpapok közül Lippay György esztergomi érsek címere három változatban, a Nádasdy-címer, Joachim Aloysius Luzensky címere, Kéry János csanádi püspök, Széchényi György győri püspök címere két változatban, valamint Szelepcsényi György esztergomi érsek és Pálffy Tamás egri püspök címere.

Látképek, ábrák

Nagyszombat látképe, fametszetes címlapkeretek részeként, több alkalommal díszítette az ottani naptárakat, 1658 és 1680 között.

A szemléltető ábrák közül némelyik fametszet, mások rézmetszet-eljárással készültek. Kétségkívül legkülönlegesebb az a három fametszetű ábrázolás, amely Kopcsányi Mihály csodás jelenést leíró könyvének latin és német kiadásához készült, és a pozsonyi szellem nyomait mutatja be (1643). A *Corpus Juris Hungarici* 1696-os kiadásában a korabeli hosszmérték, a rőf fametszetű ábrája található a vonatkozó lapon, az 1663-ra szóló nagyszombati naptárban a holdfogyatkozást szemléltető ábra, az 1677-re szóló naptárban pedig fametszetes asztrolábium segíti a megértést. Századunkban sem hiányoznak az érvágást ábrázoló és a tenyérjósláshoz segítséget nyújtó kalendáriumi ábrák.

Jegyzetek

1 KNAPP Éva, *Irodalmi emblematika Magyarországon a XVI–XVIII. században*, Budapest, 2003, 103. (Historia Litteraria.)

IV. A NYOMTATOTT KÖNYVEK ILLUSZTRÁLÁSA RÉZMETSZETEK

Vallásos tárgyú illusztráció- és emblémasorozatok

A XVII. század különösen bővelkedik a rézmetszetes illusztrációsorozatokban, amelyek többsége katolikus nyomdában jelent meg; nálunk a nagyszombati nyomda járt az élen. A korszak egyik jellegzetes katolikus kiadványtípusa a szentek életét bemutató, szöveggel kísért képsorozat. Ilyen Nagyszombatban több is megjelent. Szent Ignácnak, a jezsuita rend alapítójának életéről kétféle, formátumában és a képek számában is eltérő sorozatot adtak ki.

Az első képes Ignác-életrajz – Pedro Ribadeneyra *Vita Ignatii Loyolae Societatis Jesu Fundatoris* című műve – nyolcvan képpel, a képek alatt rövid magyarázó szöveggel, 1604-ben jelent meg Rómában az 1609-es boldoggá avatásra készülve, s alapvető hatással volt a szent ikonográfiájára és a későbbi emblematikus Ignác-életrajzokra. A jezsuita emblémaközpontok Európa legjelentősebb jezsuita kollégiumaiban működtek, például Antwerpenben, itthon pedig Pozsonyban és Nagyszombatban. A metszetek többségét a jezsuita nyomdák által foglalkoztatott ismeretlen rézmetszők készítették Ignác boldoggá avatása után.

A jezsuita szentek, Ignác és Xavéri Szent Ferenc, együttes szentté avatására készülve, életüket képsorozatokban mutatták be. A nagyszombati nyomda két formátumban és két kiadásban is megjelentette Szent Ignác életét. Az egyik, a negyedrét alakú, nyolcvan jelenetet tartalmaz, és a képek mindegyikét latin felirat magyarázza, a másik sorozat nyolcadrét alakú és száz képből áll. A képek egy része a nyolcvan nagyobb képet tartalmazó sorozat tükörképe. Egyik sorozat képei sincsenek szignálva, valószínűleg ismeretlen németalföldi mester metszetei. Páduai Szent Antal életét kilenc darabból álló képsorozat mutatja be, amely egyszer 1662-ben, egyszer pedig, némi változtatással, 1675-ben jelent meg. (Ugyanennek a sorozatnak fametszetes utánmetszése a pozsonyi Zerweg-nyomda kiadványát díszíti.) Feltehető, hogy ugyanezek a rézmetszetű képek díszíthették Páduai Szent Antal zsolozsmájának nagyszombati 1703-as kiadását is, erre vallanak a nagyszombati egyetemi nyomda 1773. évi leltárában lajstromba vett rézlemezek. Ebből a kiadásból azonban ma nem ismert példány.[1]

A rézmetszetsorozatokról szólva, és Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdájának magyarországi összefüggéseivel kapcsolatban, meg kell említeni egy sorozat hiányát is. Berger Illés udvari történetíró azt állította, hogy a magyar királyokról szóló történeti művét szöveggel és rézlemezekkel nyomtatásra átadta Ferenczffynek, aki viszont azt ígérte, hogy mindezt, egész nyomdai felszerelésével együtt, Berger Illésre fogja hagyni.[2] Lippay György kancellár azonban a nyomdával együtt a rézlemezeket is megvásárolta,

és a pozsonyi jezsuitáknak ajándékozta (1640), Berger szerint azzal a feltétellel, hogy egyúttal átvállalják – a Ferenczffynek átadott – történeti művének kiadását is. Az ennek illusztrálására szolgáló rézlemezek végül a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdába kerültek, és ezért kapták meg a metszett királyképek lemezeit is. Ez a mű azonban sohasem készült el. 1659-ben Nádasdy Ferenc országbíró kérésére a pozsonyi jezsuita kollégium rektora, Joannes Bucellini átadta neki a lemezeket, sőt a Berger Illéstől származó *Historia Hungariae* próbanyomatát is. Ezek felhasználásával adta ki Nádasdy Ferenc öt év múlva Nürnbergben a *Mausoleum*ot (1664).

Míg századunkban a fametszetű illusztrációk mestereit (egyetlen, nevét kezdőbetűivel jelölő metsző kivételével) nem ismerjük, addig a rézmetszetek jelentős részét szignálták a metszők, és nevük nem ismeretlen a magyarországi grafikatörténet előtt.

A Mária-kegyképek száztizenhét tagú sorozata Esterházy Pál *Az egész világon levő csudálatos Boldogságos Szűz Képeinek...* című művéhez készült, metszője Matthias Greischer, Esterházy kismartoni udvari rajzolója és rézmetszője volt (1690). A számozott metszetek mindegyikén a Szűz Mária-kép alatt az Esterházy hercegi címer és a kegykép megnevezése látható. Ez a nagyszombati akadémiai nyomda egyik legdíszesebb kiadványa. Egy másik, magyar szenteket ábrázoló, ötven képből álló szentképsorozat az *Ungaricae Sanctitatis indicia* című könyvhöz készült; a képek Hoffmanntól és J. S. Schott-tól származnak (1692). Hevenesi Gábor könyve 1695-ben magyarul is megjelent, de képek nélkül. A nagyszombati nyomda ugyanezekkel a metszetekkel legközelebb 1737-ben adta ki ismét a latin nyelvű változatot. A rézlemezek tehát több mint negyven évvel később is a nyomda birtokában voltak, sőt még a nagyszombati nyomda 1773. évi leltározásakor is.[3]

A rézmetszetsorozatok körében külön helyet foglalnak el az emblémasorozatok és az emblémás könyvek. A korszakunkban népszerű irodalmi emblémás könyvek közül néhány mindössze szöveges embléma-leírásokat tartalmaz, képeket nem.[4] Emblémákat ír le szöveges formában, predikáció keretében Johann Konrad Barth műve, amely felhasználta Lackner Kristófnak a soproni városháza tanácstermébe készített emblémáit; azok leírása adja beszéde gerincét. A Pozsonyban 1670-ben kiadott nyomtatványhoz nincsenek képek, viszont az alkalmazott emblematikára épül.[5]

Kép és szöveg együttesen jelenik meg a kor egy másik népszerű emblémás könyvében, amely magyarul Antoine Sucquet nyomán, Derekay György fordításában és átdolgozásában jelent meg *Az örök élet uttya* címmel. Az örökkévalósághoz való eljutást tárgyaló harminckét elmélkedéshez ugyanannyi egész oldalt betöltő rézmetszet tartozik. A szimbolikus ábrázolások részleteit betűk jelzik, és az emblémák sorozata a betűkkel jelzett részletek szöveges magyarázatára épül. A képek igyekeznek pontosan követni az előképül szolgáló Bolswert-metszetek részleteit, amelyek az 1620-as eredeti antwerpeni kiadást díszítik. A magyar kiadás címlapmetszetének mestere J. M. Lerch bécsi metsző (1678), és meglehet, hogy az összes, egyébként jelöletlen metszet is tőle származik.

A nagyszombati akadémiai nyomda további emblémasorozatai a *Fabulae poeticae* című 1693-ban megjelent könyvhöz készültek. A tíz, rézre metszett emblémakép és a hozzájuk kapcsolódó elégiák a világi életvitellel kapcsolatos tanácsokat adnak a nagyszombati egyetem új baccalaureusainak (1693). Öt ovális, rézmetszetű embléma díszíti a *Pentas elegiarum* című könyvet (1695). A nagyszombati nyomdában I. József tiszteletére kiadott *Gaudium Europae* című könyvhöz négytagú emblémasorozat tartozik (1699).

Nemcsak Nagyszombatban, hanem Trencsénben is adtak ki olyan kötetet, amelyhez emblémasorozat tartozik. A vallásos tartalmú emblematikus nyomtatványok között külön csoportot alkotnak a teológiai traktátusok. Első helyen Johannes Sinapius *Parva schola* című munkája áll, középpontban a keresztény hit fő tételeivel. A díszcímlap nyolc emblémája kicsinyítve ismétli meg a könyv lapjain nagy méretben látható emblémákat, amelyeket Mauritius Lang pozsonyi rézmetsző készített, és amelyek aláírását különféle nyelvtani fogalmak alkotják. Az első kép, „Nomen" mottóval, Jézus Krisztust ábrázolja (1658).

Bártfán, a Klöss-nyomdában, vallásos iskolai színjáték tizenegy jelenetét metszette rézbe a mester, aki feltehetően azonos magával a szerzővel, Peter Eisenberggel (1652). Az allegorikus színpadi jelenetekben a színpadi megjelenítés révén a szerepek átlépnek az emblematikus jelentés körébe. Ilyen szerepekről és szereplőkről csak szórványosan maradtak fenn adatok, rendszerint csak a szereplők ábrázolásából és a jelenetek leírásából ismerjük őket. Ezért kivételes forrásnak tekinthetők Peter Eisenberg 1650-ben Eperjesen előadott és 1652-ben Bártfán kinyomtatott darabjának rézmetszetű képei, amelyeken a gyermek főszereplők öltözete, testtartása, gesztikulációja és a kezükben tartott tárgyak egy protestáns környezetben is kedvelt emblémás könyv ábrázolására emlékeztetnek.[6]

8. A Szent Ignác életét bemutató nagyobb méretű metszetsorozat egy darabja: Párizsban, hogy a rossz társaságtól szabaduljon, télen a hídról a hideg vízbe veti magát

Allegorikus ábrázolások

Az allegorikus ábrázolások közül három, a logika, a fizika és a metafizika allegóriája, tézislapokkal jelent meg. A címlap Isaac Maior, a Pozsonyban készült tézislapok közül kettő Elias Widemann műve (1640).

A tudományos fokozat elnyeréséhez kapcsolódó emblematikus dicsőítő iratok egyike Berzeviczy György összeállítása. A *Quatuor columnae*-t egy kihajtható címlapelőzék-metszet vezeti be, amelyen az eloquentia, a matematika, a filozófia és a teológia – különböző mottókat hordozó oszlopokon álló – allegorikus alakjai jelennek meg, mint a bölcsesség négy alappillére, és a mű ezt az ábrázolást magyarázza. A nagyszombati akadémiai nyomda kiadványait az 1690-es években több esetben díszítő allegorikus ábrázolások mestere J. S. Schott. A megszemélyesített, magyar címert tartó Hungária hadi trófeákkal és szent koronával a *Lauri triumphales* című műhöz készült, metszője Johann Martin Lerch (1691). A hármas diadalkaput és a Porta Ottomanica alatt oroszlánoktól vont kocsit hajtó császár képe az 1692. esztendőre szóló nagyszombati kalendáriumban jelent meg, ismeretlen metszőtől. Az 1696. évi nagyszombati kalendáriumhoz Petrus Jacob készített magyar címert, koronás nőalakot és koronás sast ábrázoló allegorikus metszetet.

Szökőkutat ábrázoló allegória rézmetszetű képe készült a *Fabula poeticae decem elegiis* című emblémás könyvhöz. A metszője Wussim (1693) volt. Ugyanebből az évből egy másik, ugyancsak szökőkutat és mellette nyitott könyvet ábrázoló allegória

9. A Szent Ignác életét bemutató kisebb méretű képsorozatnak az előző képpel azonos témáról szóló darabja

10. A hagyomány szerint Szent István családjához tartozó Skóciai Szent Margit képe a magyar szentek képét bemutató *Ungaricae sanctitatis indicia* című könyvből (Nagyszombat, 1692)

11. Emblémaképek a *Fabulae poeticae* című műből (Nagyszombat, 1693)

a sasvári kegyképet is megjeleníti. A metszet Moesch Lukács *Vita poetica* című művéhez készült; alkotói Joseph és Andreas Schmuzer (1693). Szószéket és allegorikus alakokat ábrázoló, ismeretlen mestertől származó rézmetszet díszíti a *Vox clamantis* című könyvet (1694). Zenélő nőalakokat, férfiképmást tartó angyalokat és háttérben várakat ábrázoló allegorikus rézmetszet készített J. B. Straub és Andreas Pfeffel a *Lyra coelestis* című énekeskönyvhöz.

Portrék

Míg a XVI. században mindössze egyetlen (fametszetű) arcképet tudtunk regisztrálni az illusztrációk között, Baranyai Decsi János szótáríró, grammatikus és költő portréját, addig a XVII. századi, e kötetben

tárgyalt nyomdák kiadványai számos rézmetszetű arcképet tartalmaznak. Kitonich János jogtudós portréja két változatban, két különböző nyomda kiadványában szerepel: 1619-ben Heinrich Ullrich rézmetszete az érseki nyomdában készült könyvéhez, majd ennek ismeretlen művésztől származó utánmetszése a nagyszombati jezsuita akadémiai nyomda egy 1700-as kiadványában. Johann Walther hadvezér arcképét Mauritius Lang készítette el a pozsonyi Gründer-nyomda egy 1672-es könyvéhez. Szent Ignácnak, a jezsuita rend alapítójának arcképe a nagyszombati nyomdában a szent életéről szóló, nyolcvan metszetet tartalmazó könyvben jelent meg, alkotója ismeretlen.

A nagyszombati akadémiai nyomda által foglalkoztatott Johann Daniel Ther Portten készítette el I. Lipót ívrét méretű rézmetszetű lovas képét (1658) és I. Rákóczi Ferenc mellképét, medalionba helyezve (1662). Ez utóbbi az 1662. évre szóló nagyszombati latin nyelvű kalendáriumot díszíti. Esterházy Pál hercegről két portré található a nagyszombati könyvekben: az egyik Csete István *Duodecim* című könyve elé kötve (1681), a másik a herceg saját, *Mennyei korona* című, 1696-ban kinyomtatott művének címlapja után. József császár ifjúkori képe, J. Sigismund Schott metszete az 1689. évre szóló német nyelvű nagyszombati kalendárium címlapjával szemközt található, míg egy másik portréja, allegorikus ábrázolással, a *Gaudium Europae* című műhöz készült: alkotói J. A. Pfeffel és C. Engelbrecht (1699). A Xavéri Szent Ferencet ábrázoló szentképet a *Pentas elegiarum amori* című, Nagyszombatban 1695-ben megjelent emblémás kötet címlapja elé kötötték, alkotói Philipp Purcher és Philipp Kilian. A nagyszombati akadémiai nyomda 1773-ban, a jezsuita rend feloszlatását követő leltározása alkalmából a rézlemezek között feljegyezték Pázmány Péter nagyméretű arcképét, amelyet Lukas Kilian szignált. Lukas a nevezetes Kilian rézmetsző dinasztiának volt kiemelkedő tagja. Augsburgban élt, és ugyanabban az évben halt meg, mint Pázmány (1637). Tehát a rézmetszetnek ezt megelőzően kellett készülnie, azonban a XVII. századi *Kalauz*-kiadások egyik példányában sem szerepel.[7]

Látképek, térkép

A látképek közül mindössze egy mutatja be Pozsonyt, Nagyszombatról viszont több kép is készült korszakunkban. A Pozsonyt ábrázoló rézmetszet, amely a várost a vártól a Mihály kapuig mutatja be, Gottfried Gründer pozsonyi nyomdájának egyik kiadványát díszíti az 1670-es évből, alkotója ismeretlen. A nagyszombati jezsuita templomról készült rézmetszet, Johann Daniel Ther Portten munkája, a *Vox clamantis* című kiadványban (1694) jelent meg.

A török elleni sikeres harcok emlékét őrizte meg több nagyszombati kalendárium – így az 1687. és az 1688. évi latin naptárak – rézmetszetű díszcímlapja, amelyet a visszavívott városokat ábrázoló emblémák díszítenek. Az utóbbit E. Nessenthaler metszette. Ebbe a tárgykörbe tartozik Belgrád visszavívásának allegorikus rézmetszetű képe, amely a *Gloriosa Belgradi Libertas* című könyvhöz készült 1689-ben, metszője Johann Martin Lerch.

Rézmetszetű rajz – Járay Mihály magyar mester alkotása – készült a savniki Thököly-kastélyról egy Bártfán 1668-ban megjelent könyvhöz.

A tárgyalt nyomdák kiadványai között mindössze egyhez készült térkép, az 1676-os nagyszombati kalendáriumhoz, egy a Dunát és a mellékfolyóit ábrázoló rézmetszet.

Címlapok

A rézmetszetek leggyakoribb alkalmazása a könyvek címlapja. Időrendben az első – egyúttal a XVII. század első rézmetszettel díszített könyve – Pázmány Péter *Kalauz*ának első, pozsonyi kiadása (1613), amelyhez egy P. I. jelzésű ismeretlen mester készített egy késő reneszánsz oltárépítményt megjelenítő impozáns címlapkeretet a magyar szentek ábrázolásával. Második kiadását (Pozsony, 1623) Tobias Bidenharter rézmetszetű címlapja díszíti: a jellegzetesen barokk stílusú oltárépítmény fülkéiben itt is magyar szentek, fent Patrona Hungariae alakja látható. Rézmetszetű címlapkép, Elias Widemann metszete díszíti a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomda 1640-ben kiadott vizsgatéziseit. Kempis Tamás *Krisztus követése* című könyvének 1648-as kiadásához ismeretlen művész készítette a címlapmetszetet. A trencséni nyomdában kinyomtatott *Parva schola* című könyv emblémákkal díszített rézmetszetű címlapja Mauritius Lang műve (1658); ez a cseh menekültek trencséni nyomdájának egyik legdíszesebb kötete.

Nagyszombatban 1655-től kezdve jelentek meg rézmetszetű címlappal ellátott könyvek. Így Szent Ignác életéhez, valamint három alkalommal is nagyméretű díszcímlapokat nyomtattak az egyetemen megvédett filozófiai tézisekhez: Makar András, Mihotsa Mihály és Szarka Károly filozófiai hallgatók vizsgája alkalmából, 1656-ban és 1659-ben és 1671-ben. A két utóbbi a Nagyszombatban dolgozó Johann Daniel Ther Portten alkotása. A nyomda által kibocsájtott imádságos könyvek közül többnek rézmetszetű díszcímlapja van: a Szent Imréről szóló *Angelus*

*Pannonius*nak (1661), a *Mennyben vezérlő kalauz*nak (1675) és a *Manuale B. V. Visitantis* című társulati kiadványnak (1668). Ez utóbbi címlapképe Mauritius Lang munkája.

Rézmetszetű címlappal jelent meg a *Petra Athenaei Tyrnaviensis* című nagyszombati nyomtatvány 1675-ben, és a *Holocaustum quotidianum* (1695); metszőjük ismeretlen. Tobias Sadler készített címlapot a *Heroa faciorum* című 1676-ban kinyomtatott könyvhöz. A bécsi J. M. Lerch készítette a Derekay György átdolgozásában 1678-ban Nagyszombatban megjelent *Az örök élet uttya* című emblémás könyvnek nemcsak a címlapját, hanem feltehetően a harminckét emblémáját is. B. Denner metszette a *Hecatomba sacra* című nagyszombati kiadvány címlapját (1690), és Hoffmann a mestere az Esterházy Pál *Mennyei korona* című könyvét díszítő rézmetszetű címlapnak.

Négy olyan nagyszombati, latin nyelvű kalendáriumot – 1683., 1685., 1688. és 1690. esztendőre – ismerünk, amelyhez rézmetszetű címlap készült. A nagyszombati akadémiai nyomda szemlátomást több mestert foglalkoztatott, mert az 1683. évre szóló naptár címlapja Justus V. d. Nypoort műve, az 1685. évre szóló Bartholomaeus Kiliantól származik, az 1688. évre szóló mestere pedig E. Nessenthaler. Az 1690. évre szóló naptár rézmetszetű címlapképe valójában az 1685. évre szóló kalendárium képének utánmetszése, más, ismeretlen mestertől. Egy másik nagyszombati latin kalendáriumhoz (1678. évre szóló) készült rézmetszetű címlapkeret metszője M. van Someren.

Címerek

Míg az előző században egyetlen kivétellel minden, hazai nyomtatványban megtalálható címer fametszeteljárással készült, addig a XVII. században a címerek – elsősorban a családi címerek – nagyobb része rézmetszetű. Csak ritkán szignáltak, így alkotójuk a legtöbb esetben homályban marad.

Lackner Kristóf műkedvelő rézmetsző két címermetszete nyitja meg a sort, amelyek a saját, a nyugatdunántúli evangélikusok keresztúri nyomdájában megjelent – *Florilegus Aegyptiacus* (magyar címfordítása: A Sopron mezején szemelgető egyiptomi virággyűjtő) és a *Maiestatis Hungariae aquila* című emblémamagyarázó – könyveit (1617) díszítik, ez utóbbit Esterházy Miklós nádornak ajánlva. Ezek nem egyszerűen címerek, hanem a szokásos címerábrázolásokon túllépő emblematikus képek. Lackner az alkalmazott emblematika egyik képviselője is, gyakorlott rajzolóként, képzett humanistaként városa számára, a tanácsterembe is tervezett emblémákat.

A nagyszombati akadémiai nyomda kiadványait gyakran díszítik családi címerek. Mint patrónus vagy mecénás került be Czobor Ádámné Erdődy Borbála (1669) és Esterházy Farkas özvegye, Boka Anna címere (1675) egy-egy, nyilvánvalóan általuk támogatott kiadványba. Alkotójuk ismeretlen.

Esterházy Pál hercegi címere kétféle változatban is szerepel a nagyszombati nyomda kiadványaiban. A Matthias Greischer, Esterházy udvari rajzolója és rézmetszője által készített címer két 1690-ben nyomtatott könyvben szerepel, a másik, kisebb méretű címer, amelynek alkotója ismeretlen, ugyancsak egy 1690-ből származó könyv címlapelőzékeként látható. Alexander Dominic Czobor Tarnowski nagyméretű rézmetszetű címerét a nagyszombati, 1696. évre szóló latin nyelvű naptár címlapja előtti kihajtható levélre nyomtatták: neki szól a kalendárium ajánlása is. A főpapok közül Jáklin Balázs nyitrai püspök rézmetszetű címere egy 1693-as, Kollonich Lipót esztergomi érsek címere pedig egy 1693-as nagyszombati könyvben található, metszője egyiknek sem ismert.

Míg családi címerek nagy számban készültek rézmetszettechnikával, addig mindössze egy rézmetszetű országcímert regisztráltunk: az osztrák császári címer, mellében a magyar és cseh címerrel, az 1658. évre szóló *Prognosztikon* címlapján látható. Az összes többi országcímer fametszetű. A címereknek alkalmi nyomtatványokon is jutott szerep, különleges ebből a szempontból a Bosssányi Eszter temetésére készült *castrum doloris*. A vegyes technikával rajzolt rézmetszetes ábrázolás középpontjában a csarnokban elhelyezett címerállat áll.

Ábrák, tervrajzok

Külön érdekességnek számítanak azok a rézmetszetű tervrajzok, amelyek kertrészleteket ábrázolnak. Nyolc ábra Lippay János *Posoni kert*jét illusztrálja (1664). Szentiványi Márton nagyszabású *Curiosiora et selectiarum…* című művéhez több rézmetszetű ábra is készült, amelyek az égboltot, a hold járását és egy természethű módon ábrázolt tenyeret mutatnak be. Rézmetszetű geometriai tábla tartozik Székely Ferenc *Sinuus-cosinus* című tudományos művéhez (1694), Nádasdy Ferenc nyomdájának egyik jogi kiadványát pedig egy *Consanguinitas* című rézmetszetű ábra szemlélteti, a házasságot kizáró rokonsági fokokról. A pozsonyi Zerweg-nyomda egyik különleges kiadványa, amely a puskaművességről és a tűzi mesterségekről szól, hét rézmetszetű táblán ábrázolja az elmondottakat.

A képek metszőinek (rajzolóinak) működési helyét vizsgálva a magyarországi metszőközpontok

közül messze kimagasodik Nagyszombat, a második Pozsony. A most tárgyalt metszetek többségének metszési helye vagy nem ismert, vagy nem esik egybe a nyomdahellyel. További kérdés, hogy a nyomatok is a metszés helyén készültek-e, vagyis, hogy a rézmetszetű képeket ritkábban alkalmazó nyomdák esetében a lemezeket szállították-e a nyomtatás helyére, vagy a már elkészült nyomatokat.

A rézmetszeteket általában külön lapon (gyakran más minőségű papíron) illesztették be a kötetbe, vagy címlapként, portréként a kötet elejére. Ez külön figyelmet kívánt a nyomdásztól, hiszen a más technikával, nem is a saját műhelyében készült rézmetszeteket meghatározott helyre kellett beiktatni, oda, ahol a szöveg megkívánta. Gyakran tíz, húsz, hatvan darabból álló rézmetszet-képsorozatok kerültek be, például a nagyszombati akadémiai nyomda kiadványaiba: ezek szentek életét szemléltetik.[8] Más sorozatok áhítatossági munkák,[9] és vallásos emblémákat jelenítenek meg.

Szokásos gyakorlat volt, hogy egy-egy képsorozat rézlemezeit külföldről hozták be, mint például a nyolcadrét alakú Szent Ignác-sorozatot, ahol a réznyomat elkészülte után nagyszombati betűkkel nyomtattak alá a szöveget. Más esetben a már elkészült nyomatok Rómából és Augsburgból érkeztek Nagyszombatba, ahol a metszetek hátára utólag magyar nyelvű szöveget nyomtattak. Így készült el itthon a könyv (általában annak a latin eredetinek a magyar fordítása, amelyhez a rézmetszetes táblák eredetileg tartoztak). Ily módon a rézlemezek vándorlásának is tanúi lehetünk: a kétféle Szent Ignác-sorozatnak korábbi külföldi kiadása és az Antoine Sucquet művéhez készült metszetsorozatnak is ismert más kiadása, mindössze a címlapképet változtatták meg. A Szent Ignác életét bemutató sorozatnál erre sem volt szükség, mert a címlapon az oltárszerű építménybe a magyar nyelvű kiadásban is latin szövegű cím került. Sucquet *Az örök élet uttya* című művének különféle kiadásánál a rézmetszetű címlapkeretbe nyomtatták be az – esetünkben magyar – címet és az átdolgozó, fordító nevét.

Ritkább esetben a nyomtatott szövegek között találkozunk a lapnak csak egy részét elfoglaló rézmetszettel. Ismeretes, hogy két eltérő nyomási technikáról van szó: a szedett szövegek nyomtatása (és a fametszeteké) magasnyomású eljárás, a rézmetszet pedig mélynyomtató, amelyhez más berendezés, a rézlemeznyomó sajtó kellett. Tehát vagy a szöveg szedését, vagy a még ki nem nyomtatott ívekre a réznyomást előbb el kellett végezni, de mindenképpen két munkamenetre volt szükség. Ehhez pontosan ki kellett számítani, hogy melyik mekkora helyet fog elfoglalni: éppen a korábban említett *Parva schola* trencséni nyomtatványnál helyenként kissé átfedi egymást a rézmetszetű kép és az első betűsor, elárulva, hogy a nyomtatás két lépésben történt.

Alkalmi nyomtatványok, képversek – a nyomtatás gyakorlati kérdései

Nemcsak a barokk korra, hanem általában is igaz, hogy a nyomdászok az úgynevezett alkalmi nyomtatványok készítésekor mutathatták be a tudásukat – sőt nyomdafelszerelésüket is – a legkötetlenebb formában. Ilyenkor a megbízótól a nyomtatvány külsejét illetően bizonyára szabad kezet kaptak, azzal a kívánsággal, hogy az elkészült mű a lehető leglátványosabb és az alkalomhoz leginkább illő legyen. A különféle alakot formázó szedésekkel készült nyomtatványaink – magától a képverset szemléltető poétikától eltekintve – ilyen alkalmi nyomtatványok: névnapi vagy újévi jókívánság, lakodalmi köszöntő.

Az alkalmi kiadványok általában szokatlanul nagy méretben, ívrét alakban készültek, ezzel is fokozva ünnepélyességüket. Ilyen ívrét nyomtatványok a cseh menekültek trencséni műhelyéből is kerültek ki. Kötetünk két legnagyobb méretű fametszetes dísze is ebből a nyomdából származik: a 310×45 milliméteres keretdíszpár, növényi díszítéssel és vallásos jelképekkel (1643).

Az emblematika a retorikai-poétikai kézikönyvekben is megjelent. Moesch Lukács az emblémákat és rokon formákat az alkalmi, díszítő gyakorlat részének tekinti, és ugyanitt tárgyalja az emblémákkal rokon, bár leegyszerűsített kifejezési formákat, a képverseket is. Ez utóbbiakkal ugyan a század más poétikai művei is foglalkoznak, de képmellékleteket csak Moeschnek a nagyszombati akadémiai nyomdában kiadott könyve tartalmaz. Minthogy ennek a barokk korban kedvelt költői műfajnak a darabjai különösen igénybe vették a nyomdász szakmai tudását, ügyességét és leleményességét, röviden kitérünk a képversekre is, azaz, egykorú kifejezéssel a „költői mesterkedésekre".

A század első ilyen nyomtatványa a nyugat-dunántúli evangélikus műhelyben, Manlius nyomdájában 1605-ben készült cubus. Teljes ívet tölt be: a betűnégyzet a latin nyelvű újévi köszöntő közepén helyezkedik el.[10] További példáink mindegyike a század második feléből, sőt jobbára az utolsó évtizedből valók. Az 1660–1670-es években Pozsonyban dolgozó Gottfried Gründer nyomtatványai nemcsak rézmetszeteikkel tűntek ki, hanem színvonalas tipográfiai megoldásaikkal is. Teljes ív méretű nyomtatványainak egyikén a vers szövege szív alakot formáz.[11]

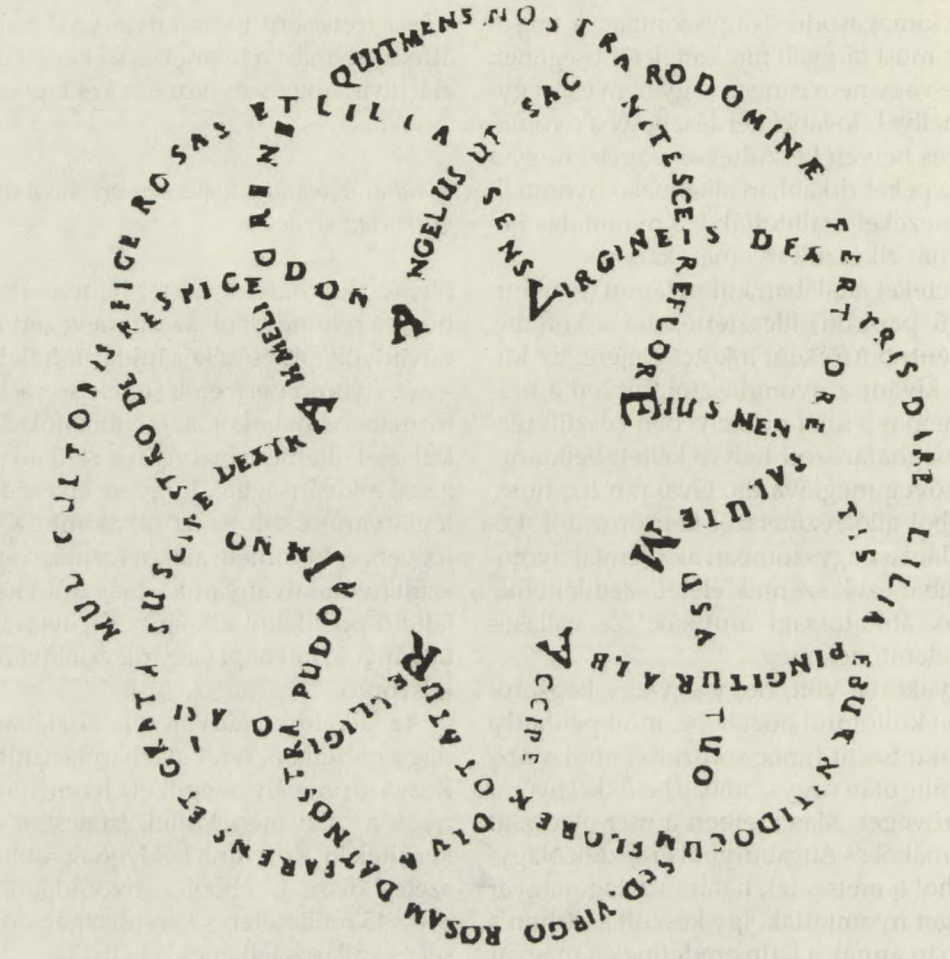

12. Rózsát formázó vers Mária nevével: Moesch Lukács költeménye
(Nagyszombat, 1693, kicsinyítve, eredeti mérete 140×140 mm)

13. Lakodalmi vers illusztrációja, fametszet (Zsolna, 1686)

A XVII. század legtehetségesebb magyarországi képversköltője kétségtelenül az említett Moesch Lukács piarista volt.[12] Verstankönyve számos, rendkívül igényes megoldású képverset tartalmaz: mágikus betűnégyzetet, piramist, harmonikát, keresztet, kereket küllőkkel, sokszirmú virágot, hatágú csillagot és zászlót, némelyiket a könyv szövege közé nyomtatva, némelyiket kihajtható táblán.[13] Nyomdai kivitelezés szempontjából a Nagyszombatban kinyomtatott poétikakönyv képvers mellékletei látszanak a legbonyolultabbnak, különösen a sokszirmú virág és a csillag alakú képek. A jezsuita egyetem nyomdászai rendkívül jól képzettek voltak, ez a század folyamán készült kiadványokból is kitűnik.

A képversek szedése, nyomdai formába öltöztetése különleges, nem mindennapi feladat volt. Nem véletlen, hogy a legtöbb képvers kéziratos formában, versgyűjteményekben maradt fenn, és sokkal ritkább köztük a nyomtatott. Más szóval, e műfaj alkotásai ritkán jutottak el a nyomdáig. Magyarázatként emlékeztetnünk kell a szedéssel készült sokszorosítás munkafolyamatára.

Miért volt különleges feladat az „alakos" szedés, a körívben hajló szövegek szedése? Minthogy a képversek írásképe a rövidebb-hosszabb sorok sajátos elrendezése révén valamilyen képi ábrázolást ad, ezt a nyomdásznak is követnie kellett, hiszen a forma legtöbbször közvetlen vagy szimbolikus kapcsolatban áll a vers tartalmával. Vagyis a betűket, sorokat nem egyenes, hanem rajzos alakban kellett szedni, gyakran ívelt formában, a betűket gyakran fejjel lefelé elhelyezve, oly módon, hogy kinyomtatva a kívánt képet jelenítsék meg, és a betűk is a maguk helyén legyenek.

Hogyan lehetett ezt nyomdatechnikailag megoldani? A nehézség abból adódott, hogy ha az öntött betűt nem a szokásos, vízszintes sorban rakták be a szedésbe, akkor elmozdult vagy kiesett. Ezért minden olyan helyet, amely a kész levonaton, a nyomtatásban üresnek látszik (például egy virág vagy szív közepe), úgynevezett vakanyaggal kellett kitölteni. Minthogy a vakanyagként használt fémdarabok magassága nem érte el a betűmagasságot, nem kaptak nyomdafestéket, következésképpen nem hagytak nyomot a papíron. A vakanyag adva volt minden nyomdában, hiszen a bekezdésekhez, az új fejezetek tagolásához is szükség volt rájuk. Mivel ezek szabályos, szögletes, apró fémdarabok voltak, nagy ügyességet kívánt az egymáshoz illesztésük, hogy a legkülönbözőbb helyzetekben álló betűtesteket jól körülzárják, és úgy rögzítsék, hogy a szedés szorosan álljon. A rámába rakott kész szedést ugyanis fel kellett emelni, és betenni a nyomóprésbe, azalatt pedig nem mozdulhattak el a betűk. Ha ehhez hozzávesszük, hogy a nyomdászoknak – mint példáink is mutatják – legtöbbször teljes ívnyi szedést kellett így elrendezniük, majd sajtó alá vinniük, érzékelhető, hogy a feladat nagy gondosságot, leleményességet és gyakorlatot igényelt.

Jegyzetek

1 RMK I 1682, Az adatot közli HAIMAN György–MUSZKA Erzsébet–BORSA Gedeon, *A nagyszombati jezsuita kollégium és az Egyetemi nyomda leltára 1773*, Budapest, 1997, 144–146, 221–222. (Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből 16.)

2 HOLL Béla, *Ferenczffy Lőrinc, egy magyar könyvkiadó a XVII. században*, Budapest, 1980, 157.

3 HAIMAN–MUSZKA–BORSA, *i. m.*, 144–146, 221.

4 Példa a képek nélküli emblémáskönyvekre: SZENTGYÖRGYI Gergely magyar fordításában Jeremias DREXEL, *De aeternitate* (Pozsony, 1643) vagy LOYOLAI SZENT IGNÁC, *Exercitia spiritualia…* (Nagyszombat, 1679).

5 Pozsony, 1670, Gründer = RMK II 1247.

6 Lásd Herman Hugo *Pia desideriáját*, vö. KNAPP Éva, *Irodalmi emblematika Magyarországon a XVI.–XVIII. században*, Budapest, 2003, 178. (Historia Litteraria.)

7 Mindössze az 1766. évi nagyszombati kiadásban, lásd PETRIK Géza, *Magyarország bibliographiája 1712–1860*, Budapest, 1971–1991, III, 60. Az arcképet közli: HAIMAN–MUSZKA–BORSA, *i. m.*, 224.

8 A Szent Ignác életéről szóló negyedrét formátumú kötet nyolcvan rézmetszettel (RMNy 2598) és a kisebb, nyolcadrét formátumú kötet száz rézmetszetes táblával (RMNy 2599) egyaránt Nagyszombatban, az akadémiai nyomdában jelent meg.

9 Mint *Az örök életnek uttya* című nagyszombati nyomtatvány (1678), amelyet DEREKAY György fordított latinból, és a címlappal együtt harminchárom rézmetszetű táblát és azok értelmezését közli = RMK I 1226.

10 A nyomtatvány teljes mérete 361 × 245 mm = RMNy 934.

11 *Ehe-Verbündnüss* című esküvői köszöntő (Pozsony, 1669). A nyomtatvány mérete 330 × 270 mm. Leírását lásd *MKsz* 1963, 119 és Ján ČAPLOVIČ, *Bibliografia tlačí vydaných Slovensku do roku 1700*, 1, Martin, 1972, 373.

12 KILIÁN István, *A régi magyar képvers – Old Hungarian Pattern Poetry*, Budapest–Miskolc, 1998, 30.

13 Lucas MOESCH, *Vita poetica* (Nagyszombat, 1693, nyomtatta az akadémiai nyomdában Johannes Adamus Friedl) = RMK II 1750.

V. A NYOMDÁK KÜLFÖLDI KAPCSOLATAI

Régóta ismert, hogy milyen sok szállal kötődött a XVI. század magyarországi nyomdászata a korabeli bécsi könyvnyomtató-műhelyekhez. A magyar határhoz közel fekvő Bécs a Nyugat felé vezető utak első állomása volt, kereskedelmi és kulturális téren egyaránt. Történeti és szépirodalmi munkák sora bizonyítja, hogy nemcsak latin, hanem magyar nyelvű könyvek is megjelentek itt, azután is, hogy az országban számos hazai tipográfia is dolgozott. A gazdasági, kereskedelmi és kulturális érintkezés jellegzetes területe volt a bécsi nyomdák és hazai műhelyek kapcsolata. Több XVI. századi nyomdánk felszerelése Bécsből származott. Ennek nyomai a következő században is megmaradtak, sőt, a kapcsolatok tovább bővültek.

Míg az előző században a magyarországi és erdélyi nyomdákra baseli, nürnbergi, krakkói hatások voltak jellemzők a bécsi kapcsolatok mellett – akár tudós tipográfusaink tanulmányai, vagy nyomdafelszerelésük eredetét tekintve –, addig e hatások századunkra módosultak anélkül, hogy a Béccsel való sokrétű kapcsolat megváltozott volna.

A XVII. századra is jellemző, hogy a hazai szerzők egy része hol Bécsben, hol hazai nyomdában jelentette meg munkáit. Újabb lendületet adott a bécsi magyar könyvkiadásnak, amikor Ferenczffy Lőrinc Bécsben megkezdte könyvkiadói tevékenységét, majd saját nyomdát is létesített. Mint kiadó, a bécsi Formica-, Rickhes- és Gelbhaar-műhelyt vonta be a magyar nyelvű könyvkiadásba. Ezek a kapcsolatok a további évtizedekben sem lankadtak. A magyar szerzők műveinek bécsi nyomtatására adott megbízás óhatatlanul személyes kapcsolatot jelentett az egyes nyomdákkal. Különösen szembetűnő ez olyan munkák esetében, amikor a könyv egyik része Bécsben (Rickhesnél), másik része Pozsonyban készült, vagy egyik része Nagyszombatban (Lippay *Posonyi kert*je), folytatása pedig, még egy köteten belül is, Bécsben, Cosmeroviusnál. A század utolsó harmadában is van erre példa: Kéry János művét Pozsonyban Gründer kezdte nyomtatni, de a bécsi Hacque-nál fejezték be. Volt úgy, hogy éppen ellenkezőleg történt, és a nagyszombati, negyedrét alakú latin nyelvű, 1678. évre szóló naptárt adták ki más címlappal a bécsi olvasók számára.

Az eddig elmondottak is feltételezik a könyvek írói és bécsi készítői közötti szoros kapcsolatot. Minthogy önálló hazai betűkészítés a század folyamán egyetlen most tárgyalt nyomdahelyen sem folyt (esetleg Nagyszombat esetében gondolhatunk a század végén betűöntés végzésére), a hazai nyomdák felszerelésének eredetét kutatva nyilvánvalóan külföldi beszerzési forrással kellett számolni, és a földrajzi közelség miatt megint csak Bécs jöhetett számításba.

A magyarországi nyomdák szemszögéből nézve összefoglalóan elmondható, hogy nem meglepő módon, a tipográfiai anyag sokszorosan bizonyítja, hogy a XVII. század folyamán a legtöbb bécsi kapcsolata a pozsonyi és nagyszombati nyomdának volt. A főpapi alapítású pozsonyi nyomdák felszerelése sok azonosságot mutat a korabeli bécsi műhelyekkel. Az 1635 és 1640 között a pozsonyi nyomdában folyó felújítások pontosan egybeesnek a bécsi Formica- (később Cosmerovius-officina) ugyanilyen mértékű felújításával, mindez pedig Schalmayr augsburgi származású betűöntő átmeneti bécsi tevékenységével magyarázható. Ugyanilyen kapcsolatot lehet felismerni a század utolsó harmadában (1675) és végén, az 1690-es években, amikor két nürnbergi betűmetsző és betűöntő – előbb Johann Lobinger, majd testvére, Pancraz Lobinger – dolgozott egyszerre egyes bécsi és egyes hazai (erdélyi!) nyomdák számára is. Úgy látszik, hogy az 1675-ös nagyszombati felújítás után a betűtípusok újabb frissítésére az 1690-es években került sor – Nagyszombatban és Bécsben egyidejűleg.

A század folyamán két bécsi tipográfia került Magyarországra. Teljességében bécsi eredetű az a műhely, amelyet Batthyány Ferenc Németújvárott létesített, hiszen Hans Fidler bécsi nyomdáját vásárolta meg (1615), amely Magyarországra kerülve a dunántúli protestánsok tipográfiájaként működött tovább. Közvetlenül Bécsből került Magyarországra – előbb Pozsonyba, majd onnan Nagyszombatba – Ferenczffy Lőrinc királyi titkár magánnyomdája, jóllehet eredetileg Prágából származott.

Nádasdy Ferenc Pottendorfban, majd a lorettomi búcsújáróhelyen létesített nyomdájával kapcsolatban sem zárható ki a bécsi kapcsolat. A jelek arra mutatnak, hogy a Nádasdy számára dolgozó Hieronymus Verdussen Bécsben Johann Baptist Hacque-kal működött együtt, sőt az azonos megjelenési évekből következtetve (1666–1667), a bécsi és a pottendorfi nyomda valamilyen kapcsolatát kell feltételezni, illetve már a Bécsben kiadott művekben is Nádasdy közreműködését kell sejtenünk.[1]

A Nagyszombatban az 1690-es években megjelenő görög és héber betűk is feltehetően Johann vagy Pancraz Lobingertől eredhettek, ez azonban még további vizsgálatot igényel. Régóta foglalkoztatja a kutatókat, hogy honnan származik a nagyszombati

14. Antoine Sucquet *Viae vitae aeternae* című művének Bécsben 1672-ben megjelent latin nyelvű kiadása J. M. Lerch címlapmetszetével: itt a címszöveg is metszett (kicsinyítve, eredeti méret 135×90 mm)

nyomda 1681-ben vásárolt, de nyomtatványokon csak valamivel később megjelenő cirill betűkészlete. Vajon nem Pancraz vagy fivére, Johann Lobinger, az egzotikus betűk szakembere metszette-e ezeket is?

Egyértelmű, hogy Bécs a magyarországi nyomdák egyik legfontosabb beszerzési forrása volt. Kapcsolatuk több síkon folyt: Bécsben magyarországi szerzők magyar és latin nyelvű könyvei jelentek meg, és több esetben sor került a korábban Bécsben kiadott, magyar szerzőktől vagy fordítóktól származó művek pozsonyi vagy nagyszombati újrakiadására. Sok jel mutat arra, hogy a nagyszombati akadémiai nyomdának az 1650–1670-es években a bécsi officinák közül a Cosmerovius-műhellyel volt a legszorosabb a kapcsolata: az utóbbinál ekkor jelent meg a legtöbb magyar vagy magyar vonatkozású nyomtatvány. Tanúi vagyunk két teljes, egykor Bécsben használt nyomdafelszerelés Magyarországra kerülésének: ez a Fidler- és a Ferenczffy-anyag. Mindkettő betűi és díszei a későbbiekben évtizedekig jelen voltak a hazai nyomdák felszerelésében. Emellett azonos díszek (és betűtípusok) egyidejűleg is megjelentek Bécsben és Magyarországon, a közös beszerzési forrásaiknak köszönhetően. Ezek a sokrétű kapcsolatok különböző intenzitással, de a XVII. század egészére jellemzők.[2]

Újabb, a XVII. századra jellemző jelenség a bécsi rézmetszők munkáinak jelenléte a magyarországi nyomtatványokban. Elsősorban a nagyszombati nyomdának voltak kiterjedt kapcsolatai Bécsben működő rézmetszőkkel, köztük az ott élő népes németalföldi művészkörrel. A sokszorosított grafika e területén működő mestereket folyamatosan foglalkoztatták: ezt bizonyítják a nagyszombati megrendelésre dolgozó J. M. Lerch, D. Rosetti, Mauritius Lang, Johann Jacob Hoffmann és más bécsi metszőknek nagyszombati nyomtatványban található metszetei.

Az előző századtól eltérően a hazai műhelyek a prágai nyomdákkal is kapcsolatban álltak. Úgy tűnik, hogy a bécsiek után fontosságban és hatásában a cseh, mindenekelőtt a prágai kapcsolatok állnak. Az első erre utaló jelenség Ferenczffy Lőrinc királyi titkár nyomdavásárlása. Minthogy Ferenczffy az uralkodók, II. Mátyás, II. és III. Ferdinánd király magyar titkáraként az uralkodó kíséretében gyakran megfordult Prágában, 1628-ban megvásárolta Jiři Černý

15. Sucquet művének Derekay Györgytől származó magyar átdolgozása ugyanazzal a J. M. Lerch bécsi metszőtől származó címlapképpel, de itt a címet szedésnyomással illesztették az emiatt sérültnek tűnő ovális keretbe (Nagyszombat, 1678, kicsinyítve, eredeti méret 135×90 mm)

(Georgius Nigrinus) egykori nyomdájának betűkészletét és díszeit, amellyel Bécsben 1632-től – immár saját nyomdájában – kiadványokat állított elő. Az első híradás Lósy Imre váradi püspöktől, királyi alkancellártól származik (Ferenczffy hivatali felettesétől), aki Prágából 1628. április 8-án levelet írt Pázmány Péternek. Írásában arról tudósítja az érseket, hogy a szekretárius nyomdai felszerelést vásárolt: „Ferenczffy uram megvette az typographiát."[3] II. Ferdinánd és udvara 1627 őszétől Prágában élt, és csak a következő év nyarának elején indult vissza Bécsbe. Ekkor került sor a nyomdai felszerelés szállítására.

Ferenczffy úgy juthatott Černý nyomdájának birtokába, hogy miután a nyomdatulajdonos halála után özvegye, majd 1609-től annak második férje, Jonata Bohutský vette át a nyomda vezetését, 1619–1620 táján a felkelő cseh rendek röplapjaiból is nyomtatott néhányat. A felkelés leverése után abba kellett hagynia nyomdászati tevékenységét, műhelyét, felszerelését pedig, mint lázadó tulajdonát, konfiskálták. Ezt az évek óta használatlanul heverő felszerelést válthatta meg a kincstártól Ferenczffy Lőrinc. Bécsben használt betűi és könyvdíszei teljes megegyeznek a Černý-, illetve Bohutský-nyomda elemeivel. Fametszetű dúcainak lenyomatai az ugyancsak prágai Paulus Sessius magyar nyelvű kiadványaiban fordulnak elő, ezeket a szentképsorozatokat tehát innen ismerhette és szerezhette be Ferenczffy. Sessius volt egyébként a magyar szerzők által legtöbbet foglalkoztatott prágai nyomdászkiadó: 1615–1623 között hat magyar vonatkozású könyvet készített. Ferenczffy felszerelése, az illusztrációk dúcaival együtt, 1640-ben bekövetkezett halála után a pozsonyi jezsuiták nyomdájába, majd 1662-ben a nagyszombati akadémiai nyomdába került, ahol még a XVIII. század első évtizedeiben is használták.[4] Prágából érkezett a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomda Zachariaš Aksamítek nevű faktora, aki korábban, 1642-ben[5] a prágai érseki nyomda vezetője volt, de ő vezette Zachariaš Aksamítek z Kronenfeldu néven a római Congregatio Propaganda Fide nyomdáját is 1657-től.

A prágai nyomdai kapcsolatok más síkon is folytak. A cseh menekültek nyomdájának tulajdonosa,

Václav Vokál, Trencsénben régi tipográfiai anyagot is használt, köztük Jiřík Štyrsa 1531-ig használt jelvényét, a mesterjegyet és tritonokat ábrázoló fametszetet. Štyrsa egyébként a cseh testvérek nyomdásza volt, és Mladá Boleslávban nyomtatott, kilétét titkolva. Jelvényét 1580-ban Burian Valda prágai nyomdász (esetleg még fia, Oldřich Valda is használta, aki 1618-ban halt meg), valamint az 1637-től Trencsénben dolgozó Václav Vokál. Hogy Vokál, illetve felesége, Dorota Čížek melyik prágai nyomdát vásárolta meg, nem tudni; a legnagyobb hasonlóság Matthias Pardubský tipográfiai anyagával látszik, aki, bár csak 1637-ben halt meg, 1632 után nem nyomtatott többé.

A Prága és Magyarország közötti művészeti kapcsolatokban a sokszorosított grafika játszotta a legfontosabb szerepet. Legkorábbi jelei a soproni humanista író, ötvös és rézmetsző, Lackner Kristóf prágai kapcsolataiban fedezhetők fel. II. Rudolf halála után a prágai udvari művészkör szétszóródott: a művészek egy része Graz és Bécs felé orientálódott, és magyarországi nyomdák számára is dolgozott. A Nádasdy Ferenc kiadásában megjelenő *Mausoleum* nagyhatású metszeteit az újabb kutatás a prágai Egidius Sadeler körébe sorolja, de idetartozik Isaac Maior és Matthias van Werm is.[6]

A XVII. század folyamán a bécsi és prágai tipográfiai kapcsolatok mellett augsburgi, nürnbergi és linzi együttműködésről is vannak adataink. Mindegyik betűöntéssel kapcsolatos, és részben a Batthyány Ferenc által újonnan megvásárolt nyomdára, részben a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdára vonatkozik. Az augsburgi eredetű nyomdai anyagról, illetve az ottani betűöntő tevékenységről a pozsonyi jezsuita nyomda Némethi Jakab idején történt vásárlásaiból tudunk.

A magyarországi nyomdászattörténet említésre érdemes momentuma, hogy a nevezetes Wechel és Aubry nyomdász- és kiadócsalád két tagja a Dunántúlon működött századunkban. Johannes Wechelius neve először 1626-ban fordul elő, amikor arról értesülünk, hogy özvegy Batthyány Ferencné Lobkowitz-Poppel Évától szeretné magához váltani az eredetileg németújvári (de akkor már Pápán működő) nyomdát. Feltehetően mint bérlő működtette volna, később azonban mint tipográfus is bekapcsolódott a nyomda működésébe, mert 1637-ben Tejfalun már ő jegyezte a nyomtatványokat, majd 1650-ben Somorján és Kőszegen Wechel András, aki valószínűleg a fia volt. A Wechel család tagjainak magyarországi megjelenése feltehetően azzal magyarázható, hogy köztük és Batthyány Ferenc apja, Batthyány Boldizsár között régi ismeretség állt fenn és sűrű levelezés folyt. A Wechel és Aubry család, kiterjedt ismeretségük és jó kapcsolataik révén, több városban is lerakatokkal rendelkezett. Protestáns vallásuk ellenére a bécsi császári udvarnak is könyvszállítói voltak. A Wechel család tagjaival azonban új tipográfiai anyag (betű, dísz) nem érkezett Magyarországra, mert a már meglévő felszerelést használták.

A század folyamán a fent elmondottakon kívül még németalföldi kapcsolatok játszottak szerepet. Az 1660–1670-es években Nádasdy Ferenc által felállított, és két Lajta melletti birtokán működő katolikus nyomda felszerelése is erre utal. Antwerpenből, Németalföld katolikus tartományából Nádasdy Ferenc nyomdavásárlása révén került a németalföldi nyomdász, Hieronymus Verdussen (IV) – a neves antwerpeni Verdussen nyomdász- és kiadócsalád egyik tagja – és az onnan származó tipográfiai anyag Magyarországra. A németalföldi kapcsolatok másik jellemző területe az emblematika és általában a németalföldi rézmetszők és rajzolók magyarországi könyvekben megjelenő rézmetszettermése. E németalföldi mesterek közül van Werm, Justus Van der Nypoort és Johann Daniel Ther Portten művei díszítenek magyarországi nyomtatványokat – utóbbit több évig rendszeresen foglalkoztatta a nagyszombati jezsuita akadémiai nyomda. (A protestáns Németalfölddel a század folyamán jóval intenzívebb kapcsolatai voltak a kelet-magyarországi és erdélyi nyomdáknak, amelyek mostani áttekintésünkön kívül esnek.)

Jegyzetek

1 Rózsa György, Nádasdy Ferenc és a művészet, *Művészettörténeti Értesítő*, 1970, 188–189.

2 V. Ecsedy Judit, Bécs: 17. századi nyomdafelszereléseink egyik forrása, *MKsz*, 2005, 25–41.

3 Holl Béla, *Ferenczffy Lőrinc, egy magyar könyvkiadó a XVII. században*, Budapest, 1980, 51.

4 *Uo.*, 51–62.

5 Karel Chyba, *Slovnik knihtiskařu v Československu od nejstarších dob do roku 1860*, Praha, 1983, 46. Ő úgy tudta, hogy Aksamítek 1647–1648-ban dolgozott Pozsonyban.

6 Galavics Géza, Késő reneszánsz és kora barokk (Jegyzetek a 17. század első felének hazai művészetéhez), in *Művészettörténet, tudománytörténet*, Budapest, 1973, 60.

VI. A HAZAI NYOMDÁK ÖSSZEFÜGGÉSEI

Ahogy már az előbbiekben is szó volt róla, a most tárgyalt nyugat- és észak-magyarországi nyomdák valamilyen módon mind kapcsolódnak egymáshoz: a felszerelés eredete, a tulajdonos vagy a nyomdász személye, esetleg a beszerzési forrás révén. A következőkben ezeket az összefüggéseket tárgyaljuk.

Az előző században alapított nagyszombati Telegdi- (káptalani) nyomda felszerelésének szétszóródása, úgy tűnik, már a század végén megindult. Az alapító halála után csökkent a nyomda kiadványainak száma, és talán a felszerelés egy részének eladására is sor került. Erre a nyugat-dunántúli Manlius-nyomda és a bártfai Klöss-műhely esetében is utalnak jelek – mindkettő már az 1590-es években is működött. A Telegdi-nyomda sérült A iniciáléja még a nyomda életében – ismeretlen körülmények között – került a Sárváron működő Manlius-nyomdába. A sötét alapon virág- és csillagmintás iniciálék sorozatába tartozó betű dúca már Nagyszombatban sérült volt. Ottani könyvön utoljára 1580-ban, sárvári nyomtatványban 1600-ban, 1602-ben, majd Keresztúron 1604-ben bukkant fel. Ugyancsak ismeretlen úton kerültek a bártfai Klöss-nyomda tulajdonába azok a kisméretű evangéliumi képek, amelyek egy része egy nagyszombati 1583-as falinaptáron látható, majd legközelebb Klöss Jakab bártfai műhelyében 1616-ban és 1630-ban.

A Forgách Ferenc által alapított érseki nyomda előbb Pozsonyban, majd Nagyszombatban működött. Bizonyos jelekből arra következtethetünk, hogy az akkori nagyszombati nyomdász, Nicolaus Mollerus, aki 1621 elején, amikor Bethlen Gábor utasítására (az eredetileg pozsonyi) nyomdával előbb Kassára, majd Gyulafehérvárra követte a fejedelmet,[1] nemcsak a teljes érseki tipográfia felszerelését, hanem némi nyomdai felszerelést a régi – használaton kívüli – nagyszombati, egykori Telegdi (káptalani) nyomdából is magával vitt. Ezt bizonyítja az a néhány, a Telegdi-műhelyből származó iniciálé, könyvdísz, és illusztráció, amely utóbb Gyulafehérváron bukkant fel a fejedelmi nyomda kiadványain. Az az evangéliumi illusztrációsorozat, amelynek két darabja egészen Gyulafehérvárig eljutott, eredetileg a bécsi jezsuitáké volt. Az, hogy Gyulafehérváron az egykori káptalani nyomda bizonyos díszei és iniciáléi 1636-ban is használatban voltak, arra enged következtetni, hogy a nyomda maradéka 1619-ben Nagyszombatban volt, talán együtt tartották az odaköltöztetett érseki nyomdával. Így kerülhetett az érseki nyomdával együtt néhány korábbi dísz is az erdélyi fejedelem birtokába.[2]

Ebből azt az óvatos következtetést lehet levonni, hogy a Telegdi-nyomda egy része 1619–1620-ban Nagyszombatban még hozzáférhető volt. Az elkopott betűket feltehetően beolvasztva értékesíthették, de a könyvdíszek (fadúcok) egy része megmaradt, egy részét, amint láttuk, talán más nyomdáknak adták el. Természetesen az is lehetséges, hogy Forgách Ferenc az új, pozsonyi nyomda alapításakor a tipográfia számára jogfolytonosságot biztosító Telegdi-féle nyomdafelszerelés maradványait is magához vette, és az új készlettel együtt tartotta, bár nem használta.

Ezt az eredetileg Forgách-féle érseki műhelyt Nagyszombatban Bethlen Gábor erdélyi fejedelem lefoglalta, és 1621 elején magával vitte előbb Kassára, majd Erdélybe, fejedelmi székhelyére, Gyulafehérvárra. 1623-tól kezdve évtizedeken át a Pozsonyból és Nagyszombatból ismert betűkkel és díszekkel jelentek meg a gyulafehérvári fejedelmi nyomda kiadványai – amely valójában a pozsonyi érseki nyomdából létesült, minden változtatás nélkül. E katolikus nyomdák tipográfiai maradványait Gyulafehérvárott 1636-ig lehet nyomon követni. Az egykori Telegdi (káptalani) nyomda egy további díszét – egy korábbi keretdísz elemét – 1623-ban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomda használta fejlécként. Ez a tény azért érdekes, mert a jezsuita kollégiumi nyomda felszerelésének eredetét és alkotórészeit jól ismerjük, hiszen korabeli rendi feljegyzések foglalkoztak vele. E műhely alapját a Pázmány Péter által alapított nyomda képezte, amelyhez járult később a Némethi Jakab által beszerzett, majd a Ferenczffytől származó tipográfiai felszerelés. Ez az előkerülő fejléc azt bizonyítja, hogy nemcsak akkor voltak még fellelhető részek a Telegdi-nyomdából, amikor Bethlen lefoglalta és magával vitte az ugyanott alapított érseki nyomdát (1621 elején), hanem még évekkel később is. Vagyis a Telegdi-nyomda darabjai tovább osztódtak: a Bethlen által magával vitt részek akár folyamatosan Nagyszombatban lehettek, már a Telegdi-nyomda megszűnése óta. Azok azonban, amelyek a Pázmány-féle nyomdaalapításkor kerültek a felszerelésbe, szükségszerűen valahol Pozsonyban voltak elraktározva.

Tovább árnyalja a helyzetet, hogy az 1648-ban megindult nagyszombati akadémiai nyomdában is feltűntek az egykori Telegdi- (káptalani) nyomda bizonyos darabjai: egy magyar kis címer, amelyet a káptalani nyomda még a XVII. század elején is használt, a másik pedig egy iniciálé abból a sorozatból, amelynek egyes tagjai később Gyulafehérváron jelentek meg.

A Batthyány Ferenc által Bécsben vásárolt (1615), majd a dunántúli reformátusok által használt nyomdafelszerelést 1619-ben kibővítették, és felújították. Ebben az évben, amikor a nyomda vezetését Szepesváraljai Bernhard Máté látta el, ismeretlen betűöntő dolgozott Németújváron.

Bizonyára nem véletlen, hogy néhány évvel ezt megelőzően, 1616-ban kapott új betűket a Keresztúron működő Farkas Imre-féle (eredetileg Manlius-) tipográfia is. Talán nem tévedünk, ha összefüggést látunk az 1617-ben a keresztúri nyomdából Németújvárra átköltöző Bernhard Máté személye és a keresztúri és németújvári műhelynek három éven belül történt felújítása között. Bernhard Máté tipográfus még a Farkas Imre vezetésével (vagy tulajdonában lévő?) Keresztúron működő és a Nádasdy család által pártfogolt nyomdában dolgozott, amikor a betűöntő ott tevékenykedett, tehát ismerhették egymást. Így, amikor Németújváron volt szükség a munkájára, ismét kapcsolatba léphetett vele, és megbízatást adhatott a németújvári betűkészlet felújítására. A betűöntő személyéről semmit sem tudunk, neve nem maradt fenn a betűöntés tényét rögzítő iratokban.[3]

A nyugat-dunántúli evangélikusok – a Nádasdy család pártfogását élvező – és Keresztúron működő nyomdája, és a Batthyány Ferenc által alapított németújvári tipográfia között a nyomdász és a betűöntő révén személyes kapcsolat volt, ami érthető a két földrajzilag közel fekvő protestáns műhely esetében. A Németújváron folyó betűöntés és felújítás eredményei azonban csak az 1624-től kezdve, és a már nem ott, hanem Pápán megjelent nyomtatványokban vizsgálhatók meg. Szepesváraljai Bernhard Máté neve németújvári nyomtatványon mindössze kétszer, mindkét alkalommal 1619-ben fordul elő,[4] de ez a két, a XIX. században már csak egyetlen példányban meglévő könyv mára elveszett. Amikor Bernhard Máté neve 1624-ben újra feltűnt, már Pápán vezette ugyanezt a tipográfiát. Ez a dunántúli reformátusok által használt nyomdafelszerelés Kőszegig, az 1660-as évekig követhető nyomon. Addigra, többszöri gyarapodás eredményeképpen, a régi betűket szinte teljesen lecserélték. Bár a kőszegi sajtóból 1664 után származó kiadványra nem sikerült ráakadnunk, korabeli feljegyzések bizonyítják, hogy a tipográfia még 1668-ban is működött. További sorsa ismeretlen.

Itt ismét utalnunk kell röviden a soproni nyomdászat kérdésére és a Sopronnal szomszédos (Sopron)Keresztúron 1616-ban felújítást végző betűöntő, valamint az 1619-ben Németújvárott ugyanilyen munkát végző, feltételezésünk szerint azonos, bár ismeretlen, személyre. E két időpont között, 1617-ben – amint a soproni városi számadásokból látni – foglalkoztatta a város a Mohr nevű nyomdászt tíz hétig. Felmerül a kérdés, hogy nem az ismeretlen betűöntőről van-e szó, és vajon milyen megbízatást kapott Sopronban? A másik felmerülő kérdés, hogy vajon nem Lackner Kristóf elkészült és nyomtatásra váró két emblémamagyarázó könyvére keresett-e a város nyomdászt? Vagy esetleg a majd Keresztúron kinyomtatandó könyvekhez mindössze a rézmetszeteket kellett volna kinyomtatnia? A soproni nyomda hosszabb távú hiányát bizonyíthatja az is, hogy a város tekintélyes vezető lelkésze, Johann Konrad Barth, az 1670. évi tanácsválasztás előtti beszédét ugyanebben az évben Pozsonyban volt kénytelen kinyomtatni.

A dunántúli reformátusok által használt, de a Batthyány család tulajdonában lévő nyomda iránt a Bécsben magyar könyvkiadóként tevékenykedő királyi titkár, Ferenczffy Lőrinc is érdeklődött. Pápán 1632-ben kinyomtattak egy könyvet ezzel a felszereléssel, amely 1637-től Tejfalun tűnt fel. E két időpont között el volt raktározva a németújvári várban. A használatlan nyomda hamarosan tudomására jutott Ferenczffynek, aki az 1634–1635. évek során több ízben fordult levélben Batthyány Ádámhoz (a nyomdaalapító Batthyány Ferenc fiához) a megvétele ügyében. Úgy látszik, hogy a tárgyalások annyira előrehaladtak, hogy Ferenczffy 1635 márciusában már a szekerét és az embereit is elküldte Batthyányhoz a műhelyért.[5] Az egyezség végül valószínűleg nem jött létre: a várban továbbra is maradtak tipográfiai eszközök (a sajtóról ugyan sehol sincs szó), és a Németújvárról és Pápáról ismert felszereléssel 1637-től kezdve újra megjelentek nyomtatványok – ezúttal a csallóközi Tejfalun.

Ferenczffy érdeklődése a németújvári várban tárolt nyomdai eszközök iránt azért nehezen magyarázható, mert akkor már maga is rendelkezett saját nyomdával, amelyhez a betűket, a könyvdíszeket és a fametszetes illusztrációkat Prágában vásárolta. Felmerülhet a kérdés, hogy vajon nem csak a sajtó, a könyvnyomtatóprés iránt érdeklődött-e, amelyet feltehetően nem Prágából szállíttatott Bécsbe. Ferenczffy azonban, 1632-től kezdve, már saját nyomdájában nyomtatta a kiadásában megjelenő könyveket.

Az is kérdés, hogy vajon a németújvári várban tárolt felszerelés került-e Tejfalura? Vagy talán a Pápán használt felszerelés egy része sohasem jutott vissza Németújvárra? Nehezen képzelhető el ugyanis, hogy a katolizált Batthyány Ádám átadta volna a nyomdafelszerelést a reformátusoknak. A tejfalusi nyomtatványokból csak annyi állapítható meg biztosan, hogy a Pápán használatban lévő felszereléssel készítették őket, de nem kizárt, hogy csak egy részével.

Ferenczffy Lőrinc, valamint könyvkiadói tevékenysége közvetve a pottendorfi és lorettomi katolikus nyomdát alapító, 1643-ban katolizált Nádasdy Ferenccel is kapcsolatba került. Ferenczffy tervezte, hogy kiad egy a magyar uralkodók és fejedelmek képeit bemutató reprezentatív kötetet, amelyre azonban végül nem került sor. A rézlemezek azonban már korábban elkészültek, és Ferenczffy birtokában voltak. Amikor Lippay György kancellár Ferenczffy halála után megvásárolta annak nyomdáját, és a pozsonyi jezsuitáknak ajándékozta, a királyképek rézlemezei is odakerültek. Nádasdy Ferencnek 1659-ben sikerült megvennie a rézlemezeket a jezsuitáktól, és 1664-ben Nürnbergben az Endter fivérek nyomdájában, saját költségén kiadatta a *Mausoleum*ot, amelyben a király- és fejedelemképeket német és latin elogiumok kísérték.[6] Három év múlva saját nyomdájában is kiadta a *Mausoleum*ot, kisalakú, nyolcadrét formátumban, metszetek nélkül.

Ferenczffy Bécsben 1615 és 1638 között használt nyomdafelszerelése hosszú ideig meghatározó szerepet játszott a magyarországi katolikus nyomdákban. Az ő értékes nyomdafelszerelésének betűiről készült a ma ismert legkorábbi magyar vonatkozású betűmintakönyv. Ez a Ferenczffy-féle tipográfia lehetett a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomda többféle eredetű felszerelése közül a legértékesebb, hiszen nemcsak öntött betűk, hanem matricák is tartoztak hozzá, amint azt a korabeli iratok több alkalommal is hangsúlyozták. Ferenczffy halála után Lippay György a tipográfiát „örök használatra" adta a pozsonyi jezsuitáknak, akik azt a kollégium tulajdonának tekintették. A felszerelés azonban 1662-ben Nagyszombatba került,[7] ahogy az egyetem mellett a nyomda egyre nagyobb jelentőségre tett szert. Ráadásul az ottani kiadványok tanúsága szerint már 1656-ban megjelentek Nagyszombatban olyan imádságoskönyvek, amelyeket Ferenczffy jellegzetes fametszetű szentképei díszítenek. Ferenczffy egykor Prágában és Bécsben használt fametszetes dúcai még a XVII. század végi nagyszombati nyomtatványokban is viszontláthatók.

A rövid ideig Eperjesen nyomdát működtető Thomas Scholtz felszerelése rendkívül archaikus és nagyon egyedi. Betűivel és díszeivel 1658 után sem Eperjesen, sem máshol nem találkozni. A nyomdász viszont több mint tíz év múlva, 1669-ben feltűnt Bártfán mint városi könyvnyomtató. Hogy hol tartózkodott tizenegy évig, és mivel foglalkozott a két időpont között, nem tudni.

Bizonyára azonos személyről van szó, ezért lehetségesnek tűnt, hogy van valamiféle kapcsolat az eperjesi nyomda és a bártfai műhely között a nyomdafelszerelés terén is. Ezt azonban az eperjesi és bártfai nyomtatványok összehasonlítása nem bizonyította. Egyetlen közös elemet sem találni: sem a betűk, sem az iniciálé, sem a keretdísz nincs meg az 1656 előtti vagy utáni bártfai nyomtatványokon. Az egyetlen összekötő kapocs a nyomdász személye. Érdekes ugyanakkor, hogy a bártfai nyomda éppen akkor szünetelt, amikor az eperjesi dolgozott – e véletlen egybeesés ellenére sem tapasztalható semmiféle összefüggés a kettő felszerelése között.

Az először Szenicén, majd Trencsénben és Zsolnán megtelepedő és a cseh menekültek számára dolgozó műhely az egyetlen, amelynek sem a felszerelése, sem a nyomdász, vagy tulajdonos személye révén nincs semmiféle kapcsolata más magyarországi nyomdákkal. Egyike viszont annak a kevés műhelynek, amely túlélte a XVII. századot, és még a következő század derekán is működött. Ilyen mindössze kettő van még: a bártfai városi nyomda, amely azonban 1710-ben elkerült a városból, és a nagyszombati akadémiai (később budai egyetemi) nyomda, amely még a XX. században is működött.

Jegyzetek

1 V. Ecsedy Judit, A gyulafehérvári fejedelmi nyomda eredete, *MKsz*, 1975, 9–24.

2 V. Ecsedy Judit, *A régi magyarországi nyomdák betűi és díszei 1473–1600*, Budapest, 2004, 178–179, 552–556. (Typographia Hungarica I.) Az egykori Telegdi-(káptalani) nyomda alábbi dísz- és iniciálésorozatainak maradványai fedezhetők fel a gyulafehérvári fejedelmi nyomdában 1636-ban: a IV/5. számú fonadékos záródísz, az iniciálék közül a 3. sorozat puttós iniciáléi közül az I betű, a 4. fekete alapú virágos iniciálé közül az A betű, a 7. sorozat fekete alapú, csillagos iniciáléi közül az E betű és a 11. iniciálésorozat apró, növényi díszítésű iniciáléi közül a K és A betű.

3 Az ismeretlen betűöntő által végzett munka kimutatásait és eredményeképpen a betűtípusokban bekövetkezett változásokat részletezte V. Ecsedy Judit, Egy dunántúli református nyomda sorsa, in *Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1979*, Budapest, 1981, 309–314.

4 RMNy 1194 és RMNy 1195.

5 Ferenczffy Lőrinc e tárgyban írt leveleinek teljes szövegét közölte Jenei Ferenc, *MKsz*, 1961, 307.

6 *Mausoleum potentissimorum ac gloriosissimorum Regni Apostolici regum et Primorum militantis Ungariae Ducum…*, Nürnberg, 1664. = RMK III 2254. Hasonmás kiadása: Budapest, 1991. A fakszimile szövegét közzétette Kőszeghy Péter, a bevezető tanulmányt írta Rózsa György.

7 Egyes díszei már évekkel korábban, 1656-ban felbukkantak Nagyszombatban, még mielőtt a felszerelés hivatalos átadására sor került volna. Lásd Holl Béla, *Ferenczffy Lőrinc, egy magyar könyvkiadó a XVII. században*, Budapest, 1980, 185. – Bár Ferenczffy tipográfiáját 1628-ban vásárolta, fametszetű szentképsorozatai már ezt megelőzően is tulajdonában voltak.

TIPOGRÁFIA
ÉS KÖNYVDÍSZÍTÉS A XVII. SZÁZADI NYOMDÁKBAN

NYUGAT- ÉS ÉSZAK-MAGYARORSZÁG

1. KÁPTALANI NYOMDA NAGYSZOMBATBAN (1578) (–1601–1609)

Magyarországon már a XVI. század utolsó harmadában megindult a katolikus könyvek előállítása. Telegdi Miklós esztergomi érseki helynök a Nagyszombatba menekült esztergomi káptalan számára 1578-ban nyomdát alapított.[1] A tipográfia az alapító halála (1586) után is folytatta működését. A nyomda eszmei irányítója Monoszlói András lett, a nagyszombati káptalani iskola humanista képzettségű tanára, pozsonyi prépost, hitvédő iratok szerzője. A folyamatosságot a gyakorlati vezetésben Pécsi Lukács képviselte, aki a XVII. század elejéig folyamatosan Nagyszombatban működött. Telegdi halála után a nyomda veszített korábbi jelentőségéből, a kinyomtatott könyvek száma megcsappant. A XVII. századi nyomtatványok címlapján a nyomda megnevezése mindössze egyszer szerepel, ebben a formában: „Telegdi János házában."[2]

A XVII. század első éveiben Pázmány Péter első vitairatai (1603 és 1609) itt jelentek meg. Pázmány 1609-ben kiadott három művének három különféle nyomdahelye és nyomdája mutatja, hogy ebben az évben változás történt a nagyszombati tipográfiában. Egyik munkája még a nagyszombati káptalani nyomdában készült,[3] a másik Grazban,[4] a harmadik az újonnan létesült pozsonyi, Forgách Ferenc által alapított érseki nyomdában.[5]

Az 1609. évet követően nincs nyoma a káptalani nyomdának, sem fennmaradt nyomtatványok, sem korabeli iratok formájában. Felszerelésének további sorsa nem ismert.

A nagyszombati káptalani nyomda megszűnésének okát nem ismerjük. Valószínűleg van összefüggés a múlt századból eredő tipográfia megszűnte és az ugyancsak katolikus alapítású pozsonyi érseki nyomda létrejötte között, de az okok egyelőre nem ismertek. Tény, hogy 1609-re a felszerelés már nagyon elkopott és elhasználódott, és a betűtípusok is igen régiesek voltak. Az a katolikus nyomda, amely 1619-ben működött Nagyszombatban, már nem a Telegdi által alapított műhely volt, hanem a pozsonyi, Forgách Ferenc-féle érseki tipográfia került át a városba.

A nyomdafelszerelés eredetéről azt tudjuk, hogy Telegdi Miklós az esztergomi káptalan erre a célra kiutalt ötszáz forintjából 1577 novemberében megvásárolta a bécsi jezsuiták hosszabb ideje használatlanul álló nyomdáját.[6] A jezsuita nyomda felszerelésébe a bécsi Singriener-nyomda díszeinek egy része is bekerült,[7] így Nagyszombatba is eljutottak a vásárlás révén. Újabb kutatások részletesen felderíthetik, hogy a Singriener-nyomda mely darabjai kerültek előbb a jezsuiták nyomdájába, majd Nagyszombatba. Mivel a nagyszombati nyomda indulásakor az iniciálésorozatok többsége már megvolt, ezek a bécsi jezsuita nyomdából származhattak.

A XVII. században a királyi privilégiummal működő katolikus nyomdában új gyarapodás már nem történt. Az a felszerelés, amelyet a kevés XVII. század eleji nyomtatvány tükröz, részben a bécsi jezsuita nyomdából származik, részben az alapítás utáni évek ismeretlen, talán helyi eredetű díszei. Ehhez járul valamelyes betűtípus-gyarapodás a század végéről.

A káptalani nyomda XVII. századi nyomtatványai igen szerény felszerelést tükröznek. Ez azért is említésre méltó, mert az előző században ez volt az egyik leggazdagabb felszerelésű nyomda, különösen fametszetű illusztrációinak és különleges iniciálésorozatainak köszönhetően. A XVII. században azonban fametszetű illusztrációi közül egy sem tűnik fel, és díszei közül mindössze egy téglalap alakú fonadékos záródísz,[8] két iniciálésorozatának egy-egy betűje[9] és egy magyar címer[10] található a ma ismert nyomtatványain. Kalendáriumi képeinek többsége megmaradt: az 1604-re szóló naptárban a régi sorozatból tízet és két új hónapképet használt fel.[11] Továbbra is használatban voltak a korábbi betűtípusok, mindössze a kezdettől meglévő görög betűtípus nem fordult elő egyszer sem, minthogy erre a nyomtatványokban nem volt szükség.

Bár a felszerelés egészének sorsát nem ismerjük, érdekes, hogy az egykori gazdag felszerelésű műhely darabjai más XVII. századi műhelyekben bukkantak fel. Egyes díszei a Forgách Ferenc érsek által Pozsonyban alapított, majd 1619-ben Nagyszombatba költöztetett nyomdába kerültek. Amikor Bethlen Gábor elfoglalta Nagyszombatot, az érseki nyomdát magával vitte előbb Kassára, majd végleges helyére, a fejedelmi székhelyre. Itt, Gyulafehérváron az egykori káptalani nyomda bizonyos díszei és iniciáléi még 1636-ban is használatban voltak.[12] Ez arra enged következtetni, hogy a káptalani nyomda maradéka

1619-ben még Nagyszombatban volt, talán együtt tartották az odaköltöztetett érseki nyomdával. Így kerülhetett ez utóbbi nyomdával együtt néhány korábbi dísz is az erdélyi fejedelem birtokába.

Pozsonyban legközelebb Pázmány Péter alapított nyomdát, és azt a jezsuiták kezelésére bízta. Érdekes módon ebben a nyomdában, már az alapítás évében, 1623-ban, feltűnik a *Kalauz* egyik lapján az egykori nagyszombati káptalani nyomda egyik díszléce, amely szörnyalakot, kígyókat és volutákat ábrázol. Valószínű, hogy a megszűnt káptalani nyomda bizonyos maradványai Pozsonyba kerültek, és ott voltak, amikor Pázmány az új katolikus nyomdát alapította. Ezenkívül sem olyan betű, sem más dísz nem fedezhető fel, amely eredetileg a Telegdi által alapított nyomdából származott volna. Mint több hazai nyomdánk, így a Telegdi-nyomda és a későbbi akadémiai nyomda is fel volt szerelve a Beham-mintára készült evangéliumi képecskék sorozatával, de a kettő mégsem azonos. A Telegdi-nyomda által használt képek kissé téglalap, az akadémiai nyomda 1662-ben feltűnő képsorozata pedig négyzet alakú.

A bártfai Klöss-nyomda viszont a Telegdi-nyomda XVI. századi felszereléséhez tartozó evangéliumi képecskéket használta. Nagyszombatban negyvenhét kép volt, ebből Bártfán 1612-től kezdve összesen negyvenhat kép tűnik fel. A negyvenhatból harminchárom azonos a Telegdi-nyomda képeivel, tizenhárom viszont nem található Nagyszombatban. Ugyanakkor a nagyszombati nyomdának is vannak olyan képei, amelyek nem fordulnak elő Bártfán. Vagyis Nagyszombatban negyvenhétnél több képnek kellett lennie, hiszen feltételezhető, hogy Klöss többi evangéliumi képe is a Telegdi-nyomdából való, csak a most ismert nagyszombati nyomtatványokon ezek nem tűntek fel. A Beham-féle sorozatok egyébként száznál több képet tartalmaztak.

Megoldatlan kérdés, hogy közös beszerzési forrás vagy valamiféle más kapcsolat kötötte-e össze a nagyszombati Telegdi-nyomdát és Joannes Manlius nyugat-magyarországi műhelyét. A két műhely felszerelésében az iniciálék terén azonosság tapasztalható, méghozzá 1598-tól, Manlius sárvári korszakától kezdve.[13] Minthogy a Sárváron használt iniciálékon ugyanazok a sérülések, mint Nagyszombatban, kétségkívül az iniciálék vándorlásáról van szó. Nem tudni, milyen kapcsolat lehetett a Nyugat-Dunántúlon működő evangélikus és a nagyszombati katolikus nyomda között. Az azonban bizonyos, hogy Manliushoz akkor kerültek el a nagyszombati iniciálék, amikor a katolikus nyomda még működött (1609-ig), vagyis már a XVI. század végén megkezdődött a nagyszombati tipográfia dúcainak szétszóródása.

Jegyzetek

1 IVÁNYI Béla–GÁRDONYI Albert *A kir. magyar egyetemi nyomda története 1577–1927* című monográfiájának (Budapest, 1927) bizonyos megállapításait, különösen a nagyszombati és pozsonyi nyomdák összefüggéseivel kapcsolatban, az újabb kutatások azóta módosították: lásd a további jegyzeteket.
2 Az 1607. esztendőre szóló Kalendáriumban, RMNy 946.
3 RMNy 984.
4 RMNy 980.
5 RMNy 986.
6 IVÁNYI–GÁRDONYI, *i. m.*, 15–32.
7 Elisabeth SOLTÉSZ, Ein unbekannter Wandkalender der Wiener Jesuitendruckerei (1560), in *Gutenberg-Jahrbuch 1976*, 264–268.
8 IV/1. fonadékos dísz.
9 VI/1. és 2. iniciálésorozatból N és P betű iniciálék.
10 III/1. címer.
11 I/1–12. kalendáriumi hónapkép.
12 V. ECSEDY Judit, *A régi magyarországi nyomdák betűi és díszei 1473–1600*, Budapest, 2004, 178–179, 552–556. (Typographia Hungarica I.) Az alábbi dísz- és iniciálésorozatok maradványai fedezhetők fel a gyulafehérvári fejedelmi nyomdában még 1636-ban is: IV/5. számú fonadékos záródísz, az iniciálék közül pedig a 3. sorozat puttós iniciáléi közül az I betű, a 4. fekete alapú virágos iniciálé közül az A betű, a 7. sorozat fekete alapú, csillagos iniciáléi közül az E betű, és a 11. iniciálésorozat apró, növényi díszítésű iniciáléi közül a K és A betűk. (Mindegyik az *Öreg Graduál*ban fordul elő, Gyulafehérvár, 1636, lásd RMNy 1643.)
13 Lásd nagyszombati 3. iniciálésorozat.

2. NYUGAT-DUNÁNTÚLI EVANGÉLIKUS NYOMDA (1582) (–1601–1643)

A Johannes Manlius által az előző században alapított nyomda XVII. századi története két nyomdavezető, illetve tulajdonos személyéhez és három helyszínhez köthető. Manlius 1605-ig, haláláig állt a tipográfia élén, utána a nyomdát Farkas Imre örökölte vagy vásárolta meg.[1] Nincs bizonyíték arra, hogy Farkas családi kapcsolatban állt-e Manliussal, esetleg veje lett volna, de az biztosra vehető, hogy már Manlius életében együttműködtek. Manlius halála után sem 1606-ból, sem 1607-ből nincs nyoma, hogy valami kikerült volna a sajtó alól, meglehet, hogy éppen a hagyatéki viszonyok tisztázatlansága miatt. 1608-tól már Farkas Imre jegyezte a Keresztúron készült nyomtatványokat, ő állt a műhely élén egészen az 1643-as megszűnéséig, és saját szavaiból ítélve ő volt a nyomda tulajdonosa. Az előző század gyakori helyváltoztatásaihoz képest a kezdeti keresztúri (1601), majd sárvári (1602) tartózkodás után a műhely hosszabb ideig, tizenkét évig működött Keresztúrra visszatérve, majd csaknem húsz évig Csepregen. Mindhárom helység a nyugat-dunántúli országrészben fekvő Nádasdy-birtokhoz tartozott. A nyomda XVII. századi története folyamán mindvégig ez a család volt a patrónusa. Felekezeti irányultságát tekintve a nyugat-dunántúli evangélikusok számára dolgozott, összhangban a patronáló főúri család és a nyomdát vezetők vallásával.

A Magyarországon 1582-ben megtelepedő Manlius nyomdafelszerelése gazdag és változatos volt, amelyben a század végéig szinte semmi változás nem érzékelhető. Különösen bőséges volt német szövegek nyomtatására alkalmas betűsorozatokban, amelyet az alapító számos nyomtatványában fel is használt. Ezt azért érdemes megemlíteni, mert utódának keze alól ma egyetlen fraktúr betűkkel nyomtatott kiadvány nem ismeretes, német nyelvű is csak egy, de Farkas Imre azt is, a maga korában szokatlan módon, antikvával nyomtatta, vagyis Manlius készletének ezt a részét egyáltalán nem használta. Ezzel szemben, mivel már Manlius idejében is a legterjedelmesebb könyvek magyar (ritkábban latin) nyelvűek voltak, az ezekhez felhasznált antikva és kurzív betűk a századfordulóra erősen kopottá, hiányossá váltak. Ugyanez a lassú elhasználódás a nyomdai cifrák és a díszes kezdőbetűk terén is megmutatkozott, és mindez erősen rontotta a kiadványok külsejét. A könyvdíszek esetében ez nem tapasztalható, az viszont feltűnő, hogy a XVII. században mindig ugyanaz a néhány könyvdísz ismétlődik, a gazdag fametszetes illusztrációkészletből pedig – legalábbis a fennmaradt nyomtatványok alapján – egy sem tűnik fel.

Manliusnak a Nádasdy pártfogása alatt töltött éveiből (1598–1605) különböző nyomdahelyekről huszonkét nyomtatványa maradt fenn, amelyek technikai tudásról és készségről tanúskodnak. Ennek egyik bizonyítéka legutolsó nyomtatványa,[2] a korszakban divatos szó- és betűjátékokkal: a két irányban olvasható szöveg iparművészeti teljesítményként is érdekes.

Az előző század folyamán Manliusnál (akár Monyorókeréken, akár Németújváron) olyan, gazdagon illusztrált könyvek jelentek meg, amelyek kisebb és nagyobb méretű ó- és újszövetségi képsorozatokat, címereket, címlapkereteket, hónapképsorozatokat és csízióábrázolásokat, sőt a legelső hazai rézmetszeteket tartalmazták, összesen ötvennyolc illusztrációt.

Manlius, illetve Farkas a gazdag képanyagból mindössze a hónapkép-ábrázolásokat és az egyik címlapkeretet vette igénybe a XVII. század folyamán. Hiányuk azért is feltűnő, mert olyan evangéliumos és epistolás kötetet, amelyben helye lett volna például kisméretű evangélikus képeknek, két ízben is kinyomtattak,[3] méghozzá másodszorra Farkas Imre – a kalendáriumaihoz hasonlóan – a saját költségén. Az 1631-es új kiadásra már régen szükség lett volna, de mindaddig nem akarták újra közreadni, amíg Lethenyei István el nem végezte rajta a javításokat. Az evangéliumos könyvet Kis Bertalannak, a Dunán inneni evangélikus szuperintendensnek és más egyházi személyeknek ajánlotta a nyomdász.[4]

Fennmaradt XVII. századi nyomtatványain a nyomda címlapkeretei közül (eredetileg három különféle keret volt a felszerelésében) csak azt használta fel, amelynek felső részében, emblémában az Atyaisten, alsó emblémájában pedig a Szentlélek látható galamb képében.[5] Négy sarkában az evangélisták ülő alakja és jelképe, oldalt pedig angyalfejek és növényi díszek töltik ki a keretet. Ez a fametszetű címlapkeret 1633-ban, amikor újra felhasználták, már erősen megkopott, keretének vonala több helyen töredezett. A kalendáriumi hónapképek tizenkét darabból álló sorozata már az előző században is megvolt, bár Manlius idejében a naptárkiadás feltehetően nem volt rendszeres, ellentétben a XVII. századdal, Farkas Imre gyakorlatával. Ezek a téglalap alakú, mezőgazdasági és ház körüli munkákat bemutató fametszetű képek, sarkukban felhők között az égövi jelekkel, az 1604-re szóló,[6] az első, példány

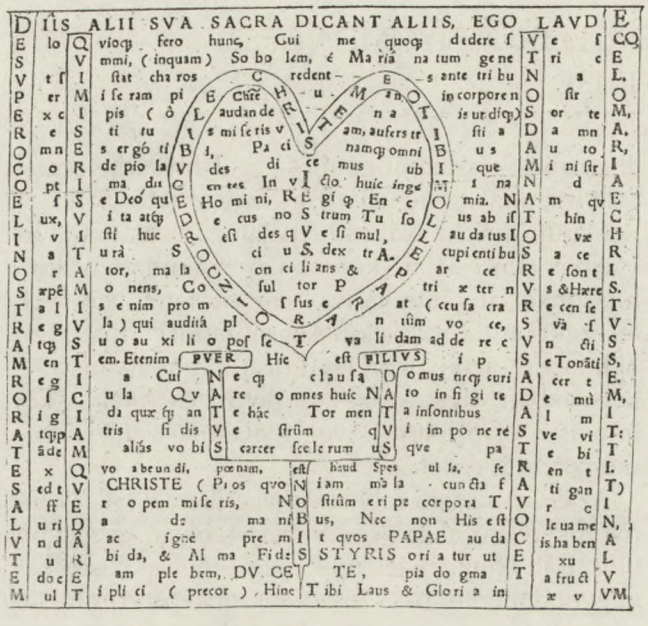

16. Evangélikus vallásos versek és újévi köszöntő a Manlius-nyomdából: a betűoszlopok értelmes szöveget adnak, mintha keresztrejtvény lenne (Keresztúr, 1605, erősen kicsinyítve, az eredeti méret 220 × 220 mm)

alapján megvizsgálható naptárnál még viszonylag jó állapotban voltak, az utolsó fennmaradt kalendáriumnál (1641)[7] azonban szinte felismerhetetlenné koptak. Az ábrázolások az egyes hónapokhoz tartozó foglalatosságokat mutatják be, valószínűleg német mintát követve, mert Magyarországon a szénakaszálás és az aratás is eggyel korábbi hónapra esik: júniusra és júliusra. Amennyire a csonkán fennmaradt naptárakból megítélhető, a hónapképek sorozatából már a század elején hiányzott a február és a március. A nyomdász többször is elvétette, vagyis nem a megfelelő hónapképet illesztette a hónaphoz. A hiányzó február és március helyére mindig más képet tett. De ilyen tévedés más hónapoknál is előfordult. Lehetséges, hogy ezek a tévedések Farkas Imre naptárábrák terén való tájékozatlanságának tulajdoníthatók,[8] meglehet azonban, hogy az ábráknak az egyes hónapokhoz való társítása a fadúcok erőteljes kopása, szinte felismerhetetlensége miatt már alig volt lehetséges.

A fentiekből is érzékelhető, hogy a Farkas Imre idejére erőteljesen elhasználódott nyomdafelszerelés felújításra szorult. Ez meg is történt, de csak a nyomdabetűk újabbakkal való lecserélésére került sor. Ennek pontos idejéről nemcsak a nyomtatványok külsejében hirtelen bekövetkező előnyös változásból tudunk, hanem Farkas Imre maga két alkalommal is megemlékezik róla. Első alkalommal 1617-re szóló, Nádasdy Pálnak szóló ajánlásában leírja, hogy pártfogója nagylelkűségének köszönhetően kapott nyomdája „új typusokat". A nyomdász Keresztúron, 1616. Szent András napján (november 30.) kelt ajánlásában ezt írja: „...Nagyságod, kegyelmes Uram, az elvásott typusomat az Nagyságod maga költségén újéttatja."[9] A következő, 1618. évre szóló naptárat Farkas Imre nem Nádasdy Pálnak dedikálta, hanem érdekes módon Thurzó Szaniszló szepesi főispánnak „mint kegyelmes uramnak és patrónusomnak". A nyomdász itt is szót ejt felújított nyomdájáról, sőt önérzetesen hivatkozik más, nevezetes nyomdászokra, amikor így ír: „Kérem azért... mint kegyelmes Uramat, hogy ez kicsin ajándékocskámat (ha annak merjem nevezni) avagy inkább hivatalom szerint való munkámat vegye jó néven, és ennek utána is engemet, mind ez új typographiával egyetemben, úgy mint az Ecclesiának és Respublicának hasznos tagját, az mint Christophorus Plantinus az Typographusokat nevezi, *quod sunt publici literarum et literatorum notarij*, az ö protectioja és gondja viselése alatt kegyelmesen megtartson."[10] Ez az ajánlás felveti a kérdést, hogy vajon Nádasdy Pálon kívül az ugyancsak evangélikus szepesi grófnak is volt-e szerepe a nyomda felújításában, és hogyan kerülhetett vele kapcsolatba a Nyugat-Dunántúlon dolgozó Farkas Imre.

Az új betűkészlet gyökeres változást hozott a nyomtatványok külsejében, hiszen néha már a szövegek olvashatósága is veszélyben forgott. Keresztúron a betűöntő meglehetősen nagy munkát végzett, a betűanyag 1616-ról 1617-re teljes egészében kicserélődött. Eltűntek a Manlius-féle jellegzetes betűk, és átadták helyüket a modernebb, kevésbé jellegzetes, de jól olvasható betűknek. Az új típusok hat betűsorozatot jelentettek: két kiemelő címbetűsorozatot, két kurzív és két antikva sorozatot. Ezzel a felszereléssel a latin és magyar nyelvű kiadványok szép, egyenletes nyomtatása lehetővé vált,[11] még ha díszítőelemet alig használt is a nyomdász. A nyomdai cifrák egy része szintén új, de alig volt változás az iniciálékban, és nincs a naptárakban használatos hónapképekben, amelyek továbbra is a Manliustól ismert, erősen kopott dúcok. Továbbra is vagy ezeket használták vagy semmit sem. Mindössze az utolsó években tűnt fel két új dísz, egy Krisztus-fej és egy kétfejű sast ábrázoló, keretbe foglalt dísz, amelynek használata meglehetősen indokolatlan ott, ahová illesztették, egy evangélikus prédikációskönyv utolsó sorai alatt.

Néhány évvel később Battyhány Ferenc németújvári tipográfiájának bővítését is egy név szerint nem ismert betűöntő végezte. A két helyen is dolgozó mester személyének azonossága nem kétséges, minthogy az újonnan készített betűk azonosak a két műhelyben, Keresztúron és Németújváron.[12]

17. Lackner Kristóf és a Soproni Tudós Társaság címere és réz nyomólemeze (kicsinyítve, eredeti méretük 122 × 67 mm), *Florilegus Aegypticus* (Keresztúr, 1617, Farkas Imre)

Érdekes kérdést vet fel néhány újonnan feltűnő iniciálé. A Manliustól örökölt díszes kezdőbetűk között a legtöbbet használt, a legteljesebb, egy keretezett, arabeszkes sorozat volt. Ebből kilenc betűt a XVII. század folyamán is, kopottan ugyan, de használtak.[13] Volt továbbá egy ószövetségi jeleneteket ábrázoló sorozat, ebből öt tűnt fel még,[14] alig felismerhető formában, a XVII. század során, szembetűnő ellentétet alkotva azokkal az új, éles metszésű betűkkel, amelyekkel a szöveget nyomtatták. Ez utóbbi sorozat és a reneszánsz vázát ábrázoló iniciálé[15] csak Raphael Hoffhalter felszerelésében volt még megtalálható az 1570-es években. Manlius, mielőtt Magyarországra érkezett, Laibachban 1575-ben már használta ezt, de legközelebb 1602-ben, majd 1627-ben fordult elő ismét a nyugat-dunántúli evangélikus nyomda egy-egy kötetén. Az ószövetségi iniciálésorozatnak és a reneszánsz vázát ábrázoló M betűnek Manliusnál való megjelenése a két nyomdász kapcsolatát bizonyíthatja. Földrajzi közelségbe akkor kerültek, amikor Hoffhalter Alsólendván dolgozott, Manlius pedig Varasdon. Mindez még azt megelőzően történt, hogy Manlius Magyarországon megtelepedett volna. Ezek az iniciálék a továbbiakban sem Raphael Hoffhalternél, sem a fiánál nem fordulnak elő, tehát feltehetően ezek a dúcok kerültek át Manlius nyomdájába.

Egy másik, még felderítetlen kapcsolat Manlius és a nagyszombati Telegdi-féle nyomda között még ennél is meglepőbb. A nagyszombati katolikus nyomda Telegdi Miklós halála után is működött, de már nem azzal a lendülettel, mint alapítója és annak munkatársa, Pécsi Lukács idejében. Kiadványai 1609-ig jelentek meg, de feltehető, hogy a nyomdakészlet egy része az utolsó években már hiányzott, mindenesetre használatuknak semmi nyoma. Egyes rendkívül jellegzetes, sötét hátterű, gyöngyökkel és virágokkal díszített iniciáléi viszont 1602-től kezdve Manliusnál, majd Farkasnál bukkantak fel.[16] Ismeretes, hogy a Telegdi-nyomda iniciáléi és a felszerelése eredetileg a bécsi jezsuita nyomdáé volt, amelyet Telegdi megvásárolt. Ha nem az egészet vette meg, akkor Bécsből Manlius is hozzájuthatott bizonyos darabokhoz, akár Hoffhalter révén is, aki Magyarországra jövetele előtt egy ideig a bécsi jezsuita nyomdát vezette, részben saját, részben jezsuita készlettel. Ennek a beszerzési útvonalnak azonban ellentmond az a sérült A betűs inicálé, amelyet, azelőtt, hogy Manliusnál feltűnt volna, ugyanilyen sérült formában a Telegdi-nyomda használt

1580-ban, Nagyszombatban. A két nyomda közötti kapcsolat tehát még nincs megfejtve.

Farkas még két olyan iniciálét használt – az egyiket 1604-ben, a másikat 1643-ban –, amely korábban nem volt meg a készletben, viszont jó állapotú, szinte újnak látszik. Az előbbi könyvsajtót ábrázol egy L betűn belül,[17] és feltűnő hasonlatosságot mutat a bécsi Singriener-nyomda L iniciáléjával, amely Pesti Gábor Újtestamentum-fordításának egyik lapját díszíti (1536). A másik, amely a csepregi nyomda utolsó, 1643. évi kiadványát díszíti, sematikus, sávozott díszítésű O betű,[18] idegen Manlius és Farkas egyéb díszes kezdőbetűitől, és nem egyedi. Ilyen jellegű betűi Huszár Gálnak voltak az előző században.

Az első magyarországi rézmetszeteket Johannes Manlius nyomtatványa őrzi, az 1588-ban kiadott, Frankovith Gergely által írt *Hasznos és feletteb szükséges könyv*. De utódjának, Farkas Imrének a nyomdája is kitűnik a rézmetszetű illusztrációk hazai viszonylatban korai alkalmazásával. Lackner Kristóf soproni polgármester két, 1617-ben Keresztúron megjelent latin nyelvű könyvéhez maga a szerző készített két rézmetszetet. Ez Magyarországon nagyon korainak számít, a XVII. században mindössze Pázmány Péter *Kalauza* első kiadásának rézmetszetű címlapja előzte meg (Pozsony, 1613).[19] Bár Lackner műveinek nagyobb részét külföldön nyomatta, ezzel a két emblémás könyvével a közeli (Sopron)Keresztúron nyomdát vezető Farkas Imrét bízta meg. Lackner két műve köztül az egyik, a *Florilegus Aegypticus*[20] emblémaszótár, a *Maiestatis Hungariae aquila*[21] hieroglifikus címermagyarázat. Az előbbiben a rézmetszetű kép Lackner saját címere, amelyet maga tervezett, amikor nemességet kért a királytól. A címerben balról rák, jobbról hattyú látható, a címert nádszál felezi meg, amely Joachim Camerarius nürnbergi író emblematikája szerint a hajlékony szívósság jelképe.[22] A vízen úszó hattyú a költészetet, a rák a megfontolt haladást, más emblémákban a forgékonyságot jelenti. Lackner emblematikus beszélő címere tehát azt jelenti, hogy tulajdonosa literátor és jogász.

A másik, a *Maiestatis Hungariae aquila* című kötetben, Lackner a soproni városkapun lévő címert rajzolta meg és metszette rézbe. A sas, amely a madarak királynője és egyben királya, megjelent Sopron főkapuján. A bal szárny tollain Mátyás nevének kezdőbetűi, jobb szárnyán a szabad királyi városok nevei, a sas nyakában a magyar címer. A földgömbön ülő sas a világ és az emberek gyorsaságát szemlélteti. A földgömb az ország, a méhkas a város, a méhek a polgárok. A jogar a városbíró jelvénye, a kason Sopron címere. A két szélső bástya felett a jó hír csillaga fényeskedik.[23]

Lackner könyvei már a keresztúri nyomda új betűivel készültek, a tartalomhoz és a rézmetszetekhez méltó külsővel kerültek ki a sajtó alól: „Ex officina Emerici Farkas." Ajánlást nem írt hozzájuk a nyomdász, csak a szerző, az egyiket Esterházy Miklósnak, a másikat Náprágyi Demeter győri püspöknek címezve.

A soproni polgármesternek, aki amellett, hogy alapítója volt a Soproni Tudós Társaságnak, a Foedusnak,[24] és termékeny író is, egyéb, nyomtatásban megjelent könyvei általában külföldi műhelyekben készültek. A *Salicetum Semproniense* például Bécsben Gelbhaarnál; ennek gondozója Ferenczffy Lőrinc, későbbi bécsi magánnyomda-tulajdonos és magyar könyvek kiadója volt. Nyomtatását Lackner ellenőrizte; a könyvből kétszáz példány készült, erről Ferenczffyhez írt levelében szól, 1625. november 17-én.[25]

Lackner több, külföldön kinyomtatott könyvéhez készített rézmetszetes mellékletet, emblémát, ábrát; a rézlemezek jelentős része meg is maradt, Sopronban őrzik őket. A magyarországi nyomtatványok szempontjából különösen becses a *Florilegus Aegyptiacus* című könyvében közölt metszet eredeti lemeze: a jelen kötetben tárgyalt illusztrációk és emblémák közül ez az egyetlen, amelynek ma is megvan az eredeti réz nyomólemeze.[26]

Nem ismerjük a nyomda Csepregre való átköltözésének okát. Evangélikus egyházi szempontból Csepreg kétségkívül jelentősebb hely, mint Keresztúr. A nyomdafelszerelés időközben nem változott, és a nyomdász, vagy maga a szerző a könyvek többségét továbbra is a Nádasdy család tagjainak ajánlotta. Lethenyei István, a csepregi fölső eklézsia prédikátora, Nádasdy Pálnak ajánlotta munkáját.[27] Farkas Imre 1635. évre szóló kalendáriumát,[28] amelyet szokás szerint a maga költségén bocsájtott ki, az ifjú Nádasdy Ferencnek dedikálta, ugyanígy az 1641. évre szólót is, „nékem mindenkoron kegyelmes patrónus uramnak (...) kisded ajándékul".[29]

A Johannes Manlius által alapított, majd Farkas Imre által folytatott tipográfia, összesen mintegy hatvan évig működött. XVII. századi tevékenysége, néhány év kihagyással, csaknem a teljes első fél évszázadot átfogja. A nyomdának akkor lett vége, amikor 1643-ban Nádasdy Ferenc, a patrónus, az evangélikus hitről áttért a katolikusra. Ezt annak a csepregi zsinatnak alkalmából jelentette be, amikor még utoljára, egy zsinati meghívó is készült.[30] Valószínűleg ez volt Farkas utolsó nyomtatványa. Bár a nyomtatás helye nincs jelezve, tipográfiai jellemzői alapján kétségkívül a csepregi nyomdában készült. Nemcsak hogy támogató nélkül maradt nyomda és nyomdász, hanem a továbbiakban vallásuk gya-

korlása is akadályokba ütközött. Ezáltal a nyugatdunántúli evangélikusok nyomda nélkül maradtak. A további évszázadokban Csepregen nem működött többé könyvnyomtató műhely, Nádasdy Ferenc azonban negyedszázad múlva Lajta melletti birtokain, előbb Pottendorfban, majd Loretomban állított fel és működtetett – ekkor már katolikus nyomdát.

Jegyzetek

1 ZSIGMONDY Árpádné, Johannes Manlius és nyomdakészlete (1575–1605), in *Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1982–1983*, Budapest, 1984, 297–403.
2 RMNy 934.
3 Az Evangéliumok és epistolák két kiadása: RMNy 1070 és RMNy 1491.
4 Farkas Imre nyomdájáról bővebben írt KOVÁCS József László, Farkas Imre sopronkeresztúri és csepregi nyomdája (1608–1643), *MKsz*, 1973, 359–364. Lásd még ZÁTONYI Sándor, Könyvnyomda Csepregen a 17. század első felében, *Vasi Szemle*, 1963, 85–89.
5 II/1. keretléc.
6 RMNy 903 (1604-re szóló naptár).
7 RMNy 1820 (1641-re szóló naptár).
8 DUKKON Ágnes feltételezte, hogy a nyomdász naptárikonográfiában való járatlansága a hibák oka. Lásd *Régi magyarországi kalendáriumok európai háttérben*, Budapest, 2003.
9 *Calendariom 1617-re*, = RMNy 1113, D3b lap.
10 *Calendarium 1618-ra.* Az Crakai Kurzelovits Lörintz doktor és fő asztrológusnak irásából magyarra fordíttatott. Kereszturat nyomtattatott, Farkas Imre által = RMNy 1137.
11 Jól érzékelhető az 1617-es év kiadványain, például RMNy 1135, RMNy 1136.
12 V. ECSEDY Judit, Egy dunántúli református nyomda sorsa, in *Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1979*, Budapest, 1981, 314–315.
13 1. iniciálésorozat.
14 2. iniciálésorozat.
15 4. iniciálésorozat.
16 3. iniciálésorozat.
17 5. iniciálé.
18 6. iniciálé.
19 RMNy 1059.
20 RMNy 1135.
21 RMNy 1136.
22 KOVÁCS József László, *Lackner Kristóf és kora (1571–1631)*, Sopron, 2004, 23.
23 KOVÁCS József László tanulmánya a hasonmás kiadáshoz, 29. oldal. LACKNER Kristóf, *Florilegus Aegyptiacus és Maiestatis Hungariae aquila* (Keresztúr, 1617), hasonmás kiadás, Budapest, 1988. (Bibliotheca Hungarica Antiqua 18, 19.)
24 A Tudós Társaságot 1604-ben alapították. A Sopron vallásos és közéletét is érintő erőteljes ellenreformációs intézkedéseket nem élhette túl, 1674-ben megszűnt.
25 KOVÁCS József László, Ferenczffy Lőrinc nyomdai reklámlevele 1628-ból, *MKsz*, 1977, 51–52.
26 RÓZSA György a Lackner Kristóf, a rézmetsző című tanulmányában (*Soproni Szemle*, 1971, 316–322) Lackner ötvenhat rézmetszetét vette számba, amelyek közül harmincháromnak ma is megvan a lemeze. A rézlemezre KOVÁCS József László hívta fel a figyelmemet. A *Florilegus* rézlemezét a Soproni Evangélikus Gyülekezeti Levéltár őrzi. Ezúton is köszönöm a levéltár vezetőjének, dr. Szála Erzsébetnek, hogy közléséhez hozzájárult.
27 *Az Calvinisták Magyar Harmoniájának…*, Csepreg, 1633 = RMNy 1560.
28 *Calendarium 1635-re. Bandorkovics János krakkói filozófus és matematikus calendáriuma*, Csepreg, 1634 = RMNy 1575.
29 *Calendarium 1641. esztendőre*, Csepreg, 1640 = RMNy 1820.
30 *Nos superintendens…*, Publicatum ex oppido Csepreg S. Michaelis Archangeli, 1643 = RMNy 1990.

3. A BÁRTFAI KLÖSS-NYOMDA ÉS VÁROSI NYOMDA (1597) (–1601–1700–)

Farkas Ágnes

Id. Klöss Jakab

Felső-Magyarország egyik legjelentősebb protestáns nyomdája 1597-től 1667-ig a Klöss család tulajdonában volt.[1] Id. és ifj. Jakab Klöss egyaránt jó mestere volt szakmájának, jellegzetes és következetes tipográfiai gyakorlatot követve. Ezt színvonalas felszerelésük tette lehetővé, amellyel a kor valamennyi kiadványfajtáját elő tudták állítani. A két nyomdász a városi bírói tisztséget is viselte. Jó példái azoknak az idegen ajkú bevándorlóknak, akik szerencsésen asszimilálódtak és megtalálták helyüket a zaklatott magyar viszonyok között. Negyven éves működésük alatt száznyolc kiadványukról tudunk, amelyből ötvenkettő magyar nyelvű, jól gondozott szöveggel. Valószínűleg két sajtóval nyomtattak. Működésük nem volt zökkenőmentes, illetve folyamatos: tizenhét olyan esztendő volt, amelyekből nem ismerünk nyomtatványt és van olyan év, amelyre csak feltételezünk.

A kezdeti nyomdakészletből ismert hét betűtípus (közülük a 118:7A[2] nem használatos a későbbiekben), öt dísz-, négy iniciálésorozat, tizenegy körzet. A leglátványosabb az a fametszetű címlapkeret (II/1), amely már 1598-ban is megvolt, és 1645-ig használták.[3] A XVII. század első éveitől folyamatosan bővült a készletük. 1607-ben id. Klöss hozzákezdett a Károlyi-biblia újranyomtatásához, amely aztán abbamaradt.[4]

Valószínű, hogy 1606-tól kerültek Bártfára a Mantskovit-nyomda készletének azon betűi és díszei, amelyek a nagy vállalkozáshoz voltak szükségesek.[5] Ezeket a nyomda 1630-ig használta. 1610-ben, egy evangélikus zsinati határozatokat tartalmazó kiadvány[6] címlapján tűnt fel először a Fama nyomdászjelvény egy olyan változata (III/3), amely nem Vizsolyról került Bártfára.

1612-ben nyomták azt a sok ábrát tartalmazó könyvet,[7] amelyben a *Sybillák* című sorsvetőkönyv feltételezett korábbi kiadásához készült dobótáblák állatképeit használták fel, Joannes Bocatius alkalmi verseinek illusztrálására (I/1–35).[8] Ekkortól ismert az állatövi jegyeket ábrázoló hat illusztráció (I/36–41) és négy planétaskép (I/42–45).[9]

1614-ben id. Klöss egész nyomdai felszerelésével Lőcsére költözött.[10] A rövid – egyéves – lőcsei működés során a nyomdakészlet gyarapodott, különösen díszítőelemekkel. Vámosi Gergely *Kereztieni es igen draga könyvetske…* című evangélikus elmélkedéseit huszonnégy új keretléccel keretezte (II/3–27), közülük a II/17 közepén látható a G. C. szignó.[11] Ezeket a díszítéseket a továbbiakban a Klöss-nyomda egyik időszakában sem használta. A 114A (IX/2) szövegtípust felújította, illetve bővítette, erre utal néhány verzális: M, R, V, Z az eredetitől eltérő alakjának megjelenése.[12] Már 1614 előtt is felváltva alkalmazta a szakrális „Wr" és „Vr" formát (például 1608-ban a Mihálykó János fordításában megjelent evangélikus postillák szövegében[13]), de a lőcsei időszak után, 1615-től már csak az „Vr" látható a nyomtatványaikban. Ekkor tűnik fel első fraktúr szövegtípusa (86F). A bártfai visszatérést fellendülés követte, 1616-ban hét nyomtatványról tudunk. A gazdag kiállítású könyvekben új, illetve újonnan felbukkanó díszek láthatók (a IV/14, IV/15 vizsolyi eredetű). Az év leggazdagabban illusztrált nyomtatványa *Az evangeliomok es epistolák…* című perikópáskönyv,[14] amelyet maga a nyomdász fordított németből és ajánlott a kassai tanácsnak. Előszavában közli, hogy a könyvet előzetesen már néhányszor megjelentette, de ezek közül egyet sem ismerünk. A gazdag képanyag (I/47–92) Hans Sebald Beham 1526-ban publikált sorozatának utánmetszése.[15] Ezek a darabok valószínűleg a nagyszombati Telegdi-nyomda 1609-es megszűnése nyomán kerültek Bártfára.[16] A negyvenhat fametszet ötvenötször fordul elő a nyomtatványban: harminckilenc egyszer, négy kétszer, kettő háromszor. Az egyik kép (I/52) szerepelt a *Hexasticha votiva* című alkalmi versgyűjteményben (RMNy 1029) is, tehát, ha a könyv nyomtatási évének elfogadjuk az 1612. évet, a sorozat akkor már Klöss birtokában volt. Az időszak legtöbbet tárgyalt és vitatott nyomtatványa az a magyar nyelvű sorsvetőkönyv, amelynek egyetlen példánya csonkán maradt ránk.[17] A *Fortuna* Szibilla-képeiből tíz látható a töredékben, ezek a kolozsvári kiadás fametszeteinek tükörképei; készítőjükről, illetve beszerzésük módjáról nem tudunk adatokat. Zólyomi P. Boldizsár *Ötven szentseges elmelködesek…* című fordítása keretezett szedéstükörrel készült, a C_{3b} lapon a „Fons vitae"-metszet szerepel.[18]

Id. Klöss Jakab 1618-ban elhunyt. 1621-ig, ifj. Klöss nagykorúságáig, a nyomdát Martin Wolfgang tipográfus vezette. Az átmeneti időszakban jelent meg Kecskeméti C. János református vitairata,[19] amelyet igényesen összeválogatott illusztrációk díszítettek (például III/7, amely Mantskovit Bálint 2. nyomdászjegye[20]). Ez a nyomda történetében az első református mű. 1620-ban nyomták az első ismert bártfai naptárt,[21] amelyen piros nyomást is találunk. A kalendárium ábrái közül a Mars bolygót ábrázoló ((I/44) már szerepelt a *Hexasticha votivá*ban is[22] (C_{2a}), egy későbbi csízióban pedig Merkúrként.[23]

Ifj. Klöss Jakab

A nyomdaalapító fia 1601-ben született, és 1622-ben vált nagykorúvá; ekkor vehette át a nyomda vezetését. Jó mesterember lehetett, aki apja irodalmi érdeklődését valószínűleg nem, de tipográfiai tehetségét örökölte. Főleg hitterjesztő és hitvitázó iratokat nyomtatott, de az addig kizárólag evangélikus műveket néhány évig (Bethlen Gábor fennhatósága alatt) református szerzőktől származó hitiratok követték. 1622-ben megjelentette Kecskeméti C. János három munkáját,[24] melyeket gazdagon díszített. *Az Samvel propheta masodik könyvenek […] magyarazattya* című prédikációgyűjtemény végén a Mantskovit-féle mesterjegy, a Fama[25] áll, amelyet 1614-től használtak a Klöss-műhely kiadványaiban, ám 1624 után már nem, ezért nem valószínű, hogy saját nyomdászjegyként alkalmazták. Sok betűtípussal és cifrával nyomtatta a kiadványokat és szívesen használt záródíszeket is. Mecénásai kezdetben a Várday, a Nyáry és a Telegdy családok voltak, ezt példázza Szepsi Csombor Márton *Udvari scholá*ja, melyet Telegdy Anna jelentetett meg Bártfán.[26]

1626-ban készült Pataki Füsüs János *Királyoknak tüköre…*[27] című munkája, melyet a szerző Bethlen Gábornak ajánlott. A tizenkét betűtípus mellett kilenc záródíszt találunk, tizenhárom különböző elhelyezésben; szövegbetűje nagyon kopott. Egyedülálló könyv a *Poenitentianak tüköre…*[28] című fordítás, amely katolikus elmélkedéseket tartalmaz, s a fordító Erdődi Zsuzsannának, az evangélikus Thurzó István gróf katolikus özvegyének ajánlotta. A könyv-

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

18. Az ókori jósdák Szibillái, mint sorsvetőkönyv-illusztrációk:
Szibilla-képek Bártfáról a Klöss-nyomdából, bal oldal (1616), és az előző századból,
a kolozsvári Heltai-nyomdából, jobb oldal (1597–1599)

ben jól megfigyelhető két szedési sajátosság, amely ifj. Klöss működésének korai korszakára jellemző: vegyesen használ szimpla és dupla elválasztójelet, a 114A szövegtípushoz pedig a V helyett megfelelő nagyságú kurrens u-t használ egy más típusból (F_{3b}). A szakirodalom közöl egy 1627-ből való magyar nyelvű könyvet (Fráter Lajos fordítása: *Kincz tartoczka az vilagos czestehoy egyhazanak*...),[29] amelyről feltételezték, hogy Krakkóban készült. A műnek két példánya létezik az Országos Széchényi Könyvtárban, eltérő szedésű címlappal: sem a cifrákból összeállított keret, sem a betűtípusok nem egyeznek meg rajtuk. Az első két levél utáni rész más nyomdából származik, amely önmagában teljes: címlap impresszum nélkül, évszám, approbatio, ajánlás Pálffy Katához, elöljáró beszéd, summa, a mű szövege. A mű főrészének nyomdai kiállítása egyértelműen a Klöss-nyomdára vall: a három antikva, a kurzív típus, a két iniciálé és az arabeszk záródísz mind használatos Bártfán; a szöveg helyes magyarsággal szedett. Ebből megállapítható,[30] hogy az eltérő szedésű első két levelet Lengyelországban nyomtatták és utólag kötötték a már elkészült műhöz. Erre azért lehetett szükség, mert az evangélikus bártfai tanács megbüntette volna a tipográfust egy katolikus mű kiadásáért, tehát el kellett hitetni: a mű külföldön készült.

A műhely talán legnagyobb szabású vállalkozása volt a *Feiedelmeknec serkentö oraia*,[31] Antonio de

Guevara műve, Prágai András szerencsi prédikátor fordításában, 1628-ban. A 2° alakú, több mint ezeroldalas kötet három részre, azon belül számos fejezetre tagozódik. Az első ív kétféle szedéssel ismert (A. és B. változat). A címlapon piros nyomást is alkalmaztak. A nagyon gazdag kiállítású könyvben öt iniciálésorozat, tizenhat körzetvariáció és nyolc záródísz található. Magyarország címerének már ismert változata (III/2) a címlapon, egy új, keretes, koronás változata (III/8) pedig a kötetet záró kolofonban szerepel. Az *Evangeliomok és epistolák* című evangélikus perikópáskönyvnek[32] csak a címlapja készült 1630-ban, a kötet többi része az 1616-ban megjelent (RMNy, 1096) kiadásból való, az annak bevezető részeit tartalmazó első füzet nélkül. Az első fennmaradt naptár, amely ifj. Klöss műhelyében készült, *Az Vy es O kalendarivm... 1631. eszten[dőre]*[33] (korábbiakat csak feltételeznek). „A planétáknak és jegyeknek magyarázatja" után két-két szemben álló lapon a hónapok naptártáblázatai következnek. Az ezeket illusztráló fametszeteken (I/103–111) a hónapok állatövi jelei, kettős körívvel elválasztva, a jobb felső sarokban láthatók. A csonka unikumban a sorozat augusztussal zárul. Az utolsó oldalon található egy anatómiai ábra az érvágáshoz (E_{6b}). Az igen kopott fametszetek eredete még nem tisztázott, korábbi helyi használatuk is feltételezett. Feltűnő, hogy a nyomda termékei között alig akad naptár, amely pedig a bizonytalan nyomdai megrendelésekkel szemben minden nyomda legbiztosabb bevételi forrását jelentette. Vannak évek, amelyekből Klössnek egyetlen kiadványa sem ismeretes, ezért valószínű, hogy az ismertnél több naptárat adott ki.

1634–1635-ben szünetelt a nyomda, 1638 és 1639 között pedig jelentősen felújították a készletet.[34] A nyomdász a magisztrátushoz intézett kérvényében német nyelvű kalendáriumok nyomtatásával indokolta a készlet megújítását, ám a későbbi évekből egyetlen ilyen naptár sem maradt ránk. Az 1638 után nyomtatott kiadványokban tizenöt új betűtípus és kilenc új cifra látható. A változást David Frölich 1639-ben megjelent *Medullá*jának egyik üdvözlő verse is említi.[35] A felújítást bizonyítja a kötetben előforduló nyolc új betűcsalád modern, tiszta, éles vonalú betűivel. Az új szövegtípusok közül öt fraktúr (illetve schwabacher), de érdekes módon ez nem sokat változtatott a nyomtatványok nyelvi megoszlásán: továbbra is főleg magyar és latin nyelvűek jelentek meg.

1652-ben nyomtatták Peter Eisenberg eperjesi tanító iskoladrámáját *(Ein zwiefacher poetischer Act...)*,[36] melynek rézmetszeteit[37] a szerző készítette. 1657-ben készült egy evangélikus imádságoskönyv három nyelven,[38] amelyben a biblikus cseh nyelvű szöveget

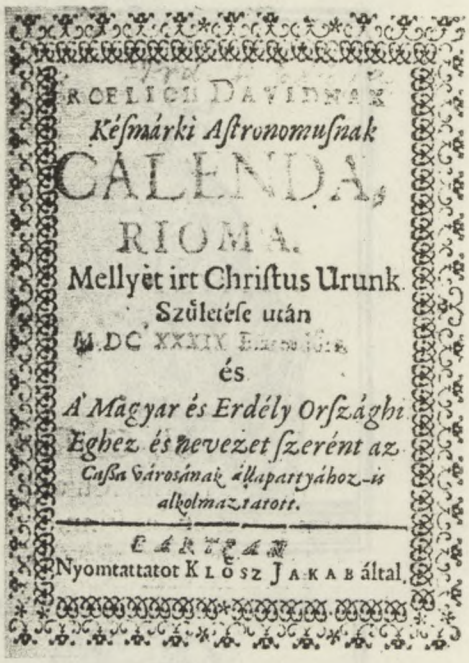
ROELICH DAVIDNAK
Késmárki Astronomusnak
CALENDA,
RIOMA.
Mellyét irt Christus Urunk.
Szűletése után
M.DC XXXIX
és
A' Magyar és Erdély Országhi
Eghez és nevezet szerént az
Cassa Városának állapattyához is
alkolmaztatott.
BÁRTFAN
Nyomtattatot KLÖSZ JAKAB által.

19. Klöss Jakab bártfai nyomdájának 1639-re szóló naptára (Bártfa, 1638)

a 116F típussal szedték (ezenkívül cseh nyelvű Klöss-nyomtatványt 1616-ból valószínűsítenek).[39] Az 1660–1664-es évekből egy egyleveles lakodalmi köszöntőn kívül nem ismerünk datált bártfai kiadványt.[40] 1665-ben a tulajdonos, ifj. Klöss meghalt, valószínűleg örökös nélkül, és a műhelyt a továbbiakban a város működtette.

A városi nyomda

1668–1669-ben Georgius Sambuch nevével jelent meg tizennégy nyomtatvány, egy pedig „typ. civitatis" megjelöléssel, valamennyi latinul és németül (II/33–38). A tipográfiai megjelenítés kevésbé igényes, mint Klössék idejében, s ez a továbbiakban jellemző a bártfai nyomtatványokra. A legdíszesebb könyv Pomarius *Oratio auspicalis*a,[41] iskolai beszédek gyűjteménye, amelyben hat új keretléc látható (II/33–38). Érdekes egy népszerű, sok nyomdában használatos záródísz újbóli felbukkanása (IV/20): a XVI. század végén, a bártfai Gutgesell-nyomda készletében is szerepelt.[42] Az az elem azonban Kassára került, a Fischer–Fest-nyomda készletébe,[43] Klössék pedig nem alkalmazták. 1669-ben Thomas Scholtz neve is szerepel egy nyomtatványon,[44] aki 1656–1658 között Eperjesen működött rövid életű nyomdájában, 1670-ben pedig egy másikon is,[45] amelyben egy ismeretlen eredetű keretezett Krisztuskép tűnik fel.

1670-től 1672-ig a kiadványok nyomdásznév nélkül, „városi nyomda" megjelöléssel jelentek meg. Többek között egy templomszentelési tudósítás és versek gyűjteménye,[46] amelyben a savniki Thökölykastély keretezett, rézmetszetű képe látható, melyet Járay Mihály készített[47] (V/2). Ezután évekig szünetelt a nyomda. Legközelebb 1683–1684-ben nyomtattak, amikor Leonard Ocherlan állhatott a műhely élén, majd ismét hosszú szünet következett. 1694-től ifj. Thomas Scholz állt a nyomda élén,[48] és vezette Bártfán egészen 1710-ig. 1698-ban egy perikópáskönyvet[49] adtak ki, amelyben a korábbról ismert típusok mellett új díszeket találunk (IV/21, 22, 1699-től IV/23, 24 is), melyek a kor ízlésének megfelelő nyugati mintát utánoznak (készítőjüket nem ismerjük). Ez a városi nyomda egyetlen ismert magyar nyelvű nyomtatványa. A századfordulón készült Manigai János jezsuita szerző József trónörököst dicsőítő műve,[50] amely Szabó Károly (és későbbi kutatók szerint is) tartalmazott egy félívnyi képmellékletet, a császári pár allegorikus ábrázolásával. A rézmetszetet Hoffmann és Hermundt közösen készítették.[51] Sajnos, ennek ma már csak az emlékét őrizzük, az egyetlen megmaradt példányból hiányzik.[52] Betűi és nyomdai ornamensei alapján a bártfai nyomda kiadványaként lehetett azonosítani azt az 1689-ban nyomtatott egyleveles, *Nosce te ipsum* című fametszetű emlémaképet és -verset, amelyen a groteszk, meseszerű madár csőrével a mellén lévő emberi orrot fogja. Ez az „ismerd meg magadat" gondolat és felszólítás nem idegen a régi magyar költészet művelőitől, de a madárcsőrű és madártestű embert ábrázoló kép német előképek alapján készülhetett.[53] Nem tudni, hogy volt-e az ábrázolásnak konkrét, személyes vonatkozása is, és talán ezért nem jelölték rajta sem a várost, sem a nyomdászt.

A bártfai Klöss-, illetve városi nyomda XVII. századi termése száznyolcvanegy kiadvány, ehhez ötven betűtípust, nyolc iniciálésorozatot, harminckilenc cifrát, százkilencvenöt díszt (illusztrációt) és számos segédanyagot (léniák stb.) használtak, és valószínűleg két sajtóval nyomtattak. A műhely a XVIII. század elején Kassára került, ahol 1714-ig ifj. Scholtz vezetésével még számos kiadványt készített. 1715-ben a készlet egy részét (tizennégy betűtípust, hat iniciálésorozatot, hat könyvdíszt és cifrákat) a kassai jezsuita nyomda számára megvásárolták.[54] A maradék felszerelés valószínűleg szétszóródott.

Jegyzetek

1 Az indulásról lásd V. Ecsedy J., *A régi magyarországi nyomdák betűi és díszei, 1473–1600*, Budapest, 2004, 124–126.
2 *Uo.*, 634.
3 *Uo.*, 627.
4 RMNy 951. Lásd Horváth Cyrill, A bártfai biblia, *MKSz*, 1904, 307–321.
5 V. Ecsedy, *i. m.*: IX/6, IX/7, IX/16, IX/17, IX/20, IX/21; IV/19, IV/24; III/2,III/3, III/5 stb., lásd katalógus.
6 RMNy 987.
7 RMNy 1029.
8 Borsa Gedeon, Hol és mikor nyomták az eddig ismert két legrégibb magyar sorsvető könyvet?, *MKSz*, 1964, 348.
9 RMNy 1029.
10 Hajnóczi Iván, A lőcsei könyvsajtó kezdetei, *MKSz*, 1905, 188.
11 Soltész Zoltánné, *A magyarországi könyvdíszítés a XVI. században*, Budapest, 1961, 72.
12 Példák az együttes használatra: RMNy 1400, RMNy 1401.
13 RMNy 967.
14 RMNy 1096.
15 Borsa Gedeon, A legrégibb magyar perikópás könyvek illusztrációi IV. (Klöss), in *Gutenberg Jahrbuch*, 1982, 236–240.
16 V. Ecsedy, *i. m.*, 175–177.
17 RMNy 1097. Az előzményeket ismerteti V. Ecsedy, *i. m.*, 125.
18 RMNy 1100. Első használatáról lásd RMNy 871. Ismerteti Borsa Gedeon, Legújabban előkerült XVI. századi magyarországi, illetve magyar nyelvű nyomtatványok, in *Az OSZK Évkönyve*, 1969, 213.
19 RMNy 1171.
20 V. Ecsedy, *i. m.*, 474.
21 RMNy 1199.
22 RMNy 1029.
23 RMNy 1556, C_{1b}.
24 RMNy 1256, RMNy 1257, RMNy 1258.
25 III/6.
26 Kovács Sándor Iván–Kulcsár Péter, A Bedegi Nyáry família nyomtató mestere: ifjú Klösz Jakab, *MKSz*, 1966, 331–338.
27 RMNy 1347.
28 RMNy 1348.
29 RMNy 1391.
30 Pavercsik Ilona, Adalékok a bártfai és lőcsei nyomda lengyelországi kapcsolataihoz, *MKSz*, 1983, 282–286.
31 RMNy 1400.
32 RMNy 1452.
33 RMNy 1454.
34 Másolat a bártfai levéltár iratáról, Hellebrant Árpád, *Iratok a 17. századi iskolázás történetéhez* című gyűjteményében, MTA Kézirattára, 89. fol. recto.
35 RMNy 1758, C_{6-7} levél.
36 RMNy 2411. Részletesen ismerteti Pukánszkyné Kádár Jolán, Az Országos Széchényi-Könyvtár színészettörténeti forrásanyaga, *MKSz*, 1928, 28–40, és Pataky Dénes, *A magyar rézmetszés története*, Budapest, 1951, 20.

37 I/112–122, II/31, II/32.
38 RMK I 918.
39 Ján ČAPLOVIČ, *Bibliografia tlačí vydaných na Slovensku do roku 1700*, 1, Martin, 1972, 101.
40 *Uo.*, 216.
41 RMK II 1126.
42 V. ECSEDY, *i. m.*, 522.
43 FARKAS Ágnes–V. ECSEDY Judit, A kassai nyomda 1610–1622 közötti munkássága, in *Az Országos Széchenyi Könyvtár Évkönyve, 1986–1990*, Budapest, 1992, 351–360.
44 V. ECSEDY Judit, Az eperjesi nyomdászat kezdetei, *MKSz*, 2002, 10–23.
45 RMK II1227a, evangélikus énekeskönyv.
46 RMK II 1227, C4b.
47 *Az iparművészet könyve*, szerk. RÁTH György, I. *A sokszorosító művészet*, Budapest, 1902, 487.
48 V. ECSEDY, *A régi magyarországi nyomdák, i. m.*, 21.
49 Ferdinand BRUNETIÈRE, *Catalogue d'une collection unique de volumes imprimés par les Elzevier...*, Paris, 1896.
50 RMK II 1984.
51 Ismerteti *Az iparművészet könyve, i. m.*, 490.
52 OSZK, RMK II 1984 jelzeten.
53 A vers közlését lásd *Régi magyar költők tára XVII. század*, XVI. kötet: *Énekek és versek (1686–1700)*, sajtó alá rendezte JANKOVICS József, Budapest, 1991, 33, 116–117, 787–788. – Az emblémával először TURÓCZI-TROSTLER József foglalkozott: Nosce Te Ipsum. Kép és motívum világirodalmi vándorútjához, *MKsz*, 1937, 50–56, és már ő feltételezte, hogy valamelyik felső-magyarországi nyomda terméke lehetett.
54 PAVERCSIK Ilona, A kassai nyomda bártfai eredetéről, in *Gesta typographorum*, Budapest, 1993, 105–118.

4. ÉRSEKI NYOMDA POZSONYBAN ÉS NAGYSZOMBATBAN (1609–1621)

Pozsonyban az első katolikus nyomdaalapítás Forgách Ferenc érsek nevéhez fűződik (sőt, nagyon valószínű, hogy ez volt Pozsony legelső nyomdája),[1] 1609-ben. Éppen ez az esztendő volt a Telegdi-féle nagyszombati káptalani nyomda működésének utolsó éve. Az 1609-es megszűnés és az 1609-es új pozsonyi katolikus nyomdaalapítás között feltétlen összefüggés van, hiszen különben a magyarországi katolikus egyház sajtó nélkül maradt volna.

Az érseki nyomda pozsonyi korszakát képviselő tizenkilenc nyomtatvány közül tizennégy az impresszumában feltünteti Pozsonyt, egy pedig „Musiponi" helynévvel (a latin Posinium szó betűjátékos változatával) jelöli.[2] A tizennégy, pozsonyi nyomdahellyel megjelent kiadvány közül ötnek a címlapján az „In Aula Archiepiscopali" megjelölés található. Ezt talán inkább a kiadási hely megjelöléseként kell felfogni, nem pedig a nyomda topográfiai elhelyezéseként. Mindenesetre ennek alapján nevezhetjük ezt az előbb Pozsonyban, majd Nagyszombatban működő tipográfiát érseki nyomdának. A nyomdász azonban egyiken sem nevezi meg magát, vagyis bizonytalan, hogy már ekkor is az a Nicolaus Mollerus vezette-e a nyomdát, aki később Nagyszombatban. Ugyanakkor feltételezhető hogy egyházi részről a nyomda felügyelője ugyanaz a Némethi Jakab jezsuita volt, aki később a Pázmány Péter által alapított pozsonyi nyomda prefektusa.

Az érseki nyomda 1617-ig dolgozott Pozsonyban. Itt jelentek meg Pázmány Péter, Balásfi Tamás és Veresmarti Mihály hitvitázó iratai magyarul és latinul. Legnagyobb teljesítménye Pázmány Péter *Kalauz*ának első kiadása, amely folio méretű és csaknem ezer lap terjedelmű (Pozsony, 1613).[3] A nyomda termékeny pozsonyi korszakának a háborús viszonyok vetettek véget, átszállítására a Bethlen Gábor hadjáratával kapcsolatos harci események miatt kerülhetett sor. 1618-ban, nyolc év pozsonyi működés után költöztették át Nagyszombatba, ahonnan az akkor már feltehetően a városi tanács felügyelete alatt álló nyomdának még három kiadványa ismeretes. Az első feltehetően az 1619. évi országgyűlési törvénycikkek kiadása volt. Ugyanebben az évben készült Kitonich János latin nyelvű jogi műve a magyarországi perrendtartásról.[4] A nyomdát Nagyszombatban Nicolaus Mollerus vezette. Utolsó kiadványa egy 1621-re szóló magyar kalendárium volt, amelyet a tipográfus a város főbírájának és tanácsának ajánlott.

A nagyszombati nyomdászat a XVII. század folyamán nem volt folyamatos, és nem is egyetlen műhelyhez kapcsolódott. Tíz év szünet után 1619-től dolgozott újra katolikus tipográfia a városban, ennek a felszerelése azonban semmi rokonságot sem mutatott a korábbi, Telegdi-féle káptalani nyomdáéval. Vagyis e két tipográfia megszűnése, illetve alapítása közötti összefüggés nem a felszerelésre vonatkozik, a kettő között semmi azonosság nem fedezhető fel. A káptalani nyomda jellegzetes metszésű, meglehetősen elhasznált betűkészlete 1609 után sem Pozsonyban, sem Nagyszombatban nem tűnik fel többet. A Forgách Ferenc által alapított érseki nyomda felszerelése külföldről származott, nem pedig az akkortájt megszűnt másik katolikus, nagyszombati káptalani nyomdából. Legvalószínűbb beszerzési forrása Bécs lehetett. Az 1610-es évek elején a bécsi Formica-nyomda és a pozsonyi érseki nyomda között egyezések fedezhetők fel be-

tűkben és díszekben. Az új katolikus nyomdát 1609-ben vagy közvetlenül ezt megelőzően szerelhették fel betűkkel és díszekkel. A bécsi Formica-nyomda és az érseki nyomda egyik betűtípusa és két iniciálésorozata azonos.[5] Az 1616–1617-es években szoros kapcsolatukat mutatja egy magyar nyelvű imádságoskönyv,[6] amelynek 1616-ban, Matthaeus Formica által nyomtatott íveihez valamivel később Pozsonyban, az érseki nyomdában új címlapot, ajánlást és előszót illesztettek.

Az új nyomda gazdagon fel volt szerelve színvonalas, új, jó állapotú betűkkel, amelyek megegyeztek a korszak általános európai betűinek stílusával. Összetételükből látható, hogy az ajándékozó csak magyar és latin nyelvű kiadványok nyomtatására számított, mert német szöveg nyomtatására alkalmas fraktúr vagy schwabacher betűk a tizenhárom betűtípus között nem szerepelnek.

A könyvek díszítését a változatos nyomdai cifrák biztosították, ezeket használták a címlapok keretezésére is. A könyvek díszítésére szolgált még a négyféle méretű és díszítésű, többségében stilizált levélmintás iniciálésorozat. Könyvdíszeinek többsége vagy arabeszkes záródísz, vagy a jezsuiták által használt IHS-embléma.[7] A nyomda felszereléséhez tartozott még egy nagyméretű, a magyar címert hátterében drapériával ábrázoló fametszet.[8]

A tipográfia nagyszombati korszakában már nem gyarapodott. Bár kibocsátott egy magyar nyelvű naptárt, ebben nem voltak fametszetes hónapképillusztrációk.[9]

A XVII. századi magyarországi könyvkiadás első rézmetszetű díszcímlapja, pontosabban címlapkerete[10] azonban éppen az érseki nyomda egyik kiadványát, Pázmány Péter *Kalauz*ának első kiadását (Pozsony, 1613) díszítette. A rézmetszetű keret üresen hagyott részébe nyomtatóbetűkkel szedték be a címet. Az ünnepélyes, oltárhoz hasonló kereten Patrona Hungariae mellett Szent István, Szent Imre, Szent László és Szent Erzsébet magyar szentek képei, valamint a magyar címer látható. Metszője ismeretlen, mindössze P. I. kezdőbetűkkel jelölte magát. Nem ez az egyetlen, rézmetszettel díszített könyve az érseki nyomdának. A másik Kitonich Jánosnak a műhely nagyszombati korszakában megjelent jogi művéhez tartozik, a szerző portréja Heinrich Ullrich munkája.[11]

Bizonyos jelek azt mutatják, hogy az akkori nagyszombati nyomdász, Nicolaus Mollerus, 1621 elején, amikor Bethlen Gábor utasítására ezzel (az eredetileg pozsonyi) nyomdával előbb Kassára, majd Gyulafehérvárra követte a fejedelmet,[12] némi nyomdai felszerelést a régi, használaton kívüli nagyszombati egykori Telegdi- (káptalani) nyomdából is magával vitt. Ezt látszik bizonyítani az a néhány, Telegdi-műhelyből származó iniciálé és könyvdísz, amely utóbb Gyulafehérváron bukkant fel a fejedelmi nyomda kiadványain. Mivel az egykori káptalani nyomda bizonyos díszei és iniciáléi még 1636-ban is használatban voltak Gyulafehérváron, a káptalani nyomda maradéka valószínűleg 1619-ben még Nagyszombatban volt, talán együtt tartották az oda-költöztetett érseki nyomdával. Így kerülhetett az érseki nyomdával együtt néhány korábbi dísz is az erdélyi fejedelem birtokába.[13]

Ebből azt az óvatos következtetést lehet levonni, hogy a Telegdi-nyomda egy része 1619–1620-ban Nagyszombatban még hozzáférhető volt. Az elkopott betűket feltehetően beolvasztva értékesíthették, de a könyvdíszek (fadúcok) egy része megmaradt. Természetesen az is lehetséges, hogy Forgách Ferenc az új pozsonyi nyomda alapításakor a tipográfia számára jogfolytonosságot biztosító Telegdi-féle nyomdafelszerelés maradványait is magához vette, és az új készlettel együtt tartotta, bár nem használta.

Ezt az eredetileg Forgách-féle érseki műhelyt Nagyszombatban Bethlen Gábor erdélyi fejedelem lefoglalta, és 1621 elején magával vitte előbb Kassára, majd Erdélybe, fejedelmi székhelyére, Gyulafehérvárra. 1623-tól kezdve évtizedeken át a Pozsonyból és Nagyszombatból ismert betűkkel és díszekkel jelentek meg a gyulafehérvári fejedelmi nyomda kiadványai. Ennek következtében viszont a magyar katolikus egyház – Pázmány Péter 1623-as újabb nyomdaalapításáig[14] – tipográfia nélkül maradt.

Jegyzetek

1 Kérdéses, hogy a Confessionale ősnyomdája Pozsonyban volt-e, és kétséges, hogy Johann Walo vándor nyomdája valóban Pozsonyban működött-e? Vö. RMNy 6 és RMNy 750.

2 PÁZMÁNY Péter, *Posonban löt praedikatio,* Musiponiban, 1610 = RMNy 1004.

3 RMNy 1059.

4 RMNy 1193.

5 A 3K 132 kurzív típusa és 1. és 3. iniciálésorozata. Lásd V. ECSEDY Judit, Bécs: 17. századi nyomdafelszereléseink egyik forrása, *MKsz,* 2005, 25–41.

6 KOPCSÁNYI Márton, *Az evangéliumok és epistolák,* Bécs–[Pozsony] 1616–[1617], részben Matthaeus Formica, részben az érseki nyomda = RMNy 1145.

7 Lásd III/1, 2, 4, 5, és 6. IHS-jelvény.

8 Lásd III/3. címer.

9 RMNy 1232.

10 II/1. rézmetszetű címlapkeret.

11 I/1. illusztráció. PATAKY Dénes, *A magyar rézmetszés története,* Budapest, 1951, 18–19, 237.

12 V. ECSEDY Judit, A gyulafehérvári fejedelmi nyomda eredete, *MKsz*, 1975, 9–24.

13 V. ECSEDY Judit, *A régi magyarországi nyomdák betűi és díszei 1473–1600*, Budapest, 2004, 178–179, 552–556. Az egykori Telegdi- (káptalani) nyomda alábbi dísz- és iniciálésorozatainak maradványai fedezhetők fel a gyulafehérvári fejedelmi nyomdában még 1636-ban is: IV/5. számú fonadékos záródísz, az iniciálék közül pedig a 3. sorozat puttós iniciáléi közül az I betű, a 4. fekete alapú virágos iniciálé közül az A betű, a 7. sorozat fekete alapú, csillagos iniciáléi közül az E betű, és a 11. iniciálésorozat apró, növényi díszítésű iniciáléi közül a K és A betűk (lásd *Öreg Graduál*, RMNy, 1643).

14 Lásd kötetünkben a Jezsuita kollégiumi nyomda Pozsonyban című fejezetet.

5. A DUNÁNTÚLI REFORMÁTUSOK NYOMDÁJA (1617–1668?)

Batthyány Ferenc Németújváron alapította azt a nyomdát, amelyet a nyugat-dunántúli reformátusok a XVII. század első felében – kisebb-nagyobb megszakításokkal – használtak.[1] Batthyány (II.) Ferenc, Bethlen Gábor dunántúli hadainak fővezére, 1615-ben vette meg a bécsi Johann Fidler nyomdáját.[2] Ezzel a vásárlással második alkalommal lett Németújvár, a Batthyányak birtokközpontja, nyomdahely.

A vásárlás időpontjáról korabeli források tudósítanak. A református főúr titkára közvetítésével tárgyalt Hans Fidler bécsi nyomdásszal és könyvkereskedővel, aki úgy látszik, fel akart hagyni a könyvnyomtatással. Fidler két változatban ajánlotta fel nyomdáját megvételre: a sajtó mindkettőben szerepelt, de a teljesebb (420 rajnai forintos) változatban a hangjegyek is benne foglaltattak. Végül a felszerelést Batthyány a hangjegyek nélkül vásárolta meg, 306 rajnai forintért. Fidler kötelezte magát, hogy Nürnbergből vagy Linzből beszerzi a magyar szövegekhez szükséges betűket is. Végül egy – név szerint meg nem nevezett – nyomdászt is ajánlott Batthyánynak.[3]

Fidler a nyomdáról folyó tárgyalások során két ízben is küldött nyomtatási mintát: egyszer „mindenféle nyomtatást", egyszer pedig, közvetlenül a felszerelés Németújvárra szállítása előtt, két ívnyi nyomtatást egy nála éppen sajtó alatt lévő munkából. Sajnos ezek egyike sem maradt fenn. Fidler bécsi nyomtatványai egyébként is nagyon ritkák, hiszen elsősorban könyvkereskedő volt, és nyomdászként Bécsben mindössze 1612–1615 között működött.[4] Bécsi nyomtatványait látva azonban kétségeink vannak, hogy vajon teljes egészében Batthyánynak adta-e el nyomdáját, vagy csak egy részét, a jelentősebb részét, hiszen a sajtó is benne volt. Fidler halála után a még tulajdonában maradt felszerelést Matthäus Formica bécsi nyomdász becsülte fel, 154 rajnai forintra.[5]

Mint már említettük, a magyar betűket Fidler előbb Nürnbergből, majd Linzből szándékozott beszerezni. Linz mint nyomdahely nem volt jelentős város, de ekkortájt működött ott egy Johann Planck nevű nyomdász (1615–1627), akinek talán voltak matricái és esetleg betűöntéssel is foglalkozott. Érdekes, hogy Planck 1615-ben, Nürnbergből települt át Linzbe. Lehetséges, hogy erről időközben Fidler tudomást szerzett, és ezért fordult a későbbiekben Linz felé a magyar betűk ügyében.[6]

Batthyány nyomdavásárlását a nyugat-dunántúli református egyház vezetői, a külföldön tanult és idehaza maguk körül élénk szellemi életet kialakító Kanizsai Pálfi János, Pathai István és Samarjai János minden bizonnyal örömmel fogadták. Kanizsai Pálfi már 1614-ben foglalkozott a nyomdaalapítás gondolatával, és tervét Pathai István későbbi püspökkel is megosztotta. Pathai akkor még erre semmi lehetőséget nem látott.[7] Ugyanő 1617 januárjában Batthyánynak írt levelében a még „fel nem épített" tipográfia munkába állítását sürgette. Megoldatlan volt a nyomdász kérdése is, és úgy látszik, arról sem született döntés, hogy Németújváron vagy Rohoncon állítják-e fel a tipográfiát.[8]

Mielőtt 1619-ben Szepesváraljai Bernhard Máté munkába lépett volna, már járt Németújváron egy Johannes Korzenski nevű cseh könyvnyomtató, aki azonban Beythe Imre, Batthyány udvari papja (a nyomda gondviselője) szerint nem volt megfelelő személy, és valószínűleg már 1617-ben távozott. Feltehető, hogy Korzenski Batthyány Ferenc cseh származású felesége, Lobkowitz-Poppel Éva otthoni kapcsolatai révén került Németújvárra. Ő nyomtatta ki az *Úr Christusnak szentséges vacsorájáról* szóló és Beythe Imre által fordított könyvet, amelynek azóta elveszett példányait egy XIX. századi leírásból ismerjük. Eszerint a könyvön az is olvasható volt, hogy Batthyány Ferenc németújvári tipográfiájának „próbája", azaz első nyomtatványa. Bizonyára ugyanő volt a nyomdásza a másik, szintén 1617-ben megjelent németújvári kiadványnak, Pathai István *Helvétiai religió* című munkájának.[9] Az

ebben szereplő nyomdai anyag pontosan megfelel számban és típusban is a Hans Fidler bécsi nyomdász által Batthyánynak eladott betűkészlettel[10] (vagyis hat betűtípusból, két iniciáléból és tizenhárom cifrából állt). 1618-ban szünetelt a nyomda, majd ezután ajánlkozott a tipográfia rendbetételére és vezetésére Szepesváraljai Bernhard Máté, aki a Nádasdy Ferenc által pártfogolt keresztúri nyomdát (vagyis az eredetileg Manlius-félét, de az akkoriban már Farkas Imre által vezetett nyugat-dunántúli evangélikus nyomdát) hagyta el az új megbízatás reményében.

A nyomda 1619 utáni, már nem Németújváron megjelent nyomtatványai az eredeti állapothoz képest készletgyarapodást mutatnak: a nyomda felszerelése három antikva és egy görög betűtípussal, valamint naptárjelekkel bővült. Ugyanakkor sor került az eredeti bécsi vásárlásból származó betűk felújítására, a defektusok pótlására is. Korabeli források e bővülésre és felújításra magyarázatot is adnak: 1619 folyamán ugyanis ismeretlen betűöntő működött Németújváron, abban az időben, amikor a nyomda vezetését Szepesváraljai Bernhard Máté látta el.

Bizonyára nem véletlen, hogy éppen néhány évvel ezt megelőzően, 1616-ban kapott új betűket a Keresztúron működő Farkas Imre-féle (eredetileg Manlius-) tipográfia is. Talán nem tévedünk, ha összefüggést látunk az 1617-ben a keresztúri nyomdából Németújvárra átköltöző Bernhard Máté személye és a keresztúri és németújvári műhelynek három éven belül történt felújítása között. Bernhard Máté még a Farkas Imre vezetésével (vagy tulajdonában lévő?) Keresztúron működő és a Nádasdy család által pártfogolt nyomdában dolgozott, amikor a betűöntő ott tevékenykedett, tehát ismerhették egymást. Így, amikor Németújváron volt szükség a betűöntő munkájára, ismét kapcsolatba léphetett vele, és megbízatást adhatott a németújvári betűkészlet felújítására. A betűöntő személyéről semmit sem tudunk, neve nem maradt fenn a betűöntés tényét rögzítő iratokban.[11]

A nyugat-dunántúli evangélikusok – a Nádasdy család pártfogását élvező és – Keresztúron működő nyomdája és a Batthyány Ferenc által alapított németújvári tipográfia között a nyomdász és a betűöntő révén személyes kapcsolat volt, ami érthető e két földrajzilag egymáshoz közel fekvő protestáns műhely esetében.

A Németújváron folyó betűöntés és -felújítás eredményei azonban csak az 1624 után, és már nem ott, hanem Pápán megjelent nyomtatványokban vizsgálhatók meg. Szepesváraljai Bernhard Máté neve németújvári nyomtatványon mindössze kétszer, mindkét alkalommal 1619-ben fordul elő,[12] de

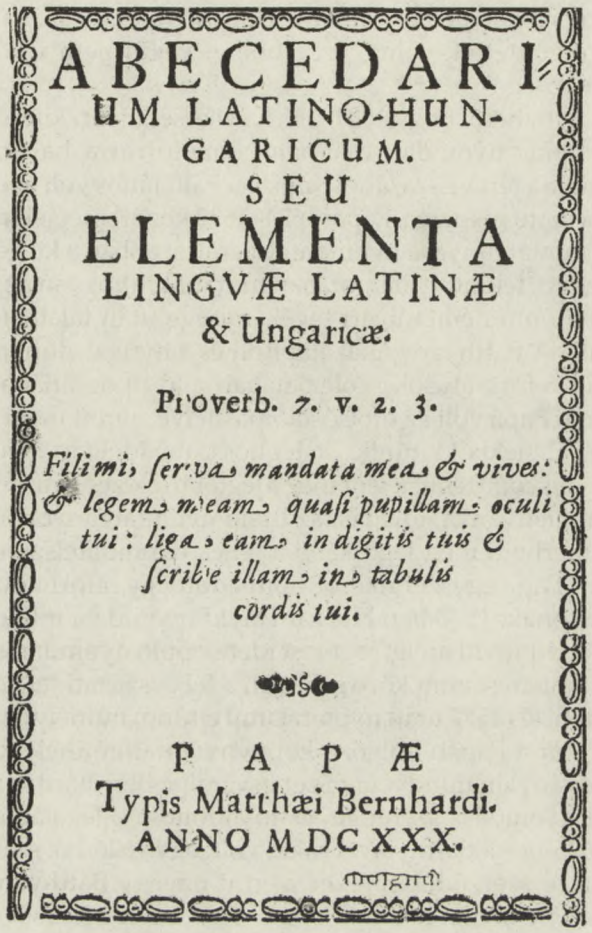
ABECEDARI-
UM LATINO-HUN-
GARICUM.
SEU
ELEMENTA
LINGVÆ LATINÆ
& Ungaricæ.

Proverb. 7. v. 2. 3.

Fili mi, ſerva mandata mea, & vives: & legem meam quaſi pupillam oculi tui: liga eam in digitis tuis & ſcribe illam in tabulis cordis tui.

PAPÆ
Typis Matthæi Bernhardi.
ANNO MDCXXX.

20. Pápán 1630-ban nyomtatott latin–magyar nyelvgyakorló könyv

ez a két, a XIX. században még egy-egy példányban meglévő könyv mára elveszett. Amikor Bernhard Máté neve 1624-ben újra feltűnt, akkor már Pápán vezette ugyanezt a tipográfiát.

1620 és 1623 között valószínűleg szünetelt a nyomda, amelynek tulajdonosa, Batthyány Ferenc, maga is hadba szállt Bethlen Gábor oldalán, majd ő lett a dunántúli hadak fővezére. Berhard Máté tipográfus a Komáromból menekülő Magyari Ágh Jakabbal és Pécseli Király Imrével együtt Érsekújvárra húzódott 1621 folyamán. Ottlétét – ahol ugyan nyomtatással valószínűleg nem foglalkozott – több korabeli forrás között az az *Abecedarium*[13] is bizonyítja, amelyet Pécseli Király Imre írt és Pápán 1630-ban jelent meg. Az érsekújvári tartózkodásuknak emléket állító ábécéskönyvet fiaiknak ajánlják, többek között Kanizsai Pálfi János és Samarjai János püspök, Bernhard Máté pápai nyomdász és maga a szerző.

Egy 1622-ből származó levél utalásai azt sejtetik, hogy egy esetleges szerződés kilátása marasztalta Bernhard Mátét Érsekújváron. Nagyon valószínű,

hogy a helybeli református eklézsia nyomdászának szerződtették volna, ez azonban végül nem valósult meg.[14]

Feltehető, hogy 1621–1622. évi érsekújvári kitérője után a nyomdász már nem Németújvárra, hanem Pápára tért vissza, ahol Kanizsai Pálfi János volt a református esperes. Pápai 1624–1632 között megjelent nyomtatványai a nyomdafelszerelést abban a kiegészített, felújított állapotában mutatják, ahogyan az a betűöntő németújvári tevékenysége után található volt. A Batthyány által alapított és a nyugat-dunántúli reformátusok szolgálatában álló tipográfiának nem Pápa volt az utolsó állomáshelye, amint majd a későbbiekből kitűnik, de leghosszabb ideig itt tevékenykedett, és itt jelent meg a legtöbb (összesen tizenöt) kiadványa, továbbá az itteni nyomtatványokból ismerhető meg leginkább a teljes nyomdafelszerelés. Pápa egyszer már otthont adott egy református sajtónak: 1577-ben Huszár Dávid nyomdája működött itt rövid ideig.[15] A most idetelepülő nyomdának azonban semmi köze sem volt a fél évszázaddal korábbi (és 1577 után nyomtalanul eltűnő) műhelyhez.

Bár a Pápán dolgozó könyvnyomtatóműhely kiadványain mindvégig Szepesváraljai Bernhard Máté nyomdász szerepelt, és tulajdonosa – legalábbis 1635-ig – a Batthyány család volt, egy 1626-ból származó szerződéstervezet szerint özvegy Batthyány Ferencné Lobkowitz-Poppel Éva beleegyezésével Johann Sigismund Wechel át akarta venni a tipográfiát. A részletesen rögzített feltételek között szerepelt, hogy a nyomdát (újra) Németújváron állítják fel. Több más kérdés mellett az sem tisztázott, hogy Wechel és Szepesváraljai Bernhard Máté milyen viszonyban álltak egymással. Legvalószínűbb, hogy Wechel vette volna bérbe a nyomdát özvegy Batthyánynétól, de magát a nyomtatást faktorként továbbra is Bernhard Máté végezte volna, ámbár Wechel maga is nyomdász volt. A szerződéstervezetben lefektetettek valószínűleg csak részben valósultak meg, hiszen a pápai működés folyamatosságához nem fér kétség.[16]

A nyomda Németújvárra való visszaköltöztetésére nem került sor, viszont lehet, hogy Wechel ténylegesen bérbe vette a tipográfiát. Tíz év múlva ugyanis „Wechel János Zsigmond" mint ennek a nyomdának tipográfusa jelent meg Tejfalun.

Nincs pontos adatunk arról, hogy miért szűnt meg a pápai nyomda 1632 után. Egyik oka az lehetett, hogy a dunántúli református egyház súlya a Csallóközbe tevődött át. Megszűnésében valószínűleg az játszotta a legnagyobb szerepet, hogy Batthyány Ferenc fia, a katolizált Batthyány Ádám viszszakövetelte Pápáról a nyomdát, amely addig a reformátusok rendelkezésére állt. Bernhard Máté személyére 1633-ból találni az utolsó adatot, ekkor még Pápán lakott.[17] A nyomdai felszerelés visszakerült a Batthyány család németújvári várába, ahol 1634-ben használatlanul hevert.[18]

Érdekes, hogy a nyomda történetébe ezen a ponton bekapcsolódik a Bécsben magyar könyvkiadóként tevékenykedő királyi titkár, Ferenczffy Lőrinc. A használatlan nyomda hamarosan a tudomására jutott, így 1634–1635 során több ízben fordult levélben Batthyány Ádámhoz a megvétele ügyében. 1635 márciusában már szekerét és embereit is elküldte Batthyányhoz a tipográfiáért.[19] Az egyezség végül valószínűleg nem jött létre: egyrészt, mert a várban továbbra is maradtak tipográfiai eszközök (a sajtóról magáról ugyan sehol sincs szó), másrészt, mert a Németújvárról és Pápáról ismert felszereléssel 1637-től kezdve újra megjelentek nyomtatványok – ezúttal a csallóközi Tejfalun. Nyomdászuk az a Wechel volt, aki özvegy Batthyánynéval kötött szerződést 1626-ban. A néhány évi állás nem tett jót a betűanyagnak: az ólombetűk rajza elmosódott, eltömődött, a nyomtatás képe egyenetlen. Felmerül a kérdés, hogy vajon a németújvári várban tárolt felszerelés került-e Tejfalura? Vagy talán a Pápán használt felszerelés egy része sohasem jutott vissza Németújvárra? Nehezen képzelhető el ugyanis, hogy a katolizált Batthyány Ádám átadta volna a nyomdafelszerelést a reformátusok használatára. A tejfalusi nyomtatványokat vizsgálva csak annyi állapítható meg, hogy az vagy azonos a Pápán használatban lévő felszereléssel, vagy annak egy része.

Hogy miért éppen Tejfalura esett Wechel választása, nem tudni, mindenesetre a felső-dunamelléki református egyházkerület súlya ebben az időben megnőtt a nyugat-dunántúlihoz képest, püspöke pedig a Kanizsai Pálfi János és Pécseli Király Imre köréhez tartozó Magyari Ágh Jakab volt.

A tejfalusi nyomda 1645 utáni működéséről semmit sem tudni, annyi biztos, hogy nem messze innen, Somorján 1650-ben jelent meg Andreas Wechel nyomdász, aki feltehetően Johann Sigismund Wechel fia volt. A nyomdafelszerelés azonos a Tejfaluban használttal. Feltételezhető, hogy a sokat költözött tipográfia Somorján is Magyari Ágh Jakab püspök támogatását élvezte, hiszen két fontos református egyházkormányzati munka[20] is kikerült innen. A nyomda azonban itt sem maradt sokáig – talán csak e két könyv kinyomtatása céljából költözött Somorjára – és már az 1651. év végén Kőszegen lehetett, tekintve, hogy Andreas Wechel az 1652. esztendőre szóló kalendáriumot már ott adta ki.[21]

Érdekes vonása a dunántúli protestáns nyomdának a Wechel családdal való kapcsolata. Johann Sigismund Wechel, illetve a fia, Andreas annak a ne-

ves párizsi nyomdászcsaládnak lehetett leszármazottja, amely a hugenottaüldözés miatt előbb Frankfurtba, majd Hanauba tette át műhelyét. A frankfurti Andreas Wechel nyomdáját két vejére, Jean Aubryra és Claude de Marne-ra hagyta. Batthyány Ferenc apja, Batthyány Boldizsár fiatal korában külföldön jártában ismerkedett meg a Wechel–Aubry családdal, amely több német városban is könyvkereskedői és kiadói lerakattal rendelkezett. Batthyány Boldizsár a bécsi udvari könyvszállítóval, Jean Aubryval volt különösen jó kapcsolatban.[22] Könnyen meglehet, hogy ez a kapcsolat Batthyány Ferenc idejében is fennállt még, aki gyakran megfordult Bécsben, és amint láttuk, nyomdáját is onnan hozta. A Wechel család magyarországi kapcsolatait erősítette Szenci Molnár Albert személye és irodalmi munkássága is, hiszen Hanauban Aubry nyomdájában jelent meg tőle 1624-ben Kálvin *Institutió*nak magyar fordítása,[23] de már egy évtizeddel korábban járt nála Szencen a bécsi Andreas Wechel bibliopola, 1611-ben pedig egy levelében Wechel Jánost említette. Mindezek alapján feltehető, hogy Johann Sigismund Wechel, aki talán azonos Andreas Wechel bécsi bibliopola János nevű öccsével, valószínűleg nem véletlenül jött Magyarországra (1626-ban?) és éppen a Batthyányak védőszárnyai alá.

Visszatérve a Magyarországon könyvnyomtatóként munkálkodó Andreas Wechelre, miután 1650-ben Somorján dolgozott, a következő évben átköltözött az ország legnyugatibb részére, és Kőszegen állította fel tipográfiáját. A nyomda felszerelésében nem sok változás történt, új beszerzésre nem került sor, díszekből is csak a meglévő, szerény készlettel gazdálkodhatott. Az átköltözéssel jól számított, mert a kőszegi nyomdát a szükség teremtette meg, így érthető, hogy legalább tizenhét évig fenn tudott maradni: a sopron-vasvármegyei evangélikus egyházkerületnek lett hivatalos, konzisztoriális nyomtatója. Míg a műhely addig határozottan református érdekeltségű volt (akár Németújváron, Pápán vagy Somorján), most, hogy Wechel Kőszegre helyezte át, váltásnak lehetünk tanúi a kálvinitól a lutheránus irányzat felé.[24]

Attól kezdve, hogy Csepregen huszonkét évi működés után 1643-ban megszűnt Farkas Imre nyomdája, 1651-ig, vagyis Wechel Kőszegre költözéséig, a nyugat-dunántúli evangéikusok sajtó nélkül voltak. Az evangélikus egyház az időközben meglehetősen leromlott nyomda felújításában már 1659-ben anyagilag segítette Andreas Wechelt, jóllehet hivatalosan csak 1663-ban bízták meg mint a konzisztórium nyomdászát, amikor is a „consistorium typusa reá bízatott".[25] 1664-re, a többszöri felújítás eredményeként, a korábbi betűkészlet teljesen lecserélődött.[26] Számolni kell azonban azzal a lehetőséggel is, hogy valamilyen tipográfiája már addig is volt az evangélikus konzisztóriumnak, és Wechel csak hozzátette a magáét és együtt kezelte a kettőt. Ennek a korábban meglévő, és 1663-ban Wechelre bízott evangélikus tipográfiának a létét azonban sem más utalás, sem esetleges nyomtatvány nem bizonyítja egyelőre.

Wechel 1665-ben már nem volt életben, ezért új nyomdászt kerestek, aki 1668-ban munkába állt. Keveset tudunk arról, hogyan került kapcsolatba Vitnyédy István, Zrínyi Miklós udvari embere a kőszegi nyomdával, mindenesetre 1668. augusztus elején az új, név szerint nem ismert nyomdász promócióját ő állapította meg. A nyomda céljaira legközelebb kiutalt tekintélyes összeget (150 forintot) már ez az ismeretlen nevű kőszegi mester kapta. Az 1670 táján itt is működő katolikus visszahatás folytán azonban a sajtó ekkor megszűnt, és a nyugat-dunántúli evangélikus egyháznak nem volt többé könyvkiadási lehetősége.

A nyomda kiadványait 1650-ig a korszak református egyházi személyiségeinek munkái tették ki, a rendszeres bevételt pedig a kezdetektől fogva évről évre kibocsájtott magyar nyelvű kalendáriumok biztosították. Az 1628-as pápai kalendárium prognosztikonjának címlapján a nyomdász, Bernhard Máté galántai Eszterházy Miklóshoz intézi „alázatos dedicatiojat", s kéri, hogy „szegény szolgáját az maga Patronátusságának oltalmával méltóztassék takargatni".[27]

Az egykor, 1615-ben a bécsi Fidlertől vásárolt betűket tehát legutoljára az 1659. esztendőre szóló kalendáriumban látni viszont Kőszegen. A tipográfia felszerelését legteljesebb formájában a pápai nyomtatványok tükrözték: összesen kilenc betűtípus, két iniciálésorozat és huszonhárom nyomdai cifra. A nyomdafelszerelés inkább szerénynek mondható, díszek tekintetében pedig különösen szegényes, egyedi könyvdísszel egyáltalán nem, mindössze nyomdai cifrákkal tehette élénkebbé kiadványai külsejét. A Wechel nyomdászcsalád itt működő tagjai sem tettek hozzá semmit a felszereléshez.

A nyomda egyszerű, díszítetlen kiadványaival tűnik ki. Kétféle, szinte minden nyomdában előforduló iniciáléin kívül mindössze nyomdai cifrái voltak, igaz, viszonylag nagy számban (huszonhét fajta). Nem voltak könyvdíszei, illusztrációi, címlapkeretei, sőt kalendáriumi hónapképei sem. Ezek szerint a bécsi Fidlertől sem könyvdísz, sem egyedibb iniciálé nem került át Németújvárra. Az 1619 táján történt betűöntés és betűvásárlás után több mint harminc évig semmiféle gyarapodás vagy fel-

újítás nem tapasztalható, sőt, a betűk látványos romlása kísérhető végig a nyomdából kikerült könyveken. A nyomda utolsó állomáshelyén, Kőszegen viszont teljesen kicserélődtek az addig meglévő betűtípusok, de sajnos a nyomtatványok hiánya miatt nem tudunk teljes képet kapni az új – egyébként ismeretlen eredetű – nyomdafelszerelésről.

Jegyzetek

1 Részletes történetét és kiadványait lásd V. ECSEDY Judit, Egy dunántúli református nyomda sorsa, in *Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1979*, Budapest, 1981, 303–352.

2 *A magyar könyvkultúra múltjából. Iványi Béla cikkei és anyaggyűjtése*, sajtó alá rendezte és a függeléket összállította HERNER János és MONOK István, Szeged, 1983, 197–198, 205, 218. (Adattár 16–18. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 11.)

3 IVÁNYI Béla, *Könyvek, könyvtárak, könyvnyomdák Magyarországon, II. rész: 1601–XIX. századig* (1959) című kéziratban maradt munkája, MTAK MS 5301/5. A nyomdavásárlással kapcsolatos iratok a 19, 38, 39, 40, 44, 51 és 58. sz. alatt. A levelek egy része a Batthyány család körmendi levéltárában később, a háború alatt elpusztult. Ezek csak Iványi másolatában maradtak fenn, más írásoknak az eredetije is fennmaradt: OL P 1314 Batthyány-missiles 37 541, 14 067, 14 068, 5589, 5598. – Mindezeket eredetiben és magyar fordításban is közölte V. ECSEDY, *i. m.*, 303–334.

4 Anton MAYER, *Wiens Buchdrucker-Geschichte 1482–1882*, I. *1482–1682*, Wien, 1883, 194–195, 336.

5 Helmut W. LANG, *Die Buchdrucker des 15. bis 17. Jahrhundert in Österreich*, Baden-Baden, 1972, 58.

6 LANG, *i. m.*, 29; Josef BENZING, *Die Buchdrucker des XVI. und XVII. Jahrhundert in deutschen Sprachgebiet*, Wiesbaden, 1963, 280–281.

7 FABÓ András, *Codex evangelicorum utriusque confessionis in Hungaria et Transsylvania diplomaticus*, I, Pest, 1869, 95; THURY Etele, *A dunántúli református egyházkerület története*, I, Pápa, 1908, 168.

8 IVÁNYI, *i. m.*, 51. sz.

9 A Korzenski nevű németújvári nyomdászról és két 1617-es kiadványáról lásd BORSA Gedeon, Pótlások és igazítások az RMNy első két kötetéhez, *MKsz*, 1987, 59–60. és SZENTMÁRTONI SZABÓ Géza, Pótlás az RMNy-hez, *MKsz*, 1993, 433. A két 1617-es németújvári kiadvány időrendben: RMNy S1143B és RMNy 1143A.

10 Részletes összehasonlításukat lásd V. ECSEDY Judit, *i. m.*, 303–310.

11 Az ismeretlen betűöntő által végzett munka kimutatásait és eredményeképpen a betűtípusokban bekövetkezett változásokat részletezte uo., 309–314.

12 RMNy 1194 és RMNy 1195.

13 RMNy 1484.

14 *Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár*, VIII, 100.

15 Két kiadványa maradt fenn: az úgynevezett *Hercegszőllősi kánonok* magyar fordítása és egy református katekizmus (RMNy 393 és RMNy 395), míg a *Hercegszőllősi kánonok* latin nyelvű eredetijének (RMNy 394) csak az említése.

16 A szerződéstervezetet teljes terjedelmében közölte V. ECSEDY, *i. m.*, 318–319.

17 RÁTH Károly, *Győri történeti és régészeti füzetek*, III, Győr, 1865, 283.

18 IVÁNYI, *i. m.*, 90. sz.

19 Ferenczffy Lőrinc e tárgyban írt leveleit teljes szövegükkel közölte JENEI Ferenc, *MKsz*, 1961, 307.

20 *Agenda, az az szent egyházi cselekedeteknek módgya* és *Canones* 1650 (RMNy 2341).

21 RMNy 2371A.

22 A Wechel család közép-európai kapcsolatairól lásd R. J. W. EVANS, The Wechel Presses: Humanism and Calvinism in Central Europe 1572–1627, *Past and Present*, Supplement 2.

23 RMNy 1308.

24 V. ECSEDY, *i. m.*, 326–331.

25 SZTRIPSZKY Hiador, Kőszegi könyvnyomtató a 17. századból, *Vasi Szemle*, 1937, 114–121. – A Wechelek és a magyar nyomdászattörténet kapcsolatáról lásd még FIRTINGER Károly, Wechelius magyar nyomdász volt-e?, *Magyar Nyomdászat*, 1899, 88–90.

26 Egyetlen nyomtatvány maradt fenn a felújítás utáni korszakból, egy üdvözlővers Tieftrunck Dánieltől, amelyet SZTRIPSZKY, *i. m.*, 121 írt le = RMK II 1033a. Wechel András kőszegi sajtójának ez az 1664-ből fennmaradt emléke egyetlen példányban az MTA Könyvtár Kézirattárában található, RM Ir II 391 jelzeten.

27 RMNy 1398, I 572, B8b, idézi DUKKON Ágnes, *Régi magyarországi kalendáriumok európai háttérben*, Budapest, 2003, 120.

6. JEZSUITA KOLLÉGIUMI NYOMDA POZSONYBAN (1623–1652)

Pázmány Péter 1623-ban, felismerve a katolikus nyomda hiányát és tudatában lévén annak szerepével az ellenreformáció terén, nyomdát alapított Pozsonyban. Ebben elődjének, Forgách Ferenc érseknek a példáját követte, aki ugyancsak Pozsonyban létesített nyomdát 1609-ben. Ezt a Forgách-féle, később Nagyszombatba költöztetett érseki nyomdát Bethlen Gábor lefoglalta (1621) és magával vitte Erdélybe.

Amikor a Pázmány alapította új nyomda működni kezdett, már öt éve nem volt tipográfia Pozsonyban és két éve Nagyszombatban. Az új nyomdát a korabeli források érseki nyomdának nevezik, bár vezetése és felügyelete az alapítást követően hamarosan a pozsonyi jezsuita kollégium kezébe került. Pozsonyi nyomdára vonatkozó megjelölés 1650-ig egyetlen nyomtatvány címlapján sincs, a nyomdát nem nevezik meg. Az a néhány kiadvány, amely 1623 és 1629 között az „In Aula Archiepiscopali" vagy „In aede Archiepiscopali" megjelölést viseli, mind az érsek hivatalos kiadványa, tehát e megjelölés inkább mint kiadói név fogható fel, és nem feltétlenül vonatkozik a nyomda tulajdonjogára vagy elhelyezésére. Ez a gyakorlat azonos a korábbi Forgách-féle érseki nyomda gyakorlatával, amely 1609–1617 között ugyanígy nevezte meg magát.

21. A pozsonyi kegyszobor fametszetű képe (Pozsony, 1643, kicsinyítve, eredeti méret 140 × 93 mm)

A műhely az új jezsuita kollégium épületében kapott helyet, amely 1628-ra készült el. Egy 1662-ből származó okiratból megtudható, hogy már 1631-ben szükségesnek látszott a nyomda tulajdoni helyzetének tisztázása. A pozsonyi jezsuiták ezt a Pázmány által alapított műhelyt – minden bizonnyal az érsek tudtával és belegyezésével – a sajátjukként használták és a sajátjuknak tekintették.

A nagyszombati jezsuita kollégium 1631-ben arra hivatkozott, hogy Pázmány a nyomdát a magyarországi jezsuitáknak – és nem kifejezetten a pozsonyi rendháznak – ajándékozta, így a hamarosan akadémai rangra szert tevő nagyszombati kollégium magának követelte. Erre az átadásra azonban még több mint másfél évtizedig nem került sor.

A nyomda első tíz-tizenöt évében valószínűleg létezett valamiféle kapcsolat a bécsi Rickhes-műhely és a pozsonyi nyomda között. Ez az együttműködés 1636-ig mutatható ki a nyomtatványokon, ezután a nyomdai feladatokat kizárólag a pozsonyi jezsuiták látták el, külső, világi segítőtársak közreműködésével. 1639-ből ismert egy világi nyomdász neve: „Zavari Gy." könyvnyomtató írta alá az *Útitárs* sokáig lappangó első kiadásának ajánlását,[1] Nyéki Vörös Mátyás *Tintinnabulum*ának 1644. évi kiadásához pedig „Beretzki Gy. Könyvnyomtató" írt ajánlást.[2] Bár a rendi feljegyzések 1634-ben és 1635-ben is „Eminentissimi Cardinalis Typographiae Praefectus"-ként jelölik meg a nyomdával foglalkozó rendtársat, kétségtelen – éppen a rendi feljegyzésekből –, hogy a nyomda a jezsuita kollégium kezében és vezetése alatt működött. Mindezt figyelembe véve jogos tehát pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdáról beszélni. Az a tény azonban, hogy a nyomda magát 1650-ig soha nem nevezte meg, arra vall, hogy tulajdonjogát maga a kollégium is kétségesnek ítélte. Ez a helyzet 1650-től megváltozott, attól kezdve a pozsonyi nyomda tulajdonjoga nem volt vitás.

A pozsonyi nyomdászat újraindulásakor a szervezés és a nyomda műszaki, gyakorlati irányítása a jezsuita Némethi Jakab kezében volt. Nevét a nyomtatványokon nem olvashatjuk, de a rendi feljegy-

zésekben és egyéb levéltári forrásokban sűrűn találkozni vele. A rá vonatkozó korabeli adatok azt bizonyítják, hogy nemcsak 1623 után, hanem már Forgách Ferenc érsek idejében is ő volt a pozsonyi nyomda fő mozgatója, sőt, a korszak Bécsben megjelent fontosabb magyar kiadványai előállításában, nyomdai munkáiban is része volt.

Némethi Jakab pályafutása kezdettől fogva összefonódott a nála három évvel idősebb Pázmányéval, akinek sok éven át kísérő munkatársa, könyvei kiadásában mindvégig segítője volt. Némethi a XVII. század első felének egyik legképzettebb magyar tipográfusa, akit csak szándékos névtelensége miatt nem ismer kellően a magyar nyomdászattörténet. Ő volt Káldi György segítőtársa a Biblia[3] kinyomtatásánál (1626) Bécsben, de jelentős tapasztalatokat szerzett Pázmány műveinek, főleg a *Kalauz* első kiadásának[4] nyomtatásakor is. Bécsből személyesen ismerte a királyi titkárt, Ferenczffy Lőrinc magyar könyvkiadót, és bizonyára ismerte és nagyra értékelte a tulajdonában lévő nyomdafelszerelést is. Némethi haláláig (1644) a pozsonyi nyomda prefektusa volt.

Némethi feltehetően akkor határozta el, hogy más módon is biztosítja a pozsonyi kollégium nyomdájának sorsát, amikor a nagyszombatiak igényei miatt 1631-ben bizonytalanná vált a műhely további léte. Valószínű, hogy éppen ő tartotta a Pázmány-féle tipográfiát Pozsonyban – ameddig csak lehetett és ameddig szükséges volt. Ezért gondoskodott egy másik, saját betűkészletről a pozsonyi kollégium számára. Ez a vásárlás 1635–1637-ben történt Augsburgból, bécsi közvetítéssel. Ezt a készletet a korabeli feljegyzések „typus novissimus"-nak nevezték, minthogy a pozsonyiak birtokában lévő készletek közül ez volt a legújabb. 1640-ben a pozsonyi jezsuitáknak, Lippay György támogatásával, sikerült megszerezniük az egykori királyi titkárnak, Ferenczffy Lőrincnek az értékes nyomdafelszerelését, amelynek betűiről a ma ismert legkorábbi magyar vonatkozású betűmintakönyv készült. Ezt a betűkészletet azután Némethi – a kiadványok megújult betűiből ítélve 1641-ben – Pozsonyban újraöntette. Ez a Ferenczffy-féle felszerelés lehetett – a három készlet közül – a legértékesebb, hiszen ehhez matricák is tartoztak, nemcsak öntött betűk, amint azt az iratok több alkalommal is hangúlyozták. Lippay „örök használatra" adta a pozsonyi jezsuitáknak, akik az újraöntéskor befektetett összeg jogán (mintegy 4000 forint költség) a kollégium tulajdonának tartották.

Azok a fametszetű képek, amelyek Ferenczffy kiadói tevékenysége során több bécsi nyomda kiadványaiban is megtalálhatók, a királyi titkár nyomdájának többi felszerelésével együtt, 1640-ben bekövetkezett halála után, a pozsonyi jezsuita kollégiumi

22. A pozsonyi kegyszobor Matthias Greischer által rézbe metszett képe Eszterházy Pál *Az egész világon…* című könyvéből (Nagyszombat, 1690, kicsinyítve, eredeti méret 160 × 90 mm)

nyomda tulajdonába került. A Ferenczffytől származó nyomdafelszerelés nagy jelentőségű volt a jezsuiták számára. Nemcsak azért, mert ólombetűk mellett matricákkal is fel volt szerelve, hanem mert jelentősen gazdagította az addig szerénynek mondható pozsonyi illusztrációk sorát. A felszerelés azonban később, már 1656-tól kezdve, hivatalosan csak 1662-ben, mégis Nagyszombatba került,[5] ahogy az egyetem mellett a nyomda egyre nagyobb jelentőségre tett szert. Ferenczffy egykor Prágában és Bécsben használt fametszetű dúcai még a XVII. század végi nagyszombati nyomtatványokban is viszontláthatók.

Magyarázatra szorul, hogy miért nevezzük Ferenczffy készletébe tartozónak azokat a szentképeket,

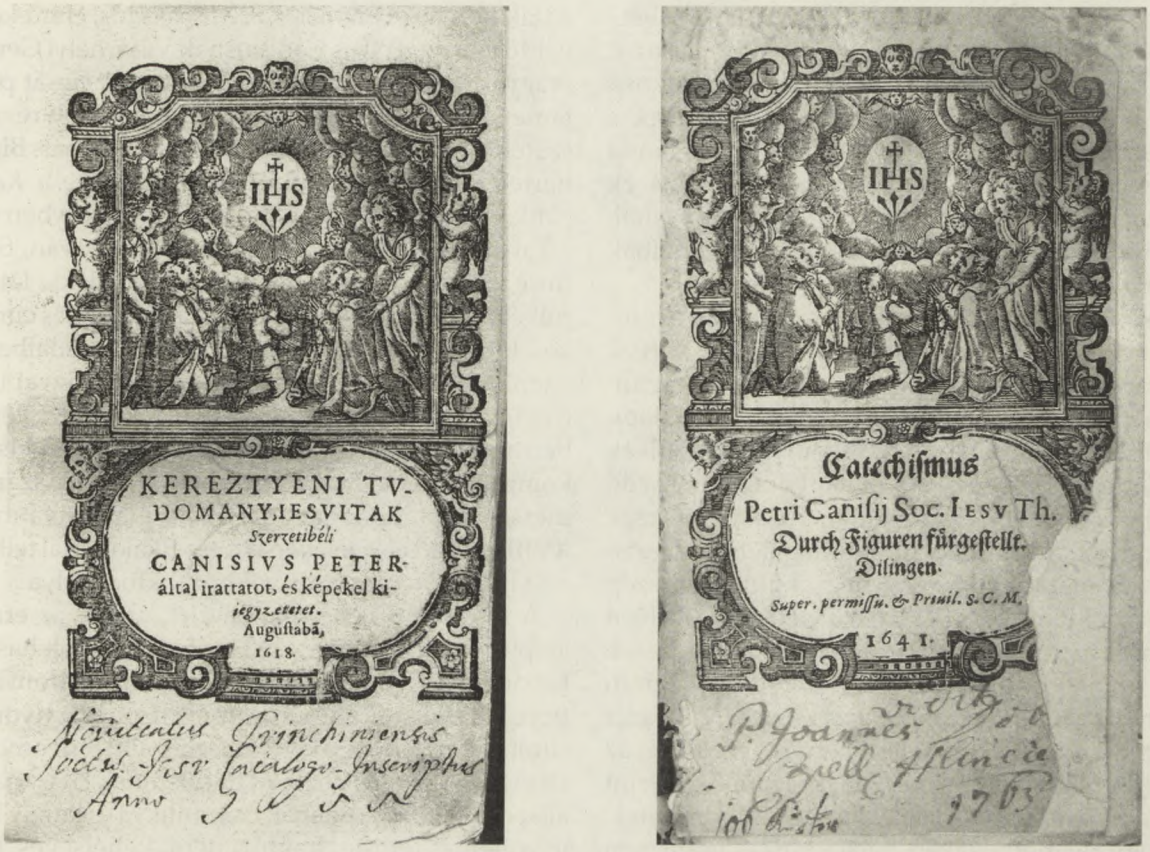

23. A *Képes katekizmus* három kiadásának azonos a címlapkerete. A magyar kiadás címlapján „Augsburg 1618", de a könyv végén az impresszumban „Pozsony, 1624" áll. A francia kiadást Augsburgban adták ki 1614-ben, a németet Dillingenben 1641-ben: a kiadásokban nemcsak a címlapkeret, hanem mind a százhárom fametszet is azonos (kicsinyítve, eredeti méretük 110 × 72 mm)

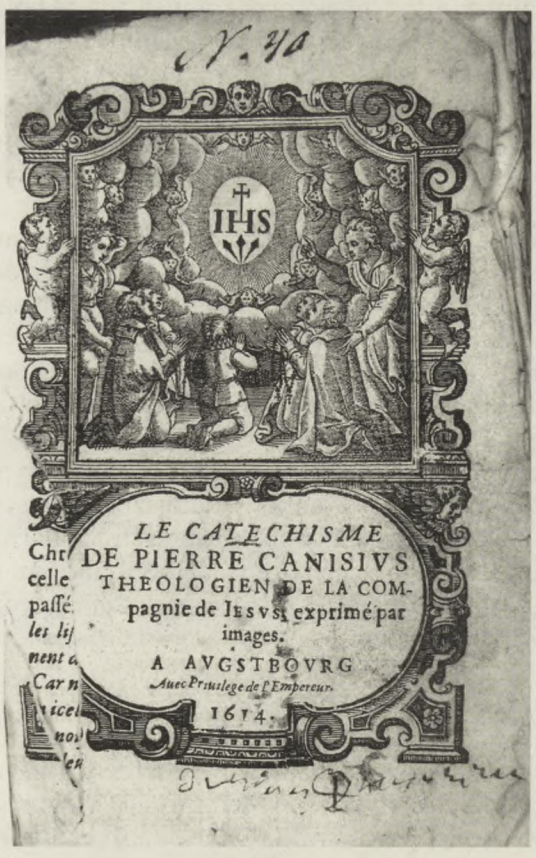

amelyeket Paul Sessius nyomdász Prágában használt, vagy amelyeket Gregor Gelbhaar, Michael Rickhes és Matthaeus Formica Bécsben. Ferenczffy ugyanis, aki a Prágában vásárolt betűkészletét külön kezelte, kölcsönbe vagy használatra nem adta, ugyanonnan származó fametszetű képeit viszont kölcsönadta az ő megbízásából, az ő kiadásában készült, de más tipográfiákban nyomtatott kiadványok díszítésére.

A harmadik világi nyomdavezető (faktor), akinek a nevét ismerjük, Zacharias Dominik Aksamítek (1647–1649 között). Fennmaradt 1647. május 27-én kiállított munkaszerződése, amely az új nyomdavezető kötelezettségeit és járandóságait rögzíti. Kötelessége volt, hogy a kollégium számára munkálkodjék, de ha ezt nem hátráltatta, maga is kibocsájthatott kisebb könyvecskéket, képeket, ha előzőleg jóváhagyatta. Zachariás Dominik Aksamítek 1642-ben mint

a prágai érseki nyomda faktora dolgozott. Az 1647 előtti időszakból tevékenységéről nincs tudomásunk. Ezután legközelebb 1657-ből ismerünk rá vonatkozó adatot, amikor is Zachariás Dominik Aksamítek z Kronenfeldu néven július 31-től a római Propaganda Fide nyomdáját vezette. Az a tény, hogy a Szentszék nyomdájának vezetésével bízták meg, arra utal, hogy kiváló mester lehetett, de ugyanezt bizonyítják pozsonyi nyomtatványai is.

1650-ben újabb változás állt be a pozsonyi nyomda életében. Jogosan írták ettől kezdve a könyvek impresszumában, hogy a „jezsuita kollégium betűivel", mert ekkor az eredetileg Pázmány által alapított műhely gyakorlatilag Nagyszombatba került át, és az alapját képezte az 1648-ban ott dolgozni kezdő akadémiai (egyetemi) nyomdának. Pozsonyban csak a pozsonyi jezsuita kollégiumot megillető nyomdafelszerelés maradt. 1650-ben négy különösen szép kiállítású pozsonyi könyvecske született. Ezt követően a nyomda valószínűleg szünetelt. A feljegyzések szerint, amikor Lippay érsek a pozsonyi kollégium számára patikát nyitott, a nyomdai felszerelést zárt raktárba helyezték. Feltehető, hogy ezekben az években a felszerelés egy részének, az iratok szerint a „typus novissimus"-nak eladására is gondoltak, minthogy Némethi Jakab halála (1644) után nem akadt igazi gazdája. Talán az eladás elősegítésére készülhetett 1652-ben a felszerelésnek erről a részéről betűmintakönyv,[6] amely csak korabeli adatokból ismeretes. Ez lehetett a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomda utolsó kiadványa.

A pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomda felszerelésének rekonstruálásakor meg kell jegyezni, hogy a legteljesebb készlet 1640–1644 között volt található. Ez előtt az időpont előtt Ferenczffy típusa még nem volt a nyomda használatában, ez után viszont már nem volt itt az eredeti, Pázmány-féle tipográfia (1645–1646-ban került át végérvényesen Nagyszombatba). 1640 és 1644 között viszont nemcsak ez a kettő, hanem a Némethi által beszerzett betűk és díszek is itt voltak. A pozsonyi nyomda teljes felszerelése harmincnyolc betűtípusból, tizenkét iniciálésorozatból, harminckét nyomdai cifrából, hatvanhét könyvdíszből, ötvenkét keretdíszből, metszett címlapokból és százhetvennyolc illusztrációból állt. Köztük van az a százhárom darabból álló fametszetsorozat, amely a *Képes katekizmus*t díszíti.[7] A nyomda rézmetszetekkel díszített könyveket is kiadott, így rézmetszetű díszcímlappal jelent meg Pázmány *Kalauz*ának második kiadása 1623-ban, N. Wesselényi *Triplex philosophia* című tézislapjának címlapja, amelyet belül három további nagyméretű rézmetszet díszített: a Logica, Physica és Metaphysica allegorikus ábrázolásai.[8] Ugyancsak rézmetszetű címlappal adták ki Kempis Tamás *Krisztus követése* című könyvét 1648-ban,[9] Petrus Canisiusnak Vásárhelyi Gergely magyarításában megjelent *Képes katekizmus*át pedig fametszetű címlapkeret díszíti.[10] A felsorolt rézmetszetek Elias Widemann, Isaac Maior és Tobias Bidenharter művei. Ez utóbbi volt a művésze a *Kalauz* címlapjának: a barokk oltárszerű építményben felül a Patrona Hungariae, kétoldalt Szent István, Szent Imre, Szent László és Szent Erzsébet alakja látható fülkékben – ennyiben hasonlít az első kiadás címlapkeretéhez. Itt azonban fent még Szent Adalbert és Szent Márton is ott van, lent térdeplő angyal tartja a magyar címert és Pázmány Péter címerét. Ellentétben az első kiadással, itt a cím is része a rézmetszetű kompozíciónak. Bidenharternek a *Kalauz* számára metszett címlapképét egyébként átalakítva még a XVIII. század első felében is több alkalommal felhasználták más nyomtatványokhoz, aktualizálva.

A Pázmány-féle érseki készlet, amely az eredeti alapításhoz tartozott és 1623-tól 1644-ig volt használatban, jól elkülöníthető. Mindössze tizenhárom betűtípusból, két iniciálésorozatból, tizenegy nyomdai cifrából és tizennégy könyvdíszből állt. A nyomda által eleinte használt (érseki) betűk újnak látszanak, jó állapotúak. A nyomdának csak antikva és kurzív betűje volt, más (görög, fraktúr) nem. Lehetséges, hogy a betűk beszerzési forrása Bécs volt, mert két típusa közös a bécsi Formica-nyomdáéval; ezek egyike rendkívül jellegzetes, szögletes metszésű antikva betű.[11] Ebben a kezdeti korszakban a könyvdíszek között az IHS- és Mária-monogramos díszek dominálnak, a fejlécek azonban ennél változatosabb motívumokat mutatnak. Bár nem volt sokféle nyomdai cifra, felhasználásuk változatos: elsősorban kereteket, díszléceket állítottak össze belőlük, nemegyszer az iniciálékat még külön nyomdai cifrákból összerakott keretbe is foglalták. Maguk az iniciálék kevéssé jellegzetesek, legegyedibb közülük a levélmintás, nagyalakú iniciálésorozat.

Az induló készletben, 1623-ban, Pázmány *Kalauz*ának második kiadásában feltűnik egy jellegzetes fejléc: középen tölgykoszorús szörnyalakot ábrázol, kétoldalt kígyókkal.[12] Ez a dísz eredetileg a nagyszombati Telegdi- (káptalani) nyomda felszereléséhez tartozott, és valamilyen módon (talán a Forgách Ferenc által alapított érseki nyomda révén) eljutott Pozsonyba. Megvolt még akkor is, amikor Pázmány Péter az új nyomdát alapította, amikor a nagyszombati káptalani nyomda már tizennégy év óta nem működött.

Az eredeti nyomdafelszereléshez tartozott – vagy legalábbis átmenetileg a pozsonyi nyomdában volt – a *Képes katekizmus* százhárom darabos fametszetsorozata is. A kezdeti évek egyik legdíszesebb köny-

vének minden lapját egy-egy fametszetű kép díszíti. Ismeretes, hogy az augsburgi kiadás alapján készült (címlapján is ez olvasható). A műhöz szervesen hozzátartozott a képsorozat, ahogy ezt az előszó is megírja: „...a mi szerzetünkbéli P. Joannes Baptista Romanus, igen hasznos munkát tett, midőn a keresztyéni tudománynak fő részeit, azokra mutató szép helyes képekkel egy könyvecskébe foglalván az emberek eleibe adta." Carlos Sommervogel szerint[13] Joannes Baptista Elianus – más néven Romanus – képes katekizmusa 1587-ben jelent meg Rómában, majd 1589-ben Antwerpenben Petrus Canisius katekizmusának illusztrálására használták képeit. Az erről készült másolatot nemcsak Augsburgban egy 1618-as kiadáshoz, hanem ugyanott egy korábbi, 1614-es francia nyelvű kiadáshoz is felhasználták. Úgy tűnik, hogy csak a legkorábbi, XVI. századi kiadásokat díszítették rézmetszetű képek, mert az augsburgi, a pozsonyi és a dilligeni kiadások ugyanazzal a fametszetű képsorozattal jelentek meg. A metszetek vándorlását-kölcsönzését bizonyítja, hogy 1624-ben Pozsonyban volt ez a metszetsorozat, 1641-ben pedig Dillingenben. A jezsuita nyomdák kézről kézre adták a közkedvelt képsorozatokat. Ennek egyik érdekes dokumentuma a pozsonyi magyar kiadás is.

Ezt említi az Előszó is: „...egynéhány tekintetes főemberek találkozának, kik mind tanácsokkal, s mind költségekkel segítségül lőnek, hogy újonnan a katekizmusra való efféle szép új képek, jóllehet nem rézbe, mint azelőtt, hanem pusztpángba (hogy a szegénység is kevesebb költséggel hozzáférne) kimetszetnének, és kinyomtattatnának... Hogy azért az istenes munkában a mi hazánk is részesülne, igen tetszett nemzetünk lelki javára, a P. Kanisius katekizmusát, a megmondott képekkel együtt (mellyeket, még 1618. esztendőben, Augustában készíttettenek) magyar nyelven is kinyomtatnunk."[14] Ilyen, „puszpángba metszett" képek díszítettek más korabeli kiadásokat is, tehát nem a magyar kiadás számára készültek.

A fent részletezett nyomdai anyag volt az a része a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdafelszerelésnek, amelyre a nagyszombati kollégium igényt tarthatott, és amely legkésőbb 1646-ban át is került Nagyszombatba. Addigra azonban a Ferenczffy- és a Némethi-féle felszerelés is a jezsuiták rendelkezésére állt Pozsonyban.

A Némethi Jakab jezsuita vásárolta felszerelés 1635-től kezdve volt a pozsonyi nyomda birtokában. Ekkor jutottak hozzá fraktúr és schwabachi betűkhöz is, és ez után valóban megjelent néhány német nyelvű nyomtatvány is. A Némethi által beszerzett antikva és kurzív típusok jellegzetessége, hogy magyarországi nyomdában először – és utoljára – ő használt az ö és ü hosszúságának megkülönböztetésére vesszővel kiegészített speciális betűket. Erről a jellegzetességről könnyen felismerhetők ezek a betűk. Ez a jelölési gyakorlat a magyarországi nyomdákban nem honosodott meg, de mint kísérlet érdekes. Míg a Pázmány által ajándékozott felszerelésnek csak két betűtípusa azonos a bécsi Formica-nyomdáéval, jóval nagyobb mértékű egyezés tapasztalható a Formica-nyomda 1638–1640 közötti nyomtatványai és a pozsonyi nyomda 1635–1640 között bővített betűkészlete között: kilenc típus azonos a két nyomdában. Vagyis a bécsi Formica- és a pozsonyi jezsuita nyomdát szinte pontosan egyszerre és ugyanazokkal a betűkkel bővítették ki. A számos egyezést egy közös betűöntő működésére lehet visszavezetni.

A Némethi által lebonyolított betűvásárlásokat korabeli források is bizonyítják. 1649-ben a bécsi Matthias Wucherer ügynöknek a pozsonyi kollégium számára kiállított elszámolása 1635-től 1637-ig felsorolja a pozsonyi kollégium számára lebonyolított betűvásárlással kapcsolatos költségeket és a neki járó kamatokat. Ezek közt szerepel az augsburgi Hans Schalmayr betűöntőnek – Némethi megbízásából – kifizetett összeg is, amelynek nyilván közvetítője volt. Ugyanezzel a vásárlással kapcsolatos az a levél, amelyet Némethi Jakab írt Johann Luekhner kereskedőnek Pozsonyból Bécsbe, 1636. július 9-én: a szállított betűket nem a magyar írásnak megfelelőnek találta, ezért kéri a defektusok kijavítását. Ez meg is történt. Schalmayr augsburgi betűöntő elvégezte a javításokat, és a kijavított betűk megérkeztek Pozsonyba.

A Némethi-féle készlet 1636-tól 1650-ig van jelen a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomda kiadványain. Az 1637–1644 közötti legtermékenyebb korszakban megszaporodott a díszanyag. Olyan kisalakú imádságoskönyvek jelentek meg, amelyekben az eddigiektől eltérő, nagyszámú változatos díszeket és illusztrációkat találni. Ezek egyik csoportját alkotják a hosszúkás, sötét hátterű, finom kidolgozású díszek, amelyek *Szűz Mária officium*ában[15] és Pázmány *Imádságos könyv*ének ötödik kiadásában találhatók.[16] Ugyanehhez a gyarapodáshoz tartozik az az ovális alakba komponált, Jézus életéből vett jeleneteket megörökítő fametszetű szentképsorozat, amely imakönyvek díszítésére szolgált. Ekkor tűnt fel a Hajnal Mátyás *Szíves könyvecské*je második kiadásának lapjait díszítő, de más alkalmakkor is felhasznált szíves emblémák sorozata. Egy fametszetű naptárkép-sorozattal[17] is gyarapodott a nyomda, amely egyébként tudomásunk szerint kalendáriumokat nem adott ki. Némethi idejében, és nagyrészt az általa beszerzett nyomdai felszereléssel készült Kopcsányi Mihály-

24. Hajnal Mátyás *Szíves könyvecské*jének két emblémája az első, Ferenczffy-féle rézmetszetes kiadásból (Bécs, 1629)

25. A *Szíves könyvecske* második kiadásának ugyanazt ábrázoló, de kisebb és fametszetű emblémái a pozsonyi kiadáshoz (Pozsony, 1641)

nak a pozsonyi szellem csodálatos megjelenéséről szóló beszámolója több nyelven, ezek közül a latin és német változatból maradt fenn példány. Különlegesség, hogy a latin és német változatban is fametszetű ábrák mutatják be a pozsonyi szellem tenyérlenyomatát és üzeneteit. A csodálatos jelenéssel kapcsolatos pozsonyi kegyszobrot ugyancsak eredeti méretben örökítették meg a kötetben, fametszetű ábrázolás formájában.[18]

A pozsonyi nyomdafelszerelés harmadik, az előbbiektől jól elkülöníthető – Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomtatványairól már ismert – része az a betű- és díszanyag, amely 1641-től kezdve követhető nyomon a pozsonyi jezsuita nyomda kiadványain egé-

szen 1650-ig.[19] Ferenczffy Bécsben használt nyomdafelszereléséhez tizennégy betűtípus, öt iniciálésorozat, huszonhét könyvdísz, valamint ötvennégy illusztráció tartozott: ennyi rekonstruálható a nyomtatványaiból vagy az általa más nyomdáknál megjelent könyvekből. Ehhez a felszereléshez a pozsonyi jezsuita nyomda 1640-ben jutott. Bár nem minden betűtípus és nem minden könyvdísz, illetve szentkép található meg a ma ismert pozsonyi nyomtatványokon, feltételezhető, hogy a teljes Ferenczffy-anyag Pozsonyba került. Ugyanakkor Pozsonyban olyan fametszetű képek is megjelentek, amelyek valószínűleg Ferenczffy ismert sorozataihoz tartoznak, de a jelenleg ismert Ferenczffy-kiadványokon nem szerepelnek.[20]

Az 1641-ben és azután megjelent nyomtatványok azt mutatják, hogy a „typus Ferenczffyanus"-t szándékosan külön kezelték. Nem keverték más betűkkel, de más díszekkel sem. Ebben az időben és teljes egészében Ferenczffytől származó betűkkel jelent meg a *Szíves könyvecske* második, pozsonyi kiadása.[21] Ebben a kiadásban az eredeti, bécsi tizennyolc rézmetszetű darabból álló sorozatot kezdetlegesebb és kisebb méretű szívet ábrázoló fametszetű képekkel helyettesítették, és azt az első, Charles Musarttól való latin kiadás (*Cor Deo devotum...*, Donai, 1627) nyomán húszra egészítették ki. Vagyis a Pozsonyban megjelent második kiadásban kettővel több elmélkedés és kettővel több fametszetű szívembléma van. A képekhez emblémaversek tartoznak, amelyeket a képek alá nyomtattak.[22] A képek eredetijét a neves németalföldi rézmetsző, az antwerpeni Antoine Wierix készítette, és a sorozatot *Cor Jesu amanti sacrum* (A szerető Jézusnak szentelt szív) címmel hozta forgalomba. Ez a felirat olvasható a bécsi és a pozsonyi magyar kiadás első képén is. A sorozatot több korabeli rézmetsző is lemásolta, például egy ismeretlen metsző az 1629-es, bécsi magyar nyelvű kiadáshoz. Majd ezeket tovább másolva, a képek fametszet formájában láthatók a pozsonyi 1642. évi kiadásban.

Attól kezdve, hogy Ferenczffy egykori készlete a pozsonyi kollégium nyomdájába került, előszeretettel használták. Aksamítek nyomdász például szinte csak ezzel a készlettel nyomtatott.

A pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomda 1623 és 1652 közötti működésének huszonkilenc éve alatt ma nyolcvanhét nyomtatvány megjelenéséről tudunk. Ezek terjedelmét a fennmaradt nyomtatványok alapján 1940 ívre becsülhetjük, amely kimagaslóan nagy mennyiség, más korabeli hazai műhelyekkel összehasonlítva. A nyomda egész működésére jellemző, hogy a kiadványai szép, gondos kiállításúak. Látható, hogy a műhely nemcsak könyvdíszekkel volt bőségesen ellátva, hanem fametszetes illusztrációkkal is. Fennállásának első tizennégy évében Káldi György és Pázmány prédikációs kötetein kívül Pázmány *Kalauza* két kiadásban is megjelent,[23] amely összesen öt folió méretű, sok száz lap terjedelmű nyomtatványt jelent. 1637 után ilyen terjedelmű munka nem készült, inkább kisebb formátumú és terjedelmű, de gazdagon illusztrált kiadványok, elsősorban a Mária-kultusz imádságoskönyvei hagyták el a pozsonyi sajtót. A nyomda egy félbemaradt nagy munkájára a pozsonyi és nagyszombati betűk összehasonlítása vetett fényt. Nagyszombatban ugyanis 1681-ben megjelent Káldi György posztumusz prédikációs kötete, az *Istennek szent akarattya*.[24] Ennek címszövegéből megtudni, hogy „néhai Jesuiták szerzetéből való catholicus pap Káldi György istenessen munkálkodván, nem szintén végig vihette, más sok munkái után, az Istenhez el-sietvén. Már most (...) gróf Kollonics Leopold, német újhelyi püspök (...) keresztyéni buzgóságtól viseltetvén ki-adatta." A címből nem derül ki, hogy a könyv törzse is elkészült a pozsonyi nyomdában – erre vallanak a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomda 1640 körül használt jellegzetes betűi és díszei –, mindössze elöl és a kötet végén két-két levél készült, mintegy negyven évvel később, 1681-ben, Nagyszombatban.

A pozsonyi és a nagyszombati katolikus nyomda nagyon rövid ideig működött egymással egy időben, mindössze 1648–1650 között. Ahogy a pozsonyi nyomda vesztett jelentőségéből, úgy nőtt a nagyszombati egyetem mellett működő tipográfia szerepe. Két, egymáshoz ilyen földrajzi közelségben működő katolikus nyomda szemlátomást nem tudott megélni egymás mellett. Pozsonyban a század folyamán nem létesült többé katolikus nyomda, ezt a szerepet Nagyszombat vette át. A század utolsó harmadában megtelepedett pozsonyi nyomdáknak (Gottfried Gründer és Johann Gregor Zerweg alapításainak) már semmi közük sem volt a katolikus egyházhoz.

Jegyzetek

1 RMNy 1787.
2 RMNy 1697.
3 RMNy 1352.
4 RMNy 1059.
5 Egyes díszei azonban már évekkel korábban, 1656-ban felbukkantak Nagyszombatban, még mielőtt a felszerelés hivatalos átadására sor került volna. Lásd HOLL Béla, *Ferenczffy Lőrinc, egy magyar könyvkiadó a XVII. században*, Budapest, 1980, 185.
6 RMNy 2436a.
7 RMNy 1319.
8 RMNy 1852.
9 RMNy 2238.
10 RMNy 1319.

11 V. Ecsedy Judit, Bécs: 17. századi nyomdafelszereléseink egyik forrása, *MKsz*, 2005, 25–41.
12 RMNy 1293, 41. Eredetileg a nagyszombati Telegdi-nyomda XVI. századi felszereléséhez tartozott, és ott 1583–1596 között több alkalommal is használták. A XVII. századi pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában lásd a IV/3. díszt.
13 *Bibliothèque de la Compagnie de Jesus*, Bruxelles–Paris, 1892, III, 379.
14 RMNy 1319, Előszó.
15 RMNy 2016.
16 RMNy 2340.
17 RMNy 2016.
18 RMNy 2018 és RMNy 2019.
19 Erről a Bécsben használt nyomdafelszerelésről Holl Béla Ferenczffyről szóló, már említett monográfiája ad teljes áttekintést.
20 Angyali üdvözlet (lásd I/161. illusztráció) és átszúrt szív felhők között (lásd I/155. illusztráció).
21 RMNy 1952.
22 A mű szerzőjére, keletkezésére, műfajára vonatkozó újabb összefogalás: Holl Béla, *Hajnal Mátyás. Szíves könyvecske. Bécs 1629*, Budapest, 1992. Kísérőtanulmány az első kiadás hasonmásához.
23 RMNy 1293 és RMNy 1697 (Pozsony 1623 és 1637).
24 RMK I 1268.

7. A CSEH EXULÁNSOK NYOMDÁJA (1636–1700–)

Az 1620-as fehérhegyi csata után sok, az evangélikus vallása miatt száműzetést vállaló cseh-morva menekült (exuláns) érkezett Magyarországra. Az ő nevükhez fűződik a legelőször a Nyitra megyei Szenicén nyomtatni kezdő tipográfia (1636). Václav Vokál prágai nyomdász és könyvkereskedő feltehetően Pavel Čížek nyomdász- és könyvárusnál volt legény. Ennek leányát, Dorotát feleségül vette, és ezután mint nyomdász önállósítani tudta magát. Prágát elhagyva először Szenicén állította fel nyomdáját.

A XVII. század folyamán a nyomda több helységben működött egymás után. Az egykori szenicei nyomda létezését mindössze a nyomda egy kiadványának kéziratos másolata bizonyítja.[1] Vokál a nyomdát innen Trencsénbe vitte, az akkor még evangélikus Illésházy család birtokára, ahol 1637-ben állt munkába. Kérdéses, hogy Vokál tagja volt-e a cseh testvérek mozgalmának, mindenesetre nyomdájában jobbára lutheránus művek készültek. A nyomdászt valószínűleg az ottani, már a XVI. század óta virágzó iskola vonzhatta Trencsénbe, amely az Illlésházyak támogatását élvezte.[2]

A nyomda 1637-től 1664-ig működött Trencsénben. Václav Vokál 1641-ig, haláláig vezette, utána özvegye, Dorota Vokál (született Čížek) vette át 1647-ig. Dorota hozzáment Laurentius Benjamin Ab Hage (vagy ahogy kevés magyar kiadványán nevezte magát Hagei Benjamin Lőrinc) addigi faktorhoz. Ab Hage szintén prágai volt, képzett tipográfus, előzőleg kamarai írnok, majd a prágai könyvkereskedő céh mestere. Miután Prágát elhagyta, előbb Pirnába menekült, a cseh exulánsok szászországi központjába, innen Szenicére, majd Trencsénbe, ahol Vokál nyomdájában dolgozott mint faktor. 1641-ben és később is ott dolgozott, amikor az özvegy tulajdonában volt a műhely. Mint már említettük, 1648-ban feleségül vette Vokál özvegyét, és 1648–1654 között ő vezette a trencséni műhelyt. Halála után, 1655-től, a céget Nikodém Čížek vette át, az özvegy, Dorota, bátyja, aki korábban Prágában festőként és nyomdászként működött.

Nikodém Čížek eredetileg festő volt, majd könyvnyomtatóként és könyvkereskedőként tevékenykedett Prágában. Bár időközben hosszabb ideig külföldön élt, 1645 körül ismét Prágában dolgozott mint festő, és csak sógora halála után ment Trencsénbe, a vezető nélkül maradt nyomdába. Nevét német vagy latin nyomtatványain gyakran Zeisselnek vagy Zeisignek írta, egy alkalommal pedig egy 1663-as trencséni nyomtatványát mint „Typis Lutheolianis" jelölte.[3] Ezt a megjelölést (a szó latin jelentése alapján) fiktív nyomdamegjelölésként foghatjuk fel, mintha a nyomtatvány „madárfészek"-ben vagy „madaras"-nál jelent volna meg.

Čížek ekkortájt adta el a nyomdát Paulus Veterini Puhóban lakó cseh exulánsnak, aki azt Erzsébet nevű leánya férjének, Johannes Dadannak számára szerezte meg. Čížek hamarosan az adásvétel után, 1664-ben halt meg Trencsénben. Ettől kezdve a nyomda tulajdonosa és vezetője Johannes Dadan volt, a morva testvérek 1628-ban Magyarországra jött lelkészének a fia.[4]

Dadan megjelenése gyökeres változást hozott a nyomda életében, mert hamarosan átköltöztette a műhelyt Zsolnára. Ez a harmadik állomáshely volt, 1665-től itt folytatta nyomtató tevékenységét.[5] A tipográfia a Dadan család tulajdonában maradt egészen a XVIII. század elejéig. Az átköltözésre bizonyára a Trencsénben egyre jobban teret nyerő ellenreformáció ösztönözte, amelynek eredményeképpen a város már nem volt a lutheranizmus fellegvára, mint Vokál letelepedése idején. Az 1645-ben

26. A Vokál-nyomda jelvényét száz évvel korábban a cseh testvérek nyomdásza használta Mladá Boleslavban, 1531-ig

betelepített jezsuitáknak hamarosan iskolájuk is nyílt a városban, és a lutheránusok a rekatolizáló Illésházy család pártfogását is elvesztették. Az idősebb Johannes Dadan valószínűleg 1674-ben halt meg, a műhelynek ebből az évből nem is ismeretes nyomtatványa. Ezután a nyomdát 1683-ig az özvegy, Elisabeth Dadan (leánynevén Elisabeth Veterini) vezette mindaddig, amíg fia, a legifjabb Johannes Dadan nagykorú nem lett (1685). Még a XVIII. század elején is az ifjabb Dadan állt a nyomda élén.

A trencséni nyomda sorsával kapcsolatos adatokat Daniel Krmann lelkész őrizte meg a XVIII. század elején, az ifjabb Johannes Dadan fölött tartott gyászbeszéd kapcsán.[6] Dadan halála után a zsolnai műhely sógorának, Jan Chrastinának tulajdonába került, aki elhagyta Zsolnát, és nyomdájával Puhóra, a cseh határ közelében lévő kis településre húzódott. A nyomda a megszűnéséig itt működött 1717-től 1742-ig .

Már az első trencséni nyomtatványok is jól felszerelt nyomdáról tanúskodnak. Úgy látszik, hogy kezdettől fogva számítottak naptárkiadásra is, mert különösen gazdag volt kalendáriumi hónapképekben, égövi jelekben és egyéb kalendáriumi ábrákban. Sőt, a hónapképeket időközben le is cserélték, miután az előzőket 1648-ig használták; ekkor egy újabb hónapsorozat jelent meg.[7] Az első sorozat hónapképei keskeny téglalapok, és az egyes hónapokban elvégzendő mezőgazdasági munkákat jelenítik meg. Minden kis metszet két külön jelenetet ábrázol, középen kör alakban az égövi jelek láthatók.[8] A második sorozat, amely 1649-ben jelent meg, nagyobb képekből áll, később ezek tűntek fel Zsolnán is. Az utolsó ilyen az 1686-ra szóló naptár. Az ezután megjelent és szórványosan fennmaradt kalendáriumok már egyszerűbbek, nincsenek bennük sem hónapábrázolások, sem zodiákus ábrák.

Érdekes az állatövi (zodiákus) jegyeket ábrázoló fametszetek sorozata, közülük is a Nyilas, amelyet deréktól csigavonalban kunkorodó testformával – ahogy a tritonokat szokták ábrázolni – jelenít meg a fametszet készítője.[9] Néhány metszet a nap- és holdfogyatkozásokat ábrázolja,[10] találkozunk sárkányfigurával is, amint az elsötétült „arcú" Holdat körülfogja, az égitest „fején" pedig az Ikrek ábráját láthatjuk: tehát ebben a jegyben következik be a fogyatkozás. Egy másik, ritkán látott kalendáriumi metszetsorozat az égövi jeleket ábrázolja. Itt a képeket szőlőindák foglalják kör alakba, négy sarkukon szőlőlevéllel. A sorozathoz eredetileg tizenkét kép tartozhatott, ezekből azonban az egyetlen példányban, csonkán fennmaradt, 1670. évre szóló naptárban mindössze nyolc kép van.[11]

A trencséni és zsolnai nyomda rendszeresen adott ki kisalakú cseh nyelvű kalendáriumokat. Mindössze egyetlen magyar nyelvű naptára maradt fenn, ez Zsolnán készült az 1672. évre, és alakja is más, nyolcadrét formátumú. Fametszetes hónapképek nincsenek benne, és nyilván megbízásból készült; a megrendelő „Matthias Fischer bibliopeg. Tyrn.", azaz nagyszombati könyvárus volt.[12]

1658-ban, Nikodém Čížek idejében jelent meg a trencséni nyomda egyik legdíszesebb terméke, Joannes Sinapius galgóci iskolamester, majd trencséni evangélikus lelkész *Parva schola*[13] című könyve, amely a vallásos emblematika körébe tartozik. A legnagyobb, a címlap középen elhelyezkedő metszet a földgömböt és a Szentháromságot ábrázolja, felirata: AUSPICIIS S. S. TRINITIS. A címlap és a kötetben lévő nyolc embléma Mauritius Lang, akkortájt Pozsonyban dolgozó rézmetsző munkája. A rézmetszetű díszcímlap[14] nyolc emblémája kicsinyítve részenként megismétlődik, az emblémák feliratait különféle nyelvtani fogalmak (nomen, pronomen, verbum stb.) alkotják. Mindegyik embléma fekvő ovális alakú, volutákkal körülvéve. A képek jelentése nincs belémetszve az egyes emblémákba, hanem föléje vagy alája nyomtatták.

A trencséni és zsolnai könyveket díszítő metszetek túlnyomó része fametszet, közülük is a legjellegzetesebb az a nyolcvanegy képből álló újszövetségi képsorozat, amely a képek nagyobb méretével (42 × 50 mm) tűnik ki más hazai nyomdák hasonló sorozatai közül. A sorozat tagjai először az *Ewangelia a episstoly* című biblikus cseh nyelvű evangélikus perikópáskönyvben szerepeltek. Minthogy ennek

27. A zsolnai nyomdát az utódok Puhóra költöztették. Egy zsolnai evangéliumi kép (bal oldali kép) tükörképe puhói nyomtatványon (jobb oldali kép, 1737)

csak címlap nélküli példányai maradtak fenn, így csak valószínűsíthető, hogy 1645-ben adta ki Václáv Vokál özvegye, Dorota.[15] Ebben a könyvben szerepelnek a sorozat képei a legnagyobb számban, bár egyes metszeteket más alkalommal is felhasználtak. A képek többsége a nyomdát Trencséntől Zsolnáig végigkísérte.

A címerek között két magyar címer, Zsolna városának címere és a cseh címer fordul elő. Különleges az a metszet, amelyet két változatban is használt a nyomda: a Golgotára helyezett kelyhet ábrázol, abból kinyúló két virágszálat és koszorút, és a kehely mellett az 1628-as évszám olvasható. Ezt kétoldalról a GEORGIUS TRANOSCIUS feliratú írásszalag határolja, fölötte pedig a CALIX DOMINI SALVTARIS feliratot angyalok tartják. A kép sarkaiban héber felirat, Szent János evangélista, a sírjából felkelő Lázár és a zászlós bárány.

A metszetet Trencsénben az 1637-es *Vale Tranoscianum*[16] című könyvben használták, míg az embléma finomabb kidolgozású utánmetszése 1666-ból, Zsolnáról ismert. Az évszám ott is 1628, de az írásszalag üres. A Georgius Tranoscius feliratot vagy eleve elhagyták, vagy kitörölték.[17]

Egyedi az a metszet is, amely egy esküvő alkalmából kinyomtatott köszöntővers címlapját díszíti,[18] és sziklás tengerparti tájat és csőrében gyűrűt hozó galambot ábrázol.[19] Egy másik, ugyancsak alkalmi kiadványhoz tartozó metszet díszes szemfedéllel letakart fekete koporsót ábrázol saroglyán, tetején kereszttel.[20]

A nyomda negyvennyolc különféle könyvdísszel tette változatossá kiadványait, köztük a szokványosabb fonadékos, arabeszkes díszek mellett naturális növényi motívumokból álló záródíszeket is találni. Hangjegyekkel is fel volt szerelve, fametszetű eljárással készült kottasorokat, vagy szétszedhető, öntött betűkből összeállított kottasorokat is tudott nyomtatni. Tizenegy iniciálésorozat, negyvennégy nyomdai cifra mellett harmincnégy betűtípus tartozott a nyomda felszereléséhez. Az igényeknek megfelelően különösen bőségesen fel volt szerelve cseh nyelvű szövegek nyomtatására alkalmas fraktúr és schwabachi betűkkel. Ebből a gazdag betűkészletből már az induláskor, az első trencséni években megvolt tizenhat betűtípus.

A Vokál-nyomda eredetét pontosan nem ismerjük, mindössze annyi bizonyos, hogy Václav Vokál felesége, Dorota Čížek egy megszűnt vagy használaton kívüli prágai nyomda felszerelését hozta a házasságba. A fehérhegyi csatát követő politikai és vallási változások eredményeként egy évtized alatt átrendeződött a prágai könyvnyomtatás. A cseh testvérek mozgalmával rokonszenvező vagy abban elkötelezett protestáns nyomdák megszűntek, és tért hódítottak a katolikus nyomdák. A megszűnt vagy részben eladásra kerülő nyomdák némelyike így került idővel Magyarországra (például Ferenczffy Lőrinc Prágában vásárolt tipográfiája). A Vokál-nyomda esetében számításba jöhet Mattheus Pardubský nyomdája, aki utoljára 1632-ben nyomtatott. Vokál felszerelésének legrégebbi darabja az a jelvény, amely az előző században Jiřik Štyrsa jelvénye volt.[21] Az 1531 körül elhunyt Štyrsa a cseh testvérek nyomdásza volt, és Mladá Boleslávban nyomtatott, gyakran eltitkolva kilétét. Az ő jelvénye volt az a tengeri lényeket (tritonokat) és mesterjegyet ábrázoló téglalap alakú dísz, amelyet több mint száz év múlva a Vokál-nyomda több alkalommal is használt. Štyrsa halála után a dísz 1580-ban tűnt fel legközelebb Burian Valda prágai nyomdásznál, meglehet, hogy még az ő fia, Oldřich is használta, aki 1618-ban halt meg. Ezután legközelebb Václav Vokálnál fordult elő Trencsénben.[22]

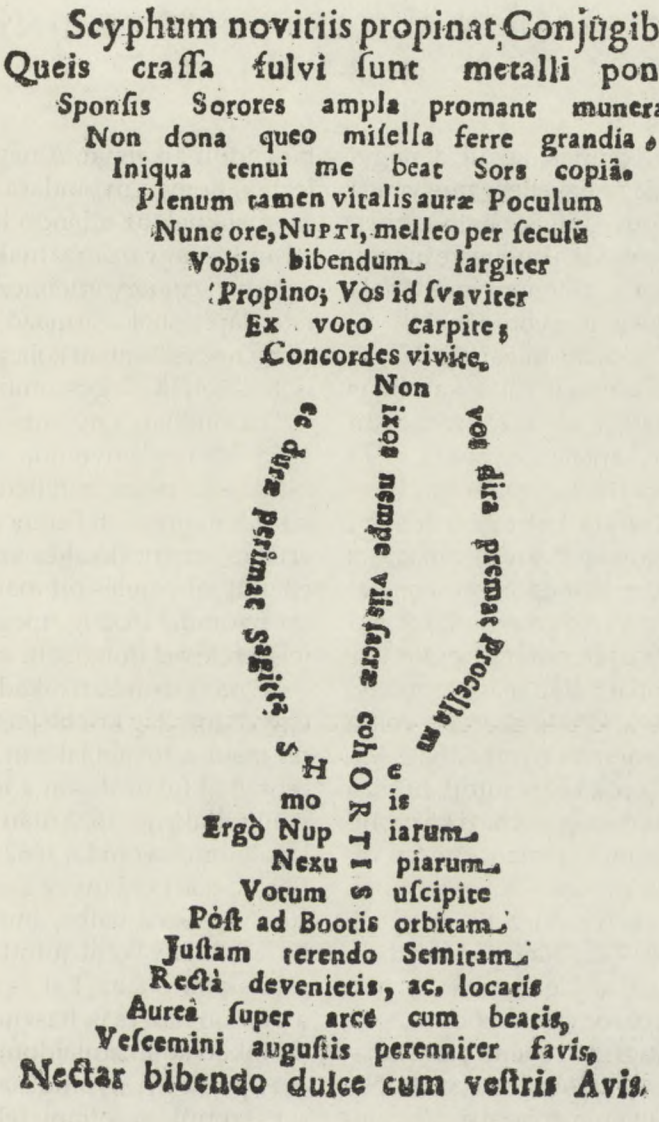

28. Latin nyelvű, kehely formájú lakodalmi köszöntő a zsolnai nyomdából

Jegyzetek

1 RMNy 1662.

2 Trencsén nyomdászatát Jozef TELGÁRSKY foglalta össze: Produkcia, trenčianskej exulantskej tlačiarne, in *Trenčín. Remeslá, tlačiarne, architektúra,* red. Pavel MOŠKA, Bratislava, 1985, 189–219, és UŐ, *350 rokov typografie v Trenčíne,* Trenčín, 1987.

3 RMK II 1027.

4 GULYÁS Pál, A trencsén-zsolnai könyvnyomda, *MKsz,* 1943, 118–123.

5 Jozef REPČÁK, *Prehl'ad dejin knihtlače na Slovensku,* Bratislava, 1948, 63–64.

6 RMK II 2224.

7 DUKKON Ágnes, *Régi magyarországi kalendáriumok európai háttérben,* Budapest, 2003, 79, 84.

8 Ezt Trencsénben 1638–1648-ig használták, lásd I/2–13. illusztráció.

9 Lásd I/150. illusztráció.

10 RMNy 2292. A naptár szerzője Simeon Partlicius, asztrológus és naptárszerző. Frigyes pfalzi választófejedelem és cseh király fiának nevelője protestáns menekültként került Németalföldre a fehérhegyi csata (1620) után. Később katolizált és visszatért Prágába.

11 RMK II 1260.

12 RMK I 1143.

13 RMK II 917.

14 Lásd II/3. rézmetszetű díszcímlap.

15 RMNy 2116 (Trencsén, 1645?).

16 RMNy 1705, Lásd a III/1. metszetet.

17 RMK II 1094.

18 RMK II 1600a.

19 Lásd I/169. illusztráció.

20 Lásd I/170. illusztráció.

21 Petr VOIT, *Encyklopedie knihy,* Praha, 2006, 998.

22 Lásd III/4. nyomdászjelvény.

8. A NAGYSZOMBATI AKADÉMIAI (EGYETEMI) NYOMDA (1648–1700–)

A kötetünkben tárgyalt nyomdák közül a nagyszombati akadémiai nyomda az egyetlen, amely még a XX. században is működött. Amíg jezsuita kézben volt, 1773-ig, akadémiai nyomdának nevezte magát, ezt követően királyi magyar egyetemi nyomdának, a XX. század közepétől egyetemi nyomdának.

Ismeretes, hogy a XVII. század folyamán Nagyszombatban már két alkalommal folyt katolikus könyvnyomtatás. Előbb 1609-ig az előző században Telegdi Miklós által alapított káptalani nyomda, majd 1619–1620-ban a Pozsonyból áthelyezett, Forgách Ferenc érsek által létesített nyomda. Ez utóbbit Bethlen Gábor fejedelem mintegy hadizsákmányként magával vitte 1621 elején. Ezek után 1648-ig Nagyszombat nyomda nélkül maradt. Ezen a helyzeten a Pozsonyból fokozatosan átszállított tipográfiával segítettek.

Abban, hogy Nagyszombat vált a magyarországi barokk kultúra központjává, döntő szerepe volt a folyamatosan működő akadémiai nyomdának. Miután Esztergom 1543-ban török kézre jutott, hosszú időn át Nagyszombat lett az ország egyházi központja. Itt működött az esztergomi káptalan, és ez a város volt – a közeli Pozsony mellett – az esztergomi érsekek egyik tartózkodási helye. A jezsuitákat Oláh Miklós telepítette meg 1561-ben Nagyszombatban, de a törökök által elfoglalt területekről több más szerzetesrend is ide vagy Pozsonyba húzódott. A városban összpontosuló anyagi és szellemi erők, valamint a katolikus egyház rekatolizációs szándéka együttesen tette lehetővé ilyen nagyszabású nyomda kialakulását. A század folyamán mintegy hatszáz, viszonylag nagy példányszámú kiadvány jelent meg, s a barokk irodalom, az ellenreformáció hitbuzgósági irodalma gazdag sokszorosított grafikai terméssel jutott el az olvasókhoz.

A nyomdát az újonnan létesített egyetem céljaira állították fel Nagyszombatban. Az egyetemet Pázmány Péter esztergomi érsek alapította 1635-ben, ezáltal kiemelve a nagyszombati jezsuita kollégiumot az ország többi rendháza közül. Az alapítást követően azonban még több mint egy évtizedet kellett várni, amíg a nyomda az egyetem mellé került.

Az akadémiai nyomda nagyrészt – bár nem kizárólag – abból a felszerelésből létesült, amellyel korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomda dolgozott. Pázmány Péter még az egyetemet megelőzően alapította a pozsonyi nyomdát (1623), és azt a pozsonyi jezsuita kollégiumra bízta. Az a körülmény azonban, hogy egyszerre szolgált mint érseki és mint jezsuita kollégiumi nyomda, már 1631-ben vitára adott alkalmat. A nagyszombati jezsuiták kifejezték, hogy a nyomdára igényt tartanak,[1] és a pozsonyiaknak az adandó legelső alkalommal át kell adniuk Nagyszombatnak. A pozsonyi kollégium azonban ezt úgy értelmezte, hogy csak a Pázmány-féle alapításból származó tipográfiarészre lehet igénye a nagyszombati kollégiumnak, így ezt 1647-re át is szállították Nagyszombatba.

Pozsonyban a nyomtatás tovább folyhatott, mert az időközben a nyomda számára Némethi Jakab jezsuita által beszerzett betűanyag és az 1640-ben nekik adományozott Ferenczffy Lőrinc-féle, rendkívül értékes, matricákkal és számos egyedi fametszettel ellátott felszerelés ott maradt. A pozsonyi kollégiumi nyomda 1652-ig, megszűnéséig elvileg ezzel a felszereléssel dolgozott.

A nagyszombati akadémiai nyomda 1648-ban egy viszonylag kisebb felszereléssel kezdett dolgozni, majd a továbbiakban folyamatosan bővült. Pozsonyból fokozatosan a teljes ottani felszerelést átszállították, így 1652 után ott meg is szűnt a jezsuita kollégiumi nyomda. 1662-ben az egykori Ferenczffy Lőrinc-féle betűanyag és gazdag díszkészlet is átkerült Nagyszombatba, amely Lippay György kancellár adományaként jutott korábban a pozsonyi jezsuiták birtokába. Ezt és a Némethi-féle beszerzést a pozsonyiak csak használatra engedték át a nagyszombatiaknak, tulajdonjogukat fenntartva.

A pozsonyi nyomdászatra vonatkozó feljegyzések szerint az ottani teljes tipográfiai felszerelés Nagyszombatba való átszállítása 1662-re fejeződött be. 1652-ben a rendi feljegyzések még említették Pozsonyban a tipográfia felügyelőjét, de a következő években már senki sem volt megbízva ezekkel a teendőkkel. 1655-től az egykori tipográfia helyiségeiben a rendház gyógyszertára működött. Mindezek ismeretében kérdés, miért tartották vissza a nyomda többi részét Pozsonyban majdnem tíz évig, és miért csak 1662-ben került sor az átadásra.

A nagyszombati kollégium elsőként Philipp Jakob Mayrt bízta meg a műhely vezetésével, akinek fennmaradt az a szerződése is, amelyet a kollégium vezetőségével kötött. A nyomdai felügyeletet – a pozsonyi és más jezsuita nyomdák gyakorlata szerint – jezsuita rendtagok végezték. A rendi feljegyzéseknek köszönhetően tudjuk, hogy a nagyszombati rendházban először 1649-ben említenek ilyen funkciót. Az első nyomdai prefektus Bornemisza András volt. A faktorok neve ugyancsak ismeretes, az ő nevük szerepelt a kiadványok címlapján.

Nem csodálkozhatunk, hogy a nagyszombati faktorok nem voltak megelégedve a kapott érseki nyomdával, és további beszerzésére törekedtek. Valószínűleg Venceslaus Melchior Schneckenhausnak, az akadémiai nyomda harmadik faktorának megjelenésével hozható összefüggésbe az 1654-től tapasztalható gyarapodás, amelynek forrása nem Pozsony volt. Ezen tovább segített a teljes pozsonyi nyomdafelszerelés átszállítása, ebben többek között német szöveg nyomtatására alkalmas fraktúr betűk is voltak. Mindaddig, amíg ezt a felszerelést meg nem kapták, Nagyszombatban nem készült német nyelvű nyomtatvány.

Az első negyedszázad a szervezés időszaka volt. Ennek során a nyomdafelszerelés – elsősorban a betűk – fokozatosan kicserélődött, a díszek azonban folyamatosan használatban maradtak, némelyikük több mint száz évig. A nyomdának, működésének kezdeti időszakában, szoros kapcsolata lehetett a bécsi Cosmerovius-officinával, amely egyébként számos magyar szerző művének, így Zrínyi Miklós *Adriai syrenájá*nak is kiadója volt. Bizonyára nem véletlen, hogy Lippay János *Posonyi kert*jének további kötetei is Cosmeroviusnál készültek, 1664-ben és 1667-ben. Ez mindenképpen szorosabb kapcsolatra utal, hiszen egy félbehagyott munka nyomtatását fejezték be. Sőt, a félbehagyott első kötetét is, amelynek nyomtatását, feltételezésünk szerint, a váratlan török-tatár támadás, majd 1665–1666-ban a város leégése akadályozta meg. Feltehetően egy időre a könyvnyomtatás szünetelt is, talán biztonságba helyezték a tipográfiát. Erre utal az 1665–1666. évek csekély könyvtermése: 1665-ből egyetlen egy, 1666-ból mindössze egy következő évre szóló kalendárium jelent meg, ezzel szemben 1667-ben már legalább tíz nyomtatvány hagyta el a sajtót.

1674-ben a nyomda prefektusa Szentiványi Márton lett. Ettől az időponttól kezdődött a felszerelés nagyarányú bővítése és a nyomda nagyüzemmé szervezése. Felfrissítették a nyomdafelszerelést, a régi betűket újakra cserélték. Ez 1675-re befejeződött. Újabb fellendülést az 1690-es években látni, amikor a termelékenység olyan mértékben megnőtt, hogy feltehetően már több sajtó is dolgozott. A papírellátást az ugyancsak a rend tulajdonában lévő znióváraljai papírmalmok szolgáltatták.

A nyomdafelszerelés összetétele

Az akadémiai nyomda történetének rövid felvázolása után érdemes a nyomdafelszerelésének összetételét eredet szerint is áttekinteni.

29. A Telegdi-nyomda felszerelésének az Akadémiai nyomdában „túlélő" darabjai

1. Legrégebbi rétegnek nevezhetjük azt a néhány díszítőelemet, amely szinte véletlenszerűen fennmaradt és bekerült a nyomda készletébe. Véletlenszerűségét azért kell hangsúlyoznunk, mert egyébként semmi összefüggés nincs az 1578-tól dolgozni kezdő és 1609-ben még fennálló egykori Telegdi-(káptalani) nyomda és a most tárgyalt akadémiai nyomda között – azon túl, hogy mindkettő Nagyszombatban dolgozó katolikus műhely volt. Egy korona nélküli kis magyar címer és egy sötét alapú, gyöngyökkel keretezett iniciálésorozat egyetlen P betűje az, ami az 1609 után megszűnt és az 1648-ban dolgozni kezdő tipográfiában közös. Kérdés, hogy ezek a darabok mindvégig Nagyszombatban voltak-e, vagy a pozsonyi anyaggal érkeztek-e Nagyszombatba. Itteni megjelenésük éve rendkívül kései: a címer 1693-ban, a P iniciálé 1671-ben tűnt fel egy nyomtatványon.

2. A Pázmány Péter által alapított (1623), de a pozsonyi jezsuiták gondjaira bízott tipográfia elvileg teljesen átkerült Nagyszombatba, ennek ellenére öt különböző méretű és rajzú iniciálésorozatából csak egyetlen egy jelent meg itt, az sem az induláskor, hanem csak az 1650-es években. A díszekből is úgy látni, mintha a használaton kívüli, szerényebb darabokat adták volna át Nagyszombatnak, a többit, éppen az igényesebb kidolgozásúakat, még egy darabig visszatartották Pozsonyban. A Pázmány Péter-féle tipográfia betűtípusai mind jelen vannak Nagyszombatban.

3. Van egy ismeretlen eredetű, csak az akadémiai nyomdában 1648-tól feltűnő felszerelés, amelyet feltehetően már a nyomda indulása alkalmából beszereztek, ismeretlen helyről: betűtípusok, mintegy harminc könyvdísz és egy jellegzetes, máshonnan szintén nem ismert, stilizált levelekkel díszített iniciálésorozat. A nagyszombati felszerelés még 1662-ben is bővült, főleg díszekkel, ismeretlen forrásból.[2]

4. Ferenczffy Lőrinc egykori bécsi, rendkívül igényes, betűkészletet, díszeket, fametszetű illusztrációkat, sőt betűöntéshez szükséges rézmatricákat is magában foglaló tipográfiája 1640-ben, Ferenczffy halála után jutott a pozsonyi jezsuiták birtokába

30. Ferenczffy Lőrinc bécsi magyar kiadó és nyomdatulajdonos fametszetű puttós címere, *Quid ad te* mottóval (Nagyszombat, 1694, 1717)

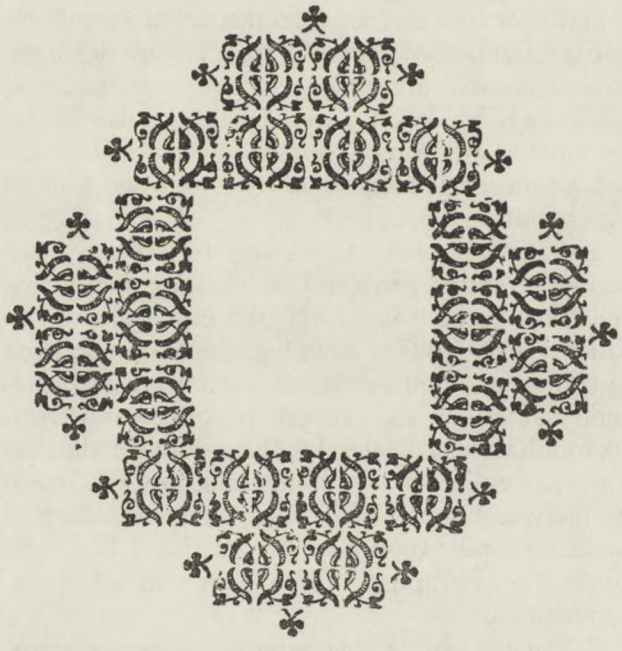

31. A nyomdai cifrák egyszerű eszközével is dekoratív hatást érhetett el a nyomdász

úgy, hogy Lippay György kancellár nekik ajándékozta. A pozsonyi nyomdával kapcsolatos forrásszövegek alapján csak 1662-ben kerülhetett volna Nagyszombatba – használatra –, korábban nem. Tulajdonjogát egyébként a pozsonyi jezsuita kollégium még azután is fenntartotta, hogy nyomdája már nem volt. Ezt bizonyítja, többek között, hogy az ugyancsak a Ferenczffy-anyaghoz tartozó királyképek réz nyomólemezeit ebben az időben, 1659-ben vásárolta meg Nádasdy Ferenc a pozsonyi jezsuitáktól (a nyomdájuk ekkor már évek óta nem működött). Feltűnő, hogy Ferenczffy-féle felszerelés betűit csak 1662-től, jellegzetes fametszetű szentképeit és könyvdíszeit azonban már 1656-tól viszontlátni nagyszombati nyomtatványokon. 1662-re a Ferenczffy-féle díszek már mind Nagyszombatban voltak, bár erről a források nem szólnak.

A Ferenczffy-készletből származó fametszetű illusztrációk érdekessége, hogy van köztük olyan, amely szükségszerűen megvolt a pozsonyi évek alatt is, de vagy nem használták, vagy – és ezzel mindig számolnunk kell – nem maradt fenn olyan nyomtatvány, amelyben használták. Az egyik legtovább nyomon követhető metszet éppen Ferenczffy Lőrinc lovagi címere, amelyet 1694-ben és 1717-ben[3] használt fel a nyomda egy-egy kiadvány díszítésére. 1694-ben egy retorikai könyvet, 1717-ben pedig olyan elmélkedőkönyvet díszít, amelynél már nyilvánvalóan feledésbe merült az eredeti tulajdonos személye, míg a jelmondat, a címert tartó puttóval, továbbra is értelmezhető. Érdekessége, hogy egykori tulajdonosának életében készült lenyomata egyetlen könyvéből sem ismert. A bécsi magyar könyvkiadó és nyomdatulajdonos tipográfiája tehát részleteiben még a XVIII. századi hazai nyomtatványokban is jelen van.

5. A pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdának az a felszerelésrésze is átkerült Nagyszombatba, amelyet Némethi Jakab jezsuita szerzett be a jezsuita kollégium számára, és amelyet szintén csak 1662-ben adtak át – tulajdonjoguk fenntartása mellett – a nagyszombatiaknak. Mindössze egy kisebb fokozatú betűtípust adtak át korábban, 1647-ben, az összes többit 1662-ben. A Némethi-féle felszereléshez tartozó változatos, német szöveg nyomtatására alkalmas fraktúr és schwabacher betű és lombard díszbetű hiába volt már (feltehetően) 1662-ben Nagyszombatban, semmit sem nyomtattak vele. Az akadémiai nyomda első német nyelvű kiadványai csak 1674 után kezdtek megjelenni, és ekkor valóban használatba kerültek a Pozsonyból áthozott fraktúr és schwabacher betűk.

6. Feltehetően bécsi beszerzési forrásból, vagy a bécsi nyomdákéval azonos forrásból származik az 1674-ben beszerzett betűtípusok egész sora. A kiadványokon jól nyomon követhető a régi betűk fokozatos lecserélése. 1674-ben azonban még vannak olyan nyomtatványok, amelyek részben vagy teljes egészükben a régi betűkkel készültek (a hamis Witnyédy-levél, a *Copia* egyik kiadása[4]) és vannak olyanok, amelyeken fokozatosan feltűnik az új beszerzés. A fokozatosságból arra lehet következtetni, hogy ekkor talán már volt a nyomdának saját betű-

öntőműhelye. Az a „Paulus Allodiator, artis typographiae cultor", aki az 1676. évre szóló kalendáriumot Illyésházy György trencséni főispánnak ajánlotta,[5] a nyomdában dolgozó betűöntő lehetett. Ilyen nevű nyomdászt ugyanis a nagyszombati nyomdászok sorában – akik nevüket legtöbbször feltüntették a könyvek címlapján – nem találni. A régebbi eredetű betűk egy része ekkor eltűnt, illetve használaton kívül került. A könyvdíszek és fejlécek jellege megváltozott, jellegzetes barokk angyalos, virágcsokros záródíszek tűntek fel. A nyomdát öntött hangjegyekkel is felszerelték, 1675-ben már ezekkel nyomtatták a *Cantus Catholici*t. Az 1674-es felújítás során beszerzett új betűk egészen az 1690-es évekig használatban maradtak.

7. Kollonits Lipót kardinális cirill betűkkel is felszerelte a nyomdát, szem előtt tartva a rutének, a románok és a szerbek könyvekkel való ellátását. Az 1681-ben ajándékozott cirill betűk beszerzési forrása ismeretlen. Ilyen nyomtatvány mégsem készült egy évtizedig (vagy nem maradt fenn belőle példány). A nagyszombati nyomdának cirill betűkkel való bővítéséről abban a latin nyelvű ajánlásban olvashatunk, amelyet a nagyszombati akadémiai tipográfusok intéztek Kollonitshoz.[6] Három olyan könyvet ismerünk, amelyekben – 1696-ban, 1698-ban és 1699-ben – felhasználták a cirill betűkészletet.[7] A cirill betűkkel, amelyekhez cirill iniciálék is tartoztak, 1724 és 1727 között még három művet nyomtattak. Később azonban, amikor a jezsuitáknak Kolozsvárott is nyomdájuk létesült, átadták az utóbbiaknak, felismerve, hogy ott az erdélyi románság únióba tért görögkatolikus hívőinek és papságának nagyobb szüksége van rá. Ez magyarázza, miért tűnnek fel a Nagyszombatból ismert cirill betűk és iniciálék a XVIII. század derekán Kolozsvárott. A betűket valamikor 1727 után, de 1744 előtt kapták, és 1744–1746 között nyomtattak vele Kolozsvárott, Becskereki Mihály nyomdavezető idejében.

8. A következő felújítás az 1690-es években történt, amikor a barokk jegyeit erőteljesebben magukon viselő betűk, új stílusú virágkosaras, sötét leveles hátterű iniciálésorozatok, és könyvdíszek jelentek meg.

A nagyszombati könyvek tipográfiája, díszítése

A nyomtatványokon látható díszek, és azok a betűk, amelyekkel nyomtatták őket, általában elárulják a nyomtatás tényleges helyét akkor is, ha az egyébként nincs feltüntetve a könyvön. Például a korábban trencséni nyomtatványnak tartott filozófiai vizsgatézisek esetében is, amelyeket a pozsonyi evangélikus iskolában vitattak meg 1659-ben.[8] Könyvdíszei és betűi egyaránt a nagyszombati akadémiai nyomdára vallanak, így nem lehet csodálni, hogy a tézisekről lehagyták a város és a nyomdász megjelölését. Ennek ellenkezőjére az 1675. évből van példa, amikor két nyomtatvány, ugyanannak a műnek latin és német változata, hamisan tünteti fel a Nagyszombat nyomtatási helyet, holott valójában Bécsben, a Cosmerovius-műhelyben készült.[9] A két tudósító irat a pozsonyi törvényszék ítélete alapján gályarabságra hurcolt protestáns lelkészekről mint lázadókról ír, és védelmezi az ítélet jogosságát. A nyomtatás helyét illetően gyanakvásra adott okot, hogy a nagyszombati akadémiai nyomda gyakorlatától eltérően csak a város nevét tüntetik fel, a nyomdát nem, viszont pontosan datálják a nyomtatást: 1675. március.[10]

Érdekes kiadói gyakorlatra vet fényt a bibliafordító Káldi György egyik, már csak jóval a szerző halála után megjelent könyve, az *Istennek szent akarattya*.[11] Mostanáig nem volt kétséges, hogy a terjedelmes, folio alakú prédikációs kötet Nagyszombatban, az akadémiai nyomdában készült 1681-ben, minthogy a címlapján egyértelműen ez olvasható. A könyv első levelei: (címlapja és a két ajánlás) azonban feltűnően elütnek a könyv törzsétől. Ez utóbbi ugyanis, jellegzetes betűi és díszei alapján, csak Pozsonyban készülhetett, 1640 körül. A kötet törzsét azokkal a sajátos ékezetű betűkkel nyomtatták, amelyeket Némethi Jakab szerzett be, 1635–1636 táján. A kötet utolsó két lapja már ismét a nagyszombati, negyven évvel későbbi betűket és díszeket tükrözi. A címlapon történik is utalás arra, hogy a szerző elhunyta akadályozta a munka befejezését, és hogy gróf Kollonits Lipót kardinális a művet kiemelte a feledésből.[12] Ebből azonban nem lehetett arra következtetni, hogy a nyomtatás is majdnem kész volt. Ismeretes, hogy a nyomtatványok címlapját, első és utolsó levelét nyomtatják ki utoljára, azért, hogy az ajánlás, az előszó a lehető legaktuálisabb legyen. Ugyanakkor éppen ezek azok az első és utolsó lapok, amelyek a hosszas állásban, raktározásban elrongyolódnak és elvesznek – ha esetünkben egyáltalán voltak ilyen első és utolsó lapok. Ez az „aktualizálási" gyakorlat egyébként nem volt ismeretlen korábban sem, amikor éppen Káldi Pozsonyban megjelent prédikációs köteteihez nyomtattak néhány évtizeddel később Nagyszombatban új címlapot.[13] De folytatták ezt a gyakorlatot később is: Pázmány *Kalauz*ának harmadik, pozsonyi 1637-es kiadásához még a XVIII. század folyamán is nyomtattak Nagyszombatban új címlapokat.[14]

A következőkben a nagyszombati nyomda könyvdíszítési gyakorlatát mutatjuk be. A rendelkezésre álló grafikai anyag rendkívül változatos és,

32. A magyar jezsuiták által kidolgozott és népszerűsített Patrona Hungariae-ábrázolás egy 1661-es nagyszombati kalendárium fametszetű címlapján (részlet, nagyítás)

amint láttuk, igen eltérő eredetű. Nem hiányoznak belőle azok a már az előző században is népszerű evangéliumi képek sem, amelyek Jézus életét mutatják be Beham népszerű metszetei nyomán, apró fametszeteken. A nyomdának negyvenhét darab ilyen kisméretű képe volt. Érdekes módon nem az evangéliumok és epistolák illusztrálására használták, hanem kalendáriumok kísérő képeiként.

33. Patrona Hungariae-ábrázolás Tarnóczy István *Mennybe vezérlő kalauz*ának (1675) rézmetszetű címlapján (részlet, nagyítás)

A kalendáriumkiadásnak Nagyszombatban nagy hagyománya volt (az előző nagyszombati nyomdák is adtak ki magyar naptárakat). Itt készültek az első, nagyalakú negyedrét naptárak, eleinte csak magyarul, később pedig latin és német kalendáriumsorozat is megjelent. Címlapjukon minden esetben díszes fametszetű keret, nemegyszer nagyszombati városkép díszelgett, majd a század utolsó negyedében a rézmetszetű címlapok, címlapelőzékek, néha kihajtható táblákon ábrák jelentek meg.

Nemcsak a naptárakhoz készítettek gyakran rézmetszetű címlapot vagy címlapkeretet Nagyszombatban. Huszonkét ilyen kiadványt ismerünk, amelyek között imádságoskönyvek, szentek élete, tézislapok, dicsőítő és alkalmi művek egyaránt vannak. A XVII. században hazai viszonylatban Nagyszombat volt a legkiemelkedőbb rézmetsző központ. Folyamatosan foglalkoztattak rézmetszőt, így több éven át a németalföldi Johann Daniel Ther Porttent. A tipográfiának feltehetően volt réznyomó sajtója is, legalábbis az 1670-es évektől. Ez azonban még korántsem jelenti, hogy minden nagyszombati kiadványban látható lenyomat valóban a városban készült. A számos ismeretlen rajzoló vagy rézmetsző mellett, akik nem jelölték munkájukat, az akadémiai nyomda számára dolgozott J. A. Pfeffel, B. Denner, Johann Jakob Hoffmann, Mauritius Lang,

34. A Szent Ignác életének kisalakú magyar kiadása csak csonka példányokban maradt fenn. Minden bizonnyal ugyanezzel a latin címlappal jelent meg, mint az itt látható bécsi 1698-as kiadás Leopold Voigtnál

D. Rosetti, Isaac Maior és mások. Némelyikük le is telepedett Nagyszombatban, mint Johann Daniel Ther Portten, vagy az 1680-as évek elején Justus van Nypoort.

A nagyszombati nyomda által kiadott csaknem hatszáz könyvet műfaja és a díszítéshez, illusztráláshoz való viszonya alapján is érdemes megvizsgálni. Más volt az imádságos és áhítatossági művek díszítése, más a tudományos, és más az alkalmi kiadványok műfajába tartozó könyveké.

A korszak jellegzetes kiadványtípusa a szentek életét képsorozatokkal bemutató könyv. E kiadványok közül kettő – a rendalapító jezsuita szentnek, Szent Ignácnak az élete – már a nagyszombati nyomda korai szakaszában megjelent, kétféle kiadásban. A nagyalakút a szent életéből vett nyolcvan kép illusztrálja, a rézbe metszett képekhez néhány soros, ugyancsak metszett aláírás tartozik. A rézmetszetű lapok hátán magyar nyelvű magyarázatok találhatók, amelyek mindig a szemközti lap képére vonatkoznak.

A másik, kis formátumú kiadás száz képet tartalmaz, kicsinyített formában és néha tükörképben. A nagyalakú Nádasdy Ferenc országbírónak ajánlva jelent meg, a kisebből olyan példány, amelynek a címlapja és az első lapjai meglennének, nincs. A teljes, ép könyvről azonban fogalmat alkothatunk más kiadásokból, így az 1639-es augsburgi vagy a Leopold Voigt bécsi nyomdász-kiadónál 1698-ban megjelent kiadásból.[15] Mindkét említett kiadásban ugyanaz a képsorozat illusztrálja a szent életét. Mindez meggyőző bizonyítéka annak, hogy e képsorozatok rézlemezeit a nyomdák – és itt kiemelt szerepe volt a jezsuita nyomdák kapcsolatainak – egymás között forgalmazták, kölcsönadták.

A sajátosan magyar témák sem hiányoztak az akadémiai nyomda kiadványai közül. A jezsuita és ferences szentnek, Páduai Szent Antalnak életét bemutató képeken kívül Hevenesi Gábor *Ungaricae sanctitatis indicia* címmel ötven magyar szent díszes barokk keretben elhelyezett rézmetszetű képét és

35. Szent Ignác életének kisalakú magyar kiadása minden bizonnyal a szentnek ezzel az arcképével jelent meg, mint 1698-ban a bécsi Leopold Voigtnál

36. Szent Ignác életének kisalakú magyar kiadásában is ez lehetett az első kép, amely a szent születését ábrázolta. Az itt bemutatott metszet szerepel az 1698-as bécsi Leopold Voigt-féle kiadásban, a magyar kiadás csonkán fennmaradt példányaiból viszont hiányzik

hozzátartozó rövid, két oldalnyi élettörténetét adta közre latin nyelven. A magyar szentek galériája ugyanezekkel a képekkel, kis változtatással, 1737-ben is megjelent egyszer Nagyszombatban. A szentek kultusza mellett a katolikus megújulás egyik formájának, a Mária-kultusznak is kiemelkedő darabja Esterházy Pál *Az egész világon levö csudálatos…* című, Mária-kegyképeket (a kegyszobrokat is beleértve) bemutató sorozata 1690-ből. A száztizenhét rézmetszetű képet[16] a kegyhely történetéről, a csodás eseményekről szóló magyarázó szöveg kíséri. A képek mindegyike alá a kegykép nevét metszették és az Esterházy hercegi címert. A metszeteket Matthias Greischer, a herceg kismartoni udvari rajzolója és rézmetszője készítette. Esterházy ezt a művét átdolgozva még egyszer kiadta, bővebb tartalommal, de kegyképek nélkül, *Mennyei korona* címmel. A folio formátumú kötetet díszes barokk rézmetszetű címlap és utána a herceg portréja díszíti.

A hazai emblémás könyvek közül Antoine Sucquet Európa-szerte több helyen, több nyelven megjelent népszerű kiadásainak sorába illeszkedik a nagyszombati 1678-as kiadás, Derekay György magyar fordításában és átdolgozásában, *Az örök élet uttya* címmel. Népszerűségére jellemző, hogy Antwerpenben 1625-ben már a hatodik kiadása jelent meg. A későbbi, különféle nyelvű kiadások ennek címlapmetszetét és harminckét emblémáját másolják. A magyar nyelvű kiadás időben a bécsi 1672-es és 1681-es, Voigt-féle kiadások közé illeszkedik. A két bécsi és a nagyszombati kiadás címlapját is „J. M. Lerch. Viennae" szignálta, de lehetséges hogy tőle való a harminckét egész oldalt betöltő emblémakép is. A két bécsi, az 1672-es latin és az 1681-es német nyelvű kiadás címlapmetszetei, az azonos mester ellenére, nem teljesen azonosak, minthogy mindkettőnél a középső oválisba a latin, illetve német címet is belemetszették. A magyar kiadás esetében viszont teljes az azonosság a bécsi 1672-es latin nyelvű kiadás címlapmetszetével; a finoman kidolgozott oválisba a szedésnyomással beillesztett magyar cím kevéssé sikerült.

A nyomdában nagy választékban álltak rendelkezésre fametszetű szentképek – az apostolok, szentek, Szűz Mária, Jézus szenvedéstörténete –, amelyeket főleg imádságoskönyvek illusztrálására használtak. A fametszetű szentképek sok helyen felhasználhatók voltak, nemcsak eredeti funkciójukban. Legjobb példa erre a Hajnal Mátyás *Szíves könyvecské*jének pozsonyi, 1642-es kiadásából Nagyszombatba származott néhány fametszetű emblé-ma. A *Szíves könyvecske* nem jelent meg Nagyszombatban, de a szíves emblémákat többször felhasználták. A nyomda korai szakaszában feltűnik egy

37. A damaszkuszi Szűzanya-kép Esterházy Pál *Az egész világon lévö csudálatos* című könyvéből, Matthias Greischer metszete. A hagyomány szerint magától Szent Lukács apostoltól származik az ábrázolás

olyan, öt képből álló fametszetsorozat, amely Jézus átdöfött szívét, jobb és bal kezét, valamint jobb és bal lábát ábrázolja, meglepően naturalista módon, a sebek helyével.

Más korabeli nyomdákhoz hasonlóan leggyakrabban – a sokféle forrásból származó – fejléceket és vignettákat, azaz záródíszeket alkalmazták a könyvek díszítésére. Ezek a mindig kéznél levő, változatos stílusú, különféle méretű és rajzú fametszetes díszek katolikus, sőt jezsuita nyomdáról lévén szó, nagy számban tartalmaztak Jézus és Mária névbetűit ábrázoló díszeket. Ilyenek fejléc és záródísz formájában is nagy választékban voltak. Kisebb számban arabeszkes díszek, nagyobb számban különféle rajzú, angyalt ábrázoló díszek, puttók, virágcsokrok és virágkosarak díszítették a lapokat. E vignetták hagyományos helye a fejezetek utolsó sorai alatt volt, kitöltve az esetleg üresen maradt helyeket. A fejlécek között olyan úgynevezett faktotum is akad, amelynek üresen hagyott belsejébe más, apróbb díszek voltak beilleszthetők, alkalmanként más és más. Az összeállítás egységes benyomást keltett, ugyanakkor változatos díszítési lehetőségeket nyújtott.

Az egyéb díszítési módok közül előszeretettel alkalmazták a piros nyomást, gyakran nemcsak a betűket, hanem a díszeket, iniciálékat is pirossal

38. Golgotavirágot ábrázoló fametszetű dísz a nagyszombati nyomdából (1699)

nyomtatták.[17] A díszek „nagyobbítására" azt a módszert követték, hogy a rendelkezésre álló kisebb méretű díszt többszörös nyomdai cifrasorokkal keretezték. Ennek szép példáit látni Illyés András századvégi prédikációs köteteiben.

A Dél-Amerikába érkezett jezsuita misszionáriusok szerint az ott díszlő – és általuk a dél-amerikai indiánok megtérítésére használt – golgotavirág (latin neve is Krisztus szenvedésére utal: *Passiflora*) különleges szépségű virágában a töviskorona szimbóluma is megjelenik. A virágot és Krisztus szenvedéstörténetét első ízben Jacomo Bosio jezsuita állította párhuzamba a XVII. században.[18] A nagyszombati nyomdának volt egy olyan, ritkaságnak számító és tipikusan jezsuita használatra való fametszete, amely ezt a jelképes értelmet hordozó virágot ábrázolja.[19]

Az igényes és különösen díszes külsővel megjelent nyomtatványok egy részének megjelenését mecénások is támogatták. Személyükről a nekik címzett ajánlásokból szerzünk tudomást, és gyakran ez indokolja a mecénás címerének jelenlétét egy-egy könyvben. A főpapok közül Francesco Barberini bíborosnak, Lippay Györgynek, Kéry Jánosnak, Kollonits Lipótnak, Széchényi György győri püspöknek szólnak ajánlások.[20] Egy-egy könyvet dedikáltak gróf Erdődy Éva Zsuzsannának, Lippay Jánosnak, Illyésházy Györgynek és Esterházy Farkas özvegyének, Boka Annának.[21] Külön érdekesség M. Mihotsa rézmetszetű tézislapjának Bartsai Ákos erdélyi fejedelemhez szóló ajánlása.[22] A kalendáriumokat többször ajánlották az uralkodó vagy családtagjai számára, így az 1680-ra szóló naptárat az akadémiai nyomdász I. Lipótnak ajánlotta.[23]

Az alkalmi nyomtatványok is gazdag és változatos díszítéssel kerültek ki a nagyszombati nyomdából: például a jubileumi és szent évekre felhívó pápai bullák, pontosabban a Rómában kiadott bulláknak a magyar katolikus egyház által hivatalosan közzétett kiadásai. Általában ívrét méretben készültek, itt használta fel a nyomda legnagyobb méretű iniciáléit és legnagyobb, három-négy centiméteres fabetűit.

A nagyszombati nyomtatványok közül különös gonddal készültek az egyetem működésével kapcsolatos munkák. Minden bizonnyal a vizsgatézisek a korai korszak legszebb nagyszombati nyomtatványai. Nemegyszer nagyméretű rézmetszettel díszítve jelentek meg, sőt selyemre nyomtatott tézisek is fennmaradtak.[24] Megjelent az esztergomi szertartáskönyv első nagyszombati kiadása (1656), Lippay János magyar kertkultúráról szóló könyve (1664), és Pázmány Péter *Imádságos könyv*e új kiadásban (1674).

A nagyszombati nyomdát Szentiványi Márton fejlesztette a legnagyobb magyarországi officinává. Tevékenységét az 1674–1685 közötti években már a kiadványok számának gyors emelkedése jelzi: tíz év alatt annyi nyomtatvány jelent meg, mint előzőleg egy negyedszázad során. A század utolsó évtizedeiben jelentek meg az igényesebb kiállítású kalendáriumok, és egymás után adták ki Illyés András vallásos munkáit és magának Szentiványinak a korabeli ismereteket összegző hatalmas lexikonát.

A nagyszombati akadémiai nyomda 1648 és 1700 között évente átlagosan tizenegy könyvének nyomtatásához és díszítéséhez 79 betűtípust, 58 nyomdai cifrát, 27 díszes iniciálésorozatot, 23 ábrát és térképet, 62 emblémát, 28 címert, 121 különféle funkcióban alkalmazható fametszetű könyvdíszt, 22 díszcímlapot és 507, többségében rézmetszetű illusztrációt használt fel. A gazdag és igényes felszerelés, amellyel a különféle könyvek változatos sokaságát tudták megfelelően kinyomtatni, messze kimagaslik a század magyarországi műhelyei közül, még akkor is, ha tekintetbe vesszük, hogy a könyvekben megjelenő rézmetszetű illusztrációk lemezei néha csak átmenetileg, a nyomtatás idejére voltak az akadémiai nyomda használatában.

Jegyzetek

1 HOLL Béla, Forrásszövegek a pozsonyi nyomdászat történetéhez a 17. század első feléből, *MKsz*, 1973, 378.

2 V. ECSEDY Judit, A nagyszombati Akadémiai nyomda első másfél évtizede (1648–1662), *MKsz*, 1995, 361–373.

3 *Tractatus chriae* (Nagyszombat, 1717).

4 *Copia literarum def. Stephani Wittnyedi ad def. Ambrosium Keczer*, Tyrnaviae, 1674, typ. Acad. = RMK II 2047.

5 RMK II 1379.

6 KÁLDI György, *Istennek szent akarattya*, Pozsony, 1640 körül–Nagyszombat, 1681 = RMK I 1268.

7 *Kratka abcevica* (1696) = RMK II 1844, *Catechesis* (1698) = RMK II 1933 és *Bukvar* (1699) = RMK II 1966.
8 J. SEYFRIEDT, *Theoremata*, h. n., 1659, ny. n. = RMK II 944.
9 *Extractus* = RMK II 1369 és *Kurtzer Berichts-Auszug* = RMK II 1370.
10 V. ECSEDY Judit, A gályarab-per propagandakiadványai – tipográfiai szempontból, *MKsz*, 2008, 1–13.
11 RMK I 1268.
12 IVÁNYI Béla–GÁRDONYI Albert, *A kir. Magyar Egyetemi Nyomda története 1577–1927*, Budapest, 1927, 49.
13 Káldi prédikációs kötetei, későbbi címlapokkal: RMNy 1509 és RMNy 1510.
14 A *Kalauz* harmadik kiadásának későbbi címlapváltozatáról lásd RMNy 1697 megjegyzését.
15 *Vita S. Ignatii Loyolae...*, Augustae, 1639, Prága, Strahov Premontrei könyvtár-beli jelzete: JJ.V.17 és *Vita S. Ignatii Loyolae...*, Viennae Austriae, 1698, Voigt, ÖNB-beli jelzete: 78.M.5.
16 A kötetünkben közölt reprodukciók a példányok többségét kitevő változatról készültek – követve a hasonmás kiadás gyakorlatát – nem pedig az egyedinek számító MTA Könyvtárban található Ráth 410 jelzetű példányról, amely a metszetek számozásának egy korábbi stádiumát mutatja. Lásd ESTERHÁZY Pál, *Az egész világon lévő csudálatos Boldogságos Szüz képeinek rövideden föltett eredeti*, Nagyszombat, 1690, hasonmás kiadás, a kísérő tanulmányt írta KNAPP Éva, TÜSKÉS Gábor és GALAVICS Géza, a fakszimile szövegét közzéteszi KŐSZEGHY Péter, Budapest, 1994. (Bibliotheca Hungarica Antiqua.)
17 Erre a gyakorlatra példák: RMK II 996 (1662), RMK II 2044 (1669–1674).
18 Lásd 40. számú könyvdísz. Újabban erről a virágról írt MOLNÁR V. Attila, A keresztény hitvilág és a Biblia növényvilága, *Élet és Tudomány* 63 (2008), 51/52. szám, 1620–1623.
19 Köszönettel tartozom Knapp Évának, aki a kép jelentésére felhívta a figyelmemet.
20 RMK II 1039 (1664), RMK I 1107 (1669), RMK I 1268 (?) (1681), RMK II 1750 (1693).
21 SZTRIPSZKY I. 2036/243 (1662), RMK II 1379 (1674), RMK I 1184 (1675).
22 RMK II 935.
23 RMK II 1489.
24 BORSA Gedeon, Selyemre készült hazai nyomtatványok, *MKsz*, 1992, 266. A selyemre nyomtatott tézis lelőhelye: OLP 125, Pál nádor iratai 11959.

9. AZ EPERJESI SCHOLTZ-NYOMDA (1656–1658)

Eperjes városában az első nyomdát Thomas Scholtz alapította 1656-ban.[1] A rövid életű nyomda működését két kiadványa[2] és a városi számadások feljegyzései bizonyítják. 1656-ban kiadott első nyomtatványára a nevét is ráírta a nyomdász, míg a másik sem a várost, sem a nyomdát nem jelöli meg, csak jellegzetes betűi árulják el, hogy az is az eperjesi Scholtz-nyomdában készült. A hazai nyomdászat korai évtizedeiben nem ritka az olyan nyomdai kezdeményezés, amelynek mindössze egy vagy két nyomtatott emléke maradt fenn (mint az abrudbányai vagy a besztercebányai nyomdának az előző században).

A XVII. század derekára a szomszédos városok közül több is dicsekedhetett már tipográfiával: a legnagyobb nyomdai múltra visszatekintő Bártfa, majd Lőcse, Trencsén és Kassa, nyugatabbra pedig az ország akkori egyetlen katolikus nyomdahelye, Nagyszombat. E tipográfiák mindegyike hosszabb ideje folyamatosan működött, amikor az eperjesi létesült: erről a nyomdáról sem 1656 előtt, sem azután nem találni említést.

Az eperjesi városi számadások és kifizetések egyértelműen bizonyítják, hogy Thomas Scholtz a város hívására érkezett, és annak támogatásával állította fel sajtóját. Azoknak a kézműveseknek a számadáskönyveiben, akik a városnak dolgoztak, feljegyzések egész sora kapcsolódik Scholtz tipográfiájához. A nyomda számára 1656-ban a helyi kézművesek különféle munkákat végeztek el. Egy lakatos többek között vasból készült rámát javított, egy asztalos bizonyos állványt készített, amelyen betűtartó keretek álltak. Egy másik iparos, Daniel Lengfelner bíró utasítására, egy mázsa ólmot szállított a nyomdásznak, amiért a város 16 aranyat fizetett.[3] Scholtznak tehát feltehetően szándékában állt új betűket önteni, ehhez kellett az ólom, bár matricák meglétéről nincs említés, anélkül pedig betűk öntése nem volt lehetséges. Az év folyamán beszerzett ólomból mégsem önthetett betűt, legalábbis decemberben elkészült nyomtatványa azt mutatja, hogy rendkívül szerény, elhasznált és régies betűkészlete volt. A nyomdája felállításával, felszerelésével kapcsolatos megbízások mindegyike 1656-ból származik, további eperjesi tevékenységének levéltári nyoma nincs, annak ellenére, hogy még 1658-ban is nyomtatott.

Eperjesnek már az előző század derekán nevezetes evangélikus gimnáziuma volt. 1656-ban az iskola rektora Horváth András volt: tőle származik az a latin nyelvű *Disputatio*, amelyet ma mint az eperjesi nyomda első és egyetlen olyan nyomtatványaként tartunk számon, amelyet a nyomdász nevével is jelzett.

Az egyébként igénytelen külsejű kiadványnak nyomdatörténeti érdekessége, hogy benne – magát az Ótestamentumról szóló tézist kivéve – visszaté-

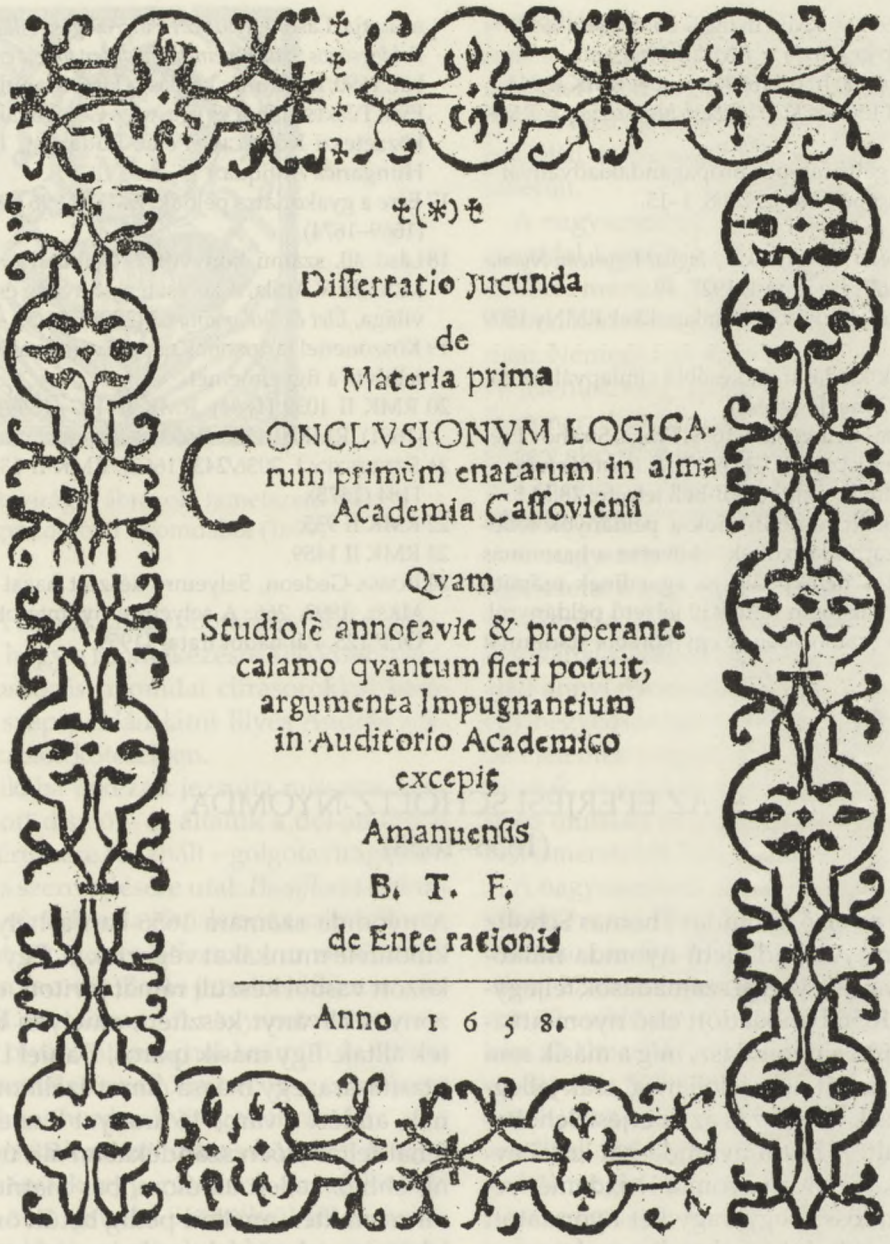
Dissertatio Jucunda
de
Materia prima
CONCLVSIONVM LOGICA-
rum primùm enatarum in alma
Academia Cassoviensi
Qvam
Studiosè annotavit & properante
calamo qvantum fieri potuit,
argumenta Impugnantium
in Auditorio Academico
excepit
Amanuensis
B. T. F.
de Ente rationis
Anno 1658.

39. Az eperjesi Scholtz-nyomda második nyomtatványa (Eperjes, 1658). Bár a nyomtatás helye és a nyomdász neve nincs feltüntetve, jellegzetes betűi a Scholtz-nyomdára vallanak

rően az újonnan alapított eperjesi tipográfiáról esik szó. Ilyen tekintetben egyedülálló a korabeli hazai nyomtatványok között.

Az ajánlásból megtudni, hogy ez az eperjesi műhely első terméke, amelyet azonban patrónusa (Daniel Lengfelner bíró) jóvoltából több is követ az újonnan felállított tipográfiában. Miután eleget tesz a tézisek kötelező tartalmi és formai követelményeinek, szinte a tipográfiának mint művészetnek a dicsőítése a fő témája, többször utalva arra, hogy ez az eperjesi nyomda első gyümölcse. A tézisek végén, a meglehetősen összezsúfolt utolsó előtti lapon, minden bizonnyal maga a nyomdász szólal meg, amikor az „Errata" szövegkezdet után a nyomda hiányosságaiért szabadkozik. Az olvasó elnézését kéri, amiért hiányoznak bizonyos ékezetes betűk, hogy a görög szavakat sem tudta görög betűkkel nyomtatni, mert hiányoznak a készletéből. Mentségül felhozza, hogy a tipográfia csak nemrég létesült. Az eperjesi evangélikus egyház első papjától, Abraham Eccardtól származó latin vers a tipográfia művészetének általános dicsőítése mellett ismét a városban, „Fragopolis"-

ban alapított nyomdának örvendezik, különösen, hogy a nyomdász, azaz „chalcographus" keze alól Horváth András munkája került ki elsőként.

A dicsérő és örvendező szövegben semmi sem utal arra, hogy egy esetleges korábbi eperjesi tipográfia folytatásáról lenne szó. A külföldi és hazai szakirodalom már régen megcáfolta az 1573-as eperjesi nyomda létét,[4] mégis, Thomas Scholtz 1656-os nyomtatványa újabb bizonyítékul szolgál arra, hogy itt száz évvel azelőtt bizonyára nem volt sajtó. Ha lett volna, akkor azt a városi tanács – amelynek támogatásával a XVII. század derekán a nyomda létrejött – bizonyára megőrizte volna emlékezetében. Az eperjesi evangélikus gimnáziumról szóló monográfia[5] azonban még természetesnek vette, hogy az 1573-as és az 1656-os eperjesi nyomda között folyamatosság van, és a több évtizedre félretett, használatlan nyomdát Horváth András keltette életre azáltal, hogy tipográfust szerzett a nyomdához, aki a mintegy nyolvcan évvel azelőtt megkezdett munkát folytatta.

Számos más érv mellett a nyomtatványok tipográfiai összehasonlítása is megcáfolja azt a lehetőséget, hogy az esetleges 1573.[6] és a ténylegesen eperjesi 1656. és 1658. évi kiadvány[7] ugyanabból a nyomdából származna. Egészen más felszereléssel készült a kettő: Fabinyi Lukács *Exemplája* (1573) gazdag nyomdai felszerelést tükröz, a nyolc betűsorozat mellett az antikvákon és a kurzívokon kívül volt görög és fraktúr betűje is (ez a sokáig eperjesinek tartott XVI. századi nyomtatvány valójában az eperjesi származású Johann Creutziger nyomdász kiadványa, amely azonban Neisse városában készült).

Ezzel szemben Scholtz 1656–1658. évi, rövid életű nyomdájának igen szegényes volt a felszerelése, amelyet két ma ismert nyomtatványa alapján tudunk rekonstruálni. Két betűtípusa volt: egy nagyobb fokozatú, rendkívül régies reneszánsz antikva, úgynevezett ősnyomtatvány-típus, és egy ennél kisebb fokozatú, rosszabb állapotú, valószínűleg már eleve igen gyakorlatlan kéz által metszett betűsorozat, amely akkorra már sokszorosan javítgatott, alakítgatott, kopott képet mutatott. A nyomtatvány festékezése sem egyenletes, nemcsak egy-egy lapon belül, hanem az egyes betűk sem kaptak elég festéket. Ennek oka az egyes ólombetűk egyenetlen mérete (azaz a betűtörzsek eltérő magassága) is lehetett, amelynek következtében nem alkottak egy síkot festékezéskor és nyomtatáskor.

A díszítő elemeket első nyomtatványában mindössze egy ugyancsak régies „L" iniciálé és egy csillagot mintázó nyomdai cifra képviseli. A keretezett iniciálében sötét háttérben az L betű és az azt körülvevő stilizált indák világosak. Későbbi, 1658-as kiadványán egy kissé elnagyolt rajzú kiemelő, címbetű is látható, és a kis füzetet nagyon jellegzetes, arabeszkes elemekből összerakott fametszetű keret díszíti. Nagyobb fokozatú kiemelő betűje sem volt, mindössze néhány elnagyolt rajzú nagyméretű betűje, ezért a címlapot is csak ugyanazzal a betűvel tudta szedni, mint a szöveget, mindössze a betűket kissé széthúzta, ritkábban szedte. A nyomdának tehát nem egyedüli hiányossága az, ami miatt a tipográfus szabadkozik, hogy ti. nem tudta jelölni az akcentusokat és nincs görög betűje. Mindezekkel a jellemzőivel a nyomtatvány archaikus benyomást kelt.

Az eperjesi nyomda annyiban is különleges, hogy nem ismerünk más olyan XVII. századi hazai, latin betűkkel nyomtató műhelyt, amelynek ennyire szegényes felszerelése lett volna. Ha nem tudnánk, hogy hivatásos nyomdásszal van dolgunk (legalábbis Thomas Scholtz 1669-ben már az volt),[8] olyan személy keze munkájának tarthatnánk a kiadványát, aki műkedvelő e téren.

Legközelebb 1669-ben találkozni Thomas Scholtz nevével Bártfán mint városi könyvnyomtatóval. Hogy hol tartózkodott tizenegy évig, és mivel foglalkozott e két időpont között, azt nem tudni. Bizonyára azonos személyről van szó, ezért lehetségesnek látszott valamiféle kapcsolatot találni az eperjesi nyomda és a bártfai műhely között a nyomdafelszerelés terén is. Ezt azonban az eperjesi és bártfai nyomtatványok összehasonlítása nem bizonyította. Egyetlen közös elemet sem találni, sem a betűk, sem az iniciálé, sem a keretdísz nem található meg az 1656 előtti vagy utáni bártfai nyomtatványokon. Az eperjesi betűk, az iniciálé vagy az arabeszkes címlapkeret eredetét kutatva megállapítható, hogy egyetlen hazai nyomda sem használta őket, sem a XVII., sem az előző században. A Thomas Scholtz által beszerzett nyomdafelszerelés forrása tehát ismeretlen, de minden bizonnyal külföldről származik.

Érdekes ugyanakkor, hogy a bártfai nyomda éppen akkor szünetelt, amikor az eperjesi dolgozott – e véletlen egybeesés ellenére sem tapasztalható semmiféle összefüggés a kettő felszerelése között. A bártfaihoz hasonlóan több éves szünet állt be a kassai tipográfiában is. 1656-ban csak a lőcsei és a trencséni nyomda volt kéznél a környékbeli evangélikusok számára, elméletileg tehát kedvező időpontban létesült az eperjesi tipográfia. Ehhez járult még az a körülmény is, hogy ebben az évben, 1656. május 15–17. között tartották az öt szabad királyi város zsinatát az eperjesi városháza nagytermében. Horváth Andrásnak mint rektornak munkáját is bizonyára segítette volna egy állandóan a keze ügyében lévő nyomda, és a város és az evangélikus egyház vezetői is nagy reményeket fűztek a város újonnan létesült tipográfiájához.

Mindezeket a nagy reményeket a nyomda és a tipográfus nem váltotta be. Bár nem ismerjük a nyomda megszűnésének okát, és azt sem, hogy a kísérlet miért nem sikerült, kérdés, hogy akár egy jobban felszerelt nyomda is fenn tudott volna-e maradni a többi, Eperjes közvetlen közelében már évtizedek óta működő tipográfia mellett. A városban csak 1775-ben, több mint száz év múlva telepedett meg újra könyvnyomtató, Ferdinand Johann Redlitz vállalkozása.

Jegyzetek

1 A nyomdáról és első kiadványáról lásd V. ECSEDY Judit, Az eperjesi nyomdászat kezdetei, *MKsz*, 2002, 10–23.

2 Andreas HORVÁTH, *Disputatio adversus pontificies de Scripturae Sacrae Veteris Testamenti canone...*, Eperesini [!], 1656, Excudebat Thomas Scholtz = RMK II 848 és *Dissertatio jucunda de materia...*, h. n. [Eperjes], 1658 [Scholtz] = RMK II 914.

3 A városi számadásokat közölte Jozef REPČÁK, *Prehl'ad dejin knihtlače na Slovensku*, Bratislava, 1948, 63–64.

4 RMK II 337 = RMNy App 34. Lásd erről és más tévesen feltételezett nyomdahelyekről BORSA Gedeon, Három tévesen feltételezett 16. századi nyomda (Eperjes, a kolozsvári jezsuiták műhelye és Nagybánya), *MKsz*, 1965, 347–349.

5 HÖRK József, *Az eperjesi ev. ker. Collegium története*, Kassa, 1896, 60–72.

6 Lásd RMNy Appendix 34: Fabinius Lukács *Exempla* (1573) című munkáját.

7 RMK II 848 és RMK II 914.

8 A bártfai városi nyomda faktora.

10. NÁDASDY FERENC NYOMDÁJA (1666–1672)

Nyomdaalapító és mecénás

Nádasdy Ferenc gróf nemcsak személyes indíttatását, hanem családjának hagyományát is követte,[1] amikor birtokán nyomdát állított fel. Lajtán túli, pottendorfi kastélyában létesített műhelye ugyan nem tartozna a magyarországi könyvnyomtatás történetébe, de minthogy közvetlen összefüggés van az 1669-ben megszűnt pottendorfi és az 1670-ben a Lajta innenső oldalán, Lorettomban létesített nyomdája között, így a kettőt – Nádasdy személye révén is – együtt tárgyaljuk.

Nádasdy Ferenc 1655-től volt országbíró, tehát a király után a második legmagasabb közjogi tisztséget viselte. Korának egyik leggazdagabb főura és legigényesebb műértője volt. Wesselényi Ferenc nádor halála után a Habsburg-ellenes főúri összeesküvés vezető alakja, akit az összeesküvés felfedezésekor társaival együtt kivégeztek.

Nádasdy 1665-ben vásárolta meg a Lajta nyugati partján, vagyis Alsó-Ausztriában fekvő Pottendorfot. Ettől kezdve haláláig főként ezen a birtokán tartózkodott. Az egykor erődített várat kastéllyá építtette át, műkincseit is itt tartotta, majd nyomdával is berendezte. Családi hagyományt folytatva, korábban patronálta a nyugat-dunántúli evangélikusok csepregi nyomdáját, egészen addig, amíg 1643-ban át nem tért a katolikus hitre. Az evangélikusok nyomdája ezzel meg is szűnt. Új, immár katolikus kiadványokat megjelentető pottendorfi, majd lorettomi nyomdája semmiféle kapcsolatban nem állt a megszűnt evangélikus nyomdával (amelynek egyik patrónusa, de nem tulajdonosa volt), felszerelése semmi hasonlóságot nem mutat a csepregi műhellyel.

Korának több más műgyűjtőjéhez hasonlóan, érdeklődött a könyvnyomtatás és különösen az igényes kivitelű, rézmetszetekkel díszített reprezentatív művek iránt. Erre költséget sem sajnált áldozni, amit *Mausoleum*-kiadása is bizonyít.[2] Ennek előtörténetéhez tartozik, hogy már Ferenczffy Lőrinc bécsi királyi titkár (nyomdatulajdonos, magyar könyvek kiadója) is tervezte, hogy kiadja a magyar uralkodók és fejedelmek képeit bemutató kötetet, amelyre azonban végül nem került sor. A rézlemezek azonban már korábban elkészültek, és Ferenczffy birtokában voltak. Halála után Lippay György kancellár, a későbbi esztergomi érsek megvásárolta Ferenczffy nyomdáját és a pozsonyi jezsuitáknak ajándékozta, ezzel együtt a királyképek rézlemezei is oda kerültek. Nádasdynak 1659-ben sikerült megvennie a rézlemezeket a jezsuitáktól. 1664-ben a nürnbergi Endter fivérek nyomdájában, saját költségén kiadatta a *Mausoleum*ot, amelyben a király- és fejedelemképeket német és latin elogiumok kísérték.[3] Mecénási hajlamáról a következő évekből származó levelei is vallanak, amelyek akkor íródtak, amikor már küszöbön állt saját nyomdájának létesítése, illetve a műhely már működött is.

A *Mausoleum* kiadását követő évben már komolyan foglalkozott egy saját nyomda létesítésének

gondolatával, mert Németalföldre utazó két megbízottját, Peter Binardot és Georg Wibnert 1665. július 16-án utasította, hogy festő, kertész és vadász mellett négy jó nyomdászt is fogadjanak fel számára. Ezenkívül nyomtatóbetűket és nyomdához szükséges egyéb kellékek, köztük fametszetű, díszes kezdőbetűk beszerzésével is megbízta őket.[4] A Nádasdy által behívott nyomdászok egyike Hieronymus Verdussen lehetett. Verdussen Antwerpenből, Németalföld katolikus tartományából érkezett, a már több generáció óta könyvkiadással és könyvnyomtatással foglalkozó Verdussen családnak volt tagja. Az ugyancsak antwerpeni Plantin-Moretus cég mellett a másik legjelentősebb a Verdussen családé volt. A családban gyakori volt a Hieronymus keresztnév, a pottendorfi működéssel összefüggésbe hozható családtag Hieronymus (IV) lehetett.[5]

Annak ellenére, hogy több korabeli forrásból is értesülünk Nádasdy Ferenc nyomdájáról, számos kérdésre a kutatás még nem tudott egyértelmű választ adni. Egyik kérdés a Nádasdy által létesített, és németalföldi nyomdászok által működtetett tipográfia helyének meghatározása, a másik pedig az ott dolgozó nyomdászok személyének azonosítása.

Antwerpeni nyomdászok Bécsben és Pottendorfban: Hacque és Verdussen

A XVII. század második felében két, Antwerpenből érkezett nyomdász jelent meg Bécsben. Az első Johann Baptist Hacque, aki 1663–1678 között tevékenykedett. Minthogy már 1663-ban Bécsben volt, így ő nem lehetett egyike azoknak a németalföldi nyomdászoknak, akiket Nádasdy 1665-ben behívott. Hacque egy darabig honfitársával, Hieronymus Verdussennel dolgozott együtt. Kettejük bécsi együttműködését több 1667-ből és egy 1668-ból származó, Bécsben, kettejük nevével megjelent nyomtatvány bizonyítja.

Verdussen azonban 1668-ban (és talán még 1669 elején) azt a magányomdát vezette, amelyet Nádasdy Ferenc gróf alsó-ausztriai birtokán, pottendorfi kastélyában rendezett be. A bizonytalanságot növeli, hogy a nevével már 1666-ban és 1667-ben is jelentek meg olyan nyomtatványok, amelyek kétségkívül Nádasdy személyével mint megrendelővel függnek össze, ugyanakkor a nyomtatás helye egyiken sincs feltüntetve. A kérdés tehát az, hogy vajon ezek az 1666–1667-ből származó könyvek Pottendorfban készültek-e, vagy még Bécsben? Ez utóbbi feltevést nyomatékosabbá teszi Nádasdy Athanasius Kircherrel folytatott levelezése. Egyik levelében, néhány nappal megbízottainak Németalföldre indítása után,[6] tájékoztatja a tudós jezsuitát, hogy bécsi házába fogadja be az 1665. Szent Mihály napja után érkező, Belgiumban tanult nyomdászt, aki ajánlkozott, hogy nála dolgozik. Ez a Belgiumból – pontosabban Antwerpenből – érkező nyomdász feltételezhetően Hieronymus Verdussen volt, aki talán Bécsben, Nádasdy rezidenciáján tevékenykedve, nem írta rá a nevét a nyomtatványaira. Ennek oka, feltételezésünk szerint, a szigorú bécsi nyomdaengedélyezési gyakorlat lehetett: Verdussen nem volt bécsi nyomdai privilégium birtokában – ellentétben Hacque-kal, aki ezt minden alkalommal hangsúlyozta is.

Verdussen bécsi és szinte egyidejű pottendorfi tevékenységének ellentmondására már a burgenlandi és általában az osztrák könyvnyomtatással foglalkozó kutatók is felfigyeltek. Szerintük a Bécsben működő Verdussen alkalmanként Pottendorfban is nyomtatott.[7] Az osztrák kutatókat megelőzve, erre az álláspontra helyezkedett Rózsa György is, aki Hacque és Verdussen bécsi együttműködésével és az utóbbinak szinte párhuzamos pottendorfi tevékenységével kapcsolatban lehetségesnek tartott valamiféle társas viszonyt a két antwerpeni nyomdász között, Bécsben és Pottendorfban is. Szerinte az utóbbi mintegy a bécsi tipográfia fiókműhelye lehetett, és tevékenységük mindkét helye Nádasdy személyével függött össze.[8]

Ezt igazolni látszik az a Pottendorfban folyó könyvnyomtatással kapcsolatos utasítás, amelyet Nádasdy pottendorfi intézőjének, Herman Buschmannak adott 1667 februárjában.[9] Ebből egyértelmű, hogy Hacque-nak az ott folyó nyomdai és korrektori munkákban kulcsszerepe volt. Ugyanakkor nincs olyan pottendorfi nyomtatvány, amelyen Hacque neve szerepelne. Ebben az utasításban már határozottan „a mi pottendorfi nyomdánkról" van szó; lényege, hogy Buschman naponta kísérje figyelemmel a nyomtatási munkát, lehetőleg legyen jelen a korrektúrázásnál, és különösen figyelje, hogy Hacque nem saját hasznára dolgozik-e. Ez az utasítás egyike azoknak a ritka forrásoknak, amelyek XVII. századi nyomdáink belső világát bemutatják. Buschman kötelessége volt gondot viselni a papírra, és erről rendszeres nyilvántartást vezetni, ugyanígy az eladott könyvekről is. Pontos utasításokat kapott a szedő fizetéséről, a betűk karbantartásáról, a szállásról, a fizetségről. Érdekes, hogy az eladott könyvek árának fele Nádasdyt illette, másik fele pedig Hacque-ot. Ha ebből nem telt ki Hacque díjazása, akkor azt a főúr kipótolta. Ha könyvkötőt is alkalmaztak, annak a munkáját is Buschman kellett hogy felügyelje, hetenként adott számot a munkájáról, és a bekötött könyvekről is készült nyilvántartás.

Az utasítás többek között azt is bizonyítja, hogy 1667 februárjában Pottendorfban már folyt nyomtatás és korrektúrázás, amely utóbbit Hacque végezte. Mindez jól beleillik a nyomdász antwerpeni munkásságáról fennmaradt szórványos adatok közé, amelyek azonban mindeddig elkerülték a bécsi nyomdászattal foglalkozók figyelmét. Hacque ugyanis egyike volt a Plantin-Moretus officína korrektorainak,[10] aki 1658. március 9-én távozott a nyomdából. Helyét egészen 1662-ig nem töltötték be, hanem a két másik korrektor megkapta az ő díjazását is.

Ugyanakkor hiába tudjuk, hogy már 1667 februárjában a pottendorfi műhelyben nyomtatás és korrektúra folyt, az évből nem ismerünk olyan nyomtatványt, amelyen olvasható lenne Pottendorf neve. Olyan, a nyomtatás helyét meg nem nevező nyomtatványt azonban, amely 1667-ben jelent meg, többet is számon tart a könyvészet. Ebből az évből való Nádasdy *Mausoleum*ának új, nyolcadrét alakú, metszetek nélküli kiadása és az esztergomi főegyházmegye zsinati határozatainak gyűjteménye,[11] de ezek egyike sem jelzi sem a nyomtatás helyét, sem nyomdászát. Nyomdai kiállítása alapján azonban mindkettő a Verdussen nevével összefüggésbe hozható műhely terméke. Nagy valószínűséggel az 1667-es év terméke még az *Útitárs* című imádságoskönyv, amelyből csak egy töredék példány maradt fenn.

Ugyancsak 1667-ben készült M. Esparza erkölcsteológiai munkájának két kötete, de címlapjuk szerint Bécsben, Hacque és Verdussen közös munkájaként. Ez a tény is megerősíti, hogy 1667-ben párhuzamosan működött a nyomda Pottendorfban és Bécsben, és hogy nemcsak Verdussen, hanem 1669-ig Hacque működése is Nádasdy személyével és megbízatásaival függ össze.

Nádasdy nemcsak 1665. július 20-i levelében ajánlotta fel Athanasius Kirchernek, hogy nyomtasson nála, hanem a következő év tavaszán, 1666. március 25-én is megismételte ajánlatát, most már konkrétabb formában. Felajánlotta, hogy ha még nem írt Hollandiába a nyomtatás ügyében, itt is kinyomtathatja a munkáját, mert elegáns nyomdát rendezett be rezidenciáján, amely felér az amszterdami Blaeu vagy az antwerpeni Moretus műhelyével. Sőt, ha a későbbiekben másoktól szerez valamilyen érdemes művet, azt is szívesen kinyomtatja. A levél végére még Nádasdy saját kézírásával odaírta, hogy üdvözli Nádasi atyát (Nádasi János, ugyancsak Bécsben élő jezsuitát), és őt is bátorítja, hogy szívesen kinyomtatja valamelyik kegyes könyvecskéjét, vállalva a kinyomtatás költségeit. Levelét azzal folytatta, hogy Krisztina svéd királynő könyvtárába küldetett egy példányt, amelyből nyomdászai munkáját megítélhetik.[12]

Ez az utalás egyértelművé teszi, hogy 1666. március 25. előtt már volt olyan nyomtatványa, amelyet mintaként elküldhetett. Mai ismereteink szerint 1666-ból a Nádasdy személyével összefüggésbe hozható – Hieronymus Verdussen által nyomtatott – kiadvány az a három *Rituale*, amely magyarországi egyházmegyék számára készült, és amely kötetek egyikén sem tüntette fel Verdussen a nyomtatás helyét.

Nádasdy egyébként maga is nyomtatott a neves amszterdami Blaeu-műhelyben. Willem Janszoon Blaeu 1663-ban kiadott nagy atlasza, az *Atlas Maior* tartalmaz egy Magyarországot Erdély nélkül bemutató lapot. Ezt 1664-ben Nádasdy Ferencnek szóló ajánlással önálló lapként újra megjelentették, saját címerével[13] és minden bizonnyal mecénási támogatásával.

Tudomásunk szerint, sem Athanasius Kircher, sem Nádasi János jezsuita nem vette igénybe a Nádasdy által felajánlott lehetőséget, de a levélben lévő utalások egyértelművé teszik, hogy a főúr nyomdája felszereltségét egyenrangúnak tartotta a két legnevesebb németalföldi officínával. Ezt viszont azok a kiadványok, amelyek feltüntetik Pottendorf nevét, semmi esetre sem igazolják – ellentétben a Bécsben Hacque és Verdussen nevét együttesen megjelölő, vagy Verdussennek hely megjelölése nélküli munkáival. Az impresszumban a nevükhöz hozzátették, hogy „antwerpeniek". Hacque és Verdussen közös munkái közül a legkiemelkedőbb Augustin Maria Romer *Servitus Mariana auspiciis Austriacis* (Bécs, 1667) című műve, rézmetszetes tábláival és igényes tipográfiájával. (A metszetek közül az egyetlen amely egész lappárt foglal el; Nádasdy Ferenc és felesége, Esterházy Anna Julianna páros képét és az általuk alapított lorettomi kegytemplomot ábrázolja.) Verdussen saját, a nyomtatás helyét nem jelölő munkái közül különösen igényes kiállítású a magyarországi egyházmegyék számára készített, piros és fekete nyomású, és a főpapok fametszetű címerével díszített három díszes *Rituale*-kötet, amely 1666-ban jelent meg. Feltételezésünk szerint ezek még Nádasdy bécsi rezidenciáján készültek. Ezekhez fogható tipográfiai színvonalú és teljes biztonsággal Pottendorfban készült kiadványt nem ismerünk, annak ellenére, hogy Verdussen helymegjelölés nélküli, és pottendorfi kiadványai a betűk és díszek tekintetében folytonosságot mutatnak.

Nádasdynak a fent idézett, 1667 februárjából származó utasításából a Hacque nyomdász iránti bizalmatlanság olvasható ki, ugyanakkor nem említi Hieronymus Verdussent. Verdussennek ebben az évben önállóan megjelent kiadványa mind helymegjelölés nélküli. Vagyis kérdéses, hogy 1667-ben Pottendorfban ki volt a nyomdász. Nem lehetünk biztosak abban, hogy Verdussen, hiszen ez ő neve

Pottendorffal összefüggésben csak 1668–1669-ben bukkant fel.

Hacque és Verdussen bécsi együttműködésének utolsó nyoma Esparza *Quesationes disputandae de Deo uno* (Bécs, 1668) című könyve. Ezután Hacque csak önállóan, és szinte csak Podesta és Giovanni Battista Priorato számára nyomott Bécsben terjedelmes, reprezentatív köteteket. Nádasdyval való kapcsolata azonban nem szűnt meg, mert a gróf a feleségének, Esterházy Anna Juliannának a halálára írt prédikációk kinyomtatásával őt bízta meg 1669 őszén. Meggyőződésünk szerint ez a prédikáció már egyike lehetett Nádasdy utolsó Hacque-nak adott megbízatásának. Ettől kezdve ugyanis nincs nyoma kettejük kapcsolatának.

Ez az az időpont, amikor jól érzékelhetően törés van a pottendorfi nyomda működésében. Hacque mindenképpen, de feltehetően Verdussen is, kivált a műhelyből, és helyettük az a David Krausz kezdett ott dolgozni, akinek neve a következő évből a lorettomi nyomtatványok címlapjáról ismert. Krausz azonban saját nyilatkozata szerint már 1669-ben is ott dolgozott, sőt magát még 1672-ben is – lorettomi működése után – egykori pottendorfi nyomdásznak nevezi.

Kiadványok és nyomdafelszerelés

A Pottendorfban létesített magánnyomda kiadványai között országgyűlési törvénygyűjtemény, annak mutatókötete, latin nyelvű erkölcsteológiai könyvek sorozata és magyar nyelvű, a lutheránusok és kálvinisták ellen írt katolikus vitairat található. Érdekes, hogy egyetlen, a Wesselényi-féle összeesküvéssel kapcsolatba hozható nyomtatvány sem készült a sajtóján.

A Hacque- és Verdussen-féle együttműködéssel kapcsolatban még számos, további kutatást igénylő kérdés van. A kettőjük nevével jelzett bécsi nyomtatványok esetében nehéz megállapítani, hogy mi Hacque saját felszerelése, és mi Verdussené. A pottendorfi nyomda rekonstruálásánál azt a módszert választottuk, hogy csak azt a kiadványt tekintjük azonosnak a pottendorfi műhely felszerelésével, amely 1666–1667-ben – akár hely megjelölése nélkül is –, de egyedül Verdussen nevével jelent meg.

A nyomdász (nyomdászok?) németalföldi származása és Nádasdy 1665-ben nyomdaeszközök beszerzésére vonatkozó utasítása alapján joggal feltételezhető, hogy az a nyomdafelszerelés, amellyel a pottendorfi és a hely nélküli, de Verdussen által jegyzett könyvek készültek, németalföldi eredetű. A korabeli magyarországi nyomdák felszerelésével alig mutat rokonságot, ugyanakkor betűtípusai magyar nyelvű szövegek nyomtatására is alkalmasak, mert ékezetes betűik is voltak. A három egyházmegye püspökének fametszetű címere bizonyára kifejezetten a *Rituálék*hoz készült, ezenkívül tizenhat záródísz alkotta nyomda felszerelését, közülük három IHS-jelvény, a többi virágcsokrokat, virágcserepeket ábrázol. Az iniciálék közül a keretezett, sávozott betűjű iniciálé jellegzetes, egy másik, kisebb méretű iniciálésorozat növényi díszítésű, egy harmadik, még kisebb sorozatban pedig vázákban, kosarakban lévő virágok alkotják a betűk hátterét. Van továbbá nyolc olyan fametszetű szentkép, amely azonos témát jelenít meg, mint a Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdájához tartozók; néha nagyobb a hasonlóság (például a kelyhes szentkép), néha kisebb, de azonosság sehol sincs. A pottendorffiak mindenképpen utánmetszések. (Megjegyzendő, hogy ebben az időben Ferenczffy saját szentképei a nagyszombati akadémiai nyomdában voltak folyamatosan használatban.)[14] Két, Verdussen nevével jelzett 1666-ból és 1668-ból származó kiadvány címlapján nyomdászjelvényt találni, amely INGENIO ET VIRIB. felirattal fogas emelőt forgató, felhőből kinyúló kart ábrázol.[15]

A pottendorfi nyomda működése legalább 1669 elejéig bizonyos. 1668-as imádságoskönyvhöz 1669-es évszámot jelölő új címlapot nyomtattak itt. Ugyanakkor Nádasdy Ferencné Esterházy Anna Julianna az év október 7-ei halálakor a gyászbeszédet nem Pottendorfban nyomtatták, hanem Bécsben, méghozzá Verdussen egykori társánál, Hacque-nál, Nádasdy költségére.

Lorettom

A pottendorfi műhely 1669. évi megszűnése és a Nádasdy másik Lajta-menti birtokán, a magyarországi Lorettomban 1670-ben dolgozni kezdő nyomda között feltétlen összefüggés van. A pottendorfi tipográfia megszűnésének oka nem ismert. Nádasdy körültekintően gondoskodott a nyomdáról, hiszen még papírgyártó mestert is alkalmazott,[16] és a felvett leltár szerint a kastélyban még 1673-ban is volt egy réznyomó sajtó. Ez azonban mai ismereteink szerint legfeljebb a gróf pottendorfi könyvtárához készített ex librisek nyomtatására szolgált. Talán ezen nyomtatták azt a rézmetszetű ábrát is, amely a *Cynosura* című jogi kompendiumban található. Bár nyomdai eszközök 1673-ban Pottendorfban és Nádasdy lorettomi szállásán, a Szent János majorban is voltak, nem valószínű, hogy két külön tipográfiáról lehetne szó. A két helyen, egymást követően működő nyomdát összeköti a nyomdász személye is. Újabban közölt adatok szerint a lorettomi nyomdász, David

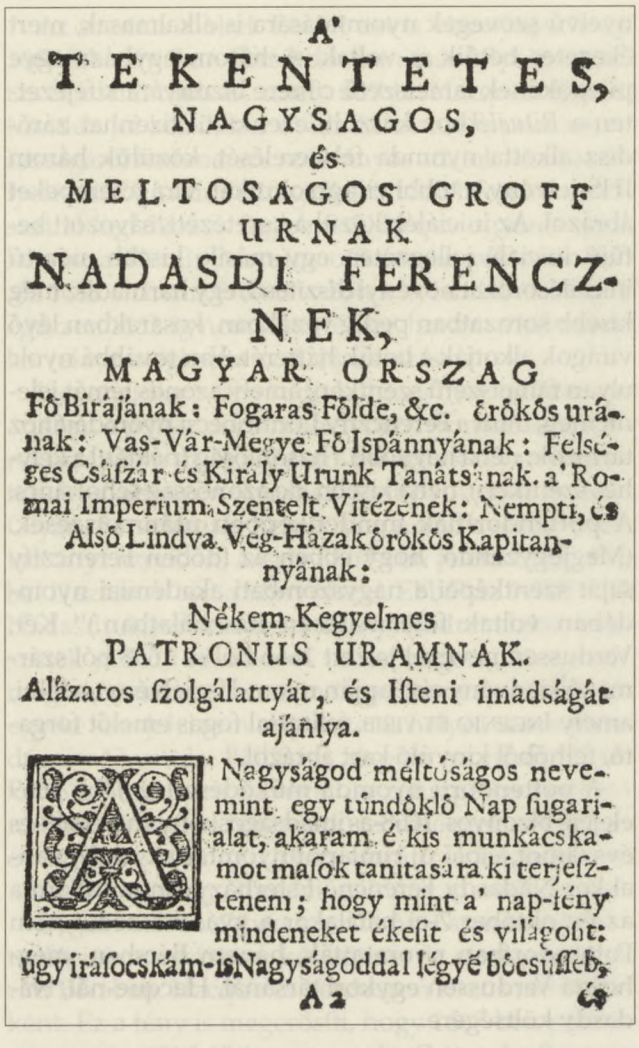
A'
TEKENTETES,
NAGYSAGOS,
és
MELTOSAGOS GROFF
URNAK
NADASDI FERENCZ-
NEK,
MAGYAR ORSZAG
Fő Birájának: Fogaras Földe, &c. őrökös urának: Vas-Vár-Megye Fő Ispánnyának: Felséges Császár és Király Urunk Tanátsának. a' Romai Imperium Szentelt Vitézének: Nempti, és Alsó Lindva Vég-Házak őrökös Kapitannyának:
Nékem Kegyelmes
PATRONUS URAMNAK.
Alázatos szolgálattyát, és Isteni imádságát ajánlya.
A' Nagyságod méltóságos nevemint egy tündöklő Nap sugarialat, akaram é kis munkácskamot masok tanitasára ki terjesztenem; hogy mint a' nap-fény mindeneket ékesit és világosit: úgy irásocskám-is Nagyságoddal légyé bócsüsseb,
A 2 és

40. Stankovics János jezsuita Nádasdy Ferencnek szóló ajánlása egy lorettomi nyomtatványban (Lorettom, 1670)

Krausz, 1672-ben azt állította magáról, hogy jó bécsi munkáját feladva, már négy éve elszegődött Nádasdy pottendorfi nyomdájába,[17] és úgy írta alá nevét, mint a „pottendorfi nyomda egykori vezetője". Olyan pottendorfi nyomtatvány azonban, amelyen nyomdászként szerepelne, jelenleg nem ismeretes. Krausz tehát egy darabig együtt dolgozott Verdussennel. Feltehető, hogy az Esterházy Anna Julianna halálára írt gyászbeszéd kinyomtatása éppen abban az átmeneti időpontban vált aktuálissá, amikor Pottendorfban már nem, és Lorettomban még nem működött Nádasdy tipográfiája.

A lorettomi nyomdát Nádasdy az ottani, általa számos adománnyal támogatott szerviták rendelkezésére bocsátotta. A főurat, aki 1650-ben vásárolta meg Lorettom vidékét, a kicsiny búcsújáróhelyhez szoros érzelmi szálak fűzték. Sorozatos alapítványokkal támogatta a szerviták templomát és kolostorát, és 1659. július 2-án fel is szentelhették az adományából épített templomot. Ugyanitt 1670-ben megindult az általa létesített nyomda. Felszerelésének egyes részei azonosak a Verdussen pottendorfi (és bécsi) nyomtatványain látható betűkkel, iniciálékkal, díszekkel. Más részük ismeretlen eredetű, csak Lorettomban használt betűtípus. A szerviták kezelésében lévő nyomda kiadványai vallásos jellegűek, német és latin nyelvű társulati kiadványok, illetve egy magyar nyelvű imádságoskönyv. A nyomda 1672-ben még működött, de 1673-ban már nem.

Jelenleg négy lorettomi nyomtatványt ismerünk, két latin, egy német és egy magyar nyelvű munkát. Nyomdai kiállítása alapján nem lehet a lorettomi sajtó terméke az a nyomtatott űrlap, amelyet a szervita rendtartomány főnöke, Ludovicus Iustinianus de Fulgineo nevében nyomtattak, és kézzel „Laureti Ungaria" datáltak.[18] Ugyanezért nem lorettomi kiadvány az a gyónási cédula sem, amelyet 1680 után nyomtattak – amikor már amúgy is évek óta nem működött ott nyomda –, és kézzel írt aláírása lorettomi szervitáktól származik.[19]

Nádasdy Ferenc grófot 1670. szeptember 3-án tartóztatták le a király elleni összesküvés vádjával. Kivégzése előtt, 1671. február 15-én, a hatóságok Cosmeroviusnak, a bécsi udvari nyomdásznak egyik alkalmazottját Pottendorfba és Lorettomba küldték, hogy a Nádasdy-vagyon felmérése során e két helységben lévő nyomdafelszerelést szemügyre vegye. Az 1673. július 5–9. között készült leltárban több tétel bizonyítja, hogy a pottendorfi palotában több helyen is nyomdához tartozó felszereléseket őriztek. A leltározott nyomdai tárgyak további sorsa ismeretlen. Ezek a leltárak fényt vetnek egyes nyomtatványok példányszámára is. Vagyonának egy másik, 1672. október 24-i leltára felsorol két nyomtatványt, amelyet Nádasdy az esztergomi főegyházmegye használatára nyomtatott ki: a *Decreta Synodalia* és az *Acta et decreta synodi* című, 1667-ben nyomtatott kötetek közül az elsőből 930, a másikból 750 negyedrét alakú példányt jegyeztek fel.[20]

Nádasdy Ferenc két helyen működő tipográfiája tehát nyomtalanul eltűnt. Ugyanígy nem tudni, mi lett a sorsa Hieronymus Verdussen antwerpeni nyomdásznak, akinek egyébként még 1674-ben is volt anyagi követelése a Nádasdy lefoglalt vagyonát kezelő kamarával szemben.[21] A felségárulási per során ugyanis összeállították Nádasdy tartozásait a hitelezők nevének, a tartozás jellegének és összegének feltüntetésével.[22] Johann Baptist Hacque viszont még az 1670-es években is virágzó nyomdát tartott fenn Bécsben, és továbbra is megmaradtak magyar kapcsolatai: kiadta a magyar tárnokjog kézikönyvét, a magyar tárnokmesternek ajánlva. Bár

a kiadás évét nem írta rá,[23] nyomdai kiállítása szinte teljesen olyan felszerelést tükröz, mint amelyet Verdussen használt, sőt a címlapon ott van az a nyomdászjelvény, amelyet Verdussen Pottendorfban 1668-ban használt, az INGENIO ET VIRIB. mottóval.

A Nádasdy Ferenc nyomdájával kapcsolatos megoldatlan kérdésekre további kutatások vethetnek fényt.[24] A kutatást nehezíti, hogy a Wesselényi-összeesküvés elfojtásakor, 1671-ben, a sárvári és sopronkeresztúri levéltárt Bécsbe vitték, de a Pottendorfban, a gróf utolsó lakhelyén őrzött legfontosabb családi levéltárból csak az ellene felhasználható iratokat válogatták ki, a többi a kastélyban maradt. Amikor 1683-ban a pottendorfi levéltárat Bécsbe akarták menekíteni, útközben török portyázók felperzselték.[25]

Jegyzetek

1 Dédapja, Nádasdy Tamás birtokán, Sárvár-Újszigeten működött az első, magyar nyelvű könyvet kinyomtató műhely, ahol a teljes *Újtestamentum* jelent meg, Sylvester János fordításában: RMNy 49.

2 *Mausoleum potentissimorum ac gloriosissimorum Regni Apostolici regum et primorum militantis Ungariae Ducum...*, Nürnberg, 1664 = RMK III 2254.

3 *Mausoleum...* Hasonmás kiadása: Budapest, 1991. A fakszimile szövegét közzéteszi KŐSZEGHY Péter, a bevezető tanulmányt írta Rózsa György.

4 Gróf Nádasdy Ferenc utasításai hollandi vásárlásai felől, *Magyar Gazdaságtörténeti Szemle* V (1898), 459.

5 Frans OLTHOFF, *De boekdrukkers, boekverkoopers en uitgevers in Antwerpen sedert de uitvinding der boekdrukkunst tot op onze dagen*, Antwerpen, 1891, 105. Eszerint Hieronymus (IV) nyomdász 1620. május 17-én született, meghalt 1687. május 4-én, és 1657–1658-ban vették fel a nyomdászok Szent Lukács céhébe.

6 1665. július 20-án. A levelet közölte KISS Farkas Gábor, „Difficiles nugae". Athanasius Kircher magyarországi kapcsolatai, *ItK*, 2005, 436–468.

7 A. DURSTMÜLLER, *500 Jahre Druck in Österreich*, 1–2, Wien, 1980.

8 A párhuzamosan Bécsben és Pottendorfban működő nyomdának lehetőségét RÓZSA György vetette fel: Nádasdy Ferenc és a művészet, *Művészettörténeti Értesítő*, 1970/3, 185–202.

9 IVÁNYI Béla (*MKsz*, 1905, 85–86) tévesen úgy értelmezte ezt az utasítást, mintha Buschman is egyike lett volna Nádasdy nyomdászainak.

10 Neve több alkalommal is előfordul a Plantin-Moretus-officína monográfiájában: Leon VOET, *The Golden Compasses. A history and evaluation of the printing and publishing activities of the Officina Plantiniana at Antwerp*, 2, Amsterdam, 1972, 178, 181.

11 *Mausoleum* (1667) = RMK III 2397. *Acta et decreta...*, 1667. = RMK II 1109 és függeléke, a *Synodi provincialis...*, é. n.

12 KISS, *i. m.*, 439–445.

13 A térképet közölte PAPP-VÁRY Árpád, *Magyarország története térképeken*, Budapest, 2002, 106–107.

14 A pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomda már 1656 táján átadta őket a nagyszombati akadémiai nyomdának.

15 Anton MAYER bécsi nyomdászatról szóló összefoglalása szerint ez a jelvény Johann Baptist Hacque-é volt, mert van egy olyan bécsi nyomtatvány, amelynek címlapján ez szerepel. Az évszám nélküli munkáról azonban nem állapítható meg, hogy még azelőtt készült-e, hogy Verdussen Bécsbe érkezett, vagy miután Hacque önállósult Bécsben. Az év megjelölése nélküli *Articuli juris thavernicialis*...-t, azaz a magyar tárnokjog kézikönyvét Forgách Ádám tárnokmesternek ajánlotta, aki 1663–1678 között viselte ezt a tisztséget, tehát ez az adat sem segít ahhoz, hogy pontos kiadási idejét meghatározzuk. Verdussen két nevével jelzett kiadványán látható: OWEN *Epigrammá*in (1666) és a *Cynosura* című pottendorfi nyomtatványon.

16 BORSA Gedeon több alkalommal foglalkozott Nádasdy Ferenc nyomdaalapításaival, először Karl Semmelweis könyve kapcsán: *MKsz*, 1972, 237–239; UŐ, Nádasdy Ferenc pottendorfi és lorettomi nyomdái, *MKsz*, 1975, 201–207, és UŐ, Kiegészítő adat egy lorettomi nyomtatványról, *MKsz*, 1979, 309–310.

17 Kurt KWACZIK, Der Buchdrucker David Kraus und die Loretttoer Druckerei (1669–1672), *Burgenländische Heimatblätter* 69 (2007), 3. szám, 174–178. Krausnak ez a levele ugyan datálatlan, de a válaszlevél 1672. július 17-i keltezésű.

18 A dátum is félig nyomtatva, félig kézzel beírva: Die... Mensis... Ann 16...; kézzel beírva „Septembris" „70". Lelőhelye: MOL E 151 Fasc. 250. 34. doboz (régi jelzet: Fasc, I. Nr. 11), fol. 27r–v. A nevezett Nicolaus Hess előbb lajtaszentgyörgyi (Sankt georgen am Leithe??, S. Georgius juxte Eisenstadium?), majd kishöflányi plébános. Könyvei 1659-ből, majd továbbiakban, ugyanott, skk. 13r–16v. – Monok István jegyzete.

19 Haec persona mihi confessa... gyónási cédula 168 <5> Aláírás [Emericus Mpra] Ordinis Servorum B. V. Mariae. [Nem lehet lorettomi nyomtatvány, kézzel kitöltve, az ottani nyomda ekkor már nem létezett] = OSZK RMK II 1577a. Ehhez Holl Béla jegyzete: „RMK I 567 1. példányából való, amelynek tulajdonosa Ladislaus..., a loretomi (Sopron m.) szervita kolostorban állították ki, feltehetően régi magyar nyomtatvány. A meghatározásra később vissza kell térni."

20 A két mű feltehetően a pottendorfi nyomda terméke, bár hely megjelölése nélkül jelent meg. A leltári adatokat közölte Karl SEMMELWEISS, *Der Buchdruck auf dem Gebiete des Burgenlandes bis zum Beginn des 19. Jahrhunderts (1582–1823)*, Eisenstadt, 1972. (Burgenländische Forschungen. Sonderheft 4.) Lásd BORSA Gedeon könyvismertetését: *MKsz*, 1972, 237–239. – Kivégzése után Nádasdy javairól jegyzőkönyvet és leltárt vettek fel, amelyben szó esik a raktáron maradt, kinyomtatott könyvekről és jegyzéket tartalmaz 1673-ból a pottendorfi családi könyvtárból a császári könyvtárba került könyvekről. Közli SITTE Alfréd, Gróf Nádasdy Ferenc művei és könyvtára, *MKSz*, 1902, 146–158.

21 OSZK Kézirattár, Fol. Lat. 773. Relatio, fol. 35v.

22 A tartozások listáját közölte Alfred SITTE, Aus den Inventarien des Schlosses Pottendorf, *Berichte und Mitteilungen des Altertums-Vereins zu Wien* XI (1906), 70–72. Az eredeti jegyzék lelőhelye: OSZK Kézirattár, Fol. Lat. 773.

23 MAYER és az ő nyomán DURSTMÜLLER a bécsi nyomdászat történetéről írva 1671-es kiadványnak tartja.

24 VISKOLCZ Noémi levéltári kutatásai dönthetik el az eddig vitás kérdéseket, akinek segítségét itt is megköszönöm.

25 SITTE, *i. m.*, és 75; SITTE XLI (1908), 39.

11. A POZSONYI GRÜNDER-NYOMDA (1669–1673)

Az első olyan pozsonyi nyomda, amely a katolikus főpapi alapításokat követte, Gottfried Gründer 1669-ben működni kezdő tipográfiája volt. Levéltári adatok bizonyítják, hogy Gründer már 1668-ban a városba érkezett, és a tanácshoz segítségért folyamodott nyomdaalapításához.

A városban megtelepedő mester 1663-ig rokonának, a boroszlói Georg Baumann-nak a nyomdáját vezette. Nem lehetett egészen fiatal ember, mert neve faktorként már egy 1654-es boroszlói kiadványban is szerepel, és azután folyamatosan, általában a „Wratislaviae, Typis Baumannianis exprimebat Gottfried Gründer" formában.[1] Távollétében, 1667-ben, a boroszlói Baumann-nyomdát Johann Christoph Jacob faktor jegyezte.[2] Nem tudni, hogy 1664–1668 között, tehát közvetlenül Pozsonyba érkezése előtt, hol tartózkodott, melyik nyomdában tevékenykedett.

Első pozsonyi kiadványai 1669-ből valók. Négyéves itteni munkássága alatt mintegy hatvan kiadvány került ki a műhelyéből, de kevés a terjedelmesebb. Minden bizonnyal evangélikus vallású volt, ahogy a boroszlói Baumann-nyomda is. Pozsonyi nyomtatványai azonban nem kizárólag evangélikusoknak szóltak, több megbízatást kapott a katolikus egyháztól is. Kiadványai közt nagy számban szerepelnek a Pozsony tágabb környékén működő evangélikus gimnáziumok vizsgatézisei, és az ott működő tanárok egyéb munkái.[3]

Gründer nyomtatványai között olyan is szerepel, amelynek kiadója pozsonyi könyvkereskedő volt, csak a nyomtatás munkáját végezte ő. Ilyen a *Vade Mecum* című német nyelvű kegyességi munka, amelynek kiadója, amint kolofonjában olvasható, David Schäffer pozsonyi könyvkereskedő, a nyomtatás pedig Gründer műhelyében készült „am Ende des 1669. Jahrs".[4] Ugyanennek a könyvnek az 1698-as kiadása, amelyet Johann Christoph Schäffer pozsonyi könyvkereskedő (talán az előbbinek fia?) adott ki, regensburgi nyomtatás.[5] Korábbi könyvészeti munkák lehetségesnek tartották, hogy Kéry János *Theatrum sapientiae*[6] című műve Pozsonyban 1674-ben jelent meg. Ennek ellentmond, hogy ebben az évben a városban már nem működött nyomda, és a nyomtatvány tipográfiai jellemzői is arra vallanak, hogy valójában Bécsben, Leopold Voigt műhelyében készült. Ugyanígy ki kellett zárni a pozsonyi nyomtatás lehetőségét a Wesselényi-összeesküvés iratának, a *Copia literarum Stephani Vitnyédi* című röpirat kiadásváltozatainak esetében,[7] amelyek a protestáns gályarabok elleni vádiratokként szerepeltek. Nyomdai jellemzőik egyik esetben sem vallanak Gründer nyomdafelszerelésére. A röpiratkiadásokban közölt levelek 1669-es datálása sem tekinthető nyomtatási évnek.[8]

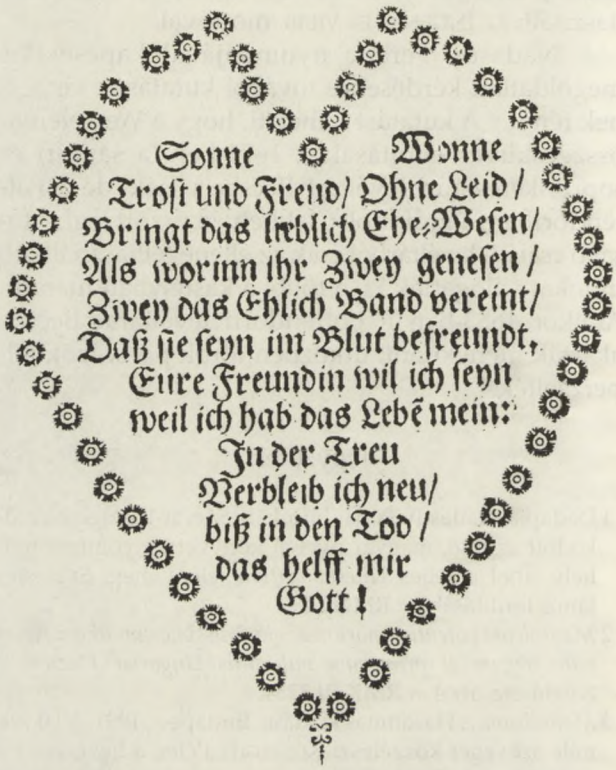

41. Szív alakú, esküvői üdvözlő vers Gründer egyik pozsonyi nyomtatványán: *Ehe-Verbündniss...*, 1669

Gründer nyomdája 1669–1670-ben volt a legtermékenyebb. Ő nyomtatta ki a soproni Tudós Társaság, a Foedus egyik tagjának, Johann Konrad Barthnak az 1670-es tanácsválasztás előtti beszédét. A *Das Oedenburgisches Rath-Haus* Lackner Kristófnak a soproni városháza számára készített emblémái alapján magyarázza a fő erényeket és a polgári bűnöket. A szerző nagytekintélyű evangélikus pap, akit a dán király, majd a bécsi protestáns követek szolgálatából hívtak meg Sopronba.[9]

1670 után Gründer kiadványaink száma csökkent. Ennek egyik oka lehetett, hogy belefogott Kéry János nagyszabású latin nyelvű művének nyomtatásába. Másik okát minden bizonnyal a Wesselényi-összeesküvés leleplezését és megtorlását követő politikai helyzetben kell keresni, amely az evangélikusokat különösen sújtotta. 1671-ben kinyomtatta Pázmány Péter *Bizonyos okok* című munkáját.[10] Korneli János

jezsuita történetíró *Res gestae in Ungaria* című munkájában[11] említi, név nélkül, azt az eretnek pozsonyi könyvnyomtatót, aki Szűz Máriát sértő éneket adott volna ki Nádasdy Ferenc országbíró kivégzése alkalmából, 1671-ben, német nyelven. Ez a nyomtatvány ma ismeretlen, nem azonosítható, példányait feltehetően elkobozták. A jezsuita történetíró úgy tudta, hogy ezután a nyomdász, aki kibékült az egyházzal (azaz katolizált?), Nagyszombatba ment. Korábban feltételezhető volt, hogy ez a „typotheta haereticus", akit Korneli említ, Gründer lett volna,[12] akiről ismert volt, hogy evangélikus vallású. Valószínűbb azonban, hogy a jezsuita történetíró által megadott életrajzi adatok nem Gründerre, hanem az ő pozsonyi műhelyében nyomdászként működő Johann Gregor Zerwegre vonatkoztak. Ezen az állásponton volt Ján Čaplovič is.[13] Gründer ugyanis 1671 után is Pozsonyban dolgozott, sőt megbízást kapott Kéry János pálos rendfőnök nagyszabású *Universa philosophia scholastica*jának[14] kinyomtatására is.

Ezzel szemben Zerweg nevével legközelebb 1672-ben mint a nagyszombati jezsuita akadémiai nyomda faktorával találkozunk. Tehát korábban Zerweg Gründer mellett dolgozhatott Pozsonyban. A nyomda legtermékenyebb évei (1669–1670) talán Zerweg ottlétének is köszönhetők.

Gründer 1673 folyamán valóban elhagyta Pozsonyt, méghozzá elég hirtelen, mert Kéry János nagyszabású könyvének nyomtatását elkezdte, de félbe hagyta. A háromkötetes terjedelmes munka nyomtatását Bécsben fejezték be, a nyomdai jellemzők alapján Johann Baptist Hacque. Az ő neve azonban a kötetekben sehol sincs említve. Ha Gründer a katolikus egyházzal ellenségeskedve hagyta volna el Pozsonyt, akkor nem nyomtatták volna rá a nevét mindhárom kötet címlapjára (jóllehet már ezeket a címlapokat sem ő nyomtatta). Valószínűbb, hogy sürgősen visszahívták a Baumann-nyomdába, mert az ott készült nyomtatványok tanúsága szerint 1673-ben már ismét Boroszlóban volt, és még 1681-ben is ő volt a Baumann-nyomda faktora.[15]

Gründer pozsonyi nyomtatványai rendkívül magas tipográfiai színvonalról és gazdag felszerelésről tanúskodnak. Különlegességnek számít J. Kusser *Altus* című hangjegyes munkájának[16] kinyomtatása 1669-ből. Néhány alkalmi nyomtatványának kiállítása is nagy tipográfiai ügyességre vall, mint a plakát alakú *Thalassio*[17] című nyomtatvány ugyanebből az évből. Kézenfekvő lett volna, hogy Boroszlóból, a Baumann-nyomdából hozta a Pozsonyban használt felszerelését. De azok a betűk és díszek, amelyeket Boroszlóban, illetve Pozsonyban használt, alig mutatnak egyezést (egy-egy lombard és két fraktúr típus látszik azonosnak).[18] Feltételezhető tehát, hogy felszerelését „útközben", azokban az években szerezte be, amelyekről semmit sem tudunk, vagyis mielőtt Pozsonyba érkezett volna. Érdekes, hogy távozása után nem hagyta ott a betűit és díszeit, mert ezek a továbbiakban nem tűnnek fel más nyomdákban – például a néhány év múlva nyomdát alapító, és korábban nála dolgozó Zerwegnél. Ha magával vitte is, Boroszlóban ugyanúgy nem látni viszont Pozsonyban használt díszeit vagy betűit, mint itthon, pedig betűtípusai közül kurzívja különösen jellegzetes.

Gründer pozsonyi felszerelése, ahogy fennmaradt nyomtatványaiból rekonstruálható, tizenhét betűtípusból, tíz nyomdai cifrából, négy iniciálésorozatból és öt fraktúr díszbetűből, azaz lombardból állt. Öntött, szétszedhető hangjegykészletével dallam nyomtatására is be volt rendezkedve.[19] Könyveit tizenöt könyvdísszel, egy IHS-emblémával és egy nagyméretű osztrák címerrel díszítette. Két könyvében rézmetszetű illusztráció is szerepel: Pozsony látképe[20] egy, a várost bemutató könyv címlapja előtt ismeretlen mestertől, és egy másik, Johann Walther portréja, a halála alkalmából kiadott nyomtatványban.[21] Ez utóbbi szignált, Mauritius Lang munkája. Gründer nyomtatványain gyakran előforduló jellegzetesség, hogy az utolsó sorok alig látszanak, alig kaptak nyomdafestéket, vagy nem egyenletes volt a sajtón a nyomás. Ennek ellenére igényes kiállítású munkák hagyták el sajtóját.

Gründer és Zerweg pozsonyi munkássága összekapcsolódik, hiszen legalább két évig együtt dolgoztak, és később Zerweg Pozsonyban önálló nyomdát működtetett. Ennek ellenére felszerelésükben nincs semmi közös. Zerweg elődjétől eltérő, bár szintén igényes felszereléssel dolgozott, amely – érthető módon – inkább a nagyszombati akadémiai nyomda felszerelésével mutat közelebbi rokonságot.

Jegyzetek

1 Mint például J. H. METZGER 1656-ban kinyomtatott *Synographia laudum Hungariae…* című művében = RMK III Pótlások 6350.

2 Johann Christoph Jacob neve szerepel Ephraim NASO *Phoenix redivivus* (Wratislaviae, 1667) című művének címlapján, ÖNB 63. G. 11 jelzeten.

3 Marta FÓRIŠOVÁ, Bratislavská tlačiareň Gottfrieda Gründera v službách banskoštiavnického evanjelického gymnazia, *Kniha*, 1999/2000, 109–113.

4 RMK II 1254.

5 RMK II 1943.

6 RMK II 1349.

7 RMK II 2046, RMK II 2047, RMK II 2048.

8 V. ECSEDY Judit, A gályarab-per propagandakiadványai – tipográfiai szempontból, *MKsz*, 2008, 1–14.

9 J. K. BARTH, *Das Oedenburgisches Rath-Haus*, Pressburg, 1670, Gründer = RMK II 1247. Ez volt a mű első kiadása. A második kiadás címlapja megtévesztésül szintén a Pressburg, Gründer megjelölést viseli, de ismeretlen helyen nyomtatták, lásd RMK III Pótlások, 6590. tétel.

10 RMK I 1124.

11 J. KORNELI, *Res gestae in Ungaria*, Tyrnaviae 1742. – Ezt az adatot SZABÓ József közölte: Adalékok a nyomdászat történetéhez Magyarországon, *Vasárnapi Újság*, 1867, 31.

12 Jozef REPČÁK még így értelmezte a szöveget: *Prehl'ad dejín kníhtlače na Slovensku*, Bratislava, 1948, 43.

13 Ján ČAPLOVIČ, *Bibliografia tlačí vydaných na Slovensku do roku 1700*, 1, Martin, 1972. – A 407. sz. tételhez hivatkozásként megadja az *Acta Jesuitarum* II. 199-et, a kárhoztatott könyv címével: *[Cantilena funebris, seu lessus Germanico idiomate pro Comite Nádasdi illis ipsis diebus Viennae Austriae vindice gladio expedito, impressus ibidem typis Posoniensibus ab haeretico typotheta excusus]*.

14 KÉRY János, *Universa philosophia scholastica*, Posonii, 1673 = RMK II 1325.

15 Boroszlóba való visszatérése utáni nyomtatványainak leírását lásd RMK III 2738, RMK III 2806, RMK III 2807.

16 ČAPLOVIČ, *i. m.*, 376.

17 *Uo.*, 374.

18 Az F 100 és F 112 fraktúr betűk egyeznek.

19 ČAPLOVIČ, *i. m.*, 376 .

20 Pozsony látképe, lásd I/1. illusztráció.

21 Walther portréja (PATAKY, 168–169) lásd I/2. illusztráció.

12. A POZSONYI ZERWEG NYOMDA (1675–1678)

Johann Gregor Zerweg pozsonyi nyomdásztevékenységének 1675–1678 között van nyoma. Szinte kizárólag katolikusok számára nyomtatott. Valószínűleg a városban hónapokig tartó pestisjárványnak esett áldozatul, 1678-ban.

Szűk négy évig tartó munkássága idejéből tizenegy nyomtatványát ismerjük, köztük vannak terjedelmes, több száz lapból álló kiadványok is, nyelvi megoszlásuk szerint német, latin és magyar nyelvűek. Mindjárt az első évben nagyszabású, latin nyelvű könyv került ki sajtója alól, Sigray Ferenc *Speculum passionis Domini Nostri Jesu Christi* című munkája.[1] Címlapján a Golgota-jelenetet ábrázoló fametszet, amelynek érdekessége, hogy előző évben még a nagyszombati akadémiai nyomda egyik könyvét díszítette. Ennek magyarázatát Zerweg korábbi pályafutásában találni.

Korneli János jezsuita történetíró *Res gestae in Ungaria* című munkájában említi[2] név nélkül azt az eretnek pozsonyi könyvnyomtatót, aki Szűz Máriát sértő éneket adott volna ki Nádasdy Ferenc országbíró kivégzése alkalmából, 1671-ben, német nyelven. Ez a nyomtatvány ma ismeretlen, nem azonosítható, példányait feltehetően elkobozták. A jezsuita történetíró úgy tudta, hogy ezután a nyomdász, aki kibékült az egyházzal (azaz katolizált?), Nagyszombatba ment. Korábban feltételezhető volt, hogy ez a „typotheta haereticus" Gründer,[3] akiről ismert volt, hogy evangélikus vallású. Valószínűbb azonban, hogy a jezsuita történetíró által megadott életrajzi adatok nem Gründerre, hanem az ő pozsonyi műhelyében nyomdászként működő Johann Gregor Zerwegre vonatkoztak, ahogy azt Ján Čaplovič állítja bibliográfiájában. Gründer ugyanis 1671 után is folyamatosan Pozsonyban dolgozott.

Zerweg neve először 1672-ben, mint a nagyszombati jezsuita akadémiai nyomda faktora, két nyomtatványon tűnik fel. De találkozunk a nevével egy korabeli iraton, 1671. május 3-án is, amikor a magát „Johann Gregor Zerweg Buchdrucker und Formschneider"-ként megnevező nyomdász a pozsonyi városi fogdában és Gabriel Ivultól, a nagyszombati nyomda prefektusától 12 cseh forintot kap kölcsön. Ennek ellenében kötelezi magát, hogy négy vagy öt héten belül ezt megadja, ellenkező esetben zálogba veti nyomdáját, hogy az összeget ki tudja fizetni. Mindezt aláírásával igazolja, Gabriel Ivul aláírása szintén szerepel.[4] Az irat érdekessége, hogy Zerweg 1671-ben saját nyomdájáról beszél, amelyet szükség esetén elzálogosít. Ebben az időben feltételezésünk szerint még Gründernél dolgozott, és önálló tipográfiájára ebben az időben semmi jel nem utal.

Az 1671. május 3-i irat után születhetett az a megállapodás, amelynek eredményeképpen a jól képzett és fametszőként is alkalmazható Zerweg átkerült (már katolizált?) a nagyszombati akadémiai nyomdába faktornak. Kérdés, hogy az 1672-es év másik három, a könyvészet által nyilvántartott nagyszombati nyomtatványa is az ő faktorsága idején készült-e, mindenesetre ezek a nyomdász neve nélkül jelentek meg. Érdekes, és egyelőre megválaszolatlan kérdés, hogy Zerweg 1672 után is ottmaradt-e a nagyszombati nyomdában? Neve a továbbiakban nyomtatványon nem szerepel, ugyanakkor ismereteink szerint pozsonyi munkássága csak 1675-ben kezdődött, pedig a pozsonyi Gründer nyomdász már 1673-ban távozott a városból. Zerweg 1673–1674. évi tevékenységéről semmit sem tudni. A Golgotát ábrázoló fametszete azonban, amely 1674-ben még Nagyszombatban, 1675-ben már

42. Páduai Szent Antal életének ugyanaz a jelenete a nagyszombati 1662-es és 1675-ös rézmetszetű ábrázoláson, és az előbbi kiadás képe alapján készült pozsonyi, fametszetű ábrázolás Zerweg nyomdájából (1677)

Zerweg pozsonyi nyomdájában volt, azt bizonyítja, hogy 1674-ben még Zerweg is a nagyszombati akadémiai nyomdában dolgozhatott, és feltehető, hogy mint saját készítésű metszetét vitte magával újonnan megalapított pozsonyi nyomdájába.

Az 1673-ig Pozsonyban nyomtató Gottfried Gründer és az 1675-ben ugyanitt dolgozni kezdő Zerweg munkássága összekapcsolódik, hiszen legalább két évig együtt dolgoztak. Zerweg azonban elődjétől eltérő, szintén igényes felszereléssel dolgozott, amely Gründerével semmi azonosságot nem mutat, hanem – érthető módon – inkább a nagyszombati akadémiai nyomda felszerelésére hasonlít.

Zerweg nyomdász és fametsző volt, és ennek nyomait betűkészletében is látni. Nyomdája összesen tizenegy betűtípussal, köztük német nyelvű kiadványok készítésére alkalmas fraktúr betűkkel volt felszerelve. Két címbetűje azonban nem fémből készült öntött betű, hanem jellegzetes alakja alapján arra lehet következtetni, hogy erre az alkalomra készült fametszetű betű.[5] Nem tudni, hogy tíz könyvdísze között is van-e, amely saját metszése, sőt, elképzelhető, hogy elődjének, Gründernek is metszett könyvdíszeket az alatt az idő alatt, amíg együtt dolgoztak. Neki is van nagyméretű, fametszetes birodalmi címere, de nem ugyanaz, mint amelyet Gründer használt. Az *Officium S. Amtonii* című különösen gazdagon illusztrált könyvecskében nyolctagú fametszetű szentképsorozat illusztrálja a szent életét (Pozsony, 1677).[6] A könyvecskének a következő évben, 1678-as évszámmal, címlapkiadása is megjelent Zerwegnél, vagyis az újranyomtatott címlapot kivéve, a könyv belseje, a képekkel együtt, azonos az 1677-es kiadással.[7] A könyvben szereplő fametszetek mindegyike pontos utánmetszése a nagyszombati akadémiai nyomda 1662-es kiadásában szereplő rézmetszetű képeknek. Nagyszombatban ugyan megjelent ugyanez második kiadásban is, 1675-ben, de itt a rézmetszetű képek egy része a korábbi kiadás tükörképes újrametszése. Zerwegnél azonban az első kiadás szolgált mintául. Minthogy fametsző is volt, lehetséges, hogy az *Officiuma,* pozsonyi kiadásában szereplő képeket ő maga metszette. *Liliom kertecske* című imádságos könyvét (1675) rézmetszetek díszítik.[8]

A következő évben, 1676-ban, amint címlapján olvasható, a váradi 4. kiadás nyomán készült Balassi–Rimay *Istenes énekin*ek kiadása, amelynek Zerweg volt a nyomdásza, de Faber Mihály a kiadója.[9] Az osztrák örökös tartományokból érkező katolikus vallású Fabert 1673-ban felvették a pozsonyi könyvkereskedők céhébe, majd 1674-ben a pozsonyi polgárjogot is elnyerte. Balassi és Rimay verseit a saját költségén adta ki, és nyomatta ki Zerwegnél. Zerweg kinyomtatta még Kéry János, későbbi pálos rendfőnök latin nyelvű munkáját Szelepcsényi György esztergomi érsek életéről és munkásságáról.[10] 1677-ből három nyomtatványa ismeretes, mindhárom vallásos: az egyik Páduai Szent Antal már említett latin nyelvű *Officiuma*,[11] a másik egy miséknél használt *Officium*,[12] a harmadik pedig P. Senquirny magyarra fordított kézikönyve Szent Bonaventura életéről, amelyet névtelen ferences rendi fordítója a nagyszombati és pozsonyi apácáknak ajánlott.[13] Zerweg tipográfiája városi

nyomdaként is működött, ezt bizonyítja az 1676-ban kiadott *Vectigal* című latin nyelvű, árszabásokat közlő kiadványa[14] és a példány alapján ma már nem található, 1678-ban kiadott pestis elleni körlevele.[15]

A pestisjárványban halt meg maga a nyomdász is. Munkásságának utolsó évében készült, különlegességnek és ritkaságnak számító nyomtatványa a puskaművesség kézikönyve, a pozsonyi vár és a város fegyvertárnokától Johann Ludwig Gössingertől, *Pixnmeisterey* címmel.[16] A német nyelvű kézikönyvben hét rézmetszetű ábra is található. Egyik fejezete a különféle „tüzes játékokról", azaz a tűzijátékokról szól. A könyvet a szerző tíz pozsonyi polgárnak ajánlotta, közülük hárman puskaművesek, de volt közöttük kőfaragó, udvari asztalos, és több magas rangú katona is.

Nagyon valószínű, hogy Johann Ferdinand Sonntag – aki 1698-ban a pozsonyi tanácsnál könyvnyomda-alapítási és letelepedési engedélyért folyamodott – nem kapta meg a kért engedélyt, így elállt tervétől. Mindazok a címlapjukon Pozsonyt megjelölő kiadványok, amelyeket a könyvészet 1681 és 1698 közötti évekből számon tart, esetleg pozsonyi kiadónál,[17] de idegen nyomdában készültek. A pozsonyi könyvkereskedők ugyanis kiadással és könyvterjesztéssel is foglalkoztak. Más esetekben hamis impresszumú[18] kiadványokról van szó, vagy olyanokról, amelyekből nincs példány, és csak feltételezték, hogy esetleg Pozsonyban készülhettek.

Nem működött nyomda Pozsonyban akkor sem, amikor Mauritius Lang elkészítette 1682-ben a pozsonyi evangélikus egyház újévi köszöntőjét, amelynek nemcsak virágos kerete és Jézust ábrázoló középső metszete, hanem *Jesus der Sieg- und Friedenfürst* című teljes szövege is rézbe metszett.[19] A Zerweg-nyomda 1678-ban történt megszűnésétől a XVII. század második évtizedéig, Johann Paul Royer nyomdász letelepedéséig, Pozsonyban nem működött könyvnyomtató műhely.

Jegyzetek

1 RMK II 1375 címlapján (Pozsony, 1675).
2 KORNELI János, *Res gestae in Ungaria Tyrnaviae, 1742.* – Ezt az adatot SZABÓ József közli: Adalékok a nyomdászat történetéhez Magyarországon, *Vasárnapi Újság*, 1867, 31.
3 Jozef REPČÁK, *Prehl'ad dejín kníhtlače na Slovensku*, Bratislava, 1948, 43.
4 MOL E 152 Acta Jesuit. Regestr. Coll. Posoniens. Fasc. 12. Nr. 1. A német nyelvű eredeti szövege: „Ich Johann Gregorius Zerweg Buchdrucker und formschneider bekenne, daß ich von der Accademischen Druckerey so in Tyrnau ist, durch den Wohl-Ehrwürdigen Herrn Pater Gabriel Ivul empfangen zwölf Gulden behmischer Wehrung paar Gelt, welche zwölfff Gulden vorgestreckt, ich in vier oder 5 Wochen wiederumb erstatten will. Wiedrigenfalls soll meine Druckerey verpfand seyn, davon solche Schuld 10 richtig zu machen. Dieses bezeuget meine aigene Handschrifft und Pettschafft treuclich und ohne Gefehrde. Actum zu Preßburg in arresto Civico den 3. May 1671. Johannes Gregorius Zerweg."
5 Lásd IX/4A és 5A betűtípus.
6 *Officium cum brevi compendio vitae S. Antonii Paduani* (Pozsony, 1677) = RMK II 1412.
7 RMK II 1412 és 1678-as címlapkiadása az MTA Könyvtárában.
8 RMK I 1186 (Pozsony, 1675).
9 RMK I 1207.
10 RMK II 1387.
11 RMK II 1412.
12 RMK II 1413.
13 RMK I 1218.
14 RmK II 1388.
15 Ján ČAPLOVIČ, *Bibliografia tlačí vydaných na Slovensku do roku 1700*, 1, Martin, 1972, 437a (suppl.).
16 Uo., 436. tétel.
17 E. THOMAE, *Vade mecum* (Pressburg, 1698) című kiadványának csak a kiadója, Johann Christian Schäfer pozsonyi, valójában regensburgi nyomtatvány = RMK II 1943.
18 Mint a *Curieus-historisches...*, Pressb., 1690, ny. n. RMK II 1676.
19 Hasonmása közölve: *MKsz*, 1908, 105.

KATALÓGUS

A KATALÓGUS HASZNÁLATA

A Katalógus a XVII. századi, Magyarországon nyomtatott – és fennmaradt – könyvek illusztrációiról, könyvdíszeiről és betűiről kíván áttekintést adni, vagyis a teljes sokszorosított grafikai emlékanyagról. Nyomdák, azaz műhelyek szerint rendszerezi az emlékanyagot a teljesség igényével, vagyis mindazt, amit ma legalább töredék formájában ismerünk. A XVII. században az ország huszonkilenc nyomdahelyén folyt hosszabb-rövidebb ideig könyvnyomtatás. A huszonkilenc nyomdahelyen azonban ennél jóval kevesebb, huszonegy önálló tipográfia dolgozott, tekintve, hogy voltak olyan műhelyek, amelyek helyüket több ízben is változtatták, és olyan városok is, ahol egyidejűleg két különböző nyomda működött. A mostani kötetben – nagyjából földrajzilag szétválasztva – a dunántúli és észak-magyarországi nyomdák tipográfiai és grafikai anyaga található: tizenkét, egymástól független műhely termése. (A következő kötet foglalja majd magában a további felső-magyarországi, valamint a kelet-magyarországi és erdélyi nyomdákat.)

A Katalógus az egyes műhelyek felszerelését alapításuk időrendjében mutatja be. Az előzőhöz hasonlóan ebben a században is voltak olyan műhelyek, amelyek helyüket többször változtatták, mint a cseh exulánsok (menekültek), vagy a dunántúli reformátusok nyomdája. Amennyiben ugyanaz a dísz vagy betű későbbi időpontban máshová, más műhelybe került, akkor az mindkét helyen szerepel utalásként (kisebb fokozatú betűvel megkülönböztetve). Célunk ezzel az, hogy egy-egy nyomda teljes felszerelését együtt mutassuk be. A Katalógusban egy-egy betűtípus vagy dísz korábbi, esetleges külföldi előfordulását, eredetét vagy más műhelyben való továbbélését akkor is jeleztük (ugyancsak kisebb fokozatú betűvel megkülönböztetve), ha az visszanyúlik a XVI. századba, vagy továbbél a XVIII. században. Ez utóbbi esetben azonban ezek regisztrálása Katalógusunkban nem teljes, minthogy a XVIII. századra vonatkozóan nincs még ilyen teljes áttekintésünk. Megtörténhet tehát, hogy a későbbiekben, amikor a XVIII. század hasonlóan részletes feldolgozása megtörtént, még további, XVII. századból származó díszek vagy betűk használatára is fény derül.

A Katalógus az egyes nyomdák könyvdíszeit és betűit a következő csoportosításban rendszerezi:

I. Illusztráció
II. Címlapkeret – keretdísz
III. Nyomdászjegy – címer – embléma
IV. Fejléc – záródísz
V. Ábra – térkép
VI. Iniciálé
VII. Hangjegy
VIII. Nyomdai cifra
IX. Betű

E nagyobb csoportokon belül minden egyes illusztráció, címlapkeret, fejléc, ábra stb. egyedi sorszámmal is el van látva, időrendben haladva a legkorábban használtaktól a később megjelentekig. A szigorú időrendi sorrendtől az alábbi esetekben tekintettünk el: sorozatok összetartozó darabjai, korábbi dísz és későbbi átdolgozása, valamint ugyanannak a témának a változatai esetében. Az előző kötethez képest változás, hogy a III. Nyomdászjegy – címer – embléma kategóriát Nagyszombat és Pozsony esetében tovább bontottuk, hogy a nagy mennyiségű, a korábbi időkre nem jellemző emblémák külön áttekinthetők legyenek. Az iniciálék sorozatonként kaptak önálló számot, a betűk típusonként. A betűk megkülönböztetésére – a méret mellett – a betűfajtát is jelöltük, az alábbiak szerint:

A = antikva
C = cirill
F = fraktúr
G = görög
H = héber
K = kurzív
S = schwabachi

(például a 2A 84 esetében a 2. szám a betűtípusnak a műhelyen belüli sorszáma, A = antikvatípus, 84 = olyan betűtípus, amelyből 20 sor 84 mm magas). A betűk is megjelenésük időrendjében következnek, az időrenden belül a nagyobb típusoktól haladva a kisebbek felé. Azonos méretű betűknél előbb az antikva, majd a fraktúr stb. kerül sorra. Néhány esetben a betűk felsorolását az egy dúcra metszett, szavakat alkotó betűk nyitják meg, utánuk következnek a szedett betűk.

A betűknél a szöveg húsz sorának magasságát adtuk meg, amennyiben egybefüggő szövegek nyomtatására használták, és a betűsorozatokhoz szövegminta is járul. Ilyenkor a Katalógusban a szövegmin-

ták forrását is közöljük, vagyis azt, hogy a táblákon bemutatott szövegrészletet melyik nyomtatványból vettük. A kiemelő-, azaz címbetűk esetében a betű magasságát adtuk meg milliméterben. A bemutatott betűsorozatokat gyakran iniciálék és nyomdai cifrák kísérik, ily módon érzékeltetve ezeknek a díszeknek a nyomtatott könyvön belüli szerepét. A nyomdai cifrák azonban, a többi díszítőelemhez hasonlóan, rendszerezve is megtalálhatók minden műhelynél. Valamennyi nyomdai cifrát a 217–218. lap összeállítása mutatja be. A Katalógus rövid leírást ad az illusztrációkról, a könyvdíszekről és az iniciálésorozatokról, de a benne szereplő minden egyes tételhez a táblákon bemutatott reprodukció is járul, ugyanazzal a sorszámmal. Az illusztrációk és könyvdíszek méretadatai milliméterben vannak megadva (például 55×46). Következetesen előbb a magasság, azután a szélesség számadatai szerepelnek. Újdonság a korábbi kötethez képest, hogy a Katalógus minden fejezete, azaz minden nyomda díszeinek és betűinek bemutatása után felsoroljuk azokat a könyveket – szerző és rövid cím megadásával –, amelyekben a díszek, az illusztrációk stb. előfordulnak.

Minthogy az illusztrációink és könyvdíszeink túlnyomó többsége fametszetről készült, a Katalógusban csupán a rézmetszettechnikát jelöltük meg külön. Nem foglalkoztunk annak eldöntésével, hogy eredeti, fából készül metszet (dúc) szolgált-e a nyomtatás alapjául, vagy fametszetről öntött dísz (öntvény). A Táblákon közölt díszek ezek eredeti állapotát tükrözik: néha kopottak, sérültek.

Az illusztrációk és könyvdíszek felsorolásában megadtuk azt az időkört, amelyben használatban voltak, valamint a kérdéses dísz általunk ismert valamennyi előfordulási helyét. Ettől a gyakorlattól csupán az iniciálék és a betűtípusok esetében tértünk el: az előbbieknél néhány előfordulást, az utóbbiaknál csak azt az időkört jelöltük meg, amíg – nyomtatványokkal bizonyítottan – használatuk kimutatható. A könyvdíszek és illusztrációk felhasználásának regisztrálásakor az alapvető bibliográfiák tételszámára hivatkozunk, valamint levél- vagy lapszámra (utóbbira zárójelben), ennek hiányában füzetjelre. Ezt csak akkor hagytuk el, ha egyleveles nyomtatványról van szó, vagy egyértelmű, hogy a címlapkeret a címlapon található.

Összegezve a XVII. századi magyarországi könyvnyomtató műhelyekben használt, napjainkig nyomtatványokban fennmaradt sokszorosított grafikai emlékeket: 1120 illusztrációt (ebből 615 fametszetű, 505 rézmetszetű), továbbá 317 könyvdíszt, 37 ábrát és térképet, 430 iniciálét, négyféle, részben fametszetű, részben öntött kottát, 153 nyomdai cifrát és 385 betűtípust regisztráltunk (amennyiben a több műhelyben használt díszeket, iniciálékat, betűket minden alkalommal külön-külön számításba vesszük).

A Katalógusban Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszerelésével kapcsolatban Holl Béla könyvére támaszkodtunk, annak sorszámozását vettük át (*Ferenczffy Lőrinc, egy magyar könyvkiadó a XVII. században*, Budapest, 1980). A rézmetszetek leírásánál Pataky Dénesnek *A magyar rézmetszés története* (Budapest, 1951) című összefoglalására hivatkoztunk.

GUIDE TO THE CATALOGUE

The Catalogue provides an overview of artwork, book ornamentation, and typefaces – with the complete heritage of typographic and graphic work – that appeared in books printed in seventeenth-century Hungary. With the intention of being exhaustive, it classifies this material according to presses (workshops), that is, all surviving printed matter that has come down to us at least in fragment form. In the seventeenth century there were twenty-nine printing sites around the country, active at various times. However, there were only twenty-one independent typographies, on account of the fact that some of the workshops moved several times and there were towns where more than one workshop coexisted side by side.

The present Volume I of the seventeenth century contains the ornamentations and typefaces of printing presses in Western Hungary and in part of Northern Hungary constituting roughly a geographic unit: the graphic material displayed here is the product of twelve independent printing shops. A second volume for the seventeenth century will cover the remaining printing presses in Northern (Upper) Hungary as well as workshops in Eastern Hungary and Transylvania.

The Catalogue presents the apparatus of each workshop chronologically, according to the time they were set up. Similarly to the previous volume there were printing establishments active at several locations (like that of the Czech exulants or the press of the Transdanubian Calvinists). When the same ornament or typeface was moved at a later time to a different location or workshop, it features at both locations (distinguished by lower case font). The idea was to present the various elements comprising the apparatus of a press together. If a typeface or ornament dated from an earlier period, appeared outside Hungary, or was later transferred to a different workshop, the Catalogue records it nevertheless (set in smaller type), even if it was used previously in the sixteenth century (with references to the previous volume covering the fifteenth–sixteenth centuries) or survived well into the eighteenth century. However, lacking as we do a complete overview for the eighteenth century, our inventory of such typefaces and ornaments may well be incomplete. Consequently, it is possible that after the eighteenth century has been processed in similar detail, further ornaments or typfaces dating from the seventeenth century will come to light. The same way, there are also typefaces and ornaments that were transferred to Hungarian printing sites outside the scope of the present volume.

The Catalogue classifies the decorative elements and typfaces of each press as follows:

I. Illustration
II. Title page, title page frame, border
III. Printer's device, coat of arms, emblem
IV. Vignette, heading, tailpiece
V. Figure, map
VI. Initial
VII. Music type
VIII. Priters' flower
IX. Typeface

Within these larger categories each illustration, title page border, vignette, figure, etc. has been assigned an individual serial number – in chronological order, from the earliest to the latest. The only exceptions from this strict order were the following: items of series, ornaments that were later remodelled, varieties ont he same theme. Although the structure of the present volume agrees with that of the previous one covering the fifteenth–sixteenth centuries, a minor alteration was introduced: category III was further divided into IIIA including coats of arms and printer's devices, while IIIB is for emblems. These latter are especially characteristic for the printing sites Nagyszombat and Pozsony. The initials of the same series were assigned individual numbers, likewise the characters of the same typeface. In order to distinguish the letters, in addition to the size, the typeface was also indicated as follows:

A = Roman
C = Cyrillic
F = Fraktur (German)
G = Greek
H = Hebrew
K = Italic
S = Schwabacher

(For example, in 2A 84 the 2 is the typeface's serial number in that particular workshop, A stands for

Roman type, and 84 means the 20 lines of this particular type in millimetres.) The type characters, too, are classified chronologically, according to their date of first appearance, and proceed from the larger types to the smaller ones within the chronology. In the case of identical-sized characters the Roman tpye is followed by the fraktur, etc. With each typeface, the height of 20 lines in that type is indicated (assuming it was used for running texts) and a sample text is also provided. The source of every sample text is indicated in the Catalogue. The height of title letters is given in millimetres. The catalogued typefaces are often accompanied by initials and printers' flowers to give an idea of the place these ornaments would have occupied in the book they appeared in. Like all decorative elements, the printers' flowers are classified for each workshop. Pages 217–218 display all the printers' flowers used in the part of Hungarian presses dealt with here. The Catalogue also provides a short description of the artwork, book ornaments and initials, and each is reproduced in the Plates under the same serial number. The dimensions of the illustrations and book ornaments are given in millimetres (e.g. 55×46) with the height first, then the width.

Due to the fact that the artwork and ornamentation are preponderantly woodcuts, the Catalogue only indicates where the copperplate technique was applied. The Catalogue does not concern itself with whether original wooden printing blocks or casts moulded from woodcuts were used in the printing of an individual ornament.

The Catalogue of artwork and ornamentation indicates the time frame within which each item was in use, as well as all of the known locations (printed books) where it was used. The only exceptions here are the initials and typefaces: in the former only a few occurrences are indicated, in the latter the time frame within which their use can be verified by printed matter. Otherwise all occurrences are registered with bibliographical reference. The bibliographies referred to can be found at the end of each section dealing with a particular printing shop. A novelty of the present volume is that at the end of each section a short-title description is also given about the decorated products of the respective workshop toghether with the bibliographic reference.

The catalogue contains the inventory of the entire surviving graphic/typographical heritage used in printing establishments of Western and Northern Hungary in the seventeenth century: 1120 illustrations (of these 615 woodcuts, 505 copperplates) 317 head- and tailpieces, 37 figures and maps, 430 initials, 4 music types, 153 sorts of printers' flowers, and finally 385 printing types (where the ornaments, initials and letters used in more than one workshop were registered separately at each location of occurrence).

In connection with the Vienna printing equipment of Lőrinc Ferenczffy we have relied on *Ferenczffy Lőrinc, egy magyar könyvkiadó a XVII. században* (Budapest 1980) by Béla Holl, also adopting the serial numbers he used. When describing copperplates there are always references to the basic work *A magyar rézmetszés története* (Budapest 1951) by Dénes Pataky.

1. KÁPTALANI NYOMDA NAGYSZOMBATBAN (1578) 1601–1609
Az esztergomi káptalan nyomdája
Nagyszombatban (1578) 1601–1609
(Korábban Telegdi-nyomda)

I. ILLUSZTRÁCIÓ
Tizenkét hónapábrázolás kalendáriumhoz (26×59). Az 1603., 1604. és 1607. esztendőre szóló naptárakból maradt csak fenn példány. Ezek közülis mindössze az 1604. évre szóló naptár teljes, a többi töredék, tehát a hónapképek teljes sorozata csak egy kalendáriumban található meg. Ebben a kalendáriumban tíz hónapkép azonos a korábbi században használttal, kettő viszont más, eddig nem szereplő, de méretben azonos ábrázolás: a májusi és az augusztusi hónapkép – RMNy 904, RMNy 917, RMNy 946
Nagyszombat, 1603–1606
A Telegdi-nyomda a XVI. században 1579 óta használta.

A hónapképek egyenként, előfordulásukkal:
1. Január – RMNy 904, A_{2b}, RMNy 917, A_{2b}
Nagyszombat, 1603–1604
2. Február – RMNy 904, A_{4b}, RMNy 917, A_{4b}
Nagyszombat, 1603–1604
3. Március – RMNy 904, A_{6b}, RMNy 917, A_{6b}
Nagyszombat, 1603–1604
4. Április – RMNy 904, A_{8b}, RMNy 917, A_{8b}
Nagyszombat, 1603–1604
5. Május – RMNy 917, B_{2b}
Nagyszombat, 1604
6. Június – RMNy 904, B_{4b}, RMNy 917, B_{4b}
Nagyszombat, 1603–1604
7. Július – RMNy 904, B_{6b}, RMNy 917, B_{6b}
Nagyszombat, 1603–1604
8. Augusztus – RMNy 917, B_{8b}
Nagyszombat, 1604
9. Szeptember – RMNy 904, C_{2b}, RMNy 917, C_{2b}, RMNy 946, C_{2b}
Nagyszombat, 1603–1606
10. Október – RMNy 904, C_{4b}, RMNy 917, C_{4b}
Nagyszombat, 1603–1604
11. November – RMNy 917, C_{6b}, RMNy 946, C_{6b}
Nagyszombat, 1604–1606
12. December – RMNy 917, C_{8b}, RMNy 946, C_{8b}
Nagyszombat, 1604–1606

II. CÍMLAPKERET – KERETDÍSZ –

III. NYOMDÁSZJEGY – CÍMER – EMBLÉMA
1. Magyar címer, korona nélkül (32×25) – RMNy 917, E_{7b}
Nagyszombat, (1583–1594) 1604
A Telegdi-nyomda a XVI. században is használta (lásd ott 2. címer)
Nagyszombat, 1583–1594

IV. FEJLÉC – ZÁRÓDÍSZ
1. Téglalap alakú fonadékos dísz (28×68) – RMNy 905, utolsó l., RMNy 984, a_{8b}
Nagyszombat, 1601–1609
A Telegdi-nyomda a XVI. században is használta (lásd ott 5. dísz)
Nagyszombat, 1588–1600
A dísz továbbélése a XVII. században előbb a Forgách Ferenc által alapított érseki nyomdában Nagyszombatban (lásd ott IV/7. záródísz), majd a fejedelmi nyomdában Kassán és Gyulafehérvárott:
Nagyszombat, 1619
Kassa, 1621
Gyulafehérvár, 1624–1636

V. ÁBRA – TÉRKÉP –

VI. INICIÁLÉ
1. Bibliai alakokat vagy planétákat ábrázoló iniciálé. Csak N betű (22×23) – RMNy 905
Nagyszombat, (1578) 1603
Korábban Bécsben, a jezsuita nyomdában:
Bécs, 1560
2. Iniciálé fekete alapon virágokkal, csillagokkal és pontozott motívumokkal. Csak P betű (23×23) – RMNy 905
Nagyszombat, (1578) 1603
A sorozat E betűjének továbbélése a XVII. században (feltehetően a Forgách Ferenc által alapított pozsonyi érseki nyomda révén) a gyulafehérvári fejedelmi nyomdában:
Gyulafehérvár, 1636

VII. HANGJEGY –

VIII. NYOMDAI CIFRA
1. = Nyomdai cifrák, 1.
Nagyszombat, (1579) 1603–1606
2. = Nyomdai cifrák, 2.
Nagyszombat, (1579) 1603–1609
3. = Nyomdai cifrák, 3.
Nagyszombat, (1579) 1603
4. = Nyomdai cifrák, 4.
Nagyszombat, (1579) 1603

IX. BETŰ
1A 8mm, Nagyszombat, (1578) 1603
2K 148 (szövegminta: RMNy 905),
Nagyszombat, (1578) 1603

3A 110 (szövegminta: RMNy 905),
Nagyszombat, (1578) 1603
4K 110 (szövegminta: RMNy 905),
Nagyszombat, (1578) 1604
5K 88 (szövegminta: RMNy 905),
Nagyszombat, (1578) 1603
6A 6 mm,
Nagyszombat, (1588) 1603
7A 85,
Nagyszombat, (1578) 1606
8A 5 mm,
Nagyszombat, (1588) 1603
9A 113 (szövegminta: RMNy 985),
Nagyszombat, (1588) 1609
10K 113 (szövegminta: RMNy 985),
Nagyszombat, (1588) 1609

A DÍSZEKET TARTALMAZÓ KÖNYVEK JEGYZÉKE
A NAGYSZOMBATI TELEGDI- (KÁPTALANI) NYOMDA ILLUSZTRÁLT KIADVÁNYAI

RMNy 904 *Calendariom... ez mostani 1603. esztendöben,* Nagyszombat, 1603
RMNy 905 Pázmány P., *Felelet Magyari István sárvári...,* Nagyszombat, 1603
RMNy 917 *Calendariom... ez mostani 1604. esztendöben,* Nagyszombat, 1604
RMNy 946 *Calendariom ... ez mostani 1607. esztendöben,* Nagyszombat, [1606]
RMNy 984 P[ázmány] P., *Az nagy Calvinus Ianosnac,* Nagyszombat, 1609
RMNy 985 (Rudinai J., *Lelki szarandoksag.*) [Nagyszombat, 1609]

2. NYUGAT-DUNÁNTÚLI EVANGÉLIKUS NYOMDA
(1582) 1601–1643
(Korábban: Manlius-nyomda, 1582–1600–)

Joannes Manlius nyomdatulajdonos, nyomdász, 1582–1605
Keresztúr, 1601, 1603–1605
Sárvár, 1602
Farkas Imre nyomdatulajdonos, nyomdász, –1608–1643
Keresztúr, 1608–1620
Csepreg, 1625–1643
Nádasdy (II.) Ferenc patrónus, (1598) – 1605
Nádasdy Pál patrónus, 1613–1634
Nádasdy Pálné Révay Judit patrónus, 1635
Nádasdy (III.) Ferenc patrónus, 1634–1640 – (1643)

I. ILLUSZTRÁCIÓ
1–10. Kalendáriumi hónapábrázolások. Az égövi jelek a képek felső részében középen, felhőkoszorúban helyezkednek el. A tizenkét hónapkép mindegyike Manliusnál 1592 óta volt használatban (lásd XVI. század, I/47–58. illusztrációk). Közülük a februári és márciusi hónapkép a nyomda eddig ismert XVII. századi naptáraiban nem fordul elő. (22×56) – RMNy 903, RMNy 998, RMNy 1137, RMNy 1323, RMNy 1560, RMNy 1575

A hónapképek egyenként, előfordulásaikkal:
1. Január hónapképe – RMNy 998, A_{2b}
Keresztúr, 1610
2. Április hónapképe – RMNy 903, A_{2b}, RMNy 998,A_{4b} (tévesen február hónapnál), RMNy 1323 , A_{2b} (tévesen február hónapnál)
Keresztúr, 1603–1610
Csepreg, 1625
3. Május hónapképe – RMNy 903, A_{8b}, RMNy 998, B_{2b}, RMNy 1323, A_{8b}
Keresztúr, 1603–1610
Csepreg, 1625
4. Június hónapképe – RMNy 998, A_{8b}, és RMNy, 1137, A_{8b} (tévesen április hónapnál)
RMNy 1323, [ ]$_{2b}$, tévesen január hónapnál, A_{6b} (tévesen április hónapnál), B_{2b} (megfelelő helyen, június hónapnál), C_{6b} (tévesen december hónapnál)
Keresztúr, 1610–1617
Csepreg, 1625
5. Július hónapképe – RMNy 998, B_{6b}, RMNy 1323, B_{4b}
Keresztúr, 1610
Csepreg, 1625
6. Augusztus hónapképe – RMNy 903, A_{4b} (tévesen február hónapnál is), B_{6b}, RMNy 998, A_{6b} (tévesen március hónapnál), B_{4b} (tévesen június hónapnál), RMNy 1323, B_{6b}
Keresztúr, 1603–1610
Csepreg, 1625
7. Szeptember hónapképe – RMNy 903, B_{8b}, RMNy 998, C_{2b}, RMNy 1323, A_{4b} (tévesen március hónapnál), B_{8b} (megfelelő helyen, szeptember hónapnál)
Keresztúr, 1603–1610
Csepreg, 1625
8. Október hónapképe – RMNy 903, C_{2b}, RMNy 998, C_{4b}, RMNy 1323, C_{2b}
Keresztúr, 1603–1610
Csepreg, 1625

9. November hónapképe – RMNy 903, C_{4b}, RMNy 998, C_{6b}, RMNy 1323, C_{4b}, RMNy 1575, [ ]$_{2b}$ (tévesen január hónapnál)
Keresztúr, 1603–1610
Csepreg, 1625–1634
10. December hónapképe – RMNy 903, A_{6b} (tévesen február hónapnál is), C_{6b}, RMNy 998, C_{8b}
Keresztúr, 1603–1610
11. Krisztus-kép profilból, kettős ovális keretben (52×47) – RMNy 1560, a_{1b}
Csepreg, 1633

II. CÍMLAPKERET – KERETDÍSZ

1. Fent az Atyaisten emblémában, lent a Szentlélek galamb képében, a keret négy sarkában a négy evangélista. A Szentlélek alakja alatt a metszetet készítő „H. V.", azaz Heinrich Vogtherr monogramja (160×120 mm) – RMNy 1560
Csepreg, 1633
Manlius a XVI. században is használta (lásd ott II/3. címlapkeret):
Németújvár, 1583–1584
Monyorókerék, 1588
Manlius korábban Laibachban használta 1578-ban, majd Varasdon 1586-ban

III. NYOMDÁSZJEGY – CÍMER – EMBLÉMA

1. Lackner Kristóf rézmetszetű címere: víz fölött nádszállal kettéosztott címerpajzs, jobboldalt rák, baloldalt hattyú. A címert babérkoszorú övezi, fent írásszalagon FIAT VOLUNTAS TUA, lent két egymásba kapcsolódó kéz könyvet tart, „S. F. S. N. S. 1604" felirattal. A betűk feloldása: S(igillum) F(oederis) S(ociorum) N(obilium) S(emproniensium), azaz a soproni Tudós Társaság pecsétje és latin nevének kezdőbetűi. A címer alá metszett szöveg: INSIGNIA CHRISTOPOHORI LACKHNER I. U. D. A rézmetszet szignálatlan, de rajza és rézbe metszése is Lackner Kristóftól származik. A rézmetszet Lackner Kristóf *Florilegus Aegyptiacus* című munkájához készült, és eredeti rézlemeze is fennmaradt (122×67) – RMNy 1135, címlap utáni levél
Keresztúr, 1617
2. A soproni városkaput díszítő címer rézmetszetű képe: római birodalmi sas, szárnyának tollai egyrészt a fejedelmi erényeket, másrészt a szabad királyi városok nevét sorolják fel. A sas nyakában a magyar címer függ, a földgömbön ül, előtte Sopron városának címere, jobbról és balról mérőserpenyő. Fölötte a MAIESTAS felirat, lent széles tekercsben Náprágyi Demeter győri püspük címere, MEUMA DOMINI AUXILIUM körirattal. A rézmetszet szignálatlan, de rajza és rézbe metszése is Lackner Kristóftól származik. A rézmetszet Lackner Kristóf *Maiestatis Hungariae aquila* című munkájához készült (137×74) – RMNy 1136
Keresztúr, 1617
3. Kétfejű sast ábrázoló címer, mellén pajzzsal, széles arabeszkes keretben (72×58) – RMNy 1560, R_{3b}
Csepreg, 1633

IV. FEJLÉC – ZÁRÓDÍSZ

1. Fekete alapú arabeszkes záródísz (29×42) – RMNy $S85_{6A}$, N_{6b}, RMNy 1221, E_{2a}, F_{3b}
Sárvár, [1601]–1620
Manlius a XVI. században is használta (lásd ott IV/1. záródísz):
Németújvár 1582–1584, 1596
Monyorókerék, 1587–1590
Németlövő/Sicz, 1593
Keresztúr, 1598
Ezt megelőzően Laibachban használta:
1577–1579
2. Arabeszkes záródísz, a fenti, 1. számú dísz negatívja (30×42 mm) – RMNy 891 címlap, X_{4b}, RMNy 999, c_{3b} és RMNy 1491, utolsó l.
Sárvár, 1602
Keresztúr, 1610
Csepreg, 1631
Manlius a XVI. században is használta (lásd ott IV/2. záródísz):
Németújvár 1582–1584, 1596
Monyorókerék, 1587–1590
Németlövő/Sicz, 1593
Keresztúr, 1598
Ezt megelőzően Laibachban használta: 1577–1579
3. Fekvő nyolcashoz hasonló, kétkaréjos, széles vonalú fonadékos dísz (40×78) – RMNy 876, A_{6b}, RMNy 912, címlap, RMNy 869, A_{8a}, RMNy 902, C_{2b}, RMNy 910, C_{1b}, RMNy 912, címlap RMNy 913, címlap, A_{4b}, RMNy 999, H_{2a}, RMNy 1091, a_{2b}, RMNy 1184, (196)
Keresztúr, 1601–1619
Manlius a XVI. században is használta (lásd ott IV/5. záródísz):
Németújvár, 1584–1585, 1595–1596
Monyorókerék, 1587–1588
4. Fekvő, hurkolt dísz (16×43) – RMNy 972, címlap, RMNy 1326, címlap
Keresztúr, 1608–1615

Manlius a XVI. században is használta (lásd ott IV/8. záródísz):
Németújvár, 1596
Monyorókerék 1598

5. Növényi motívumokkal díszített, fent szárnyas angyalfejben végződő záródísz (31×51) – RMNy 981, a_{1a}, RMNy 888, a_{1a}, RMNy 901, címlap, RMNy 910, címlap, RMNy 912, B_{4b}, RMNy 913, H_{2b}, RMNy 915, B_{4a}, RMNy 999, a_{4b}, RMNy 1221, F_{2a}
Sárvár, 1602
Keresztúr, 1603–1620
Manlius a XVI. században is használta (lásd ott IV/9. záródísz):
Sárvár, 1600

V. ÁBRA – TÉRKÉP –

VI. INICIÁLÉ

1. Kétszer keretezett, arabeszkmintás iniciálésorozat világos betűkkel (27×27) – RMNy 910, RMNy 934, RMNy 999, RMNy 1135, RMNy 1137, RMNy 1323, RMNy 1380, RMNy 1560, RMNy 1990, RMNy 1182
Sárvár, 1602
Keresztúr, 1604–1619
Csepreg, 1625–1643
Manlius a XVI. században is használta (lásd ott VI/1. iniciálésorozat):
Németújvár, 1582–1585
Monyorókerék, 1588
Németlövő/Sicz, 1592–1593
Keresztúr, 1598
Sárvár, 1600
Manlius ezt megelőzően is használta:
Laibach, 1578–1580
Varasd, 1586
2. Ószövetségi jeleneteket ábrázoló iniciálésorozat (30×30) – RMNy 901, RMNy 902, RMNy 1380, RMNy 1457, RMNy 1182
Sárvár, 1602
Keresztúr, 1603–1619
Csepreg, 1627–1630
Manlius a XVI. században is használta (lásd ott VI/2. iniciálésorozat):
Németújvár, 1583–1585
Monyorókerék, 1588
Keresztúr, 1598
Manlius ezt megelőzően is használta:
Laibach, 1575–1578
Varasd, 1586
Azonos a XVI. századi Hoffhalter-nyomda ószövetségi iniciálésorozatával, ott: VI/4. sorozat
Ugyanilyen iniciálésorozata volt a Singriener-officínának:
Bécs, 1561
3. Fekete alapú, virág- és csillagmintás iniciálék (28×28) – RMNy 890, RMNy 912, RMNy 1221, RMNy 1380, RMNy 998, RMNy 1380, RMNy 1560
Sárvár, 1602
Keresztúr, 1604–1610
Csepreg, 1627–1633
Manlius a XVI. században is használta, bár akkor az A, B, N, Q betűk nem fordultak elő (lásd ott VI/3. iniciálésorozat):
Keresztúr, 1598
Sárvár, 1600
Azonosak a XVI. századi nagyszombati Telegdi-nyomdában – de már ott is kopott, sérült formában – használt iniciálékkal, ott: VI/5. iniciálésorozat. Az A iniciálé dúca már Nagyszombatban is sérült volt.
4. Reneszánsz virágvázás iniciálé. Csak M betű (31×31) – RMNy 888, RMNy 1380
Sárvár, 1602
Csepreg, 1627
Manlius Magyarországon először 1602-ben használta, korábban:
Laibach, 1575
Azonos Hoffhalter Rafael 2. iniciálésorozatának és a debreceni nyomda 4. sorozatának M betűjével. Hoffhalter nyomdakészletében 1565-ig volt meg.
5. Nyomdabelsőt és sajtón dolgozó nyomdászt ábrázoló iniciálé. Csak L betű (27×26) – RMNy 912, A_{2b}
Keresztúr, 1604
Ugyanilyen iniciálét használt Pesti Gábor Újtestamentum-fordításában Singriener nyomdász:
Bécs, 1536
6. Sematikus levéldíszítésű iniciálé. Csak O betű (18×18) – RMNy 1990
Csepreg, 1643

VII. HANGJEGY –

VIII. NYOMDAI CIFRA

1. = Nyomdai cifrák, 5.
Sárvár, 1602
Keresztúr, 1601, 1603–1620
Csepreg, 1625–1643
2. = Nyomdai cifrák, 33.
Keresztúr, 1617–1619
Csepreg, 1625–1643
3. = Nyomdai cifrák, 34.
Keresztúr, 1617–1619
Csepreg, 1625–1640

4. = Nyomdai cifrák, 27.
Csepreg, 1633
5. = Nyomdai cifrák, 60.
Csepreg, 1633
6. = Nyomdai cifrák, 61.
Csepreg, 1633
7. = Nyomdai cifrák, 62.
Csepreg, 1634–1640

IX. BETŰ

1A 10 mm (szövegminta: RMNy 888)
Sárvár, 1602
Keresztúr, 1604–1615
Manlius már a XVI. században is használta (lásd ott IX/1. betűtípus):
Németújvár, 1582–1584, 1595–1596
Monyorókerék, 1587–1592
Németlövő/Sicz, 1592–1593
Keresztúr, 1598
Sárvár, 1600
Manlius ezt megelőzően is használta:
Laibach, 1575

2A 5 mm (szövegminta: RMNy 910)
Sárvár, 1602
Keresztúr, 1601, 1604–1616
Manlius már a XVI. században is használta (lásd ott IX/3. betűtípus):
Németújvár, 1582–1584, 1595–1596
Monyorókerék, 1587–1592
Németlövő/Sicz, 1592–1593
Keresztúr, 1598
Sárvár, 1600

3K 155 (szövegminta: RMNy 902)
Sárvár, 1602
Keresztúr, 1601, 1604–1615
Manlius már a XVI. században is használta (lásd ott IX/5. betűtípus):
Németújvár, 1582–1584, 1595–1596
Monyorókerék, 1587–1592
Németlövő/Sicz, 1592–1593
Keresztúr, 1598
Sárvár, 1600
Manlius már korábban is használta:
Laibach, 1575

4A 115 (szövegminta: RMNy 902)
Sárvár, 1602
Keresztúr, 1601, 1604–1615
Manlius már a XVI. században is használta (lásd ott IX/6. betűtípus):
Németújvár, 1582–1584, 1593–1596
Monyorókerék, 1587–1592
Németlövő/Sicz, 1592–1593
Keresztúr, 1598
Sárvár, 1600
Manlius már korábban is használta:
Laibach, 1575

5K 95 Keresztúr, 1601
Sárvár, 1602
Manlius már a XVI. században is használta (lásd ott IX/8. betűtípus):
Németújvár, 1582–1585

6S 95 (szövegminta: RMNy 934)
Sárvár, 1602
Keresztúr, 1605
Manlius már a XVI. században is használta (lásd ott IX/9. betűtípus):
Németújvár, 1582–1584, 1595–1596
Monyorókerék, 1587–1592
Németlövő/Sicz, 1592–1593
Keresztúr, 1598
Sárvár, 1600
Manlius már korábban is használta:
Laibach, 1575

7F 14/16 mm
Keresztúr, 1605
Csepreg, 1631
Manlius már a XVI. században is használta (lásd ott IX/11. betűtípus):
Németújvár, 1582–1584, 1595–1596
Monyorókerék, 1587–1592
Keresztúr, 1598
Sárvár, 1600

8A 95 (szövegminta: RMNy 902)
Sárvár, 1602
Keresztúr, 1601, 1603–1616
Manlius már a XVI. században is használta (lásd ott IX/12. betűtípus):
Németújvár, 1585
Monyorókerék, 1587–1592
Németlövő/Sicz, 1592–1593
Keresztúr, 1598
Sárvár, 1600

9S 114 (szövegminta: RMNy 934)
Keresztúr, 1605
Manlius már a XVI. században is használta (lásd ott IX/13. betűtípus):
Monyorókerék, 1587–1592
Németlövő/Sicz, 1592–1593
Keresztúr, 1598
Sárvár, 1600

10A 12 mm
Keresztúr, 1617–1620
Csepreg, 1625–1643

11A 8 mm (szövegminta: RMNy 1560)
Keresztúr, 1617–1620
Csepreg, 1625–1643

12K 130 (szövegminta: RMNy 1136)
Keresztúr, 1617–1620
Csepreg, 1625–1643
13A 98 (szövegminta: RMK I 597, 1631)
Keresztúr, 1617–1620
Csepreg, 1625–1643
14K 98 (szövegminta: RMNy 1491)
Keresztúr, 1617–1620
Csepreg, 1625–1643
15A 118 (szövegminta: RMNy 1380)
Keresztúr, 1619–1620
Csepreg, 1625–1643

A DÍSZEKET TARTALMAZÓ KÖNYVEK JEGYZÉKE A NYUGAT-DUNÁNTÚLI EVANGÉLIKUS NYOMDA ILLUSZTRÁLT KIADVÁNYAI

RMNy 888 [Esterházy T–Kürti T., transl.], *Az igaz anyaszentegyházrol*, Sárvár, 1602
RMNy 890 Magyari I., *Az orszagokban valo sok romlasoknak*, Sárvár, 1602
RMNy 891 Szikszai Fabricius B., *Nomenclatura*, Sárvár, 1602
RMNy 901 [Fabricius, J. transl.], *Agoston barát szerzetin valo*, Keresztúr, 1603
RMNy 902 Zvonarics M. [transl.], *Papa nem papa*, Keresztúr, 1603
RMNy 903 *Kalendáriom … az 1604. Esztendöre*, Keresztúr, [1603]
RMNy 910 Hartlieb, G., *Carmen heroicum. F. de Nadasd*, Keresztúr, 1604
RMNy 912 Nagy B., *Naeniae, quas in obitum… F. de Nádasd*, Keresztúr, 1604
RMNy 913 Magyari I., *Az tekintetes, nemzetes… Nadasdi F.*, Keresztúr, 1604
RMNy 915 *Virtuti et memoriae… F. de Nadasd*, Keresztúr, 1604
RMNy 934 Goepner, J., *Carmen de salutifera*, Keresztúr, 1605
RMNy 972 *Calendariom az… 1609. esztendöre*, Keresztúr, [1608]
RMNy 998 *Calendarium az 1611. esztendöre*, Keresztúr, (1610)
RMNy 999 Hartlieb, G., *Anagrammata*, Keresztúr 1610
RMNy 1091 Zvonarics I.–Nagy B., *Pazman Peter pironsagi*, Keresztúr, 1615
RMNy 1135 Lackner, K., *Florilegus Aegyptiacus*, Keresztúr, 1617
RMNy 1136 Lackner, K., *Maiestatis Hungariae aquila*, Keresztúr, 1617
RMNy 1182 Huber, M., *Theses theologicae*, Keresztúr, 1619
RMNy 1221 *Agenda az az szent egyházi*, Keresztúr, 1620
RMNy 1323 *Calendarium az az 1626. esztendöre*, Csepreg, [1625]
RMny 1326 Zvonarics I., *Az Úr vacsoraja*, Csepreg, 1625
RMNy 1380 Zvonarics M., *Magyar postilla*, Csepreg, 1627
RMNy 1457 *Canones az az egyházi*, Csepreg, 1630
RMNy 1491 *Az egesz esztendö által… evangeliomok*, Csepreg, 1631
RMNy 1560 Lethenyei I., *Az calvinistac Magyar harmoniaianak*, Csepreg, 1633
RMNy 1990 *Nos superattendens…*, [Csepreg, 1643]

3. A BÁRTFAI KLÖSS-NYOMDA ÉS VÁROSI NYOMDA (1599) 1601–1700–

Klöss-nyomda
Id. Jakob Klöss (1597–1618) nyomdatulajdonos
Bártfa, 1597–1610, 1616–1618
Lőcse, 1614–1616
Martin Wolfgang 1620–1622
Ifj. Jakob Klöss 1622–1663 nyomdatulajdonos

Városi nyomda
Georg Sambuch 1668–1669
Thomas Scholtz 1669, 1699–
Leonard Ocherlan 1683–1684

I. ILLUSZTRÁCIÓ
1–35. Sorsvetőkönyv dobótábláihoz készített harmincöt kör alakú állatkép (40×40) (RMNy 1029).

A képek mindegyikének előfordulása:
Bártfa, 1612.
Oroszlán, A_{2a}
Griff, A_{2b}
Aquila (sas), A_{3a}
Gólya, A_{3b}
Cerva (őz), A_{3b}
Gallina (tyúk), A_{4a}
Sárkány, A_{4b}
Varjú, A_{4b}
Seregély, A_{5b}
Liba, A_{6a}
Párduc, A_{6a}
Szarvas, A_{6b}
Páva, A_{7a}
Fülemüle, B_{6a}
Kakas, A_{2b}
Sólyom, A_{8a}
Róka, A_{8a} (ugyanez farkast ábrázolva C_{5b})
Strucc, A_{8b}

Kecske, B_{2b}
Bika, B_{3a}
Nyúl, B_{3a}
Fogoly, B_{4a}
Medve, B_{4b}
Kakukk, B_{4b}
Szarka, B_{5a}
Evet, B_{5b}
Galamb, C_{8b}
Gerlice, B_{6a}
Harkály, B_{7b}
Bagoly, C_{1a}
Holló, C_{4b}
Farkas, C_{5b} (ugyanez rókát ábrázolva A_{8a})
Bak, C_{6a}
Bárány, D_{2a}
Macska, D_{4a}

36–41. Égövi jeleket ábrázoló sorozat hat darabja, koszorúba foglalva (24×24) (RMNy 1029).
Mindegyik előfordulása:
Bártfa, 1612.
Nyilas, A_{5a}
Vízöntő, A_{7b}
Kos, B_{8a}
Szűz, B_{8b}
Ikrek, D_{1b}
Mérleg, D_{5a}

42–45. Bolygók ábrázolása, keret nélküli naptárillusztráció-sorozat négy darabja (50×32). Nagyon hasonlók a Kolozsváron használt metszetekkel: ott hét bolygóábrázolás van, itt csak négy. (A XVI. századi kolozsvári bolygóábrázolásokat lásd ott: Heltai-műhely, 95–101. illusztráció, 1592.)

42. Saturnus: mankóra támaszkodó aggastyán, jobbjában gyermekkel, baljában sarlóval, RMNy 1029, B_{1a}
43. Mercurius szárnyas kalappal és hírnökpálcával – RMNy 1029, B_{1b}
44. Mars páncélos, sisakos öltözékben, karddal és vállához támasztott zászlóval – RMNy 1199, C_{2a}, RMNy 1029, B_{3b}, RMNy 1556, C_{1b} (itt Mercuriusként)
45. Nap – RMNy 1029, B_{7a}
Bártfa, 1612
46. Angyal (41×40) – RMNy 1029, C_{2b}
Bártfa, 1612

47–92. Újszövetségi képsorozat, negyvenhat kép (23×29). Közülük az 52. már szerepelt RMNy 1029 (*Hexasticha votiva* című alkalmi versgyűjtemény) A_{2b} oldalán. Ezért valószínű, hogy a sorozat már 1612-ben Bártfán volt.

A felsorolt képek mindegyikének előfordulása:
RMNy 1096, RMNy 1452.
Ugyanilyen evangéliumi képeket használt a nagyszombati Telegdi-nyomda az 1583. évi naptárhoz. (A XVI. századi nagyszombati evangéliumi képsorozatot lásd Telegdi nyomda, 16–52. számú illusztráció.)

47. Jézus szamárháton bevonul Jeruzsálembe, szőnyeget terít elé egy férfi – RMNy 1096, A_{1b}, RMNy 1452, A_{1b}
Bártfa, 1616, 1630
Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 16. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583
48. Jövendölés a világ végéről – RMNy 1096, A_{3a}, RMNy 1452, A_{3a}
Bártfa, 1616, 1630
Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 17. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583
49. Keresztelő Szent János fogságából követeket küld Jézushoz – RMNy 1096, A_{5a}, RMNy 1452, A_{5a}
Bártfa, 1616, 1630
Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 18. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583
50. A szőlőmunkások felfogadása – RMNy 1096, A_{6b}, E_{4a}, RMNy 1452, A_{6b}, E_{4b}
Bártfa, 1616, 1630
51. Jézus születése – RMNy 1096, A_{8a}, C_{2b}, RMNy 1452, A_{8a}, C_{2b}
Bártfa, 1616, 1630
Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 19. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583
52. A kis Jézus körülmetélése – RMNy 1029, A_{2b}, RMNy 1096, C_{4a}, RMNy 1452, C_{4a}
Bártfa, 1612, 1616, 1630
Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 20. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583
53. A háromkirályok imádása – RMNy 1096, C_{5a}, RMNy 1452, C_{5a}
Bártfa, 1616, 1630
Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 21. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583
54. Jézus bemutatása a templomban – RMNy 1096, C_{6b}, RMNy 1452, C_{6b}
Bártfa, 1616, 1630
Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 22. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583

55. A kánai menyegző – RMNy 1096, C_{8b}, RMNy 1452, C_{8b}
Bártfa, 1616, 1630
Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 23. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583
56. A bélpoklos meggyógyítása – RMNy 1096, D_{2a}, X_{4a}, RMNy 1452, D_{2a}, X_{4a}
Bártfa, 1616, 1630
57. Jézus alszik a viharban, a háborgó tengeren körülveszik a tanítványok – RMNy 1096, D_{3b}, RMNy 1452, D_{3b}
Bártfa, 1616, 1630
58. Az ellenség konkolyt vet a búza közé – RMNy 1096, E_{1a}, RMNy 1452, E_{1a}
Bártfa, 1616, 1630
Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 24. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583
59. A magvető példázata – RMNy 1096, E_{7b}, RMNy 1452, E_{7b}
Bártfa, 1616, 1630
Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 25. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583
60. Jézus találkozik a vakon született emberrel – RMNy 1096, F_{1b}, RMNy 1452, F_{1b}, T_{1a}
Bártfa, 1616, 1630
61. Jézus megkísértése a pusztában – RMNy 1096, F_{3b}, RMNy 1452, F_{3b}
Bártfa, 1616, 1630
Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 26. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583
62. Jézus meggyógyítja a vérfolyásos asszonyt – RMNy 1096, G_{1b}, RMNy 1452, G_{1b}
Bártfa, 1616, 1630
Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 50. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583
63. Jézus ördögöt űz – RMNy 1096, G_{3a}, RMNy 1452, G_{3a}
Bártfa, 1616, 1630
64. Az első kenyérszaporítás – RMNy 1096, G_{4b}, RMNy 1452, G_{4b}
Bártfa, 1616, 1630
Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 27. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583
65. Jézus beszélgetése a zsidó sokasággal – RMNy 1096, G_{6b}, RMNy 1452, G_{6b}
Bártfa, 1616, 1630
Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 28. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583
66. Jézus bevonulása Jeruzsálembe – RMNy 1096, L_{4b}, RMNy 1452, L_{4b}
Bártfa, 1616, 1630
67. Jézus és a kánabeli asszony – RMNy 1096, L_{6a}, RMNy 1452, L_{6a}
Bártfa, 1616, 1630
Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 29. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583
68. A feltámadt Jézus megjelenik tanítványainak – RMNy 1096, M_{3b}, RMNy 1452, M_{3b}
Bártfa, 1616, 1630
Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 30. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583
69. Jézus és két tanítvány, velük szemben egy pásztor – RMNy 1096, N_{1b}, RMNy 1452, N_{1b}
Bártfa, 1616, 1630
Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 31. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583
70. Jézus (mögötte két tanítvány) példabeszédet mond, kezét az őt hallgató alak kezére téve; palástját térdeplő nőalak tartja – RMNy 1096, N_{3a}, Q_{4b}, R_{6b}, RMNy 1452, N_{3a}, Q_{8b}, R_{6b}
Bártfa, 1616, 1630
Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 32. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583
71. Jairus lányának feltámasztása – RMNy 1096, N_{5b}, RMNy 1452, N_{5b}, N_{8b}
Bártfa, 1616, 1630
Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 57. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583
72. Jézus beszéde Jeruzsálem pusztulásáról és az ő eljöveteléről – RMNy 1096, N_{8b}, RMNy 1452, N_{4a}
Bártfa, 1616, 1630
73. A Szentlélek eljövetele – RMNy 1096, O_{2a}, RMNy 1452, O_{2a}
Bártfa, 1616, 1630
Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 33. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583
74. Jézus kiválasztja tanítványait – RMNy 1096, O_{4b}, RMNy 1452, O_{4b}
Bártfa, 1616, 1630
Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 34. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583
75. Jézus Nikodémusszal beszélget – RMNy 1096, P_{4b}, RMNy 1452, P_{4b}
Bártfa, 1616, 1630

Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 35. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583

76. Az előtérben Lázár fekszik az út szélén, az égen a Lázárt karján tartó Úr látható – RMNy 1096, P_{7a}, RMNy 1452, P_{7a}
Bártfa, 1616, 1630

77. Példázat a nagy vacsoráról – RMNy 1096, Q_{1b}, X_{2a}, RMNy 1452, Q_{1b}, X_{2a}
Bártfa, 1616, 1630
Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 36. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583

78. Az elveszett bárány – RMNy 1096, Q_{3a}, RMNy 1452, Q_{3a}
Bártfa, 1616, 1630
Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 37. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583

79. Jézus hajóról tanít – RMNy 1096, R_{2a}, RMNy 1452, R_{2a}
Bártfa, 1616, 1630
Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 38. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583

80. Jézus és három tanítványa az oltárasztal körül állnak, az oltáron egy áldozati edény van – RMNy 1096, N_{4a}, R_{4a}, T_{6b}, RMNy 1452, R_{4a}, T_{6b}
Bártfa, 1616, 1630
Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 39. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583

81. Jézus tömeg előtt áll és a megszaporított kenyerekre mutat – RMNy 1096, R_{5b}, RMNy 1452, R_{5b}
Bártfa, 1616, 1630
Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 40. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583

82. Példázat a hamis sáfárról – RMNy 1096, R_{8a}, RMNy 1452, R_{8a}
Bártfa, 1616, 1630
Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 41. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583

83. A naimi ifjú feltámasztása – RMNy 1096, S_{2a}, RMNy 1452, S_{2a}
Bártfa, 1616, 1630
Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 42. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583

84. A farizeus és a vámos imádsága – RMNy 1096, S_{3b}, RMNy 1452, S_{3b}
Bártfa, 1616, 1630
Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 43. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583

85. Jobboldalt Jézus (mögötte két tanítvány) magyaráz egy vele szemben álló írástudónak – RMNy 1096, T_{2b}, RMNy 1452, T_{2b}
Bártfa, 1616, 1630
Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 44. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583

86. Tíz bélpoklos meggyógyítása – RMNy 1096, T_{4b}, RMNy 1452, T_{4b}
Bártfa, 1616, 1630

87. Péter anyósának meggyógyítása – RMNy 1096, T_{8a}, RMNy 1452, T_{8a}
Bártfa, 1616, 1630

88. Vízkóros meggyógyítása – RMNy 1096, V_{1b}, RMNy 1452, V_{1b}
Bártfa, 1616, 1630

89. Jézus a farizeusokhoz beszél – RMNy 1096, V_{3a}, RMNy 1452, V_{3a}
Bártfa, 1616, 1630
Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 45. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583

90. A gyógyult béna viszi az ágyát – RMNy 1096, V_{4b}, RMNy 1452, V_{4b}
Bártfa, 1616, 1630
Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 56. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583

91. Az asztalnál ülő király tenyerét tartja a mellette térdeplő szolga felé (példázat az adós szolgáról) – RMNy 1096, X_{6a}, RMNy 1452, X_{6a}
Bártfa, 1616, 1630
Korábban a XVI. században, a Telegdi-nyomdában (lásd ott 46. sz. illusztráció):
Nagyszombat, 1583

92. Jézus (mögötte két tanítvány) és a beteg asszony, aki megfogja a ruháját – RMNy 1096, X_{6a}, RMNy 1452, X_{6a}
Bártfa, 1616, 1630

93–102. Fametszetű Szibilla-sorozat verses sorsvetőkönyvhöz (69×55).

93. Sybilla Delphica: könyvet tartó nőalak – RMNy 1097, H_{2a}
Bártfa, 1616

94. Sybilla Cymeria: karját széttáró nőalak – RMNy 1097, H_{4b}
Bártfa, 1616

95. Sybilla Erythrea: bal kezében nyitott könyvet taró nőalak – RMNy 1097, I_{3a}
Bártfa, 1616

96. Sybilla Samia: kibontott hajú, koszorús, mosolygó leányalak – RMNy 1097, K_{1b}
Bártfa, 1616
97. Sybilla Cumana: kezében ivótülköt tart – RMNy 1097, K_{4a}
Bártfa, 1616
98. Sybilla Hellespontica: palástját felcsippentő nő – RMNy 1097, L_{2b}
Bártfa, 1616
99. Sybilla Phrygia: bal kezében könyvet tart, bal kezével ruháját csippenti fel – RMNy 1097, M_{1a}
Bártfa, 1616
100. Sybilla Tyburtina: jobb kezével ruháját emeli – RMNy 1097, M_{3b}
Bártfa, 1616
101. Sybilla Kumea: kezét intőn felemeli – RMNy 1097, N_{2a}
Bártfa, 1616
102. Sybilla Agrippina: bal kezében papírtekercset tart – RMNy 1097, N_{4b}
Bártfa, 1616
103–111. Kalendáriumi hónapképeket ábrázoló sorozat kilenc darabja. A téglalapokban az egyes hónapokban elvégzendő mezőgazdasági munkákat jelenítik meg. A képek felső sarkában az égövi jelek láthatók.
103. Középen a napkorong, mögötte két hal, kétoldalt oroszlánmaszkok (19×[50], csonka) – RMNy 1454, C_{2b}
Bártfa, 1630
104. Januárhoz: módos polgár házaspár étkezik, az egyik szolga tálal, a másik a tűzre rak a kandallóban. A felső jobb sarokban, kettős körívvel elválasztva a Vízöntő jegye (28×57) – RMNy 1454, A_{2b}
Bártfa, 1630
105. Februárhoz: nádvágók, a felső sarokban a Halak jegye (26×58) – RMNy 1454, A_{3b}
Bártfa, 1630
106. Márciushoz: két földműves szőlőt metsz, a kép sarkában a Kos jegye (26×[52], csonka) – RMNy 1454, A_{4b}
Bártfa, 1630
107. Áprilishoz: egy asszony tehenet fej, egy másik vajat köpül, a kép sarkában a Bika jegye (26×56) – RMNy 1454, A_{5b}
Bártfa, 1630
108. Májushoz: mulató társaság csónakban, a jobb felső sarokban az Ikrek jegye (26×[56], csonka) – RMNy 1454, A_{6b}
Bártfa, 1630
109. Júniushoz: birkanyírás, a felső sarokban a Rák jegye (26×58) – RMNy 1454, A_{7b}
Bártfa, 1630
110. Júliushoz: aratás, a felső sarokban az Oroszlán jegye (25×56) – RMNy 1454, A_{8b}
Bártfa, 1630
111. Augusztushoz: betakarítás, a kép sarkában a Szűz jegye (26×[52], csonka) – RMNy 1454, B_{1b}
Bártfa, 1630
112–122. Iskoladrámát (vallásos színjátékot) ábrázoló rézmetszetek Peter Eisenberg *Ein zwiefacher poetischer Act* című művéhez (RMNy 2411/1). A tizenegy szignálatlan metszet készítője feltehetően maga a szerző, a műkedvelő eperjesi rézmetsző, Peter Eisenberg (PATAKY, 20, 116 és RÁTH, *Az iparművészet könyve*, 1902, I, 489). A színpadon zajló jelenetek állandó szereplője két szárnyas angyalt játszó fiú (Cherub és Seraph). Seraph csillagot, Cherub kardot tart a kezében – RMNy 2411/1. A képek mindegyikének előfordulása:
Bártfa, 1652
112. A gyertyákkal megvilágított teremben a színpadot körülülik a nézők, jobbról a férfiak, balról a nők. A háttal ülők közül az első sorból többen hátrafordulnak (106×68), A_{2b}
113. A színpadon nyolc kislány, fejükön koronával, kezükben különböző szimbolikus tárgyakat tartanak. A negyedik kislány előrébb áll, mint társai és jobb kezében kormánypálcát, baljában égő fáklyát tart (106×68), A_{3b}
114–116. Egy-egy kislány átadja Jézusnak ajándékát.
114. Egy kislány átadja a hit aranyát (106×68), A_{4b}
115. Másik kislány átadja az ima tömjénjét (107×68), B_{4b}
116. A harmadik kislány átadja a bűnbánat mirháját (107×68), C_{1b}
117–119. Egy-egy kislány a város vezetőinek és lakóinak adja át az aranyat, a tömjént és a mirhát.
117. Az arany átadása (107×69), C_{4b}
118. A tömjén átadása (108×68), C_{7b}
119. A mirha átadása (107×67), D_{2b}
120. A gyermekszereplők békéért könyörögnek a kis Jézushoz (106×68), D_{7b}
121. Az egyik gyermek kikérdezi társait azokból a bölcs mondásokból, amelyeket tanítójuk (a kötet szerzője, Peter Eisenberg) állított össze és adott ki Bártfán (RMNy 2411/2), (107×68), E_{2b}

12. Zárójelenet: a szerző, kezében a rendezői pálcával, megjelenik a színpadon (106×68), L_{7b}
13. Keretes Krisztus-fej profilból, glóriával (a keret felső része hiányos), (68×52) – RMK II. 1227/a, C_{1b}
Bártfa, 1670
14. Fametszetű embléma, amelyen a gólyacsőrű mesebeli madár a mellén lévő emberi arc orrát csípi (115×113) – RMK I 1381b
Bártfa, 1689

II CÍMLAPKERET – KERETDÍSZ

1. Volutákkal, angyalfejekkel és gyümölcsökkel díszített címlapkeret, ovális üres résszel a címszöveg számára (172×130) – RMNy 1521, RMNy 1757, RMNy 1814, RMNy 1916, RMNy 2046
Bártfa, 1632–1645
A Klöss-nyomda már a XVI. században is használta (lásd ott 1. sz. címlapkeret):
Bártfa, 1598
2. Volutákból, angyalfejekből és férfimaszkokból kialakított keret impresszum számára (25×61) – RMNy 1400, kolofon, RMNy 1758, Hh_{3a}, RMNy 2046, E_{2b}, RMNy 2093, D_{2b}, RMK II 1227a, M_{6b}
Bártfa, 1628–1670
A Klöss-nyomda mára XVI. században is használta (lásd ott 2. sz. keret):
Bártfa, 1599
3. Sávozott alapú, növényi motívumokkal díszített hosszú keretléc a lapok oldalára (10×112) – RMNy 1075, D_{6a}
Lőcse, 1614
4. Sávozott alapú, növényi motívumokkal díszített hosszú keretléc a lapok oldalára (8×110) – RMNy 1075, A_{2b}
Lőcse, 1614
5. Sávozott alapú, növényi motívumokkal díszített hosszú keretléc a lapok oldalára (9×112) – RMNy 1075, A_{3a}
Lőcse, 1614
6. Sávozott alapú, növényi motívumokkal díszített hosszú keretléc a lapok oldalára (10×111) – RMNy 1075, A_{3a}, D_{6a}
Lőcse, 1614
7. Fekete alapú, fehér növényi és állati motívumokkal díszített rövid keretléc a lapok tetejére és aljára (10×81) – RMNy 1075, D_{6a}
Lőcse, 1614
8. Sávozott alapú, növényi motívumokkal díszített hosszú keretléc a lapok oldalára (9×110) – RMNy 1075, D_{5b}
Lőcse, 1614
9. Sávozott alapú, növényi és állati motívumokkal díszített rövid keretléc a lapok tetejére és aljára (9×82) – RMNy 1075, D_{7b}
Lőcse, 1614
10. Sávozott alapú, növényi motívumokkal díszített hosszú keretléc a lapok oldalára (10×110) – RMNy 1075, E_{1a}
Lőcse, 1614
11. Sávozott alapú, növényi motívumokkal díszített rövid keretléc a lapok tetejére és aljára (9×81) – RMNy 1075, D_{5b}
Lőcse, 1614
12. Sávozott alapú, növényi motívumokkal díszített hosszú keretléc a lapok oldalára (8×110) – RMNy 1075, B_{3b}
Lőcse, 1614
13. Sávozott alapú, növényi motívumokkal díszített hosszú keretléc a lapok oldalára (9×110) – RMNy 1075, B_{4a}
Lőcse, 1614
14. Sávozott alapú, növényi és állati motívumokkal díszített rövid keretléc a lapok tetejére és aljára (10×81) – RMNy 1075, B_{4a}
Lőcse, 1614
15. Sávozott alapú, növényi motívumokkal díszített hosszú keretléc a lapok oldalára (9×110) – RMNy 1075, B_{4a}
Lőcse, 1614
16. Sávozott alapú, növényi motívumokkal díszített hosszú keretléc a lapok oldalára (10×110) – RMNy 1075, B_{5b}
Lőcse, 1614
17. Fekete alapú, növényi motívumokkal díszített rövid keretléc a lapok tetejére és aljára (10×82) – RMNy 1075, D_{5b}, RMK II 1122, A_{2a}
Lőcse, 1614
Bártfa, 1668
18. Sávozott alapú, növényi és állati motívumokkal díszített rövid keretléc a lapok tetejére és aljára (10×82) – RMNy 1075, A_{2b}
Lőcse, 1614
19. Sávozott alapú, növényi és állati motívumokkal díszített rövid keretléc a lapok tetejére és aljára (10×83) – RMNy 1075, A_{2b}
Lőcse, 1614
20. Sávozott alapú, növényi motívumokkal díszített hosszú keretléc a lapok oldalára (10×115) – RMNy 1075, D_{4a}
Lőcse, 1614
21. Sávozott alapú, növényi motívumokkal díszített rövid keretléc a lapok tetejére és aljára

(9×[82]) – RMNy 1075, A_{3a}, RMK II 1122, A_{4a}
Lőcse, 1614
Bártfa, 1668

22. Sávozott alapú, növényi motívumokkal díszített rövid keretléc a lapok tetejére és aljára (10×83) – RMNy 1075, A_{3a}
Lőcse, 1614

23. Sávozott alapú, növényi motívumokkal díszített rövid keretléc a lapok tetejére és aljára (10×82) – RMNy 1075, C_{3a}
Lőcse, 1614

24. Sávozott alapú, állati és növényi motívumokkal díszített rövid keretléc a lapok tetejére és aljára (9×82) – RMNy 1075, B_{3b}
Lőcse, 1614

25. Sávozott alapú, növényi motívumokkal díszített hosszú keretléc a lapok oldalára (10×110) – RMNy 1075, A_{5a}
Lőcse, 1614

26. Fekete alapú, növényi motívumokkal díszített rövid keretléc a lapok tetejére és aljára (10×79) – RMNy 1075, D_{4a}
Lőcse, 1614

27. Fekete alapú, növényi motívumokkal díszített rövid keretléc a lapok tetejére és aljára (9×82) – RMNy 1075, E_{1a}
Lőcse, 1614

28. Sávozott alapú, növényi motívumokkal díszített hosszú keretléc a lapok oldalára (9×110) – RMNy 1075, B_{5b}, RMNy 1521, e_{2b}
Lőcse, 1614
Bártfa, 1632

29. Sávozott alapú, növényi motívumokkal díszített hosszú keretléc a lapok oldalára (9×113) – RMK II 1123, A_{1b}
Bártfa, 1652

30. Sávozott alapú, növényi motívumokkal díszített hosszú keretléc a lapok oldalára (9×111) – RMK II 1123, A_{3a}, RMK II 1129, A_{7b}
Bártfa, 1652, 1668

31. A napkeleti bölcsek ajándékáról szóló színmű rézmetszetű díszcímlapja, a színdarab címével és szerzőjével Peter Eisenberg *Ein zwiefacher poetischer Act* című művéhez (PATAKY, 20, 116) (106×68) – RMNy 2411/1
Bártfa, 1652

32. Rézmetszetű díszcímlap: az emberi életet jellemzi a világ kezdetétől a végezetéig a *Drey hundert...* című műhöz (PATAKY, –) (112×72) – RMNy 2411/2
Bártfa, 1652

33. Sávozott alapú, növényi motívumokkal díszített hosszú keretléc a lapok oldalára (9×112) – RMK II 1126, $*_{2a}$, N_{4a}
Bártfa, 1668

34. Sávozott alapú, növényi motívumokkal díszített rövid keretléc a lapok tetejére és aljára (10×83) – RMK II 1126, I_{2b}
Bártfa, 1668

35. Fekete alapú, növényi motívumokkal díszített rövid keretléc a lapok tetejére és aljára (10×83) – RMK II 1126, K_{2a}
Bártfa, 1668

36. Sávozott alapú, állati és növényi motívumokkal díszített rövid keretléc a lapok tetejére és aljára (9×82) – RMK II 1129, A_{2a}
Bártfa, 1668

37. Sávozott alapú, növényi motívumokkal díszített hosszú keretléc a lapok oldalára (9×110) – RMK II 1162, A_{2a}
Bártfa, 1669

38. Sávozott alapú, növényi motívumokkal díszített hosszú keretléc a lapok oldalára (9×113) – RMK II 1126, C_{1b}
Bártfa, 1668

III. NYOMDÁSZJEGY – CÍMER – EMBLÉMA

1. Krisztus, vállán a kereszttel egy medencében áll, a fölötte lebegő szalagon a FONS VITAE felirat (41×34) – RMNy 883, B_{1b}, RMNy 1100, C_{3b}, RMNy 1347, $(o)(o)_{8b}$
Bártfa, 1602, 1616, 1626

2. Két griffmadár között Magyarország koronás címere (42×52) – RMNy 989, címlap, RMNy1149, címlap, RMNy 1199, címlap, RMNy 1400, címlap , RMNy 1454, címlap, RMNy 1556, címlap
Bártfa, 1610–1633
Korábban, a XVI. században a Bornemisza–Mantskovit-nyomda használta (lásd ott III/5. címer):
Vizsoly, 1590

3. Volutákkal és levélcsomókkal díszített, ovális barokk keretben kürtbe fújó és jobbjában könyvet tartó, lobogó ruhájú fiatal nőalak (Fama) (23×23) – RMNy 975, címlap, RMNy 987, címlap, RMNy 988, címlap. Korábbi változatai Mantskovit Bálint nyomdászjegyei (Vizsoly)
Bártfa, 1610

4. A Thurzó-család címere (58×50) – RMNy 1029, B_{2a}
Bártfa, 1611

5. Magyarország koronás címere (48×31) – RMNy 1029, A_{1b}, RMNy 1199, C_{2b}
Bártfa, 1612, 1620

6. Volutákkal körülvett, kürtbe fújó Fama, jobbjában könyv és pálmaág. A Klösz-nyomda nyomdászjegye (48×34) – RMNy 1073, címlap, RMNy 1258, L_{7b}, RMNy 1295, (37), RMNy 1296, kolofon, RMNy 1641, címlap, RMNy 1643, xxx_{4b}
Lőcse, 1614
Bártfa, 1622–1643
Eredetileg a Bornemisza–Mantskovit-nyomda felszereléséhez tartozott (lásd ott Mantskovit 3. sz. nyomdászjelvénye):
Vizsoly, 1590
7. Reneszánsz fülkében ábrázolt Agnus Dei (57×42) – RMNy 1171, xxx_{5b}, RMNy 1257, (66), RMNy 1283, $[(o)(o)(o)(o)_{6b}$, RMNy 1295, C_{1v}, RMNy 1296, B_{1b}, E_{8a}, G_{4b}, I_{4a}, RMNy 1347, $(o)(o)_{7b}$, x_{4a}, RMNy 1520, Ii_{1b}, RMNy 1818, [4. o.]
Bártfa, 1619–1640
Eredetileg a Bornemisza–Mantskovit-nyomda felszereléséhez tartozott (lásd ott Mantskovit 2. sz. nyomdászjelvénye):
Detrekő [1581/1582]
8. Magyarország koronás, keretes címere (76×59) – RMNy 1400, $Gggggg_{1b}$, RMNy 1986, A_{1b}
Bártfa, 1628, 1643

IV. FEJLÉC – ZÁRÓDÍSZ

1. Nagyméretű makk (20×16) – RMNy 882, címlap, RMNy 1258, K_{5a}, RMNy 1347, A_{3a}
Bártfa, (1597)–1630
2. Sávozott levelekből és pontokból álló háromszög alakú záródísz (27×31) – RMNy 870, A_{6a}, RMNy 873, $[q_{4b}]$, RMNy 1347, E_{7a}
Bártfa, (1597)–1668
3. Férfifej, háromszöget formázó volutákkal (34×30) – RMNy 873, $[q_{5a}]$, RMNy 882, B_{6b}, RMNy 975, $[E_{2a}]$
Bártfa, (1598) –1630
4. Arabeszkes, szív alakú záródísz (34×40) – RMNy 967, P_{4b}, RMNy 968, A_{1b}, RMNy 987, B_{3b}
Bártfa, 1606–1668
Eredetileg a Bornemisza–Mantskovit-nyomda felszereléséhez tartozott (lásd ott IV/22. záródísz):
Vizsoly, 1590–1598
5. Háromszög alakú, arabeszkes záródísz (40×34) – RMNy 941, címlap, RMNy 1258, A_{6b}, RMNy 1295, x_{1b}
Bártfa, 1606–1698
Eredetileg a Bornemisza–Mantskovit-nyomda felszereléséhez tartozott (lásd ott IV/24. záródísz):
Vizsoly, 1590
6. Volutákkal díszített fejléc angyalfejjel, felhajló szárnnyal, jobbról és balról virággal és gyümölccsel (a IV/7. sz. párja) (17×70) – RMNy 968, Aija, RMNy 975, A_{1a}, RMNy 987, A_{2a}
Bártfa, 1608–1632
Eredetileg a Bornemisza–Mantskovit-nyomda felszereléséhez tartozott (lásd ott IV/20. záródísz):
Vizsoly, 1590
7. Volutákkal díszített fejléc angyalfejjel, lehajló szárnnyal, jobbról és balról virággal, gyümölccsel (a IV/6. sz. párja) (15×71) – RMNy 967, A_{1a}, RMNy 968, A_{1b}, RMNy 1029, A_{1b}
Bártfa, 1608–1641
Eredetileg a Bornemisza–Mantskovit-nyomda felszereléséhez tartozott (lásd ott IV/19. záródísz):
Galgóc, 1588
Vizsoly, 1590–1597
8. Arabeszkes záródísz (22×25) – RMNy 989, címlap, RMNy 1199, C_{1b}
Bártfa, 1608–1698
Eredetileg a Bornemisza–Mantskovit-nyomda felszereléséhez tartozott (lásd ott IV/23. záródísz):
Vizsoly, 1590
9. Stilizált indadíszes fejléc (13×56) – RMNy 975, A_{3a}, RMNy 1029, C_{1b}, RMNy 1073, C_{2a}
Bártfa, 1610–1614
10. Háromszög alakú, sávozott záródísz (37×51) – RMNy 989, $[c_{5a}]$, RMNy 1256, N_{3a}, RMNy 1029, E_{4a}
Bártfa, 1610–1628
Eredetileg a Bornemisza–Mantskovit-nyomda felszereléséhez tartozott (lásd ott IV/23. záródísz):
Vizsoly, 1590
11. Háromszög alakú fonadékos, rácsozott záródísz (32×59) – RMNy 1029, E_{5b}, RMNy 1256, (74), RMK II 1126, N_{4b}
Bártfa, 1611–1668
Eredetileg a Bornemisza–Mantskovit-nyomda felszereléséhez tartozott (lásd ott IV/16. záródísz):
Detrekő, 1590
Galgóc, 1588
12. Négykaréjos indadísz (18×44) – RMNy 1030, (158)
Bártfa, 1612
13. Kis négyzetes záródísz (7×7) – RMNy 1077, V_{3b}
Bártfa, 1614
14. Fonadékos, rácsozott záródísz (41×55) – RMNy 1073, C_{2b}
Bártfa, 1614
Eredetileg a Bornemisza–Mantskovit-nyomda felszereléséhez tartozott (lásd ott IV/3. záródísz):
Sempte, 1573–1578
Detrekő, 1582–1584

15. Fonadékos, rácsozott záródísz (20×46) – RMNy 1077, e_{1a}, RMK II 1126, H_{1b}
Bártfa, 1614–1668
16. Szív alakú arabeszkes záródísz (34×38) – RMNy 1100, Mm_{3b}, RMNy 1126, A_{6b}, RMNy 1256, (176)
Bártfa, 1616–1652
Eredetileg a Bornemisza–Mantskovit-nyomda felszereléséhez tartozott (lásd ott IV/18. záródísz):
Galgóc, 1588
Vizsoly, 1590–1597
17. Téglalap alakú, fonadékos, rácsozott záródísz (29×70) – RMNy 1097, K_{1a}, RMNy 1454, E_{6b}, RMK II 1129, C_{2b}
Bártfa, 1616–1668
Eredetileg a Bornemisza–Mantskovit-nyomda felszereléséhez tartozott (lásd ott IV/13. záródísz):
Sempte, 1574–1578
Detrekő, 1579–1582
18. Fonadékos, rácsozott záródísz (30×58) – RMNy 1520, E_{1a}, RMNy 1521, $[R_{1a}]$, RMNy 1659, A_{4b}
Bártfa, 1616–1659
19. Négykaréjú, kisméretű arabeszkes záródísz (21×16) – RMNy 1295, T_{2b}, RMNy 1347, H_{1b}
Bártfa, 1620–1626
Eredetileg a Bornemisza–Mantskovit-nyomda felszereléséhez tartozott (lásd ott IV/15. záródísz):
Sempte, 1577–1578
20. Nagyméretű, háromszög alakú arabeszkes záródísz (46×58) – RMK II 1120, A_{4b}, RMK II 1123, A_{4b}, RMK II 1126, L_{1b}
Bártfa, 1668
21. Talpas, füles vázában két, oldalra hajló, dús levelű növény (26×32) – RMK I 1517, A_{5b}, RMK II 1984, B_{7b}
Bártfa, 1698–
22. Kosárban szimmetrikus elrendezésű virágcsokor, teteje és két oldala négyzetes formát ad (27×37) – RMK I 1517, P_{10a}, RMK II 1983, R_{3b}, RMK II 1984, B_{6b}
Bártfa, 1698
23. Kisebb, rácsos kosárban szimmetrikus virágcsokor, az ábra elrendezése négyzetes formát ad (30×30) – RMK II 1949, x_{4b}
Bártfa, 1699
24. Talpas, füles korsóban dús virágcsokor, az ábra teteje és két oldala egyenesre vágva négyzetes formát mutat (45×84) – RMK II 1983, E_{4a}
Bártfa, 1700

V. ÁBRA – TÉRKÉP

1. Ábra csízióhoz: anatómiai ábra az érvágáshoz (66×51) – RMNy 1454, $[E_{6b}]$
Bártfa, 1630
2. A savniki Thököly-kastély keretezett, rézmetszetű képe (Schloss Schaweneck) Klesch *Historisches Bericht* című művéhez. Metszője Járay Mihály, bártfai rézmetsző (PATAKY, 144). Szignált: „Mi: Jaray. Scu. Bartp." (105×132) – RMK II 1227, C_{4b}
Bártfa, 1668

VI. INICIÁLÉ

1. Keret nélküli, sávozott, sematikus levelekkel díszített kisméretű iniciálék (17×17) – RMNy 870, RMNy 882, RMNy 1400
Bártfa, (1598) 1601–1699
2. Fekete alapon világos betűk, pontozott, világos vonalakkal díszített háttér előtt (13–16×14) – RMNy 882, RMNy 1671, RMK II 1263
Bártfa, (1598) 1601–1699
3. Keret nélküli, sematikus díszítésű, kissé eltérő méretű, kopott betűk (17–18×17–18) – RMNy 1199, RMNy 1521, RMK II 1263
Bártfa, (1597) 1601–1671
4. Keret nélküli, közepes méretű, sematikus díszítésű iniciálé (25×25) – RMNy 941, RMNy 967, RMNy 988
Bártfa, 1606–1699
5. Keret nélküli, sematikus díszítésű iniciálé (20×20) – RMNy 967, RMNy 1258, RMNy 1295
Bártfa, 1608–1699
Eredetileg a Bornemisza–Mantskovit-nyomda felszereléséhez tartozott (lásd ott VI/7. iniciálésorozat):
Galgóc, 1588
Vizsoly, 1592–1599
Továbbélése a XVIII. században a kassai jezsuita nyomdában:
Kassa, 1724–1725
6. Keret nélküli, nagyméretű, sematikus, sávozott díszítésű iniciálésorozat (39×39) – RMNy 1073, RMNy 1256, RMNy 1257
Bártfa, 1610–1628
Eredetileg a Bornemisza–Mantskovit-nyomda felszereléséhez tartozott (lásd ott VI/8. iniciálésorozat):
Vizsoly, 1590
Továbbélése a XVIII. században a kassai jezsuita nyomdában:
Kassa, 1724–1725

7. Keret nélküli, stilizált növényi díszítésű iniciálé (19×19) – RMNy 1074, RMNy 1077, RMNy 1100
Bártfa, 1612–1628
Eredetileg a Bornemisza–Mantskovit-nyomda felszereléséhez tartozott (lásd ott VI/6. iniciálésorozat):
Galgóc, 1588
Vizsoly, 1590–1596
Továbbélése a XVIII. században a kassai jezsuita nyomdában:
Kassa, 1724–1725
8. Keretezett, virágos hátterű, árnyékolt világos betűk (30×30) – RMNy 1149, RMNy 1400, RMK II 1227a
Bártfa, 1618–1671
Eredetileg Huszár Gál nyomdafelszereléséhez tartozott (lásd ott VI/1. iniciálésorozat): Óvár, 1558–1559 (az A betű alja már itt sérült volt)
Kassa, 1560
Debrecen, 1561–1562
Az iniciálésorozat darabjai Bornemisza *Prédikációi* 1. kötetének Komjátin, 1573-ban Huszár Gállal közösen nyomtatott részében is előfordultak:
Komjáti, 1573
Továbbélése a XVIII. században a kassai jezsuita nyomdában:
Kassa, 1729 (csak az A betű)

VII. HANGJEGY –

VIII. NYOMDAI CIFRA

1. Arabeszkminta balra hajló ívvel, a 7. cifra tükörképe (5×5) = Nyomdai cifrák, 6.
(1597)–1699
2. Arabeszkminta jobbra hajló ívvel, a 6. cifra tükörképe (5×5) = Nyomdai cifrák, 7.
(1597)–1699
3. Félköríves arabeszkminta, a 9. cifra tükörképe (5×5) = Nyomdai cifrák, 8.
(1597)–1699
4. Félköríves arabeszkminta, a 8. cifra tükörképe (5×5) = Nyomdai cifrák, 9.
(1597)–1699
5. Arabeszkes levélminta, a 11. cifra tükörképe (5×5) = Nyomdai cifrák, 10.
(1597)–1699
6. Arabeszkes levélminta, a 10. cifra tükörképe (5×5) = Nyomdai cifrák, 11.
(1597)–1699
7. Három vonal között baloldalt karika (3×7), = Nyomdai cifrák, 12.
(1597)–1699
8. Sarokelem a 12. cifrához (4×3) = Nyomdai cifrák, 13.
(1597)–1608
9. Széthajló, egymást keresztező levelek fölött virág (4×3,5) = Nyomdai cifrák, 14.
(1597)–1638
10. Hatágú csillag (4×4) = Nyomdai cifrák, 15.
(1597)–1638
11. Két vonal között stilizált virág (4×4,5), = Nyomdai cifrák, 16.
(1597)–1609
12. Stilizált virág, alul kétoldalt felhajló indákkal (3×5) = Nyomdai cifrák, 44.
1520–1700
13. Stilizált virág, kétoldalt felhajló levelekkel (3×2) = Nyomdai cifrák, 45.
1620–1630
14. Apró Aldus-levél (4×2) = Nyomdai cifrák, 17.
1602–1630
15. Apró makk (3×2) = Nyomdai cifrák, 28.
1616–1636
16. Egymásba fonódó arabeszkminták (3×10), = Nyomdai cifrák, 29.
1616–1700
17. Virág, alul befelé kunkorodó indákkal (6×5) = Nyomdai cifrák, 65.
1638–1700
18. Vízszintes vonalon fekvő, három elemből álló tojásfüzér = Nyomdai cifrák, 54.
(1639–1650)
19. Két vonal között két apró kör, két szélén hosszúkás, nyitott elemekkel (3×7) = Nyomdai cifrák, 82.
1638–1683
20. Nyolcszirmú, kerek közepű virág (3×3) = Nyomdai cifrák, 78.
1638–1700
21. Apró petrezselyemlevél (3×2) = Nyomdai cifrák, 23.
1610–1700
22. Háromszirmú virág (5×4) = Nyomdai cifrák, 20.
1638–1699
23. Hosszúkás Aldus-levél, visszahajló szárral (13×8) = Nyomdai cifrák, 4.
1643–1670
24. Kétfelé hajló száron liliom (3,5×4) = Nyomdai cifrák, 79.
1639–1678
25. Szív alakot formázó indák (3×3) = Nyomdai cifrák, 89.
1638–1698
26. Egymást keresztező, stilizált virág és levél, a 81. cifra tükörképe (5×4) = Nyomdai cifrák, 80.
1639–1700
27. Egymást keresztező, stilizált virág és levél, a 80. cifra tükörképe (4×4) = Nyomdai cifrák, 81.
1639–1700

28. Balra hajló inda, a 35. cifra tükörképe (6×3), = Nyomdai cifrák, 36.
1639–1700
29. Jobbra hajló inda, a 36. cifra tükörképe (6×3) = Nyomdai cifrák, 35.
1639–1700
30. Kettős pávaszem (3×7) = Nyomdai cifrák, 83.
1639–1700
31. Balra hajló körív, középen kis virággal (3×3) = Nyomdai cifrák, 43.
1644–1700
32. Jobbra néző körív, középen kis virággal (3×3) = Nyomdai cifrák, 94.
1644–1700
33. Hatágú csillag (3×3) = Nyomdai cifrák, 97.
1650–1657
34. Apró virág két körív között, (3×6), = Nyomdai cifrák, 37.
1639–1700
35. Apró, ötszirmú virág, szár nélkül (2×2), = Nyomdai cifrák, 32.
1640–1659
36. Ötágú, kicsi csillag (1,5×1,5) = Nyomdai cifrák, 84.
1668–1694
37. Két vonal között kétoldalt karika (3×8), = Nyomdai cifrák, 64.
1668–1700
38. Virág, alul kétoldalt felkunkorodó indákkal (4×3,5) = Nyomdai cifrák, 148.
1698–1700
39. Kis makk (5×3,5) = Nyomdai cifrák, 48.
1699–1700

IX. BETŰ

1A 84, Bártfa (1597) 1601–1668
(szövegminta: RMNy 894)
Közben: Lőcse, 1614
2A 114, Bártfa, (1597) 1601–1613
(szövegminta: RMNy 967)
Közben: Lőcse, 1614
3A 6 mm, Bártfa, (1597) 1601–1699
Közben: Lőcse, 1614
4A 7 mm, Bártfa, (1597) 1601–1664
Közben: Lőcse, 1614
5K 84, Bártfa, (1597) 1601–1646
(szövegminta: RMNy 1520)
Közben: Lőcse, 1614
6G [84], Bártfa, (1597) 1601–1650
(szövegminta: RMNy 852)
Közben: Lőcse, 1614
7A 70, Bártfa, 1601–1650
(szövegminta: RMNy 1096)
Közben: Lőcse, 1614
8K 86, Bártfa, 1601–1639
(szövegminta: RMNy 975)
Közben: Lőcse, 1614
9A 6 mm, 1602–1700
10A 10 mm, 1603–1699
11A 8 mm, Bártfa, 1603–1698
Közben: Lőcse, 1614
12G 6 mm, 1608–1610
13A 6,5 mm, 1609–1668
14K 114, Bártfa, 1609–1668
(szövegminta: RMNy 989)
Közben: Lőcse, 1614
15A 5 mm, 1611–1636
16A 58, 1612–1636 (szövegminta: RMNy 1030)
17F 86, 1616–1695 (szövegminta: RMNy 1815)
18K 71, 1638–1700 (szövegminta: RMNy 1815)
19A 115, 1638–1700 (szövegminta: RMNy 2092)
20A 96, 1638–1700 (szövegminta: RMK I 1517)
21K 96, 1638–1700 (szövegminta: RMNy 1758)
22A 12 mm, 1638–1646
23K 86, 1638–1700 (szövegminta: RMNy 2309)
24A 86, 1638–1699 (szövegminta: RMNy 1757)
25A 71, 1639–1700 (szövegminta: RMNy 2310)
26F 116, 1639–1694 (szövegminta: RMK II 1983)
27F 97, 1639–1700 (szövegminta: RMK II 1227)
28A 9 mm, 1639–1668
29K 5 mm, 1639–1699 (csak verzál)
30F 71, 1639–1694 (szövegminta: RMNy 2411/2)
31K 115, 1639–1700 (szövegminta: RMNy 2051)
32G [86], 1639–1694 (20 sor nem mérhető)
33S [116], 1644–1700 (szövegminta: RMK II 1227a)
34F 20 mm, 1644–1700
35A 6 mm, 1698–
36A 8 mm, 1698–
37A 10 mm, 1698–
38A 22 mm, 1699–
39A 7 mm, 1700–
40A 5 mm, 1700–
41A [92], 1700– (szövegminta: RMK II 1984)

A DÍSZEKET TARTALMAZÓ KÖNYVEK JEGYZÉKE

A BÁRTFAI KLÖSS-NYOMDA ÉS A VÁROSI NYOMDA ILLUSZTRÁLT KÖNYVEI

RMNy 870 *Epicedia in memoriam manium … Martini Stvrmii…*, Bártfa, 1601
RMNy 873 Soós Kristóf, *Az szent prophetaknak…*, Bártfa, 1601
RMNy 882 *Epicedia in praematvrvm obitum … Christophori Darholtz…*, Bártfa, 1602

RMNy 883 Szalaszegi György, *Hetetszaka mindennapra megírattatot imadsagok,* Bártfa, 1602
RMNy 941 *Apologia et protestatio…,* Bártfa, 1606
RMNy 966 *Epithalamia in honorem nvptiarvm…,* Bártfa, 1608
RMNy 967 [Mihálykó J. transl.], *Magyarazattia az evangeliomoknak…,* Bártfa, 1608
RMNy 968 Redmeczi T. János, *Panegyris in celeberrimas…,* Bártfa, 1608
RMNy 975 Christiani, Abraham, *Συνταγμα brevissimum…,* Bártfa, 1609
RMNy 976 (Mihálykó J.), *Kereztién istenes es aitatos imadsagok…,* Bártfa, 1609
RMNy 987 *Acta et conclvsiones conventvs sev synodi certorvm…,* Bártfa, 1610
RMNy 988 *Acta et conclvsiones conventvs sev synodi certorvm…,* Bártfa, 1610
RMNy 989 *Articuli ivris thavernicalis…,* Bártfa, 1610
RMNy 1029 Bocatius, J., *Hexasticha votiva…,* Bártfa, 1612
RMNy 1030 Mihálykó J. [transl.], *Hét praedicátio…,* Bártfa, 1612
RMNy 1045 *Rervm in Transsylvania anno Domini MDCXIII…,* Bártfa, 1613
RMNy 1073 *Acta et mvtvvs consensvs synodi Avgvstanam confessionem…,* Lőcse, 1614
RMNy 1075 Vámosi Gergely, *Kereztieni es igen draga könyvetske…,* Lőcse, 1614
RMNy 1077 Zólyomi Perinna B. [transl.], *Manvale, az az kezben hordozo…,* Lőcse, 1614
RMNy 1096 *Evangeliomok es epistolak…,* Bártfa, 1616
RMNy 1099 [Szikszai F. B., *Nomenclatura seu dictionarium Latino-Hungaricum…*], Bártfa, 1616
RMNy 1100 Zólyomi P. B. [transl.], *Ötven szentseges elmelködesek…,* Bártfa, 1616
RMNy 1126 Taganius, A., *Elegia de lapsv…,* Bártfa, 1617
RMNy 1149 Creutzer, S., *[Epi]cedion [in] obitvm …Sabinae Mokoschini…,* Bártfa, 1618
RMNy 1171 Kecskeméti C. János [transl.], *Fides Iesv et Iesvitarvm…,* Bártfa, 1619
RMNy 1199 *Kalendarium Christus Urunk születése utan 1621. esztendöre…,* Bártfa, 1620
RMNy 1256 Kecskeméti C. János, *Az papistak között es mi közöttünk…,* Bártfa, 1622
RMNy 1257 Kecskeméti C. János, *Pazmany Peter Kalavzzanak…,* Bártfa, 1622
RMNy 1258 Kecskeméti C. János, *Az Samvel propheta masodik könyvenek…,* Bártfa, 1622
RMNy 1283 Szepsi Csombor M., *Vdvari schola, melyben … Nyary Ferenczet …,* Bártfa, 1623
RMNy 1295 Kecskeméti C. J. [transl.], *Szep es aytatos imadsagos könyveczke,* Bártfa, 1623
RMNy 1296 *Negy szep hallottas praedikatiok…,* Bártfa, 1624
RMNy 1347 Pataki Füsüs János, *Kiralyoknak tüköre…,* Bártfa, 1626
RMNy 1348 *Poenitentianak tükör…,* Bártfa, 1626
RMNy 1349 Teutovillanus, A., *Corona nvptialis sereniss…,* Bártfa, 1626
RMNy 1400 Prágai András [transl.], *Feiedelmeknec serkentö oraia…,* Bártfa, 1628
RMNy 1401 Duchon, F., *Antithesis veteris et novae ecclesiae…,* Bártfa, 1628
RMNy 1452 *Evangeliomok es epistolak…,* Bártfa, 1630
RMNy 1453 Szikszai F. B., *Nomenclatvra sev dictionarivm Latino-Hungaricum…,* Bártfa, 1630
RMNy 1454 *Vy es O kalendarivm … 1631. esztendöre…,* Bártfa, 1630
RMNy 1520 Hodík, Ján, *Statera dissertationis cvivsdam papisticae…,* Bártfa, 1632
RMNy 1521 Werbőczy I., *Decretvm Latino-Hungaricvm…,* Bártfa, 1632
RMNy 1556 *Vy és O kalendarivm … 1634. esztendöre…,* Bártfa, 1633
RMNy 1755 Debreceni P. [transl.], *Tizenkét idvösséges elmelkedesek…,* Bártfa, 1639
RMNy 1757 Frölich, David, *Fasti, vulgo calendarium…,* Bártfa, 1639
RMNy 1758 Frölich, David, *Medulla geographiae practicae…,* Bártfa, 1639
RMNy 1761 Tasi Gáspár [transl.], *Elménknek Istenben föl-menetelérül…,* Bártfa, 1639
RMNy 1814 Frölich, David, *Fasti reformati, vulgo calendarium novum…,* Bártfa, 1640
RMNy 1818 Mihálykó János, *Keresztyeni istenes és aitatos imadsagok …,* Bártfa, 1640
RMNy 1864 [Erdőbényei Deák J.], *Janua lingvarum bilinguis…,* Bártfa, 1641
RMNy 1868 Melanchton, Ph., *Grammatica Philippi Melanchthonis…,* Bártfa, 1641
RMNy 1916 Frölich, David, *Fasti reformati, vulgo calendarium novum…,* Bártfa, 1642
RMNy 1986 Werbőczy I., *Decretvm Latino-Hungaricum…,* Bártfa, 1643
RMNy 2046 Frölich, David, *Fasti reformati, vulgo kalendarium…,* Bártfa, 1645
RMNy 2049 Kassai András, *Centuria quaestionum…,* Bártfa, 1644
RMNy 2092 *Exemplar reconciliationis cum Hungaris factae…,* Bártfa, 1645
RMNy 2093 Frölich, David, *Ephemeris astronomico-ecclesiastico-historia…,* Bártfa, 1645
RMNy 2411 Eisenberg, Peter, *Ein zwiefacher poetischer Act…,* Bártfa, 1652
RMK I 1381b* *Nosce te ipsum,* [Bártfa], 1689

RMK I 1517 *Az egész esztendő által való vasárnapokra … evangeliomok…*, Bártfa, 1698
RMK II 921 *Vota nuptiis … Pavli Kray…*, Bártfa, 1659
RMK II 1028 *Epithalamion dicatum taedis…*, Bártfa, 1664
RMK II 1120 *Applausus votivus, dum … Adamus Lazius…*, Bártfa, 1668
RMK II 1122 *Catalogus presbyterorum…*, Bártfa, 1668
RMK II 1123 [Ladiver, Elias jun.], *Eleazar constans…*, Bártfa, 1668
RMK II 1126 Pomarius, *Oratio auspicalis…*, Bártfa, 1668
RMK II 1127a* Pomarius, *De natura peccati originalis…*, Bártfa, 1668
RMK II 1128 Pomarius, *De natura peccati originalis…*, Bártfa, 1668
RMK II 1129 Pomarius, *De natura peccati originalis…*, Bártfa, 1668
RMK II 1162 Hoffmann, *Reise der Morgenländischen Weisen…*, Bártfa, 1669
RMK II 1163 Klesch, Daniel, *Catalogus presbyterorum scepusiensium…*, Bártfa, 1669
RMK II 1164a* *Rudimenta rhetoricae…*, Bártfa, 1669
RMK II 1227 Klesch, Daniel, *Historischer Bericht…*, Bártfa, 1670
RMK II 1227a* *Ausserlesene geistliche Lieder,… M. Lutheri…*, Bártfa, 1670
RMK II 1228 Pomarius, *Analysis et exegesis articuli I…*, Bártfa, 1670
RMK II 1265 Pomarius, *De vitae termino…*, Bártfa, 1671
RMK II 1265a* Pomarius, *De vitae termino…*, Bártfa, 1671
RMK II 1266 Schwarz András, *Exercitatio theologica de peccato…*, Bártfa, 1671
RMK II 1291 Schwarz András, *Amoris-honoris TEKMHPION…*, Bártfa, 1672
RMK II 1770 Zablern [Zabeler] Péter, *Antidotum pretiosum…*, Bártfa, 1694
RMK II 1949 Hueber [Caspar], *Expositio et dilucidatio spiritualis…*, Bártfa, 1699
RMK II 1983 *Jus civile, und gewönliche burgerliche ordnungen…*, Bártfa, 1700
RMK II 1984 *Annus saecularis jubilaeum Josepho I.…*, Bártfa, 1700
ČAPLOVIČ 101 [*Spevníček duchovných piesní*, Bardejov cr. 1616 Klöss]

4. ÉRSEKI NYOMDA POZSONYBAN ÉS NAGYSZOMBATBAN 1609–1621

Forgách Ferenc esztergomi érsek nyomdaalapító
Pozsony, 1609–1617
Némethi Jakab jezsuita, pozsonyi nyomdai prefektus, 1609–1617?
Nagyszombat 1619–1621
Nikolaus Mollerus nyomdavezető, 1619–1621

I. ILLUSZTRÁCIÓ

1. Joannes Kitonich jogtudós arcképe *Directio methodica című* művéhez. Heinrich Ullrich rézmetszete (PATAKY, 18–19, 237). Aláírása: M. JOANNES KITONICH DE KOZTHANICZA. AETATIS. SUAE ANNO LVIII. CHRISTI MDCXVIII. Szignált: „Heinrich Ullrich sc." (167×122). Ennek a metszetnek szignálatlan, ismeretlen metszőtől származó másolata található Kitonich könyve második kiadásában (Nagyszombat, 1700) – RMNy 1193(1) címlappal szemközt
Nagyszombat, 1619

II. CÍMLAPKERET – KERETDÍSZ

1. Rézmetszetű keretdísz építészeti elemekből, fülkékben a magyar szentek ábrázolásával Pázmány Péter *Kalauz* című művének első kiadásához. Szignált: „P. I." jelzésű ismeretlen mester munkája (PATAKY, 19) (275×190) – RMNy 1059
Pozsony, 1613

III. NYOMDÁSZJEGY – CÍMER – EMBLÉMA

1. Keretbe foglalt koronás magyar címer, háttérben drapéria (93×66) – RMNy 1041, címlap, RMNy 1039, E_{6b}, RMNy 1193(1), a_{1b}, RMNy1232, G_{2b}
Pozsony, 1612
Nagyszombat, 1619–1620

IV. FEJLÉC – ZÁRÓDÍSZ

1. Négyszögletes, sávozott hátterű dísz, közepén IHS-emblémával, a négy sarokban zenélő angyalokkal (49×50) – RMNy 986, A_{1b}, RMNy 1078, $?_{1b}$
Pozsony, 1609–1614
2. Álló téglalap alakú, keretezett dísz, négy sarkában angyalfejekkel, középen

lángnyelvekkel övezett IHS-emblémával (93×65) – RMNy 1003, (:) ($_{2b}$
Pozsony, 1610

3. Pajzs alakú arabeszkes záródísz (41×53) – RMNy 1040, Ii_{4a}, RMNy 1059, (126), (367), (531), (743)
Pozsony, 1612–1613
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Gyulafehérvár, 1632–1636
4. Fekvő ovális alakú, arabeszkes záródísz (25×55) – RMNy 1042, (381), RMNy 1059,):( ): ($_{2b}$, $Kkkk_{4b}$, RMNy 1193(1), (64), RMNy 1193(2), címlap
Pozsony, 1612–1613
Nagyszombat, 1619
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Gyulafehérvár, 1624–(1658)
5. Négyzet alakú, keretezett, sávozott hátterű dísz, középen lángnyelvekkel körülvett IHS-embléma (54×51) – RMNy 1040, A_{1b}
Pozsony, 1612
6. Trapéz alakú, keret nélküli, ornamentális záródísz (29×41) – RMNy 1059,):($_{3b}$, RMNy 1078, N_{2b}, RMNy 1193(1), (331)
Pozsony, 1613–1614
Nagyszombat, 1619
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Gyulafehérvár, 1624–(1658)
7. Pajzs alakú, ornamentális záródísz (36×41) – RMNy 1059, (743), RMNy 1193(1), (302), RMNy 1193(2), N_{3a}
Pozsony, 1613
Nagyszombat, 1619
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Kassa, 1622
Gyulafehérvár, 1624–1629
8. Nyújtott téglalap alakú, sávozott, volutás záródísz, középen kis lófigurával (10×66) – RMNy 1059, (743)
Pozsony, 1613
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Gyulafehérvár, 1626
9. Angyalfejes záródísz (30×34) – RMNy 1059, $Kkkkk_{4b}$, RMNy 1078, címlap
Pozsony, 1613–1614
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Kassa, 1622
10. Fonott, ovális keretben IHS-embléma (15×14) – RMNy 1059, $Kkkkk_{4b}$
Pozsony, 1613
11. Ovális, sötét keretben IHS-embléma (29×23) – RMNy 1145 „A" variáns
Pozsony, 1617 [1616]
12. Téglalap alakú fonadékos záródísz (29×66) – RMNy 1193 (1), d_{4a}, (346)
Nagyszombat, 1619
Előzőleg a Telegdi-nyomda készletében (lásd ott IV/1. záródísz):
Nagyszombat, (1588) 1601–1609
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Kassa, 1621
Gyulafehérvár, 1624–1636

V. ÁBRA – TÉRKÉP –

VI. INICIÁLÉ

1. Stilizált növényi és figurális díszítésű iniciálé (17×19) – RMNy 1059, RMNy 1116
Pozsony, 1609–1616
Nagyszombat, 1619
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Kassa, 1622
Gyulafehérvár, 1623–1658
2. Stilizált növényi díszítésű, pontozott iniciálé (31×31) – RMNy 1004, RMNy 1059
Pozsony, 1610–1616
Nagyszombat, 1619
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Kassa, 1622
Gyulafehérvár, 1624–(1658)
3. Sematikus, sávozott díszítésű iniciálé (25×26) – RMNy 1004, RMNy 1059, RMNy 1116
Pozsony, 1610–1617
Nagyszombat, 1619–1620
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Kassa, 1621–1622
Gyulafehérvár, 1624–(1658)
4. Nagyméretű, levelekkel, néha állatalakokkal díszített iniciálé (44×44) – RMNy 1059
Pozsony, 1610–1613
Nagyszombat, 1620
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Kassa, 1621
Gyulafehérvár, 1623–1658

VII. HANGJEGY –

VIII. NYOMDAI CIFRA

1. = Nyomdai cifrák, 18.
Pozsony, 1609–1617
Nagyszombat, 1620
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Kassa, 1621
Gyulafehérvár, 1624–1658

2. = Nyomdai cifrák, 19.
Pozsony, 1609–1617
Nagyszombat, 1620
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Kassa, 1621
Gyulafehérvár, 1624–1658
3. = Nyomdai cifrák, 20.
Pozsony, 1609–1616
Nagyszombat, 1619
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Gyulafehérvár, 1624–1658
4. = Nyomdai cifrák, 10.
Pozsony, 1609–1616
Nagyszombat, 1619–1620
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Kassa, 1621
Gyulafehérvár, 1624–1632
5. = Nyomdai cifrák, 11.
Pozsony, 1609–1616
Nagyszombat, 1619–1620
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Kassa, 1621
Gyulafehérvár, 1624–1632
6. = Nyomdai cifrák, 7.
Pozsony, 1609–1616
Nagyszombat, 1619–1620
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Kassa, 1621
Gyulafehérvár, 1624–(1658)
7. = Nyomdai cifrák, 6.
Pozsony, 1609–1616
Nagyszombat, 1619–1620
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Kassa, 1621
Gyulafehérvár, 1624–(1658)
8. = Nyomdai cifrák, 8.
Pozsony, 1609–1616
Nagyszombat, 1619
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Kassa, 1621
Gyulafehérvár, 1626–(1658)
9. = Nyomdai cifrák, 9.
Pozsony, 1609–1616
Nagyszombat, 1619–1620
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Kassa, 1621
Gyulafehérvár, 1626–(1658)
10. = Nyomdai cifrák, 21.
Pozsony, 1609–1616
Nagyszombat, 1619
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Kassa, 1621–1622
Gyulafehérvár, 1625–(1658)
11. = Nyomdai cifrák, 22.
Pozsony, 1610–1613
Nagyszombat, 1619
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Gyulafehérvár, 1627–1630
12. = Nyomdai cifrák, 24.
Pozsony, 1610–1616
Nagyszombat, 1619
13. = Nyomdai cifrák, 25.
Pozsony, 1613–1616
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Gyulafehérvár, 1624–1627
14. = Nyomdai cifrák, 26.
Pozsony, 1613
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Gyulafehérvár, 1632–1633
15. = Nyomdai cifrák, 27.
Pozsony, 1613
Nagyszombat, 1619
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Gyulafehérvár, 1632–1633
16. = Nyomdai cifrák, 30.
Pozsony, 1616
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Gyulafehérvár, 1624–(1658)
17. = Nyomdai cifrák, 31.
Pozsony, 1616
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Gyulafehérvár, 1625–(1658)
18. = Nyomdai cifrák, 15.
Pozsony, 1616
19. = Nyomdai cifrák, 32.
Pozsony, 1616

IX. BETŰ

1A 188 (szövegminta: RMNy 1004)
Pozsony, 1609–1617
Nagyszombat, 1619–1620
Továbbélése a fejedelmi nyomdában
és a kolozsvári református nyomdában:
Kassa, 1621–1622
Gyulafehérvár, 1623–1658
Kolozsvár, 1695

2A 132 (szövegminta: RMNy 1002)
Pozsony, 1609–1617
Nagyszombat, 1619–1620
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Kassa, 1621–1622
Gyulafehérvár, 1623–1636

3K 132 (szövegminta: RMNy 1145
„A" var.)
Pozsony, 1609–1617
Nagyszombat, 1619–1620

Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Kassa, 1621–1622
Gyulafehérvár, 1623–1658

4A 100 (szövegminta: RMNy 1116)
Pozsony, 1609–1617
Nagyszombat, 1619–1620
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Kassa, 1621
Gyulafehérvár, 1624–1633

5K 100 (szövegminta: RMNy 1025)
Pozsony, 1609–1617
Nagyszombat, 1619–1620
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Kassa, 1621
Gyulafehérvár, 1624–1635

6K 84 (szövegminta: RMNy 1003)
Pozsony, 1609–1617
Nagyszombat, 1619
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Kassa, 1621–1622
Gyulafehérvár, 1624–1632

7A 14 mm (szövegminta: RMNy 1041)
Pozsony, 1610–1613
Nagyszombat, 1619
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Gyulafehérvár, 1624–1658

8A 9 mm
Pozsony, 1610–1616
Nagyszombat, 1619
Továbbélése a fejedelmi nyomdában
és a kolozsvári református nyomdában:
Kassa, 1621–1622
Gyulafehérvár, 1623–1658
Kolozsvár, 1669–1684

9A 7 mm (szövegminta: RMNy 1116)
Pozsony, 1610–1613
Nagyszombat, 1619–1620
Továbbélése a fejedelmi nyomdában
és a kolozsvári református nyomdában:
Kassa, 1621–1622
Gyulafehérvár, 1623–1658
Kolozsvár, 1669–1684

10A 119 (szövegminta: RMNy 1078)
Pozsony, 1610–1616
Nagyszombat, 1619–1620
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Kassa, 1621–1622
Gyulafehérvár, 1623–1635

11K 119 (szövegminta: RMNy 1025)
Pozsony, 1610–1617
Nagyszombat, 1619–1620
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Kassa, 1621–1622
Gyulafehérvár, 1623–1635

12A 84 (szövegminta: RMNy 1059)
Pozsony, 1610–1617
Nagyszombat, 1619–1620
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Kassa, 1621–1622
Gyulafehérvár, 1624–1634

13A 5,5 mm
Pozsony, 1613–1616
Nagyszombat, 1619–1622
Továbbélése a fejedelmi nyomdában:
Kassa, 1621–1622
Gyulafehérvár, 1625–1658

A DÍSZEKET TARTALMAZÓ KÖNYVEK JEGYZÉKE AZ ÉRSEKI NYOMDA ILLUSZTRÁLT KIADVÁNYAI

RMNy 986 Pázmány P., *Alvinci Péternek…*, [Pozsony], 1609

RMNy 1002 [Pázmány P.], *Peniculus papporum*, Pozsony, 1610

RMNy 1003 Pázmány P., *Keresztyen imadsagos könyv*, 2. kiadás, Pozsony, 1610

RMNy 1004 Pázmány P., *Posonban löt praedikatio*, [Pozsony], 1610

RMNy 1025 Veresmarti M.[transl.], *Tanacskozas…*, Pozsony, 1611

RMNy 1039 *[Kalendarium és prognosztikon az 1613 esztendöre]*, Pozsony, 1612

RMNy 1040 [Pázmány P.], *Logi alogi… Joannes Jemicius…*, Pozony, 1612

RMNy 1041 *Vectigal regium*, Pozsony, 1612

RMNy 1042 Veresmarti M. [transl.], *Tanachkozas*, 2. kiadás, Pozsony, 1612

RMNy 1059 Pázmány P., *Isteni igazsagra vezerlö kalauz*, Pozsony, 1613

RMNy 1078 Pázmány P., *Az igazságnak gyözedelme…*, Pozsony, 1614

RMNy 1116 Balásfi T., *Csepregi iskola*, Pozsony, 1616

RMNy 1117 [Balásfi T.], *Echo Christiana*, Pozsony, 1616

RMNy 1145 [Kopcsányi M. összeáll.], *Az evangeliumok es epistolak*, Bécs–[Pozsony] 1616 [1617?] „A"var.

RMNy 1193(1)(2) Kitonich J., *Directio methodica. – Centuria*, Nagyszombat, 1619

RMNy 1232 *Calendarium, ez mostani 1621. esztendöben*, Nagyszombat, [1620]

5. A DUNÁNTÚLI REFORMÁTUSOK NYOMDÁJA
1617–1668?

Batthyány Ferenc és örökösei, nyomdatulajdonosok, 1615–1635?
Sopron-Vasvármegyei evangélikus egyházkerület, nyomdatulajdonos 1651–1668?
Németújvár, 1617–1619
Pápa, 1624–1632
Tejfalu, 1637–1645
Somorja, 1650
Kőszeg, 1651–1668?
Johannes Korzenski nyomdász, 1617
Bernhard Máté, szepesváraljai, nyomdász, 1617–1632
Johann Sigismund Wechel bérlő, nyomdász, 1637–1645
Andreas Wechel bérlő, nyomdász, 1650–1664?

I. ILLUSZTRÁCIÓ –

II. CÍMLAPKERET – KERETDÍSZ –

III. NYOMDÁSZJEGY – CÍMER – EMBLÉMA –

IV. FEJLÉC – ZÁRÓDÍSZ –

V. ÁBRA – TÉRKÉP –

VI. INICIÁLÉ
1. Stilizált, sávozott levelekkel díszített iniciálé (25×26) – RMNy 2341(2)
Németújvár, 1617
Pápa, 1624
Somorja, 1650
2. Stilizált, sávozott levelekkel díszített kisméretű iniciálé (17×18) – RMNy 2341(2)
Pápa, 1625–1628
Tejfalu, 1637–1638
Somorja, 1650

VII. HANGJEGY –

VIII. NYOMDAI CIFRA
1. = Nyomdai cifrák, 35.
Németújvár, 1617
Somorja, 1650
2. = Nyomdai cifrák, 36.
Németújvár, 1617
Somorja, 1650
3. = Nyomdai cifrák, 37.
Németújvár, 1617
Pápa, 1624
4. = Nyomdai cifrák, 38.
Németújvár, 1617
Pápa, 1624
5. = Nyomdai cifrák, 39.
Németújvár, 1617
Tejfalu, 1637–1638
Kőszeg, 1658
6. = Nyomdai cifrák, 40.
Németújvár, 1617
Pápa, 1628
Tejfalu, 1637–1638
Kőszeg, 1658
7. = Nyomdai cifrák, 9.
Németújvár, 1617
Pápa, 1627–1628
Somorja, 1650
8. = Nyomdai cifrák, 8.
Németújvár, 1617
Pápa, 1627–1628
Somorja, 1650
9. = Nyomdai cifrák, 7.
Németújvár, 1617
Pápa, 1624–1628
Somorja, 1650
10. = Nyomdai cifrák, 6.
Németújvár, 1617
Pápa, 1624–1628
Somorja, 1650
11. = Nyomdai cifrák, 41.
Németújvár, 1617
Pápa, 1624–1628
12. = Nyomdai cifrák, 42.
Németújvár, 1617
Pápa, 1624–1628
13. = Nyomdai cifrák, 43.
Németújvár, 1617
Pápa, 1628
14. = Nyomdai cifrák, 47.
Pápa, 1624–1628
Tejfalu, 1637–1641
Kőszeg, 1658
15. = Nyomdai cifrák, 48.
Pápa, 1624–1630
Tejfalu, 1637–1641
16. = Nyomdai cifrák, 21.
Pápa, 1624
Kőszeg, 1658
17. = Nyomdai cifrák, 49.
Pápa, 1624
Tejfalu, 1637–1638
18. = Nyomdai cifrák, 50.
Pápa, 1624
Tejfalu, 1637–1638

19. = Nyomdai cifrák, 51.
Pápa, 1624–1628
Kőszeg, 1658
20. = Nyomdai cifrák, 10.
Pápa, 1625–1628
Somorja, 1650
21. = Nyomdai cifrák, 11.
Pápa, 1625–1628
Somorja, 1650
22. = Nyomdai cifrák, 53.
Pápa, 1626–1630
Tejfalu, 1637–1638
Kőszeg, 1658
23. = Nyomdai cifrák, 54.
Pápa, 1626–1630
Tejfalu, 1637–1638
Kőszeg, 1658
24. = Nyomdai cifrák, 55.
Pápa, 1627–1628
Kőszeg, 1658
25. = Nyomdai cifrák, 56.
Pápa, 1627–1628
Somorja, 1650
26. = Nyomdai cifrák, 57.
Pápa, 1628
Tejfalu, 1637
27. = Nyomdai cifrák, 64.
Tejfalu, 1637–1638

IX. BETŰ
1A 6mm
Németújvár, 1617
Pápa, 1624–1630
Tejfalu, 1637–1638
Somorja, 1650
Kőszeg, 1658
2A 140
Németújvár, 1617
Somorja, 1650
3K 126
Németújvár, 1617
Pápa, 1625
Somorja, 1650
4A 94 (szövegminta: RMNy 1398)
Pápa, 1624–1630
Tejfalu, 1637–1638
Somorja, 1650
Kőszeg, 1658
5K 94 (szövegminta: RMNy 1398)
Németújvár, 1617
Pápa, 1624–1630
Tejfalu, 1637–1638
Somorja, 1650
Kőszeg, 1658
6A 114
Pápa, 1624–1630
Tejfalu, 1637–1638
Somorja, 1650
Kőszeg, 1658
7A 7 mm
Pápa, 1624–1629
8A 8 mm
Németújvár, 1617
Pápa, 1624–1630
Tejfalu, 1637–1638
Somorja, 1650
Kőszeg, 1658
9A 84
Pápa, 1624–1630
Tejfalu, 1637–1638
Somorja, 1650
Kőszeg, 1658
10A 12 mm
Pápa, 1624–1628
11G 90
Pápa, 1630
12A 8 mm
Somorja, 1650
13A 4 mm
Kőszeg, 1664
14K 90
Kőszeg, 1664
15A 90
Kőszeg, 1664
16A 99
Kőszeg, 1664
Kőszeg, 1664

A DUNÁNTÚLI REFORMÁTUSOK NYOMDÁJÁNAK INICIÁLÉVAL ÉS NYOMDAI CIFRÁVAL DÍSZÍTETT KIADVÁNYAI

RMNy 1143A Pathai I., *Az helvetiai confession valo*, [Németújvár], 1617
RMNy 1343 *Canones ecclesiastici*, Pápa, 1626
RMNy 1398 *Urunk Christus születése után 1628. esztendöre Calendarium*, Pápa, [1627]
RMNy 1447 *[Litterae testimoniales]*, Pápa, 1630 körül
RMNy 1484 *Abecedarium*, Pápa, 1630
RMNy 2341(2) *Agenda*, Somorja, 1650
RMK II 1033 a* Tieftrunck, D., *Ad virum… A. Reiserum*, Kőszeg, 1664
SZTRIPSZKY I 2022/229 *Kalendárium az 1659-esztendöre*, Kőszeg, 1658

6. JEZSUITA KOLLÉGIUMI NYOMDA POZSONYBAN 1623–1652

Pázmány Péter esztergomi érsek nyomdaalapító
Pozsonyi jezsuita kollégium nyomdatulajdonos, 1623–1652
Némethi Jakab jezsuita, nyomdai prefektus, 1623–1644
Zavari György nyomdász, 1639
Beretzki Gy. (György?) nyomdász, 1644
Zachariás Dominik Aksamítek nyomdász, 1647–1649

I. ILLUSZTRÁCIÓ

1–103. Fametszetes illusztrációsorozat Petrus Canisius *Képes Katekizmus*ához: 103 képből álló sorozat, számozatlan (84×56) – RMNy 1319 Pozsony, 1624
Az egyes képek egyenként, a képek alá nyomtatott szövegkezdetekkel és a lapszámmal, ahol a kép található.

1. A' Katolikus kereszténnek képe (7)
2. A' sz. Kereszt jelével, miképpen jegyzi magát a katolikus keresztyén (8)
3. 1: Hiszek egy Istenben, mindenható atyában, (10)
4. 2: Es Jesusban Kristusban, ö egy fiában (11)
5. 3: Ki fogantaték Szent Lélektöl (12)
6. 4: Kínzaték Ponczius Pilátus átlal (13)
7. 5: Szálla poklokra (14)
8. 6: Méne menyekbe (15)
9. 7: Onnét lészen (16)
10. 8: Hiszek Szent Lélekben (17)
11. 9: Közönséges keresztyén anyaszentegyházat (18)
12. 10: Büneinknek bocsánatát (19)
13. 11: Testnek feltámadását (20)
14. 12: Es az örök életet (21)
15. Röviden valo sommája a hit ágazatinak (26)
16. 1: Miatyánk ki vagy (30)
17. 2: Jüjön te-országod (31)
18. 3: Légyen te akaratod (32)
19. 4: Mi kenyerünket mindennapiat (33)
20. 5: És bocsásd-meg (34)
21. 6: És ne vígy minket (35)
22. 7: De szabadits (36)
23. Üdvözlégy Mária (40)
24. Asszonyunk Szüz Mária (41)
25. I: Én vagyok a te Urad (45)
26. II: Istennek nevét (46)
27. III: Meg-emlékezzél róla (47)
28. IV: Atyádat, anyádat tiszt. (48)
29. V: Ne öllj (49)
30. VI: Ne paráználkodj (50)
31. VII: Ne orozz (51)
32. VIII: Hamis tanuságot (52)
33. IX: Fele-barátodnak (53)
34. X: Se házát se mezejét (54)
35. I. parancs: Az anyaszentegyháznak ünnap-napit (60)
36. II: Ünnep-nap misét (61)
37. III: Bizonyos napokon parancsolt böjt (62)
38. IV és V: Büneinket minden esztendöbe (63)
39. I: Keresztség (66)
40. II: Bérmálás (67)
41. III: Oltári szentség (68)
42. IV: Penitenczia (69)
43. V: Utolsó kenetés (70)
44. VI: Egyházi rend (71)
45. VII: Az házasság (72)
46. A hét főbűn: I: Kevélység (80)
47. II: Fösvénység (81)
48. III: Bujaság (82)
49. IV: Irigység (83)
50. V: Torkosság (84)
51. VI: Harag (85)
52. VII: Jóra való restség (86)
53. Szent lélek ellen való bünök I: Isten irgalmában vakmerő bizodalom (88)
54. II: Kétségbe esés (89)
55. III: A meg ismert igazság ellen való törekedés (90)
56. IV: Atyafiúi szeretet ellen való irigység (91)
57. V: Gonosz életben… megmaradás (92)
58. VI: Penitenczia tartatlanság (93)
59. Négy égbe kiáltó bűn, I: szánt szándékkal való gyilkosság (95)
60. II: Természet ellen való bün „Vindica" (96)
61. III: Szegényeknek árváknak nyomorg. „Vindica" (97)
62. IV: Szolgáknak… bérek megtartása „Vindica" (98)
63. Más ember vétke… I: Tanács-adással (100)
64. II: Parancholattal (101)
65. III: Egyenlő akarattal (102)
66. IV: Ingerléssel (103)
67. V: Más gonosz cselekedetinek dichiretivel (104)
68. VI: El-vesztegléssel (105)
69. VII: Elengedésével (106)
70. VIII: Gonoszul keresett marhában részesedéssel (107)

71. IX: Más ember gonoszságának oltalmazásával (108)
72. Jó cselekedetek I: Böjt (111)
73. II: Alamisnálkodás avagy irgalmasság (112)
74. III: Imádság (113)
75. Irgalmasság testi cselekedeti. I: Éhezőknek ételt adni (115)
76. II: Szomjuhozóknak italt adni (116)
77. III: Mezíteleneket ruházni (117)
78. IV: Foglyokat ki-váltani (118)
79. V: betegeket látogatni (119)
80. VI: Útonjáróknak szállást adni (120)
81. VII: Halottakat temetni (121)
82. Irgalmasság lelki cselekedeti. I: Bünösöket meg-feddeni (122)
83. II: Tudatlanokat tanítani (123)
84. III: Kételkedőknek jó tanácsot adni (124)
85. IV: Felebarátunkért Istent imádni (125)
86. V: Szomorúakat vigasztalni (126)
87. VI: Bosszúságot békével szenvedni (127)
88. VII: Felebarátunk vétkeit megbocsájtani (128)
89. Az evangéliumi boldogságok: I: Boldogok a lelki szegények (131)
90. II: Bóldogok a szelidek (132)
91. III: Boldogok akik sírnak (133)
92. IV: Boldogok akik éhezik és szomjúhozzák az igazságot (134)
93. V: Boldogok az irgalmasok (135)
94. VI: Bóldogok a tiszta szivüek (136)
95. VII: Boldogok a békességesek (137)
96. VIII: Boldogok akik háboruságot szenvednek (138)
97. Evangéliumi tanácsok I: Szabadakarat szerént való szegénység (140)
98. II: Örökké való tisztaság (141)
99. III: Tekélletes engedelem (142)
100. Az embernek végső dolgai I: Halál (144)
101. II: Ítélet (145)
102. III: Pokol (146)
103. IV: Mennyei dicsőség (147)
104. A „Logica" allegóriája. A két részből álló képen felül mértani tervezésű lugasok és kertek, lent bibliai jelenet: Salome tánca. Rézmetszet N. Wesselényi *Triplex* című művéhez, szignálatlan, metszője ismeretlen (PATAKY, 244).
A kép alá nyomtatott szöveg: LOGICA, INTELLECTUS MAGISTRA (367×230) – RMNy 1852, B_2 levél után
Pozsony, 1640
105. A „Physica" allegóriája. Isaac Maior rézmetszete, N. Wesselényi *Triplex* című művéhez. A metszet két részből áll, fent a fizika megszemélyesítése, lent Ádám, Éva teremtése és az állatokkal benépesített föld. A jobb sarokban metszett szöveg: SALAMON IN SUA GLORIA. A kép alá nyomtatott szöveg: NATURAE OCULUS PHYSICA. A fenti, Melancholia-szerű nőalak lábánál papírtekercsen a művész szignója: „Isaac Maior f." (PATAKY, –) (367×230) – RMNy 1852
Pozsony, 1640
106. A „Metaphysica" allegóriája. Függönyt fellebbentő női alak fáklyával. Matthias van Werm rajza alapján Elias Widemann rézmetszete (PATAKY, 244) N. Wesselényi *Triplex* című művéhez. Szignálva: „Matt. Von Werm fig." és „Eli: Wideman scul." A kép alá nyomtatott szöveg: METAPHYSICA, RATIONIS FAX (367×230) – RMNy 1852, I_1 levél után
Pozsony, 1640
107–111. Illusztrációsorozat ó- és újszövetségi jelenetekkel, téglalapban ovális kerettel, a sarkok arabeszkmotívumokkal kitöltve: tizenegy fametszetű képből álló sorozat (54×40). Többségük, hét, a későbbiekben átkerült Nagyszombatba – RMNy 2016 és RMNy 2340
Az egyes képek egyenként, használatuk idejével és a könyveken belüli helyük megjelölésével:
107. Az imádkozó Dávid király – RMNy 1952, (240), RMNy 2016, (248)
Pozsony, 1642–1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 184. illusztráció):
Nagyszombat, 1674–1699
107A. Mária és Erzsébet találkozása – RMNy 2016 (37)
Pozsony, 1643
108. Menekülés Egyiptomba – RMNy 2016 (89)
Pozsony, 1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 187. illusztráció):
Nagyszombat, 1679–1689
108A. Jézus születése (63) – RMNy 2016 (63)
Pozsony, 1643
108B. Jézus bemutatása a templomban (Circumcisio) – RMNy 2016 (83)
Pozsony, 1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 186. illusztráció):
Nagyszombat, 1679
109. Jézus sírbatétele – RMNy 2016 (151)
Pozsony, 1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 189. illusztráció):
Nagyszombat, 1679

109A. A háromkirályok imádása
– RMNy 2016 (77) Pozsony, 1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 185. illusztráció):
Nagyszombat, 1679
110. Kálváriajelenet – RMNy 2016, (315), RMNy 2340, (280)
Pozsony, 1643–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 188. illusztráció):
Nagyszombat, 1656
110A. Pünkösd (326) – RMNy 2016
Pozsony, 1643
110B. Szűz Mária mennybevitele
– RMNy 2016 (103)
Pozsony, 1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 190. illusztráció):
Nagyszombat, 1674–1689
111. Utolsó ítélet, angyallal és írásszalaggal, amelynek szövege GLORIA IN ALTISSIMO
– RMNy 2016, (63), (70)
Pozsony, 1643
112–123. Hónapábrázolások januártól decemberig, váltakozva a jobb vagy bal sarokban felhőkoszorúban az égövi jelek: tizenkét fametszetes kép (32×50)
– RMNy 2016
Pozsony, 1643
A hónapképek egyenként, a naptáron belüli helyük (lapszám) megjelölésével:
112. Január: asztalnál ülő társaság (XII. l.)
113. Február: szántás-vetés (XIV. l.)
114. Március: tűznél melegedő férfi és fahordás (XVI. l.)
115. Április: fejés, vajköpülés (XVIII. l.)
116. Május: lugasban mulató társaság (XX. l.)
117. Június: birkanyírás (XXIV .l.)
118. Július: szénakaszálás (XXIV. l.)
119. Augusztus: aratás (XXVI. l.)
120. Szeptember: szántás (XXVIII. l.)
121. Október: szüret (XXX. l.)
122. November: tilolás, makkoltatás (XXXII. l.)
123. December: disznóölés (XXXIV. l.)
124–139. Kisméretű evangéliumi képek sorozata: tizenhat fametszetes kép, amelyek többsége az *Útitárs*ban egy-egy a *Szűz Mária officiumá*ban és a *Tintinnabulum*ban fordul elő. A sorozat legalább 56 tagból állt, mert később Nagyszombatban 47 kép fordul elő és közülük a két helyen csak hét közös (26×26)
– RMNy 2016, RMNy 2024, RMNy 2077
Pozsony, 1643–1644
A képek egyenként, a könyvben elfoglalt helyük (lapszám) megjelölésével:
124. Vízözön – RMNy 2077 (101)
Pozsony, 1644
125. Az emmauszi tanítványok (202)
Pozsony, 1643
126. Utolsó ítélet: angyal mérleggel (222)
Pozsony, 1643
127. Jézus a templomban (272)
Pozsony, 1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 191. illusztráció):
Nagyszombat, 1662
128. Jairus lányának felélesztése (340)
Pozsony, 1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 192. illusztráció):
Nagyszombat, 1662–1679
129. Püspök és szentek (225)
Pozsony, 1643
130. A Szentlélek eljövetele: Pünkösd (212)
Pozsony, 1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 193. illusztráció):
Nagyszombat, 1662
131. Példabeszéd az adósról (66), (236)
Pozsony, 1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 194. illusztráció):
Nagyszombat, 1662
132. Jézus és tanítványai (290)
Pozsony, 1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 195. illusztráció):
Nagyszombat, 1662
133. Kálvária-jelenet – RMNy 2016 (368), RMNy 2024 (61)
Pozsony, 1643
134. Az utolsó vacsora (150)
Pozsony, 1643
135. A farizeus és a vámos a templomban (170)
Pozsony, 1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 196. illusztráció)
Nagyszombat, 1662
136. A csodálatos kenyérszaporítás (57)
Pozsony, 1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 197. illusztrációt)
Nagyszombat, 1662
137. Mária mennybevitele (159)
Pozsony, 1643
138. Áldozó pap kehellyel (81)
Pozsony, 1643

139. Jézus megostorozása (236)
Pozsony, 1643

Fametszetű szentképsorozatok Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdájából, vagy utánmetszéseik

140. Szamáriai asszony (60×46) – RMNy 1952 (172)
Pozsony, 1642
Eredetileg az 1628–1640 között Ferenczffy Lőrinc tulajdonában lévő bécsi nyomdafelszereléshez tartozott (2. illusztrációja), amelyet azonban ma ismert bécsi nyomtatványain nem használt.
Ezt megelőzően Paul Sessius nyomdász használta:
Prága, 1615–1623

141. Az emmausi tanítványok (62×50) – RMNy 2024 (202)
Pozsony, 1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 451. illusztráció):
Nagyszombat, 1656
Eredetileg az 1628–1640 között Ferenczffy Lőrinc tulajdonában lévő bécsi nyomdafelszereléshez tartozott (5. illusztrációja), amelyet azonban ma ismert bécsi nyomtatványain nem használt.
Ezt megelőzően Paul Sessius nyomdász használta:
Prága, 1615–1623

142. Az imádkozó Dávid király (58×49) – RMNy 1952 (230), RMNy 2340, (464)
Pozsony, 1642–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 452. illusztráció):
Nagyszombat, 1656
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (6. illusztrációja). Ferenczffy más bécsi nyomdásznak is átengedte használatra:
Bécs, (1621?) (G. Gelbhaar)
Bécs, 1635–1636 (Ferenczffy L.)
Ezt megelőzően Paul Sessius nyomdász használta:
Prága, 1615–1623

143. Angyali üdvözlet (60×48) – RMNy 2340, 34
Pozsony, 1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 449. illusztráció):
Nagyszombat, 1674–1689
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (1. illusztrációja). Használata:
Bécs, 1635–1636
Ezt megelőzően Paul Sessius nyomdász használta:
Prága, 1615–1623

144. Kehely PANIS VIVUS ET VITALIS aláírással (50×48) – RMNy 1952, (220), RMNy 2340, (522)
Pozsony, 1642–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 455. illusztráció):
Nagyszombat, 1656–1689
Eredetileg az 1628–1640 között Ferenczffy Lőrinc tulajdonában lévő bécsi nyomdafelszereléshez tartozott (12. illusztrációja), amelyet azonban ma ismert bécsi nyomtatványain nem használt.
A Ferenczffy birtokában lévő képet Matthäus Formica használta:
Bécs, 1637
Ezt megelőzően Paul Sessius nyomdász használta:
Prága, 1615–1623

145. IHS-embléma NOMEN DELECTABILE aláírással (58×46) – RMNy 1952, (179), RMNy 2340,)( )( )(7b, (512)
Pozsony, 1642–1650
Eredetileg az 1628–1640 között Ferenczffy Lőrinc tulajdonában lévő bécsi nyomdafelszereléshez tartozott (11. illusztrációja), amelyet azonban ma ismert bécsi nyomtatványain nem használt.
Ezt megelőzően Paul Sessius nyomdász használta:
Prága, 1615–1623

146. Utolsó ítélet (59×46) – RMNy 1952, (202), (217)
Pozsony, 1642
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 458. illusztráció):
Nagyszombat, 1656
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléshez tartozott (14. illusztrációja). Használata:
Bécs, 1633–1636
Ezt megelőzően Paul Sessius nyomdász használta:
Prága, 1623.

147. A feltámadt Krisztus, a kép aláírása: SALVATOR MUNDI (57×47), kígyós mesterjeggyel – RMNy 2340, (290)
Pozsony, 1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 460. illusztráció):
Nagyszombat, 1656, és sérülten 1674-ben. Előzőleg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (17. illusztrációja). Nemcsak saját nyomtatványain fordul elő, hanem használatra átengedte más bécsi nyomdászoknak is:
Bécs, 1616–1622 (G. Gelbhaar)
Bécs, 1629 (M. Rickhes)
Bécs, 1633–1636 (Ferenczffy L.)
Ezt megelőzően Paul Sessius nyomdász használta:
Prága, 1623

148. Sziklabarlang előtt koponya, alatta MEMORARE NOVISSIMAE szövegű írásszalag, a kép felirata: MEMENTO MORI (59×44), kígyós mesterjeggyel – RMNy 2016
Pozsony, 1644

Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 461. illusztráció):
Nagyszombat, 1656–1676
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (18. illusztrációja). Nemcsak saját nyomtatványain fordul elő, hanem használatra átengedte más bécsi nyomdászoknak is:
Bécs, 1627 (M. Formica)
Bécs, 1629 (M. Rickhes)
Bécs, 1633–1636 (Ferenczffy L.)
Ezt megelőzően Paul Sessius nyomdász használta:
Prága, 1623

149. MEMENTO MORI. Koponyán fekvő gyermek, kezében homokórával (60×45) – RMNy 1952 (162)
Pozsony, 1642
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (22. illusztrációja). Nemcsak saját nyomtatványain fordul elő, hanem használatra átengedte más bécsi nyomdásznak is:
Bécs, 1627 (M. Formica)
Bécs, 1633–1636 (Ferenczffy L.)
Ezt megelőzően Paul Sessius nyomdász használta:
Prága, 1623

150. Jézus ostorozása (62×49) – RMNy 1952, (210)
Pozsony, 1642
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (28. illusztrációja), amelyet azonban ma ismert bécsi nyomtatványain nem használt. Használatra átengedte más bécsi nyomdásznak is:
Bécs, 1629 (M. Rickhes)

151. Pietà (65×48) – RMNy 1952, (213)
Pozsony, 1642
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 466. illusztráció):
Nagyszombat, 1656–1679
Eredetileg az 1628–1640 között Ferenczffy Lőrinc tulajdonában lévő bécsi nyomdafelszereléshez tartozott (29. illusztrációja). Használata:
Bécs, 1635–1636

152. Szent Brigitta. A kép alatt: S. BRIGITTA (68×45), kígyós mesterjeggyel – RMNy 2024, (312) RMNy 2340, (266)
Pozsony, 1643–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 474. illusztráció):
Nagyszombat, 1656–1679
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (38. illusztrációja), amelyet azonban ma ismert bécsi nyomtatványain nem használt. A Ferenczffy birtokában lévő képet más bécsi nyomdászoknak is átengedte használatra:
Bécs, 1629 (M. Rickhes)
Bécs, 1637 (M. Formica)

153. A kereszt előtt térdelő Szent Brigitta kisalakú képe, aláírása: S. BRIGITA (46×35) – RMNy 2024, (312)
Pozsony, 1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 473. illusztráció):
Nagyszombat, 1679
Eredetileg Ferenczffy bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (39. illusztrációja), amelyet azonban ma ismert bécsi nyomtatványain nem használt.
A tulajdonában lévő képet más bécsi nyomdásznak is átengedte használatra:
Bécs, 1629 (M. Rickhes)

154. Felhők között, lángoló szívben Szűz Mária és a Kis Jézus, a kép alatt PONE ME UT SIGNACULUM felirattal (42×33) – RMNy 1952, A_{1a}
Pozsony, 1642
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 476. illusztráció):
Nagyszombat, 1656
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (40. illusztrációja), amelyet más bécsi nyomdásznak is átengedett használatra:
Bécs, 1629 (M. Rickhes)
Bécs, 1635–1636 (Ferenczffy L.)

155. Felhők között sugárzó szív, tőrdöféssel (39×31) – RMNy 1952,)? ($_{1b}$
Pozsony, 1642
Eredetileg valószínűleg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (vö. 44. illusztrációját).
Valószínűleg a Krisztus sebeit ábrázoló sorozathoz tartozott, amelynek négy tagja a nagyszombati akadémiai/egyetemi nyomdában tűnt fel (lásd ott 180–183. illusztráció):
Nagyszombat, 1656

156. Kereszt sugárkoszorúban, felhők között (49×36) – RMNy 2340, D_{4a}
Pozsony, 1650
Ugyanennek kisebb méretű változatát lásd Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszerelésében (vö. 44. illusztrációja)

157. Barlang előtt imádkozó női szent (35×30) – RMNy 2024, (236)
Pozsony, 1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 477. illusztráció):
Nagyszombat, 1674–1689
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (46. illusztrációja). Használata:
Bécs, 1635–1636

158. Jézus az Atyáról beszél az apostoloknak (38×50) – RMNy 2016, (335), RMNy 2340, (87), (328)
Pozsony, 1643–1650
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (48. illusztrációja). Használata:
Bécs, 1635–1636

159. Jézus a keresztfán, a kereszt alatt Szűz Mária és János apostol (37×35) – RMNy 2024 (61)
Pozsony, 1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 478. illusztráció):
Nagyszombat, 1674
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (49. illusztrációja), amelyet használatra más bécsi nyomdászoknak is átengedett:
Bécs, 1634 (M. Formica)
Bécs, 1635–1636
A Ferenczffy birtokában lévő képet Matthäus Formica használta:
Bécs, 1634

160. Szűz Mária karján a kis Jézussal, holdsarlóban (45×36) – RMNy 1952, (193), RMNy 2340 (111)
Pozsony, 1642–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 479. illusztráció):
Nagyszombat, 1656
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (50. illusztrációja). Használata:
Bécs, 1635–1636

161. Angyali üdvözlet (47×33) – RMNy 2016, c_{7b}, RMNy 2340, (199)
Pozsony, 1643–1650
Eredetileg valószínűleg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (vö. 45. illusztrációja)

162. Szűz Mária a kis Jézussal, holdsarlón, sugarakkal körülvéve, álló téglalap alakú keretben (36×24) – RMNy 1952, (195)
Pozsony, 1642
Eredetileg az 1628–1640 között Ferenczffy Lőrinc tulajdonában lévő bécsi nyomdafelszereléshez tartozott (54. illusztrációja). Használata:
Bécs, 1635–1636

Egyéb, sorozathoz nem tartozó szentképek:

163. Jézus és Szent Péter kulccsal (68×55). A keret fent és jobboldalt sérült – RMNy 1957, A_{1b}
Pozsony, 1642

164. Szappanbuborékot fúvó gyermek, előtte koponya, az írásszalag üres (42×35) Kopott, repedezett metszet – RMNy 1952, (227)
Pozsony, 1642
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 482. illusztráció):
Nagyszombat, 1656

165. Áldozó pap, térdelő alakkal (45×36) – RMNy 2024, (44), RMNy 2340, (152)
Pozsony, 1643–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 484. illusztráció):
Nagyszombat, 1656–1674

166. Utolsó vacsora (42×35) Erősen sérült metszet – RMNy 2077 (101)
Pozsony, 1644
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 483. illusztráció):
Nagyszombat, 1656

167. Barlang előtt imádkozó szent (47×37) – RMNy 2077 (159)
Pozsony, 1644

168. Az imádkozó Dávid király kisméretű négyzetes képe (38×38) – RMNy 1952, (230), RMNy 2024, (92)
Pozsony, 1642–1643

169. Felhőn trónoló Szentháromság (38×49) – RMNy 2340, (39)
Pozsony, 1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 497. illusztráció):
Nagyszombat, 1674–1689–(1705)

170. Áldoztatás (59×60), a kép bal oldali kerete hiányzik – RMNy 2340, (350)
Pozsony, 1650

171. Szószékről prédikáló pap (70×54) – RMNy 2340, (142)
Pozsony, 1650

172. Nagyméretű fametszetű szentkép: Jézus és egy apostol látja, amint halottat visznek ki egy házból (55×72) – RMNy 2018, A_{1b} és RMNy 2019):($_{1b}$
Pozsony, 1643

173. Nagyméretű fametszetű szentkép: pápa püspökkel és egy férfi és női szenttel (58×73) – RMNy 2340, (487)
Pozsony, 1643–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott a 494. illusztráció):
Nagyszombat, 1674–1689

174. Nagyméretű fametszetű szentkép: Szűz Mária felhők között, négy angyallal (56×72) – RMNy 2340, (528)
Pozsony, 1650

Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 493. illusztráció): Nagyszombat, 1674–1689

175. Jézus a keresztfán, előtte térdelő szakállas férfi (85×58) – RMNy 2340, (212)
Pozsony, 1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 504. illusztráció): Nagyszombat, 1689

176. Nagyméretű, egész lapot betöltő, a pozsonyi Szűz Mária kegyszobrot ábrázoló fametszetű Pietà-illusztráció Kopcsányi Mihály *Narratio* című csodás jelenésről szóló művének latin és német kiadásához. A kép alá szedett betűkkel magyarázó szöveg: SIGNUM 5. EST STATUA, AB EODEM SPIRITU UT FIAT PETITA & POSTEA ORNATA; AC TANDEM AD TEMPLUM SOLEMNITER DELETA. A kép mellett jobboldalt a szobor nagyságára utaló mérce, magyarázattal: LINEA HAEC LATERALIS OCTIES SUMTA, FACIT JUSTAM ALTITUDINEM HUJUS IMAGINIS B. M. V. DOLOROSAE. (140×93) – RMNy 2018, E_{1b}, RMNy 2019, E_{1b}
Pozsony, 1643

II. CÍMLAP – CÍMLAPKERET – KERETDÍSZ

1. Rézmetszetű díszcímlap Pázmány Péter *Kalauz* című művének második kiadásához, Tobias Bidenharter metszete (PATAKY, 19, 82). Szignált: „Tobias Bid. Sculp." (270×170) – RMNy 1293, címlap
Pozsony, 1623
2. Fametszetű címlapkeret a Vásárhelyi Gergely fordításában megjelent Canisius Petrus-féle *Katekizmus*hoz. Felső része imádkozó családokat ábrázol, felhőkoszorúban az IHS-emblémával, lent a könyv címe számára üresen hagyott ovális keret (110×72) – RMNy 1319, címlap
Pozsony, 1624
3. Rézmetszetes díszcímlap N. Wesselényi *Triplex philosophia rationalis, naturalis et metaphysica in syntagmata redacta* című művéhez. Szignált: „Isaac Maior scul." (PATAKY, 244, tévesen Elias Widemann-nak tulajdonította.) Lent kagyló formában a cím és a vizsga résztvevői a képbe metszve, mindössze a vizsgázó neve készült szedésnyomással: Andrea Mokchai, Hungaro etc. (367×230) – RMNy 1852, címlap
Pozsony, 1640
4. Rézmetszetű díszcímlap Thomas Kempis *Krisztus követése* című könyvéhez. Metszője ismeretlen (PATAKY, –). Szignálatlan (98×60) – RMNy 2238, címlap
Pozsony, 1648
5. Építészeti elemekből alkotott címlapkeret felső része, középen férfifejjel (19×63) – RMNy 2016, címlap
Pozsony, 1643
6. Építészeti elemekből alkotott címlapkeret alsó része, középen gyermekfejjel (19×63) – RMNy 2016, címlap
Pozsony, 1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 24. keretdísz): Nagyszombat, 1674–1680

Rövid keretlécek (6×54 mm) sorozata, 11 darab:

7. Sötét hátterű, keskeny ornamentális díszítésű keretléc középen kör alakban nyolcszirmú virág (6×54) – RMNy 2016, (XXIV), (XXVI), (314), RMNy 2340, (314)
Pozsony, 1643–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 25. keretdísz): Nagyszombat, 1674
8. Sötét hátterű, keskeny ornamentális díszítésű keretléc, kiterjesztett szárnyú angyallal (6×54) – RMNy 2016, (XII), (XIV.), H_{1b}, RMNy 2440, H_{1b}
Pozsony, 1643–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 26. keretdísz): Nagyszombat, 1679
9. Sötét hátterű, keskeny ornamentális díszítésű keretléc két szembenálló rókával (6×54) – RMNy 2016, (XVIII), (XXXII), (XXXIV), RMNy 2340
Pozsony, 1643–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 27. keretdísz): Nagyszombat, 1676
10. Sötét hátterű, keskeny ornamentális díszítésű keretléc csigával (6×54) – RMNy 2016, (XX), (XXII), (XXVII), (XXIX), (315), RMNy 2340, (315)
Pozsony, 1643–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 28. keretdísz): Nagyszombat, 1676–1684
11. Sötét hátterű, keskeny ornamentális díszítésű keretléc két hattyúval (6×54) – RMNy 2016, (VII), (XVII), (XXX.), RMNy 2340
Pozsony, 1643–1650
12. Sötét hátterű, keskeny ornamentális díszítésű keretléc középen négyszirmú virággal (6×54) – RMNy 2016, a_{6a}, A_{3a}, RMNy 2340, (241)
Pozsony, 1643–1650

13. Sötét hátterű, keskeny ornamentális díszítésű keretléc szőlőlevelekkel (6×54) – RMNy 2016, a_{6b}, K_{4b}, RMNy 2340, (43), (212), (464), (477)
Pozsony, 1643–1650
14. Sötét hátterű, keskeny ornamentális díszítésű keretléc, középen pajzzsal (6×54) – RMNy 2016, (VI), RMNy 2340, (142)
Pozsony, 1643–1650
15. Sötét hátterű, keskeny ornamentális díszítésű keretléc középen stilizált koronával (6×54) – RMNy 2016, (XVIII), (XV), (XXXI), (XXXIII), RMNy 2340, (199)
Pozsony, 1643–1650
16. Sötét hátterű, keskeny ornamentális díszítésű keretléc szőlőlevelekkel és négyszirmú virággal (6×54) – RMNy 2016, (XXV), (XXIII), (XIII)
Pozsony, 1643
17. Sötét hátterű, keskeny ornamentális díszítésű keretléc nyúllal és kutyával (6×54) – RMNy 2016, (XIX), (XXI), (XXXV), RMNy 2340, (35)
Pozsony, 1643–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 29. keretdísz):
Nagyszombat, 1679–1684

Keskeny keretlécek sorozata, apostol-, evangélista és szentalakokkal (117×6 mm): tizennyolc darab:

18. Keskeny, sötét hátterű, oszlopon álló apostolokat és evangélistákat ábrázoló keretdísz (117×6) – RMNy 2016, (XXVII), (XXIX)
Pozsony, 1643
19. Keskeny, sötét hátterű, oszlopon álló apostolokat és evangélistákat ábrázoló keretdísz (117×6) – RMNy 2016, (XXVII), (XXIX)
Pozsony, 1643
20. Keskeny, sötét hátterű, oszlopon álló apostolokat és evangélistákat ábrázoló keretdísz (117×6) – RMNy 2016, (XIX), (XXI), (XXXV)
Pozsony, 1643
21. Keskeny, sötét hátterű, oszlopon álló apostolokat és evangélistákat ábrázoló keretdísz (117×6) – RMNy 2016, (315)
Pozsony, 1643
22. Keskeny, sötét hátterű, oszlopon álló apostolokat és evangélistákat ábrázoló keretdísz (117×6) – RMNy 2016, (VI)
Pozsony, 1643
23. Keskeny, sötét hátterű, oszlopon álló apostolokat és evangélistákat ábrázoló keretdísz (117×6) – RMNy 2016, (XXIV)
Pozsony, 1643
24. Keskeny, sötét hátterű, oszlopon álló apostolokat és evangélistákat ábrázoló keretdísz (117×6) – RMNy 2016, (315)
Pozsony, 1643
25. Keskeny, sötét hátterű, oszlopon álló apostolokat és evangélistákat ábrázoló keretdísz (117×6) – RMNy 2016, (XXIV), (XXVI)
Pozsony, 1643
26. Keskeny, sötét hátterű keretléc, Keresztelő János oszlopon álló alakja keretdísz (117×6) – RMNy 2016, (VI)
Pozsony, 1643
27. Keskeny, sötét hátterű keretléc, Szent István király (?) oszlopon álló alakja (117×6) – RMNy 2016, (314)
Pozsony, 1643
28. Keskeny, sötét hátterű keretléc, Szent Péter oszlopon álló alakja (117×6) – RMNy 2016, (XII), (XIV)
Pozsony, 1643
29. Keskeny, sötét hátterű keretléc, Szent Pál oszlopon álló alakja (117×6) – RMNy 2016, (314)
Pozsony, 1643
30. Keskeny, sötét hátterű keretléc, Szent András oszlopon álló alakja (117×6) – RMNy 2016, (XII), (XIV)
Pozsony, 1643
31. Keskeny, sötét hátterű keretléc Szent János oszlopon álló alakja (117×6) – RMNy 2016, (XIX), (XXX)
Pozsony, 1643
32. Keskeny, sötét hátterű, oszlopon álló apostolokat és evangélistákat ábrázoló keretdísz (117×6) – RMNy 2016, (XV), (XVII), (XXXI), (XXXIII)
Pozsony, 1643
33. Keskeny, sötét hátterű, oszlopon álló apostolokat és evangélistákat ábrázoló keretdísz (117×6) – RMNy 2016, (XVI)
Pozsony, 1643
34. Keskeny, sötét hátterű, oszlopon álló apostolokat és evangélistákat ábrázoló keretdísz (117×6) – RMNy 2016, (XV), (XVII), (XXX), (XXXIII)
Pozsony, 1643
35. Keskeny, sötét hátterű, oszlopon álló apostolokat és evangélistákat ábrázoló keretdísz (117×6) – RMNy 2016, (XVII), (XVIII), (XXXI), (XXXIV)
Pozsony, 1643

Keskeny keretlécek sorozata, növényi díszítéssel, állatfigurával: négy darab:

36. Keskeny, sötét hátterű keretléc, vázából kinövő indás levéldísszel (117×6) – RMNy 2016, (XIII), (XXV), (XXIII)
Pozsony, 1643
37. Keskeny, sötét hátterű keretléc, vázából kinövő növényekkel, középen homokóra (117×6) – RMNy 2016, (XX)
Pozsony, 1643
38. Keskeny, sötét hátterű keretléc, kehelyből kinövő növények, virágkehelyre szálló, balra forduló madárral (117×6) – RMNy 2016, (VII)
Pozsony, 1643
39. Keskeny, sötét hátterű keretléc, kehelyből kinövő növények, virágkehelyre szálló, jobbra forduló madárral (117×6) – RMNy 2016, (VII), (XXX), (XXVIII)
Pozsony, 1643

Sötét hátterű, figurális és növényi díszítésű, kisméretű, fekvő keretlécek, (12×53), 12 darab:

40. Sötét hátterű, figurális és növényi díszítésű, téglalap alakú keretléc, kiterjesztett szárnyú angyallal (12×53) – RMNy 2016, (XIV), (XIII)
Pozsony, 1643
41. Sötét hátterű, figurális és növényi díszítésű, téglalap alakú keretléc, két bőségszaruval és kiterjesztett szárnyú madárral (12×53) – RMNy 2016, (VII), (XXVIII), (XXXI)
Pozsony, 1643
42. Sötét hátterű, figurális és növényi díszítésű, téglalap alakú keretléc, középen emblémában férfifej (12×53) – RMNy 2016, (XXIV), (XXVI), (314)
Pozsony, 1643
43. Sötét hátterű, figurális és növényi díszítésű, téglalap alakú keretlécben keresztet tartó angyal (12×53) – RMNy 2016, (XXVII), (XXX), RMNy 2023, címlap
Pozsony, 1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 30. keretdísz):
Nagyszombat, 1676–1679
44. Sötét hátterű, figurális és növényi díszítésű, téglalap alakú keretléc, homokóra mellett fekvő alakkal (12×53) – RMNy 2016, (XXXVII)
Pozsony, 1643
45. Sötét hátterű, figurális és növényi díszítésű, téglalap alakú keretléc szőlőindákkal (12×53) – RMNy 2016 (viii)
Pozsony, 1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 31. keretdísz):
Nagyszombat, 1674
46. Sötét hátterű, figurális és növényi díszítésű, téglalap alakú keretléc, stilizált levelek, középen gyűrűvel összefogva (12×53) – RMNy 2016, (XX), (XXII), (315)
Pozsony, 1643
47. Sötét hátterű, figurális és növényi díszítésű, téglalap alakú keretléc, kör alakban hajló virágos indákkal (12×53) – RMNy 2016, (XIX), (XXI), (XXXV)
Pozsony, 1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 32. keretdísz):
Nagyszombat, 1674–1679 (I.1171)
48. Sötét hátterű, figurális és növényi díszítésű, téglalap alakú keretléc kiterjesztett szárnyú angyallal, jobboldalt levéllel és terméssel (12×53) – RMNy 2016 (429)
Pozsony, 1643
49. Sötét hátterű, figurális és növényi díszítésű, téglalap alakú keretléc középen váza, kétoldalt kiterjesztett szárnyú madarak (12×53) – RMNy 2016, (XXIII), (XXXIII)
Pozsony, 1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 33. keretdísz):
Nagyszombat, 1676–1679
50. Sötét hátterű, figurális és növényi díszítésű, téglalap alakú keretléc nyúllal és kutyával (12×53) – RMNy 2016, (XVIII), (XXXII), (XXXIV)
Pozsony, 1643
51. Sötét hátterű, figurális és növényi díszítésű, téglalap alakú keretléc középen üres kör, kétoldalt csipegető madarak (12×53) – RMNy 2016, (XV), (XXXI)
Pozsony, 1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 34. keretdísz):
Nagyszombat, 1674
52. Sötét hátterű, evangélista jelképeket ábrázoló, fekvő téglalap alakú keretléc alsó része (18×50) – RMNy 2023, címlap
Pozsony, 1643

IIIA. – NYOMDÁSZJEGY – CÍMER

1. Nyitott koronás magyar címer keretben (75×64) – RMNy 1845, A_{1b}, RMNy 1849, A_{1b}
Pozsony, 1640
2. Sávos Árpád-címer, amelyet angyal tart, a pajzs mellett kétoldalt egy-egy madár (45×47) – RMNy 1901, utolsó l.
Pozsony, 1641
3. Zárt koronás magyar címer keretben (56×48) – RMNy 1901, A_{1b}
Pozsony, 1641

Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (27. dísze). Nemcsak saját nyomtatványain fordul elő, hanem használatra átengedte más bécsi nyomdászoknak is:
Bécs, 1616–1622 (G. Gelbhaar)
Bécs, 1629 (M. Rickhes)
Bécs, 1632–1634 (Ferenczffy L.)
Bécs, 1637 (M. Formica)

4. Pozsony város címere, ovális, volutás keretben (75×62) – RMNy 1955, címlap
Pozsony, 1642
5. Magyarország fametszetű, oroszlános címere téglalap alakú keretben (44×55) – RMNy 2075, címlap
Pozsony, 1644
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 5. címer):
Nagyszombat, 1679 (ott a címer kerete már hiányzik)

IIIB – EMBLÉMÁK

1–20. Jézus szívét ábrázoló emblémasorozat Hajnal Mátyás *Szíves könyvecské*jének második kiadásához: húsz darab fametszetű képből álló sorozat. A 19. és 20. elmélkedés és az ahhoz tartozó embléma újonnan került be a pozsonyi kiadásba, mert az eredeti bécsi kiadásban még nem szerepelt. A többi embléma viszont az eredeti bécsi, rézmetszetű kép fametszetű újrametszése. Minthogy az eredeti, bécsi kiadás (Bécs, 1629) csak tizennyolc rézmetszetű képből állt, ebben az új kiadásban pedig húsz elmélkedés van, így két további képet metszettek, amelyeknek nincs rézmetszetű előképe az első kiadásból (67×47) – RMNy1952
Pozsony, 1642
Az egyes képek leírása után az ívjelzés, illetve a lapszám áll, ahol a kép található.

1. Cor Jesu amanti sacrum feliratú embléma az 1. elmélkedéshez: az első kiadás 1. képének utánmetszése, A_{1b}
Pozsony, 1642
2. A földi hívságok megszemélyesítése, embléma a 2. elmélkedéshez: az első kiadás 2. képének utánmetszése. Verskezdet: „Csalárd világ, nagy szint mutat…" (4)
Pozsony, 1642
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 1. embléma):
Nagyszombat, 1679
3. Jézus a szív ajtaján zörget, embléma a 3. elmélkedéshez: az első kiadás 3. képének utánmetszése. Verskezdet: „Jesus sziv ajtaját zörgeti" (12)
Pozsony, 1642
4. Embléma a 4. elmélkedéshez: az első kiadás 4. képének utánmetszése. Verskezdet: „Elég Jesus, megsebhettél…" (18)
Pozsony, 1642
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 2. embléma):
Nagyszombat, 1679
5. Embléma az 5. elmélkedéshez: az első kiadás 5. képének utánmetszése. Verskezdet: „Midön járod lámpásokkal…" (24)
Pozsony, 1642
6. Embléma a 6. elmélkedéshez: az első kiadás 6. képének utánmetszése. Verskezdet: „Oh boldog szivnek cellája…" (32)
Pozsony, 1642
7. Embléma a 7. elmélkedéshez: az első kiadás 7. képének utánmetszése. Verskezdet: „Eia Jesus tellyes éppen…" (40)
Pozsony, 1642
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 8. embléma):
Nagyszombat, 1674–1679
8. Embléma a 8. elmélkedéshez: az első kiadás 8. képének utánmetszése. Verskezdet: „Ez szép kútnak hadd follyanak…" (48)
Pozsony, 1642
9. Embléma a 9. elmélkedéshez: az első kiadás 9. képének utánmetszése. Verskezdet: „Jesus édes rosát hintsed…" (60)
Pozsony, 1642
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 6. embléma):
Nagyszombat, 1679
10. Embléma a 10. elmélkedéshez: az első kiadás 10. képének utánmetszése. Verskezdet: „O lebd be Jesus keresztedet…" (68)
Pozsony, 1642
11. Embléma a 11. elmélkedéshez: az első kiadás 11. képének utánmetszése. Verskezdet: „Im a tüzet kézbe tartya…" (80)
Pozsony, 1642
12. Embléma a 12. elmélkedéshez: az első kiadás 12. képének utánmetszése. Verskezdet: „Vedd a mestersegh pennáját…" (88)
Pozsony, 1642
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 3. embléma):
Nagyszombat, 1679
13. Embléma a 13. elmélkedéshez: az első kiadás 13. képének utánmetszése. Verskezdet: „Ki nem mutat itt víg orczát?" (102)
Pozsony, 1642
14. Embléma a 14. elmélkedéshez: az első kiadás 14. képének utánmetszése. Verskezdet:

„Más, bár függjön bölcs Plátótúl…" (110)
Pozsony, 1642
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 7. embléma):
Nagyszombat, 1679

15. Embléma a 15. elmélkedéshez: az első kiadás 15. képének utánmetszése. Verskezdet: „Zúgó szelek, villámlások…" (118)
Pozsony, 1642
16. Embléma a 16. elmélkedéshez: az első kiadás 16. képének utánmetszése. Verskezdet: „Örülly szüv: mit szomorkodol?" (126)
Pozsony, 1642
17. Embléma a 17. elmélkedéshez: az első kiadás 17. képének utánmetszése. Verskezdet: „Ének szóddal már tartottál…" (134)
Pozsony, 1642
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 5. embléma):
Nagyszombat, 1679
18. Embléma a 18. elmélkedéshez: az első kiadás 18. képének utánmetszése. Verskezdet: „Oh örömnek boldog vége…" (144)
Pozsony, 1642
19. Embléma a 19. elmélkedéshez: az első kiadásban nem szerepelt. Verskezdet: „A' keserü kereszt után…" (156)
Pozsony, 1642
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 9. embléma):
Nagyszombat, 1674–1689
20. Embléma a 20. elmélkedéshez: az első kiadásban nem szerepelt. Verskezdet: „Jésus, ki szived szerette…" (164)
Pozsony, 1642
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 4. embléma):
Nagyszombat, 1679

IV. FEJLÉC – ZÁRÓDÍSZ

Fejlécek

1. Sérült keretben csillagos égbolt, sárkányokat ábrázoló fejléc (23×84) – RMNy 1293,1248 A_{1a}, RMNy 1659 (201)
Pozsony, 1623–1636
2. Angyalos fejléc, pajzson IHS- és MARIA-emblémákkal, kétoldalt angyalok a SALVATOR MUNDI és PATRONA HUNG. írásszalagot tartják. Középen korona, tőle balra és jobbra a magyar címer elemei külön-külön pajzsban: kettős kereszt és hétszer vágott pajzs. Középen, a címer alatti háromszög üres, behelyettesíthető. Pozsonyi használata idején kétféle díszt tettek az üres háromszögbe: a) püspöksüveget és Pázmány címerét ábrázoló díszt, később b) püspöksüveget és szárnyat, csillagokat ábrázoló címert helyeztek. A teljes dísz mérete 30×122, a behelyettesíthető, üresen hagyott rész 20×20 mm – RMNy 1293,)($_{1a}$, RMNy 1697)?($_{2a}$
a) Pozsony, 1623–1637
b) Pozsony, 1640 körül
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 14. fejléc):
Nagyszombat, 1681–(1705), belsejében vagy más behelyettesíthető dísszel, vagy üresen hagyva
3. Volutás fejléc, középen tölgykoszorús szörnyalak, kétoldalt kígyókkal (20×130) – RMNy 1293, (41) (81)
Pozsony, 1623
Eredetileg a nagyszombati Telegdi-/káptalani nyomda felszereléséhez tartozott (lásd ott 8. fejléc):
Nagyszombat, 1583–1596
4. Kisméretű fejléc: levélindák között kelyhet körülvevő madarak (17×68) – RMNy 1319, (1), RMNy 1346 (303), RMNy 1510, címlap RMNy 1509 (43)
Pozsony, 1624–1631

4A. Keskeny díszléc: stilizált indák között koponya lábszárcsontokkal (7×70) – RMNy 1509 (197) (743) Ss_{6a}, RMNy 1510 (590) (598)
Pozsony, 1631

5. IHS-feliratos fejléc, sematikusan ábrázolt nyilazó angyalokkal (23×106) – RMNy 1293) ($_{5b}$, RMNy 1346,)($_{2a}$, RMNy 1509, †$_{6b}$ és A_{1a}, RMNy 1511 (4)
Pozsony, 1623–1631
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 7. fejléc):
Nagyszombat, 1663–1683
6. Fejléc kétoldalt térdelő angyalokkal, középen hosszúkás, álló pajzsban IHS-felirattal (22×98) – RMNy 1840 (A_{1b}), RMNy 1846 A_{2a}, RMNy 1852, A_{1a}, RMNy 2019)?($_{2a}$)
Pozsony, 1640–1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 3. fejléc):
Nagyszombat, 1662–1676
7. Fejléc szárnyas kerub indák között kossal és majommal (17×100) – RMNy 1845, A_{2a}
Pozsony, 1640
8. Nagyméretű volutás fejléc szörnyfejjel és majmokkal (21×134) – RMNy 1852, D_{1a}
Pozsony, 1640
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 8. fejléc):
Nagyszombat, 1664

9. Nagyméretű volutás, indás fejléc kutyával és nyúllal, Pán-alakokkal, és két, koszorúkat tartó gyermekalakkal (35×148) – RMNy 1852, C_{1a}
Pozsony, 1640
10. Csigás, madaras, sűrű indás fejléc, középen koszorús fejjel (17×155) – RMNy 1852, E_{1a}, K_{1a}
Pozsony, 1640
11. Keretezett fejlécben középen sugárkoszorúban a Bárány, kétoldalt kör alakban evangélistaszimbólumok: balról János, jobbról Márk ((23×114) – Káldi György *Istennek szent akarattya* című könyvének (RMK I 1268) törzse, amelyet Pozsonyban nyomtattak, 1640 körül, míg a könyv címlapja és előszava Nagyszombatban 1681-ben jelent meg – RMK I 1268, G_{2a}, (234).
Pozsony, 1640 körül
12. Voluták között oszlopot vivő angyalt ábrázoló fejléc (22×108) – RMK I 1268, (52)
Pozsony, 1640 körül
13. Virágzó indák között angyalfejet ábrázoló fejléc (15×112) – RMNy 2018, A_{2a}
Pozsony, 1643
Eredetileg az 1628–1640 között Ferenczffy Lőrinc tulajdonában lévő bécsi nyomdafelszereléshez tartozott (4. könyvdísze). Használata:
Bécs, 1632–1638
Ezt megelőzően Georgius Nigrinus (Jiří Černý) és Jonata Bohutský használta:
Prága 1572–1620
14. Középen kerubfejet, kétoldalt madarakat ábrázoló volutás fejléc (19×108) – RMNy 2075, A_{1b}
Pozsony, 1644
15. Kerubfej háromszöget alkotó volutában (12×65) – RMNy 2340, A_{1a}
Pozsony, 1650

IHS- és MARIA-jelvények

16. Négykaréjos, angyalfejes volutában sugárzó IHS-jelvény (42×40) – RMNy 1293, (1066), RMNy 1345,)( )( )($_{6b}$, RMNy 1511, A_{1b}, RMNy 1513, RMNy 1658, RMNy 1851, címlap
Pozsony, 1623–1640
17. Ovális alakban MARIA felirat, hét tőrrel, holdsarlóban (53×35) – RMNy 1346 (302), RMNy 1514 A_{4b}
Pozsony, 1625–1631
18. Sugárzó IHS-jelvény, SIT NOMEN DOMINI BENEDICTUS körirattal, téglalapot formázó volutában, kerubfejekkel (70×56) – RMNy 1345,) ( )( )($_{7b}$, RMNy 1346 (299), RMNy 1448, A_{1b}, RMNy 1512, (A_{1b},), RMNy 1514, A_{1b}
Pozsony, 1625–1631
19. Csillagkoszorús, koronás, MARIA-jelvény holdsarlóban, virágfüzérben, négy sarkában angyalokkal (63×48). A 20. dísz párja – RMNy 1345, ,)( )( )(7a, RMNy 1346,)($_{1b}$, RMNy 2340,)( )( )($_{8a}$
Pozsony, 1625–1650
20. Tizenkét csillag között IHS-embléma, virágkoszorúval és kerubokkal körülvéve (64×47). A 19. dísz párja – RMNy 2340,)( )( )($_{8b}$
Pozsony, 1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 30. dísz):
Nagyszombat, 1662–1674
21. Nagyméretű, SIT NOMEN DOMINI BENEDICTV köriratú ovális pajzs, benne lángoló IHS-betűkkel, körülötte hét angyallal (85×112)–RMNy 1852, B_{2a}
Pozsony, 1640
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 33. dísz):
Nagyszombat, 1663–1681–(1708)–1734
22. Felhőn álló angyalok IHS-feliratú pajzsot tartanak, háttérben sugarakkal (37×50) – RMNy 1952, (101), (133), RMNy 2340, A_{4b}
Pozsony, 1642–1643
23. Volutákkal és kerubfejekkel körülvett sugárzó IHS-jelvény (37×37) – RMNy 2024, (138)
Pozsony, 1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 21. dísz):
Nagyszombat, 1651–1679
Továbbélése a XVIII. században Nagyszombat, 1709
24. Apró szirmú rózsa, középen MÁRIA felirattal (17×17) – RMNy 2340, (571)
Pozsony, 1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 25. dísz):
Nagyszombat, 1656–1672
25. Kisméretű, ovális záródísz, belül sugárzó IHS-jelvény, körülötte NOMEN DOMINI LAUDABILE felirattal (25×21) – RMNy 2340, címlap
Pozsony, 1650

Mária- és Jézus-arcképek

26. Szív alakú emblémában Mária-fej, erősebben árnyalt fejkendővel (35×33) – RMNy 2016, címlap, (36)
Pozsony, 1643
27. Szív alakú emblémában Mária-fej, kevésbé árnyalt fejkendővel (35×35) – RMNy 2016, (76), (102), RMNy 2340, A_{1b}
Pozsony, 1643–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 41. dísz):
Nagyszombat, 1662

28. Kör alakú indák között Szűz Mária kis Jézussal, sugaras háttérrel, szőlőlevelekből kialakított sarkokkal (30×21) – RMNy 1850, A_{4b}
Pozsony, 1640
29. Angyalszárnyakkal körülvett koronás Szűz Mária és kis Jézus (46×57) – RMNy 1901, címlap
Pozsony, 1641
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 47. dísz):
Nagyszombat, 1663
30. Szív alakban Jézus-fej (36×36) – RMNy 1952, (117), RMNy 2340, (31)
Pozsony, 1642–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 42. dísz):
Nagyszombat, 1662–1694
31. Szűz Mária és kis Jézus kör alakú emblémában, szalagokból négy sarok képezve (32×33) – RMNy 1952, (197), RMNy 2024, (218)
Pozsony, 1642–1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 44. záródísz):
Nagyszombat, 1656–1679
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (51. dísze):
Bécs, 1635–1636
32. Sugarak között Szűz Mária és Jézus, virágkoszorúval körülvéve, a négy szögletben angyalokkal (46×39) – RMNy 1952 (237), RMNy 2340 (XXX)
Pozsony, 1642–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 43. záródísz):
Nagyszombat, 1656

Evangélistaszimbólumok

33. Evangélistaszimbólum kör alakba foglalva: sas könyvvel – Szent János evangélista (26×26) – RMK I 1268 [Pozsony, 1640 körül] nyomtatott törzsében (233)
Pozsony, 1640 körül
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 58. dísz):
Nagyszombat, 1674
34. Evangélistaszimbólum kör alakba foglalva (26×26) – RMK I 1268 [Pozsony, 1640 körül] nyomtatott törzsében (233)
Pozsony, 1640 körül

Angyalt ábrázoló záródíszek

35. Angyal, SOLI DEO GLORIA felirattal, bojtokkal és füzérekkel (47×60) – RMNy 1293 (1066), RMNy 1319 (5), RMNy 1345 (Oo_{2b}), RMNy 1346,)($_{3a}$, RMNy 1448 (2), RMNy 1509 ($\dagger_{6a}$), RMNy 1512 (5), RMNy 1741 (Q_{1b})
Pozsony, 1623–1638
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 54. záródísz):
Nagyszombat, 1678–1680
36. Volutás angyalfejet ábrázoló záródísz (57×57) – RMNy 1485, Ss_{3a}, RMNy 1509 ($\dagger_{6b}$), RMNy 1511, A_{3a}, RMNy 1512 (E_{3b})
Pozsony, 1630–1631
37. Jobbra néző angyalfej (31×40) – RMNy 1952, (109), RMNy 2340 (204)
Pozsony, 1642–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 50. dísz):
Nagyszombat, 1662–1679
38. Volutás záródísz, középen angyalfejjel (41×33) – RMNy 1952, (23)
Pozsony, 1642
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (3. könyvdísze):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620

Volutás fejek

39. Volutás, kisalakú férfifejes záródísz (36×47) – RMNy 1509 ($\dagger_{3b}$), RMNy 2340, Oo_{2b}
Pozsony, 1631–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 102. záródísz):
Nagyszombat, 1670–1690
40. Nagyalakú záródísz volutás férfifejjel (56×72) – RMNy 1448 (99) és RMNy 1509 (744)
Pozsony, 1629–1631
41. Bajuszos szörnyalakot ábrázoló volutás záródísz (50×48) – RMNy 2023 (177)
Pozsony, 1643

Egyéb figurális záródíszek

42. Indából kialakított pajzsalakban gyermekfej, fejdísszel (42×56) – RMNy 1846, G_{2b}
Pozsony, 1640
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 62. záródísz):
Nagyszombat, 1663–1689
43. Nagyalakú, háromszög alakú záródísz egymástól elforduló, koszorút tartó puttókkal (56×95) – RMNy 1745 (XXX), RMNy 1840 G_{2a}, RMNy 1845, B_{4a}
Pozsony, 1638–1640
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 51. záródísz):
Nagyszombat, 1662–1675
44. Fent egyenes vonalú volutás dísz, oroszlánfejjel (67×100) – RMNy 1745 (XXX), RMNy 1852, K_{2b}
Pozsony, 1638–1640

Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 101. záródísz):
Nagyszombat, 1664

45. Bőségszarut, fejdíszes alakot ábrázoló záródísz (30×31) – RMNy 1952, (261), RMNy 2016, (110), RMNy 2340, (279)
Pozsony, 1642–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 59. záródísz):
Nagyszombat, 1656–1662

46. Legyes záródísz (22×37) – RMNy 1952, (11), (47), (87), RMNy 2340, (8), (86)
Pozsony, 1642–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 60. záródísz):
Nagyszombat, 1656–1668
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (4. könyvdísze):
Bécs, 1632–1636
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620

47. Nagyméretű, sokszirmú rózsa (42×42) – RMNy 2238 V_{4b}
Pozsony, 1648
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (5. könyvdísze):
Bécs, 1632–1636
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620

48. Nagyméretű, ötszirmú rózsa (38×38)
Nagyszombatban ehhez hasonló, de nem azonos dísz van – RMNy 2340, (240)
Pozsony, 1650

49. Aldus-levél, szárából kinövő két kisebb levéllel (9×15) – RMNy 1514, címlap
Pozsony, 1631
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 90. záródísz):
Nagyszombat, 1662

Arabeszkes és fonadékos záródíszek

50. Kétívű, apró arabeszkes záródísz (10×15) – RMNy 1952, (31) (188), RMNy 2019, címlap
Pozsony, 1642–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 80. záródísz):
Nagyszombat, 1654–1674
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (15. könyvdísze):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620

51. Kisméretű hurok (11×19) – RMNy 1952, (59)
Pozsony, 1642–1650
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (16. könyvdísze):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620

52. Nagyobb méretű hurok (13×30) – RMNy 2023 (107), RMNy 2340, (42), (151)
Pozsony, 1643–1650
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (17. könyvdísze):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620

53. Apró, csillag alakú záródísz (15×15) – RMNy 2016, c_{3b} (piros nyomással), RMNy 2338
Pozsony, 1643–1650
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (14. könyvdísze):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620

54. Szív alakba rendezett arabeszkes záródísz (22×25) – RMNy 2016, c_{8a} (piros nyomással), (247)
Pozsony, 1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 97. záródísz):
Nagyszombat, 1674
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (13. könyvdísze):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620

55. Téglalap alakú, rácsos, fonadékos záródísz (22×68) – RMK I 1268, (29)
Pozsony, 1640 körül
Valószínűleg utána Nagyszombatban is

56. Téglalap alakú, fonadékos záródísz (23×59) – RMNy 1952, (79), RMNy 2340, (476)
Pozsony, 1642–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 95. záródísz):
Nagyszombat, 1679–1681
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (18. könyvdísze):
Bécs, 1632–1638

57. Fonadékos záródísz (22×38) – RMNy 1952, (79), RMNy 2340, (14), (99)
Pozsony, 1642–1650
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (22. könyvdísze):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620
58. Négyzetes, arabeszkes záródísz (40×40) – RMNy 1952, (67), RMNy 2340, (211)
Pozsony, 1642–1650
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (8. könyvdísze):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620
59. Rombusz alakú, arabeszkes záródísz (39×65) – RMNy 2340, (141)
Pozsony, 1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 81. záródísz):
Nagyszombat, 1656–1657
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (11. könyvdísze):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620
60. Négyzetes, arabeszkes záródísz (35×35) – RMNy 2340, (265)
Pozsony, 1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 84. záródísz):
Nagyszombat, 1660–1679
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (9. könyvdísze):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620
61. Háromszirmú, stilizált arabeszkes virág (20×20) – RMNy 2337, A_{1b},RMNy 2340, (246)
Pozsony, 1650
62. Háromszög alakú, arabeszkes záródísz (21×28) – RMNy 2016, a_{5a}, RMNy 2337, A_{8b}
Pozsony, 1643–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 87. záródísz):
Nagyszombat, 1662
63. Téglalap alakú, sötét, fonadékos záródísz (22×51) – RMNy 2340, (444)
Pozsony, 1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 83. záródísz):
Nagyszombat, 1656–1671
64. Sötét, fonadékos, négyzetes záródísz (23×31) – RMNy 2188, A_{8a}
Pozsony, 1647
65. Füzéres záródísz, középen arabeszkes pajzzsal (42×57) – RMNy 2340, (119), (311)
Pozsony, 1650
66. Arabeszkes, háromszög alakú záródísz (34×41) – RMNy 2340, (289), (521)
Pozsony, 1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 82. záródísz):
Nagyszombat, 1656–1663
67. Négyszirmú virág, stilizált levelekkel (29×29) – RMNy 2340, A_{1b}
Pozsony, 1650

V. ÁBRA – TÉRKÉP

1. Égésnyomokat és pecsétet viselő levelet ábrázoló fametszet, rajta kereszt alakú kézjegy. Illusztráció Kopcsányi Mihály *Narratio* című csodás jelenést leíró művének latin és német kiadásához (200×148) – RMNy 2018, kihajtható tábla, RMNy 2019, kihajtható tábla
Pozsony, 1643
2. A pozsonyi szellem tenyérlenyomatát, alatta keresztet ábrázoló fametszet. Illusztráció Kopcsányi Mihály *Narratio* című csodás jelenést leíró művének latin és német kiadásához (290×170) – RMNy 2018, kihajtható tábla, RMNy 2019, kihajtható tábla
Pozsony, 1643
3. A pozsonyi szellem tenyérlenyomatát ábrázoló fametszet, alatta keretben nyomtatott szöveggel: SIGNUM 3. M. MANUS, ITERUM IMPRESSAE AB EODEM SPIRITU. Illusztráció Kopcsányi Mihály *Narratio* című csodás jelenést leíró művének latin és német kiadásához (250×183) – RMNy 2018, kihajtható tábla, RMNy 2019, kihajtható tábla
Pozsony, 1643

VI. INICIÁLÉ

1. Nagyméretű, levéldíszes iniciálésorozat (44×44) – RMNy 1293, RMNy 1377, RMNy 1485, RMNy 1512, RMNy 1745
Pozsony, 1623–1640
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 9. iniciálésorozat):
Nagyszombat, 1663–1691
2. Sematikus, sávozott iniciálésorozat (25×25) – RMNy 1293, RMNy 1513, RMNy 1741,

RMNy 1850
Pozsony, 1623–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 8. iniciálésorozat):
Nagyszombat, 1663–1695
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1708
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (3. iniciálésorozata):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620

3. Nagyméretű, sematikus, sávozott iniciálésorozat. Csak O és P betű (40×40) – RMNy 1659
Pozsony, 1636–1639
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 12. iniciálésorozat):
Nagyszombat, 1665–1699
4. Kisméretű, sematikus, sávozott iniciálésorozat (18×18) –RMNy 1952, RMNy 2016, RMNy 2112
Pozsony, 1642–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 5. iniciálésorozat):
Nagyszombat, 1661–1699
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (4. iniciálésorozata):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620
5. Sávozott díszítésű iniciálésorozat, erőteljesen árnyékolt betűkkel. Csak I és P betű (31×31) – RMNy 2019
Pozsony, 1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 11. iniciálésorozat):
Nagyszombat, 1664–1689
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (2. iniciálésorozata):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620
6. Kalligrafikus díszítésű, kisméretű iniciálé. Csak I betű (18×19) – RMNy 2337
Pozsony, 1647–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 2. iniciálésorozat):
Nagyszombat, 1655–1680
7. Keretezett, sötét hátterű úgynevezett Lucius-féle iniciálésorozat. Csak M betű (18×19) – RMNy 2188
Pozsony, 1647
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 15. iniciálésorozat):
Nagyszomat, 1671–1695
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (5. iniciálésorozata):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620
8. Nagyméretű, evangéliumi jelenetet ábrázoló iniciálésorozat három tagja. A betű, I betű és a pünkösdöt ábrázoló M betű (41×41) – RMK I 1268 (Nagyszombat, 1681) könyv törzse, amelyet 1640 körül Pozsonyban nyomtattak, a betűk, és az előszó utalásai szerint
Pozsony, é. n. [1640 körül]
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 13. iniciálésorozat):
Nagyszombat, 1670 (a sorozat C betűje)
9. Nagyméretű fraktúr díszbetű. Csak D betű (37×37) – RMNy 1955
Pozsony, 1642
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 23. díszbetű):
Nagyszombat, 1676
10. Kisméretű fraktúr díszbetű (17×17) – RMNy 1955, RMNy 2018
Pozsony, 1642–1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 23. díszbetű):
Nagyszombat, 1675–1693
11. Nagyméretű fraktúr díszbetű. Csak U betű (35×35) – RMNy 2018
Pozsony, 1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 24. díszbetű):
Nagyszombat, 1676–1693
12. Fraktúr díszbetű. Csak E betű (28×28) – RMNy 2018
Pozsony, 1643

VII. HANGJEGY –

VIII. NYOMDAI CIFRA

1. = Nyomdai cifrák, 20.
Pozsony, 1624–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 14. cifra):
Nagyszombat, 1654–1675

2. = Nyomdai cifrák, 52.
Pozsony, 1624–1640
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 1. cifra):
Nagyszombat, 1648–1661
3. = Nyomdai cifrák, 10.
Pozsony, 1624–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 7. cifra):
Nagyszombat, 1648–1700
4. = Nyomdai cifrák, 11.
Pozsony, 1624–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 8. cifra):
Nagyszombat, 1648–1700
5. = Nyomdai cifrák, 8.
Pozsony, 1624–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 3. cifra):
Nagyszombat, 1648–1696
6. = Nyomdai cifrák, 9.
Pozsony, 1624–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 4. cifra):
Nagyszombat, 1648–1696
7. = Nyomdai cifrák, 6.
Pozsony, 1624–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 6. cifra):
Nagyszombat, 1648–1699
8. =Nyomdai cifrák, 7.
Pozsony, 1624–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 5. cifra):
Nagyszombat, 1648–1699
9. = Nyomdai cifrák, 1.
Pozsony, 1629–1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 9. cifra):
Nagyszombat, 1648–1662
10. = Nyomdai cifrák, 58.
Pozsony, 1630–1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 10. cifra):
Nagyszombat, 1649–1661
11. = Nyomdai cifrák, 59.
Pozsony, 1630–1640
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 2. cifra):
Nagyszombat, 1648–1661
12. = Nyomdai cifrák, 63.
Pozsony, 1636–1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 24. cifra):
Nagyszombat, 1662–1676
13. = Nyomdai cifrák, 65.
Pozsony, 1637–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 17. cifra):
Nagyszombat, 1662–1693
14. = Nyomdai cifrák, 66.
Pozsony, 1637–1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 28. cifra):
Nagyszombat, 1662
15. = Nyomdai cifrák, 67.
Pozsony, 1637–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 33. cifra):
Nagyszombat, 1671
16. = Nyomdai cifrák, 74.
Pozsony, 1637–1650
17. = Nyomdai cifrák, 75.
Pozsony, 1638–1650
18. = Nyomdai cifrák, 86.
Pozsony, 1640–1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 12. cifra):
Nagyszombat, 1651–1674
19. = Nyomdai cifrák, 87.
Pozsony, 1641–1650
20. = Nyomdai cifrák, 88.
Pozsony, 1641–1650
21. = Nyomdai cifrák, 79.
Pozsony, 1641
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 31. cifra):
Nagyszombat, 1669–1674
22. = Nyomdai cifrák, 44.
Pozsony, 1642–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 40. cifra):
Nagyszombat, 1662–1700
23. = Nyomdai cifrák, 19.
Pozsony, 1642–1644
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 26. cifra):
Nagyszombat, 1662–1681
24. = Nyomdai cifrák, 18.
Pozsony, 1642–1644
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 25. cifra):
Nagyszombat, 1662–1681
25. = Nyomdai cifrák, 78.
Pozsony, 1642–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 18. cifra):
Nagyszombat, 1662–1689
26. = Nyomdai cifrák, 89.
Pozsony, 1642–1650

Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 16. cifra):
Nagyszombat, 1662–1693

27. = Nyomdai cifrák, 72.
Pozsony, 1642
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 27. cifra):
Nagyszombat, 1662–1671

28. = Nyomdai cifrák, 69.
Pozsony, 1643–1650

29. = Nyomdai cifrák, 76.
Pozsony, 1643–1650

30. = Nyomdai cifrák, 92.
Pozsony, 1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 13. cifra):
Nagyszombat, 1651–1662

31. = Nyomdai cifrák, 23.
Pozsony, 1645–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 22. cifra):
Nagyszombat, 1662–1663

32. = Nyomdai cifrák, 125.
Pozsony, 1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 32. cifra):
Nagyszombat, 1671–1675

IX. BETŰ

1A 12 mm
Pozsony, 1623–1640
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 1. betűtípus):
Nagyszombat, 1648–1662

2K 9 mm
Pozsony, 1623–1640
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 2. betűtípus):
Nagyszombat, 1648–1662

3A 117 (szövegminta: RMNy 1485)
Pozsony, 1623–1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 6. betűtípus):
Nagyszombat, 1648–1662

4A 98 (szövegminta: RMNy 1485)
Pozsony, 1624–1631
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 10. betűtípus):
Nagyszombat, 1648–1662

5K 98 (szövegminta: RMNy 1511)
Pozsony, 1624–1631
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 11. betűtípus):
Nagyszombat, 1649–1662

6A 78 (szövegminta: RMNy 1200)
Pozsony, 1624–1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 14. betűtípus):
Nagyszombat, 1648–1662

7A 56 (szövegminta: RMNy 1485)
Pozsony, 1624–1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 16. betűtípus):
Nagyszombat, 1649–1662

8A 9,5 mm
Pozsony, 1625–1637
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 15. betűtípus):
Nagyszombat, 1649–1662

9A 6 mm
Pozsony, 1625–1640
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott sz 5. betűtípus):
Nagyszombat, 1648–1662

10K 117 (szövegminta: RMK II 544a)
Pozsony, 1625–1641
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 7. betűtípus):
Nagyszombat, 1648–1662

11K 56
Pozsony, 1625–1641
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 17. betűtípus):
Nagyszombat, 1648–1662

12A 7 mm
Pozsony, 1625–1641
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 4. betűtípus):
Nagyszombat, 1648–1662

13A 8 mm
Pozsony, 1631–1640
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 3. betűtípus):
Nagyszombat, 1648–1662

14A 100 (szövegminta: RMNy 1659)
Pozsony, 1636–1642
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 8. betűtípus):
Nagyszombat, 1648–1662

15K 100 (szövegminta: RMNy 1741)
Pozsony, 1636–1641
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 9. betűtípus):
Nagyszombat, 1648–1662

16A 84 (szövegminta: RMNy 1784)
Pozsony, 1636–1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 12. betűtípus):
Nagyszombat, 1648–1662

17K 84 (szövegminta: RMNy 1788)
Pozsony, 1636–1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 13. betűtípus):
Nagyszombat, 1648–1662

18A 150
Pozsony, 1640–1649
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 25. betűtípus):
Nagyszombat, 1648–1662

19K 150 (szövegminta: RMNy 1852)
Pozsony, 1640–1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 26. betűtípus):
Nagyszombat, 1648–1662

20A 6 mm (szövegminta: RMNy 2075)
Pozsony, 1641–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 23. betűtípus):
Nagyszombat, 1662
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (3A* típusa):
Bécs, 1632–1638

21A 118,5 (szövegminta: RMNy 2023)
Pozsony, 1641–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 28. betűtípus):
Nagyszombat, 1662
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (5A típusa):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620

22A 97 (szövegminta: RMNy 1952)
Pozsony, 1641–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 30. betűtípus):
Nagyszombat, 1662
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (7A típusa):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620

23K 88 (szövegminta: RMNy 1952)
Pozsony, 1641–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 31. betűtípus):
Nagyszombat, 1662
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (3K típusa):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620

24A 87 (szövegminta: RMNy 2340)
Pozsony, 1641–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 32. betűtípus):
Nagyszombat, 1662
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (8A típusa):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620

25A 69,5 (szövegminta: RMNy 1952)
Pozsony, 1641–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 34. betűtípus):
Nagyszombat, 1662
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott: (9A típusa):
Bécs, 1632–1638

26F 9 mm
Pozsony, 1642–1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 36. betűtípus):
Nagyszombat, 1670–

27F 150
Pozsony, 1642–1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 45. betűtípus):
Nagyszombat, 1670–

28F 125
Pozsony, 1642–1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 53. betűtípus):
Nagyszombat, 1670–

29S 125
Pozsony, 1642–1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 48. betűtípus):
Nagyszombat, 1670–

30K 120 (szövegminta: RMNy 2340)
Pozsony, 1642–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 27. betűtípus):
Nagyszombat, 1662
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (1K típusa):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620

31F 100
Pozsony, 1642–1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 49. betűtípus):
Nagyszombat, 1670–
32S 100
Pozsony, 1642–1643
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 54. betűtípus):
Nagyszombat, 1670–
33F 88
Pozsony, 1642–1643
34S 88
Pozsony, 1642–1643
35K 70 (szövegminta: RMNy 2340)
Pozsony, 1642–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 33. betűtípus):
Nagyszombat, 1662
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (4K típusa):
Bécs, 1632–1638
36K 99 (szövegminta: RMNy 2023)
Pozsony, 1643–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 29. betűtípus):
Nagyszombat, 1662
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (2K típusa):
Bécs, 1632–1638
37A 57 (szövegminta: RMNy 2338)
Pozsony, 1645–1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 35. betűtípus):
Nagyszombat, 1662
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (10A típusa):
Bécs, 1632–1638
38A 5 mm (szövegminta: RMNy 2340)
Pozsony, 1650
Később a nagyszombati jezsuita akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 24. betűtípus):
Nagyszombat, 1662
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (4A típusa):
Bécs, 1632–1638

A DÍSZEKET TARTALMAZÓ KÖNYVEK JEGYZÉKE A POZSONYI JEZSUITA KOLLÉGIUMI NYOMDA ILLUSZTRÁLT KIADVÁNYAI

RMNy 1293 Pázmány P., *Igassagra vezerlö Kalauz,* második kiadás, Pozsony, 1623
RMNy 1318 *Brevis instructio,* Pozsony, 1624
RMNy 1319 [Vásárhelyi G, transl.], *Kereztyeni tudomány,* Pozsony, 1618
RMNy 1345 Pázmány P., *Imádságos könyv,* harmadik kiadás, Pozsony, 1625
RMNy 1346 *Rituale Strigoniense... 1611 Fr. Forgacz... Petri Pazman,* Pozsony, 1625
RMNy 1448 *Acta et decreta synodi... P. Pazmany...,* Pozsony, 1629
RMNy 1485 [Pázmány P.], *Jó nemes Váradnak... mellyet Sallai István...,* Pozsony, 1630
RMNy 1509 Káldi Gy., *Az vasárnapokra... predikaciok,* [Bécs–] Pozsony, 1631,
RMNy 1510 Káldi Gy., *Az innepekre... predcikaciok,* [Bécs–] Pozsony, 1631
RMNy 1511 [Pázmány P.], *Bizonyos okok,* Pozsony, 1631
RMNy 1512 [Pázmány P.], *Dissertatio,* Pozsony, 1631
RMNy 1513 Pázmány P., *Imádságos könyv,* negyedik kiadás, Pozsony, 1631
RMNy 1514 [Pázmány P.], *Okok nem okok,* Pozsony, 1631
RMNy 1658 [Nyéki Vörös Mátyás], *Tintinnabulum,* Pozsony, 1636
RMNy 1659 Pázmány P., *A romai anyaszentegyház... prédikációk,* Pozsony, 1636
RMNy 1694 [Nádasi János red.], *Agalmation,* Pozsony, 1637
RMNy 1696 *Parnassus bimons,* Pozsony, 1637
RMNy 1697 Pázmány P., *Hodoegus... Kalauz,* harmadik kiadás, Pozsony, 1637
RMNy 1698 Perényi I., *Parapherna augusta,* Pozsony, 1637
RMNy 1741 *Az igaz isteni tiszteletnek tiszta tüköre,* Pozsony, 1638
RMNy 1744 *Mariale manuale Sodalitatis Immaculatae,* Pozony, 1638
RMNy 1745 Palkovich M., *Nicolai Székhelyi philosophiae,* Pozsony, 1638
RMNy 1784 *Mercurius rhetorico-academico,* Pozsony, 1639
RMNy 1787 *Úti-tars, az az reggel, estve...,* Posomban, 1639
RMNy 1788 Veresmarti M., *Intő s tanitó levél,* Pozsony, 1639
RMNy 1840 *Decemviri caelites,* Pozsony, 1640
RMNy 1841 [Hajnal M.], *Ki tett cégér,* Pozsony, 1640
RMNy 1843 [Krajacevic Sartorius, N.], *Molitvene...,* Pozsony, 1640
RMNy 1845 Pálffy M., *Orpheus sudans,* Pozsony, 1640
RMNy 1846 *Pantheon affectus,* Pozsony, 1640
RMNy 1848 *Poema,* Pozsony, [1636–1644]
RMNy 1849 Tasi G., *Öt rövid prédikáció,* Pozsony, 1640

RMNy 1850 Veresmarti M. [transl.], *Tanáchkozás...*, Pozsony, 1640
RMNy 1851 Vitelleschi, M., *Epistola*, Pozsony, 1640
RMNy 1852 Wesselényi M., *Triplex philosophia*, [Pozsony, 1640]
RMNy 1901 *Officia propria*, Pozsony, 1641
RMNy 1952 [Hajnal M.], *A Jesus szivet-szeretö szívek*, második kiadás, Pozsony, 1642
RMNy 1954 *Handtbüchlein der Sodalitat...*, Pozsony, 1642
RMNy 1955 *Der Königlichen Freystadt Pressburg Fewerordnung*, [Pozsony, 1642]
RMNy 1957 *Uncatholische Priesterthumb*, Pozsony, 1642
RMNy 2016 [Draskovich J. transl.], *Officium B. M. Virg. Az az asszonyunk*, Pozsony, 1643
RMNy 2018 [Kopcsányi M.], *Beschreibung einer wunderlichen...*, Pozsony, 1643
RMNy 2019 [Kopcsányi M.], *Narratio rei admirabilis*, Pozsony, 1643
RMNy 2023 Szentgyörgyi G. [transl.], *Elmélkedések az örökké valóságról... J. Drexelius...*, Pozsony, 1643
RMNy 2024 *Úti társ.* második kiadás, [Pozsony], [1643]
RMNy 2075 Esterházy M., *A magyar-országi palatinusnak...*, Pozsony, 1644
RMNy 2077 [Nyéki Vörös M.], *Tintinnabulum – Dialogus*, harmadik kiadás, Pozsony, 1644
RMNy 2112 [Nádasi J.], *Maria aeternitatis... az az Maria az boldog...*, Pozsony, 1645
RMNy 2188 *Maria halalra valtaknak... annya*, Pozsony, 1647
RMNy 2238 [Pázmány P.] [transl.], *Kempis Tamasnak Christus követeserul*, második kiadás, Pozsony, 1648
RMNy 2282 [Nádasi J.], *Lelki tegez és a boldog halálhoz...*, harmadik kiadás, Pozsony, 1649
RMNy 2336 [Draskovich J. transl.], *Officium B. M. Virg. Az az asszonyunk...*, Pozsony, 1643 [recte cr. 1650]
RMNy 2337 [Nádasi J.], *Annus crucifixi Dei Jesu*, Pozsony, 1650
RMNy 2339 *Officia propria sanctorum patronorum*, Pozsony, 1650
RMNy 2340 Pázmány P., *Imádságos könyv*, ötödik kiadás, Pozsony, 1650
RMK I 1268 Káldi Gy., *Istennek szent akarattya*, Nagyszombat, 1681 (részben Pozsonyban nyomtatva 1640 körül)

7. A CSEH EXULÁNSOK NYOMDÁJA 1636–1700–

Szenice, 1636
Trencsén, 1637–1664
Zsolna, 1665–1700–(1715)

Václav Vokál nyomdatulajdonos, nyomdász 1636–1641
Dorota Vokál özv. (szül. Dorota Čížek) nyomdatulajdonos 1642–1647
Laurentius Benjamin Ab Hage nyomdavezető 1642?–1647
nyomdatulajdonos, nyomdász 1648–1654
Nikodém Čížek nyomdatulajdonos, nyomdász 1655–1664
Johannes Dadan id. nyomdatulajdonos, nyomdász 1665–1674
Elisabeth Dadan özv. (szül. Elisabeth Veterini) nyomdatulajdonos 1675–1683
Johannes Dadan ifj. nyomdatulajdonos, nyomdász 1684/1685–1700–(1715)

I. ILLUSZTRÁCIÓ

1. Kisméretű, Kálváriát ábrázoló metszet, a keresztre feszített Jézussal és a két latorral, a kereszt tövében Szűz Máriával és Szent Jánossal (28×23) – RMNy 1704, utolsó l. Trencsén, 1637
   A metszet felső kerete kissé sérült
2–13. Kalendáriumi hónapképeket ábrázoló, tizenkét darabból álló sorozat. A keskeny téglalapok az egyes hónapokban elvégzendő mezőgazdasági munkákat jelenítik meg. Minden kis metszet két külön jelenetet ábrázol, középen kör alakban az égövi jelek (14×60)
   Trencsén, 1638–1648
   Zsolna, 1669–1685
2. Január – RMNy 1806, A_{4b}, RMNy 2083, A_{3b}, RMNy 2243, A_{3b}, RMK II 1260, A_{3b}, RMK II 1497, A_{3b}, Čaplovič 2535, A_{3b}, Čaplovič 2536, A_{3b}, Čaplovič 2539, A_{3b}
3. Február – RMNy 1752, A_{4b}, RMNy 1806, A_{5b}, RMNy 2083, A_{4b}, RMNy 2243, A_{4b} RMK II 1260, A_{4b}, RMK II 1497, A_{4b}, Čaplovič 2535, A_{4b}, Čaplovič 2536, A_{4b}, Čaplovič 2539, A_{4b}
4. Március – RMNy 1806, A_{6b}, RMNy 2083, A_{5b}, RMNy 2243, A_{5b} RMK II 1260, A_{5b}, RMK II 1497, A_{5b}, Čaplovič 2535, A_{5b}, Čaplovič 2536, A_{5b}, Čaplovič 2539, A_{5b}

5. Április – RMK II 56$_{3a}$, A$_{6b}$, RMNy 2083, A$_{6b}$, RMNy 2243, A$_{6b}$ RMK II 1260, A6b, RMK II 1497, A$_{6b}$, Čaplovič 2535, A$_{6b}$, Čaplovič 2536, A$_{6b}$, Čaplovič 2539, A$_{6b}$
6. Május – RMNy 1752, A$_{7b}$, RMNy 1806, A$_{8b}$, RMNy 2083, A$_{7b}$, RMNy 2243, A$_{7b}$ RMK II 1260, A$_{7b}$, RMK II 1497, A$_{7b}$, Čaplovič 2535, A$_{7b}$, Čaplovič 2536, A$_{7b}$, Čaplovič 2539 A$_{7b}$
7. Június – RMNy 1752, A$_{8b}$, RMNy 1806, A$_{12b}$, RMNy 2083, A$_{8b}$, RMNy 2243, A$_{8b}$ RMK II 1260, A$_{8b}$, RMK II 1497, A$_{8b}$, Čaplovič 2535, A$_{8b}$, Čaplovič 2536, A$_{8b}$, Čaplovič 2539, A$_{8b}$
8. Július – RMNy 1806, A$_{9b}$, RMNy 2083, A$_{9b}$, RMNy 2243, A$_{9b}$ RMK II 1260, A$_{9b}$, RMK II 1497, A$_{9b}$, Čaplovič 2535, A$_{9b}$, Čaplovič 2536, A$_{9b}$, Čaplovič 2539, A$_{9b}$
9. Augusztus – RMNy 1806, A$_{10b}$, RMNy 2083, A$_{10b}$, RMNy 2243, A$_{10b}$ RMK II 1260, A$_{10b}$, MK II 1497, A$_{10b}$, Čaplovič 2535, A$_{10b}$, Čaplovič 2536, A$_{10b}$, Čaplovič 2539, A$_{10b}$
10. Szeptember – RMNy 1752, A$_{11b}$, RMNy 1806, A$_{11b}$, RMNy 2083, A$_{11b}$, RMNy 2243, A$_{11b}$ RMK II 1260, A$_{11b}$, RMK II 1497, A$_{11b}$, Čaplovič 2535, A$_{11b}$, Čaplovič 2536, A$_{11b}$, Čaplovič 2539, A$_{11b}$
11. Október – RMNy 1806 , A$_{2b}$ [tévesen Január hónaphoz téve], RMNy 2083, A$_{12b}$, RMNy 2243, A$_{12b}$ RMK II 1260, A$_{12b}$, RMK II 1497, A$_{12b}$, Čaplovič 2535, A$_{12b}$, Čaplovič 2536, A$_{12b}$ Čaplovič 2539, A$_{12b}$
12. November – RMNy 1806, B$_{1b}$, RMNy 2083, B$_{1b}$, RMNy 2243, B$_{1b}$ RMK II 1260, B$_{1b}$, RMK II 1497, B$_{1b}$, Čaplovič 2535, B$_{1b}$, Čaplovič 2536, B$_{1b}$, Čaplovič 2539, B$_{1b}$
13. December – RMNy 1806, B$_{2b}$, RMNy 2083, B$_{2b}$, RMNy 2243, B$_{2b}$ RMK II 1260, B$_{2b}$, RMK II 1497, B$_{2b}$, Čaplovič 2535, B$_{2b}$, Čaplovič 2536, B$_{2b}$, Čaplovič 2539, B$_{2b}$

14–25. Állatövi jegyeket (zodiákus) ábrázoló, tizenkét darabból álló sorozat, naptár számára készült illusztráció. A téglalap két felső sarka belül lekerekített, a közte lévő háromszög sávozással van kitöltve (25×33) – RMNy 1752, RMK II 1260.
Trencsén, 1639–1650
Zsolna, 1669

14. Vízöntő – RMNy 1806, C$_{3a}$, RMNy 2083, B$_{2b}$, RMNy 2243, B$_{6b}$, RMNy 2292, C$_{4b}$, RMNy 2348, C$_{4b}$
15. Halak – RMNy 1806, C$_{3b}$, RMNy 1752, B$_{4a}$, RMNy 2083, B$_{3a}$, RMNy 2243, B$_{6b}$, RMNy 2292, C$_{4b}$, RMNy 2348, C$_{4b}$, RMK II 1260, B$_{7a}$
16. Kos – RMNy 1806, B$_{3b}$, RMNy 1752, C$_{2b}$, RMNy 2083, C$_{1a}$, RMNy 2243, B$_{3b}$, RMNy 2292, C$_{2b}$, RMNy 2292, C$_{2b}$, RMK II 1260, B$_{7a}$
17. Bika – RMNy 1752, B$_{4a}$, RMNy 1806, B$_{4a}$, RMNy 2083, C$_{2a}$, RMNy 2243, B$_{4a}$, RMNy 2292, C$_{2a}$, RMNy 2348, C$_{2a}$, RMK II 1260, B$_{7b}$
18. Ikrek –RMNy 1806, B$_{4b}$, RMNy 2083, C$_{3a}$, RMNy 2243, B$_{4a}$, RMNy 2292, C$_{2a}$, RMNy 2348, C$_{2a}$
19. Rák – RMNy 1806, B4b, RMNy 2083, C4a, RMNy 2243, B4b
20. Oroszlán – RMNy 1806, C$_{1a}$, RMNy 2083, C$_{5a}$, RMNy 2243, B$_{4b}$, RMNy 2292, C$_{2b}$, RMK II 1260, B$_{8b}$
21. Szűz – RMNy 1806, C$_{1b}$, RMNy 2083, C$_{6b}$, RMNy 2243, B$_{5a}$, RMNy 2292, C$_{3a}$, RMK II 1260, B$_{8b}$
22. Mérleg – RMNy 1806, C$_{1b}$, RMNy 2083, C$_{7a}$, RMNy 2243, B$_{5b}$, RMNy 2292, C$_{3a}$, RMNy 2348, C$_{3a}$
23. Skorpió – RMNy 1806, C$_{2a}$, RMNy 2083, C$_{8a}$, RMNy 2243, B$_{5b}$, RMNy 2292, C$_{3b}$, RMNy 2348, C$_{3b}$
24. Nyilas – RMNy 1806, C$_{2b}$, RMNy 2083, C$_{8b}$, RMNy 2243, B$_{6a}$, RMNy 2292, C$_{4a}$, RMNy 2348, C$_{4a}$
25. Bak – RMNy 1806, C$_{2b}$, RMNy 2083, D$_{1a}$, RMNy 2243, B$_{6a}$, RMNy 2292a, C$_{4a}$, RMNy 2348, C$_{4a}$
26. Újszövetségi ábrázolás nyújtott téglalap alakban: középen virágokkal körülvett ovális keretben Jézus, amint vállán a kereszttel a Golgotára megy, a kereszten SEQVERE ME. FER.CRVCEM. MAT. felirat. A levéldíszek mellett egy-egy oszlop, amelyet balról Szent Péter, jobbról Szent Pál fog, kinyújtott karral. (36×147) – RMNy 2082, címlap
Trencsén, 1643
A díszt körülvevő keret már kezdetben több helyen sérült.
27. Éneklő kórust ábrázoló, nyújtott téglalap alakú metszet: a kórus vezetője pálcájával a középen, emelvényen elhelyezett nyitott kottás énekeskönyvre mutat. A jelenet körül apró angyalfejek, bőségszaruk és dús levéldíszek (36×138) – RMNy 2082, RMNy 2030, Čaplovič 2529
Trencsén, 1643
Zsolna, 1678
28. A fentihez hasonló szerkezetű díszléc, térdeplő alakokkal, és kétoldalt angyalokkal, fent felhők, jobb- és baloldalt a stilizált

kereszt szárai volutákból képezve (33×138) – RMNy 2030
Trencsén, 1643

29. Feltehetően III. Ferdinándot ábrázoló, felirat nélküli metszet, kör alakú kettős keretben, koronával, jogarral (60×60) – RMNy 2083, címlap, RMNy 2243, címlap (itt a külső keret hiányzik)
Trencsén, 1644–1648

30–33. Négy képből álló metszetsorozat az apostolokról (53×42) – RMNy 2116
Trencsén, 1645

30. Fülöp apostol – Kk_{3b}
31. Jakab apostol, Fülöp testvére – Nn_{1b}
32. Jakab apostol – Rr_{3a}
33. Bertalan apostol – Ss_{7b}
Mind a négy fametszetnek kissé sérült a kerete.

34. A gazdag ember és az ördög (46×57) – RMNy 2116, Dd_{4b}, RMK II 1394, V_{8b}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676

35. Golgota, a háttérben felhők, a kereszt alatt Szűz Mária és János apostol (65×40) – RMNy 2116, Q_{4b}
Trencsén, 1645

36. A feltámadt Krisztus, a sírja mellől menekülő két őrrel (65×55) – RMNy 2116, Q_{4b}
Trencsén, 1645

37–117. Újszövetségi képsorozat, nyolcvanegy kép. Először Trencsénben az *Ewangelia a episstoly* című biblikus cseh nyelvű evangélikus perikópáskönyvben szerepeltek a tagjai. Minthogy csak címlap nélküli éldányai maradtak fenn, csupán valószínűsíthető, hogy 1645-ben adta ki Václav Vokál özvegye, Dorota. Ebben a könyvben a sorozat összesen nyolcvanegy tagja közül nyolc nem szerepel, míg harminc évvel később, ugyanennek a nyomdának a zsolnai állomáshelyén 1676-ban készült evangéliumi kötetében a teljes sorozatból húsz kép hiányzik. A képek többsége azonban végigkísérte a nyomdát Trencséntől Zsolnáig. E két gazdagon illusztrált köteten kívül mindössze egy alkalommal fordult elő a sorozat egy darabja Zsolnán, 1667-ben. Valószínűleg ugyanezek az illusztrációk díszítették a trencséni nyomda még korábbi, de példány alapján nem ismert evangéliumos könyvét is (RMNy 1793), amelynek emlékét Václav Vokál 1641. április 12-én kelt végrendelete őrizte meg, és amelynek nyomtatása 1637–1641 között történhetett. Ez választ ad arra is, hogy miért volt a képek többsége már kopott, rongált állapotban 1645-ben, első, ma ismert alkalmazásuk idején (42×50) – RMNy 2116, RMK II 1394
A képek egyenként, előfordulásukkal:

37. Szent János evangélista Patmosz szigetén, a sassal – RMNy 2116, D_{1a}
Trencsén, 1645

38. Szent Márk evangélista, szobabelsőben, asztalnál ír, mellette oroszlán – RMNy 2116, Mm_{7a}
Trencsén, 1645

39. Mária és Márta – RMNy 2116, Ss_{4b}
Trencsén, 1645

40. Mária Magdolna olajjal keni Jézus lábát – RMNy 2116, Qq_{7a}
Trencsén, 1645

41. A feltámadt Krisztus felhők között – RMNy 2116, Rr_{6b}
Trencsén, 1645

42. Jairus lányának felkeltése (?) – RMNy 2116, Gg_{5a}, RMK II 1394, Y_{1a}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676

43. Jézus jövendölése Jeruzsálem pusztulásáról – RMNy 2116, Gg_{8b}, RMK II 1394, Y_{3a}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676

44. Példabeszéd az Atya gondviseléséről – RMNy 2116, T_{6a}
Trencsén, 1645

45. Példabeszéd az égő gyertyáról vagy: Jézus a vámos házában – RMNy 2116, X_{3a}
Trencsén, 1645

46. A gazdag és a szegény Lázár – RMNy 2116, Y_{1b}
Trencsén, 1645
Erősen sérült, kopott metszet, keretei hiányoznak.

47. Jézus a Genezáreti tónál – RMNy 2116, Hh_{7a}
Trencsén, 1645

48. Angyali üdvözlet – RMNy 2116, Mm_{2a}
Trencsén, 1645

49. Mária és Erzsébet találkozása – RMNy 2116, Pp_{4a}
Trencsén, 1645

50. Jézus meggyógyítja a leprásokat – RMNy 21116, Dd_{1a}, RMK II 1394, V_{6b}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676

51. Jairus lányának felélesztése – RMNy 2116, Dd_{6b}, RMK II 1394, W_{3a}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676

52. Példabeszéd a tékozló fiúról – RMNy 2116, Ee_{2b}, RMK II 1394, W_{4b}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
Erősen sérült, kopott metszet, keretei hiányoznak.
53. Jézus és a farizeusok – RMNy 2116, Z_{2b}, Ee_{4a}, RMK II 1394, W_{6b}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
54. A béna meggyógyítása – RMNy 2116, Ee_{6b}, RMK II 1394, W_{8a}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
55. Jézus példabeszéde Jeruzsálem pusztulásáról – RMNy 2116, Ff_{1a}, RMK II 1394, X_{1b}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
56. Jézus és a kafarnaumi százados – RMNy 2116, Ff_{4b}, RMK II 1394, X_{3b}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
57. Példabeszéd a gazdag emberről és az adósról – RMNy 2116, Ff_{7b}, RMK II 1394, X_{5b}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
58. Jézus és a farizeusok – RMNy 2116, Gg_{3a}, RMK II 1394, X_{7b}
Trencsén, 164
Zsolna, 1676
59. A csodálatos halfogás – RMNy 2116, Z_{6a}, RMK II 1394, S_{5b}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
60. Jézus tanítványai körében – RMNy 2116, Cc_{5a}, RMK II 1394, S_{7b}, V_{4a}
Zsolna, 1676
61. Hegyi beszéd – RMNy 2116, Aa_{3b}, RMK II 1394, T_{1b}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
62. Jézus példabeszéde a fügefáról – RMNy 2116, Aa_{6b}, RMK II 1394, T_{3a}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
63. Jézus példabeszéde tanítványainak – RMNy 2116, Bb_{1b}, RMK II 1394, T_{5a}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
64. Jézus kiűzi a kufárokat a templomból – RMNy 2116, Bb_{4b}, RMK II 1394, T_{7a}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
65. A gazdag ember és a vámos imádsága – RMNy 2116, Bb_{7b}, RMK II 1394, V_{1a}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
66. Jézus és a farizeusok – RMNy 2116, RMK II 1394, V_{2b}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
67. Példabeszéd a fügefáról – RMNy 2116, Hh_{3b}, RMK II 1394, P_{5b}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
68. Jézus az apostolokkal – RMNy 2116, Aa_{1a}, Qq_{3b}, RMK II 1394, P_{7b}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
69. Jézus mennybemenetele – RMNy 2116, V_{4a}, RMK II 1394, Q_{9b}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
70. Jézus megígéri a Szentlélek eljövetelét – RMNy 2116, V_{7a}, RMK II 1394, Q_{11a}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
71. A Szentlélek eljövetele, Pünkösd – RMNy 2116, T_{8b}, $W2_b$, RMK II 1394, R_{1a}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
72. Jézus az apostolokkal – RMNy 2116, V_{5b}, RMK II 1394, R_{3a}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
73. Jézus a vámos házába megy – RMK II 1394, R_{6b}
Zsolna, 1676
74. Példabeszéd a szántóvetőkről – RMNy 2116, Y_{5a}, RMK II 1394, S_{1b}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
75. Példabeszéd az elveszett juhról – RMNy 2116, Y_{8a}, RMK II 1394, S_{3b}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
76. Utolsó vacsora – RMNy 2116, L_{5b} és X_{7a}, RMK II 1394, M_{3b}, O_{5a}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
77. Jézus megmossa az apostolok lábát – RMNy 2116, N_{1b}, RMK II 1394, M_{4a}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
78. Jézus a pokol tornácán – RMK II 1394, N_{8b}
Zsolna, 1676

79. Jézus találkozik az Emmauszba tartó tanítványokkal – RMK II 1394, O_{2b}
Zsolna, 1676
80. Jézus és az emmauszi tanítványok – RMNy 2116, P_{8a}, R_{3b}, RMK II 1394, O_{4a}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
81. Jézus és hitetlen Tamás – RMNy 2116, R_{7b}, RMK II 1394, O_{7a}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
82. Jézus, a jó pásztor – RMNy 2116, S_{3a}, W8b, RMK II 1394, P_{2a}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
83. Jézus és a tanítványok – RMNy 2116, S_{5b}, RMK II 1394, P_{4a}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
84. Pilátus mossa kezeit – RMNy 2116, M_{2b}, P_{3a}, RMK II 1394, I_{3a}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
85. Jézust a főpapok elé viszik – RMNy 2116, L_{8b}, O_{8b}, RMK II 1394, I_{1a}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
86. Jézust megostorozzák – RMNy 2116, P_{1b}, RMK II 1394, I_{3b}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
87. Jézust kigúnyolják – RMNy 2116, P_{2a}, RMK II 1394, I_{4a}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
88. Ecce Homo – RMNy 2116, P_{2b}
Trencsén, 1645
89. Jézust a keresztre szögezik – RMNy 2116, P_{5b}
Trencsén, 1645
90. Jézust keresztre feszítik – RMNy 2116, P_{6a}, RMK II 1394, M_{6a}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
91. A keresztre feszített Jézus és a két lator – RMNy 2116, M_{3a}, N_{7a}, RMK II 1394, I_{5b}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
92. Jézust sírba helyezik – RMNy 2116, M_{4a}, Q_{1b}, RMK II 1394, I_{7a}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
93. Jézus mennybemenetele – RMK II 1394, F_{7b}
Zsolna, 1676
94. Jézus elé viszik a házasságtörő asszonyt – RMNy 2116, K_{1b}, RMK II 1394, G_{1b}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
95. A csodálatos kenyérszaporítás – RMNy 2116, K_{5a}, RMK II 1394, G_{4b}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
96. Jézus bevonulása Jeruzsálembe – RMNy 2116, L_{3a}, RMK II 1394, H_{1a}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
97. Jézus az Olajfák hegyén – RMNy 2116, L_{6b}, Q_{3b}, RMK II 1394, H_{5b}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
98. Péter levágja egy katona fülét – RMNy 2116, L_{7a}, O_{4b}, RMK II 1394, H_{6b}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
99. Jézust a főpapok elé viszik – RMNy 2116, L_{8a}, O_{7a}
Trencsén, 1645
100. Jézus és a kafarnaumi százados – RMNy 2116, F_{7b}, RMK II 1394, D_{4a}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
101. Jézus lecsendesíti a vihart – RMNy 2116, G_{2a}, RMK II 1394, D_{6a}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
102. Jézus példabeszéde a sátán vetéséről – RMNy 2116, G_{4b}, RMK II 1394, D_{7b}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
103. Jézus imádkozni tanítja tanítványait – RMNy 2116, G_{7b}, T_{3a}
Trencsén, 1645
104. Példabeszéd a szőlőmunkásokról – RMNy 2116, M_{2a}, RMK II 1394, E_{3a}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
105. Példabeszéd a magvetőről – RMNy 2116, H_{6a}
Trencsén, 1645
106. Az irgalmas szamaritánus – RMNy 2116, I_{1a}, RMK II 1394, F_{1b}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
107. Jézus megkísértése – RMNy 2116, I_{4a}, RMK II 1394, F_{5b}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676

108. Jézus és a házasságtörő asszony – RMNy 2116, I_{6b}
Trencsén, 1645
109. Jézus az utolsó ítéletről beszél – RMK II 1119, A_{4b}, RMK II 1394, A_{2b}
Zsolna, 1667–1676
110. Keresztelő János a börtönben tanítványait küldi Jézushoz – RMK II 1394, A_{4b}
Zsolna, 1676
111. Keresztelő Szent János a farizeusok előtt – RMK II 1394, B_{2b}
Zsolna, 1676
112. A három királyok imádása – RMNy 2116, F_{6a}, RMK II 1394, C_{5a}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
113. A betlehemi gyermekgyilkosság – RMNy 2116, D_{4b}
Trencsén, 1645
114. Jézus bemutatása a templomban – RMNy 2116, E_{1b}, Ll_{4a}
Trencsén, 1645
115. Circumcisio – RMNy 2116, E_{3a}
Trencsén, 1645
116. A tizenkét éves Jézus a templomban – RMNy 2116, F_{1a}, RMK II 1394, C_{8b}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
117. A kánai menyegző – RMNy 2116, F_{4b}, RMK II 1394, D_{2b}
Trencsén, 1645
Zsolna, 1676
118. III. Ferdinándot ábrázoló metszet, körirata: REX FERDINANDUS III. DE. GR. RO. IMP. S.A.HUN. BOHEMIAE REX, sarkaiban az osztrák, magyar, cseh és morva címerrel (60×62) – RMNy 2292, címlap és RMNy 2348 címlap
Trencsén, 1649–1650
119–130. Tizenkét darabból álló hónapképsorozat kalendáriumhoz (26×60)
Trencsén, 1649–1650
119. Január – RMNy 2292, A_{3b}, RMNy 2348, A_{3b}
120. Február – RMNy 2292, A_{4b}, RMNy 2348, A_{4b}
121. Március – RMNy 2292, A_{5b}, RMNy 2348, A_{5b}
122. Április – RMNy 2292, A_{6b}, RMNy 2348, A_{6b}
123. Május – RMNy 2292, A_{7b}, RMNy 2348, A_{7b}
124. Június – RMNy 2292, A_{8b}, RMNy 2348, A_{8b}
125. Július – RMNy 2292, B_{1b}, RMNy 2348, B_{1b}
126. Augusztus – RMNy 2292, B_{2b}, RMNy 2348, B_{2b}
127. Szeptember – RMNy 2292, B_{3b}, RMNy 2348, B_{3b}
128. Október – RMNy 2292, B_{4b}, RMNy 2348 B_{4b}
129. November – RMNy 2292, B_{5b}, RMNy 2348, B_{5b}
130. December – RMNy 2292, B_{6b}, RMNy 2348, B_{6b}
131. Holdábrázolás égövi jelekkel – Ikrek (25×25) – RMNy 2292, D_{4b}
Trencsén, 1649
132. Holdábrázolás égövi jelekkel – Nyilas (25×25) – RMNy 2292, D_{4b}
Trencsén, 1649
133. Holdábrázolás égövi jelekkel – Halak (25×25) – RMNy 2348, D_{4a}
Trencsén, 1650
134. Holdábrázolás égövi jelekkel – Szűz – (25×25) – RMNy 2348, D_{4a}
Trencsén, 1650
135. A sátra előtt imádkozó Dávid király, fölötte angyal karddal, lábánál korona és országalma, a háttérben Jeruzsálem. Az ovális keretbe foglalt képen kívül, a metszet négy sarkában négy, Dávid király életéből vett jelenet: harca Góliáttal, felkenetése, a halott Uriás és Dávid hegedűvel (87×62) – RMNy 2553, A_{1b}
Trencsén, 1654
136–143. Rézmetszetű emblémasorozat J. Sinapius *Parva schola* című művéhez. A nyolc embléma ugyanazokat a nyelvtani fogalmakat jeleníti meg, bővebben kidolgozott formában, mint a címlapon tömörebben megfogalmazott apróbb, feliratos emblémák (65×117). Az emblémasorozat metszője minden bizonnyal ugyanaz, aki a rézmetszetes díszcímlapot szignálta, azaz Mauritius Lang pozsonyi rézmetsző. (A díszcímlapot lásd a Címlapkeretek között.) Az emblémák fekvő ovális alakúak, volutákkal körülvéve. A képek jelentése nincs belémetszve az egyes emblémákba, hanem fölé vagy alá nyomtatták (PATAKY, 169) – RMK II 917
Trencsén, 1658

Az emblémák egyenként, méretükkel, és a könyvben elfoglalt helyükkel (ívjel):

136. Nomen: ligetes tájban az Atyaisten, országalmával (65×115) – A_{1a}, C_{1a}
137. Pronomen: ég felé forduló, térdelő imádkozó férfi (62×117) – A_{2a}, O_{1a}
138. Verbum: folyóparti táj várral, az égben fel hőből kinyúló kéz jogart tart (64×119) – A_{3a}, S_{1a}
139. Participium: álló férfi, akire az égből fénysugár vetül, dombos, ligetes tájban (63×117) – A_{4a}
140. Adverbium: ligetes tájban, háttérben várral, álló, imádkozó férfi, egy ingaóra felé fordulva – (65×122) – B_{1a}
141. Praepositio: Mózes pálcával és a kőtáblákkal, háttérben sátrak (65×123) – B_{2a}

142. Coniunctio: bárkából kinyúló kezet az égből, felhőből kinyúló kéz fogja (63×117) – B_{3a}
143. Interiectio: ligetes, folyóparti tájban lépkedő férfi szájából lángnyelv (vagy lélegzet) jön elő (65×122) – B_{4a}
144. Szobabelsőt ábrázoló fametszet, két álló alakkal, háttérben a nyitott ajtóban ágyban fekvő alak látszik (46×67) – ČAPLOVIČ 2499, címlap
Zsolna, 1667
A töredékben fennmaradt nyomtatvány címlapján a metszet erősen sérült, így nehezen kivehető az ábrázolás.
145. Evangéliumi jelenetet ábrázoló fametszet: engedjétek hozzám a gyermekeket (46×59) – RMK II 2052c, címlap
Zsolna, [1669]
A töredékben fennmaradt nyomtatvány címlapján a metszet erősen sérült, jobb oldala hiányzik. A fentivel azonos sorozathoz tartozhatott.
146–153. Állatövi jegyek (zodiákus) ábrázolása: nyolc darabból álló sorozat. A képeket szőlőindák foglalják kör alakba, négy sarkukon szőlőlevéllel (22×22). A sorozathoz eredetileg tizenkét kép tartozhatott, ezekből azonban az egyetlen példányban, csonkán fennmaradt 1670. évre szóló naptárban mindössze nyolc kép fordult elő – RMK II 1260
Zsolna, 1669

Az égövi jelek egyenként, a könyvben elfoglalt helyükkel (ívjel):

146. Ikrek – B_{7b}
147. Rák – B_{8a}
148. Skorpió –C_{1a}
149. Mérleg – C_{1a}
150. Nyilas – C_{4b}
151. Kos – C_{5a}
152. Vízöntő – C_{5a}
153. Halak – C_{5b}
154. Jézus születése, betlehemi jelenet (46×59) – RMK II 1394, B_{1a}
Zsolna, 1676
155. Zászlós bárányt ábrázoló metszet, kettős keretben (31×48) – RMK II 1394, A_{1b}
Zsolna, 1676
156–167. Állatövi jegyek (zodiákus) tizenkét darabból álló sorozata, kalendáriumi illusztráció. A téglalap alakú képek két felső sarka belül lekerekített, és minden naptárképre az égövi jelet is rámetszették. (22×30).
Hasonlít a korábban, Trencsénben 1639–1650 és Zsolnán 1669-ben használt, felül ugyancsak köríves ábrázolásokhoz, de azokon az égövi jelek nem szerepeltek. Egyes képek már első ismert előfordulásuk alkalmával, az 1681. évre szóló zsolnai naptárban nagyon kopottak, és több esetben a keretük is sérült – RMK II 1497, RMK II 1515a, ČAPLOVIČ 2544
Zsolna, 1680–1685

Az égövi jelek egyenként, előfordulásukkal:

156. Kos – RMK II 1497, B_{7b}, ČAPLOVIČ 2535, B_{7b}, ČAPLOVIČ 2544, B_{8a}
157. Bika – RMK II 1497, B_{8a}, ČAPLOVIČ 2535, B_{8a}, ČAPLOVIČ 2544, B_{8b}
158. Ikrek – RMK II 1497, B_{8a}, ČAPLOVIČ 2535, B_{8a}, ČAPLOVIČ 2544, B_{8b}
159. Rák – RMK II 1497, B_{8b}, ČAPLOVIČ 2535, B_{8b}, ČAPLOVIČ 2544, C_{1a}
160. Oroszlán – RMK II 1497, C_{1a}, ČAPLOVIČ 2535, C_{1a}, ČAPLOVIČ 2544, C_{1b}
161. Szűz – RMK II 1497, C_{1a}, ČAPLOVIČ 2535, C_{1a}, ČAPLOVIČ 2544, C_{1b}
162. Mérleg – RMK II 1497, C_{1b}, ČAPLOVIČ 2535, C_{1b}, ČAPLOVIČ 2544, C_{2a}
163. Skorpió – RMK II 1497, C_{2a}, ČAPLOVIČ 2535, C_{2a}, ČAPLOVIČ 2544, C_{2b}
164. Nyilas – RMK II 1497, C_{2a}, ČAPLOVIČ 2535, C_{2a}, ČAPLOVIČ 2544, C_{2b}
165. Bak – RMK II 1497, C_{2b}, ČAPLOVIČ 2535, C_{2b}, ČAPLOVIČ 2544, C_{3a}
166. Vízöntő – RMK II 1497, C_{2b}, ČAPLOVIČ 2535, C_{2b}, ČAPLOVIČ 2544, C_{3a}
167. Halak – RMK II 1497, C_{3a}, ČAPLOVIČ 2535, C_{3a}, ČAPLOVIČ 2544, C_{3b}
168. Szenteket és püspököket ábrázoló keskeny díszléc (12×60) – ČAPLOVIČ 2544, B_{7b}
169. Sziklás tengerparti tájat és csőrében gyűrűt hozó galambot ábrázoló metszet (70×116) – ČAPLOVIČ 2543, címlap
Zsolna, 1686
170. Díszes szemfedéllel letakart fekete koporsó, tetején világos kereszttel, saroglyán (36×95) – ČAPLOVIČ 2564, címlap
Zsolna, 1700

II. CÍMLAP – CÍMLAPKERET – KERETDÍSZ

1. Keretdísz növényi díszítéssel és vallásos jelképekkel (310×45) A 2. keretdísz párja – RMNy 2030
Trencsén, 1643
2. Keretdísz növényi díszítéssel és vallásos jelképekkel (310×45) Az 1. keretdísz párja – RMNy 2030
Trencsén, 1643
3. Rézmetszetű címlap J. Sinapius *Parva schola* című művéhez (182×135). Szignálva: „Maurit.

Lang sculpsit Poson." A címet kilenc embléma veszi körül, mindegyik felirattal van ellátva. A legnagyobb, középen elhelyezkedő metszet a földgömböt és a Szentháromságot ábrázolja, felirata: AUSPICIIS S.S.TRINITIS. A többi embléma egy-egy nyelvtani fogalom emblematikus képi megjelenítése: Participium, Verbum, Pronomen, Adverbium, Praepositio, Coniunctio és Interjectio (PATAKY, 169) – RMK II 917, címlap
Trencsén, 1658

4. Keskeny keretléc, sávozott alapon hosszan elnyúló levelek (9×110) – RMK II 1076, A_{4a}
Zsolna, 1665
Azonos sorozathoz tartozhatott, mint az alábbi, sérülten fennmaradt díszléc.
5. Keskeny keretléc, sávozott alapon levélben végződő oszloppal (8×67) – RMK II 2052b
Trencsén, Zsolna, [1667–1670]
Egyetlen, sérült példányban maradt fenn. Ugyanahhoz a sorozathoz tartozhatott, mint a fenti dísz, tehát teljes mérete 9×110 lehetett.
6. Keskeny, sötét hátterű keretléc, szőlőlevelekkel (8×52) – RMK II 1533, A_{2a}, RMK II 1555, 1. l., RMK II 2053, a_{1b}, RMK II 2053a (41)
Zsolna, 1683–1686 [1700 körül]
Már 1683-ban két oldalán sérült.
7. Keretdísz eleme, alul tojásfüzérrel, fent sötét, hatszirmú virágokkal (9×60) – RMK II 1533, címlapkeret
Zsolna, 1683
8. Keretdísz eleme, alul tojásfüzérrel, fent nagyobb méretű, sötét, hatszirmú virágokkal (8×90) – RMK II 1533, címlapkeret, RMK II 2053 címlapkeret, RMK II 2053a, címlapkeret
Zsolna, 1683–1686 [1700 körül]
9. Sötét hátterű keretléc, szőlőlevelek között fekvő alakkal és homokórával (12×54) – RMK I 1358, *Prognosztikon* előtt, RMK II 1601 (141) (229), xx_{2a}, RMK II 2053 (13), RMK II 2053a (13), a_{1a}
Zsolna, 1685–1686 [1700 körül]

III. NYOMDÁSZJEGY – CÍMER – EMBLÉMA

1. A Golgotára helyezett kelyhet, abból kinyúló két virágszálat és koszorút, és a kehely mellett az 1628-as évszámot ábrázoló metszet, amelyet kétoldalról a GEORGIUS TRANOSCIUS feliratú írásszalag határol, fölötte pedig a CALIX DOMINI SALVTARIS feliratot angyalok tartják. A kép sarkaiban héber felirat, Szent János evangélista, a sírjából felkelő Lázár és a zászlós bárány (60×48) – RMNy 1705, A_{1b}
Trencsén, 1637
Ugyanennek az emblémának utánmetszése 1666-ból Zsolnáról ismert (lásd az 5. emblémát).
2. Ovális, volutás keretben korona nélküli magyar címer (46×46) – RMNy 1752, *Prognosztikon* címlapja
Trencsén, 1638
3. Cseh címer: levéldíszes keretben koronás oroszlán (47×55) – RMNy 1806, címlap
Trencsén, 1639
4. Mesterjegy pajzsban, amelyet jobbról és balról egy-egy tengeri lény (triton) tart. A jelvényt a Vokál-nyomda nyomdászjegyként használhatta (22×100) – RMNy 1972, A_{4a}, RMNy 1964, A_{1b}, RMNy 1966, A_{2a}, RMNy 2439, B_{2b}
Trencsén, 1642–1652 és 1640-ben?
Eredetileg Jiřik Štyrsa, a cseh testvérek nyomdásza használta nyomdájában: Mladá Boleslav, 1531 előtt
Később Burian Valda nyomdászhoz került, aki a jelvényt könyvdíszként használta:
Prága, 1580
Feltehetően tőle vagy örökösétől, Oldřich Valdától került a jelvény Václav Vokálhoz. 45 között.
5. A Golgotára helyezett kelyhet, abból kinyúló két virágszálat és koszorút, és a kehely mellett az 1628-as évszámot ábrázoló embléma, melyet két oldalról üres, felirat nélküli írásszalag határol, fölötte pedig a CALIX DOMINI SALVTARIS feliratot angyalok tartják. A kép sarkaiban héber felirat, Szent János evangélista, a sírjából felkelő Lázár és a zászlós bárány (60×48) – RMK II 1094, A1b
Zsolna 1666
Az 1637-ből ismert embléma finomabb kidolgozású utánmetszése. A részletek pontosan egyeznek, az utánmetszésből azonban a korábbi GEORGIUS TRANOSCIUS feliratot elhagyták, vagy kitörölték.
6. Zsolna, város címere: babérkoszorúval keretezett pajzsban kettős kereszt, a pajzs négy sarkában egy-egy virág. (65×57) – ČAPLOVIČ 2505, $[]_{1b}$
Zsolna, 1668
7. Ovális embléma: angyal a pokol tornácán, VIRGINI.LAT.RAD.CRVX.ARENA.LIB.ET.NOV.ET MOR.REDIG.LEM.RELIGIONIS.HABENT*47. körirattal (66×50) – ČAPLOVIČ 2529
Zsolna, 1678
Negatív fametszettechnikával.
8. Magyar címer Árpád-sávokkal. Négyzet alakon belül hármas ívben hétszer vágott pajzsot tartó angyal, a pajzs két oldalán egy-egy madár (50×50) – RMK II 1533, kolofon előtti l., RMK

II 1601, $^{**}_{8b}$, RMK II 1655, C_{2b}, RMK II 1704, D_{1b}
Zsolna, 1683–1691
1686-ban és a továbbiakban már a négyszögletes keret és a hármas ív is hiányzik, csak a pajzs, a pajzsot tartó angyal és a madarak maradtak meg (42×40), lásd 9. címer.

9. Magyar címer Árpád-sávokkal. A fenti címer csonkított változata. Három karéjos ívben hétszer vágott pajzsot tartó angyal, a pajzs két oldalán egy-egy madár (40×40) – RMK II 1601, $^{**}_{8b}$, RMK II 1655, C_{2b}, RMK II 1704, D_{1b}
Zsolna, 1686–1691
1686-ban és a továbbiakban már a négyszögletes keret és a hármas ív is hiányzik, csak a pajzs, a pajzsot tartó angyal és a madarak maradtak meg, míg korábban négyzet alakú külső kerete is volt, lásd 8. címer.
10. Mezőn lépkedő daru, belül ovális, füzéres keretben, amelyet díszes voluták vesznek körül (85×70) – RMK II 1577, A_{2b}
Zsolna, 1685
Negatív fametszetes technikával.

IV. FEJLÉC – ZÁRÓDÍSZ

1. Szív alakú arabeszkes záródísz (35x×38) – RMNy 1704, utolsó l., RMNy 2553, N_{4b}
Trencsén, 1637–1654
2. Volutás angyalfej, gyümölcsfüzérekkel (41×33) – RMNy 1705, E_{6a}, RMNy 1800, A_{1b}
Trencsén, 1637–1639
3. Záródísz volutás angyalfejjel (37×40) – RMNy 1703, D_{1b}, RMNy 1705, A_{2b}, RMNy 1800, B_{6b}, D_{3a}, RMNy 1806, Ee_{6a}, RMNy 2030, RMNy 2116 (749), RMNy 2439, A_{4b}, RMNy 2553 (438)
Trencsén, 1637–1654
4. Záródísz középen angyalfejjel, kétoldalt bőségszarukkal és lecsüngő bojtokkal (29×30) – RMNy 1703, utolsó l., RMNy 1705, E_{1a}, RMNy 1806 (436), RMNy 1962, utolsó l., RMK II 1075, címlap
Trencsén, 1637–1642
Zsolna, 1665
A dísz Zsolnán, 1665-ben már sérült állapotban: alsó bojtjai hiányoznak.
5. Hosszúkás díszléc, középen kehellyel, kétoldalt dús levelek között madarak (18×70) – RMNy 1705, D_{1b}, RMNy 1799, A_{2a}, RMNy 1800, A_{2a}, RMNy 1702, A_{6a}, RMNy 2116 (507), RMNy 2553, A_{2a}, RMK II 916, C_{2a},
Trencsén, 1637–1658
6. Hosszúkás díszléc, középen fejdíszes női fejjel, kétoldalt dús levelekkel és szőlőfürtökkel (18×67) – RMNy 1703, D_{2a}, RMNy 1704, A_{2a}, RMNy 1706, B_{4a}, RMNy 1800, B_{8a}, D_{5a}, RMK II 562b, A_{1b}, RMNy 1858, A_{1b}, RMNy 1963, A_{2a}, RMNy 2027, A_{2a}, RMNy 2035, A_{2a}, RMNy 2347, utolsó l., RMNy 2439, B_{2a}, RMNy 2444, $[\ ]_{1b}$, RMK II 942, C_{3a}
Trencsén, 1637–1659
1643-tól már két szegecselés látszik a díszen.
7. Nagyméretű petrezselyemlevél (10×10) – RMNy 2035, A_{2a}, RMNy 2347, $[\ ]_{8b}$, RMK II 863, A_{2a}
Trencsén, 1637–1656
8. Élére állított négyzet alakú arabeszkes záródísz (45×44) – RMNy 1705, E_{5a}, RMNy 1858, utolsó l., RMNy 2439, A_{3b}, RMK II 1076, A_{3b}, RMK II 1094, A_{1b}, RMK II 1119 (149)
Trencsén, 1637–1652
Zsolna, 1665–1667
A záródísz 1652-ben már egyik sarkán sérült.
9. Nagyméretű Aldus-levél, szárán két kisebb levéllel (8×15) – RMNy 2035, A_{2a}, RMK II 863, A_{2a}, Čaplovič 186_{2a}, RMK II 978, A_{4b}
Trencsén, 1637–1661
10. Nagyméretű, fent egyenes vonalban végződő, volutás záródísz, középen oroszlánfejjel (70×103) – RMNy 1751, A_{4b}, RMNy 2035, G_{4b}, RMK II 980, A_{4b},RMK II 1075, A_{4a}
Trencsén, 1638–1643
Zsolna, 1665

10A. Nagyméretű fonadékos, rácsos közepű záródísz (35×90) – RMNy S1966A, A_{4b}
Trencsén, 1642

11. Luther-rózsa (16×16) – RMNy 2027, A_{4b}, RMNy 2030, RMNy 2116 (506), RMK II 1092, címlap
Trencsén, 1643–1649
Zsolna, 1666
12. Nagyméretű makk (10×15) – RMNy 2027, A_{2a}, RMNy 2288, utolsó l., RMNy 2441, utolsó l., RMNy 2444, A_{2b}
Trencsén, 1643–1652
13. Háromlevelű lóherében végződő, kisméretű, kétkaréjos záródísz (11×14) – RMNy 2444, A_{4b}
Trencsén, 1652
14. Négykaréjos arabeszkes záródísz (25×45) – RMK II 863, A_{4b}, RMK II 1001, A_{3b}
Trencsén, 1656–1662
15. Téglalap alakú, finom vonalú stilizált levelekből álló, kalligrafikus dísz (24×90) – RMK II 863, A_{1b}, RMK II 917, $(A)_{1a}$, $[\ ]_{1a}$, $(A)_{2a}$, RMK II 979, A_{1b}
Trencsén, 1656–1661
16. Hosszúkás díszléc középen volutás fejjel, kétoldalt dús levelekkel és szörnyalakokkal

(15×90) – RMK II 917, [ ]$_{2b}$, RMK II 960, A_{2a}, RMK II 979, A_{2b}
Trencsén, 1658–1661

17. Záródísz volutás, fejdíszes alakkal (37×30) – RMK II 942, C_{2b}
Trencsén, 1659

18. Téglalap alakú, szalagokból összeállított, szimmetrikus elrendezésű fonadékos dísz (30×85) – RMK II 963, A_{1b}, RMK II 1076, A_{4b}
Trencsén, 1660
Zsolna, 1665

19. Téglalap alakú, finom vonalakkal rajzolt leveles díszléc, középen fejdíszes szörnyalakkal (15×90) – RMK II 1001, A_{2a}
Trencsén, 1662
Egyetlen, felső részén kissé sérült formában maradt fenn.

20. Liliom (16×14) – RMK II 1076, címlap
Zsolna, 1665

21. Nyújtott téglalap alakú díszléc volutákkal és levelekkel, középen vázával (14×125) – RMK II 1092, A_{1b}
Zsolna, 1666
Egyetlen előfordulásán a díszt fejjel lefelé alkalmazták.

22. Nagyméretű, szív alakú arabeszkes záródísz (45×58) – RMK II 1092, B_{4b}
Zsolna, 1666

23. Keskeny, sötét, ívelt levélpár (3×24) – RMK II 1110, 394. l
Zsolna, 1667

24. Záródísz oroszlánfejjel és volutákkal (37×55) – RMK II 1119,)($_{4b}$, B_{3a}, RMK II 1223, A_{4b}
Zsolna, 1667–1669

25. Hurkolt záródísz (15×45) – RMK II 1119, B_{5a}, RMK II 1260, C_{5b} és G_{8b}, és RMK II 1261, A_{4b}, Čaplovič 2544, címlap
Zsolna, 1667–1689

26. Olasz korsó tulipáncsokorral (45×45) – RMK II 1161, címlap, Čaplovič CCLXX, A_{3b}, RMK II 1655, D_{2b}
Zsolna, 1668–1689

27. Szív alakú záródísz sávozott és sötét levelekből (30×32) – RMK II 1224, címlap
Zsolna, 1669

28. Szív alakú, fonadékból és szalagokból álló záródísz (42×42) – Čaplovič 2509, A_{3a}, RMK II 1224, B_{1b}
Zsolna, 1669

29. Záródísz középen angyalfejjel és volutákkal (52×50) – Čaplovič 2509, R_{4a}
Zsolna, 1669

30. Szív fűrésszel, karddal és nyilakkal átszúrva (28×30) – Čaplovič CCLXX, címlap
Trencsén, –
Zsolna, 1670

31. Stilizált vázából kinövő sötét levelek és virágok, középen angyalalakkal (75×45) – Čaplovič 2529
Zsolna, 1678
Negatív fametszetes technikával készült dísz.

32. Szív alakú arabeszkes záródísz (30×40) – RMK II 1497, utolsó l., Čaplovič 2544, G_{6a}
Zsolna, [1680]–1685
A dísz alsó része sérült.

33. Hurkolt záródísz (22×42) – RMK II 1533, utolsó lapja
Zsolna, 1683

34. Hosszúkás díszléc levelek között madarakkal, középen főnixmadárral (18×112) – RMK II 1577, A_{1b}
Zsolna, 1685

35. Hosszúkás díszléc volutákkal és stilizált levelekkel, liliomokkal (17×90) – RMK II 1577, A_{1b}
Zsolna, 1685

36. Hosszúkás díszléc középen erdőt jelképező fákkal, szembeforduló farkassal és báránnyal (15×85) – RMK II 1577, A_{2a}
Zsolna, 1685

37. Sisakos fej, kétoldalt bőségszarukkal (50×50) – RMK II 1601 (530), Čaplovič 2544, utolsó l., RMK II 1655, A_{2b}
Zsolna, 1686–1689

38. Négykaréjos, sávozott díszítésű záródísz (38×38) – RMK II 1601 (279)
Zsolna, 1686

39. Záródísz sávozott díszítésű tulipánokkal és liliomokkal (30×50) – RMK II 1601 (140), (584), RMK II 2053a (40), és utolsó l.
Zsolna, 1686–[1700 körül]

40. Alacsony vázából kihajló széles levelek (13×18) – RMK II 2053 (56), (79), (162), és utolsó l.
Zsolna, [1686]
Ismeretlen, nagyobb dísz töredéke.

41. Alacsony vázából kihajló két levél (9×18) – RMK II 2053, a_{1b}
Zsolna, [1686]
Ismeretlen, nagyobb dísz töredéke.

42. Záródísz stilizált virágokkal, lent gyümölccsel záródik (26×30) – RMK II 1601 (154) és utolsó l., RMK II 1704 (199)
Zsolna, 1686–1691

43. Háromszög alakú záródísz margarétákkal és tulipánokkal (40×67) – RMK II 1655, C_{1a},

RMK II 1600a, A_{1b}
Zsolna, 1686–1689
44. Téglalap alakú fonadékos záródísz (28×65) – RMK II 1655, C_{2a}
Zsolna, 1689
45. Növényi terméseket és virágokat ábrázoló, sávozott záródísz (17×37) – RMK II 1655, A_{2b}, C_{2b}, RMK II 1704 (130)
Zsolna, 1689–1691
46. Háromszög alakú záródísz, felül az ívek közül kihajló levelekkel és virággal (17×22) – RMK II 1704 (153), RMK II 2053a, a_{1b}
Zsolna, 1691–[1700 körül]
47. Két ívű záródísz egy-egy négyszirmú virággal, fent és lent tulipánnal záródik (20×30) – RMK II 1767 (10), (83)
Zsolna, 1693
48. Kör alakú záródísz négy karéjjal és sűrű levelekkel (65×57) – RMK II 1767 [84]
Zsolna, 1693

V. ÁBRA – TÉRKÉP –

VI. INICIÁLÉ
1. Sematikus, stilizált levelekkel díszített sávozott iniciálé (25×25) – RMK I 1140
Trencsén, 1637–1661
Zsolna, 1667
2. Sematikus, pontozott díszítésű iniciálé (32×32) – RMNy 2082, RMK II 1438b
Trencsén, 1642
Zsolna, 1673
3. Fraktúr díszbetű, lombard (21×21) – RMK II 1972
Trencsén, 1642–1660
4. Nagyméretű fraktúr díszbetű, lombard. Csak B betű (36×36) – RMMy 2027
Trencsén, 1643
5. Keret nélküli, arabeszkes díszítésű iniciálé, sötét betűvel. Csak C betű (20×20) – RMNy 2286
Trencsén, 1649
6. Finom vonalú, apró iniciálé. Csak C betű (14×14) – RMK II 1001
Trencsén, 1662
7. Szabálytalan alakú, elnagyolt, sávozott díszítésű iniciálé (20×20) – RMK II 1533
Zsolna, 1673–1700
8. Finom vonalú, stilizált levelekkel díszített iniciálé. Csak A betű (19×19) – RMK II 1533, RMK II 1577
Zsolna, 1683–1690
9. Sötét betűn átbújtatott stilizált virágszál. Csak S betű (20×20) – RMK II 1601
Zsolna, 1686–1700
10. Sötét hátterű, gyermekalakokat ábrázoló keretezett iniciálé. Csak I betű (23×23) – RMK II 2053, és RMK II 2053a
Zsolna, [1686] – [1700]
11. Apró, szabálytalan alakú, virágdíszes iniciálé. Csak O betű (12×12) – RMK II 1655
Zsolna, 1689

VII. HANGJEGY
1. Fametsző eljárással készült, hangjeggyel egybe metszett kottasorok – RMK II 1119, a kötet első részében, a D ívig
Zsolna, 1667
2. Öntött hangjegyek – RMK II 1119, a kötet második felében, az E ívtől kezdve
Zsolna, 1667

VIII. NYOMDAI CIFRA
1. = Nyomdai cifrák, 75.
Trencsén, 1637–1639
Zsolna, 1667–1690
2. = Nyomdai cifrák, 69.
Trencsén, 1637–1659
3. = Nyomdai cifrák, 4.
Trencsén, 1637–1656
4. = Nyomdai cifrák, 70.
Trencsén, 1637
5. = Nyomdai cifrák, 71.
Trencsén, 1637–1659
Zsolna, 1666–1669
6. = Nyomdai cifrák, 57.
Trencsén, 1637–1654
Zsolna, 1666
7. = Nyomdai cifrák, 62.
Trencsén, 1637–1654
Zsolna, 1666–1670
8. (A 9. cifra tükörképe) = Nyomdai cifrák, 7.
Trencsén, 1637–1659
Zsolna, 1667–1670
9. (A 8. cifra tükörképe) = Nyomdai cifrák, 8.
Trencsén, 1637–1659
Zsolna, 1667–1670
10. = Nyomdai cifrák, 72.
Trencsén, 1637
11. = Nyomdai cifrák, 55.
Trencsén, 1637–1658
Zsolna, 1669–1675
12. (A 13. cifra tükörképe) = Nyomdai cifrák, 18.
Trencsén, 1637–1659
13. (A 12. cifra tükörképe) = Nyomdai cifrák, 19.
Trencsén, 1637–1659
14. = Nyomdai cifrák, 73.
Trencsén, 1637–1659

15. = Nyomdai cifrák, 76.
Trencsén, 1638–1654
Zsolna, 1669–1691
16. = Nyomdai cifrák, 77.
Trencsén, 1638–1643
Zsolna, 1670
17. = Nyomdai cifrák, 33.
Trencsén, 1642–1659
18. = Nyomdai cifrák, 90.
Trencsén, 1642–1656
19. = Nyomdai cifrák, 91.
Trencsén, 1642–1664
Zsolna, 1665
20. = Nyomdai cifrák, 93.
Trencsén, 1644
21. = Nyomdai cifrák, 53.
Trencsén, 1650
22. = Nyomdai cifrák, 23.
Trencsén, 1654–1656
23. = Nyomdai cifrák, 105.
Trencsén, 1665
24. = Nyomdai cifrák, 106.
Trencsén, 1665
25. = Nyomdai cifrák, 107
Zsolna, 1667–1691
26. = Nyomdai cifrák, 108.
Zsolna, 1667–1669
27. (A 28. cifra tükörképe) = Nyomdai cifrák, 8.
Zsolna, 1669–1670
28. (A 27. cifra tükörképe) = Nyomdai cifrák, 9.
Zsolna, 1669–1670
29. = Nyomdai cifrák, 109.
Zsolna, 1669–1672
30. = Nyomdai cifrák, 119.
Zsolna, 1670
31. = Nyomdai cifrák, 120.
Zsolna, 1670–1691
32. = Nyomdai cifrák, 121.
Zsolna, 1670–1675
33. = Nyomdai cifrák, 124.
Zsolna, 1671–1684
34. = Nyomdai cifrák, 112.
Zsolna, 1672–1691
35. = Nyomdai cifrák, 113.
Zsolna, 1675–1691
36. = Nyomdai cifrák, 128.
Zsolna, 1690–1691
37. = Nyomdai cifrák, 140.
Zsolna, 1691
38. = Nyomdai cifrák, 145.
Zsolna, 1694
39. = Nyomdai cifrák, 68.
Zsolna, 1694–1700
40. = Nyomdai cifrák, 149.
Zsolna, 1694–1700
41. (A 42. cifra tükörképe) = Nyomdai cifrák, 150.
Zsolna, 1694
42. (A 41. cifra tükörképe) = Nyomdai cifrák, 151
Zsolna, 1694
43. = Nyomdai cifrák, 152.
Zsolna, [1700 körül]
44. = Nyomdai cifrák, 127.
Zsolna, [1700 körül]

IX. BETŰ
1S 15 mm
Trencsén, 1637–1654,
2A 12 mm
Trencsén, 1637–1663
Zsolna, 1667–1700
3S 10 mm
Trencsén, 1637–1659
Zsolna, 1666–1700
4A 8 mm
Trencsén, 1637–1663
Zsolna, 1665–1694
5A 7,5 mm
Trencsén, 1637–1662
Zsolna, 1665–1685
6S 160 (szövegminta: RMNy 1705)
Trencsén, 1637–1659
Zsolna, 1667–1675
7S [148] (szövegminta: RMNy 1799)
Trencsén, 1637–1659
Zsolna, 1666–1691
8S 130 (szövegminta: RMNy 1705)
Trencsén, 1637–1661
Zsolna, 1666–1675
9A 120 (szövegminta: RMNy 1704)
Trencsén, 1637–1662
Zsolna, 1665–1670
10S 97 (szövegminta: RMNy 1705)
Trencsén, 1637–1659
Zsolna, 1667
11A 96 (szövegminta: RMNy 1799)
Trencsén, 1637–1663
Zsolna, 1665–1670
12A 82 (szövegminta: RMNy 1800)
Trencsén, 1637–1663
Zsolna, 1665–1667 [1669]
13S 78 (szövegminta: RMNy 1800)
Trencsén, 1637–1659
Zsolna, 1666–[1670]
14K 120 (szövegminta: RMNy 2035)
Trencsén, 1638–1663
Zsolna, 1665–1668 [1669]

15F 96 (szövegminta: RMNy 1972)
Trencsén, 1638–1659
Zsolna, 1666
16A 70 (szövegminta: RMNy 1962)
Trencsén, 1638–1658
Zsolna, [1667–1669]
17F 34 mm
Trencsén, 1643–1645
Zsolna, [1669]–1700
18A 15 mm
Trencsén, 1643–1662
19S 11 mm
Trencsén, 1643
Zsolna, 1667–1683
20A 6mm
Trencsén, 1643–1663
Zsolna, [1669]–1690
21G 100 (szövegminta: RMK II 1076)
Trencsén, 1643–1662
Zsolna, 1665–1678
22F 22 mm
Trencsén, 1645
23A 7/8 mm
Trencsén, 1645
Zsolna, 1665–1700
24A 12 mm
Zsolna, 1665–1700
25S 6 mm (egyszeri alkalmazásuk: RMK II 1119)
Zsolna, 1667
Valószínűleg fametszetű betűk.
26S 89 (szövegminta: RMK II 1119)
Zsolna, 1667–1670
27A 89 (szövegminta: RMK II 1224)
Zsolna, 1669–1694
28A 121 (szövegminta: RMK II 1577)
Zsolna, 1670–1700
29S 90 (szövegminta: RMK II 1394)
Zsolna, 1675–1700
30S 20 mm
Zsolna, 1676
31S 12 mm
Zsolna, 1684–1689
32A 7 mm
Zsolna, 1685
33K 72 (szövegminta: RMK II 1793)
Zsolna, 1694
34F 97 (szövegminta, Čaplovič 2564)
Zsolna, 1700

A DÍSZEKET TARTALMAZÓ KÖNYVEK JEGYZÉKE TRENCSÉNI ÉS ZSOLNAI ILLUSZTRÁLT KÖNYVEK

RMNy 1703 Kalinka, J., *Lemma funereum,* Trencsén, 1637
RMNy 1704 Kircher, J., *Homilia de passione,* Trencsén, 1637
RMNy 1705 Lochmann, J.–Smrtnik, M., *Vale Tranoscianum,* Trencsén, 1637
RMNy 1706 *Paraclesis Christiana,* Trencsén, 1637
RMNy 1751 Kalinka, J., *Iusta cygnea,* Trencsén, 1638
RMNy 1752 Frölich D., *Minucý s pranostykau… k 1639,* Trencsén, [1638]
RMNy 1799 Hadik, J., *Lachrymae Boczekianae… promluwenj,* Trencsén, 1639
RMNy 1800 Heliades, J., *Prosopopaeia,* Trencsén, 1639
RMNy 1806 *Minucý s pranostykau k 1640,* Trencsén, [1639]
RMNy Bayly, L., *Praxis pietatis,* Trencsén, 1639
RMNy 1858 Lani, D., *Disputatio de justitia,* Trencsén, 1640
RMNy 1962 Graff, A., *Methodica poetica,* Trencsén, 1642
RMNy 1963 Graff, A., *Sacer centenarius,* Trencsén, 1642
RMNy 1964 *Honores exequiale… J. Hodicii,* Trencsén, 1642
RMNy S1966A *Lachrimae et solatia…,* Trencsén, 1642
RMNy 1972 Seelinger, J., *Gründliche Beschreibung,* Trencsén, 1642
RMNy 2027 Gerber, G., *Valet-Predigt,* Trencsén, 1643
RMNy 2030 Hussonides Pacovský, D., *Praesent. Winss nowého,* Trencsén, [1643]
RMNy 2035 Láni, Z., *Pseudo-spiritus Posoniensis,* [Trencsén], 1643
RMNy 2082 Hadik, A., *Apodixis theologica,* [Trencsén], [1644]
RMNy 2083 *Minucý nowá s pranostykau k 1645,* Trencsén, [1644]
RMNy 2116 *Ewangelia a episstoly,* [Trencsén, 1645?]
RMNy 2156 Wisotzky, S., *Symphonesis,* Trencsén, 1646
RMNy 2243 *Kalendář nowý s pranostýkau… k 1649,* Trencsén, [1648]

RMNy 2286 Curtius, A. C., *Livia flavia,* Trencsén, 1649
RMNy 2288 *Epos hymenaeum… J. Faschko,* Trencsén, 1649
RMNy 2292 *Kalendář nowý s pranostýkau… k 1650,* Trencsén, [1649]
RMNy 2347 Hoe, M., *Ewangelická ručnij knižke,* [Trencsén], 1650
RMNy 2348 *Kalendář nowý s pranostýkau…k 1651,* Trencsén, [1650]
RMNy 2439 Gazur, M., *Lachrymae… P. Ostrozith,* Trencsén, 1652
RMNy 2441 Horváth, A., *Responsum… quam Tovfaeus,* Trencsén, 1652
RMNy 2444 Kalinka, Z., *Statua Minervalis,* [Trencsén, 1652]
RMNy 2553 Joannides, J., *Modlitby,* Trencsén, 1654
RMK II 863 Gazur, M., *Mnema funereum,* Trencsén, 1656
RMK II 916 Jabin, E., *Honor exequialis,* Trencsén, 1658
RMK II 917 Sinapius, J., *Parva schola,* Trencsén, 1658
RMK II 942 Chalupka, S., *Kázanj,* Trencsén, 1659
RMK II 978 Grelnertius, T., *Disputatio physica,* Trencsén, 1661
RMK II 980 Curtius, *Livia,* Trencsén, 1661
RMK II 1001 Fabricius, M., *Lessus in funere,* Trencsén, 1662
RMK II 1076 Institoris, M., *Chiliasmus dirutus,* Zsolna, 1665
RMK II 1092 Hnilicenus, J., *De ministerio,* Zsolna, 1666
RMK II 1094 Pilárik, St., *Sors Pilarikiana,* Zsolna, 1666
RMK II 1110 Polanco, J., *Breve directorium,* Zsolna, 1667
RMK II 1119 Joannides, J., *Dwogj spis,* Zsolna, 1667
RMK II 1161 Institoris, M., *Paraenesis,* Zsolna, 1668
RMK II 1223 Kephalides, M., *Geryon polypsychos,* Zsolna, 1669
RMK II 1224 Major, P., *De principio,* Zsolna, 1669
RMK II 1260 *Nowý kalendař na 1670,* Zsolna, [1669]
RMK II 1261 *Theses theol … Sterzero,* Zsolna, 1670
RMK II 1394 *Ewangelia a episstoly,* Zsolna 1676
RMK II 1497 *Nowy kalendař na 1681,* Zsolna, [1680]
RMK II 1533 *Pjsne jarny,* Zsolna, 1683
RMK II 1577 Stob, T., *Templum Dianae,* Zsolna, 1685
RMK II 1601 Kegel, Ph., *Dwanact,* Zsolna, 1686
RMK II 1655 Moesch, L., *Cursus secundi,* Zsolna, 1689
RMK II 1704 Smrtnik, B., *Poklad serafinsky,* Zsolna, 1691
RMK II 1767 Köleséri S., *Tractatus brevis,* Zsolna, 1693
RMK II 1793 *Luctus parentales,* Zsolna, 1694
RMK II 2053 *Praecepta elementa Latina,* Zsolna, é. n.
Čaplovič 1862a *Kalendář na rok 1660,* Trencsén, [1659]
Čaplovič 2499 *Snář, z kteréhož bude,* [Zsolna, 1667]
Čaplovič 2505 Plintowitz, A., *Pisnicka,* Zsolna, 1668
Čaplovič 2509 Martinus a Dražova, S., *Modlitby,* Zsolna, [1669]
Čaplovič CCLXX *Pohádký duchownj,* Zsolna, 1670 (ny. n.)
Čaplovič 2525 *Pohádký duchownj,* Zsolna, 1670
Čaplovič 2529 Institoris, M., *Sanctae suspirium,* [Zsolna, 1678]
Čaplovič 2535 *Nowy kalendar na 1682,* Zsolna, [1681]
Čaplovič 2536 *Nowy kalendař na 1684,* Zsolna, [1683]
Čaplovič 2538 Babcsányi, J., *Cordiale horologium a neb…,* Zsolna, 1684
Čaplovič 2539 *Nowy kalendař na 1686,* Zsolna, [1685]
Čaplovič 2543 *Columba in fissuris,* Zsolna, 1686
Čaplovič 2544 Institoris, M., *Pjsnicka,* Zsolna, 1686
Čaplovič 2564 *Srdecné a welmi,* Zsolna, 1700
Čaplovič 2565 Melanchthon, Ph., *Compendium … Görlicensis,* Zsolna, é. n.
Čaplovič 2566 Melanchthon, Ph., *Compendium,* Zsolna, é. n.
Čaplovič 2568 [Plintovic, A.,] *Zpewowe,* [Zsolna], é. n.

8. A NAGYSZOMBATI AKADÉMIAI (EGYETEMI) NYOMDA

1648–1700–

Nagyszombati jezsuita kollégium nyomdatulajdonos 1648–1700–(1773)

Bornemisza András jezsuita, nyomdai prefektus 1649–1650
Pálfi Ferdinánd jezsuita, nyomdai prefektus, 1656
Tattay István jezsuita, nyomdai prefektus, 1657
Palkovich Márton jezsuita, nyomdai prefektus, 1659–1660
Gabriel Ivul jezsuita, nyomdai prefektus, 1663–1664
Sennyei László jezsuita, nyomdai prefektus, 1666–1671
Szentiványi Márton jezsuita, nyomdai prefektus, 1674–1700
(közben Tobias Richanszky jezsuita, nyomdai prefektus, 1686)
Philipp Jakob Mayr nyomdász (faktor), 1648–1653
Matthias Willmann nyomdász (faktor), 1654

Venceslaus Melchior Schneckenhaus nyomdász (faktor), 1655–1663
Molnár Mihály nyomdász (faktor), 1660
Johann Gregor Zerweg nyomdász (faktor), 1671–1672
Paulus Allodiator nyomdász, betűöntő?, 1674–1675
Martin Thomas nyomdász (faktor), 1675–1676
Matthias Rietmiller nyomdász (faktor), 1676–1678
Johann Georg Wanschleb nyomdász (faktor), 1675
M. Rechlinger nyomdász (faktor), 1679
Matthias Srnensky nyomdász (faktor), 1679–1683
Johann Nikolaus Martius nyomdász (faktor), 1687
Johann Christoph Beck nyomdász (faktor), 1688
Johann Andreas Hauck nyomdász (faktor), 1689
Johann Adam Friedl nyomdász (faktor) 1690–1693
Johann Georg Frey nyomdász (faktor), 1695
Johann Andreas Hörmann nyomdász (faktor), 1693–1700–(1703)

I. ILLUSZTRÁCIÓ

Sorozatok

1–80. Szent Ignác életét ábrázoló számozott, nyolcvantagú rézmetszetsorozat a *Szent Ignacz a' Jesus kisded társasága fondálóinak élete* című negyedrét kiadáshoz (147×96). Ismeretlen, valószínűleg németalföldi rézmetsző munkája (PATAKY, 24).
A sorozat előtti számozatlan kép a szent portréja, így a 79 számozott képpel együtt 80 darabból áll a sorozat. Az 1. számú kép Ignác születését, a 79. kép Szent Ignác felravatalozását ábrázolja. A rézmetszetű címlap után a szent portréja, majd az életéből vett jelenetek következnek, 1–79. számozott metszeten, (számukat százra kiegészítve kisebb formátumban is elkészítették, többször tükörképes ábrázolások formájában).
A képek mindegyikét metszett, latin felirat magyarázza. A köteten nincs évszám, a metszetek hátára nyomtatott szöveg a nagyszombati nyomda 1655 évére utal.
– RMNy 2598
Nagyszombat, [1655]

1. Szent Ignácnak, a jezsuita rend alapítójának arcképe, fölötte az IHS-szimbólummal és térdelő angyalokkal, az oltárszerű építmény talapzatára metszett szöveg: IN OMNI OPERE DEDIT CONFESSIONEM SANCTO, ET AB EXTREMIS TERRA ADDUXIT FRATRES SUOS MUNUS DOMINO. (ECCL. 47, GSA 66.)
2. 1.: Mater Ignatium paritura pro sua in natalem Domini pietate, deferri se iubet instabulum, cumq: post septem filios postremum in stabulo parit, anno salutis 1491
3. 2.: Militiam sequuntus Ignatius, ictu muralis globi crure perfructo a defensione arcis ampelonae semianimis excutitur út seculari militia relicta, ad divinam se transferat.
4. 3.: E cruris vulnere laboranti, mortiq: iam proximo. S. Petrus in sui pervigilij nocte per quietem apparet, ac sanitatem restituit.
5. 4.: In lecto decumbens, dum ad recreandum animum Christi domini vitam et exempla Sanctorum evolvit, divinarum virtutum imitatione exardescens, ad Deum convertitur.
6. 5.: Dum se invocata divinae Matris ope Deo dicat noctu vigilantem Beatiss. Virgo eiusq: in gremiao puer Iesus illustri in specie aliquandiu visi suavissime recreant.
7. 6.: Dum se Deo iterum fusus in preces ferventissime offert, magnó repente terre motu concutitur domus.
8. 7.: E domo et cognatione sua exit, rectaque ad Virginis templum famulis redire iussis, in Montem Serratum contendit.
9. 8.: In itinere Maurum de virginstate Dei matris impure detrahentem dubitat an ferro vleiscatun permissisq: equo habenis, ex eo quod iumentum ab antecedentis Mauri vestigijs divertit, divinitus interpretatur huiusmodi ultionem Deo cordi non esse.
10. 9.: In eodem itinere, B. Virginis armore, atque imitatione succensus voto se illi castitatis obstringit: eiusdemq: castitatis, omni extincto impuritatis sensu, perpetuum donum accipit.
11. 10.: Vestibus pretiosis exutus, ac pauperi donatis, sacco ac fune praecinctus Christi domini paupertatem amplectitur.
12. 11.: In Aede Montis Serrati tamquam novus Christi eques noctem unam ante aram Virginis excubat, humanaeque armamilitiae e tholo suspendit
13. 12.: In solitudinem profectus, furente supra orantis caput varijs serpentum sceptris daemone intrepidus atq; inconnivens in precibus perseverat
14. 13.: Minoressae inter pauperum turbam vivit, xenodochio insrvit, multos e vitiorum coeno extrahit.
15. 14.: Horas quotidie septenas genibus nixus in oratione persis tit. Quotidie etiam tersese quam acerrrime flagellis caedit
16. 15.: Quotidie aqua et pane contentus severe ieiunat, imo ad evincendos scrupulos, quorum angustijs a daemone ad praecipitium usque

instigabatur, septem dies sine vullo abo aut potu, nullo virium defectu transigit

17. 16.: Dum apud templi dominicani limina Beatae Virgini laudes recitat, miram de sanctissimo Trinitatis mysterio visionem, et lumina accipit.
18. 17.: Eodem in templo dum missa sacrificio interest in sacrosancta hotia Christum Dominum oculis intuetur
19. 18.: Saepe Christus dominus, eiusq; Mater ei ad longum temporis spatium, contemplandos fruendosq; se exhibent; magnamq; eius animae inspirant in christiana fide, atq1; in suscepta pietate confstantiam
20. 19.: In mentis raptu septem ipsos dies persistentem hjumaturi iam erant, nisi e tenuissima cordis palpitatione vitae indictum deprehendissent; a quo tandem raptu veluti a dulci somno nomen IESV suaviter ingeninans solvitur.
21. 20.: Magnam divinarum humanarumq; rerum cognitionem divinitus infusam accipit
22. 21.: Libellum exercitionum spiritualium singulari afflatu Dei, haustaque e caelo luce conscribit
23. 22.: Navigaturus in Italiam sola DEI fiducia pro viatico munitus emendicatam pecuniam in littus abijcit
24. 23.: Propre Patavium viae noctis et temporum periculis anxium, apparens inaere Christus Dominus consolatur
25. 24.: Venetijs dum noctu sub S. Marci porticibus iacet, M. Antonius Trevisanus nobilis Senator hisce verbis excitatus Tu delicate quidem cubas, sed famulus interim meus humi sub dio est, hominem sedulo quaerit ac suscipit perhumaniter
26. 25.: Nautae suis infebnsum vin desertam Insulam exposituri, subito vento repelluntur, ac inviti licet ad Cyprum vehunt
27. 26.: Hierosolymam naviganti saepe Christus dominus videndum se praebet, ac laborum difficultates lenit
28. 27.: Sacra Palestinae loca religiosissime perlustrat, et ad mentem Oliventum Chrtisti Domini ascendentis vestigia diligentius contemplaturus cum capitis periculo recurrit
29. 28.: Ex Oliveto revertens ab Armenio custode voce, ac fuste terretur, dumq; ne solitarius ea loca peragraret, ferociter in hospitium trahitur, inter ea convicia, et contumelias Christum aspicit praeeuntem
30. 29.: In Hispaniam rediturum a navi Veneta optime instructa Navarchus excludit, respondetq; sanctitatem viri extollentibus. Si sanctus est quid navim petit, ac mare sicco, vestigio non calcat? Quare in aliam relictam ac laceram admittitur; Sed haec incolumis in Hispaniam appellit Veneta quamvis valida naufragiu. facit
31. 30.: Pecuniam in summo Ferrariae Templo petentibus ab se pauperibus elargitur; cogitum eo die ostiatim pro se victum emendicare quo observato a pauperibus, Sanctus palam conclamatur.
32. 31.: Ab Hispanorum praesidio pro exploratore habitus nudus per media castra raptatur, quam ignominiam alacriter ferenti, species oblata est Christi domini ad Heordem a Pilato transmissi, atque illusi.
33. 32.: Barcinone út se ad animorum Salutem instruat prima Grammaticae elementa annos tres et triginta natus addiscit, furente ac rumpente se Daemone, qui importunis rerum coelestium gaudijs auscare alio eius animum frustra conatur
34. 33.: Ob restitutam in virginum coenobio disciplinam ab impuris hominibus id indigne ferentibus saevissime plagis afficitur
35. 34.: Hominem ad suspendium desperatione coactum precibus ad sensus eatenus revocat, quoad animum a scelerie, confessionis sacramento purget
36. 35.: Noctu fusus in preces, quatuor ferme cubitis elatus a terra, collucente mirum in modum facie, identidem, crebra inter suspiria inclamat. O domine si te homines nossent!
37. 36.: Compluti primum, postea salmanticae calumnias pro Christo, et carcerem passus, ex ipso etiam carcere animas lucratur, magnoq; spiritus feruore succensus. Non tot inquit, in hac urbe sunt compedes, quin plures ego Christi causa percupiam
38. 37.: Quidam ei infensus imprecans sibi aliquando flammas, quibus combustus expiraret, nisi Ígnatius ignem se iudice mereretur, eodem die incendio domus suae deflagrantis absumptus est
39. 38.: Dum Lutetiae tamquam scholasticorum seductor virgis in publica animadversione caedendus inducitur, cognita hominis innocentia Rector ad eius pedes accidit, sanctum palem appellat, infamiaeq; apparatum in gloriae scenam vertit
40. 39.: Iuvenes ex Academia Parisiensi novem elegit, ac socios consilij sui destinat
41. 40.: Sicarius stricto illium ferro petens, audita repente voce Quo tendis infelix? Territus a facinore desistit

42. 41.: In aede suburbana B. Virginis ipse, ac socij erto se voto obstringunt divinam ubique gloriam animarumq; salutem in Hierosolymitana praesertim expeditione procurandi, ac palmam inde martyrij sedulo conquirendi, quod votum ibidem quotannis renovant
43. 42.: Ab impuris amoribus quempiam revocaturus in summa hyeme, gelido se in stagno c collo tenus immergit, ibique praeteruentem conspicatus voce, aspectuque et convertit
44. 43.: In Hispaniam valetudinis causa redeuntem excitata sanctitatis viri fama armati primum homines mox clerus omnis agmine composito demum populos fere universus ingenti gratulatione suscipiunt
45. 44.: Aeger Hispaniam repetens, animis ad virtutem excolendis strenue in patria laborat, eiusq; in campo concionantis vox (quod populi frequentiam templa non caperent) ad trecentos passus auditur
46. 45.: Comitiali morbo laborantem sublatis in coelum oculis, ac precibus extemplo sanat
47. 46.: Multos saepe Energumenos liberat crucis signo
48. 47.: Foeminam phtysi ad interitum properantem sanitati restituit
49. 48.: Arido, emortuoque foemine bracchio Ignatij lintea dum lavat, vita statim, ac motus redit
50. 49.: In Italiam reversis Venetijs socios e Gallia excipit, unaq; cum illis sacerdotio initiatur tam coelesti voluptate perfuso Episcopo, út non nisi divinum quid in novis Sacerdotibus praesagiret
51. 50.: Ad Simonem Rodericum socium morti proximum octodecim milliarum itinere febri ipse laborans propere contendit, eumq; amplexu sanat
52. 51.: E socijs unus, cum tentatione iam victus ad solitudinem pergeret, obiecto sibi armati, ferrumq; intentantis equitis spectro, ad Ignatium remittitur, qui re tota per prophetiae spiritum cognita, redeuntem, illis Domini verbis blande excipit. Modicae fidei quare dubitasti?
53. 52.: Solitario homini eius vitam tacite despicienti apparet Dominus, ac viri sanctitatem aperit, docetq; illium ad salutem plurimorum natum esse
54. 53.: Non longe ab Urbe templum desertum ingresso inter orandum se Deus Pater ostendens illum filio suo crucem gestanti socium attribuit: filius item placidissima illa verba pronuntians "Ego vobis Romae propitius ero" illum recipit in socium unde Ignatio lux oborta societatis Iesu nominandae
55. 54.: Primum sacrum Romae ad Domini praesepe facit, cum se ad id post susceptum sacerdotium duodeviginti mensum studio praeparasset
56. 55.: In Casinati monte út S. Benedictus Germani, sic ille animam Hozij ferri in coelum videt, ac postea in ipso missae, cui astabat ingressu ad ea verba et omnibus sanctis in illustri sanctorum choro socium agnoscit
57. 56.: Paulus III Pont. Max. Societatis Iesu institutum ab Ignatio oblatum postquam legisset Digitus inqauit, Dei est hic, societatemque confirmat anno salutis 1540
58. 57.: Franciscum Xaverium, qui Indiarum Apostolus dictus est, divino instinctus afflatu in Indias mittit
59. 58.: Generalis quamquam invitus, diuq; repugnans, eligitur, atque in aede, quae extra urbem visitur, Sancti Pauli quarto solemni voto se, ac Societatem suam Romano Pontifici obstringit
60. 59.: Ex lris B. Xaverij, ad Ignatium ex India scriptis "Gratia et caritas X. D. etc." Mi pater in X. visceribus unice Te ego pater animae meae, sumeq; mihi venerande positis humi genibus (sic. n. hanc, tibi eptam scribo) suppliciter oro, út mihi a deo impetres, út dum vivam sanctissimae voluntatis suae mihi det et plane agnoscendae, et omnino exequendae facultatem. Vale Tuus minimus filius. Longissimeq; exulans. "Franciscus Xaverius"
61. 60.: Sacramentorum piarumq; concionum usu Romae renovat, ac rationem pueris tradendi doctrinae christianae rudimenta Romanis in templis ac plateis inducit
62. 61.: Dum Romae insimulatur, quod multo rum scelerum diversis in Urbibus damnatus fuisset, divina providentia Romam simul confluunt omnes, qui illum alibi absolverunt, ijdem eius innocentiae antea iudices, nunc testes
63. 62.: Ad aedem S. Petri in monte aureo contendens, rem sacram pro salute Codurij facturus, in medio Sixti Ponte resistit continua, coelumq; tantisper intuitus, ac divinitus de eius morte admonitus. Redeamus, inquit, socius mortuus est
64. 63.: Publicae Romae pietatis opera instituit coenobia milierum male nuptarum virginum S. Catharinae ad funarios puellarum SS.

Quatuor coronatorum puerorum item qui orbi parentibus per Urbem vagi mendicant: Cathecumenorum aliorumq; collegia magna oium admiratione fructuq;

65. 64.: Ignatij in Septemtrionis res apprime intenti studio, ac precibus Iulius III. Pont. Max. collegium Germanicae iuventutis non minori Ecclesiae Romanae ornamento, quam Germaniae praesidio romae condit
66. 65.: Societatis Iesu constitutiones frequentibus sanctissimae Trinitatis apparitionibus, atque illustrationibus Beatissima item virgine saepe visa, atq; illas approbante conscribit
67. 66.: Obstinatum Iudaeum tribus hisce verbis convertit. "Mane nobiscum Isaac"
68. 67.: Saepe noctu inter orandum, aut qui escendum a Daemonibus verberatur
69. 68.: Caeli aspectu mirifice captus vim lacrymarum profundere, atq; exclamare solebat, "Hev qvam. Sordet tellvs, cvm coelvm aspicio?" Cumq; praelacrymis oculos perderet, imperium in illas a Deo impetrat, novoq; dono donium lacrymarum moderatur
70. 69.: Sacram hostiam Deo dum offert, supra missam celebrantis caput, ingens emicare flamma conspicitur
71. 70.: Allatum e patria fasciculum litterarum, redditumq; inter orandum, in proximum ignem abijcit curasq; saeculi importune interpellantes una cum litteris concremandas dedit
72. 71.: Prophetiae spu. Videt arcana animorum, ac saepe futura praesentit, inter alia aegrotanti praedicit, aspectu illum Virginis fruiturum, dictisque consentit eventus
73. 72.: Daemonem serpentis facie collucentis exhibentem se detegit, ac per contemptum baculo abigit
74. 73.: Saepe B. Philippus Nerius illius faciem insigni luce radiantem videt, illustri ut ipse dicebat, indicio sanctitatis
75. 74.: Alexandri Petronij morbo laborantis cubiculum adventu suo, amgno repente fulgore collustrat agrum colloquio sanat, ac saepe alios invisens itidem sanat
76. 75.: Patres collegij Lauretani, cum Lemurum spectris infestarentur, ad eius preces per litteras confugiunt, eiusquae accepto responso, ac publice perlecto, illico Daemonum terroribus liberantur
77. 76.: Cuidam e Societate Romam venire Colonia meditanti, út illius aspectu frueretur, ultro ipse apparet, seque Coloniae videndum socio praebet
78. 77.: Romae sanctissime moritur, eodemque puncto temporis beata eius anima ingenti splendore conspicua, Bononiae e nobili sanctaq; foemina ferri in coelum aspicitur
79. 78.: Puella strumis iam diu laborans, cum ad manus iacentis in pheretro deosculandas accedere prae turba non posset, frustulo vestis arrepto, et ad collum alligato, illico sanatur, folia passim, ac flores e pheretro subducti, aegrorum multis saluti sun
80. 79.: Dum eius transferuntur sacra ossa, lucentes stellae in loculo visae, ac caelestis inibi concentus auditus.

81–179. Szent Ignác életét ábrázoló, száz képből álló, számozott rézmetszet-sorozat a *Szent Ignacz a' Jesus kisded társasága fondálóinak élete* című nyolcadrét kiadáshoz (87×60). Ismeretlen, valószínűleg németalföldi mester metszetei (PATAKY, 24). Más, külföldi kiadások alapján kikövetkeztethető, hogy a kötethez rézmetszetű címlap, továbbá egy Szent Ignácot ábrázoló portré is tartozott, ez azonban a nagyszombati kiadás két fennmaradt példányából hiányzik. Hiányzik az első kép is, amely Ignác születését ábrázolja. A két fennmaradt példány közül, az Országos Széchényi Könyvtáré, a 2. képpel kezdődik, és hiányzik az utolsó, 100. kép, míg az Egyetemi Könyvtár példánya a 3. képpel kezdődik, de megvan az utolsó, 100. kép is. A 100. kép háta üres. A kép mindig a rektón van, alatta nyomtatott latin szöveg, az őrszó a következő latin képalaírásra utal. A képpel szemben, számozva (amely számozás megegyezik azzal a lapszámmal, ahol a rézmetszetű kép van) a vonatkozó magyar szöveg. A képek magyar nyelvű szövegének végén található a forrás, amely legtöbbször Ribadanera, három esetben a Bulla Canonizatio, és 24 esetben nincs forrás feltüntetve. A képek egy része a 80, nagyobb alakú képet tartalmazó sorozat tükörképe – RMNy 2599
Nagyszombat, [1655]

Az egyes képek tárgya és helye a könyvben (levélszámozás):

81. 2. kép: Szent Ignác gyermekkora (2. lev.)
82. 3. kép: Szülei Ferdinánd spanyol király udvarába küldik vitézi iskolába (3. lev.)
83. 4. kép: Az udvarban vitézi játékokban gyakorolja magát (4. lev.)
84. 5. kép: Pampelona védése közben megsebesül, és ekkor isteni sugallatot kap (5. lev.)
85. 6. kép: Szent Péter segítségével meggyógyul lábán a seb (6. lev.)

86. 7. kép: Betegségében a szentek és Krisztus életéről olvas (7. lev.)
87. 8. kép: Éjszaka megjelenik neki Szűz Mária a gyermek Jézussal (8. lev.)
88. 9. kép: Miközben imádkozik, megrendülnek körülötte a falak (9. lev.)
89. 10. kép: Elköltözik szüleitől és rokonságától és Montserratus hegyére vonul (10. lev.)
90. 11. kép: Találkozik egy Szűz Máriát káromló szerecsennel (11. lev.)
91. 12. kép: Fogadalmat tesz Szűz Máriának (12. lev.)
92. 13. kép: Megérkezik a Boldogságos Szűz templomához, és felveszi Krisztus szegénységét (13. lev.)
93. 14. kép: A templomban egy tudós pappal beszél életéről (14. lev.)
94. 15. kép: A Boldogságos Szűz oltára előtt felajánlja eddigi fegyverét, és Krisztus zászlója alá vonul (15. lev.)
95. 16. kép: Elvégzi Montserratus hegyén ájtatosságát, új életet kezd, a kórházban segíti a szegényeket (16. lev.)
96. 17. kép: Ördögi kísértések ellen imádkozik és sanyargatja magát (17. lev.)
97. 18. kép: Koldul és böjtöl, hogy ellenálljon a kísértésnek (18. lev.)
98. 19. kép: A domonkosok templomának küszöbén misét hallgat és megjelenik neki a Szentháromság (19. lev.)
99. 20. kép: Ugyanebben a templomban amikor a pap áldozik, az ostyában meglátja Jézust (20. lev.)
100. 21. kép: Gyakran megjelenik neki Szűz Mária és Jézus (21. lev.)
101. 22. kép: Egy szombaton completa alkalmával elragadtatásában halottnak hiszik (22. lev.)
102. 23. kép: Minorella városán kívül egy templomba indul, és mennyei világosságot lát (23. lev.)
103. 24. kép: Elvonul remeteségbe és ott elmélkedik (24. lev.)
104. 25. kép: Barcinona városában gyermekek közt hallgatja a prédikációt, amikor egy nemes asszony, Isabella Rosella Ignác feje fölött nagy világosságot lát (25. lev.)
105. 26. kép: Hajóra száll, és Itáliába megy (62 [recte 26]. lev.)
106. 27. kép: Rómából Padovába megy, sok nyomorúságában Jézus bátorítja (27. lev.)
107. 28. kép: Velencébe érkezik, és mivel nincs szállása, a Szent Márk téren alszik. Egy Marcus Antonius Trevisanus nevű tanácsos ekkor szózatot hall (28. lev.)
108. 29. kép: Hajóra száll, a szél Ciprushoz irányítja a hajót (29. lev.)
109. 30. kép: Innen Jeruzsálembe érkezik, közben megjelenik neki Jézus és bátorítja (30. lev.)
110. 31. kép: Jeruzsálemben meglátogatja a szent helyeket (31. lev.)
111. 32. kép: Az Olajfák hegyén egy örmény rátámad, de ő Jézusról látomást kap (32. lev.)
112. 33. kép: Jeruzsálemből Velencébe menne, de több hajós nem veszi fel, végül csak az a hajó érkezik meg, amelyik felvette (33. lev.)
113. 34. kép: Ferrarában egy templomban a koldusoknak adja pénzét (34. lev.)
114. 35. kép: Genovába indul, ahol spanyolok közé kerül, de kémnek nézik, és gyalázatosan bánnak vele (35. lev.)
115. 36. kép: Barcelonában harminchárom éves korában megkezdi tanulmányait (36. lev.)
116. 37. kép: Az apácákat tiszta életre inti, ezért romlott férfiak megverik (37. lev.)
117. 38. kép: Egy felakasztott embert megment (38. lev.)
118. 39. kép: Imádkozás közben a földről csodásan felemelkedik (39. lev.)
119. 40. kép: Spanyolországban Complutum és Salmantica városban tömlöcbe vetik (40. lev.)
120. 41. kép: A többi rab megszökik, de Ignác nem (41. lev.)
121. 42. kép: Egy nemes és gazdag ifjú káromolja Ignácot, ezért büntetésként háza kigyullad (42. lev.)
122. 43. kép: Míg társait segíti, Ignác megbetegszik (43. lev.)
123. 44. kép: Tanulmányait meg kell szakítania, alamizsnát gyűjt (44. lev.)
124. 45. kép: Antwerpenben egy gazdag kereskedőnek, Quadratus Péternek megmondja, hogy Jézus Társaságának kollégiumot épít egy Methymne nevű városban (45. lev.)
125. 46. kép: Párisban az Academia rektora előtt bevádolják, de a rektor szentnek nevezi (46. lev.)
126. 47. kép: Az akadémián barátságot köt elmés ifjakkal, és magához veszi őket társnak (47. lev.)
127. 48. kép: Párisban egy feslett életű ember csodás szózatot hall (48. lev.)
128. 49. kép: Ignác társaival Szűz Mária szentegyházában fogadalmat tesz (49. lev.)

129. 50. kép: Hogy a rossz társaságból meneküljön, télen a hídról a hideg vízbe veti magát (50. lev.)
130. 51. kép: Orvosok Spanyolországba küldik, ahol mindenki üdvözli (51. lev.)
131. 52. kép: Nem tér haza atyja házába, hanem az együgyűeknek magyaráz (52. lev.)
132. 53. kép: Egy beteg embert meggyógyít (53. lev.)
133. 54. kép: A szent kereszt jegyével sokakat megszabadít az ördögtől (54. lev.)
134. 55. kép: Egy asszonyt meggyógyít a szárazbetegségtől (55. lev.)
135. 56. kép: Egy másik asszonynak a karját gyógyítja meg (56. lev.)
136. 57. kép: Társaival együtt pappá szentelik (57. lev.)
137. 58. kép: Velencében bevádolják, de egy bíró is csatlakozik Ignáchoz (58. lev.)
138. 59. kép: Társaival együtt Velencében munkálkodik (59. lev.)
139. 60. kép: Simon Rodericus nevű társa Bassanóban megbetegszik, Ignác meggyógyítja (60. lev.)
140. 61. kép: Elmegy egy remetéhez, tanácsért (61. lev.)
141. 62. kép: A remete nem ismeri fel Ignácot, de megjelenik neki Krisztus (62. lev.)
142. 63. kép: Rómába megy, Jézus társaságának nevezi magát és társait (63. lev.)
143. 64. kép: Rómában új miséjét az Úr jászolánál mondta el (64. lev.)
144. 65. kép: Cassinatus hegyén meglátogatja Szent Benedek sírját (65. lev.)
145. 66. kép: Rómában zendülés tör ki Ignác ellen (66. lev.)
146. 67. kép: A lusitániai király kérésére, a pápa parancsára Simon Rodericust és Xavéri Ferencet Indiába küldi (67. lev.)
147. 68. kép: III. Pál pápa a Jézus Társaságot a szent szerzetek közé veszi (68. lev.)
148. 69. kép: Ignácot a rend generálisává választják (69. lev.)
149. 70. kép: Jó példát mutatni a konyhába megy dolgozni (70. lev.)
150. 71. kép: Rómában Szent Péter templomába megy (71. lev.)
151. 72. kép: Megújítja Rómában a prédikálást (72. lev.)
152. 73. kép: Rómában házat alapít árva gyermekeknek (73. lev.)
153. 74. kép: Xavér Ferenc levelet ír Ignácnak Indiából (74. lev.)
154. 75. kép: III. Gyula pápa kollégiumot épít Rómában Ignác tanácsára (75. lev.)
155. 76. kép: Megírja Reguláit és a Boldogságos Szűznek ajánlja (76. lev.)
156. 77. kép: Reguláit megismertetik a páterekkel (77. lev.)
157. 78. kép: Egy megátalkodott zsidót megtérít (78. lev.)
158. 79. kép: Ignácot az ördögök kegyetlenül ostorozzák (79. lev.)
159. 80. kép: Míg alszik, az ördög meg akarja fojtani Ignácot (80. lev.)
160. 81. kép: Máskor pokolbeli kígyó képében jelenik meg az ördög, de Ignác pálcájával elkergeti (81. lev.)
161. 82. kép: Ignác az égre néz, és abban gyönyörködik (82. lev.)
162. 83. kép: Amikor az oltárnál áldozik, feje fölött szép tüzes láng jelenik meg (83. lev.)
163. 84. kép: A várost járva is sok szép mennyei látomása van (84. lev.)
164. 85. kép: Leveleket kap, de mind a tűzbe dobja (85. lev.)
165. 86. kép: Beteg embereket gyógyít (86. lev.)
166. 87. kép: Gandia hercegét, Borgia Ferencet beveszi rendjébe (87. lev.)
167. 88. kép: Többször látja Néri Fülöpöt, akit V. Gergely pápa szentté avatott (88. lev.)
168. 89. kép: Meggyógyítja a Petronius Sándor nevű gazdag embert (89. lev.)
169. 90. kép: A Lauretomi Kollégiumban lévő pátereket megszabadítja az őket háborgató lelkektől (90. lev.)
170. 91. kép: Kesselius Lehnárd Kölnből Rómába akar menni, hogy Ignácot lássa, de Ignác Kölnben megjelenik neki (91. lev.)
171. 92. kép: Halála közeleg, a pápától teljes búcsút nyer (92. lev.)
172. 93. kép: Egy golyvás leány meggyógyul attól, hogy megcsókolja a haldokló Ignác kezét (93. lev.)
173. 94. kép: Amikor temetni viszik, a koporsón csillagok és fölötte angyalok jelennek meg (94. lev.)
174. 95. kép: Sokan, akik segítségül hívják, meggyógyulnak (95. lev.)
175. 96. kép: Mások a hajótörésből megmenekülnek (96. lev.)
176. 97. kép: A világtalan asszony segítségül hívja Ignácot, és meggyógyul (97. lev.)
177. 98. kép: Mindenféle beteg meggyógyul, ha Ignác képét bizalommal illeti (98. lev.)
178. 99. kép: A saját kezével írt névaláírása is sokakat megszabadít nyavalyájától (99. lev.)

179. 100. kép: XV. Gergely pápa szentté avatja 1621. Böjtmás havának 12. napján (100. lev.)

180–183A. Krisztus sebeit ábrázoló, öt képből álló illusztrációsorozat (39×31) – RMK II 858a Valószínűleg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartoztak (lásd ott VII/44. illusztráció), bár bécsi előfordulásuk nem ismert.
Nagyszombat, 1656

180. Felhők között Krisztus jobb kezét ábrázoló fametszet, tenyerén a szög nyomával (39×31) – RMK II 858a (51)
Nagyszombat, 1656

181. Felhők között Krisztus bal kezét ábrázoló fametszet, tenyerén a szög nyomával (39×31) – RMK II 858a,(50)
Nagyszombat, 1656

182. Felhők között Krisztus jobb lábfejét ábrázoló fametszet, rajta a szög nyomával (39×31) – RMK II 858a, (52)
Nagyszombat, 1656

183. Felhők között Krisztus bal lábfejét ábrázoló fametszet, rajta a szög nyomával (39×31) – RMK II 858a. (53)
Nagyszombat, 1656

183A. Felhők között sugárzó szív, tőrdöféssel (39×31) – RMK II 858a (54)
Nagyszombat, 1656
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 155. illusztráció):
Pozsony, 1642

184–190. Illusztrációsorozat ó- és újszövetségi jelenetekkel, téglalapban ovális kerettel, a sarkok arabeszkmotívumokkal kitöltve. A sorozatból Nagyszombatban hét darab fordul elő, különféle könyvekben. Eredetileg legalább 11 tagból állt, mert korábban Pozsonyban a sorozat négy további tagja is megjelent (54×40) – RMK II 1451, Čaplovič 2207, RMK I 1171 RMK I 1546c (1699)
Nagyszombat, 1656–1699

184. Az imádkozó Dávid király – RMK I 1171, (328), Čaplovič 2207, (228), RMK I 1546c, címlap
Nagyszombat, 1674–1699
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 107. illusztráció):
Pozsony, 1642–1643

185. A háromkirályok imádása – RMK II 1451, Cc_{1a}, Mm1a, Tt_{2b}
Nagyszombat, 1679
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 109/A. illusztráció):
Pozsony, 1643

186. Jézus bemutatása a templomban, Circumcisio – RMK II 1451, Gg_{1a}, Zz1a, Kkk_{1a}
Nagyszombat, 1679
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 108/B. illusztráció):
Pozsony, 1643

187. Menekülés Egyiptomba – RMK II 1451, Gg_{1a}, Ggg_{1a}, Čaplovič 2207, (512)
Nagyszombat, 1679–1689
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 108. illusztráció):
Pozsony, 1643

188. Kálvária. A kereszt alatt Szűz Mária és János apostol – RMK II 858a, (25), (156), (217), (281), (339), (380)
Nagyszombat, 1656
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 110. illusztráció):
Pozsony, 1643– 1650

189. Jézus sírba tétele – RMK II 1451, Bb_{2b}
Nagyszombat, 1679
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 109. illusztráció)
Pozsony, 1643

190. Szűz Mária mennybevitele – RMK I 1171, (19), RMK II 1451, Nn_{2b}, Pp_{2b}, Rr_{1a}, Yy_{2b}, Eee_{2b}, Čaplovič 2207, (29)
Nagyszombat, 1674–1689
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 110B. illusztráció):
Pozsony, 1643

191–237. Kisméretű evangéliumi képek sorozata: 47 darab kép. A sorozat legalább 56 tagból állt, mert korábban Pozsonyban 16 képet használtak, és a két helyen csak 7 kép közös (23×23) – RMK II 1017, RMK II 1425, RMK II 1451
Nagyszombat, 1662–1679

191. Jézus a templomban – RMK II 1017 $[\ ]_{2b}$
Nagyszombat, 1662
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 127. illusztráció):
Pozsony, 1643

192. Jairus lányának felélesztése – RMK II 1017, A_{2a}, RMK II 1451, Bb_{2a}, Xx_{2a}
Nagyszombat, 1662–1679
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 128. illusztráció):
Pozsony, 1643

193. A Szentlélek eljövetele: Pünkösd – RMK II 1017, $[\ ]_{4b}$
Nagyszombat, 1662
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 130. illusztráció):
Pozsony, 1643

194. Példabeszéd az adósról – RMK II 1017, A_{1b}
Nagyszombat, 1662
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 131. illusztráció):
Pozsony, 1643
195. Jézus és tanítványai – RMK II 1017, [ ]$_{3a}$
Nagyszombat, 1662
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 132. illusztráció):
Pozsony, 1643
196. A farizeus és a vámos a templomban – RMK II 1017, A_{1b}
Nagyszombat, 1662
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 135. illusztráció):
Pozsony, 1643
197. A csodálatos kenyérszaporítás – RMK II 1017, A_{1a}
Nagyszombat, 1662
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 136. illusztráció):
Pozsony, 1643
198. Kánai menyegző, RMK II 1017, [ ]$_{2b}$
Nagyszombat, 1662
199. Jézus tanítványai – RMK II 1017 [ ]$_{2b}$
Nagyszombat, 1662
200. Példabeszéd a magvetőről – RMK II 1017 [ ]$_{2b}$
Nagyszombat, 1662
201. Példabeszéd az irgalmas szamaritánusról – RMK II 1017 [ ]$_{3a}$
Nagyszombat, 1662
202. Jézus megkísértése – RMK II 1017, [ ]$_{3a}$
Nagyszombat, 1662
203. Jézus megkísértése – RMK II 1017, [ ]$_{3a}$
Nagyszombat, 1662
204. Az adósról példabeszéd – RMK II 1017, A_{1b}
Nagyszombat, 1662
205. Mózes a kőtáblákkal – RMK II 1017, A_{2a}
Nagyszombat, 1662
206. Példabeszéd a mezők liliomáról – RMKII 1017, A_{2a}
Nagyszombat, 1662
207. Mária Magdolna olajjal keni Jézus lábát – RMK II 1017 A_{2b}
Nagyszombat, 1662
208. Jézus meggyógyítja az inaszakadtat (hátán viszi az ágyát) – RMK II 1017, A_{2b}
Nagyszombat, 1662
209. A gazdag és szegény Lázár – RMK II 1017, [ ]$_{4b}$, A_{2b}
Nagyszombat, 1662
210. Példabeszéd az adósról – RMK II 1017, A_{2b}
Nagyszombat, 1662
211. Jézus és a farizeusok – RMK II 1017, A_{3a}
Nagyszombat, 1662
212. Jézus és egy írástudó– RMK II 1017, A_{3a}
Nagyszombat, 1662
213. Jézus tanítványaival – RMK II 1017, A_{1b}, A_{3a}
Nagyszombat, 1662
214. Jézus és a csodálatos halfogás – RMK II 1017, [ ]$_{3b}$
Nagyszombat, 1662
215. Jézus kiűzi a kufárokat a templomból – RMK II 1017, [ ]$_{3b}$
Nagyszombat, 1662
216. Bevonulás Jeruzsálembe – RMK II 1017, [ ]$_{3b}$
Nagyszombat, 1662
217. Jézus születése – RMK II 1017 [ ]$_{3b}$
Nagyszombat, 1662
218. A feltámadt Jézus megjelenik az apostoloknak – RMK II 1017 [ ]$_{4a}$
Nagyszombat, 1662
219. A tetőn keresztül viszik Jézus elé a beteget – RMK II 1017, [ ]$_{4a}$
Nagyszombat, 1662
220. Jézus és apostolok – RMK II 1017, [ ]4b, A_{3a}
Nagyszombat, 1662
221. Jézus egy városra mutat – RMK II 1017, [ ]$_{4a}$
Nagyszombat, 1662
222. Jézus tanítványaival – RMK II 1017 [ ]$_{4b}$
Nagyszombat, 1662
223. Jézus az Atyáról beszél – RMK II 1017, [ ]$_{4b}$, A_{1a}
Nagyszombat, 1662
224. Jézus és írástudók – RMK II 1017, A_{1a}
Nagyszombat, 1662
225. Jézus a Genezáreti-Tavon – RMK II 1017, A_{1a}
Nagyszombat, 1662
226. Jézus és írástudók – RMK II 1017, A_{1a}
Nagyszombat, 1662
227. Utolsó ítélet – RMK II 1017, A_{3b}
Nagyszombat, 1662
228. A sátán vetése – RMK II 1017, A_{3b}
Nagyszombat, 1662
229. Jézus meggyógyítja a bénát – RMK II 1017, A_{3b}
Nagyszombat, 1662
230. Jézus tanít, előtte apostolok – RMK II 1017, A_{3b}
Nagyszombat, 1662
231. A tékozló fiú – RMK II 1017, A_{4a}
Nagyszombat, 1662
232. Keresztelő János börtönben – RMK II 1017, A_{4a}
Nagyszombat, 1662
233. Bethlehem, Jézus születése – RMK II 1017, A_{4a}
Nagyszombat, 1662

234. Jézus tanítványaival, csillagok, vár a háttérben – RMK II 1017, A_{4a}
Nagyszombat, 1662

235. Jézus és a kafarnaumi százados – RMK II 1017, A_{4b}, RMK II 1425, (516)
Nagyszombat, 1662–1678

236. Szent Jeromos – RMK II 1451, Iii_{2a}
Nagyszombat, 1679

237. Jézus a Getszemáni kertben – RMK II 1451, Cc_{2a}, Oo_{1b}, Ggg_{2a}
Nagyszombat, 1679

238–246. Páduai Szent Antal életéről kilenctagú rézmetszet-sorozat a *Páduai Szent Antal solosmáiá*hoz (PATAKY, –). A képek fölött lapszám, PÁDUAI SZ. ANTAL KISS OFFICIUMA feliratú élőfej, a kép alá nyomtatva négy-négysoros imádság. Ugyanez a mű később, 1675-ben is megjelent, részben az eredeti, 1662-es metszetekkel, részben újrametszett képekkel – SZTRIPSZKY I 2036/243 és RMK I 1184
Nagyszombat, 1662–1675
Ennek az eredetileg kilenctagú rézmetszet-sorozatnak nyolc darabból álló, fametszetű utánmetszése a pozsonyi Zerweg-nyomdában fordul elő 1677–1678-ban (utóbbi címlapkiadás, lásd ott I/5–12. illusztráció)

238. 1. kép Páduai Szent Antal álló alakja, jobb kezében könyv, bal kezében lángok, háttérben életéből vett jelenetek, fölötte angyalok (72×50) – SZTRIPSZKY I 2036/243, (5), RMK I 1184, (1)
Nagyszombat, 1662–1675
Fametszetű újrametszése a Zerweg-nyomdában (lásd ott 5. illusztráció):
Pozsony, 1677–1678

239. 2. kép: Szent Antal az öszvérrel (75×50) – SZTRIPSZKY I 2036/243, (26)
Nagyszombat, 1662
A nagyszombati 1675-ös kiadásban ez a kép újrametszve, tükörképesen szerepel.
Fametszetű újrametszése a Zerweg-nyomdában (lásd ott 6. illusztráció):
Pozsony, 1677–1678

240. 3. kép: Szent Antal embereket tanít (75×50) – SZTRIPSZKY I 2036/243, (36)
Nagyszombat, 1662
A nagyszombati 1675-ös kiadásban ez a kép újrametszve, tükörképesen szerepel.
Fametszetű újrametszése a Zerweg-nyomdában (lásd ott 7. illusztráció):
Pozsony, 1677–1678

241. 4. kép: Szent Antal atyjának segítségére siet (75×50) – SZTRIPSZKY I 2036/243, (43), RMK I 1184, (34)
Nagyszombat, 1662 – 1675
Fametszetű újrametszése a Zerweg-nyomdában (lásd ott 8. illusztráció):
Pozsony, 1677–1678

242. 5. kép: A szent a halaknak prédikál (73×50) – SZTRIPSZKY I 2036/243, (50) és RMK I 1184, (39)
Nagyszombat, 1662–1675
Fametszetű újrametszése a Zerweg-nyomdában (lásd ott 9. illusztráció):
Pozsony, 1677–1678

243. 6. kép: Páduai Szent Antal álló képe, bal kezében liliommal (75×50) – SZTRIPSZKY I 2036/243, (56)
Nagyszombat, 1662

244. 7. kép: Páduai Szent Antal a tengeren (75×50) – SZTRIPSZKY I 2036/243, (63) és RMK I 1184, (46)
Nagyszombat, 1662–1675
Fametszetű újrametszése a Zerweg-nyomdában (lásd ott 11. illusztráció):
Pozsony, 1677–1678

245. 8. kép: Páduai Szent Antalnak megjelenik Szűz Mária (71×50) – SZTRIPSZKY I 2036/243, (73)
Nagyszombat, 1662
Fametszetű újrametszése a Zerweg-nyomdában (lásd ott 12. illusztráció):
Pozsony, 1677–1678

246. 9. kép: Páduai Szent Antal karján a gyermek Jézussal (72×50) – SZTRIPSZKY I 2036/243, (86)
Nagyszombat, 1662
Fametszetű újrametszése a Zerweg-nyomdában lásd ott 10. illusztráció):
Pozsony, 1677–1678

247–252. Páduai Szent Antal életéről hat rézmetszet a *Páduai Szent Antal solosmáiá*hoz. A képek alatt nyomtatott szöveg, ugyanúgy, mint az első, 1662-es kiadásban. Ismeretlen mester metszetei (PATAKY, 255: az előző kiadást nem ismerte). A szentképsorozatnak ma látható négy tagja közül kettő azonos az 1662-es kiadásban lévővel, kettő pedig az eredeti kiadás megfelelő képének újrametszett, tükörképes változata. Az egyetlen ismert példányban a 6., 8. és 9. kép hiányzik – SZTRIPSZKY I 2036, RMK I 1184
Nagyszombat, 1675–1662

247. 1. kép: Páduai Szent Antal álló alakja, jobb kezében könyv, bal kezében lángok, háttérben életéből vett jelenetek, fölötte angyalok (72×50) – SZTRIPSZKY I 2036/243, (5),

RMK I 1184, (1)
Nagyszombat, 1662–1675
Fametszetű újrametszése a Zerweg-nyomdában (lásd ott 5. illusztráció):
Pozsony, 1677–1678

248. 2. kép: Páduai Szent Antal az öszvérrel (69×50) – RMK I 1184, (22)
Nagyszombat, 1675
Az 1662-es kiadás képének újrametszett, tükörképes változata.

249. 3. kép: Páduai Szent Antal embereket tanít (70×50) – RMK I 1184, (29)
Nagyszombat, 1675
Az 1662-es kiadás népének újrametszett, tükörképes változata.

250. 4. kép: Szent Antal atyja segítségére siet (75×50) – SZTRIPSZKY I 2036/243, (43), RMK I 1184, (34)
Nagyszombat, 1662–1675
Fametszetű újrametszése a Zerweg-nyomdában (lásd ott 8. illusztráció):
Pozsony, 1677–1678

251. 5. kép: A szent a halaknak prédikál (73×50) – SZTRIPSZKY I 2036/243, (50), RMK I 1184, (39)
Nagyszombat, 1662–1675
Fametszetű újrametszése a Zerweg-nyomdában (lásd ott 9. illusztráció):
Pozsony, 1677–1678

252. 7. kép: Páduai Szent Antal a tengeren (75×50) – Sztripszky I 2036/243, (63), RMK I 1184, (46)
Nagyszombat, 1662–1675
Fametszetű újrametszése a Zerweg-nyomdában (lásd ott 11. illusztráció):
Pozsony, 1677–1678

253–367. Mária-kegyképek, 117 tagú rézmetszet-sorozat Esterházy Pál *Az egész világon levő csudálatos Boldogságos Szűz Képeinek…* című művéhez. Számozott metszetek, mindegyik kép alatt az Esterházy hercegi címer és a kép címe. Metszője: Greischer (Gryscher) Matthias (PATAKY, 132–133). A kegyképek közül mindössze kettőn található Greischer szignója (a 44. és 50. kép). A képek hátán nincs nyomtatás. A metszetek a könyv szöveges részétől külön készültek, lap- és ívjelzés nincs rajtuk, de mindig a megfelelő szöveges résszel szembe iktatták be őket a kötetbe (160×90) – RMK I 1394
Nagyszombat, 1690

253. 1. Laurétomi Boldog Aszony csudálatos képe Recanatum városában
254. 2. Nagy Boldog Aszony czudalatos képe Roma városában
255. 3. De Populo csudal. Boldog Aszony képe Romában
256. 4. St. Elek csudálat. Boldog Aszony képe Romában
257. 5. De Planctu csud. Boldog Aszony képe Romában
258. 6. Megs[!] szabadito csudál. Boldog aszony képe Romában
259. 7. Naprol valo csud. Boldog Aszony képe romában
260. 8. Az szent fárul valo csudál. Boldog Aszony képe Rávennában
261. 9. Nicopeiai csudál. Boldog Aszony képe Velenczében
262. 10. De Schola csudál. Boldog Aszony képe Velenczében
263. 11. Damascusi Sz. Jánosnál lévö Boldog Asszony csudálatos képe Velenczében
264. 12. Bássánumi csudál. Boldog Aszony képe Bássánumi
265. 13. St. Iustinanál levö csudál. Boldog Aszony képe Paduában
266. 14. Orto hegyen lévö csudálat. Boldog Aszony képe Ortoban
267. 15. Bericoi csudalat. Boldog Aszony képe Bericoban
268. 16. Szüz Hegyén lévö csudálat. Boldog Aszony képe Szüz Hegyen
269. 17. Madiai csudál. Boldog Aszony képe Monopolisban
270. 18. Tremitánai csudál. Boldog Aszony képe Diomedes Szigettyeben
271. 19. Sz. Celsusnál lévö csudálat. Boldog Aszony képe Mediolanumban
272. 20. Caravagumi csud. Boldog Aszony képe Caravag. Városában
273. 21. Tiranumi csudál. Boldog Aszony képe Tiranumban
274. 22. De Lonigo csud. Boldog Aszony képe Lonigoban
275. 23. De Sorbo csudál. Boldog Aszony képe Fornellumban
276. 24. Reginai csudál. Boldog Aszony képe Regin várassában
277. 25. Ui kutrol valo csudálat. Boldog Aszony képe Monsemánumban
278. 26. Könyörületes csudál. Boldog Aszony képe Savonában
279. 27. Koronárul valo csudal. Boldog Aszony képe Baldus Hegyen
280. 28. De Nuce Castili. Csudálat. Boldog Aszony képe Castilioban
281. 29. Kegyelemröl valo csudálat. Boldog Aszony képe Faventiában

282. 30. Irgalmasságrol valo csudál. Boldog Aszony képe Neapolisban
283. 31. Förtöi csudálat. Boldog Aszony képe Boldog Aszont.
284. 32. Fraknai csudál. Boldog Aszony képe Frakno Várallyán
285. 33. Kismartoni csud. Boldog Aszony képe Kismartonban
286. 34. Talli csudálatos Boldog Aszony képe Tallban
287. 35. Posony csudalat. Boaldog Aszony képe Posonyban
288. 36. Röiti csudálat. Boldog Aszony képe Röitö
289. 37. Lauretomi csud. Boldog Aszony képe Lauretomban
289A 38. Pasiton levö csudál. Boldog Aszony képe Pasiti B. A.
290. 39. Loki csudálat. Boldog Aszony képe Lokon
291. 40. Osli csudál. Boldog Aszony képe Oslim.
292. 41. Remetei csudál. Boldog Aszony képe Remetében
293. 42. Terzatumi csud. Boldog Aszony képe Terzatban
293A. 43. Oetingai csudál. Boldog Aszony képe Oetingában
294. 44. Czeli csudálatos Boldog Aszony képe Czelben (szignált: „M. Greischer fecit")
295. 45. Spirai csudálatos Boldog Aszony képe Spirában
296. 46. Eremitan. Csud. Boldog Aszony képe Remete helyben
297. 47. Páderbornai csu. Boldog Aszony képe Paderbornában
298. 48. Taverlai csudál. Boldog Aszony képe Táverlében
299. 49. Ieczingi csud. Boldog Aszony képe Ieczingen
300. 50. Gyözedelmes csudál. Boldog Aszony képe Beczben (szignált: "M. Greischer fec.")
301. 51. Sterenbergi csud. Boldog Aszony képe Béczben
302. 52. Detelbahi csudál. Boldog Aszony képe Franconiában
303. 53. Veierensis csud. Boldog Aszony képe Franconiában
304. 54. Keseretteket vigaztalo csud. Boldog Aszony képe Bambergában
305. 55. Eberhardoclusana cusdálat. Boldog Aszony képe Rhenus mellet
306. 56. Totmosiana csud. Boldog Aszony képe Alsátiában
307. 57. Sz. György Hegyén valo csudálatos Boldog Aszony képe Suaz Városában
308. 58. Vechetalensis csud. Boldog Aszony képe Rotenburgában
309. 59. Passav iumi csu. Boldog Aszony képe Passaviumban
310. 60. Boleslaviai csudál. Boldog Aszony képe Boleslaviában
311. 61. Aulae Regiae csud. Boldog Aszony képe Prágánál
312. 62. Glacensis csudálat. Boldog Aszony képe Glaczban
313. 63. Vartensis csudál. Boldog Aszony képe Vártában
314. 64. Culmai csudálat. Boldog Aszony képe Culmában
315, 65. Cancellatumi cs. Boldog Aszony képe Belgiumban
316. 66. Messinai csud. Boldog Aszony képe Messinumban
317. 67. Tungreniai csud. Boldog Aszony képe Tungrában
318. 68. Sichemiai csud. Boldog Aszony képe Sischem Városában
319. 69. Camberonai csud. Boldog Aszony képe Camberonában
320. 70. Buscoducen csud. Boldog Aszony képe Buscoducumban
321. 71. Malantrolvalo csud. Boldog Aszony képe Cameracumban
322. 72. Aviotensis csud. Boldog Aszony képe Aviotumban
323. 73. Foiensis csudálat. Boldog Aszony képe Foiumban
324. 74. De Cancellis csud. Boldog Aszony képe Duacumban
325. 75. Aqualiensis csudál. Boldog Aszony képe Leodiumban
326. 76. Io reménségü csudál. Boldog Aszony képe Valenczenában
327. 77. De Litera csud. Boldog Aszony képe Messana Városában
328. 78. De Schála Csudál. Boldog Aszony képe Messinaban
329. 79. De Portu Salvo csudál. Boldog Aszony képe Messinában
330. 80. De Pilierello csud. Boldog Aszony képe Messinában
331. 81. De Pilastro csud. Boldog Aszony képe Messinában
332. 82. De Alto csud. Boldog Aszony képe Messanában

333. 83. Reineriana csudálat. Boldog Aszony képe Messanában
334. 84. De Camera csudálat. Boldog Aszony képe Messanában
335. 85. Drepanumi csud. Boldog Aszony képe Drepánumban
336. 86. De Meleca csud. Boldog Aszony képe Maltában
337. 87. Damascusi csud. Boldog Aszony képe Valettában
338. 88. De Remediis csud. Boldog Aszony képe Cordubában
339. 89. Boldog Aszony csudál. Képe de Villa Vitiosa Corduba Varosaban
340. 90. Sz. Kuti csudalat. Bol. Aszony képe Corduba Varosaban
341. 91. Mons Seratumi Boldog Aszony czudálatos képe
342. 92. De Quadalupa csudál. Boldog Aszony képe Quadalupában
343. 93. De Regula csudál. Boldog Aszony képe Legio Varassában
344. 94. Aniciai csudal. Bold. Aszony képe Aniciumban
345. 95. Ardiliai csud. Boldog Aszony képe Ardiliumban
346. 96. Tábla csudálat. Boldog Aszony képe Monspeliumban
347. 97. Carnotai csudál. Boldog Aszony képe Carnotumban
348. 98. Örömröl valo csud. Boldog Aszony képe Laudunumban
349. 99. Roquemadorai csud. Boldog Aszony képe Guasconiaban
350. 100. Benedictae vallis csudál. Boldog Aszony képe Lotaringiaban
351. 101. Szabadito csudál. Boldog Aszony képe Salinában
352. 102. Mianens. czud. Boldog Aszony képe Sabaudiaban
353. 103. Montis Regalis csudálat. Boldog Aszony képe Sabaudiaban
354. 104. Caestrens. Csud. Boldog Aszony képe Belgiumban
355. 105. Brenumi csudálat. Boldog Aszony képe Ragusaban
356. 106. De Castello csudalat. Boldog Aszony képe Ragusahos közel
357. 107. De Porta csudal. Boldog Aszony képe Ragusában
358. 108. Czesztakoi csud. Boldog Aszony képe Czesztákoban
359. 109. Borcoviai csud. Boldog Aszony képe Borcoviaban
360. 110. Casimiriai csud. Boldog Aszony képe Cracoban
361. 111. Postiriuntumi csudál. Boldog Aszony képe Postiruintumban
362. 112: Cereai csudal. Boldog Aszony képe Cereaban
363. 113. Ruttenai csudál. Boldog Aszony képe Vilnan
364. 114. Candelariai csu. B. Aszony képe Czileben
365. 115. Araucai csudal. B. Aszony képe Indiaban
366. 116. Liguai csudálat. Boldog Aszony képe Czileben
367. 117. Goai csudalatos Boldog Aszony képe goa Varasaban
368–417. Magyar szenteket ábrázoló, ötven képből álló rézmetszetű szentképsorozat, díszes, változatos keretekben. Hoffmann és J. S. Schott 1692-ben együtt készítették a metszeteket Hevenesi Gábor *Ungaricae Sanctitatis indicia* című, a magyar szentekről írt könyvéhez (PATAKY, 19, 142, 218–219).
A metszetek nem számozottak, Pataky a képek fölé nyomtatott lapszámokra utal. Hoffmann a 7., 39., 41., 63., 65., 67., 87., 91. és 93. számúakat jelezte (azaz a 12., 60., 63., 81., 84., 93., 96., 99., 102., 117., 132., 138. lapon lévőket). Schott szignójával jelent meg az 1., 5., 13., 15., 35. és 45. számú metszet (lásd a 10., 12., 21., 24., 54. és 69. lapok metszetét) (110×80). Hevenesi könyve magyarul *Régi magyar szentség* címmel jelent meg (Nagyszombat, 1695), de képek nélkül. Ugyanezekkel a metszetekkel legközelebb Nagyszombatban 1737-ben adták ki, ismét a latin nyelvű változatot, *Ungaricae sanctitatis indicia* címmel. Ez alkalommal a rézlemezekre utólag rávésték a vonatkozó lapszámot. Az 1737-es kiadásban az eredeti lemezek közül már hiányzott kettő: az alábbi felsorolásban a 380. és a 391. kép, ezeket más módon pótolták, szerepel viszont három új metszet: S. Franciscus Borgias, Georgius Csepelényi képe, valamint St. Pongracz és Melchior Grodeczius, azaz a kassai vértanúk együttes képe (110×80) – RMK II 1718
Nagyszombat, 1692
A képsorozatot a nagyszombati akadémiai/egyetemi nyomda a XVIII. században is használta:
Nagyszombat, 1737

A szentképek egyenként, mellette a lapszám, azaz a képnek a könyvben elfoglalt helye:

368. S. Stephanus Rex Ungariae, regnum suum Deiparae donavit. Obijt 1038. 20. Aug. Sep. Albaereg. (3)

369. B. Gisela, Coniux S. Steph. Reg. Ung. Dein Abbatissa Passavij, ubi abijt 1036.7 Maij Pml. ferrar.inin Cat.SS. (6)
370. S. Emericus Dux Ungariae, ut Virgo maneret, et Caelo persuasus. Obijt 1032. 5. nov. Sep. Albaeregali (10)
371. S. Guntherus erem. S. Stephani Regis Ungariae Cognatus, obijt 1045. 9. oct. (12)
372. S. Salomea Colomanno Andr. R. U. filio nupta, dein momalis, obijt 1268. 24. iulij. wa. dingus in annal. (15)
373. B. Beatrix Andreae II. Ung. Regis Coniunx, deinde Semulae Sanctimonialis obijt 23. Julij (18)
374. S. Salamon Rex Ungariae, dein Eremita, Vitae austeritate floruit obijt 1077. 28. Sept. Sep. Polae in Istria. (21)
375. S. Ladislaus Rex Ungariae rosario ensi obvoluto pugnare Solitus obijt 1097. 27. iun. Sep. Varad. (24)
376. S. Hedvigis, Andreae II. Ung. Regis primae Coniugis Soror, S. Elisabethae Ungarae matertera. Ob. 1243. 15. Oct. (27)
377. B. Gertrudis, V. S. Hedvigis materterae S. Elizabethae filia, Sanctimonialis. Obijt 17. martij (30)
378. S. Elisabeth, alijs Isabella Regina Portugal, ex Ungara matre nata obijt 1390. Brev. Rom. 4. Julij (33)
379. S. Elizabeth Andr. Reg. Ung. Filia Ducissa Thuringiae obijt 1226. 19. Nov. (36)
380. B. Gertrudis V. filia s. Elizabethae Ung. filiae Andreae II. Ungariae Regis (39)
Az 1737-es kiadásban más rézmetszetű ábrázolás, egyszerű keretben.
381. B. Agnes V. Constantiae Belae III. Ung. Regis filiae filia. Obijt Pragae 6. martij (42)
382. B. Margarita V. filia Belae IV. Reg. Ung. monialis ord. Praed. Obijt ad Budam 1270. 28. Jan. Ferrar. (45)
383. B. Cunegundis Virgo, Belae IV. Ung. Regis filia, Boleslai Polon. Reg. Coniunx obijt 1292 24. Julij (48)
384. B. Elizabeth Helveta filia Andr. III. Reg. Ung. monialis ord. Praed. Obijt 1338. 6. maij. Bollandus (51)
385. S. Ludovicus Tolosanus Ep. E Maria. Regis Ung. filia natus obijt 1297. 19. Aug. (54)
386. S. Margarita Regina Scotia nata in Ungaria tempore S. Salamonis Reg. Ungar. Lect. Brevi (57)
387. S. David Rex Scotiae Filius S. Margaritae Ungara Matre natae obijt 1153. (60)
388. S. Colomanus. M. S. Margaritae Reginae Scotiae Ungara. Matre natae filius, suspensus Stokeraviae. colit. 12. oct. (63)
389. B. Elisabeth V. Ord. Praed. Stephani V. Ung. Regis Filia. obijt cir. anno 1285. 6. Martij (66)
390. S. Casimirus electus Rex Ungariae amore servandae Virginitatis obijt. 1484. 4. martij. (69)
391. S. Astricq Archiep. Colocens. In Ungaria. Ord. S. Benedicti obijt an. 1034. 12. Novembris (72)
Ennek a szentnek a képe az 1737-es kiadásban nem szerepel, hanem helyette S. Maurus képét tették be még egyszer (a mostani felsorolásban a 396. képet).
392. B. Sebastianus ex Ord. S. Bened. primus Archiep. Strigoniens. Obijt 30. Decembris (75)
393. S. Gerarcus M. Episc. Chanadiensis in Ungaria Budae a Gentilibus. Interemptus. An. 1047. 24. Sept. (78)
394. S. Buldus. M. Episco. Agriens. Pro fide lapidibus et gladijs ocoubuit Budae Ao. 1047. 24. Sept. (81)
395. S. Beztertus M. Episco. Nitriens. A gentilibus Ungaris Pesthi fice occisus. Ao. 1047. 24. Sept. (84)
396. B. Maurus ex monasterio S. Martini ord. S. Bened. Episc. Quinquae Ecclesiens. In Ungaria (87)
397. B. Augustinus Ep. Zagrabiensis ex Ung. Oriund. 9. obit 1332. 3. Augusti (90)
398. S. Paulus Ungarus Primus Ord. Praed. In Ungaria Provincialis Martirio affectus circ. Ao. 1242 10. Feb. (93)
399. B. Eusebius e Canonico Strigoni. Primus Provincialis ord. S. Pauli primi Eremi. Obijt 1270.20. jan. (96)
400. S. Andreas Zoerardus Eremita Nitriae et Trenchinij obijt 27. Iulij Ao 1009. (99)
401. S. Benedictus Mar. Eremita prope Trenchinium, in Vagum mersus colitur. 1. Maij (102)
402. B. Mauritus Csaky Ord. Praed. Amore in Deiparam et miraculis Clarus. Obijt Jaurini 1336. 20. Mar. Boll. Terr. (105)
403. B. Busadus Banfy, Ord. Praed. Palatini Ung. Filius a Tartaris occisus an. 1243. Sigis, Ferra. (108)
404. B. Helena V. Ord. Praed. Ungara. B. Margaritae in vita Religiosa Magistra ob. Dd. Budam 1270. 9. Nov. (111)
405. B. Antonius Ungarus Ord. S. Franc. Fulginij in obsequio infirmorum ob.1398. 13. Maij (114)
406. B. Ioannes Dominici Ord. Praed. Ep. et S. R. E. Cardin. Ad Sigismundum Ung. Regem

Nuntius Apostolicus. Budae obijt 7. Dec. 1418. (117)
Az 1737-es kiadásban felcserélve B. Joannes Ord. Praed. képével (a mostani felsorolásban a 414. képpel).

407. S. Philigrinus Ep. Laureaceris a. Geyza Ungarorum Duce in Ungariam vocatus, hunc cir. 5000 Ungarorum baptistavit. (120)

408. S. Adalbertus Archiep. Pragensis a deiv. Geyza Ung. Duci submissus S. Emericum baptisat obijt 23. Apr. (123)

409. S. Gaudentius Ep. S. Adalberti frat. Et in Ung. CoApost. Christi fidem [ ]dgavit. (126)

410. S. Bonifacius M. ad S. Martinum in Ung. Archi. Abbas a Prussis occisus circ. An 1007. (129)

411. B. Sadoch Ord. Praed a S. Dominico in Ungariam missus, egregie laboravit Martijris affectus. 1260. 2. Januarii (132)

412. B. Bertholdus Ord. S. Franc. Eximius concionatus. Ungariae Apostolus ob. 1272. 13. Dec. (135)

413. S. Petrus Thomasius Carmelita ad Ludovicum Ung. Regem Nuntius Apostol. Ae pace cum Venetis egit, obijt 29. Ian. 1357. (138)

414. B. Ioannes Ord. Praedic. Per Ungariam Provincialis Ep. Bosnensis. Obijt 1253. 4. Nov. (141)
Az 1737-es kiadásban felcserélve B. Ioannes Dominici Ord. Praed képével (a mostani felsorolásban a 406. képpel).

415. S. Capistranus Ord. S. Franc. Turcas Belgrado fugavit. Ung. utilissimus obijt 1456. 23. Oct. Uylaci in Ung. sepultus (144)

416. B. Iacobus Picenus Ord. S. Franc. S. Capistrani in Ung. Coapostolus, multos ad Christi fidem convertit (147)

417. B. Mathaeus Escandeli natus Budae, Martiris affectus in Sinis quo Infidelium convertendorum causa penetravit. (150)

Portrék

418. I. Lipót császár ívrét méretű rézmetszetű lovasképe az 1659. évre szóló nagyszombati *Kalendárium*hoz. Felirata: INVICTISSIMVS ET POTENTISSIMVS ROMAN. IMPERATOR LEOPOLDUS SEMPER AVG. GERM.VNG. BOHEM. REX ETC. ARCHIDVX AVST. DVX BVRGVND. ETC. Metszője J. D. Ther Portten (PATAKY, 19, 230–231). Szignált: „Iohan Daniel Ther Portten fecit Tyrnaviae. Melch. Venc. Schneckenhaus Typ. Acad. Tirna. Excudit." (380×305) – RMK I 945
Nagyszombat, 1658

419. I. Rákóczi Ferenc rézmetszetű mellképe medalionban, J. D. Ther Portten metszete az 1662. évre szóló nagyszombati *Calendarium* címlapján (PATAKY, 230–231). Körirata: ILLUSTRISSIMUS PRINCEPS FRANCISCUS GEORGIUS RAKOCZI AO. 1662. Szignált: „D. P. Sc. Tyrn. J. D." (100×100) – RMK II 994
Nagyszombat, 1662

420. Négyszög alakú koszorúban király (Lipót?) képe az 1670. évre szóló nagyszombati *Kalendárium*ban, osztrák kétfejű sassal, a kép sarkaiban szegfűk és rózsák (46×56) – RMK I 1107, címlap
Nagyszombat, 1669

421. Esterházy Pál szobortalapzaton elhelyezett mellképe, rézmetszet, felirata: PAVLO ESTERHASI VOTO HVNGARIAE PRO REGI ILLVSTRISSIMA SVADA IN FLORENTI VNGARA ACADEMI EREXIT TIRNAVIAE. Szignált: „Dom:co Rossetti fe: Vien:". A rézmetszetű ábrázolás Csete István *Duodecim...* című műve elé kötve (PATAKY, 24) (165 × 120) – RMK II 1490
Nagyszombat, 1681

422. József császárt ifjúként ábrázoló rézmetszet csillagokba foglalt címerek koszorújában, feje fölé angyalok tartják a Szent Koronát: A *Tyrnauer Schreib-Calender auf 1689* címlapja előtti metszet. J. S. Schott metszete (PATAKY, 218, 255 a metsző nevét nem ismerte). A metszet felirata: VIDI PER SOMNIUM QUASI SOLEM, ET LUNAM ET STELLAS UNDECIM ADORARE ME. GEN. CAP. 37. VERS.9. (185×136) Szignált: „J. Sigmund Schott sculp." – RMK II 1649
Nagyszombat, 1688

423. Xavéri Szent Ferencet ábrázoló rézmetszetű szentkép: J. G. Frey *Pentas elegiarum amori ...* című emblémáskötet címlapja elé kötve. A kép felirata: IHS. S. FRANCISCUS XAVERIUS S. I. IDIARUM ET JAPONIAE APOSTOLUS. Szignált: „Philipp Purcher del. Philipp Kilian sculps." (PATAKY, 24, 256). (100×58) – RMK II 1810 címlap előtt
Nagyszombat, 1695

424. Esterházy Pál herceg rézmetszetű portréja ovális keretben, hadi trófeákkal és hercegi címerét tartó puttókkal: Esterházy Pál *Mennyei korona* című művének rézmetszetű címlapja után kötve. A kép felirata: CELSISSIMUS SAC. ROM. IMP. PRINCEPS PAVLVS ESTERAS DE GALANTHA, PERPETUUS COMES IN FRAKNO REG: HUNG: PALATINUS, IUDEX CUMANO: AUR: VEL: EQUES, COMIT. SOPRONIENSIS, PEST, PILIS, ET SOLDT SUPREMUS COMES, SC: CAESAR: REG: MAIESTATIS INTIMUS ACTUALIS CONSILIARIUS, CAMERARIUS, PARTIUM

REG: HUNG: CIS DANUBI: CONFINO: ANTEMON: SUPREMUS GENERALIS, ET PER DICTUM REG: HUNG: LOCUMTENENS (286×185). Szignált: „Antonio Schure effigi. Ioan:Jacobus Hoffmann sculp: Viennae." (PATAKY, 24) – RMK I 1496, címlap után
Nagyszombat, 1696

425. I. József császár portréja allegorikus ábrázolással, rézmetszet, G. Gelb *Gaudium Europae* című művéhez (185×125). Metszője J. A Pfeffel és C. Engelbrecht (PATAKY, 24 ezt a metszetet nem említi). Szignálva: „J. A. Pfeffel et C. Engelbrecht sc. Vien." (Ugyanebben a könyvben még négy allegorikus rézmetszet található, azokat lásd az emblémáknál.) (185×125) – RMK II 1964, címlap előtt
Nagyszombat, 1699

426. Kitonich János jogtudós rézmetszetű mellképe Kitonich J. *Centuria* és *Methodis* című műveinek együttes, 1700. évi kiadása elé. Heinrich Ulrich szignált rézmetszetének (Nagyszombat, 1619) utánmetszése, ismeretlen mestertől (PATAKY, –). A kép felirata: M. JOANNES KITHONICH DE KOZTHANICZA AETATIS SUAE ANNO LVIII. CHRISTI MDCXVIIII. Szignálatlan (PATAKY, –) (170×125) – RMK II 2014, $**_{2b}$
Nagyszombat, 1700

Egyéb ábrázolások:

427. Maria Mater agonizantium. Rézmetszetű illusztráció Jászberényi T. *A boldogságos Szűz az halállal tusakodók anyja* című nagyszombati 1658. évi kiadványához. Metszője J. D. Portten (PATAKY, 19, 230). Szignálva: „J.D.T.P. fe. Tyrnaviae" (100×58). – RMK I 931a, címlap előtt
Nagyszombat, 1658

428. Gróf Forgách Miklós özvegyének, Gróf Bossányi Eszternek castrum dolorisát ábrázoló rézmetszet Pongrácz György *Predikatio*jához. Ismeretlen metsző műve (PATAKY, 255) (235×145) – SZTRIPSZKY 2029 /236, a címlap után
Nagyszombat, 1661

429. Szent Imre rézmetszetű álló alakos képe, kezében liliommal az *Angelus Pannonius* című könyvhöz. Feltehetően D. Ther Portten lehet a metszője (PATAKY, –). A kép aláírása: S. EMERICUS HUN: DUX. Szignálva: „D.P. sc." (75×38) – SZTRIPSZKY II 2582/130
Nagyszombat, 1661

430. Szent Imre oltár előtt imádkozik, felhők között Szűz Mária a gyermek Jézussal, és egy angyal írásszalagot tart VIRGINITAS PLACET szöveggel. Illusztráció az *Angelus Pannonius* című könyvhöz (75×38). Szignálatlan (PATAKY, –) (75×38) – SZTRIPSZKY II 2582/130
Nagyszombat, 1661

431. Oldalán pajzsot viselő szamár rézmetszetű képe Corenus J. *Libánuson termö...* című könyvének címlapján. Metszője J. D. Ther Portten (PATAKY, 230–231). A kép felirata: PAYS: TÜRJ ÉS TARTOZTASD MAGAD. Szignált: „D.P. sc." (80×105) – RMK I 1122, címlap
Nagyszombat, 1671

432. Erődítményt ábrázoló rézmetszet hadi trófeákkal, háttérben a római Angyalvárral Drugheth S. *Nucleus rerum Hungaricarum* című művéhez. Szignálatlan (PATAKY, 24) (205×160) – RMK II 1491, címlap után
Nagyszombat, 1681

433. Nagyméretű, egész lapot betöltő fametszetű ábrázolás az Utolsó ítéletről, G. Coelius *Collectanaea* című művéhez. Szignálva: „V. F. S." (PATAKY, –) (215×145) – RMK II 1510, utolsó lap
Nagyszombat, 1682

434. Az Utolsó ítéletet és az üdvözült szenteket ábrázoló rézmetszet Illyés A. *A keresztyéni életnek példája* című művéhez. Szignált: „I. Umbach del: H. Franck sculp." (PATAKY, –) (215×153) – RMK I 1291
Nagyszombat, 1682

435. Babérkoszorúban harminchárom várost ábrázoló rézmetszet, fent középen címerekkel, az 1687-re szóló *Calendarium Tyrnaviense* címlapja előtti metszet, a címerek alatti szöveg: RESTANT A.B.C. L. S.T. V. D.H. (PATAKY, –) (190×140) – RMK II 1619 „A" var.
Nagyszombat, 1686

436. Belgrád visszavívásának allegorikus rézmetszetű képe, középen a várossal Székely F. *Gloriosa Belgradi Libertas* című könyvéhez. Metszője Johann Martin Lerch (PATAKY, 23). Szignált: „Lerch sc." (150×95) – RMK II 1651
Nagyszombat, 1689

437. Rézmetszetű allegorikus ábrázolás a tudományokat jelképező oszlopokkal és az égövi jelekkel Berzeviczy G. *Quatuor columnae* című könyvéhez. J. S. Schott metszete (PATAKY, 218–219). Szignálva: „J. S. Schott f." (176×150) – RMK II 1667
Nagyszombat, 1690

438. Rézmetszetű allegorikus ábrázolás, a megszemélyesített, magyar címert tartó Hungáriával, angyalokkal hadi trófeákkal és a Szent Koronával J. Kögl *Lauri triomphales*

című könyvéhez. Metszője Johann Martin Lerch (PATAKY, 23). Szignált: „Lerch f." (120×140) – RMK II 1697, címlap előtt
Nagyszombat, 1691

439. Hármas diadalkaput ábrázoló allegorikus rézmetszet. A császár a Porta Ottomanica alatt oroszlánoktól vont kocsin vonul át. Metszet az 1692-re szóló *Calendarium Tyrnaviensé*hez. Ismeretlen metsző munkája (PATAKY, 256). (197×145) – RMK II 1716, címlap előtt
Nagyszombat, 1691

440. Szent Józsefet és a gyermek Jézust liliomok között ábrázoló rézmetszet J. B. Wenner *Fabulae Poeticae* című könyvéhez. A metszet felirata: ASPICE FORTUNAE MELIORIS, IN ICONE FABRUM: SIC TUUS, UT FORTIS SIS FABER IPSE TUAE. Metszője Elias Christoph Heiss (PATAKY, 24). Szignált: „E. C. Heiß sc." (110×68) – RMK II 1742
Nagyszombat, 1693

441. Szent Ferenc látomása a keresztre feszített Jézusról a *Lelki fegyverház* című műben. Szignálatlan, metszője Philipp Kilian (PATAKY, 24). Lehetséges, hogy szentképsorozat tagja, mert a 14. szám olvasható rajta. Aláírása: CONFIXUS CHRISTO FRANCISCUS, AMORELIQUESCENS, MOX, MIRO, RECIPIT STIGMATA SACRA MODO (110×68) – Sztripszky I 2140/347, címlap után
Nagyszombat, 1693

442. Szökőkutat ábrázoló allegória rézmetszetű képe S. Bellusi *Fabula poeticae decem elegiis* című emblémáskönyvéhez. Metszője Wussim (PATAKY, 24). A szökőkút alatti táblán: PROCUL ESTE PROFANI. CLAUD. Szignált: „Wussim fecit Viennae" (155×100) – RMK II 1742
Nagyszombat, 1693

443. Szökőkutat és nyitott könyveket ábrázoló allegória rézmetszetű képe a sasvári kegyképről Moesch L. *Vita poetica* című művéhez. Metszői Joseph és Andreas Schmuzer (PATAKY, –). A szökőkút talapzatának felirata: VERA POETICA E FONTE GRATIAN. VIRGINE DEI MATRE SASVARIENSIS DEDUCTA. Szignálva: „Joseph et Andreas Schmuzer sc." (145×100) – RMK II 1750, címlap után
Nagyszombat, 1693

444. Szószéket és allegorikus alakokat ábrázoló rézmetszet VOCI DICENDI TRIPLEX GENUS ASTRA PROPINANT szövegű írásszalaggal F. Koller *Vox clamantis* című könyvéhez (PATAKY, 24, 256). Szignált: az „I. P. Sc." jelű mester feltehetően Petrus Jacob, aki a nagyszombati nyomda más korabeli nyomtatványát is illusztrálta (185×120) – RMK II 1785, címlap előtt
Nagyszombat, 1694

445. Zenélő nőalakokat, férfiképmást tartó angyalokat és háttérben várakat ábrázoló allegorikus rézmetszet Náray Gy. *Lyra coelestis* című énekeskönyvéhez. J. B. Straub és Johann Andreas Pfeffel munkája (PATAKY, 24). Szignált: „J. B. Straub delin: J. A. Pfeffel S." (198 × 148) – RMK I 1479, címlap előtt
Nagyszombat, 1695

446. Magyar címert, koronás nőalakokat és koronás sast ábrázoló allegorikus rézmetszet az 1696. évi *Calendarium Tyrnaviensé*hez. Metszője Petrus Jacob (PATAKY, 19). Szignált: „Jacob Petrus sc. Tyrnaviae." (215×157) – RMK II 1841, címlap előtt
Nagyszombat 1695

447. A nagyszombati jezsuita templomot ábrázoló rézmetszet Koller F. *Vox clamantis* című művéhez. J. D. Ther Portten munkája (PATAKY, 230–231). A kép aláírása: ACADEMICA BASILICA EZTERHAZIANA SOCIETATIS IEUS TYRNAVIAE. Szignálatlan (180×115) – RMK II 1785, D levél után
Nagyszombat, 1694

448. A kolozsvári Szűz Mária kegyképe, karján Jézussal, díszes képkeretet utánzó keretben Illyés András *Keresztyéni jóságos…* című könyvéhez. A kép felirata alul: VERA EFFIGIES B.M.V. FLENTIS IN TRANSYLVANIA AD CLAUDIOPOLIM 1699 DIE 15 FEBR. VISITUR IN CAPELLA. ABBATIA B.M.V. DE COLOSMONOSTRA SUB CURA REVERENDORUM PATRUM CLAUDIOPOLITAN… Feltehetően a könyv nyomtatásánál későbbi metszet, ismeretlen mestertől (PATAKY, 257) (172×125) – RMK I 1370, címlappal szemközt
Nagyszombat, 1688

Fametszetes szentképsorozatok Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdájából, vagy azok utánmetszései

449. Angyali üdvözlet (60×48) – RMK I 1171, (199), RMK I 1323, (20), ČAPLOVIČ 2207, (199)
Nagyszombat, 1674–1689
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában ennek másik metszésű változata fordult elő (lásd ott 143. illusztráció):
Pozsony, 1650
Ezt megelőzően Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (1. szentképe):
Bécs, 1635–1636
Eredetileg Paul Sessius prágai nyomdász használta:
Prága, 1615–1623

450. Imádkozó Jézus (56×46) – RMK II 858a, (1), (327), (341)
Nagyszombat, 1656

Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (3. szentképe), így került a nagyszombati nyomdába. Bár Ferenczffy saját nyomtatványain nem fordul elő, más bécsi nyomdászoknak is átadta használatra:
Bécs, 1621 (G. Gelbhaar)
Bécs, 1637 (M. Formica)
Eredetileg Paul Sessius prágai nyomdász használta:
Prága, 1615–1623

451. Az emmauszi tanítványok (61×50) – RMK II 858a, (306)
Nagyszombat, 1656
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 141. illusztráció):
Pozsony, 1643
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (5. szentképe). Bár Bécsben nem használta, Ferenczffy felszerelésével került előbb Pozsonyba, majd Nagyszombatba. Eredetileg Paul Sessius használta:
Prága, 1615–1623

452. Az imádkozó Dávid király (59×48) – RMK II 858a, (104)
Nagyszombat, 1656
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 142. illusztráció):
Pozsony, 1642–1650
Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (6. szentképe), így került a pozsonyi nyomdába. Bécsben Ferenczffy nemcsak saját nyomdájában alkalmazta, hanem más bécsi nyomdászoknak is átadta használatra:
Bécs, 1621 (G. Gelbhaar)
Bécs, 1635–1636 (Ferenczffy L.)
Bécs, 1637 (M. Formica)
Eredetileg Paul Sessius prágai nyomdász használta:
Prága, 1615–1623

453. Útonjárók vagy Tóbiás és az angyal (59×48) – RMK II 858a, (356)
Nagyszombat, 1656
Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (7. szentképe), így került a nagyszombati nyomdába. Bár Ferenczffy saját nyomtatványain nem fordul elő, más bécsi nyomdászoknak is átadta használatra:
Bécs, 1621 (G. Gelbhaar)
Bécs, 1637 (M. Formica)
Eredetileg Paul Sessius prágai nyomdász használta:
Prága, 1615–1623

454. Jézus vállán a kereszttel, LANGVORES NROS IPSE TULIT aláírással (60×48) – RMK II 858a (49), (203), RMK II 859, (43)
Nagyszombat, 1656
Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (8. szentképe). Bár Bécsben nem használta, a felszerelésével került a nagyszombati nyomdába. Eredetileg Paul Sessius használta:
Prága, 1615–1623

455. Kehely ostyával, PANIS VIVUS ET VITALIS aláírással (50×48) – RMK II 858a (298), (345), (345), RMK II 859, (299), ČAPLOVIČ 2207, (522)
Nagyszombat, 1656–1689
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 144. illusztráció):
Pozsony, 1650
Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (12. szentképe), így került a pozsonyi, majd a nagyszombati nyomdába. Bár Ferenczffy saját nyomtatványain nem fordul elő, más bécsi nyomdásznak átadta használatra:
Bécs, 1637 (M. Formica)
Eredetileg Paul Sessius használta:
Prága, 1615–1623

456. Kehely ostyával, PANIS VIVUS ET VITALIS aláírással. A fenti, Ferenczffy készletéből származó metszet ábrázolását követő, de elnagyoltabb, gyengébb kidolgozású metszet (59×48) – RMK II 859, $_{A1b}$, RMK I 1141b, [ ]$_{2a}$, RMK I 1171, (512), RMK II 1512, $_{A1b}$, (299)
Nagyszombat, 1656–1682

457. A feltámadt Krisztus ((62×49) – RMK II 1451, C_{2a}
Nagyszombat, 1679
Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (13. szentképe), illusztrációinak kígyós mesterjegyű csoportjához. Ferenczffy felszerelésével került a nagyszombati nyomdába. Bár saját bécsi nyomtatványain nem fordul elő, más bécsi nyomdásznak átadta használatra:
Bécs, 1616–1622 (G. Gelbhaar)

458. Utolsó ítélet (61×58) – RMK II 858a, (163)
Nagyszombat, 1656
Korában a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 146. illusztráció):
Pozsony, 1642–1643
Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (14. szentképe):
Bécs, 1633–1636
Eredetileg Paul Sessius prágai nyomdász használta:
Prága, 1623

459. Szűz Mária a kis Jézussal, sugárkoszorúban, alatta MONSTRA TE ESSE MATREM felirat, kígyós mesterjeggyel (57×46) – RMK II 858a, (37), (171), (266), (321)
Nagyszombat, 1656

Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (16. szentképe), illusztrációinak kígyós mesterjegyű csoportjához. Bécsben nemcsak saját nyomtatványain alkalmazta, hanem más bécsi nyomdászoknak is átadta használatra:
Bécs, 1629 (M. Rickhes)
Bécs, 1632–1636 (Ferenczffy L.)
Bécs, 1637 (M. Formica)
Eredetileg Paul Sessius prágai nyomdász használta:
Prága, 1623

460. A feltámadt Krisztus, a kép aláírása: SALVATOR MUNDI (59×48) – RMK II 858a, (127), (228, aláírás nélkül), (301), (370), (388), RMK I 1171, (290), sérülten
Nagyszombat, 1656–1674
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 147. illusztráció):
Pozsony, 1650
Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (17. szentképe), illusztrációinak kígyós mesterjegyű csoportjához. Bécsben nemcsak saját nyomtatványain alkalmazta, hanem más bécsi nyomdászoknak is átadta használatra:
Bécs, 1616–1622 (G. Gelbhaar)
Bécs, 1629 (M. Rickhes)
Bécs, 1633–1636 (Ferenczffy L.)
Eredetileg Paul Sessius prágai nyomdász használta:
Prága, 1623

461. Sziklabarlang előtt koponya, alatta MEMORARE NOVISSIMAE szövegű írásszalag, a kép felirata: MEMENTO MORI (59×44), kígyós mesterjeggyel SZTRIPSZKY I 2066/273, A_{1b}, RMK I 939, A_{1b}, RMK II 1365a, RMK I 1205, (19), RMK II 1407b, [ ]$_{1b}$,
Nagyszombat, 1669–1677
Már 1669-ben erősen sérült, és 1676-ban a felirat MIMORARE NOVISSIMAE-re torzult. Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 148. illusztráció):
Pozsony, 1643
Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (18. szentképe), illusztrációinak kígyós mesterjegyű csoportjához. Bécsben nemcsak saját nyomtatványain alkalmazta, hanem más bécsi nyomdászoknak is átadta használatra:
Bécs, 1627 (M. Formica)
Bécs, 1629 (M. Rickhes)
Bécs, 1633–1636 (Ferenczffy L.)
Eredetileg Paul Sessius prágai nyomdász használta:
Prága, 1623

462. Jézus sírba helyezése (59×48) – RMK II 1451, Zz_{2b}
Nagyszombat, 1679
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (19. szentképe), illusztrációinak kígyós mesterjegyű csoportjához. A felszerelésével került a nagyszombati nyomdába, bár bécsi nyomtatványain nem fordul elő.

463. Keresztút (62×49) – RMK II 1451, Xx_{1a}
Nagyszombat, 1679
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (21. szentképe), illusztrációinak kígyós mesterjegyű csoportjához. A felszerelésével került a nagyszombati nyomdába, bár bécsi nyomtatványain nem fordul elő.

464. Jézus Pilátus előtt: ECCE HOMO felirattal (59×48) – RMK II 858a, (195)
Nagyszombat, 1656
Eredetileg feltehetően Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott, illusztrációinak kígyós mesterjegyű csoportjához:

465. Puttó halálfejjel, feje mögött üres írásszalaggal (58×45) – RMK I 1171, (119), RMK II 1341, B_{4a}, ČAPLOVIČ 2207, (119)
Nagyszombat, 1674–1689
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (23. kép):
Bécs, 1635–1636

466. Pietá (63×50) – RMK II 858a, (248), RMK II 1451, B_{2b}, Iii_{2b}, Kkk_{2b}
Nagyszombat, 1656–1679
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 151. illusztráció):
Pozsony, 1642
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (29. szentképe), bibliai tárgyú sorozatához:
Bécs, 1635–1636

467. Szűz Mária a gyermek Jézussal (58×45) – RMK II 1451, Ff_{2b}, Fff_{2a}
Nagyszombat, 1679
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (30. szentképe), bibliai tárgyú sorozatához.
Az ő nyomdafelszerelésével került Nagyszombatba. Bár saját bécsi nyomtatványain nem fordul elő, más bécsi nyomdásznak használatra átadta:
Bécs, 1621 (G. Gelbhaar)

468. Menekülés Egyiptomba (64×48) – RMK II 1451, V_{2b}, Z_{1a}, Hh_{2b}, Ll_{2b}, Ggg_{2b}
Nagyszombat, 1679
Eredetileg feltehetően Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez, bibliai tárgyú szentképsorozatához tartozhatott:

469. Jézus a templomban tanít (62×47) – RMK I 1171, (142), RMK II 1451, Z_{2a}, ČAPLOVIČ 2207, (142)
Nagyszombat, 1674–1689

Eredetileg feltehetően Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez, bibliai tárgyú szentképsorozatához tartozhatott:

470. Jézus kínzatásának eszközeivel, a kép alatt felirat: MISERERE NOBIS (62×47) – RMK II 858a, (60), (206), (365)
Nagyszombat, 1656
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (31. szentképe), a feliratos szentképek sorozatához. Bécsben nemcsak saját nyomtatványain alkalmazta, hanem más bécsi nyomdásznak is átadta használatra:
Bécs, 1616–1622 (G. Gelbhaar)
Bécs, 1635–1636 (Ferenczffy L.)

471. Jézus a keresztfával, oldalából a vér kehelybe ömlik. A kép aláírása: PRECIUM REDEMPTIONIS (60×49) – RMK II 858a, (185), (225), (395), II 1451, Aaa_{2b}
Nagyszombat, 1656–1679
Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (32. szentképe), a feliratos szentképek sorozatához. Nemcsak saját nyomtatványain alkalmazta, hanem más bécsi nyomdászoknak is átadta használatra:
Bécs, 1616–1622 (G. Gelbhaar)
Bécs, 1629 (M. Rickhes)
Bécs, 1633–1636 (Ferenczffy L.)
Eredetileg Paul Sessius prágai nyomdász használta:
Prága, 1623

472. Veronika a Krisztus arcát ábrázoló kendővel, a kép alatt aláírás: S. VERONICA (66×48) – RMK II 858a, (56)
Nagyszombat, 1656
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (34. szentképe), a feliratos szentképek sorozatához. Ferenczffy felszerelésével került a nagyszombati nyomdába. Bár saját nyomtatványain nem fordul elő, használatra más bécsi nyomdásznak átadta:
Bécs, 1629 (M. Rickhes)

473. Szent Brigitta a kereszt előtt térdel. A kép aláírása: S. BRIGITTA (45×34) kisebbik változat – RMK II 1451, Cc_{2b}
Nagyszombat, 1679
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 153. illusztráció):
Pozsony, 1643
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (38. szentképe), a feliratos szentképek sorozatába. Ferenczffy felszerelésével került a pozsonyi, majd a nagyszombati nyomdába. Bár saját nyomtatványain nem fordul elő, használatra más bécsi nyomdászoknak átadta:
Bécs, 1629 (M. Rickhes)
Bécs, 1637 (M. Formica)

474. Szent Brigitta a kereszt előtt térdel. A kép aláírása: S. BRIGITTA (67×44), nagyobbik változat – RMK II 858a, (78), RMK I 1171 (266), RMK II 1451, Ii_{2b}, Tt_{1a}
Nagyszombat, 1656–1679
1674-től kezdve erősen sérült, kerete hiányos.
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 152. illusztráció):
Pozsony, 1643–1650
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (39. szentképe), a feliratos szentképek sorozatába. Ferenczffy felszerelésével került a pozsonyi, majd nagyszombati nyomdába. Bár saját nyomtatványain nem fordul elő, más bécsi nyomdásznak használatra átadta:
Bécs, 1629 (M. Rickhes)

475. Szent Ferencet ábrázoló metszet a *Declarationes* című műben. Aláírása: S. FRANCISCUS (64×50) – RMK II 858a (337), ČAPLOVIČ 1977, A_{1b}
Nagyszombat, 1656–1657
Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozhatott, aláírásos sorozatába, bár bécsi előfordulása nem ismert.

476. Felhők között sugárzó szívben Szűz Mária a gyermek Jézussal, a kép aláírása: PONE ME UT SIGNACULUM (42×33) – RMK II 858a, (176), (230), (293), (377)
Nagyszombat, 1656
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 154. illusztráció):
Pozsony, 1642
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (40. szentképe). Nemcsak saját nyomtatványain fordul elő, hanem nyomdásznak átadta használatra más bécsi is:
Bécs, 1629 (M. Rickhes)
Bécs, 1635–1636 (Ferenczffy L.)

477. Barlang előtt imádkozó szent (35×29) – RMK I 1171, 55, ČAPLOVIČ 2207, (55)
Nagyszombat, 1674–1689
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 157. illusztráció):
Pozsony, 1643
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (46. szentképe):
Bécs, 1635–1636

478. Jézus a keresztfán, a kereszt alatt álló Szűz Máriával és Szent Jánossal. (37×39) Kisebb méretű – RMK I 1171, (280)
Nagyszombat, 1674
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 159. illusztráció):
Pozsony, 1643

Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (49. szentképe). Nemcsak saját nyomtatványain fordul elő, hanem használatra átadta más bécsi nyomdásznak is:
Bécs, 1634 (M. Formica)
Bécs, 1635–1636 (Ferenczffy L.)

479. Szűz Mária és Jézus holdsarlóban (45×36) – RMK II 858a, (26), (258), (275)
Nagyszombat, 1656
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 160. illusztráció):
Pozsony, 1642–1650
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (50. szentképe):
Bécs, 1635–1636

Egyéb illusztrációk, nem Ferenczffy készletéből valók

480. Fent körívet alkotó keretben Szűz Mária-kép (52×43) – RMK II 858a, (31), (271)
Nagyszombat, 1656

481. Két oszlop között Utolsó vacsora-jelenet (43×29). Erősen kopott metszet – RMK II 858a, (351)
Nagyszombat, 1656

482. Szappanbuborékot fúvó gyerek, előtte koponya. Az írásszalag üres (42×34) – RMK II 858a, (383)
Nagyszombat, 1656
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 164. illusztráció):
Pozsony, 1642

483. Utolsó vacsora (42×55 vagy 35?). Erősen kopott, sérült metszet – RMK II 858a, (279), (384)
Nagyszombat, 1656
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 166. illusztráció):
Pozsony, 1644

484. Áldozó pap (45×36) – RMK II 858a, (285), (343), RMK I 1171, (152)
Nagyszombat, 1656–1674
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 165. illusztráció):
Pozsony, 1643–1650

485. Golgota, a kereszt alatt álló Szűz Máriával és Szent Jánossal (51×40). Nagyobb méretű – RMK II 858a, (45), (155), (191), (211), (237), (375)
Nagyszombat, 1656

486. A Szentlélek eljövetele: Pünkösd (57×50) – RMK II 858a, (232)
Nagyszombat, 1656
Talán a Telegdi-nyomdából származó nagyszombati, bécsi eredetű dísz.

487. Keretbe foglalt, csillagászt ábrázoló kalendáriumi illusztráció: a csillagász, ölében a földgömbbel, kezében körzővel, lábánál puttó. Háta mögött az égövi jelek (72×72) – RMK II 1017, címlap, RMK II 1379 címlap, RMK II 1380, címlap
Nagyszombat, 1662 – 1675

488. Angyali üdvözlet, rózsával, tulipánnal körülvéve (97×86) – RMK I 994,)o($_{8b}$
Nagyszombat, 1662
Továbbélése a nagyszombati egyetemi (akadémiai) nyomdában a XVIII. század folyamán:
Nagyszombat, 1708

489–490. Kalendáriumillusztrációk: zodiákus jegyek: eredetileg tizenkét képből álló, ismeretlen sorozatból két metszet (27×31) – RMK II 1017, utolsó előtt lap rectója
Nagyszombat, 1662

489. A Mars bolygó megszemélyesített alakja (53×25) – RMK II 1017, E_{3a}

490. A Szaturnusz bolygó megszemélyesített alakja (53×25) – RMK II 1017, E_{3a}

491. Nagyméretű Golgota-kép, a kereszt alatt Szűz Mária és Szent János (95×68) – RMK II 1343, A_{1b}
Nagyszombat, 167
A következő évben átkerült a pozsonyi Zerweg-nyomdába (lásd ott 1. illusztráció):
Pozsony, 1675

492. Dávid király meglesi a fürdőző Betsabét (70×56) – RMK I 1171, 464, Čaplovič 2207, (464)
Nagyszombat, 1674–1689

493. Nagyméretű szentképsorozat darabja: Szűz Mária felhőkön, négy angyal között (56×72) – RMK I 1171, (528), Čaplovič 2207, (528)
Nagyszombat, 1674–1689
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 174. illusztráció):
Pozsony, 1650

494. Nagyméretű szentképsorozat darabja: pápa, püspök és szerzetesszentek (58×73) – RMK I 1171, (487), Čaplovič 2207, (487)
Nagyszombat, 1674–1689
Korábban a pozsonyi jezsuita kolllégiumi nyomdában (lásd ott 173. illusztráció):
Pozsony, 1643–1650
A sorozat további darabjai csak a XVIII. században tűntek fel.
Nagyszombat, 1705–1717

495. Angyali üdvözlet: nagyméretű, kétszer keretezett szentképsorozat tagja (54×67) – RMK I 1171, (34), ČAPLOVIČ 2207, (24)
Nagyszombat, 1674–1689
496. A Szentlélek eljövetele: Pünkösd, Szűz Mária és az apostolok: nagyméretű, kétszer keretezett szentképsorozat tagja (54×67) – RMK I 1171, (350), ČAPLOVIČ 2207, (350)
Nagyszombat, 1674–1689
497. Felhőn trónoló Szentháromság, téglalap alakú keretben (38×49) – RMK I 1171, (39), (87), RMK I 1226 címlap, ČAPLOVIČ 2207, (39), (87), RMK I 1465 címlap
Nagyszombat, 1674–1694
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 169. illusztráció):
Pozsony, 1650
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1719
498. Álló téglalap alakú díszes kereten belül címlap félkörívben záródó félalakos Jézus ábrázolás: bal kezében országalmával, rajta kereszttel. A félköríven felirat: SALVATOR MUNDI (83×65) – RMK II 1409, A_{1b}, RMK II 1451, B_{1a}
Nagyszombat, 1677–1679
499. Szent Borbála: torony mellett, pálmaággal és koronával, kezével a toronyban lévő kehelyre és ostyára mutat (74×60) – RMK II 1451, Gg_{2b}, Xx_{2b}, Iii_{2b}, Aaa_{1a}
Nagyszombat, 1679
500. Jézus a főpapok előtt: Jézus kicsúfolása (57×70). Erősen sérült metszet – RMK II 1451, F_{2a}
Nagyszombat, 1679
501. Jézus a keresztúton, követik más keresztvivők (60×70). Erősen sérült metszet – RMK II 1451, F_{1a}
Nagyszombat, 1679
502. Szent János evangélista Patmosz szigetén: boltíves átjáró előtt ül az apostol; az evangéliumot, amelyet ír, angyal tartja (75×60). Erősen sérült metszet – RMK II 1451, F_{2b}
Nagyszombat, 1679
503. Golgota: a keresztfán függő Jézus mellett Szűz Mária és Szent János, kétoldalt a latrok (45×57) – RMK II 1451, I_{2b}, O2b, Rr_{2a}, Mmm_{1b}
Nagyszombat, 1679
504. Feszület előtt térdelő férfialak, a kereszt lábánál koponya, háttérben Jeruzsálem és a felhők között az elsötétült Nap (85×58) – ČAPLOVIČ 2207, (280)
Nagyszombat, 1689
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 175. illusztráció):
Pozsony, 1650
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1712
505. Koponya, lábszárcsontokkal, kisméretű (20×23) – RMK II 1667a, $[\,]_{2a}$
Nagyszombat, 1690
506. Nagyméretű koponyát és csontokat ábrázoló metszet (48×50) – RMNy 2541, C_{4b}, RMK II 858a, (167), (387), RMK II 859a, $[\,]_{1b}$, SZTRIPSZKY I 2029/236, (13)
Nagyszombat, 1654–1661
507. Utolsó ítélet: baloldalt földgömbön az Atyaisten, jobboldalt a sírjukból felkelt emberek (43×37), jobb felső sarka hiányzik – ČAPLOVIČ 2207, (152)
Nagyszombat, 1689

II. CÍMLAP – CÍMLAPKERET – KERETDÍSZ

1. Rézmetszetű díszcímlap Szent Ignác életéhez, a *Vita Beati P. Ignatii Loiolae Societatis Iesu fundatoris Romae MDCIX* címmel (PATAKY, 24). Valószínűleg németalföldi rézmetsző munkája az a nyolcvankét metszet, amely a Szent Ignác életéről szóló, nagyszombati kiadványban jelent meg. Szignálatlanok. Két, egymást kiegészítő, kissé sérült címlapja maradt fenn (170×115) – RMK I 1604, címlap
Nagyszombat, [1655]
2. Ívrét nagyságú rézmetszetű díszcímlap A. Makar *Philosophia…* című téziseihez (PATAKY, –). (320×200) – RMK II 858, címlap
Nagyszombat, 1656
3. Ívrét nagyságú rézmetszetű díszcímlap M. Mihotsa *Universa philosophia* című téziseihez. J. D. Ther Portten metszete (PATAKY, 19, 231). Szignálva: „Jacobus Roß delin. Joa. Daniel de Portten sculpsit Tyrn." (310×198) – RMK II 935
Nagyszombat, 1659
4. Rézmetszetű díszcímlap C. Szarka *Assertiones philosophicae* című téziseihez. J. D. Ther Portten metszete, Korontaly Zsigmond rajza után (PATAKY, 19, 231). Szignálva: „Del: Si: Ko: 1671, D. P. Sc. Tyrn." (265×170) – RMK II 1282, címlap
Nagyszombat, 1671
5. Rézmetszetű díszcímlap az *Angelus Pannonius sive Vita S. Emerici* című könyvhöz (PATAKY, –). Szignálatlan (75×40) – SZTRIPSZKY II 2582/130, címlap
Nagyszombat, 1661
6. Rézmetszetű díszcímlap a *Manuale B. V. Visitantis* című társulati kiadványhoz.

Mauritius Lang munkája (PATAKY, 19). Szignált: „Maurit. Lang sc. Viennae" (100×55) – RMK II 1154, címlap
Nagyszombat, 1668

7. Rézmetszetű díszcímlap Tarnóczy I. *Menyben vezérlö kalauz* című könyvéhez (PATAKY, –). Szignálatlan (100×57) – RMK I 1185, címlap
Nagyszombat, 1675

8. Rézmetszetű díszcímlap Jursa Gy. *Petra Athenaei Tyrnaviensis* című könyvéhez. Ismeretlen metsző munkája (PATAKY, 255). Szignálatlan (120×70) – ČAPLOVIČ 2076, címlap
Nagyszombat, 1675

9. Rézmetszetű díszcímlap a *Heroa faciorum* című könyvhöz. Metszője Tobias Sadler (PATAKY, 24, ezt a munkáját nem említi). Szignált: „Tob. Sadler sp." (113×82) – RMK II 1382, címlap
Nagyszombat, 1676

9A. Rézmetszetű címlapkeret, amelynek közepe oszloptalapzatot ábrázol, ennek homloklapjába nyomtatták a címet: *Calendarium olim Tyrnaviense nunc Viennense ad annum… 1678.* A címlapkeret távcsővel vizsgálódó férfi és női alakot, valamint egy homokórát és kaszát tartó angyalt ábrázol, földgömbbel. Felül az osztrák kétfejű sas, a nap és hold jelképében a császár és a császárné portréja. Szignált: „M. van Someren sculp." (PATAKY, –) (180×137) – RMK II 1423 „B" variáns
Nagyszombat 1677

10. Rézmetszetű díszcímlap Drechsler és A. Sucquet *Az örök élet uttya* című művének Derekay György átdolgozásában megjelent fordításához. Metszője J. M. Lerch (PATAKY, 255 nem sorolja fel Lerch munkái között) Szignált: „J. M. Lerch sc: Viennae." (135×90) – RMK I 1226, címlap
Nagyszombat, 1678

11. Rézmetszetű díszcímlap Abrahamffy J. *Holocaustum quotidianum* című könyvéhez. Szignálatlan (PATAKY, 256) (110×60) – RMK II 1801, címlap
Nagyszombat, 1695

12. Rézmetszetű díszcímlap az 1683. évre szóló *Calendarium Tyrnaviensé*hez. Metszője Justus van den Nypoort (PATAKY, 19, 191–192). Szignált: „Just. V. d. Nypoort delin. Et sc. Tyrnau." (175×130) – RMK II 1530, címlap
Nagyszombat 1682

13. Rézmetszetű díszcímlap az 1685. évre *Calendarium Tyrnaviensé*hez. Bartholomaeus Kilian munkája (PATAKY, 23). Szignált: „Bartholomaeus Kilian sculps." (203×154) – RMK II 1574, címlap
Nagyszombat, 1684

14. Rézmetszetű díszcímlap az 1690. évre szóló *Calendarium Tyrnaviensé*hez. A fenti, 1685. évre szóló kalendárium címlapképének utánmetszése, más, ismeretlen mestertől (PATAKY, 256) (195×150) – RMK II 1668
Nagyszombat 1689

15. Rézmetszetű díszcímlap az 1688. évre szóló *Calendarium Tyrnaviensé*hez. Elias Nessenthaler metszete (PATAKY, 19, 190). Szignált: „E. Nessenthaler inv. et fe." A hadi trófeák között Buda, Szeged, Kaposvár, Hatvan, Pécs, Siklós, Csanád, Simontornya, Novarinum, Argos, Modor képe (190×140) – RMK II 1636
Nagyszombat, 1687

16. Rézmetszetű díszcímlap F. Viszocsány *Hecatomba sacra* című művéhez. B. Denner metszete (PATAKY, 24). Szignált: „B. Denner sculp: Viennae" (190×150) – RMK II 1675
Nagyszombat, 1690

17. Rézmetszetű díszcímlap Eszterházy Pál *Mennyei korona* című művéhez (PATAKY, –). Szignált: „Hoffmann sc." (295×180) – RMK I 1496, címlap
Nagyszombat, 1696

18. Rézmetszetű díszcímlap Szentiványi M. *Curiosiora et selectiora* című művéhez. E. Nessenthaler metszete (PATAKY, 190). Szignált: „E. Nessenthaler del. et scul." (195×145) – RMK II 1700
Nagyszombat, 1697

19. Fametszetű címlapkeret nagyszombati kalendáriumokhoz, nagyszombati városképpel és címerekkel (162×120) – RMK I 945, RMK II 972, és RMK II 994
Nagyszombat, 1658–1661

20. Fametszetű címlapkeret a *Calendarium Typographiae Tyrnaviensis pro 1678* című nagyszombati kalendáriumhoz (175×125) – RMK II 1423
Nagyszombat, 1677

21. Fametszetű címlapkeret a *Calendarium Typographiae Tyrnaviensis pro 1681* című nagyszombati kalendáriumhoz (170×125) – RMK II 1489
Nagyszombat, 1680

22. Keretléc: sötét háttér előtt pajzs és növényi díszítés (12×75) – RMK II 995 (1662)A_{2a}, RMK II 1140
Nagyszombat, 1662–1672

23. Sötét hátterű, keskeny, ornamentális díszítésű keretléc, volutákkal és széles levelekkel (6×66) – RMK I 1171, (40), (49), (85), (464), RMK II 1451, Mm_{1b}
Nagyszombat, 1674–1679

24. Címlapkeret építészeti elemekből összeállított alsó része, középen fejjel (19×61) – RMK I 1171, (14), (99), RMK II 1386, A_{1b}, RMK II 1251, (12)
Nagyszombat, 1674–1680
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában(lásd ott 6. keretdísz):
Pozsony, 1643
25. Sötét hátterű, keskeny ornamentális díszítésű keretléc, középen kör alakú virággal (6×54) – RMK I 1171, (210), (247), (266), (290), (328), (350), (487)
Nagyszombat, 1674
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 7. keretdísz):
Pozsony, 1643–1650
26. Sötét hátterű, keskeny ornamentális díszítésű keretléc, középen kiterjesztett szárnyú angyallal (6×54) – RMK II 1451, K_{1a}, V_{1b}, Z_{2a}, V_{1b}, Lll_{1b}
Nagyszombat, 1679
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 8. keretdísz):
Pozsony, 1643–1650
27. Sötét hátterű, keskeny ornamentális díszítésű keretléc, két rókával (6×54) – RMK II 1385, G_{7b}
Nagyszombat, 1676
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 9. keretdísz):
Pozsony, 1643–1650
28. Sötét hátterű, keskeny ornamentális díszítésű keretléc csigával (6×54) – RMK II 1385, G_{7b}, RMK II 1407, A_{3b}, RMK I 1422, A_{1a}, RMK I 1323
Nagyszombat, 1676–1684
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 10. keretdísz):
Pozsony, 1643–1650
29. Sötét hátterű, keskeny keretléc, agárral és nyúllal (6×54) – RMK II 1451, Z_{1b}, Yy_{2a}, RMK I 1323, (48)
Nagyszombat, 1679–1684
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 17. keretdísz):
Pozsony, 1643–1650
30. Sötét hátterű, figurális és növényi díszítésű, téglalap alakú keretléc, levelek között fekvő angyal, kereszttel (12×53) – RMK II 1385, G_{8b}, RMK II 1407, A_{4b}, RMK I 1422, A_{3a}, RMK II 1449, a_{3b}, RMK II 1451, Ff_{1b}, Rr_{1b}
Nagyszombat, 1676–1679
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 43. keretdísz):
Pozsony, 1643
31. Sötét hátterű, figurális és növényi díszítésű téglalap alakú keretléc levelekkel (12×53) – RMK I 1171, (76), (112), (241), (280)
Nagyszombat, 1674
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 45. keretdísz):
Pozsony, 1643
32. Sötét hátterű, figurális és növényi díszítésű, téglalap alakú keretléc szőlőlevelekkel és indákkal (12×53) – RMK I 1171, (120), (212), (445), RMK II 1453, A_{2a}
Nagyszombat, 1674–1679
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 47. keretdísz):
Pozsony, 1643
33. Sötét hátterű, figurális és növényi díszítésű, téglalap alakú keretléc kiterjesztett szárnyú hattyúkkal (12×53) – RMK II 1378, (65l), RMK II 1381, (1), RMK II 1385, (1), RMK I 1422, $*_{2b}$, RMK II 1451, G_{1a}, Aa1b, Nn1b, Eee_{2a}
Nagyszombat, 1676–1679
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 49. keretdísz):
Pozsony, 1643
34. Sötét hátterű, figurális és növényi díszítésű, téglalap alakú keretléc csipegető madarakkal, középen üres körrel (12×53) – RMK II 1171, (142)
Nagyszombat, 1674
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 51. keretdísz):
Pozsony, 1643
35. Sötét hátterű, figurális és növényi díszítésű, téglalap alakú keretléc, kígyókkal (12×53) – RMK II 1378, A_{2a}
Nagyszombat, 1676

III. NYOMDÁSZJEGY – CÍMER – EMBLÉMA

IIIA. – CÍMER

1. Kétszer keretezett, koronás magyar címer, amelyet két álló angyal tart. A korona fölött világos körív (50×63) – RMK I 945, címlap, Sztripszky 2061/268, címlap
Nagyszombat, 1658–1668
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1724
2. Keskeny pajzsú koronás magyar címer (46×32) – RMK I 978b, címlap
Nagyszombat, 1660
3. Zárt koronás magyar címer, keretben (56×48) – RMK II 1017, *Prognosztikon* címlapja: D_{4a}
Nagyszombat, 1662

Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 3. címert)
Pozsony, 1641
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (27. dísze). Nemcsak saját nyomtatványain fordul elő, hanem átadta használatra más bécsi nyomdászoknak is:
Bécs, 1616–1622 (G. Gelbhaar)
Bécs, 1629 (M. Rickhes)
Bécs, 1632–1634 (Ferenczffy L.)
Bécs, 1637 (M. Formica)

4. Ovális alakú magyar címer, amelyet voluták kereteznek, fölötte pontozott rajzú korona (60×43) – RMK I 1345b, címlap, D_{1a}, RMK II 1380, F_{1a}
Nagyszombat, 1673–1675
5. Magyarország fametszetű, oroszlános, koronás címere (45×56) – RMK II 1451, Aa_{2a}
Nagyszombat, 1679
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 5. címer):
Pozsony, 1644 (itt a címer még keretbe volt foglalva)
6. Kisméretű, korona nélküli magyar címer (28×28) – RMK II 1750, címlap
Nagyszombat, 1693
Korábban a Telegdi- (káptalani) nyomdában:
1583–1594
7. Keretezett, nyújtott alakú, koronás magyar címer, foszladékkal, alul két ágban babérkoszorú (80×48) – RMK II 1845, címlap, RMK II 2015, címlap
Nagyszombat, 1696–1700
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1734
8. Keretezett, koronás magyar címer, amelyet ovális ívek fognak közre. A címer díszes állványra támaszkodik, és kétoldalt egy-egy álló angyal tartja (78×49) – RMK II 2014, A_{1b}
Nagyszombat, 1700
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1734
9. Vízszintesen sávozott, elnagyolt kidolgozású, kisméretű osztrák kétfejű sas (24×22) – RMNy 2597
Nagyszombat, 1655
10. Rézmetszetű osztrák császári címer, mellében a magyar és cseh címerrel (PATAKY, –) (74×85) – RMK I 945, *Prognosztikon* címlapja
Nagyszombat, 1658
11. Osztrák, koronás császári címer, mellében a nyitott koronás magyar és cseh címerrel, amelyet ékköves lánc fog körül (103×92) – RMK II 1380 (1675), A_{1b}
Nagyszombat, 1675
12. Osztrák, koronás császári címer, a kétfejű sas egyik kezében jogart, a másikban kardot tart, kiterjesztett szárnyai előtt három zenélő angyal (63×100) – RMK II 1652, Ggg_{4b}, RMK II 1976, A_{2b}
Nagyszombat, 1681–1699
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1716
13. Koszorúba foglalt kisméretű osztrák címer, koronával, jogarral és karddal. A kétfejű sas mellén üres címerpajzs (30×35) – RMK II 1693b, címlap, RMK II 1971 címlap
Nagyszombat, 1692k.–1699
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1722
14. Lippay György esztergomi érsek fametszetű címere: két leopárd oszlopot tart, amelyen a FIDES, SPES, CHARITAS jelmondat olvasható, az oszlop fölött bíborosi kalap (132×110) – RMNy 2384, A_{1b}
Nagyszombat, 1651
15. Lippay György esztergomi érsek fametszetű címere: két koronás leopárd oszlopot tart. A címer fölött bíborosi kalap (100×80) – RMK II 859,)($_{1b}$
Nagyszombat, 1656
16. Lippay György esztergomi érsek fametszetű címere: két koronás leopárd oszlopot tart, amelyen püspöksüveg van. A babérkoszorúval övezett címert rózsák, tulipánok és szekfűszálak veszik körül (92×92) – RMK I 995, címlap, ČAPLOVIČ 2001, A_{1b}
Nagyszombat, 1662
17. Fametszetű Nádasdy-címer rózsakoszorúban (75×60) – RMK I 979, a_{2b}.
Nagyszombat, 1661
18. Joachim Aloysius Luzensky címere: balra lépő griffmadár. A pajzs körül voluták, fölötte püspöksüveg és pásztorbot (76×55) – RMK II 1020,)($_{1b}$
Nagyszombat, 1663
19. Czobor Ádámné Erdődy Borbála rézmetszetű címere a *Két égő lámpás* című műhöz (PATAKY, –) (90×55) – RMK I 1090, A_{1b}
Nagyszombat, 1669
20. Esterházy Farkas özvegye, Boka Anna címere a *Páduai Szent Antal solosmaiá*hoz (PATAKY, 255) (73×52) – RMK I 1184, A_{1b}
Nagyszombat, 1675
21. Sirchicz Gáspárné Orbovai Jakusith Zsuzsanna címere: koronából kinövő farkas. Az alányomtatott jelmondat, amely nem tartozik a metszethez: ERIPIT UT SALVET (86×70) – RMK I 1205, A_{1b}
Nagyszombat, 1676

22. Ovális keretben ipolykéri Kéry János csanádi püspök címere: fatörzsön álló galamb, a címer fölött püspöksüveg. A címer és az ovális keret közötti metszett felirat: F. IOANNES KERI DE IPOLY-KÉR, EPISC. CSANADIEN. PRAEP. S. STEPHANI DE CASTRO STRIG. E. M.S.CANON. S.C.R.M. CEL P.D. C.A.G. CONSILIARIUS. AR. STR. IN SPIR. V. ET AC SUFFR. (75×65) – RMK II 1470, A_{1b}
Nagyszombat, 1680
23. Esterházy Pál hercegi címere, a négy részre osztott pajzs közepén koronás L betűvel, a címer körül az aranygyapjas rendjellel és felül zárt, hermelines koronával. Esterházy két saját művéhez, *Az egész világon…* és a *Boldogságos Szűz Műria szombattyá*hoz. Szignálva: „Matthias Greischer Celsissimi S.R. J. Principi Pauli Esterhasi Hungariae Palatini Geographo-Calcographus Aulicus fecit Kismartonij 1690" (PATAKY, 132–133) (145×90) – RMK I 1394, A_{1b}, RMK I 1413, A_{1b}
Nagyszombat, 1690–1691
24. Esterházy hercegi címer: Esterházy Miklós apát címere, apátsüveggel *Encomia magnae* című művéhez (PATAKY, 256). A címer ovális keretben, a címer fölött a metszett szöveg: CO. NICOLAUS A NTO. ESTERHAZY DE GALAN. PERP. DE FRAKNO ABBAS S. STEP. DE HRA. PRAEPO S. STEP. DE MON.STR. E. M. STRIG. CANO.SAC. CAES. RG.MAIEST. CONSILIARIUS (80×65) – RMK II 1670, címlapelőzék
Nagyszombat, 1690
25. Széchényi György győri püspök címere: olajágat tartó galamb (115×70) – RMK II 1750, $[\,]_{2a}$
Nagyszombat, 1693
26. Jáklin Balázs nyitrai püspök rézmetszetű címere: Koller F. *Assertiones* című munkájához (PATAKY, –) hegycsúcson koronából kinövő kettős farkú oroszlán karddal és nyilakkal, fölötte püspöksüveg. Az ovális pajzs emelvényen áll, két oldalán egy tömjénező és egy keresztet tartó nőalakkal (150×110) – RMK II 1749, A_{1b}
Nagyszombat, 1693
26A. Spáczai Gáspár rézmetszetű, szignálatlan címere Székely F. *Sinuus Cosinus* című munkájához a budapesti Egyetemi Könyvtár példányában (PATAKY, –) (120×65) – RMK II 1790, $[\,]_{1b}$
Nagyszombat, 1694
27. Kollonich Lipót esztergomi érsek rézmetszetű címere, bíborosi kalappal Esterházy M. *Libellus Encomia* című munkájához (PATAKY, 256). A címer alatt füzérek között angyalfej (108×68) – RMK II 1805, címlap utáni lap
Nagyszombat, 1695
28. Alexander Dominic Comes de Czobor Tarnowski rézmeszetű címere (PATAKY, –) (214×155) – RMK II 1892, *Calendarium ad 1696*, a címlap előtti kihajtható levél
Nagyszombat, 1695
29. Ferenczffy Lőrinc fametszetű címere puttóval, QUID AD TE mottóval (65×45) – RMK II 1782
Nagyszombat, 1694
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1717

IIIB – EMBLÉMA

1–9. Szíves emblémák fametszetsorozata Hajnal Mátyás *Jézus szívét szerető* című, *Szíves könyvecske*ként emlegetett emblémáskönyvének második pozsonyi kiadásához. A 19. és 20. elmélkedés és az ahhoz tartozó embléma újonnan került be a pozsonyi kiadásba, mert az eredeti bécsi kiadásban még nem szerepelt. A többi embléma viszont az eredeti bécsi, rézmetszetű kép fametszetű újrametszése. Nagyszombatban a pozsonyi kiadás húsztagú sorozatának kilenc képét használták fel, de nem emblémaként, hanem illusztrációként.
Nagyszombat, 1674–1679
1. A világi hívságok megszemélyesítése, eredetileg a *Szíves könyvecske* 2. elmélkedéséhez (68×46) – RMK II 1451, Vv_{2b}, Iii_{1a}
Nagyszombat, 1679
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 2. embléma):
Pozsony, 1642
2. Szíves embléma eredetileg a *Szíves könyvecske* 4. elmélkedéséhez (68×46) – RMK II 1451, Dd_{1a}, Bb_{1a}, Dd_{3b}, Hh_{2b}, Mmm_{2b}
Nagyszombat, 1679
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 4. embléma):
Pozsony, 1642
3. Szíves embléma eredetileg a *Szíves könyvecske* 12. elmélkedéséhez (68×46) – RMK II 1451, Kk_{2b}, Oo_{2b}
Nagyszombat, 1679
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 12. embléma):
Pozsony, 1642
4. Szíves embléma eredetileg a *Szíves könyvecske* 20. elmélkedéséhez (68×46) – RMK II 1451, Ff_{1a}, Pp_{1a}, Ss_{2b}, Ccc_{1a}
Nagyszombat, 1679

Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 20. embléma):
Pozsony, 1642

5. Szíves embléma eredetileg a *Szíves könyvecske* 17. elmélkedéséhez (68×46) – RMK II 1451, Hhh_{2b}
Nagyszombat, 1679
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 17. embléma):
Pozsony, 1642
6. Szíves embléma eredetileg a *Szíves könyvecske* 9. elmélkedéséhez (68×46) – RMK II 1451, V_{1a}, Bb_{2b}, Dd_{2b}, Qq_{2b}
Nagyszombat, 1679
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 9. embléma):
Pozsony, 1642
7. Szíves embléma eredetileg a *Szíves könyvecske* 14. elmélkedéséhez (68×46) – RMK II 1451, S_{2b}, Aa_{2b}, Kk_{1a}
Nagyszombat, 1679
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 14. embléma):
Pozsony, 1642
8. Szíves embléma eredetileg a *Szíves könyvecske* 7. elmélkedéséhez (68×46) – RMK I 1171 (212), RMK II 1451, Y_{2b}, Oo_{1a}, Yy_{1a}
Nagyszombat, 1674–1679
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában:
Pozsony, 1642
9. Szíves embléma eredetileg a *Szíves könyvecske* 19. elmélkedéséhez (68×46) – RMK I 1171, (212), RMK II 1451, Ee_{2b}, Hhh_{1a}, ČAPLOVIČ 2207, (212)
Nagyszombat, 1674–1689
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 19. embléma):
Pozsony, 1642

10–41. Emblémasorozat Drechsler nyomán, Derekay György fordításában *Az örök élet uttya* című emblémáskönyvéhez. A sorozat harminckét rézmetszetből áll, a könyv címlapja is rézmetszetű (lásd a címlapok között, szignált: „J. M. Lerch sc: Viennae") (PATAKY, 255). A harminckét tagú sorozat darabjai számozottak, és szignó nélküliek, hátuk üres. Mindegyike az azonos lapszámú szöveggel szemben: a kép a bal oldalon (verzón) – szöveg a szemben lévő jobb oldalon, rektón. Méretük kissé eltérő, lásd egyenként – RMK I 1226
Nagyszombat, 1678

10. 1 (132×90) A ív előtt
11. 2 (140×92) A 3 levél előtt, 2. lappal szemközt
12. 3 (130×90) B levél előtt, 3. lappal szemközt stb.
13. 4 (135×90) B_3 levél előtt
14. 5 (137×91) C ív előtt
15. 6 (136×91) C_3 levél előtt
16. 7 (130×90) D ív előtt
17. 8 (135×92) D_3 levél előtt
18. 9 (135×90) E ív előtt
19. 10 (136×90) E_3 levél előtt
20. 11 (135×92) F ív előtt
21. 12 (135×90) F_4 levél előtt
22. 13 (135×90) G ív előtt
23. 14 (135×88) G_3 levél előtt
24. 15 (137×91) H ív előtt
25, 16 (135×90) H_3 levél előtt
26. 17 (135×91) I ív előtt
27. 18 (130×90) I_3 levél előtt
28. 19 (135×92) K ív előtt
29. 20 (135×90) K_3 levél előtt
30. 21 (131×90) L ív előtt
31. 22 (133×90) L_3 levél előtt
32. 23 (135×90) M ív előtt
33. 24 (135×90) M_3 levél előtt
34. 25 (137×92) N ív előtt
35. 26 (140×90) N_3 levél előtt
36. 27 (137×90) O ív előtt
37. 28 (136×88) O_3 levél előtt
38. 29 (135×90) P ív előtt
39. 30 (137×90) P_3 levél előtt
40. 31 (130×90) Q ív előtt
41. 32 (137×90) Q_3 levél előtt

42–51. Emblémasorozat, tíz ovális rézmetszet S. Bellusi *Fabulae poeticae* című művéhez (PATAKY, –). Szignálatlan, az emblémák címe az egyes képek alá nyomtatva (48×60) – RMK II 1742
Nagyszombat, 1693

42. Nil temere – A_{3a}
43. Latet anguis in herba – A_{5a}
44. Ut ludat, ferit – A_{7a}
45. Praelia pro vili – B_{1a}
46. Pulchris & turpibus apta – B_{3a}
47. Quia regulus – B_{4b}
48. Vel filium gaudia rumpit – B_{7b}
49. Saepe pessimum – C_{1b}
50. Dum videt, videtur – C_{3b}
51. Me mea delectant, te tua, quemque sua – C_{5b}

52–56. Emblémasorozat: öt ovális rézmetszet Patachich Gy. *Pentas elegiarum* című könyvéhez. Ismeretlen metsző munkája (PATAKY, 256). Szignálatlan rézmetszetek, az

emblémák címe a képek alá nyomtatva (50×62) – RMK II 1810
Nagyszombat, 1695

52. Te sole virrescere gaudet – A_{3a}
53. Quis mihi det pennas? – A_{6a}
54. Feert Cymba salutem – B_{1b}
55. Non deficit alter – B_{4a}
56. Consummitur igne – B_{6b}
57–60. Emblémasorozat I. József tiszteletére F. Bellusi *Gaudium Europae… Josephi I.* című művéhez (PATAKY, –). A négytagú rézmetszetű emblémasorozat szignálatlan, a képek alá metszett felirattal (145×102) – RMK II 1964
Nagyszombat, 1699
57. Majestas fit amor: fit Hymen, fit pacis imago
Scilicet Alcides sic sua corda trahit
58. Ut pax firmetur, pietas assistat ad aras:
Sed praesit, fausto Numine, vera fides
59. Ut fons illimis, placidis delabitur undis,
Sic fluit Austriacus, per sacra Regna cruor
60. Virtuti sociatur honor, fortuna triumphis
Sceptrisque IOSEPHI conscia fama refert
61. Embléma I. József tiszteletére, a fenti rézmetszetsorozat 4. tagjának újrametszése (PATAKY, –). Az újrametszésben a középső címer magyar címerre változtatva szerepel a *Calendarium Tyrnaviense ad 1700* című nagyszombati kalendárium címlapja előtt, azonos szöveggel (145×102) – RMK II 2008
Nagyszombat (1699)
62. Fametszetű embléma, középen karddal és olajággal, DISCE MORI felirattal, Lippai F. *Szent Ersebeth asszonynak eleven példája* című prédikációihoz (82×110) – RMK I 999, E_{4a}
Nagyszombat, 1662
63. Szív alakú fametszetű embléma, körülötte virágok, a szívben tengeri táj sziklával, felirata: REDDO QUOD ACCEPT, Moesch L. *Arithmeticus practicus* című munkájához (45×53) – RMK II 1899, címlap
Nagyszombat, 1697
Továbbélése a nagyszombati akadémiai (egyetemi nyomdában), a XVIII. században:
Nagyszombat, 1734–1747

IV. FEJLÉC – ZÁRÓDÍSZ

Fejlécek

1. Szőlőfürtökkel, női alakokkal díszített, keretezett fejléc, középső részén, ahol a koszorúba foglalt IHS-felirat helyezkedik el, szélesebb (33×104) – RMK II 859 $)_{(2a}$ és A_{2a}
Nagyszombat, 1654–1656
2. Indadíszes fejléc, középen gyermekfejjel (26×120) – RMK I 995, A_{1a}, RMK II 972, A_{3a}
Nagyszombat, 1660–1662
3. Fejléc, oválisban sugaras IHS-betűkkel, és kétoldalt térdelő angyalokkal (22×98) – RMK I 999, A_{2a}, RMK II 1386 (1676), A_{4a}
Nagyszombat, 1662–1676
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 6. fejléc):
Pozsony, 1640–1643
4. Gyümölcsöstálat és madarakat ábrázoló kisméretű fejléc (11×55) – RMR II 996, címlap
Nagyszombat, 1662
Ugyanebből a sorozatból Pottendorfban is.
A sorozat más darabjait lásd 1674-ből is.
5. Kutyát és mókust ábrázoló kisméretű fejléc (11×55) – RMK RMK II 996, címlap
Nagyszombat, 1662
6. Két szemben álló egyszarvút és közöttük pajzsot ábrázoló kisméretű fejléc (16×55) – RMK I 1140, B_{1a} és RMK II 1340, A_{1b}
Nagyszombat, 1670–1672
7. Fejléc, középen ovális kagyló alakban sugaras IHS-betűk, jobbról és balról indák között nyilazó angyalok (23×106) – RMK II 1019, A_{2a}, RMK I 1183a, (1), RMK II 1386, A_{1b}, RMK I 1251, A_{2a}, RMK II 1512, $(o)_{2a}$, RMK I 1291, $)(*)_{(1a}$
Nagyszombat, 1663–1683
Előzőleg a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 5. fejléc):
Pozsony, 1625–1631
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1701
8. Fejléc középen szörnyfejjel, kétoldalt majmokkal (20×135) – RMK II 1039, A_{1a}
Nagyszombat, 1664
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 8. fejléc):
Pozsony, 1640
9. Keretezett fejléc középen fejdíszes fejjel, jobbról-balról papagájjal és futó nyulakkal (28×135) – RMK II 1039 $(*)_{2a}$
Nagyszombat, 1664
10. Virágokat, gránátalmát és leveles ágat ábrázoló fejléc (25×110) – RMK I 1016, A_{1a}
Nagyszombat, 1664
11. Nagyméretű, természethű levelekkel díszített fejléc, amelyben középen díszes ovális keretben pápát és bíborosokat ábrázoló jelenetet angyalok vesznek körül (37×168) – RMK II 1282, A_{2a}
Nagyszombat, 1671
12. Kisméretű fejléc, voluták között két ugrásra készülő agárral (82×57) – RMK I 1171, (176)
Nagyszombat, 1674
13. Fejléc leveles indák között térdelő angyalokkal, középen MARIA betűkkel (21×96) – RMK I

1226, R_{4a}, RMK I 1226b, A_{2b}, RMK II 1512, A_{2a}
Nagyszombat, 1678–1682

14. Angyalos fejléc, pajzson IHS- és MARIA-emblémákkal, kétoldalt angyalok a SALVATOR MUNDI és PATRONA HUNG. írásszalagot tartják. Középen korona, tőle balra és jobbra a magyar címer elemei külön-külön pajzsban: kettős kereszt és hétszer vágott pajzs. Középen, a címer alatti háromszög üres, behelyettesíthető. Pozsonyi használata idején kétféle díszt tettek az üres háromszögbe: a) püspöksüveget és Pázmány címerét ábrázoló díszt, később b) püspöksüveget és szárnyat, csillagokat ábrázoló címert
A teljes dísz mérete 30×122, a behelyettesíthető, üresen hagyott rész 20×20 mm – RMK II 881c*, [ ]$_{1b}$, RMK I 1268
Nagyszombat, 1657–1681
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 2. fejléc):
a) Pozsony, 1623–1637
b) Pozsony, 1640 körül
Továbbélése:
Nagyszombat, 1705, továbbra is középen üresen hagyva.

15. Fejléc: babérkoszorúban oválisban elhelyezett IHS-szimbólum szívből kiálló három nyillal és kereszttel. A babérkoszorútól jobbra és balra természethű levelek között elhelyezett angyalok koszorút tartanak (35×125) – RMK II 1510, (1)
Nagyszombat, 1681

16. Fűcsomók között térdelő, ovális keretben IHS-emblémát tartó angyalokat ábrázoló fejléc (20×72) – RMK II 1511a, A_{1a}, RMK II 1511, A_{1a}
Nagyszombat, 1682

17. Fejléc leveles indák között bőségszarukkal és középen sugaras IHS-jelvénnyel. Három, egyenként is használható elemből összeállítva. Bár az elemek egyenként is használhatók, csak egyetlen, együttes előfordulásuk ismeretes (21×107) – RMK II 1574, A_{2a}
Nagyszombat, 1684
a) Leveles indadísz, lefelé hajló bőségszaruval (19×42)
b) Leveles indadísz, felfelé hajló bőségszaruval (19×42)
c) Kisméretű oválisban IHS-betűk, sugárkoszorúban (21×21)

18. Keretezett, téglalap alakú fejléc hadi jelvényekkel, a pajzson egymásba fonódó betűkből monogram: IHL (35×108) – RMK II 1964, $*_{1b}$
Nagyszombat, 1699

IHS- és MARIA-jelvények

19. Sugaras, ovális IHS-embléma, nagyobb méretű (51×40) – RMNy 2233
Nagyszombat, 1648

20. Sugaras, ovális IHS-embléma, kisebb méretű (37×32) – RMNy 2281, címlap
Nagyszombat, 1649

21. Volutákkal és kerubfejekkel körülvett sugárzó IHS-jelvény (37×37) – RMNy 2389, A_{2b}, RMK II 832, címlap, ČAPLOVIČ 1966a, [ ]$_{1a}$, RMNy 2594 (123), RMK II 858a, (379), RMK II 936, címlap, RMK II 1451, Dd_{3a}, Pp_{2a}, Ccc_{1b}, RMK II 1453, (126)
Nagyszombat, 1651–1679
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 23. dísz):
Pozsony, 1643
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1709

22. Gyöngyökből álló ovális keretben sugárzó MARIA betűk, körülöttük angyalok (25×31) – RMNy 2541, (62), RMK II 936, (65), RMK II 832, (185)
Nagyszombat, 1654–1655

23. Apró rózsában IHS-monogram (19×19) – RMNy 2541, címlap, RMK II 936, (162), RMK I 1604, címlap, RMK II 832, (106), RMK II 85_{8a}, (402), SZTRIPSZKY II 2029, A_{1a}
Nagyszombat, 1654–1661

24. Rózsaszirmokkal körülvett szív alakban IHS-monogramm (30×28) – RMK II 1639c, [ ]$_{2b}$.
Nagyszombat, 1688

25. Apró rózsában MARIA-monogram (17×17) – RMK II 832, (173), RMK II 858a (403), RMK II 936, (61), (110), (173), RMK I 1140, (148)
Nagyszombat, 1656–1672
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 24. dísz):
Pozsony, 1650

26. Apró, sötét rózsában világos MÁRIA monogram (20×20) – RMK I 1140, (148)
Nagyszombat, 1672

27. Sugaras MARIA-jelvény oválisban, kétoldalt koszorút tartó, álló angyalok, keretben (43×40) – RMK II 996, címlap
Nagyszombat, 1662

28. Sugaras IHS-betűk, kétoldalt álló, koszorút tartó angyalokkal, keretben, nagyobb méretű (43×40) – RMK II 996, [ ]$_{1b}$, RMK I 994, (348)
Nagyszombat, 1662

29. Sugaras IHS-betűk, kétoldalt koszorút tartó angyalok keretben: a fentinek kisebb, más rajzú változata (37×37) – RMK I 1090, (205), I 1140, (85)
Nagyszombat, 1669–1672

30. IHS-jelvényt tizenkét csillag vesz körül, körülötte koszorú, a sarkokban négy kerub (64×47) – RMK II 996, címlap (pirossal nyomva), RMK I 1171, [ ]$_{4b}$, (512)
Nagyszombat, 1662–1674
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 20. dísz):
Pozsony, 1650
31. Kör alakú sugárzó IHS-jelvény, kívül babérkoszorúban, belül felirat: NOMEN DOMINI LAUDABILE (30×35) – RMK II 1020, címlap, RMK I 1171, A$_{1b}$, (31), (289), RMK II 1409, (340), RMK II 1451, Hhh$_{2a}$, RMK II 1449, címlap, RMK II 1470, (48), (68), RMK II 1511, címlap, RMK II 1594, címlap
Nagyszombat, 1663–1686
32. IHS-jelvény sugárkoszorúban, NOMEN DOMINI LAUDABILE körirattal, tulipánokból álló kör alakú koszorúban (30×30) – RMK II 1511a, címlap, RMK II 1938, címlap, RMK II 2011, címlap
Nagyszombat, 1682–1700
A fenti dísz változata.
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1723
33. Nagyméretű, sugaras IHS-szimbólum ovális alakban, körülötte SIT NOMEN DOMINI BENEDICTUS felirat, amelyet hét angyal vesz körül (80×112) – RMK II 1019, B$_{3b}$, RMK I 1268, RMK II 1423, I$_{4b}$
Nagyszombat, 1663–1681
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában:
Pozsony, 1640
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1708–1734
34. IHS-szimbólum kettős sugárkoszorúban, ovális alakban, erősen kopott (30×22) – RMK I 1140, A$_{4a}$
Nagyszombat, 1672
35. Sugárzó MARIA-szimbólum, koronával és holdsarlóval, TU IN MULIERIBUS MARIA BENEDICTA körirattal, téglalapot formázó volutában, kerubfejekkel. A Pozsonyban előforduló IHS-jelvény párja (70×58) – RMK I 1171,[ ]$_{3a}$, RMK II 1451, D$_{2a}$, K$_{2b}$, O$_{3a}$, Q$_{2b}$, S$_{1a}$, Y$_{2b}$, Aa$_{1a}$, Hh$_{2b}$, Ll$_{1a}$, Mm$_{2b}$, Rr$_{2b}$, Fff$_{1a}$, Ddd$_{2b}$, ČAPLOVIČ 2207,)$_{4a}$
Nagyszombat, 1674–1689
36. Nagyméretű, sugárkoszorúkkal körülvett díszes IHS-betűk, alatta nyilakkal átlőtt szív, a H betűre támaszkodó feszület INRI felirattal, kétoldalt Nap, Hold és csillagok (70×50) – RMK II 1850, A$_{1b}$
Nagyszombat, 1696
37. IHS-jelvény pálmaágakkal keretezve, amelyet három angyal tart (45×68) – RMK II 1844, címlap
Nagyszombat, 1696
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1701–1730
38. Fent egyenes vonallal és felhőkkel záródó, pálmaágakkal keretezett IHS-jelvény, a felhők alatt két álló angyallal (38×50) – RMK II 1933, címlap
Nagyszombat, 1698
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1739
39. Nagyméretű IHS-jelvény kör alakban, körülötte sugarak és sötét indák (58×95) – RMK II 1845, Kk$_{2a}$
Nagyszombat, 1696
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1730
40. Oválisba helyezett töviskoszorúban IHS- és MÁRIA-monogram golgotavirág fölött, Jézus kínzásának eszközeivel. Az oválist keretező vonalak sarkában arabeszkdíszek (55×43) – RMK II 1966, címlap
Nagyszombat, 1699
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1704–1727

Jézus- és Mária-képek

41. Szív alakban Szűz Mária-fej (35×35) RMK I 994 (1662) (7a
Nagyszombat, 1662
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 27. dísz):
Pozsony, 1650
42. Szív alakban Jézus-fej (36×36) – RMK II 858a (65), RMK I 994,)(5a, RMK II 1451, L$_{2b}$, RMK I 1323, (19), RMK I 1379a*, Oo$_{2b}$, RMK II 1783, címlap
Nagyszombat, 1656–1694
Előzőleg a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 30. dísz):
Pozsony, 1642–1650
43. Sugárkoszorúban Szűz Mária a kis Jézussal, természethű virágokkal körülvéve, keretben (46×39) – RMK II 858a (42), RMK II 859, (321)
Nagyszombat, 1656
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 32. dísz):
Pozsony, 1642–1650
44. Szűz Mária és kis Jézus kör alakú emblémában, szalagokból négy sarok képezve (32×33) – RMK II 858a (279), (290), RMK II 859 (221), RMK II 1451, K$_{2a}$
Nagyszombat, 1656–1679

Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 31. dísz):
Pozsony, 1642–1643
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (51. dísze):
Bécs, 1635–1636

45. Jézus és Szűz Mária kettős képe, egy-egy kerek, sugaras emblémában, a sarkokban angyalok (30×60) – RMK II 1510, címlap, RMK II 1511, címlap, RMK I 1446, D_{8b}
Nagyszombat, 1682–1693
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1721
46. Ovális koszorúba foglalt Szűz Mária és Jézus, szegfűvel és tulipánnal körülvéve (50×45) – RMK I 994, $)(_{1a}$
Nagyszombat, 1662
47. Szűz Mária a kis Jézussal, fejükön koronával, sugárkoszorúban. Alakjukat angyalszárnyak fogják közre (46×57)
– RMK II 1021, címlap
Nagyszombat, 1663
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 29. dísz):
Pozsony, 1641
48. A sírjából feltámadt Jézus (30×30) – Čaplovič 2436, címlap
Nagyszombat, 1699

Angyalok

49. Balra néző angyalfej (33×44). – RMK II 858a (22), (162), (336), RMK II 859 (123)
Nagyszombat, 1656
50. Jobbra néző angyalfej (32×40) – Sztripszky I 2036/243 (1662), D_{12a}, RMK I 1171, (111), (279), (327), RMK I 1140, (59), RMK II 1451, X_{2b}, Gg_{2a}, Aaa_{2a}
Nagyszombat, 1662–1679
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 37. dísz):
Pozsony, 1642–1650
51. Egymásnak háttal forduló angyalok, háromszög alakú volutás dísszel körülvéve (57×100) – RMK II 1017, H_{4b}, RMK I 1122, A_{3b}, RMK I 134_{5b}, E_{4a}, RMK I 118_{3a}, Qq_{2b}
Nagyszombat, 1662–1675
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 43. dísz):
Pozsony, 1638–1640
52. Kiterjesztett szárnyú, koszorús angyal, gránátalmával, kisebb méretű (20×43) – RMK II 1291 (395), RMK II 1512, (126), (145), RMK I 1323, (312), Čaplovič 2207, (213), RMK II 1667, (138b), RMK I 1394, (8), RMK II 1721, $)B_{7a}$, RMK II 1720, $D1_{1b}$, RMK II 1810, B_{1a}, D12b, RMK II 1844, b_{3a}, RMK II 1933, A_{3b}, RMK II 1850, B_{1a}, RMK II 2019, (449)
Nagyszombat, 1682–1700
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1716
53. Kiterjesztett szárnyú, koszorús angyal, gránátalmával, nagyobb méretű (20×68) – Čaplovič 2207, (14), (349), RMK I 1394, (35), RMK II 1691, $(o)_{3a}$, Q_{1a}, RMK I 1413 (38), RMK II 1747 (399), RMK II 1810, utolsó l.
Nagyszombat, 1689–1695
54. Kiterjesztett szárnyú angyal bojtokkal és füzérekkel díszített írásszalagot tart, szövege: Soli Deo honor et gloria. (47×60)
Erősen kopott dísz, a szöveg alig kivehető – Čaplovič 2112, D_{3a}, RMK II 1489, (H_{4b})
Nagyszombat, 1678–1680
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 35. dísz):
Pozsony, 1624–1638
55. Kiterjesztett szárnyú angyal, füzérekkel (32×38) – RMK I 1252 (437), RMK II 1510, (140), RMK II 1512, $(o)_{3a}$, Čaplovič 2207, (21), RMK I 1394, (53), RMK II 1488 (33)
Nagyszombat, 1680–1691
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1719
56. Kiterjesztett szárnyú angyal, alul láncokkal (16×28) – Čaplovič 2207, (175), RMK I 1394, (73), RMK I 1723 (145), RMK II 1746, címlap, RMK II 1966, B_{7a}, RMK II 2019, (321)
Nagyszombat, 1689–1700
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1743
57. Írásszalagokat tartó három angyal, az írásszalagok szövege: Ad maiorem Dei gloriam (50×76) – RMK II 1971 (140), RMK II 202_{6a} (45)
Nagyszombat, 1699–1700
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1705

Egyéb figurális záródíszek

58. Kör alakban evangélistaszimbólum: nyitott könyvön sas (János evangélista) (26×26)
– RMK I 1171, A_{4b}
Nagyszombat, 1674
59. Bőségszaruk között fejdíszes arc (30×31)
– RMK II 858a (36), (154), (192), (216), RMK II 859 (123), RMK I 945, *Prognosztikon* előtti lap, RMK II 944, B_{1b}, RMK I 994, F_{6a}, Čaplovič 2001, a_{3a}
Nagyszombat, 1656–1662

Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 45. dísz):
Pozsony, 1642–1650

60. Legyes záródísz (22×36) – RMK II 858a (41), (59), (291), RMK II 859, (25), RMK I 994,)o($_{7b}$, RMK II 997,)*($_{4b}$, RMK II 1110, utolsó lap, SZTRIPSZKY II 2582/130, D_{1b}, RMK II 1155b, 216
Nagyszombat, 1656–1668
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 46. dísz):
Pozsony, 1642–1650
Ferenczffy Lőrinc felszereléséhez tartozott (4. könyvdísze):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620

61. Sematikus kidolgozású, kisméretű, ötszirmú rózsa (21×21) – RMK I 994,)o($_{6a}$, RMK II 1018, A_{1b}, RMK II 1451, Tt_{2a}
Nagyszombat, 1662–1679

62. Fejdíszes gyermekfej két körív között, szalagokkal és füzérekkel (42×56) – RMK II 1021,)o($_{4b}$, RMK I 1016, (148), RMK I 1171, (141), (311), RMK I 1089, (24), RMK II 1451, Ee_{2a}, Nn_{2a}, Nnn_{2b}, RMK II 1510, (43), RMK II 1511a,):($_{2b}$, ČAPLOVIČ 2207, (141)
Nagyszombat, 1663–1689
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 42. dísz):
Pozsony, 1637–1640

63. Nagyalakú ötszirmú rózsa, középen magvakkal (36×36) – RMK II 1018, B_{8a}, RMK I 1171, (240), RMK II 1348, (6), RMK II 1451, Ff_{2a}, Oo_{2b}, Uu_{2a},
Nagyszombat, 1663–1679

64. Apró, kétfejű sast ábrázoló dísz (9×9) – RMK I 1107, A_{1b}
Nagyszombat, 1670

65. Stilizált osztrák császári koronát ábrázoló záródísz (24×26) – RMK II 1453, D11a
Nagyszombat, 1679

66. Sötét belsejű levelekbe foglalt liliom (35×43) – RMK II 1895, címlap, RMK II 1933, Cc_{2b}
Nagyszombat, 1697–1698
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1725

67. Gyermekalak széles levelek és liliomok között (38×75) – RMK II 2010 (66), RMK II 2014, T_{2a}
Nagyszombat, 1700
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1738

68. Naturális liliomszárak és levelek között gyümölcskoszorú, középen a sírjából feltámadt Jézus (30×65) – RMK II 1897, utolsó lap, RMK II 2010 (304), RMK II 2026, címlap, RMK II 2028, címlap
Nagyszombat, 1697
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1713–1730

69. Bőségszaruk között szappanbuborékot fúvó gyermek, asztalon koponya (35×60) – ČAPLOVIČ 2460 (42)
Nagyszombat, 1700
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1749

Virágcsokrok, kosarak, gyümölcsök, vázák

70. Virágkosár, lehajló tulipánokkal (32×47) – RMK II 1652, (37), (300), RMK II 1510,)($_{4b}$, RMK II 1758, (57), RMK I 1394, (177), ČAPLOVIČ 2207, (2), (211), RMK I 1446, (11)
Nagyszombat, 1681–1693
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1742

71. Váza gránátalmával, liliommal és tulipánokkal (51×57) – RMK II 1574, K_{4b}, RMK II 1845, (321)
Nagyszombat, 1684–1696
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1730

72. Széles levelű virágokból, köztük liliomokból kötött csokor (50×72) – RMK II 1976, A_{3a}, RMK II 1845, (321), RMK II 1942, (231), RMK II 1964, (21), RMK II 2010 (130)
Nagyszombat, 1686–1700
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1701–1734

73. Virágkosár, fent sokszirmú, szétterülő virággal és egy-egy lelógó tulipánnal, középen gránátalma, oldalt lecsüngő ágak termésekkel (41×53) – ČAPLOVIČ 2207, (265), RMK II 1802, (122), RMK II 1966, B_{5a}
Nagyszombat, 1689–1699
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1753

74. Virágkosár sokszirmú virággal, lehajló tulipánokkal, középen gránátalmával, oldalt lecsüngő ágak termésekkel (42×56) – ČAPLOVIČ 2207, (86), (311), (521), RMK II 1652, ( )$_{3b}$, (274), RMK II 1716, utolsó l., RMK II 1845, (321), RMK II 1938, D_{2a}
Nagyszombat, 1689–1698
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1743

75. Kisméretű virágkosár, fent sokszirmú virág, kétoldalt lecsüngő napraforgókkal (30×30) – RMK II 2019, T_{12a}
Nagyszombat, 1700
76. Olasz korsó olajágakkal (26×30) – RMK II 1966, G_{4b}
Nagyszombat, 1696
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1739
77. Öblös váza virágokkal és gyümölcsökkel (50×67) – RMK II 1844 (42)
Nagyszombat, 1696
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1743
78. Természethű rajzú liliomszál (28×25) – ČAPLOVIČ 2427, utolsó l.
Nagyszombat, 1699
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1709

Arabeszkes, fonadékos és egyéb záródíszek

79. Fekvő téglalap alakú keretben arabeszkminta (21×56) – RMNy 2389, (755a), RMNy 2384, utolsó l.
Nagyszombat, 1651
80. Kisméretű arabeszkes záródísz (10×15) – RMNy 2541, A_{5a}, RMK II 858a (23), (48), (77), (231), (350), (382), RMK II 936 (1655) 131, RMK I 994,)o($_{1b}$, SZTRIPSZKY I 2036/243, C_{9a}, B_{6a}, B_{11a}, RMK I 1171, (42)
Nagyszombat, 1654–1674
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 50. dísz):
Pozsony, 1642–1650
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc felszereléséhez tartozott (15. könyvdísze):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620
81. Arabeszkes záródísz, rombusz alakú (39×65) – RMK II 859,)($_{3a}$, ČAPLOVIČ 1977, utolsó l.
Nagyszombat, 1656–1657
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 59. dísz):
Pozsony, 1650
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc felszereléséhez tartozott (11. könyvdísze):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620
82. Arabeszkes, szív alakú záródísz (34×41) – RMK II 858a (64), (194), (355) RMK II 1021, F_{4b}
Nagyszombat, 1656–1663
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 66. dísz):
Pozsony, 1650
83. Téglalap alakú, rácsmintás, fonadékos záródísz (22×51) – RMK II 858a, (238), RMK II 944, B_{2a}, RMK II 1245,)($_{3b}$, RMK I 1183a, A_{4b} és 75
Nagyszombat, 1656–1671
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 63. dísz):
Pozsony, 1650
84. Négy karéjból álló arabeszkes záródísz (35×35) – RMK II 858a, (44), (257), RMK I 978b *Prognosticon*, E_4a, RMK I 1171, (151), (211), (521), RMK I 1185, (321), RMK II 1451, Yy_{2a}, Gg_{1b}
Nagyszombat, 1656–1679
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 60. dísz):
Pozsony, 1650
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (9. könyvdísze):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620
85. Elnagyolt kidolgozású, sávozott, háromszög alakú záródísz (54×68) – RMK II 972, utolsó l., RMK II 1206, C_{1b}
Nagyszombat, 1660–1669–1674 (?)
86. Sávozott, háromszög alakú záródísz (50×66) – RMK II 995 (1662) C_{7a}, RMK II 1451, E_{8a}, M_{2b}, Ii_{2a}, Ddd_{2a}, RMK II 1619, O_{4a}, RMK II 157_{4d}, utolsó lap
Nagyszombat, 1662–1686
1675-től sérült formában
87. Élére állított háromszöget ábrázoló kisméretű arabeszkes dísz (21×28) – SZTRIPSZKY I 2036/243, 62
Nagyszombat, 1662
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 62. dísz):
Pozsony, 1643–1650
88. Sötét hátterű arabeszkes záródísz vékony világos vonalakból (36×43) – RMK I 994,)o($_{8a}$
Nagyszombat, 1662
89. Stilizált liliomban végződő kisméretű kereszt (14×14) – RMK I 995, RMK I 1140, (388), (394), RMK II 1409, X_{7b}
Nagyszombat, 1662–1677
90. Aldus-levél, szárából kinövő két kisebb levéllel (9×15) – RMK I 994 (1662),)o($_{4b}$
Nagyszombat, 1662

Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 49. dísz):
Pozsony, 1631

91. Apró virágból álló csillag (15×15) – RMK II 1378, címlap
Nagyszombat, 1676

92. Négykaréjú, sávozott záródísz (33×38) – RMK II 1245,)($_{8b}$, RMK II 2044
Nagyszombat, 1670–1671

93. Sötét, rácsmintás, fonadékos záródísz (21×71) – RMK II 944, B_{1b}, (444), RMK II 1451, Z_{1b}, Iii_{1b}, RMK II 1509, D_{4b}
Nagyszombat, 1659–1681

94. Téglalap alakú, rácsos minta, két végén szimmetrikusan felhajló ívekkel (25×70) – RMK I 1171, (444), (476), RMK II 1512, (27), RMK II 1809
Nagyszombat, 1674–1695
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1730–1734

95. Téglalap alakú fonadékos, rácsos minta (22×60) – RMK I 1171 (476), RMK II 1451, R_{2b}, Hhh_{2a}, RMK II 1491, utolsó l.
Nagyszombat, 1674–1681
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 56. dísz):
Pozsony, 1642–1650
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (18. könyvdísze):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620

96. Négyzet alakú arabeszkes záródísz (40×40) – RMK I 1171, 265, RMK II 1451, Y_{2a}
Nagyszombat, 1674–1679
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (6. könyvdísze):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620

97. Három szív alakú mintából alkotott arabeszkes záródísz (22×25) – RMK I 1171, (175), (246), (349)
Nagyszombat, 1674
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 54. dísz):
Pozsony, 1643
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozott (13. könyvdísze):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620

98. Kezdetleges kivitelezésű arabeszkdísz, valószínűleg egy (ismeretlen) dísz töredéke (20×30) – RMK II 1409, A_{7b}, RMK II 1451, Lll_{2b}
Nagyszombat, 1677–1679

99. Nagyméretű, pajzs alakú záródísz természethű levelekkel, szegfűvel, napraforgóval és gránátalmával (75×90) – RMK II 1653, utolsó l., RMK II 2010 (2), RM II 2015, utolsó lap
Nagyszombat, 1689–1700
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1718–1730

100. Volutás férfifej, oldalt gyűrűkkel (55×51) – RMK II 995, C_{8a}
Nagyszombat, 1662
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc felszereléséhez tartozott (2. könyvdísze):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620

101. Nagyméretű háromszög alakú záródísz, volutákkal, fent, középen oroszlánfejjel (67×100) – RMK II 1039,10
Nagyszombat, 1664
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 44. dísz):
Pozsony, 1638–1640

102. Volutás záródísz kétoldalt bojtokkal, középen fejdíszes női fej (36×47) – RMK II 1245, R_{6a}, RMK I 1171, (86), (104), RMK II 1183a, (274) (250), RMK II 1451 (1679), N_{2b}, Cc_{1b}, Ss_{2a}, RMK II 1469, RMK I 1394 (1690) sokszor
Nagyszombat, 1670–1690
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 40. dísz):
Pozsony, 1631–1650
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1712

103. Bőségszarut és füzéreket ábrázoló záródísz (35×40) – RMK II 1381, A_{3b}, RMK I 1206, (422), RMK II 1385, b_{7a}, RMK I 1422, D_{6b}
Nagyszombat, 1676–1678

104. Volutás záródísz, középen oroszlánfejjel, kétoldalt gyümölcsökkel (51×73) – RMK II 1060, C_{4a}
Nagyszombat, 1665
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc felszereléséhez tartozott (1. könyvdísze):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620

105. Háromszög alakú virágos dísz, tulipánokkal és indákkal (36×68) – RMK I 1183a, (145), RMK I 1268, [ ]$_{2b}$, RMK II 161$_{7c}$, Y$_{1b}$, RMK II 1652, Vv$_{4b}$, RMK I 1479
Nagyszombat, 1675–1695
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1724–1726
106. Záródísz körívekből és hullámvonalakból, kisebb méretű (16×50) – RMK II 1324, B1$_{2b}$, RMK II 1512, (o)$_{1b}$, RMK I 1394, (109), RMK II 2028, (14)
Nagyszombat, 1673–1700
107. Záródísz körívekből és hullámos vonalakból, nagyobb méretű (18×73) – RMK II 1291, 1$_{1a}$, RMK II 1746, A$_{3b}$, RMK II 1802, (313)
Nagyszombat, 1681–1696
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1724
108. Koronából kinövő kettős kereszt, amelyet gyöngyfüzér és négy levél fog közre (42×38) – RMK II 1782, címlap
Nagyszombat, 1694
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1719

V. ÁBRA – TÉRKÉP

1. Érvágást ábrázoló emberalak (80×65) – RMK I 945, D$_{2b}$, RMK I 978b, E$_{4a}$, RMK I 1107, D$_{3b}$, RMK II 1380, I$_{4b}$
Nagyszombat,1658–1675
2. Kalendáriumi ábra tenyérjósláshoz (60×97) – RMK I 945, RMK I 995, I$_{3a}$
Nagyszombat, 1658–1662
3. Zodiákus jelek kör alakban. Középre nyomtatva a magyarázat: THEMA COELI AD ANNUM 1661. FEBRUAR. DIEM 2. HORAM 16. P. M. ELEVAT. POLI 48. 27. URBIS TYRNAVIENSIS (165×165) – RMK II 972, A$_{4a}$
Nagyszombat, (1660)
4. Égtérkép, kör alakban (150×150), belenyomtatott szöveggel és metszett római számokkal – RMK II 972, A$_{4b}$
Nagyszombat, (1660)
5. Égövi jelek megszemélyesítői természethű ábrázolással (180×153) – RMK II 972, A$_{2a}$ és RMK II 994
Nagyszombat, 1660–1661
6. Rézmetszetű szemléltető ábra Lippay János *Posoni kert – Gyümölcsöskert* című könyvéhez, Fig. I. Fol. 19, két díszes, kapuszerű építmény rajza (PATAKY, –) (170×103) – RMK I 1016, (19)
Nagyszombat, 1664
7. Rézmetszetű szemléltető ábra Lippay János *Posoni kert – Gyümölcsöskert* című könyvéhez, Fig. II. Fol. 21, talajmetszetek dísznövényekkel és medvével játszó alakkal (170×100) – RMK I 1016, C$_3$ levél előtt
Nagyszombat, 1664
8. Kert rézmetszetű tervrajza: Fig. III. Fol. 26 (170×95) – RMK I 1016, D$_1$ levél után
Nagyszombat, 1664
9. Kertrészlet rézmetszetű tervrajza: Fig. IV. Fol. 27 (170×95) – RMK I 1016, D$_2$ levél után
Nagyszombat, 1664
10. Kertrészlet rézmetszetű tervrajza: Fig. V. Fol. 28 (170×95) – RMK I 1016, D$_2$ levél után
Nagyszombat, 1664
11. Kertrészlet rézmetszetű tervrajza: Fig. VI. Fol. 29 (170×95) – RMK I 1016, D$_3$ levél előtt
Nagyszombat, 1664
12. Kertrészlet rézmetszetű tervrajza: Fig. VIII. Fol. 30 (170×95) – RMK I 1016, D$_3$ levél után
Nagyszombat, 1664
A fennmaradt példányokból a Fig. VII. hiányzik.
13. Kertrészlet rézmetszetű tervrajza: Fig. IX. Fol. 31 (170×95) – RMK I 1016, D$_4$ levél előtt
Nagyszombat, 1664
14. Fametszetű kalendáriumi ábra a holdfogyatkozásról, az 1663-ra szóló nagyszombati naptárban (92×92) – RMK I 995, (68)
Nagyszombat, 1662
15. Fametszetű kalendáriumi ábra az égtájakról az 1676-ra szóló nagyszombati naptárban (115×115) – RMK II 1380, G$_{2a}$
Nagyszombat, 1675
16. Fametszetű asztrolábium a 48. szélességi fokra. Kalendáriumi ábra az 1677-re szóló nagyszombati naptárban (140×140) – RMK II 1407, A$_{1b}$
Nagyszombat, 1676
17. Égtájak és geometriai ábrák rézmetszetű rajza Szentiványi Márton *Curiosiora et selectiora…* című művéhez (PATAKY, 255) (185×135) – RMK II 1652, 444. lap után
Ismeretlen metszőtől származó rajz.
Nagyszombat, 1689
18. Természethű módon ábrázolt tenyér, magyarázó betűkkel, rézmetszetű ábra Szentiványi Márton *Curiosiora et selectiora…* című művéhez (PATAKY, 255) (140×95) – RMK II 1652, 444. lap után
Ismeretlen metszőtől származó rajz.
Nagyszombat, 1689
19. Égboltot ábrázoló rézmetszetű ábra Szentiványi Márton *Curiosiora et selectiora…*

című művéhez (PATAKY, 255) (125×125)
– RMK II 1652, 444. l. után
Ismeretlen metszőtől származó rajz.
Nagyszombat, 1689

20. A hold járását ábrázoló rézmetszetű ábra Szentiványi Márton *Curiosiora et selectiora…* című művéhez (PATAKY, 255) (125×125)
– RMK II 1652, 444. lap után
Ismeretlen metszőtől származó rajz.
Nagyszombat, 1689

21. Rézmetszetű geometriai tábla Székely F. *Sinuus-cosinus…* című művéhez (PATAKY, 256) (150×185) – RMK II 1790, utolsó lap utáni kihajtható tábla
Ismeretlen metszőtől származó rajz.
Nagyszombat, 1694

22. Hosszmérték: rőf mértéke fametszetű ábrán, a *Corpus Juris Hungarici* Szentiványi Márton-féle kiadásához (168×10). Hozzá megjegyzés: „Ista mensura sedecies sumpta facit unam mensuram sive Ulnam (rőf) Regalem"
– RMK II 1845, (68)
Nagyszombat, 1696

23. A Dunát és mellékfolyóit ábrázoló rézmetszetű térkép, SITUS MERIDIANI TYRNAVIENSIS CUM POTIORIBUS LOCIS UNGARIAE címmel a *Calendarium Typographiae Tyrnaviensis pro 1677* című naptárhoz (PATAKY, –) (77×125)
– RMK II 1407, A_{1a}
Nagyszombat, 1676

VI. INICIÁLÉ

1. Leveles, sávozott iniciálé (28×29) – RMK II 832, RMK II 858, RMK II 859, Sztripszky 2029, RMK I 1140, RMK I 1268 (Nagyszombatban nyomtatott első levelein)
Nagyszombat, 1654–1681
K betű forrása: *Szívek kincse* (1671) A_{2a}. A Z betű mutatja, hogy magyar szöveg részére, magyarországi metszés, ugyanezt mutatja a K is.
2. Finom vonalú, a középpontból kiinduló stilizált levelek (18×19) – RMK I 1016, RMK II 1324, RMK I 1251, RMK II 1381, 1449
Nagyszombat, 1655–1680
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 6. iniciálésorozat):
Pozsony, 1647–1650
3. Arabeszkes, elnagyolt mintájú iniciálé. Csak C, G és I betű (19×19) – RMK I 1171, RMK I 1183a
Nagyszombat, 1656–1675
4. Stilizált, sávozott levelekkel díszített apró iniciálé. Csak A, L és R betű (14×14) – RMK II 997, RMK II 1385
Nagyszombat, 1661–1676
5. Stilizált, sávozott levelekkel díszített kisméretű iniciálé (18×17) – RMK I 1016, RMK I 1122, RMK I 1140, RMK II 1381, RMK I 1323, RMK II 1965
Nagyszombat, 1661–1699
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 4. iniciálésorozat):
Pozsony, 1642–1650
6. Sematikus, sávozott levekkel díszített iniciálé (19×19) – RMK II 1451
Nagyszombat, 1662–1681
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc felszereléséhez tartozott (4. iniciálésorozata):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620
7. Sávozott, elnagyolt mintájú iniciálé (18×18) – RMK II 1155, RMK II 1451
Nagyszombat, 1662–1679
8. Sávozott levelű iniciálé (25×25) – RMK II 1020, RMK II 1718, RMK II 1805
Nagyszombat, 1663–1695
V betű A betűvé átfaragott formájában: RMK II 1365_a, (mi ez?) RMK I 1205
Korábban a jezsuita kollégiumi nyomdában:
Pozsony, 1623–1650
Ugyanilyen iniciálésorozat Ferenczffy Lőrinc felszereléséhez is tartozott (3. iniciálésorozata):
Bécs, 1632–1638
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1709
9. Dús, naturális levélmintás iniciálé, néha állatalakokkal (44×44) – RMK II 1245c, RMK II 1282
Nagyszombat, 1663–1691
Korábban a jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 1. iniciálésorozat):
Pozsony, 1623–1640
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1729
10. Körkörös mintás, stilizált leveles iniciálé (38×40) – RMK II 1039
Nagyszombat, 1664–1676
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc felszereléséhez tartozott (1. iniciálésorozata):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1713
11. Stilizált, sávozott virágmintás iniciálé (30×30) – RMK II 1039, RMK I 1140, RMK II

1652, RMK II 2044
Nagyszombat, 1664–1689
(RMK II 2044-ben piros nyomású Q)
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 5. iniciálésorozat):
Pozsony, 1643 (ott csak I és P betűk, amelyek viszont Nagyszombatban nincsenek).
Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdájában teljes sorozata volt (2. iniciálésorozat):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620

12. Nagyméretű, stilizált, sávozott levelekkel díszített iniciálé (44×44) – RMK II 1512, RMK II 1060, RMK II 1964
Nagyszombat, 1665–1699
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 3. iniciálésorozat):
Pozsony, 1636–1639
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1729

13. Újtestamentumi alakokat ábrázoló iniciálésorozat, csak C betű: a feltámadt Jézus (42×42) – Čaplovič 2037a
Nagyszombat, 1670
Korábban a jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 8. iniciálésorozat):
Pozsony, 1640 körül – RMK I 1268 törzse (ott A, I és M betű)

14. Fekete alapú iniciálé, gyöngyökkel szegélyezett kerettel, a betű mellett sugaras Nap (23×23) csak P betű – RMK II 1282
Nagyszombat, 1671
Korábban, a XVI. században a Telegdi- (káptalani) nyomdában használatban volt a teljes betűsorozat (lásd ott 7. iniciálésorozat):
Nagyszombat, 1578–1600

15. Keretezett, sötét alapú, figurális, a XVI. századi Jacob Lucius-féle sorozathoz hasonlító iniciálék (19×18) – RMK II 1451, RMK I 1170, RMK I 1184, RMK II 1718
Nagyszombat, 1671–1695
Korábban a jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 7. iniciálésorozat):
Pozsony, 1647 (itt csak M betű)
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc felszereléséhez tartozott (5. iniciálésorozata):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620

16. Keretezett, vízszintesen sávozott alapon gyermekalakok (30×30) – RMK II 2045a, RMK II 13224a, $[]_{1a}$, RMK II 1652
Nagyszombat, 1673–1694
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1702

17. Sematikus, sávozott iniciálé, stilizált virággal, néha fésűs motívummal (28×28) – RMK II 1668, RMK II 1964
Nagyszombat, 1689–1699
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1740

18. Virágkosarat, vázát, természethű virágcsokrot ábrázoló iniciálésorozat (28×28) – RMK II 1699, RMK II 1785
Nagyszombat, 1690–1700
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1709–1753
Ugyanilyen iniciálésorozatot a bécsi nyomdák is használtak, feltehetőleg onnan szerezték be.

19. Sötét hátterű, széles, dús levelű természethű virágokkal díszített iniciálé (41×41) – RMK II 1652
Nagyszombat, 1695–1700
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1709–1729

20. Stilizált leveleket, felhajló indákat ábrázoló iniciálé (20×20) – RMK II 1964
Nagyszombat, 1697–1700
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1743

21. Apró, finom levélmintás iniciálé (12×12) – RMK II 1965, RMK II 1976
Nagyszombat, 1698–1700
Továbbélése a XVIII. században:
Nagyszombat, 1742

22. Fraktúr díszbetű (lombard). Sötét betűk, derékban három-három világos vonallal áttörve (18×18) – RMK II 1409
Nagyszombat, 1675–1693
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 10. iniciálésorozat):
Pozsony, 1642–1643 (ott csak B és E betűk)

23. Fraktúr díszbetű (lombard), kalligrafikus rajzú (37×37). Csak E betű – RMK II 1386
Nagyszombat, 1676
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 9. iniciálésorozat):
Pozsony, 1642 (ott csak D betű)

24. Fraktúr díszbetű (lombard) sötét vonalú, erőteljes. Csak A és D betű (35×35) – RMK II 1386, RMK II 1758
Nagyszombat, 1676–1693
Korábban a pozsonyi Jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 11. iniciálésorozat):
Pozsony, 1643

25. Fraktúr díszbetű (lombard), kalligrafikus rajzú. Csak D, T és U betű (18×18) – RMK II 1386, RMK II 1758
Nagyszombat, 1679–1696
26. Fraktúr díszbetű (lombard), sűrű leveles hátterű, apró virágokkal. Csak I és W betű (23×23) – RMK II 2026
Nagyszombat, 1700
27. Cirill betűs iniciálé, keretezett, sötét háttérben stilizált levélmintákkal, váltakozó méretű (16/17×13/16) – RMK II 1933, RMK II 1966
Nagyszombat, 1698–1699
Továbbélése a nagyszombati akadémiai nyomdában a XVIII. században:
Nagyszombat, 1727
Továbbélése a kolozsvári jezsuita akadémiai nyomdában a XVIII. században:
Kolozsvár, 1744

VII. HANGJEGY

1. Hangjegyek, szedett eljárással – RMK I 1183a, RMK I 1446, E_{1a}, RMK I 1479, RMK II 1976, B_{2b}
Nagyszombat, 1675– 1699

VIII. NYOMDAI CIFRA

1. = Nyomdai cifrák, 52.
Nagyszombat, 1648–1661
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 2. cifra):
Pozsony, 1624–1640
2. = Nyomdai cifrák, 59.
Nagyszombat, 1648–1661
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 11. cifra):
Pozsony, 1630–1640
3. (A 4. cifra tükörképe) = Nyomdai cifrák, 8.
Nagyszombat, 1648–1696
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 5. cifra):
Pozsony, 1624–1650
4. (A 3. cifra tükörképe) = Nyomdai cifrák, 9.
Nagyszombat, 1648–1696
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 6. cifra):
Pozsony, 1624–1650
5. = Nyomdai cifrák, 7.
Nagyszombat, 1648–1699
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 8. cifra):
Pozsony, 1624–1650
6. (A 7. cifra tükörképe) = Nyomdai cifrák, 6.
Nagyszombat, 1648–1699
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 7. cifra):
Pozsony, 1624–1650
7. (A 6. cifra tükörképe) = Nyomdai cifrák, 10.
Nagyszombat, 1648–1700
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 3. cifra):
Pozsony, 1624–1650
8. = Nyomdai cifrák, 11.
Nagyszombat, 1648–1700
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 4. cifra):
Pozsony, 1624–1650
9. = Nyomdai cifrák, 1.
Nagyszombat, 1648–1662
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 9. cifra):
Pozsony, 1629–1643
10. = Nyomdai cifrák, 58.
Nagyszombat, 1649–1661
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 10. cifra):
Pozsony, 1630–1643
11. = Nyomdai cifrák, 96.
Nagyszombat, 1650–1661
12. = Nyomdai cifrák, 86.
Nagyszombat, 1651–1674
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 18. cifra):
Pozsony, 1640–1643
13. = Nyomdai cifrák, 92.
Nagyszombat, 1651–1662
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 30. cifra):
Pozsony, 1643–1650
14. = Nyomdai cifrák, 20.
Nagyszombat, 1654–1675
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 1. cifra):
Pozsony, 1624–1650
15. = Nyomdai cifrák, 101.
Nagyszombat, 1661–1662
16. = Nyomdai cifrák, 89.
Nagyszombat, 1662–1693
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 26. cifra):
Pozsony, 1642–1650
17. = Nyomdai cifrák, 65.
Nagyszombat, 1662–1693
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 13. cifra):
Pozsony, 1637–1650

18. = Nyomdai cifrák, 78.
Nagyszombat, 1662–1689
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 25. cifra):
Pozsony, 1642–1650
19. (A 20. cifra tükörképe) = Nyomdai cifrák, 102.
Nagyszombat, 1662–1674
20. (A 19. cifra tükörképe) = Nyomdai cifrák, 103.
Nagyszombat, 1662–1674
21. = Nyomdai cifrák, 85.
Nagyszombat, 1662
22. = Nyomdai cifrák, 23.
Nagyszombat, 1662–1663
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 31. cifra):
Pozsony, 1645–1650
23. = Nyomdai cifrák, 38.
Nagyszombat, 1662–1674
24. = Nyomdai cifrák, 63.
Nagyszombat, 1662—1676
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 12. cifra):
Pozsony, 1636–1643
25. (A 26. cifra tükörképe) = Nyomdai cifrák, 18.
Nagyszombat, 1662–1681
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 24. cifra):
Pozsony, 1642–1644
26. (A 25. cifra tükörképe) = Nyomdai cifrák, 19.
Nagyszombat, 1662–1681
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 23. cifra):
Pozsony, 1642–1644
27. = Nyomdai cifrák, 72.
Nagyszombat, 1662–1671
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 27. cifra):
Pozsony, 1642
28. = Nyomdai cifrák, 66.
Nagyszombat, 1662
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 14. cifra):
Pozsony, 1637–1643
29. = Nyomdai cifrák, 104.
Nagyszombat, 1662–1671
30. = Nyomdai cifrák, 71.
Nagyszombat, 1669–1674
31. = Nyomdai cifrák, 79.
Nagyszombat, 1669–1674
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 21. cifra):
Pozsony, 1641
32. = Nyomdai cifrák, 125.
Nagyszombat, 1671–1675
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 32. cifra):
Pozsony, 1650
33. = Nyomdai cifrák, 67.
Nagyszombat, 1671
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 15. cifra):
Pozsony, 1637–1650
34. = Nyomdai cifrák, 78.
Nagyszombat, 1675–1700
35. = Nyomdai cifrák, 133.
Nagyszombat, 1676–1700
36. = Nyomdai cifrák, 134.
Nagyszombat, 1676–1700
37. = Nyomdai cifrák, 123.
Nagyszombat, 1679–1700
38. = Nyomdai cifrák, 90.
Nagyszombat, 1679–1700
39. = Nyomdai cifrák, 117.
Nagyszombat, 1682–1686
40. = Nyomdai cifrák, 44.
Nagyszombat, 1684–1700
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 22. cifra):
Pozsony, 1642–1650
41. = Nyomdai cifrák, 127.
Nagyszombat, 1689–1700
42. = Nyomdai cifrák, 138.
Nagyszombat, 1689–1692
43. = Nyomdai cifrák, 139.
Nagyszombat, 1689–1692
44. = Nyomdai cifrák, 141.
Nagyszombat, 1690–1700
45. (A 46. cifra tükörképe)
= Nyomdai cifrák, 142.
Nagyszombat, 1690
46. (A 45. cifra tükörképe) = Nyomdai cifrák, 143.
Nagyszombat, 1690
47. = Nyomdai cifrák, 144.
Nagyszombat, 1690
48. = Nyomdai cifrák, 117.
Nagyszombat, 1690–1700
49. = Nyomdai cifrák, 135.
Nagyszombat, 1690
50. = Nyomdai cifrák, 136.
Nagyszombat, 1690
51. = Nyomdai cifrák, 122.
Nagyszombat, 1692–1700
52. = Nyomdai cifrák, 137.
Nagyszombat, 1693–1700
53. = Nyomdai cifrák, 148.
Nagyszombat, 1693–1700
54. = Nyomdai cifrák, 146.
Nagyszombat, 1693–1699

55. = Nyomdai cifrák, 147.
Nagyszombat, 1693–1695
56. = Nyomdai cifrák, 153.
Nagyszombat, 1696–1700
57. = Nyomdai cifrák, 149.
Nagyszombat, 1699–1700
58. = Nyomdai cifrák, 150.
Nagyszombat, 1700

IX. BETŰ

1A 12 mm
Nagyszombat, 1648–1662
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 1. betűtípus):
Pozsony, 1623–1640

2K 9 mm
Nagyszombat, 1648–1694
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 2. betűtípus):
Pozsony, 1623–1640

3A 8 mm (szövegminta: RMK I 1226b)
Nagyszombat, 1648–1678
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 13. betűtípus):
Pozsony, 1631–1640

4A 7 mm
Nagyszombat, 1648–1667
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 12. betűtípus):
Pozsony, 1629–1637

5A 6 mm
Nagyszombat, 1648–1662
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 9. betűtípus):
Pozsony, 1625–1640

6A 117 (szövegminta: RMK II 859)
Nagyszombat, 1648–1662
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 3. betűtípus):
Pozsony, 1623–1643

7K 117 (szövegminta: RMK II 859)
Nagyszombat, 1648–1662
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 10. betűtípus):
Pozsony, 1625–1641

8A 100 (szövegminta: RMK I 945)
Nagyszombat, 1648–1667
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 14. betűtípus):
Pozsony, 1636–1642

9K 100 (szövegminta: RMK I 1140)
Nagyszombat, 1648–1672
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 15. betűtípus):
Pozsony, 1636–1641

10A 98 (szövegminta: RMK II 859)
Nagyszombat, 1648–1662
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 4. betűtípus):
Pozsony, 1624–1631

11K 98 (szövegminta: RMK II 859)
Nagyszombat, 1648–1662
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 5. betűtípus):
Pozsony, 1624–1631

12A 84 (szövegminta: RMK I 931)
Nagyszombat, 1648–1662
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 16. betűtípus):
Pozsony, 1636–1643

13K 84 (szövegminta: RMK II 805a)
Nagyszombat, 1648–1662
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 17. betűtípus):
Pozsony, 1636–1643

14A 78 (szövegminta: RMK II 859)
Nagyszombat, 1648–1662
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 6. betűtípus):
Pozsony, 1624–1643

15A 9,5 mm
Nagyszombat, 1649–1671
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 8. betűtípus):
Pozsony, 1625–1637

16A 56 (szövegminta: RMK II 708)
Nagyszombat, 1649–1662
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 7. betűtípus):
Pozsony, 1624–1643

17K 56 (szövegminta: RMK II 859)
Nagyszombat, 1650–1662
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 11. betűtípus):
Pozsony, 1625–1643

18A 23 mm
Nagyszombat, 1650–1667

19A 35 mm
Nagyszombat, 1651

20A 12 mm
Nagyszombat, 1655–1667

21A 12,5 mm
Nagyszombat, 1662–1671
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc felszereléséhez tartozott (1A betűtípusa):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620

22A 8,3 mm
Nagyszombat, 1662–1674
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc felszereléséhez tartozott (2A betűtípusa):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620

23A 178 (szövegminta: RMK I 1141a)
Nagyszombat, 1662–1674
Előzőleg a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 20. betűtípus):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc felszereléséhez tartozott (3A* betűtípusa):
Bécs, 1632–1638

24A 5 mm (szövegminta: RMK I 1122)
Nagyszombat, 1662–1674
Előzőleg a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 38. betűtípus):
Pozsony, 1650
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc felszereléséhez tartozott (4A betűtípusa):
Bécs, 1632–1638

25A 150 (szövegminta: RMK II 1806)
Nagyszombat, 1662–1695
Előzőleg a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 18. betűtípus):
Pozsony, 1640–1649

26K 150 (szövegminta: RMK II 2014)
Nagyszombat, 1662–1700
Előzőleg a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 19. betűtípus):
Pozsony, 1640–1643

27K 120 (szövegminta: RMK I 1122)
Nagyszombat, 1662–1671
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 30. betűtípus):
Pozsony, 1642–1650
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc felszereléséhez tartozott (1K betűtípusa):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620

28A 118,5 (szövegminta: RMK I 1140)
Nagyszombat, 1662–1674
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 21. betűtípus):
Pozsony, 1641–1650
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc felszereléséhez tartozott (5A betűsorozata):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620

29K 99 (szövegminta: RMK I 1140)
Nagyszombat, 1662–1672
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 36. betűtípus):
Pozsony, 1643–1650
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc felszereléséhez tartozott (2K betűsorozata):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620

30A 97 (szövegminta: RMK I 1016)
Nagyszombat, 1662–1672
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 22. betűtípus):
Pozsony, 1641–1650
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc felszereléséhez tartozott (7A betűtípusa):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620

31K 88 (szövegminta: RMK II 1340)
Nagyszombat, 1662–1674
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 23. betűtípus):
Pozsony, 1641–1650
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc felszereléséhez tartozott (3K betűtípusa):
Bécs, 1632–1638

32A 87 (szövegminta: RMK I 1171)
Nagyszombat, 1662–1675
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 24. betűtípus):
Pozsony, 1641–1650
Előzőleg Ferenczffy Lőrinc felszereléséhez tartozott (4. iniciálésorozata):
Bécs, 1632–1638
Eredetileg a prágai Jiří Černý nyomdász és utóda, Jonata Bohutský használta:
Prága, 1572–1620

33K 70 (szövegminta: RMK II 1594)
Nagyszombat, 1662–1686
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 35. betűtípus):
Pozsony, 1642–1650
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc felszereléséhez tartozott (4K betűtípusa):
Bécs, 1632–1638

34A 69,5 (szövegminta: RMK II 1344)
Nagyszombat, 1662–1674
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 25. betűtípus):
Pozsony, 1641–1650
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc felszereléséhez tartozott (9A betűtípusa):
Bécs, 1632–1638

35A 57 (szövegminta: RMK II 1017)
Nagyszombat, 1662
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 37. betűtípus):
Pozsony, 1645–1650
Eredetileg Ferenczffy Lőrinc felszereléséhez tartozott (10A betűtípusa):
Bécs, 1632–1638

36F 9 mm (szövegminta: RMK II 1409)
Nagyszombat, 1673–1690
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 26. betűtípus):
Pozsony, 1642–1643

37A 6 mm
Nagyszombat, 1674–1687

38A 120 (szövegminta: RMK I 1413)
Nagyszombat, 1674–1693

39A 98 (szövegminta: RMK I 1183a)
Nagyszombat, 1674–1694

40A 88 (szövegminta: RMK I 1206)
Nagyszombat, 1674–1694

41K 88 (szövegminta: RMK I 1184)
Nagyszombat, 1674–1686

42A 71 (szövegminta: RMK I 1226)
Nagyszombat, 1674–1696

43A 13 mm
Nagyszombat, 1675–1697

44A 10 mm
Nagyszombat, 1675–1696

45F 150 (szövegminta: RMK II 1409)
Nagyszombat, 1675–1700
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 27. betűtípus):
Pozsony, 1642–1643

46A 148 (szövegminta: SZTRIPSZKY, I 2140/347)
Nagyszombat, 1675–1696

47K 130 (szövegminta: RMK II 1491)
Nagyszombat, 1675–1692

48S 125 (szövegminta: RMK II 1409)
Nagyszombat, 1675–1700
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 29. betűtípus):
Pozsony, 1642–1643

49F 100 (szövegminta: RMK II 1380)
Nagyszombat, 1675–1690
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 31. betűtípus):
Pozsony, 1642–1643

50K 98 (szövegminta: RMK I 1185)
Nagyszombat, 1675–1692

51F 88 (szövegminta: RMK II 1380)
Nagyszombat, 1675–1700

52A 6 mm
Nagyszombat, 1676–1696

53F 125 (szövegminta: RMK II 1386)
Nagyszombat, 1676–1700
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 28. betűtípus):
Pozsony, 1642–1643

54S 100 (szövegminta:RMK II 1380)
Nagyszombat, 1677–1679
Korábban a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdában (lásd ott 32. betűtípus):
Pozsony, 1642–1643

55A 8 mm
Nagyszombat, 1679–1700

56K 60 (szövegminta: RMK II 1453)
Nagyszombat, 1679–

57A 57 (szövegminta: RMK II 1574)
Nagyszombat, 1679–1685

58A 24 mm
Nagyszombat, 1681–1700

59A 20 mm
Nagyszombat, 1686–1700

60A 14 mm
Nagyszombat, 1686–1700

61A 6,5 mm
Nagyszombat, 1686–

62A 118 (szövegminta: RMK II 1942)
Nagyszombat, 1686–1700

63K 70 (szövegminta: RMK II 1742)
Nagyszombat, 1686–1700

64F 12 mm (szövegminta: RMK II 2026)
Nagyszombat, 1688–1700

65F 100 (szövegminta: RMK II 1716)
Nagyszombat, 1688–1700

66S 100 (szövegminta: RMK II 1758)
Nagyszombat, 1688–1700

67F 70 (szövegminta: RMK II 1758)
Nagyszombat, 1688–1700

68F 9 mm (szövegminta: RMK II 2026)
Nagyszombat, 1689–1700

69A 160 (szövegminta: RMK II 1675)
Nagyszombat, 1690–1700

70A 124 (szövegminta: RMK II 1749)
Nagyszombat, 1687–1700

71K 124 (szövegminta: RMK II 1749)
Nagyszombat, 1687–1700

72K 100 (szövegminta: RMK II 1783)
Nagyszombat, 1693–1700
73K 9 mm
Nagyszombat, 1695–1700
74A 190 (szövegminta: RMK I 1479)
Nagyszombat, 1695–1700
75C 9 mm
Nagyszombat, 1696–[1700]–(1727–1746)
Továbbélése a nagyszombati akadémiai nyomdában a XVIII. században:
Nagyszombat, 1701–1727
Továbbélése a kolozsvári akadémiai nyomdában a XVIII. században:
Kolozsvár, 1744–1746
76C 98 (szövegminta: RMK II 1933)
Nagyszombat, 1696–[1700]
Továbbélése a nagyszombati akadémiai nyomdában a XVIII. században:
Nagyszombat, 1701–1727
Továbbélése a kolozsvári akadémiai nyomdában a XVIII. században:
Kolozsvár, 1744–1746
77G 88 (szövegminta: RMK II 1853)
Nagyszombat, 1696
78H 88 (szövegminta: RMK II 1853)
Nagyszombat, 1696
79A 200 (szövegminta: RMK I 1565a, 1700)
Nagyszombat, 1700

A DÍSZEKET TARTALMAZÓ KÖNYVEK JEGYZÉKE
A NAGYSZOMBATI AKADÉMIAI NYOMDA ILLUSZTRÁLT KÖNYVEI

RMNy 2233 *Deliciae veris... H. Herdinck*, Nagyszombat, 1648
RMNy 2279 Faber, M., *Vindex vindicarum*, Nagyszombat, 1649
RMNy 2281 [Vásárhelyi G. transl.], *Petri Canisii... catechismus*, Nagyszombat, 1649
RMNy 2384 Bechius, J., *Sacra trias theologica*, Nagyszombat, 1651
RMNy 2389 *Tributum eloqventiae*, Nagyszombat, 1651
RMNy 2541 *Cupressus plorata... Th. de Reva*, Nagyszombat, 1654
RMNy 2594 Alexander VII. papa, *Jubileum universale*, Nagyszombat, 1655
RMNy 2597 *Regulae Societatis Jesu*, Nagyszombat, 1655
RMNy 2598 *Szent Ignacz ... élete*, [Nagyszombat, 1655] 4°
RMNy 2599 *Szent Ignacz ...élete*, [Nagyszombat, 1655] 8°
RMK I 931 *Kalendáriom ...1658. esztendöre*, Nagyszombat, [1657]
RMK I 945 *Kalendáriom ... 1659. esztendöre*, Nagyszombat, [1658]
RMK I 978b* *Kalendáriom ... 1661. esztendöre*, Nagyszombat, 1660
RMK I 979 [Sámbár M.], *Három ídvösséges*, Nagyszombat, 1661
RMK I 994 *Officium az az asszonyunk Szüz Mária*, Nagyszombat, 1662
RMK I 994a* *Páduai Szent Antal solosmáia*, Nagyszombat, 1662
RMK I 995 Lippay J., *Calendariom oeconomicum* Nagyszombat, 1662
RMK I 999 Lippai F., *Szent Ersébet aszszonynak...*, Nagyszombat, 1662
RMK I 1016 Lippay J., *Posoni kert*, Nagyszombat, 1664
RMK I 1089 *Az evangeliomok és epistolák*, Nagyszombat, 1669
RMK I 1090 *Két égö lámpás*, Nagyszombat, 1669
RMK I 1107 *Kalendáriom 1670. esztendöre*, Nagyszombat, 1669
RMK I 1122 *Libanuson termö cedrus-fának*, Nagyszombat, 1671
RMK I 1141b* *Regulái és rendtaratási*, Nagyszombat, 1672
RMK I 1171 Pázmány P., *Imádságos könyve*, 7. kiad., Nagyszombat, [1674]
RMK I 1183a* [Kisdi B.], *Cantus catholici*, Nagyszombat, 1675
RMK I 1184 *Paduai Sz. Antal solosmája*, Nagyszombat, 1675
RMK I 1185 Tarnóczy I., *Mennyben vezérlö kalauz*, Nagyszombat, 1675
RMK I 1205 Landovics I., *Elválasztott juh*, Nagyszombat, 1676
RMK I 1206 Tarnóczi I., *Titkos értelmü rosa*, Nagyszombat, 1676
RMK I 1226 Derekay Gy., *Az örök élet uttya... A. Sucquet...*, Nagyszombat, 1678
RMK I 1251 Kiss I., *Midön az hatalmas*, Nagyszombat, 1680
RMK I 1268 Káldi Gy., *Istennek szent akarattya*, [Pozsony, 1640 k.], Nagyszombat, 1681
RMK I 1291 Illyés A., *A' keresztyéni életnek példája*, Nagyszombat, 1682
RMK I 1323 Jaklin B., *Regulai... Nagy Boldog Asszony congregatioja*, Nagyszombat, 1684
RMK I 1370 Illyés A., *A keresztyéni jóságos*, Nagyszombat, 1688
RMK I 1394 Esterházy P., *Az egész világon levö...*, Nagyszombat, 1690

RMK I 1413 Esterházy P., *Az Boldogságos Szüz Mária szombattya*, Nagyszombat, 1691
RMK I 1446 Illyés A., *Soltári énekek*, Nagyszombat, 1693
RMK I 1479 Náray Gy., *Lyra Coelestis*, Nagyszombat, 1695
RMK I 1496 Esterházy P., *Mennyei korona*, Nagyszombat, 1696
RMK II 858 Makar, A., *Philosophia... A. Illéshazy*, Nagyszombat, 1656
RMK II 858a* *Flores piarum*, Nagyszombat, 1656
RMK II 859 *Rituale Strigoniense*, Nagyszombat, 1656
RMK II 859a* *Sodalitas Visitationis*, Nagyszombat, 1656
RMK II 881c* *Sodalitas B. Vihg*, Nagyszombat, 1657
RMK II 935 Mihotsa, M., *Universa philosophia*, Nagyszombat, 1659
RMK II 972 *Prognosis astrologica*, Nagyszombat, 1661
RMK II 994 *Calendarium Tyrnaviens ad 1662*, Nagyszombat, [1661]
RMK II 995 Cseke, St., *Corona... Basilica St. Stephani*, Nagyszombat, 1662
RMK II 996 *Missae in festis SS. Patronorum*, Nagyszombat, 1662
RMK II 997 *Speculum physiognomicum*, Nagyszombat, 1662
RMK II 1017 *Calendarium tripartitum astronomicum ad 1663*, Nagyszombat, 1662
RMK II 1019 Elevenkuti, A., *Sophia in aquila*, Nagyszombat, 1663
RMK II 1020 Nieremberg, J. E., *De adoratione*, Nagyszombat, 1663
RMK II 1021 *Officia propria... patronorum Hungariae*, Nagyszombat, 1663
RMK II 1039 Kéry, J., *Oratio funebris... N. Zrini*, Nagyszombat, 1664
RMK II 1060 Kéry, J., *Lugubris panegyricum... P. Keglevich*, Nagyszombat, 1665
RMK II 1110 Polancus, J., *Breve directorium*, Nagyszombat, 1667
RMK II 1154 *Manuale B. V. Visitantis*, Nagyszombat, 1668
RMK II 1155 Polancus, J., *Methodus*, Nagyszombat, 1668
RMK II 1206 Kéry, J., *Piis manibus... E. S. ab Erdöd*, Nagyszombat, 1669
RMK II 1245 Soarius, C., *De arte rhetorica*, Nagyszombat, 1670
RMK II 1245c* *Sodalitas major*, Nagyszombat, 1670
RMK II 1282 Szarka, C., *Assertiones ex universa philosophia*, Nagyszombat, 1671
RMK II 1324a* *Sodalitas major*, Nagyszombat, 1673
RMK II 1324 *Cornucopia in applausum*, Nagyszombat, 1673
RMK II 1340 *Directorium ecclesiasticum... 1674*, Nagyszombat, 1674
RMK II 1343 *Hora zlata Seraffinska*, Nagyszombat, 1674
RMK II 1344 Landovics, G., *Nexus Europaei... Leopoldi I*, Nagyszombat, 1674
RMK II 1348 *Varia pietatis*, Nagyszombat, 1674
RMK II 1365a* *Alma sodalitatis*, Nagyszombat, 1675
RMK II 1379 *Calendarium Typographiae Tyrnaviensis... 1676*, Nagyszombat, [1675]
RMK II 1380 *Tyrnauer Schreib Calender auf 1676*, Nagyszombat, [1675]
RMK II 1381 *Corona e floribus*, Nagyszombat, 1676
RMK II 1382 *Heroa faciorum*, Nagyszombat, 1676
RMK II 1385 Sarasa, A. A., *Ars semper gaudiendi*, Nagyszombat, 1676
RMK II 1386 Simplicianus, J. Th., *Palladium*, Nagyszombat, 1676
RMK II 1407 *Calendarium Typographiae Tyrnaviensis pro 1677*, Nagyszombat, [1676]
RMK II 1407* *Alma sodalitatis major (Syllabus)*, Nagyszombat, 1677
RMK II 1409 Horciczki, J., *Konfessy katholicka*, Nagyszombat, 1677
RMK II 1423 *Calendarium Typographiae Tyrnaviensis pro 1678*, Nagyszombat, [1677]
RMK II 1424 *Wiennerischer Schreib Calender... 1678*, Nagyszombat, [1677]
RMK II 1425 Kempis, Th., *De imitatione Christi*, Nagyszombat, 1678
RMK II 1449 Avancinus, N., *Vita et doctrina*, Nagyszombat, 1679
RMK II 1451 Loyola, Ignatius, *Exercitia spiritualia*, Nagyszombat, 1679
RMK II 1453 *Regula Societatis Jesu*, Nagyszombat, 1679
RMK II 1470 *Epistola sacerdotalis... J. Keri*, Nagyszombat, 1680
RMK II 1489 *Calendarium Typographiae Tyrnaviensis ad 1681*, Nagyszombat, [1680]
RMK II 1490 Csete, St., *Duodecim Stephani heroes*, Nagyszombat, 1681
RMK II 1491 Drugeth, S., *Nucleus rerum Hungaricarum*, Nagyszombat, 1681
RMK II 1510 Coelius, G., *Collectanea*, Nagyszombat, 1682
RMK II 1511 Pereszlényi P., *Grammatica Linguae Ungaricae*, Nagyszombat, 1682
RMK II 1511a* *Proprium Societatis Jesu*, Nagyszombat, 1682
RMK II 1512 *Rituale Strigoniense*, Nagyszombat, 1682

RMK II 1530 *Calendarium Tyrnaviense ad 1683*, Nagyszombat, [1682]
RMK II 1574 *Calendarium Tyrnaviense ad 1685*, Nagyszombat, [1684]
RMK II 1594 Hunger, J. H., *Catechesis verae…*, Nagyszombat, 1686
RMK II 1619 *Calendarium Tyrnaviense ad 1687*, Nagyszombat, [1686]
RMK II 1574d* *Tyrnauer Schreib-Kalender auf 1687*, Nagyszombat, [1686]
RMK II 1595d* *Alma sodalitatis major – (Catalogus)*, Nagyszombat, 1686
RMK II 1636 *Calendarium Tyrnaviense ad 1688*, Nagyszombat, [1687]
RMK II 1639c* *Verborum in institutionae*, Nagyszombat, 1688
RMK II 1649 *Calendarium Tyrnaviense ad 1689, Nagyszombat*, [1688]
RMK II 1651 Székely F., *Gloriosa Belgradi libertas*, Nagyszombat, 1689
RMK II 1652 Szentiványi, M., *Curiosiora*, Nagyszombat, 1689
RMK II 1667 Berzeviczi, G., *Quatuor columnae*, Nagyszombat, 1690
RMK II 1567a* *Alma sodalitatis B. Vihg.* Nagyszombat, 1686
RMK II 1668 *Calendarium Tyrnaviense ad 1690*, Nagyszombat, [1689]
RMK II 1670 Esterházy, N. A., *Encomia magnae*, Nagyszombat, 1690
RMK II 1675 Viszocsány, F., *Hecatombae sacra*, Nagyszombat, 1690
RMK II 1691 Augustinus, J., *Brevis notitia*, Nagyszombat, 1691
RMK II 1697 Kögl., J., *Lauri triumphales*, Nagyszombat, 1691
RMK II 1716 *Calendarium Tyrnaviense ad 1692*, Nagyszombat, [1691]
RMK II 1716b* *Tyrnauischer Schreib-Kalender auf 1692*, Nagyszombat, [1691]
RMK II 1718 Hevenesi, G., *Ungaricae sanctitatis*, Nagyszombat, 1692
RMK II 1720 Náray, G., *Novus annus*, Nagyszombat, 1692
RMK II 1721 Patachich, J., *Infulata Hungariae sanctitas*, Nagyszombat, 1692
RMK II 1693b* Gretscher, J., *Rudimenta Linguae Graecae*, Nagyszombat, 1692 körül
RMK II 1742 Bellusi, S., *Fabulae poeticae*, Nagyszombat, 1693
RMK II 1745 *Calendarium Tyrnaviense ad 1693*, Nagyszombat, [1692]
RMK II 1749 Koller, F., *Assertiones ex … Tripartiti*, Nagyszombat, 1693
RMK II 1750 Moesch, L., *Vita poetica*, Nagyszombat, 1693
RMK II 1758 Thann, A., *Unicum ovile*, Nagyszombat, 1693
RMK II 1782 Cicero, M. T., *Epistolarum libri 4*, Nagyszombat, 1694
RMK II 1783 *Szveti evangelliumi*, Nagyszombat, 1694
RMK II 1785 Koller, F., *Vox clamantis*, Nagyszombat, 1694
RMK II 1790 Székely, F., *Canon Sinuum*, Nagyszombat, 1694
RMK II 1801 Abrahamffy, J., *Holocaustum*, Nagyszombat, 1695
RMK II 1802 Böytös, S., *Domus Domini*, Nagyszombat, 1695
RMK II 1805 Esterhazy, N. A., *Libellus encomia*, Nagyszombat, 1695
RMK II 1806 *Illustrissima Domus Palfiana*, Nagyszombat, 1695
RMK II 1809 Ordódy, S., *Columba laaureata*, Nagyszombat, 1695
RMK II 1810 Patachich, G., *Pentas elegiarum*, Nagyszombat, 1695
RMK II 1841 *Calendarium Tyrnaviense ad 1696*, Nagyszombat, [1695]
RMK II 1844 Canisius Petrus, *Kratka azbukvica*, Nagyszombat, 1696
RMK II 1845 *Corpus juris Hungarici*, Nagyszombat, 1696
RMK II 1850 *Hora zlata Seraffinska*, 2. kiad., Nagyszombat, 1696
RMK II 1853 Otrokócsi, F. F., *Examen*, Nagyszombat, 1696
RMK II 1652 Szentiványi, M., *Curiosiora*, Nagyszombat, 1697
RMK II 1892 *Calendarium Tyrnaviense ad 1697*, Nagyszombat, [1696]
RMK II 1899 [Moesch, L.], *Arithmeticus practicus*, Nagyszombat, 1697
RMK II 1932 *Calendarium Tyrnaviense ad 1698*, Nagyszombat, [1697]
RMK II 1933 De Camellis, J., *Katechisis dlja nauki*, Nagyszombat, 1698
RMK II 1942 *Vectigal regium reformatum*, Nagyszombat, 1698
RMK II 1964 Bellusi, F., *Gaudium Europae… Josephi I*, Nagyszombat, 1699
RMK II 1966 *Bukvar jazyka Slavonska*, Nagyszombat, 1699
RMK II 2008 *Calendarium Tyrnaviense ad 1700*, Nagyszombat, [1699]
RMK II 1971 *Index Corpus Juris.* Nagyszombat, 1699

RMK II 2011 Csákányi, E., *Praxis fructuose*, Nagyszombat, 1700
RMK II 2014 Kitonich, J., *Directio methodica*. 3. kiadás, Nagyszombat, 1700
RMK II 2015 Kitonich, J., *Centuria*. 3. kiadás, Nagyszombat, 1700
RMK II 2019 *Manuale sodalitatis B. Virginis Visitantis*, Nagyszombat, 1700
RMK II 2026 Szentiványi, M., *Vier und zwanzig... Zweiffel*, Nagyszombat, 1700
RMK II 2026a* *Catholische Zweifels-Aufklärung*, Nagyszombat, 1700
RMK II 2028 Szentiványi, M., *Cztyri a dwadcet...*, Nagyszombat, 1700
RMK II 2044 *Nova quaedam officia*, Nagyszombat, [1671 körül]
RMK II 2045a* Szarka, C., *Liber de vera...* Nagyszombat, (é. n.)
Sztripszky I 2029/236 Pongrácz Gy., *Prédikációja... Bossányi E*, Nagyszombat, 1661
Sztripszky I. 2036/243 *Paduai Szent Antal solosmája*, Nagyszombat, 1662
Sztripszky I 2061/268 Miskolczi M., *Drága kenet*, Nagyszombat, 1669
Sztripszky I 2066/273 Landovics I., *Thesaurus*, Nagyszombat, 1669
Sztripszky I 2083/290 *Cantus Catholici*, Nagyszombat, 1675
Sztripszky I. 2140/347 *Lelki fegyverház*, Nagyszombat, 1693
Sztripszky II 2582/130 *Angelus Pannonicus... Vita S. Emerici*, Nagyszombat, 1661
Čaplovič 1977 *Declarationes Nicolai III. et Clementis V*, Nagyszombat, 1657
Čaplovič 1980 Nádasi J., *A' Boldogságos Szűz az halállal*, Nagyszombat, 1658
Čaplovič 1989 *Kalendáriom 1661. esztendöre*, Nagyszombat, [1660]
Čaplovič 2001 *Manuale Sodalitatis B.V. Visitantis*, Nagyszombat, 1662
Čaplovič 2028 Polancus, J., *Breve directorium*, Nagyszombat, 1668
Čaplovič 2037a Clemens X. papa, *Jubileum*, Nagyszombat, 1670
Čaplovič 2042 *Nova quaedam officia...*, Nagyszombat, [1670–1671]
Čaplovič 2047 Semsei, L., *Aborigines Sapientiae*, Nagyszombat, 1671
Čaplovič 2054 *Regulái és rend-tartási*, Nagyszombat, 1672
Čaplovič 2076 Jursa, G., *Petra Athenaei*, Nagyszombat, 1675
Čaplovič 2112 Szily A., *Istenségben öltözött ember*, Nagyszombat, 1678
Čaplovič 2207 Pázmány P., *Imádságos könyv*, Nagyszombat, 1689 (?)
Čaplovič 2436 Istvánfy, J., *Heylsame Andacht*, Nagyszombat, 1699
Čaplovič 2427 Balassi B., *Istenes éneki*, Nagyszombat, 1699
Čaplovič 2456 Canisius Petrus, *Catechismus Latino-Ungaricus*, Nagyszombat, 1700
Čaplovič 2460 *Érdemes ligeteknek*, Nagyszombat, 1700

9. AZ EPERJESI SCHOLTZ-NYOMDA 1656–1658

Thomas Scholtz, nyomdatulajdonos és nyomdász, 1656–1658

I. ILLUSZTRÁCIÓ –

II. CÍMLAPKERET – KERETDÍSZ
1. Arabeszkmotívumokból összeállított keretléc (20×43) – RMK II 914, címlap Eperjes, 1658
2. Arabeszkmotívumokból összeállított keretléc (20×140) – RMK II 914 címlap Eperjes, 1658
3. Arabeszkmotívumokból összeállított keretléc (20×72) – RMK II 914, címlap Eperjes, 1658
4. Arabeszkmotívumokból összeállított keretléc (20×140) – RMK II 914, címlap Eperjes, 1658

III. NYOMDÁSZJEGY – CÍMER – EMBLÉMA –

IV. FEJLÉC – ZÁRÓDÍSZ –

V. ÁBRA – TÉRKÉP –

VI. INICIÁLÉ
1. Keretezett, sötét hátterű iniciálé. Csak L betű (16×15) – RMK II 848 Eperjes, 1656

VII. HANGJEGY –

VIII. NYOMDAI CIFRA
1. = Nyomdai cifrák, 96. Eperjes, 1656
2. = Nyomdai cifrák, 100. Eperjes, 1658
3. = Nyomdai cifrák, 99. Eperjes, 1658

IX. BETŰ
1A 98 (szövegminta: RMK II 848)
Eperjes, 1656–1658
2A 86 (szövegminta: RMK II 848)
Eperjes, 1656
3A 12/14 mm
Eperjes, 1658

A DÍSZEKET TARTALMAZÓ KÖNYVEK JEGYZÉKE AZ EPERJESI SCHOLTZ-NYOMDA ILLUSZTRÁLT KIADVÁNYAI

RMK II 848 Horvát, A., *Disputatio... A. Braxatoris*, Eperjes, 1656
RMK II 914 *Dissertatio jucunda de materia prima...*, [Eperjes], 1658

10. NÁDASDY FERENC NYOMDÁJA 1666–1672

Nádasdy (III) Ferenc gróf, országbíró, nyomdatulajdonos,
Bécs, 1666–1667 (?)
Pottendorf, 1667–1669
Lorettom, 1670–1672
Hieronymus Verdussen nyomdász, 1666–1669
Johann Baptist Hacque nyomdász, 1667
David Krausz nyomdász, 166//1669–1672

I. ILLUSZTRÁCIÓ
1. Feszület előtt imádkozó szent (62×45) – SZTRIPSZKY I 2059/266 (211), RMK I 1090
Pottendorf, 1668–1669
A Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozó 39. szentkép változata.
2. Imádkozó Jézus (58×46) – SZTRIPSZKY I 2059/266 [ ]$_{8b}$, RMK I 1090, [ ]$_{8b}$
Pottendorf, 1668–1669
A Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozó 3. szentkép változata.
3. Útonjárók vagy Tóbiás és az angyal (56×46) – SZTRIPSZKY I 2059/266 (261), RMK I 1090, (261)
Pottendorf, 1668–1669
A Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozó 7. szentkép változata.
4. Az imádkozó Dávid király (55×46) – SZTRIPSZKY I 2059/266 (222), RMK I 1090, (222)
Pottendorf, 1668–1669
A Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozó 6. szentkép változata.
5. Sugárzó kehely ostyával, aláírása: PANIS VIVUS ET VITALIS (55×46) – SZTRIPSZKY I 2059/266 (35), (178), RMK III 2358, Ss$_{4b}$, RMK III 235$_{8a}$, Ss$_{4b}$, RMK III 235$_{8b}$, Ss$_{4b}$
Pottendorf, 1668–1669
A Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozó 12. szentkép változata.
Verdussen már korábban, Owen *Epigrammata* című nyomtatványában is lemásolta:
[Bécs?], 1666
6. Szűz Mária a gyermek Jézussal, a kép alján felhők, mögöttük holdsarló (51×45) – SZTRIPSZKY I 2059/266 (145), RMK I 1092, (145)
Pottendorf, 1668–1669
A Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozó 16. szentkép változata.
7. Golgota-jelenet, a kereszt alatt Szűz Mária és János apostol (62×48) – SZTRIPSZKY I 2059/266 (38), RMK I 1092, (38)
Pottendorf, 1668–1669
A Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozó 15. szentkép változata.
8. Jézus, kínzatásának eszközeivel (54×45) – SZTRIPSZKY I 2059/266 (203), RMK I 1092, (203)
Pottendorf, 1668–1669
A Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomdafelszereléséhez tartozó 31. szentkép változata.

II. CÍMLAP – CÍMLAPKERET –

III. NYOMDÁSZJEGY – CÍMER – EMBLÉMA
1. Verdussen (és Hacque?) nyomdászjelvénye: oválisban elhelyezett fogas léc, amelyet elhőből kinyúló kéz forgat. Felirata: INGENIO ET VIRIB. Az ovális volutákban végződő, profilból ábrázolt angyalok keretezik (60×50). Felső részén repedés.
– RMK III 2441, címlap
Pottendorf, 1668
Verdussen már más nyomtatványában is használta (Owen, *Epigrammata*):
[Bécs?], 1666
J. B. Hacque bécsi nyomdász év megjelölése nélküli nyomtatványában használta (Articuli juris thavernacularis):
Bécs, é. n.
2. Szelepcsényi György bíboros, esztergomi érsek címere a *Rituale Strigoniense* című könyvben (95×76) – RMK III 2358b (***)$_{2b}$
[Bécs?], 1666
3. Széchenyi György győri püspök címere a *Rituale Jaurinense* című könyvben (90×56) – RMK III 2358 (***)$_{2b}$
[Bécs?], 1666
4. Pállfy Tamás egri püspök címere a *Rituale Agriense* című könyvben (90×56) – RMK III 2358a (***)$_{2b}$
[Bécs?], 1666

IV. FEJLÉC – ZÁRÓDÍSZ

1. Volutás íven kétoldalt bojtok, középen gyümölcsök és virágok függnek (22×32) – RMK III 2358, Ss_{4a}, III 2358a, Ss_{4a}, III 2358b, Ss_{4a}
[Bécs?],1666
Verdussen már más nyomtatványában is használta (Owen, *Epigrammata*):
[Bécs?], 1666
2. Felhőben, kerubfejek között elhelyezett sugárzó IHS-szimbólum, téglalap alakú keretben (30×48) – RMK II 1109, A_{1b}, RMK I 1069b, címlap, M_{4a}, RMK I 1092, címlap, M_{4a}, *Esparza*, (1668) címlap
[Bécs? Pottendorf?] 1667
Pottendorf, 1668–1669
3. Angyalfej, kiterjesztett szárnyakkal (20×56) – RMK II 1109 (61), RMK I 1069b, (177), RMK I 1092, (177)
[Bécs? Pottendorf?] 1667
Pottendorf 1668–1669
Verdussen már más nyomtatványában is használta (Owen, *Epigrammata*):
[Bécs?], 1666
4. Szörnyfejet és kétoldalt bőségszarukat ábrázoló téglalap alakú dísz (12×56) – Esparza, (1668), A_{1a}
[Bécs], 1668
Pottendorf, 1668
5. Három virágszálból összekötözött csokor (31×37) – RMK I 1069b (1668), (210), I 1092 (1669), 210), Esparza, (1668), Bb_{2a}
[Bécs], 1666
Pottendorf, 1668–1669
Verdussen már más nyomtatványában is használta (Owen, *Epigrammata*):
[Bécs?], 1666
6. Csillag alakú virágokból és páfránylevélből kötött csokor (35×42) – RMK I 1092 (34), RMK I 1069b (34), Esparza (1668), xxx_{4b}
[Bécs] 1666
Pottendorf, 1668–1669
Verdussen már más nyomtatványában is használta (Owen, *Epigrammata*):
[Bécs?], 1666
7. Dézsában narancsfa (35×35) – RMK II 1109 (29), RMK III 2440, A ív előtti verzo és címlap
[Bécs], 1666
[Bécs? Pottendorf?] 1667
Pottendorf, 1668
Verdussen már más nyomtatványában is használta (Owen, *Epigrammata*):
[Bécs?], 1666
8. Arabeszkes záródísz (45×51) – RMK III 2397 (39), (70), (91), (106), (139), (159), RMK III 2440, E_{4b}
Pottendorf, 1668
9. Apró IHS-szimbólum kereszttel és három nyillal (10×10) – RMK II 1295b, címlap
Lorettom, 1672
10. Gyümölcsökből és volutákból álló koszorúban IHS-betűk (27×35) – Esparza (Bécs 1667), Esparza (Pottendorf 1668)
Bécs, 1667
Pottendorf, 1668
11. Kiterjesztett szárnyú angyal, SOLI DEO HONOR ET GLORIA feliratú táblával (48×62) – RMK III 2397 (85), (120), (152) (M_{7a})
[Bécs? Pottendorf?], 1667
Verdussen már 1666-ban más nyomtatványában is használta (Owen, *Epigrammata*):
[Bécs?], 1666
12. Sematikus levél díszítésű szív alakú záródísz (54×45) – RMK III 2397 (65), (95), (101), (177)
[Bécs? Pottendorf], 1667
13. Dús levelek, liliomok és gránátalma között talapzaton Merkúr-sisakos alak (30×67) – RMK II 1109 (106), RMK III 2397 (43), (67), (78), (162), (165)
[Bécs? Pottendorf], 1667
14. Nagyméretű, háromszöget bezáró csokor, középen rózsával, kétoldalt gyümölcsökkel és virágokkal, alul tulipánban végződik, szalaggal összefogva (50×60) – RMK II 1109 (99), (132), (155), RMK III 2397 (93), (113), (134)
[Bécs? Pottendorf], 1667
15. Háromszög alakú, voluták között levelekből és rózsából összeállított záródísz (30×62) – RMK III 2397 (37), (60), (72), (97), (149), (168)
[Bécs? Pottendorf], 1667
16. Háromszög alakú záródísz, stilizált indák között rózsával (28×70) – RMK III 2397 (45), (88), (99), (127)
[Bécs? Pottendorf], 1667

V. ÁBRA – TÉRKÉP

1. CONSANGUINITAS című rézmetszetű szemléltető ábra a házasságot kizáró rokoni fokokról. Szignált: „G.B.f" jelű ismeretlen metsző munkája (142×88) – RMK III 2441 (74)
Pottendorf, 1668

VI. INICIÁLÉ

1. Körkörös hátterű iniciálésorozat (30×30) – RMK III 2358, RMK III 2358a, RMK III 2358b, RMK II 1109
[Bécs?], 1666
[Bécs? Pottendorf], 1667
Verdussen már más nyomtatványában is használta (Owen, *Epigrammata*):
[Bécs?], 1666

2. Természethű, leveles hátterű iniciálésorozat (18×18) – RMK III 2397, RMK I 1069b, RMK I 1092
[Pottendorf], 1667–1669
3. Virágcserepet és vázát ábrázoló iniciálésorozat A és N betűs tagja (15×15) – RMK III 2440, RMK III 2441
Pottendorf, 1668
4. Sávozott, arabeszkes hátterű, kétszer keretezett iniciálésorozat A és E, I és S betűs tagja (23×23) – RMK Sztripszky I 2059/266, I 1092, RMK III 2358b, RMK III 2358, RMK III 2358a, RMK II 1109, RMK III 2397, RMK I 1108, RMK II 129_{5b}
[Bécs? Pottendorf?], 1666–1667
Pottendorf, 1668–1669
Lorettom, 1670–1672
Verdussen már más nyomtatványában is használta (Owen, *Epigrammata*):
[Bécs?], 1666
5. Lombard díszbetű. Csak N betű (16×16) – RMK II 1237a
Lorettom, 1670

VII. HANGJEGY –

VIII. NYOMDAI CIFRA
1. = Nyomdai cifrák, 85.
1666–1668
2. = Nyomdai cifrák, 148.
Lorettom, 1670
3. = Nyomdai cifrák, 86.
Lorettom, 1670–1672
4. = Nyomdai cifrák, 66.
Lorettom, 1670–1672
5. = Nyomdai cifrák, 75.
Bécs? Pottendorf?, 1666–1667
Pottendorf, 1668

IX. BETŰ
1A 14 mm (szövegminta: RMK III 2440)
[Bécs?], 1666
Pottendorf, 1668
2A 9 mm (szövegminta: RMK III 235_{8b})
[Bécs? Pottendorf?], 1666–1667
3A 6 mm
[Bécs? Pottendorf?], 1666–1667
Pottendorf 1668
4A 132 (szövegminta: RMK III 2358b)
[Bécs? Pottendorf?], 1666–1667
Pottendorf, 1668–1669
Lorettom, 1670–1672
5K 132 (szövegminta: RMK III 2358b)
[Bécs? Pottendorf?], 1666–1667
6A [118] 3,5 mm (szövegminta: RMK III 2440)
[Bécs? Pottendorf?], 1666–1667
Pottendorf, 1668–1669
7K 118 (szövegminta: RMK II 1109)
[Bécs? Pottendorf?], 1666–1667
8A 96 mm (szövegminta: RMK I 1092)
[Bécs? Pottendorf?], 1666–1667
Pottendorf, 1668–1669
9K [96] (szövegminta: RMK I 1092)
[Bécs? Pottendorf?], 1666–1667
Pottendorf, 1668–1669
10A 83 (2,5 mm) (szövegminta: RMK I 1092)
[Bécs? Pottendorf?], 1666–1667
Pottendorf, 1668–1669
11K 83 (szövegminta: RMK I 1069a és RMK I 1092)
[Bécs? Pottendorf?], 1666–1667
Pottendorf, 1668–1669
12A 70 (szövegminta: RMK II 1295b)
[Bécs? Pottendorf?], 1667
Lorettom, 1670–1672
13A 57 (szövegminta: Esparza, *De gratia*)
[Bécs? Pottendorf?], 1666–1667
Pottendorf, 1668
14K 57 (szövegminta: Esparza, *De gratia*)
[Bécs?], 1666
Pottendorf, 1668
15F 5 mm [130?] (szövegminta: RMK II 1237a)
Lorettom, 1670
16A 84 (szövegminta: RMK I 1108)
Lorettom, 1670–1672
17F 86 (szövegminta: RMK II 1237a)
Lorettom, 1670
18K 84 (szövegminta: RMK II 1108)
Lorettom, 1670–1672
19K 70 (szövegminta: RMK II 1295b
Lorettom, 1672
20A 12 mm (szövegminta: RMK II 1295b)
Lorettom, 1672

A DÍSZEKET TARTALMAZÓ KÖNYVEK JEGYZÉKE NÁDASDY FERENC NYOMDÁJÁNAK DÍSZÍTETT KIADVÁNYAI

RMK III 2358 *Rituale Jaurinense seu formula agendorum … authoritate Georgii Szechény episcopi Jauriensis recusum,* [Bécs?], 1666, apud Hieronymum Verdussen

RMK III 2358b* *Rituale Strigoniense seu formula agendorum… authoritate Georgii Szelepchény, archiepiscopi Strigoniensis recusum,* [Bécs?], 1666, apud Hieronymum Verdussen

RMK III 2358a* *Rituale Agriense seu formula agendorum … authoritate Thomae Palffi ab*

Erdeöd episcopi Agriensis recusum, [Bécs?], 1666, apud Hieronymum Verdussen

RMK III 2397 (Nádasdy Ferenc), *Mausoleum potentissimorum ac gloriosissimorum Regni apostolici Regum et primorum militantis Ungariae ducum. Vindicatis e mortuali pulvere reliquiis ad gratam apud posteros memoriam a IVsto &Vero patrIae DoLore eroCrVM*, [Pottendorf?], (1667) apud Hieronymum Verdussen

RMK II 1109 *Acta et decreta synodi dioecesanae Strigoniensis*, S. l. 1667 [Verdussen]

SZTRIPSZKY II 2700/ 248 *Synodi provincialis decreta… authoritate Georgii Szelepchény archiepiscopi Strigoniensis*, S.l. s. a. [Verdussen] = RMK II 1109 függeléke

RMK I 1058d* *Útitárs*, [3. kiad], [Pottendorf?, 1667, Verdussen] töredék = vö. ČAPLOVIČ 2023 (ott: Nagyszombat)

Esparza, M., *Quaestiones de incarnatione verbi divini*, Editio altera multis in locis emendata, Viennae Austriae, é. n., per Hieronymum Verdussen et Joann. Bapt. Hacque.

Esparza, M., *Quaestiones disputandae de angelis*, Viennae Austriae, 1667, per Hieronymum Verdussen et Joannem Bapt. Hacque

Esparza, M., *Quaestiones disputandae de Sacramentis in genere et in specie*, Pars posterior, Viennae Austriae, 1667, apud Hieronymum Verdussen et Joannem Bapt. Hacque

Esparza, M., *Quaestiones disputandae de Deo uno, et trino*, Viennae Austriae, 1668, per Hieronymum Verdussen et Joann. Bapt. Hacque

Esparza, M., *Quaestiones disputandae de sacramentis in genere et in specie*, Pars prior., Pottendorff, 1668, per Hieronymum Verdussen

Esparza, M., *Quaestiones disputandae actibus humanis*, Pottendorff, 1668, per Hieronymum Verdussen

Esparza, M., *Quaestiones disputandae de gratia*, Pottendorff, 1668, per Hieronymum Verdussen

Esparza, M., *Quaestiones de iustificatione impii*, Pottendorff, 1668, per Hieronymum Verdussen

Esparza, M., *Quaestiones de virtutibus theologicis*, Pottendorff, 1668, per Hieronymum Verdussen

Esparza, M., *Quaestiones de virtute justitiae*, Pottendorff, 1668, per Hieronymum Verdussen

Esparza, M., *Quaestiones disputandae de passionibus seu affectionibus*, Pottendorff, 1668, per Hieronymum Verdussen

RMK III 2440 *Articuli universorum statuum et ordinum inclyti Regni Hungariae… ad initium pacificatione Viennensi et Tractatu Situatorokiensi*, Pottendorff, 1668, per Hieronymum Verdussen

RMK III 2441 *Cynosura iuristarum loca decretalia et articulos*, Pottendorff, 1668, per Hieronymum Verdussen

SZTRIPSZKY I 2059/266 Kopcsányi M., *Keresztyén imádságos könyvecske*, Nyomtattatot Pottendorffban Hieronymus Verdussen által, 1668

RMK I 1092 Kopcsányi M., *Keresztyen imadsagos konyvechke*, Nyomtatta Pottendorffban Hieronymus Verdussen, 1669 (a fenti, 1668-as kiadás címlapkiadása)

RMK II 1237a* *Ursprung, End und Institut wie auch Satzung Privilegien und Indulgentzen…*, Gedruckt zu Loreta in Ungarn bey David Kraus, 1670

RMK I 1108 Stankovics J., *Rövid és somma-szerent-valo bizonyitása a' Lutherista és Calvinista purgatoriumanak*, Nyomtattatott Lauretumban David Krausz könyvnoymt-tato (így!) által, 1670

RMK II 1295b* Justinellus, Petrus, *Modus fructuose celebrandi missam*, Laureti apud Davidem Kraus, 1672

RMK II 1295b* *Decreta a Sacra Rit. Congregatione… a Dominico Bello excerpta*, Laureti apud Davidem Kraus, 1672

11. A POZSONYI GRÜNDER-NYOMDA 1669–1673

Gottfried Gründer nyomdatulajdonos, nyomdász, 1669–1673

Johann Gregor Zerweg nyomdász, 1671

I. ILLUSZTRÁCIÓ

1. Pozsony látképe a vártól a Mihály kapuig T. A. Thuránszky *Encomium Posonii* című művéhez. Fent angyalok tartják a Szent Koronát, felül a bal sarokban magyar címer, jobb sarokban Pozsony város címere. A korona körüli írásszalagok szövege: HÜLFF DEINEN VOLCKH HERR JESU CHRIST, valamint UND SEGNE WAß DEIN ERBSCHAFT. Szignálatlan rézmetszet (PATAKY, –) (132×118) – RMK II 1255, címlap előtt
   Pozsony, 1670
2. Lepellel letakart koporsót ábrázoló fametszet (52×90) – ČAPLOVIČ 410, [ ]$_{2b}$
   Pozsony, 1671
3. Johann Walther arcképe ovális keretben, lent középen címerével Titius D. *Miles Deo* című munkájához. Mauritius Lang műve (PATAKY, 168–169, nem említi Lang művei között).

A kép alatt metszett szöveg: DER WOHLGEBOHRNE HERR HERR JOHANN WALTHER RÖM: KAY: MAYTT. OBRISTER ÜBER EIN REGIMENT KÜRESIERER. AETATIS 76. Szignált rézmetszet: „Maurit. Lang sculp: 1672" (190×126) – RMK II 1314, címlappal szemközt
Pozsony, 1672

4. Koponyát és lábszárcsontokat ábrázoló fametszet (40×60) – RMK II 1314e, C_{2b}
Pozsony, 1672

II. CÍMLAPKERET – KERETDÍSZ –

III. NYOMDÁSZJEGY – CÍMER – EMBLÉMA

1. Babérkoszorúban ovális IHS-embléma LAUDABILE NOMEN DOMINI körirattal (33×33) – RMK I 1124, utolsó lap
Pozsony, 1671
2. Habsburg birodalmi címer: kétfejű sas, karmával kardot és országalmát tart, középen az egyesített magyar, cseh stb. címer (78×75) – ČAPLOVIČ 419, címlap
Pozsony, 1672

IV. FEJLÉC – ZÁRÓDÍSZ

1. Háromszög alakú záródísz, szörnyalakokkal és virágtölcsérekkel (35×67) – RMK II 1217 [ ]$_{4b}$, RMK II 1285
Pozsony, 1669–1671
2. Keskeny talpú gyümölcsöstál (21×30) – RMK II 1213 [ ]$_{4a}$, RMK II 1209 [ ]$_{4a}$, RMK II 1220, utolsó l., RMK II 1286)$_{5a}$
Pozsony, 1669–1671
3. Lábakon álló, öblös gyümölcsöstál (32×34) – ČAPLOVIČ 373, [ ]$_{1a}$, RMK II 1211, B_{2b}, ČAPLOVIČ 371, utolsó l., RMK II 1248, E_{4a}, RMK II 1286,(51)
Pozsony, 1669–1671
4. Széles talpú, sávozott mintájú tál, virágokkal és levelekkel (30×35) – ČAPLOVIČ 380, [ ]$_{4b}$
Pozsony, 1669
5. Fejléc középen szörnyfejekkel és leveles indákkal (25×104) – RMK II 1208, A_{2a}
Pozsony, 1669
6. Nagyméretű, elnagyolt kidolgozású fonadékos záródísz, fent kissé sérült (51×90) – RMK II 1249, [ ]$_{2b}$
Pozsony, 1670
7. Leveles ágak bogyókkal, pánttal összefogva (16×36) – RMK II 1246 [ ]$_{4b}$, RMK II 1255, A_{4b}
Pozsony, 1670
8. Négyíves karéj közepén sávozott mintával, sarkain három-három levéllel (23×32) – RMK II 1248, címlap, RMK II 1286, A_{4a}, RMK II 1287, utolsó lap
Pozsony, 1670–1671
9. Angyalfej kiterjesztett szárnyakkal és füzérekkel (27×36) – RMK II 1286,)$_{4b}$
Pozsony, 1671
10. Háromszög alakban elhelyezett dúslevelű virágcsokor (45×50) – RMK II 1286,)$_{6b}$
Pozsony, 1671
11. Nagyméretű, füzérekkel díszített korsóban négyszögletes alakban elhelyezett dús virágcsokor (68×87) – RMK II 1285, A_{4a}
Pozsony, 1671
12. Kisméretű fejléc, sávozott indákkal és levelekkel, középen kétfejű sassal (20×55) – RMK II 1286,)$_{2a}$, RMK II 1313, A_{1a}. Nagyobb párja: 16. dísz
Pozsony, 1671
13. Nagyméretű, naturálisan kidolgozott rózsa (40×52) – RMK II 1286, a_{4b}
Pozsony, 1671
14. Koszorút tartó, repülő angyalok (25×68) – RMK II 1286, címlap, ČAPLOVIČ 410, [ ]$_{2b}$
Pozsony, 1671
15. Virágszál, levelekkel (27×18) – RMK II 1286, a_{2b}
Pozsony, 1671
16. Nagyméretű fejléc, sávozott indákkal és levelekkel, középen kétfejű sassal (25×112). Kisebb párja a 12. dísz – ČAPLOVIČ 419, [ ] $_{2a}$
Pozsony, 1672
17. Nagyméretű virágos záródísz ((85×115) – RMK II 1325, I. kötet, (354)
Pozsony, 1673

V. ÁBRA – TÉRKÉP –

VI. INICIÁLÉ

1. Iniciálésorozat ószövetségi jelenetekkel. Néha a betű megfelel a bibliai alak nevének kezdőbetűjének (32×32) – RMK II 1209, RMK II 1217, RMK II 1249, RMK II 1285, RMK II 1313, stb
Pozsony, 1669–1672–[1673]
2. Stilizált virágdíszes, sávozott iniciálé. Csak A betű (25×25) – RMK II 1209
Pozsony, 1669
3. Fraktúr díszbetű (lombard) (20×20) – ČAPLOVIČ 373
Pozsony, 1669–1671
4. Fraktúr díszbetű (lombard) (17×17) – ČAPLOVIČ 373
Pozsony, 1669–1670
5. Fraktúr díszbetű (lombard) (29×29) – ČAPLOVIČ 397
Pozsony, 1670
6. Fraktúr díszbetű (lombard). Csak I betű (26×26) – ČAPLOVIČ 397
Pozsony, 1670

7. Fraktúr díszbetű (lombard) (21×21)
– RMK II 1314e*
Pozsony, 1671–1672
8. Sűrű levéldíszes iniciálé. Csak L betű (20×20)
– RMK II 1313
Pozsony, 1672
9. Finom vonalú, stilizált levéldíszes iniciálé.
Csak A betű (19×19) – RMK II 1313
Pozsony, 1672
10. Iniciálé stilizált levelekkel. Csak P betű (30×30)
– RMK II 1325
Pozsony, 1673

VII. HANGJEGY
1. Szedett, öntött hangjegyek – ČAPLOVIČ 376,
Corollarium a III. Voc., II. Violin. Alto
Pozsony, 1669

VIII. NYOMDAI CIFRA
1. = Nyomdai cifrák, 110.
Pozsony, 1669–1673
2. = Nyomdai cifrák, 111.
Pozsony, 1669–1673
3. A 4. cifra tükörképe = Nyomdai cifrák, 112.
Pozsony, 1669–1673
4. A 3. cifra tükörképe = Nyomdai cifrák, 113.
Pozsony, 1669–1673
5. = Nyomdai cifrák, 114.
Pozsony, 1669–1673
6. = Nyomdai cifrák, 115.
Pozsony, 1669–1673
7. = Nyomdai cifrák, 116.
Pozsony, 1669–1673
8. = Nyomdai cifrák, 117.
Pozsony, 1669–1673
9. = Nyomdai cifrák, 118.
Pozsony, 1669
10. = Nyomdai cifrák, 127.
Pozsony, 1672–1673

IX. BETŰ
1A 13
Pozsony, 1669–1672
2F 13
Pozsony, 1669–1671
3A 9
Pozsony, 1669–1673
4A 6 (szövegminta: RMK II 1216)
Pozsony, 1669–1672
5F 150
Pozsony, 1669–1671
6F 132 (szövegminta: ČAPLOVIČ 374)
Pozsony, 1669–1671
7A 116 (szövegminta: RMK II 1209)
Pozsony, 1669–1673
8F 112 (szövegminta: ČAPLOVIČ 381)
Pozsony, 1669–1671
9F 100 (szövegminta: ČAPLOVIČ 373)
Pozsony, 1669–1671
10K 100 (szövegminta: ČAPLOVIČ 397)
Pozsony, 1669–1673
11A 97 (szövegminta: RMK II 1218)
Pozsony, 1669–1672
12A 85 (szövegminta: RMK I 1124)
Pozsony, 1669–1673
13F 84 (szövegminta: RMK II 1248)
Pozsony, 1669–1671
14G 5 (fabetűk, egyedüli előfordulásuk:
RMK II 1247)
Pozsony, 1670
15K 85 (szövegminta: RMK II 1286)
Pozsony, 1670–1672
16A 8
Pozsony, 1671–1672
17A 18 fabetűk
Pozsony, 1672
18K 8 (szövegminta: RMK II 1325)
Pozsony, 1673

A DÍSZEKET TARTALMAZÓ KÖNYVEK JEGYZÉKE
A POZSONYI GRÜNDER-NYOMDA ILLUSZTRÁLT KIADVÁNYAI

RMK I 1124 Pázmány P., *Bizonyos okok*, Pozsony, 1671
RMK II 1208 Artzt, J., *Applausus publ.*, Pozsony, [1669]
RMK II 1209 Büringer, J., *Propompticum* Pozsony 1669
RMK II 1211 *Carmina gratulatoria*, Pozsony, 1669
RMK II 1213 *Honor votivus*, Pozsony, 1669
RMK II 1216 Thomas, E., *Cupressus*, Pozsony, [1669]
RMK II 1217 Thomas, E., *Religio qua talis*, Pozsony, 1669
RMK II 1220 Thuránszky, T. A., *Gratulatio*, Pozsony, 1669
RMK II 1246 Artzt, J., *De revelatione*, Pozsony, 1670
RMK II 1248 Büringer, J., *Nomenclator*, Pozsony, 1670
RMK II 1249 *Hymenaei, quos…*, Pozsony, [1670]
RMK II 1255 Thuránszky, T. A., *Encomium Posonii*, Pozsony, 1670
RMK II 1285 Jaros, I., *Tabella axiom*, Pozsony, 1671
RMK II 1286 Podhoransky, D., *Speculum vitae*, Pozsony, 1671

RMK II 1287 Titius, D., *Calix in manu*, Pozsony, 1671
RMK II 1313 Kéry, J., *Martis turcici*. Pozsony, 1672
RMK II 1314 Titius, D., *Miles Deo*, Pozsony, [1672]
RMK II 1314e* Titius, D., *Trost-und Mitleidens-Schreiben*, Pozsony, [1672]
RMK II 1325 Kéry, J., *Unviersae philos*, Tom. 1–3, Pozsony, 1673, Gründer (részben)
ČAPLOVIČ 371 *Carmina gratulatoria... J. Büringerus*, Pozsony, 1669
ČAPLOVIČ 373 *Ehe-Verbündniss...*, *M. Armbruster*, Pozsony, 1669
ČAPLOVIČ 374 Führsteini, J. A., *Thalassio*, Pozsony, 1669,
ČAPLOVIČ 376 Kusser, J., *Altus*, Pozsony, 1669
ČAPLOVIČ 380 Reiser, F. A., *Vale viro*, Pozsony, 1669
ČAPLOVIČ 381 Segner, J., *Hymensw-Feur*, Pozsony, 1669
ČAPLOVIČ 397 Jaros, I., *Encomium... J. G. Schiltpacher*, Pozsony, 1670
ČAPLOVIČ 410 Kastemacher, J., *Leychen-Lyrik*, Pozsony, 1671
ČAPLOVIČ 419 I. Lipót, *Instructio*, Pozsony, 1672

A POZSONYI ZERWEG-NYOMDA 1675–1678

Johann Gregor Zerweg nyomdatulajdonos, nyomdász, fametsző, 1675–1678

I. ILLUSZTRÁCIÓ

1. Golgota, a kereszt alatt Szűz Mária és Szent János apostol (95×70) – RMK II 1375, címlap
   Pozsony, 1675
   Korábban a nagyszombati akadémiai/egyetemi nyomdában (lásd ott 491. illusztráció):
   Nagyszombat, 1674
2. A Szent családot ábrázoló rézmetszet a *Liliom kertecske* című imádságoskönyvhöz (PATAKY, 256) (38×52) – RMK I 1186, (83)
   Pozsony, 1675
3. Szűz Máriát Jézus halotti leplével és két apostolt ábrázoló rézmetszet a *Liliom kertecske* című imádságoskönyvhöz (PATAKY, 256) (48×112) – RMK I 1186, (528)
   Pozsony, 1675
   Jelenleg lappang, nem található az unikum példányban.
4. Szent Ferencet stigmákkal ábrázoló rézmetszet a *Liliom kertecske* című imádságoskönyvhöz (PATAKY, 256) (88×55) – RMK I 1186, [ ]$_{3a}$, (334)
   Pozsony, 1675
   A 334. lap jelenleg lappang, nem található az unikum példányban.
5–12. Nyolctagú fametszetű szentképsorozat Szent Antal életéről. A nagyszombati 1662. és 1675. évi kiadás rézmetszetű képeinek fametszetű utánmetszése. Az 1662-es kiadás kilenc képből állt, ehhez képest itt hiányzik az a kép, amely az álló Szent Antalt ábrázolja, liliomszállal a kezében. Az 1675. nagyszombati kiadással a pozsonyi fametszetek csak részben egyeznek, mert közülük kettő az eredeti nagyszombati 1662-es kiadás metszetének tükörképe. Lehetséges, hogy a fametszetű képek készítője a pozsonyi nyomdász, J. G. Zerweg volt, aki korábban a nagyszombati akadémiai nyomdában dolgozott. A pozsonyi Zerweg-nyomda 1677. és 1678. évi kiadásai közül az utóbbi csak címlapkiadás (71×48) – RMK II 1412, és címlapkiadása
   Pozsony, 1677–1678
5. Szent Antal angyalokkal – A_{4a}
   A nagyszombati akadémiai nyomda illusztrációjának fametszetű utánmetszése (lásd ott 238. és 247. illusztráció):
   Nagyszombat, 1662–1675
6. Szent Antal emberekkel és állatokkal – (19)
   A nagyszombati akadémiai nyomda illusztrációjának fametszetű utánmetszése (lásd ott 239. illusztráció):
   Nagyszombat, 1662
7. Szent Antal prédikál – (28)
   A nagyszombati akadémiai nyomda illusztrációjának fametszetű utánmetszése (lásd ott 240. illusztráció):
   Nagyszombat, 1662
8. Szent Antal fogolynak prédikál – (33)
   A nagyszombati akadémiai nyomda illusztrációjának fametszetű utánmetszése (lásd ott 241. és 250. illusztráció):
   Nagyszombat, 1662–1675
9. Szent Antal a halaknak prédikál – (38)
   A nagyszombati akadémiai nyomda illusztrációjának fametszetű utánmetszése (lásd ott 242. és 251. illusztráció):
   Nagyszombat, 1662–1675
10. Szent Antal és a kis Jézus – (43), (65)
    A nagyszombati akadémiai nyomda illusztrációjának fametszetű utánmetszése (lásd ott 246. illusztráció):
    Nagyszombat, 1662
11. Szent Antal hajóról prédikál a halaknak – (48)
    A nagyszombati akadémiai nyomda illusztrációjának fametszetű utánmetszése (lásd ott 244. és 252. illusztráció):
    Nagyszombat, 1662–1675

12. Szent Antal liliommal és Szűz Mária holdsarlóban – (55)
A nagyszombati akadémiai nyomda illusztrációjának fametszetű utánmetszése (lásd ott 245. illusztráció): Nagyszombat, 1662
13. Ovális keretben Szűz Mária és a kis Jézus, fametszet (75×58) – RMK II 1412, (164), és címlapváltozata
Pozsony, 1677–1678

II. CÍMLAPKERET – KERETDÍSZ –

III. NYOMDÁSZJEGY – CÍMER – EMBLÉMA
1. Habsburg birodalmi címer kétfejű sassal, belső címer: Magyarország, Csehország egyesített címere (80×75) – RMK II 1388
Pozsony, 1676

IV. FEJLÉC – ZÁRÓDÍSZ
1. Repülő angyal, kezében babérkoszorúval és pálmaággal, derekán bojtokkal (52×50) – RMK I 1186, D_{4a}, RMK I 1218, (145)
Pozsony, 1675–1677
2. Záródísz sávozott, stilizált virágokkal (36×70) – RMK II 1375, (XXXXVI), (LXVIII), RMK I 1218, (11)
Pozsony, 1675–1677
3. Alacsony vázában nagyméretű, természethű virágszál levelekkel és apróbb virágokkal (55×38) – RMK II 1375, (LI), RMK I 1218, (226)
Pozsony, 1675–1677
4. Olaszkorsóban stilizált margarétacsokor (32×25) – RMK I 1186, Z_{6a}, RMK I 1218, (16), RMK II 1413, címlap
Pozsony, 1675–1677
5. Elnagyolt rajzú Luther-rózsa (15×15) – RMK I 1186, C_{2b}, RMK II 1375,)$_{1b}$
Pozsony, 1675
6. Hullámzó vonalakból és szembeforduló körívekből álló hosszúkás záródísz, nagyobbik változat (20×73) – RMK II 1375, (XXXXIV), (LI), és utolsó lap, RMK II 1388, O_{1b}
Pozsony, 1675–1676
7. Háromszöget formázó záródísz, pontozott levelekkel és stilizált virágokkal (40×68) – RMK II 1387, (14), RMK II 1388, A_{1b}, O_{2b}, RMK II 1428/a, [ ]$_{2b}$
Pozsony, 1676–1678
8. Repülő angyal (33×36) – RMK II 1412, (18)
Pozsony, 1677
9. Angyalfej, kiterjesztett szárnnyal (29×35) – RMK II 1412, (27), (116), (133), (163)
Pozsony, 1677
10. Hullámzó vonalakból és szembeforduló körívekből álló hosszúkás záródísz, kisebb változat (16×45) – RMK I 1218, (582), RMK II 1428/a, (67)
Pozsony, 1677–1678

V. ÁBRA – TÉRKÉP
1. Szent Anna rózsafüzére (97×37) – RMK I 1186, [ ]$_{4a}$
Pozsony, 1675
2–8. Rézmetszetű ábrák J. L. Gössinger *Pixnmeisterey* című, a puskaművességről szóló német nyelvű kézikönyvéhez – Čaplovič 436
Pozsony, 1678
A rézmetszetű ábrák mindegyikére rámetszve, hogy a kötet melyik leveléhez (fol.) tartozik.
2. Fig. 1. Cap. 2. fol. 6. et 3. fol. 13. (60×174) – a 6. lap után
3. Fig. 2. Cap. 2. et 3. fol. 13 (40×190) – a 12. lap után
4. Fig. 3. Cap. 6. Fol. 22 (85×42) – a 22. lap után
5. Fig. 4. Cap. 8. fol. 28 (50×100) – a 28. lap után
6. Fig. 5. Cap. 10. fol. 88 (86×45) – a 88. lap után
7. Fig. 1. Pars 3. cap. 1. fol. 121 (122×65) – a 120. lap után
8. [Fig. jelzés nélkül] Cap. 10. fol. 136 (90×80) – a 136. lap után

VI. INICIÁLÉ
1. Stilizált növényeket, bőségszarut, mesés állatot ábrázoló nagyméretű iniciálésorozat (46×46) – RMK II 1375
Pozsony, 1675
2. Leveles virágszálat ábrázoló iniciálé. Csak F betű (35×30) – RMK II 1375
Pozsony, 1675
3. Körkörös díszítésű, nagyméretű iniciálé. Csak N betű (40×38) – RMK II 1388
Pozsony, 1676
4. Dús levelek között köpenyes férfialakot ábrázoló iniciálé. Csak N betű (32×31) – RMK II 1388
Pozsony, 1676
5. Stilizált, sávozott leveleket és virágot ábrázoló iniciálésorozat, fésűs motívummal (28×25) – RMK II 1388
Pozsony, 1676
6. Fraktúr díszbetű (lombard). Csak M betű (20×20) – RMK II 1428/a
Pozsony, 1678
7. Fraktúr díszbetű (lombard) (16×16) – RMK II 1428/a
Pozsony, 1678

8. Fraktúr díszbetű (lombard) (11×11)
– RMK II 1428/a
Pozsony, 1678

VII. HANGJEGY –

VIII. NYOMDAI CIFRA
1. (A 2. cifra tükörképe) = Nyomdai cifrák, 131.
Pozsony, 1675–1677
2. (Az 1. cifra tükörképe) = Nyomdai cifrák, 132.
Pozsony, 1675–1677
3. = Nyomdai cifrák, 123.
Pozsony, 1675–1678
4. = Nyomdai cifrák, 130.
Pozsony, 1675–1677–
5. = Nyomdai cifrák, 77.
Pozsony, 1675
6. = Nyomdai cifrák, 117.
Pozsony, 1677–1678
7. = Nyomdai cifrák, 135.
8. = Nyomdai cifrák, 136.

IX. BETŰ
1A 15 mm
Pozsony, 1675–1676
2A 11 mm
Pozsony, 1675–1676
3A 8 mm
Pozsony, 1675,
4A 7 mm (egyetlen előfordulásuk:
RMK II 1375)
Pozsony, 1675
Fából metszett verzálisok és kisbetűk.
5A 5/6 mm (egyetlen előfordulásuk: RMK II 1375)
Pozsony, 1675
Fából metszett betűk.
6A 132 (szövegminta: RMK I 1218)
Pozsony, 1675–1678
7A 89 (szövegminta: RMK I 1218)
Pozsony, 1675–1678
8K 89 (szövegminta: RMK I 1218)
Pozsony, 1675–1678
9F 14 mm (szövegminta: ČAPLOVIČ 436)
Pozsony, 1678
10F [132] (szövegminta: ČAPLOVIČ 436)
Pozsony, 1678
11F 89 (szövegminta: ČAPLOVIČ 436)
Pozsony, 1678

A DÍSZEKET TARTALMAZÓ KÖNYVEK JEGYZÉKE
A POZSONYI ZERWEG-NYOMDA ILLUSZTRÁLT KIADVÁNYAI

RMK I 1186 *Liliom kertecske*, Pozsony, 1675
RMK I 1218 Senquicky P., *Szent Bonaventura*, Pozsony, 1677
RMK II 1375 *Speculum passionis*, Pozsony, 1675
RMK II 1387 Kéry, J., *Georgii Szelepcsényi…*, Pozsony, 1676
RMK II 1388 *Vectigal regium*, Pozsony, 1676
RMK II 1412 *Officium cum brevi… S. Antonii Paduani recusum*, Posonii, 1677 és címlapkiadása 1678-ból
RMK II 1413 *Officium omnium sanctorum*, Pozsony, 1677
ČAPLOVIČ 436 Gössinger, J. L., *Pixnmeisterey*, Pressburg, 1678

A XVII. SZÁZADI CIFRÁK ÁTTEKINTÉSE ÉS LEÍRÁSA IDŐRENDBEN, ELSŐ MEGJELENÉSÜK ÉVÉVEL ÉS A NYOMDAHELYEKKEL NYUGAT- ÉS ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI NYOMDÁK

1. Petrezselyemlevél
   1601 – Nagyszombat
2. Két vonal között fekvő S alakú minta
   1601– Nagyszombat, Pozsony
3. Hosszúkás Aldus-levél
   1601 – Nagyszombat
4. Hosszúkás Aldus-levél, visszahajló szárral
   1601 – Nagyszombat, Bártfa, Trencsén, Zsolna
5. Széthajló leveleken háromszirmú virág
   1601 – Sárvár, Keresztúr, Csepreg
6. Arabeszkminta, balra hajló ívvel, a 7. cifra tükörképe
   1601 – Bártfa, Pozsony, Nagyszombat, Németújvár, Pápa, Tejfalu, Somorja, Kőszeg, Trencsén, Zsolna
7. Arabeszkminta, jobbra hajló ívvel, a 6. cifra tükörképe
   1601 – Bártfa, Pozsony, Nagyszombat, Németújvár, Pápa, Tejfalu, Somorja, Kőszeg, Trencsén, Zsolna
8. Félköríves arabeszkminta, a 9. cifra tükörképe
   1601 – Bártfa, Pozsony, Nagyszombat, Németújvár, Pápa, Tejfalu, Somorja, Kőszeg, Trencsén, Zsolna
9. Félköríves arabeszkminta, a 8. cifra tükörképe
   1601 – Bártfa, Pozsony, Nagyszombat, Németújvár, Pápa, Tejfalu, Somorja, Kőszeg, Trencsén, Zsolna
10. Arabeszkes levélminta, a 11. cifra tükörképe
    1601 – Bártfa, Pozsony, Nagyszombat, Németújvár, Pápa, Tejfalu, Somorja, Kőszeg, Trencsén, Zsolna
11. Arabeszkes levélminta, a 10. cifra tükörképe
    1601 – Bártfa, Pozsony, Nagyszombat, Németújvár, Pápa, Tejfalu, Somorja, Kőszeg, Trencsén, Zsolna
12. Három vonal között karika, baloldalt
    1601 – Bártfa
13. Sarokelem a 12. cifrához
    1601 – Bártfa
14. Széthajló, egymást keresztező levelek felett virág
    1601 – Bártfa
15. Hatágú csillag
    1601 – Bártfa, Pozsony, Nagyszombat
16. Két vonal között stilizált virág
    1601 – Bártfa
17. Apró Aldus-levél
    1602 – Bártfa
18. Sarló alakú arabeszkminta, a 19. cifra tükörképe
    1609 – Pozsony, Nagyszombat, Trencsén, Zsolna
19. Sarló alakú arabeszkminta, a 18. cifra tükörképe
    1609 – Pozsony, Nagyszombat, Trencsén, Zsolna
20. Háromszirmú virág
    1609 – Pozsony, Nagyszombat, Bártfa
21. Egymásba kapcsolódó karikák
    1609 – Pozsony, Nagyszombat, Németújvár, Pápa, Tejfalu, Somorja, Kőszeg
22. Kisméretű Aldus-levél, szárából kinövő indákkal
    1610 – Pozsony, Nagyszombat
23. Apró petrezselyemlevél
    1610 – Bártfa, Pozsony, Trencsén, Zsolna, Nagyszombat
24. Apró, nyolcágú csillag
    1610 – Pozsony, Nagyszombat
25. Jobbra mutató kéz
    1613 – Pozsony, Nagyszombat
26. Balra hajló, álló petrezselyemlevél
    1613 – Pozsony, Nagyszombat
27. Nagyméretű makk
    1613 – Pozsony, Nagyszombat, Keresztúr, Csepreg
28. Apró makk
    1616 – Pozsony, Nagyszombat
29. Egymásba fonódó arabeszkminták
    1616 – Pozsony, Nagyszombat
30. Közepes méretű makk
    1616 – Pozsony, Nagyszombat
31. Háromlevelű lóhere
    1616 – Pozsony, Nagyszombat
32. Apró, ötszirmú virág, szár nélkül
    1616 – Pozsony, Nagyszombat
33. Háromszirmú virág
    1617 – Keresztúr, Csepreg, Trencsén, Zsolna
34. Szimmetrikus körívekből álló arabeszkminta
    1617 – Keresztúr, Csepreg

35. Jobbra hajló inda, a 36. cifra tükörképe
1617 – Németújvár, Pápa, Tejfalu, Somorja, Kőszeg, Bártfa
36. Balra hajló inda, a 35. cifra tükörképe
1617 – Németújvár, Pápa, Tejfalu, Somorja, Kőszeg, Bártfa
37. Két ív között felhajló szárak
1617 – Németújvár, Pápa, Tejfalu, Somorja, Kőszeg, Bártfa
38. Két felfelé nyitott ív fölött apró korona
1617 – Németújvár, Pápa, Tejfalu, Somorja, Kőszeg, Bártfa, Nagyszombat
39. Balra hajló csigavonal
1617 – Németújvár, Pápa, Tejfalu, Somorja, Kőszeg
40. Jobbra hajló csigavonal
1617 – Németújvár, Pápa, Tejfalu, Somorja, Kőszeg
41. Balra hajló apró virágszálon keresztben fekvő levél
1617 – Németújvár, Pápa, Tejfalu, Somorja, Kőszeg
42. Jobbra hajló apró virágszálon keresztben fekvő levél
1617 – Németújvár, Pápa, Tejfalu, Somorja, Kőszeg
43. Balra forduló kettős ív, középen kis körben zárul
1617 – Németújvár, Pápa, Tejfalu, Somorja, Kőszeg
44. Két ív felül összefonódva, felül háromszirmú levéllel záródik
1620 – Bártfa, Pozsony, Nagyszombat
45. Stilizált virág, kétoldalt felhajló levelekkel
1620 – Bártfa
46. Fekvő petrezselyemlevél
1623 – Bártfa
47. Jobbra mutató kéz
1624 – Pápa, Tejfalu, Somorja, Kőszeg
48. Makk
1624 – Pápa, Tejfalu, Somorja, Kőszeg
49. Apró, kerek közepű virág hat szirommal
1624 – Pápa, Tejfalu, Somorja, Kőszeg
50. Négyszirmú apró virág, a szirmok közt egyenes vonalakkal
1624 – Pápa, Tejfalu, Somorja, Kőszeg
51. Négyszirmú, stilizált virág
1624 – Pápa, Tejfalu, Somorja, Kőszeg
52. Arabeszkminta, felül széthajló ágakkal
1624 – Pozsony, Nagyszombat
53. Három elemből álló tojásfüzér. Az 54. cifra tükörképe
1626 – Pápa, Tejfalu, Somorja, Kőszeg, Trencsén, Zsolna
54. Három elemből álló tojásfüzér. Az 53. cifra tükörképe
1626 – Pápa, Tejfalu, Somorja, Kőszeg, Bártfa
55. Nagyméretű napraforgó, egymást keresztező indákkal
1627 – Pápa, Tejfalu, Somorja, Kőszeg, Trencsén, Zsolna, Lorettó
56. Arabeszkmotívum
1627 – Pápa, Tejfalu, Somorja, Kőszeg
57. Apró négyzetekből álló szalagcsokrok
1628 – Pápa, Tejfalu, Somorja, Kőszeg, Trencsén, Zsolna
58. Háromlevelű lóhere
1630 – Pozsony, Nagyszombat
59. Három csillag fölött széthajló virágminta
1630 – Pozsony, Nagyszombat
60. Kör alakban x minta
1633 – Csepreg
61. Ötágú csillag
1633 – Csepreg
62. Téglalap alakú stilizált virágok
1634 – Csepreg, Trencsén, Zsolna
63. Háromszirmú virág
1636 – Pozsony, Nagyszombat
64. Két vonal között két apró karika
1637 – Tejfalu, Somorja, Kőszeg
65. Álló virágszál, kör alakú levelekkel és hármas szirommal
1637 – Pozsony, Bártfa, Nagyszombat
66. Stilizált virág, egymást keresztező szárakkal
1637 – Pozsony, Nagyszombat
67. Stilizált virág több, páros levéllel
1637 – Pozsony, Nagyszombat
68. Virágszál, egymást keresztező levelekkel
1637 – Trencsén, Zsolna
69. Vonalak között sávozott ökörszemminta
1637 – Trencsén, Zsolna, Pozsony
70. Vonalak között apró, egymásba fonódó stilizált levelek
1637 – Trencsén, Zsolna
71. Három vonal között apró karika
1637 – Trencsén, Zsolna, Nagyszombat
72. Petrezselyemlevél
1637 – Trencsén, Zsolna, Pozsony, Nagyszombat
73. Apró korona
1637 – Trencsén, Zsolna
74. Négyszirmú apró virág, balra hajló szárral
1638 – Pozsony
75. Egymást keresztező stilizált levelek, háromszirmú virággal
1638 – Pozsony
76. Apró makk
1638 – Trencsén, Zsolna, Pozsony

77. Nagyméretű napraforgó, balra hurkolódó levéllel
1638 – Trencsén, Zsolna, Pozsony
78. Nyolcszirmú, kerek közepű virág
1638 – Bártfa, Pozsony, Nagyszombat, Trencsén, Zsolna
79. Kétfelé hajló száron liliom
1639 – Bártfa, Pozsony, Nagyszombat
80. Egymást keresztező, stilizált virág és levél, a 81. cifra tükörképe
1639 – Bártfa
81. Egymást keresztező, stilizált virág és levél, a 80. cifra tükörképe
1639 – Bártfa
82. Két vonal között két apró kör, két szélén hosszúkás, nyitott elemekkel
1638 – Bártfa
83. Kettős pávaszem
1639 – Bártfa
84. Ötágú, kicsi csillag
1640 – Bártfa, Nagyszombat
85. Ötszirmú apró virág
1640 – Pozsony, Nagyszombat
86. Nagyméretű napraforgók, egymást keresztező szárakkal
1641 – Pozsony, Nagyszombat
87. Jobb felé nyitott arabeszkminta. A 88. cifra tükörképe
1641 – Pozsony
88. Bal felé nyitott arabeszkminta. A 87. cifra tükörképe
1641 – Pozsony
89. Egymást keresztező arabeszkminta
1642 – Pozsony, Nagyszombat
90. Apró, négyszirmú virág, szár nélkül
1642 – Trencsén, Zsolna, Nagyszombat
91. Balra mutató kéz
1642 – Trencsén, Zsolna
92. Makk
1643 – Pozsony, Nagyszombat
93. Virágszál, kinyúló indákkal
1644 – Trencsén, Zsolna
94. Jobbra néző körív, közepén kis virággal
1644 – Bártfa
95. Stilizált virág, egymást keresztező levelekkel és középen háromszirmú virággal
1650 – Pozsony, Trencsén, Zsolna
96. Jobbra hajló apró, négyszirmú virágszál
1650 – Nagyszombat
97. Hatágú csillag
1650 – Bártfa
98. Kisméretű hatágú csillag
1656 – Eperjes
99. Balra mutató kéz
1658 – Eperjes
100. Apró, háromszirmú virág, jobbra hajló szárral
1658 – Eperjes
101. Arabeszkminta, szembeforduló ívekkel, felül nyitott téglalapban
1661 – Nagyszombat
102. Jobbra hajló, fent apró levelekkel díszített ág. A 103. cifra tükörképe
1662 – Nagyszombat
103. Balra hajló, fent apró levelekkel díszített ág. A 102. cifra tükörképe
1662 – Nagyszombat
104. Középen ívet alkotó arabeszkminta
1662 – Nagyszombat
105. Jobbra mutató kéz
1665 – Trencsén
106. Hatágú csillag
1665 – Trencsén
107. Egymást keresztező vonalakból álló arabeszkdísz
1667 – Zsolna
108. Virágszál, széles talppal, lehajló levelekkel
1667 – Zsolna
109. Egymást keresztező ívek
1669 – Zsolna
110. Margaréta felnyúló levelekkel, szárából kinövő bimbóval
1669 – Pozsony
111. Margaréta egymást keresztező szárakkal, apró
1669 – Pozsony
112. Arabeszkdísz, sötét körívvel, belül virággal. A 113. cifra tükörképe
1669 – Pozsony
113. Arabeszkdísz, sötét körívvel, belül virággal. A 112. cifra tükörképe
1669 – Pozsony
114. Margaréta, egymást keresztező szárakkal, nagyobb
1669 – Pozsony
115. Hatszirmú virág, középen körrel
1669 – Pozsony
116. Margaréta felhajló levelekkel, szárából jobboldalt kinövő harangvirággal
1669 – Pozsony
117. Szembeforduló körívek felett pontok
1669 – Pozsony, Nagyszombat
118. Körívek, közepükön ponttal és apró szárakkal
1669 – Pozsony
119. Fent nyílból, lent keresztbe rakott vonalakból álló minta
1670 – Zsolna
120. Nyolcszirmú, kerek közepű virág
1670 – Zsolna

121. Aldus-levél
1670 – Zsolna
122. Apró virágszál, kör alakú levélpárral
1670 – Lorettom, Nagyszombat
123. Stilizált virág, egymást keresztező levelekkel
1670 – Lorettom, Pozsony, Nagyszombat
124. Egyenes vonalon álló széthajló indák
1671 – Zsolna
125. Apró, stilizált virág, egymást keresztező szárakkal
1671 – Nagyszombat
126. Stilizált virág, több levélpárral
1671 – Nagyszombat
127. Háromlevelű apró virágban végződő körívek, egyenes vonalon
1672 – Pozsony, Nagyszombat, Zsolna
128. Egymást keresztező leveleken háromszirmú virág
1675 – Zsolna
129. Kör közepű sokszirmú virág
1675 – Nagyszombat
130. Margaréta, felhajló levelekkel, a szárból kinövő bimbóval
1675 – Pozsony
131. Arabeszkdísz, sötét körívvel, a 132. cifra tükörképe
1675 – Pozsony
132. Arabeszkdísz, sötét körívvel, a 131. cifra tükörképe
1675 – Pozsony
133. Kisméretű margaréta, szárából kinyúló harangvirággal
1676 – Nagyszombat
134. Arabeszkminta oldalt hajló indákkal
1676 – Nagyszombat
135. Felfelé csúcsban végződő virágszál, kétoldalt csillaggal
1677 – Pozsony, Nagyszombat
136. Leveles körívek
1677 – Pozsony, Nagyszombat
137. Apró levélben végződő két körív
1689 – Nagyszombat
138. Nyújtott, stilizált virág
1689 – Nagyszombat
139. Arabeszkminta
1689 – Nagyszombat
140. Sötét virágszál, négy pár levéllel a szárán
1690 – Zsolna
141. Tulipán, kör alakba hajló levélpárokkal
1690 – Nagyszombat
142. Jobbra nyitott, kör alakba hajló arabeszkminta. A 143. cifra tükörképe
1690 – Nagyszombat
143. Balra nyitott, kör alakba hajló arabeszkminta. A 142. cifra tükörképe
1690 – Nagyszombat
144. Tojásfüzér, kétoldalt egy-egy kör alakú elemmel
1690 – Nagyszombat
145. Stilizált virágok két karéjban, középen négyszögben összefonódva
1691 – Nagyszombat
146. Apró, háromszirmú virág, egymást keresztező levelekkel
1693 – Nagyszombat
147. Stilizált csillag alakú virág
1693 – Nagyszombat
148. Apró virágszál, levélpárokkal
1693 – Bártfa, Nagyszombat
149. Alul gyűrűkben, fent három pontban végződő stilizált virág
1694 – Zsolna, Nagyszombat
150. Nagyméretű, sötét szirmú margaréta, lehajló bimbóval
1694 – Zsolna, Nagyszombat
151. Balra hajló virág, levelekkel, a 152. cifra tükörképe
1694 – Zsolna
152. Jobbra hajló virág, levelekkel, a 151. cifra tükörképe
1694 – Zsolna
153. Kör alakú leveleken álló stilizált virágszál
1696 – Nagyszombat

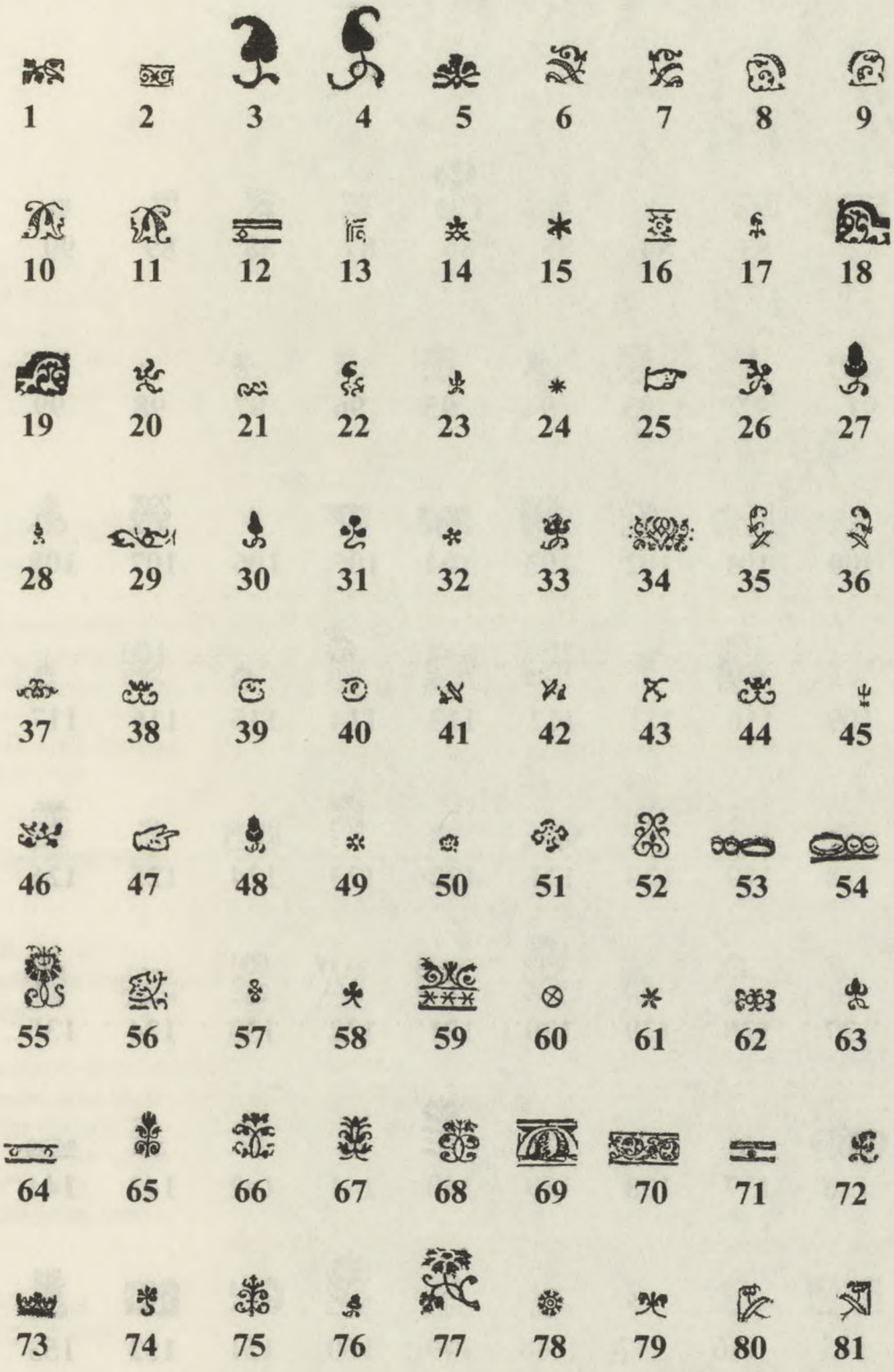

A XVII. századi nyomdák cifrái (Nyugat- és Észak-Magyarország)

A XVII. századi nyomdák cifrái (Nyugat- és Észak-Magyarország)

METSZŐK ÉS RAJZOLÓK MUTATÓJA

Szignált és egyes mestereknek tulajdonított metszetek

A metszetek leírása itt rövidített formában, csak első előfordulásuk említésével szerepel. A sorozatok minden darabja nincs felsorolva, csak a metszetek száma. Teljes leírásuk, előfordulásuk és alkalmazásuk időköre a Katalógusban, a megfelelő nyomdáknál található. Itteni sorszámuk megegyezik a Katalógus sorszámával. Ha a metszet szignált, akkor eredeti formájában közöljük. A mutatóban nemcsak a metszők, hanem a rajzolók neve is szerepel. A felsorolt metszők és metszetek, két fametszet kivételével, mind rézmetszők és rézmetszetek.

BIDENHARTER, Tobias
Jezsuita kollégiumi nyomda, Pozsony

II/1. Rézmetszetű díszcímlap Pázmány Péter *Kalauz* című művének második kiadásához; Tobias Bidenharter metszete (PATAKY, 19, 82). Szignó: „Tobias Bid. Sculp." (270×170 mm) – RMNy 1293, címlap
Pozsony, 1623

D. P. lásd **Ther PORTTEN, Johann DANIEL**

DENNER, B. (Bécs)
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

II/16. Rézmetszetű díszcímlap Viszocsány F. *Hecatomba sacra* című művéhez; B. Denner metszete (PATAKY, 24). Szignó: „B. Denner sculp: Viennae" (190×150 mm) – RMK II 1675
Nagyszombat, 1690

EISENBERG, Peter
Klöss-nyomda, Bártfa

I/112–122. Iskoladrámát (vallásos színjátékot) ábrázoló rézmetszetek Peter Eisenberg *Ein zwiefacher poetischer Act* című művéhez (RMNy 2411/1). A tizenegy szignálatlan metszet készítője feltehetően maga a szerző, a műkedvelő eperjesi rézmetsző, Peter Eisenberg (PATAKY, 20, 116 és RÁTH, *Az iparművészet könyve,* 1902, 1, 489). A színpadon zajló jelenetek állandó szereplője két szárnyas angyalt játszó fiú (Cherub és Seraph). Seraph csillagot, Cherub kardot tart a kezében (107×68 mm) – RMNy 2411/1
A képek előfordulása: Bártfa, 1652

ENGELBRECHT, C. lásd **PFEFFEL, J. A.**

FRANCK, H. és **UMBACH, I.**
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

I/434. Az Utolsó ítéletet és az üdvözült szenteket ábrázoló rézmetszet Illyés A. *A keresztyéni életnek példája* című művéhez. Szignó: „I. Umbach del: H. Franck sculp." (PATAKY, –) (215×153 mm) – RMK I 1291
Nagyszombat, 1682

G. B. jelzésű rézmetsző
Nádasdy Ferenc nyomdája

„Consanguinitas" című rézmetszetű szemléltető ábra a házasságot kizáró rokoni fokokról. Szignó: „G. B. f." jelű ismeretlen metsző munkája (PATAKY, –) (142×88 mm) – RMK III 2441 (74)
Pottendorf, 1668

GREISCHER, Matthias (Kismarton)
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

I/253–367. Mária-kegyképek 117 tagú rézmetszetsorozata Esterházy Pál *Az egész világon levő csudálatos Boldogságos Szűz Képeinek…* című művéhez. Számozott

metszetek, mindegyik kép alatt az Esterházy hercegi címer és a kép címe. Metszője: Matthias Greischer (Gryscher) (PATAKY, 132–133). A kegyképek közül mindössze kettőn található Greischer szignója (44. és 50. kép). A képek hátán nincs nyomtatás. A metszetek a könyv szöveges részétől külön készültek, lap- és ívjelzés nincs rajtuk, de mindig a megfelelő szöveges résszel szembe iktatták be a kötetbe (160×90 mm) – RMK I 1394
Nagyszombat, 1690

IIIA/23. Esterházy Pál hercegi címere, a négy részre osztott pajzs közepén koronás L betűvel, a címer körül az aranygyapjas rendjellel és felül zárt, hermelines koronával. Esterházy két saját művéhez, *Az egész világon és a Boldogságos Szűz Mária szombattyához* (PATAKY, 132–133). Szignó: „Matthias Greischer Celsissimi S.R. J. Principi Pauli Esterhasi Hungariae Palatini Geographo-Calcographus Aulicus fecit Kismartonij 1690" (145×90 mm) – RMK I 1394, A_{1b}, RMK I 1413, A_{1b}
Nagyszombat, 1690–1691

HEISS, Elias Christoph
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

I/440. Szent Józsefet és a gyermek Jézust liliomok között ábrázoló rézmetszet J. B. Wenner Fabulae *Poeticae* című könyvéhez. A metszet felirata: ASPICE FORTUNAE MELIORIS, IN ICONE FABRUM: SIC TUUS, UT FORTIS SIS FABER IPSE TUAE. Metszője Elias Christoph Heiss (PATAKY, 24). Szignó: „E. C. Heiß sc." (110×68 mm) – RMK II 1742
Nagyszombat, 1693

HOFFMANN
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

II/17. Rézmetszetű díszcímlap Eszterházy Pál *Mennyei korona* című művéhez (PATAKY, –). Szignó: „Hoffmann sc." (295×180 mm) – RMK I 1496, címlap
Nagyszombat, 1696

HOFFMANN, Johann Jacob és **SCHURE, Antonius** (Bécs)
Jezsuita akadémai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

I/424. Esterházy Pál herceg rézmetszetű portréja ovális keretben, hadi trófeákkal és hercegi címerét tartó puttókkal: Esterházy Pál *Mennyei korona* című művének rézmetszetű címlapja után kötve. A kép felirata: CELSISSIMUS SAC. ROM. IMP. PRINCEPS PAVLVS ESTERAS DE GALANTHA, PERPETUUS COMES IN FRAKNO REG: HUNG: PALATINUS, IUDEX CUMANO: AUR: VEL: EQUES, COMIT. SOMRONIENSIS, PEST, PILIS, ET SOLDT SUPREMUS COMES, SC: CAESAR: REG: MAIESTATIS INTIMUS ACTUALIS CONSILIARIUS, CAMERARIUS, PARTIUM REG: HUNG: CIS DANUBI: CONFINO: ANTEMON: SUPREMUS GENERALIS, ET PER DICTUM REG: HUNG: LOCUMTENENS. Szignó: „Antonio Schure effigi. Ioan:Jacobus Hoffmann sculp: Viennae" (PATAKY, 24) (286×185 mm) – RMK I 1496, címlap után
Nagyszombat, 1696

HOFFMANN és **SCHOTT, J. S.**
Jezsuita akadémai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

I/368–417. Magyar szenteket ábrázoló, számozott, ötven képből álló rézmetszetű szentképsorozat. Hoffmann és J. S. Schott 1692-ben együtt készítették a metszeteket Hevenesi Gábor *Ungaricae Sanctitatis* című, a magyar szentekről írt könyvéhez (PATAKY, 19, 142, 218–219). Hevenesi könyve magyarul *Régi magyar szentség* címmel jelent meg (Nagyszombat, 1695), képek nélkül. Hoffmann a 7., 39., 41., 63., 65., 67., 87., 91. és 93. számúakat jelezte (azaz a 12., 60., 63., 81., 84., 93., 96., 99., 102., 117., 132., 138. lapon lévőket). Schott szignójával jelent meg az 1., 5., 13., 15., 35. és 45. számú metszet (lásd 10., 12., 21., 24., 54. és 69. lapok metszete) (110×80 mm) – RMK II 1718
Nagyszombat, 1692

H. V. mester, fametsző, lásd **VOGTHERR, Heinrich**

I. P. jelzésű rézmetsző
Jezsuita akadémai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

I/444. Szószéket és allegorikus alakokat ábrázoló rézmetszet VOCI DICENDI TRIPLEX GENUS ASTRA PROPINANT szövegű írásszalaggal Koller, F. *Vox clamantis* című könyvéhez. Ismeretlen mester munkája (PATAKY, 24, 256). Szignált: „I. P. Sc." (185×120 mm) – RMK II 1785, címlap előtt
Nagyszombat, 1694

JACOB, Petrus (Nagyszombat)
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

I/446. Magyar címert, koronás nőalakokat és koronás sast ábrázoló allegorikus rézmetszet az 1696. évi *Calendarium Tyrnaviens*éhez. Metszője Petrus Jacob (PATAKY, 19). Szignó: „Jacob Petrus sc. Tyrnaviae" (215×157 mm) – RMK II 1841, címlap előtt
Nagyszombat, 1695

JÁRAY Mihály
Klöss- (városi) nyomda, Bártfa

V/2. A savniki Thököly-kastély keretezett, rézmetszetű képe (Schloss Schaweneck) *Klesch Historisches Bericht* című művéhez. Metszője Járay Mihály, bártfai rézmetsző (PATAKY, 144). Szignó: „Mi: Jaray. Scu. Bartp." (105×132 mm) – RMK II 1227, C4b
Bártfa, 1668

KILIAN, Bartholomaeus
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

II/13. Rézmetszetű díszcímlap az 1685. évre szóló *Calendarium Tyrnaviens*éhez, Bartholomaeus Kilian munkája (PATAKY, 23). Szignó: „Bartholomaeus Kilian sculps." (203×154 mm) – Az 1690. évre szóló kalendáriumban ennek ismeretlen mestertől származó után metszése található – RMK II 1574, címlap
Nagyszombat, 1684

KILIAN, Philipp
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

I/441. Szent Ferenc látomása a keresztre feszített Jézusról a *Lelki fegyverház* című műben. Szignálatlan, metszője Philipp Kilian (PATAKY, 24). Lehetséges, hogy szentképsorozat tagja, mert a 14. szám olvasható rajta. Aláírása: CONFIXUS CHRISTO FRANCISCUS, AMORELIQUESCENS, MOX, MIRO, RECIPIT STIGMATA SACRA MODO (110×68 mm) – SZTRIPSZKY I 2140/347, címlap után
Nagyszombat, 1693

KILIAN, Philipp és **PURCHER, Philipp**
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

I/423. Xavéri Szent Ferencet ábrázoló rézmetszetű szentkép J. G. Frey *Pentas elegiarum amori...* című emblémáskötete címlapja elé kötve. A kép felirata: IHS. S. FRANCISCUS XAVERIUS S. I. IDIARUM ET JAPONIAE APOSTOLUS. Szignó: „Philipp Purcher del. Philipp Kilian sculps." (PATAKY, 24, 256) (100×58 mm) – RMK II 1810 címlap előtt
Nagyszombat, 1695

KORONTALY Zsigmond lásd **THER PORTTEN, Johann Daniel**

LACKNER Kristóf
Nyugat-dunántúli evangélikus nyomda

III/1. Lackner Kristóf rézmetszetű címere: víz fölött nádszállal kettéosztott címerpajzs, jobboldalt rák, baloldalt hattyú (PATAKY, 165). A címert babérkoszorú övezi, fent írásszalagon FIAT VOLUNTAS TUA, lent: két egymásba kapcsolódó kéz könyvet tart, „S. F. S. N. S. 1604" felirattal. A betűk feloldása: S(igillum) F(oederis) S(ociorum) N(obilium) S(emproniensium), azaz a soproni Tudós Társaság pecsétje és latin nevének kezdőbetűi. A címer alá metszett szöveg: INSIGNIA CHRISTOPOHORI LACKHNER I. U. D. A rézmetszet szignálatlan, de rajza és rézbe metszése Lackner Kristóftól származik.

A rézmetszet a *Florilegus Aegyptiacus* című munkájához készült, és eredeti rézlemeze is fennmaradt (122×67 mm) – RMNy 1135, címlap utáni levél
Keresztúr, 1617

III/2. A soproni városkaput díszítő címer rézmetszetes képe: római birodalmi sas, szárnyainak tollai egyrészt a fejedelmi erényeket, másrészt a szabad királyi városok nevét sorolják fel (PATAKY, 165). A sas nyakában a magyar címer függ, a földgömbön ül, előtte Sopron városának címere, jobbról és balról mérőserpenyő. Fölötte a Maiestas felirat, lent széles tekercsben Náprágyi Demeter győri püspük címere, MEUMA DOMINI AUXILIUM körirattal. A rézmetszet szignálatlan, de rajza és rézbe metszése Lackner Kristóftól származik. A rézmetszet Lackner Kristóf *Maiestatis Hungariae aquila* című munkájához készült (137×74 mm) – RMNy 1136
Keresztúr, 1617

LANG, Mauritius
A cseh exulánsok nyomdája, Trencsén

I/136–143. Rézmetszetű emblémasorozat J. Sinapius *Parva schola* című művéhez. A nyolc embléma ugyanazokat a nyelvtani fogalmakat jeleníti meg, bővebben kidolgozott formában, mint a címlapon tömörebben megfogalmazott apróbb, feliratos emblémák. Az emblémasorozat metszője minden bizonnyal ugyanaz, aki a rézmetszetes díszcímlapot szignálta, azaz Mauritius Lang pozsonyi rézmetsző. (A díszcímlapot lásd a címlapkeretek között.) Mindegyik embléma fekvő ovális alakú, volutákkal körülvéve. A képek jelentése nincs belémetszve az egyes emblémákba, hanem föléje vagy alája nyomtatták (PATAKY, 169) (65×117 mm) – RMK II 917
Trencsén, 1658

II/3. Rézmetszetű címlap Sinapius J. *Parva schola* című művéhez. Szignálva: „Maurit. Lang sculpsit Poson." A címet kilenc embléma veszi körül, mindegyik felirattal van ellátva. A legnagyobb, középen elhelyezkedő metszet a földgömböt és a Szentháromságot ábrázolja, felirata: AUSPICIIS S.S.TRINITIS. A többi embléma egy-egy nyelvtani fogalom emblematikus képi megjelenítése: Participium, Verbum, Pronomen, Adverbium, Praepositio, Coniunctio és Interjectio (PATAKY, 169) (182×135 mm) – RMK II 917, címlap
Trencsén, 1658

LANG, Mauritius (Bécs)
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

II/6. Rézmetszetű díszcímlap a *Manuale B. V. Visitantis* című társulati kiadványhoz. Mauritius Lang munkája (PATAKY, 19). Szignó: „Maurit. Lang sc. Viennae" (100×55 mm) – RMK II 1154, címlap
Nagyszombat, 1668

LANG, Mauritius
Gründer-nyomda, Pozsony

I/3. Johann Walther arcképe ovális keretben, lent középen címerével D. Titius D. *Miles Deo* című munkájához. Mauritius Lang műve (PATAKY, 168–169, nem említi Lang művei között). A kép alatt metszett szöveg: DER WOHLGEBOHRNE HERR HERR JOHANN WALTHER RÖM: KAY: MAYTT. OBRISTER ÜBER EIN REGIMENT KÜRESIERER. AETATIS 76. Szignált rézmetszet: „Maurit. Lang sculp: 1672" (190×126 mm) – RMK II 1314, címlappal szemközt
Pozsony, 1672

LERCH, J. M. (Bécs)
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

II/10. Rézmetszetű díszcímlap A. Drechsler-Sucquet *Az örök élet uttya* című művének Derekay György átdolgozásában megjelent fordításához. Metszője J. M. Lerch (PATAKY, 255 nem sorolja fel Lerch munkái között). Szignó: „J. M. Lerch sc: Viennae." (135×90 mm) – RMK I 1226, címlap
Nagyszombat, 1678

IIIB/10–41. Emblémasorozat Drechsler nyomán, Derekay György fordításában *Az örök élet uttya* című emblémáskönyvéhez. A sorozat harminckét rézmetszetből áll, a könyv címlapja is rézmetszetű (lásd a címlapok között, szignált: „J. M. Lerch sc: Viennae") (PATAKY, 255). A harminckét tagú sorozat

darabjai számozottak, és szignó nélküliek, hátuk üres. Mindegyike az azonos lapszámú szöveggel szemben: a kép a bal oldalon (verzón) – szöveg a szemben lévő jobb oldalon, rektón. Méretük kissé eltérő, általában 138×90 mm – RMK I 1226
Nagyszombat, 1678

I/436, Belgrád visszavívásának allegorikus rézmetszetű képe, középen a várossal Székely F. *Gloriosa Belgradi Libertas* című könyvéhez. Metszője Johann Martin Lerch (PATAKY, 23). Szignó: „Lerch sc." (150×95 mm) – RMK II 1651
Nagyszombat, 1689

I/438. Rézmetszetes, allegorikus ábrázolás, a megszemélyesített, magyar címert tartó Hungáriával, angyalokkal hadi trófiákkal és a szent koronával J. Kögl *Lauri triomphales* című könyvéhez. Metszője Johann Martin Lerch (PATAKY, 23). Szignó: „Lerch f." (120×140 mm) – RMK II 1697, címlap előtt
Nagyszombat, 1691

MAIOR, Isaac
Jezsuita kollégiumi nyomda, Pozsony

I/105. A „Physica" allegóriája. Isaac Maior rézmetszete N. Wesselényi *Triplex philosophia* című művéhez (PATAKY, –). A metszet két részből áll, fent a fizika megszemélyesítése, lent Ádám, Éva teremtése és az állatokkal benépesített föld. A jobb sarokban metszett szöveg: SALAMON IN SUA GLORIA. A kép alá nyomtatott szöveg: NATURAE OCULUS PHYSICA. A fenti, Melancholia-szerű nőalak lábánál papírtekercsen a művész szignója: „Isaac Maior f." (317×202 mm) – RMNy 1852
Pozsony, 1640

II/3. Rézmetszetes díszcímlap N. Wesselényi *Triplex philosophia* című művéhez. Isaac Maior metszete (PATAKY, 244, tévesen E. Widemann-nak tulajdonította). Lent, kagyló formában, a cím és a vizsga résztvevői a képbe metszve, mindössze a vizsgázó neve készült szedésnyomással: ANDREA MOKCHAI, HUNGARO, ETC. Szignó: „Isaac Maior scul." (322×200 mm) – RMNy 1852, címlap
Pozsony, 1640

NESSENTHALER, E.
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

II/15. Rézmetszetű díszcímlap az 1688. évre szóló *Calendarium Tyrnaviensé*hez. Elias Nessenthaler metszete (PATAKY, 19, 190). Szignó: „E. Nessenthaler inv. et fe." A hadi trófeák között Buda, Szeged, Kaposvár, Hatvan, Pécs, Siklós, Csanád, Simontornya, Novarinum, Argos, Modor képe (190×140 mm) – RMK II 1636
Nagyszombat, 1687

II/18. Rézmetszetű díszcímlap Szentiványi M. *Curiosiora et selectiora* című művéhez. E. Nessenthaler metszete (PATAKY, 190). Szignó: „E. Nessenthaler del. et scul." (195×145 mm) – RMK II 1700
Nagyszombat, 1697

NYPOORT, Van der, Justus
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

II/12. Rézmetszetű díszcímlap az 1683. évre szóló *Calendarium Tyrnaviensé*hez. Metszője Justus van den Nypoort (PATAKY, 19, 191–192). Szignó: „Just. V. d. Nypoort delin. Et sc. Tyrnau." (175×130 mm) – RMK II 1530, címlap
Nagyszombat, 1682

P. I. jelzésű ismeretlen rézmetsző
Érseki nyomda, Pozsony

II/1. Rézmetszetű keretdísz építészeti elemekből, fülkékben a magyar szentek ábrázolásával Pázmány Péter *Kalauz* című művének első kiadásához. „P. I." jelzésű ismeretlen mester munkája (PATAKY, 19) (275×190 mm) – RMNy 1059
Pozsony, 1613

PFEFFEL, J. A. és **STRAUB, J. B.**
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

I/445. Zenélő nőalakokat, férfiképmást tartó angyalokat és háttérben várakat ábrázoló allegorikus rézmetszet Náray Gy. *Lyra coelestis*

című énekeskönyvéhez. J. B. Straub és Johann Andreas Pfeffel munkája (PATAKY, 24). Szignó: „J. B. Straub delin: J. A. Pfeffel S." (190×152 mm) – RMK I 1479, címlap előtt
Nagyszombat, 1695

PFEFFEL, J. A. és **ENGELBRECHT, C.** (Bécs)
Jezsuita akadémai (egyetemi) nyomda,
Nagyszombat

I/425. I. József császár portréja allegorikus ábrázolással, rézmetszet, G. Gelb *Gaudium Europae* című művéhez. Metszője J. A Pfeffel és C. Engelbrecht (PATAKY, 24 ezt a metszetet nem említi). Szignálva: „J. A. Pfeffel et C. Engelbrecht sc. Vien." (Ugyanebben a könyvben még négy allegorikus rézmetszet található, azokat lásd az emblémáknál.) (185×125 mm) – RMK II 1964, címlap előtt
Nagyszombat, 1699

PURCHER, Philipp lásd **KILIAN, Philipp**

ROSETTI, Domenico (Bécs)
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda,
Nagyszombat

I/421. Esterházy Pál szobortalapzaton elhelyezett mellképe, rézmetszet, felirata: PAVLO ESTERHASI VOTO HVNGARIAE PRO REGI ILLVSTRISSIMA SVADA IN FLORENTI VNGARA ACADEMI EREXIT TIRNAVIAE. Szignó: „Dom:co Rossetti fe: Vien." A rézmetszetű ábrázolás Csete István *Duodecim…* című műve elé kötve (PATAKY, 24) (165×125 mm) – RMK II 1490
Nagyszombat, 1681

ROSS, Jacob lásd **THER PORTTEN, Johann Daniel**

SADLER, Tobias
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda,
Nagyszombat

II/9. Rézmetszetű díszcímlap a *Heroa faciorum* című könyvhöz. Metszője Tobias Sadler (PATAKY, 24, ezt a munkáját nem említi). Szignó: „Tob. Sadler sp." (113×82 mm) – RMK II 1382, címlap
Nagyszombat, 1676

SCHOTT, J. S.
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda,
Nagyszombat

I/422. József császárt ifjúként ábrázoló rézmetszet csillagokba foglalt címerek koszorújában, feje fölé angyalok tartják a Szent Koronát: A *Tyrnauer Schreib-Calender* auf 1689 címlapja előtti metszet. J. S. Schott metszete (PATAKY, 218, 255 a metsző nevét nem ismerte).
A metszet felirata: VIDI PER SOMNIUM QUASI SOLEM, ET LUNAM ET STELLAS UNDECIM ADORARE ME. GEN. CAP. 37. VERS.9. Szignó: „J. Sigmund Schott sculp." (185×136 mm) – RMK II 1649
Nagyszombat, 1688

I/437. Rézmetszetes, allegorikus ábrázolás a tudományokat jelképező oszlopokkal és az égövi jelekkel Berzeviczy G. *Quatuor columnae* című könyvéhez. J. S. Schott metszete (PATAKY, 218–219). Szignó: „J. S. Schott f." (176×150 mm) – RMK II 1667
Nagyszombat, 1690

SCHOTT, J. S. lásd **HOFFMANN**

SCHMUZER, Andreas és **SCHMUZER, Joseph**
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda,
Nagyszombat

I/443. Szökőkutat és nyitott könyveket ábrázoló allegória rézmetszetes képe a sasvári kegyképről Moesch Lukács *Vita poetica* című művéhez. Metszői Joseph és Andreas Schmuzer (PATAKY, –).
A szökőkút talapzatának felirata: VERA POETICA E FONTE GRATIAN. VIRGINE DEI MATRE SASVARIENSIS DEDUCTA. Szignó: „Joseph et Andreas Schmuzer sc." (145×100 mm) – RMK II 1750, címlap után
Nagyszombat, 1693

SCHMUZER, Joseph lásd **SCHMUZER, Andreas** és **SCHMUZER, Joseph**

SCHURE, Antonius lásd **HOFFMANN, Johann Jacob**

SOMEREN, M. van
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

II/9A. Rézmetszetű címlapkeret, amelynek közepe oszloptalapzatot ábrázol, ennek homloklapjába nyomtatták a címet: *Calendarium olim Tyrnaviense nunc Viennense ad annum…* 1678. A címlapkeret távcsővel vizsgálódó férfi és női alakot, valamint egy homokórát és kaszát tartó angyalt ábrázol földgömbbel. Felül az osztrák kétfejű sas, a nap és hold jelképében a császár és a császárné portréja. Szignó: „M. van Someren sculp." (PATAKY, –) (180×137 mm) – RMK II 1423 „B" variáns
Nagyszombat, 1677

STRAUB, J. B. lásd **PFEFFEL, J. A.**

THER PORTTEN, Johann Daniel
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

I/418. I. Lipót császár ívrét méretű rézmetszetű lovasképe az 1659. évre szóló *Kalendáriumhoz*. Felirata: INVICTISSIMVS ET POTENTISSIMVS ROMAN. IMPERATOR LEOPOLDUS SEMPER AVG. GERM.VNG. BOHEM. REX ETC. ARCHIDVX AVST. DVX BVRGVND. ETC. Metszője J. D. Ther Portten (PATAKY, 19, 230–231). Szignó: „Iohan Daniel Ther Portten fecit Tyrnaviae. Melch. Venc. Schneckenhaus Typ. Acad. Tirna. Excudit." (380×305 mm) – RMK I 945
Nagyszombat, 1658

I/427. Maria Mater agonizantium. Rézmetszetű illusztráció Jászberényi T. *A boldogságos Szűz az halállal tusakodók anyja* című nagyszombati 1658. évi kiadványhoz. Metszője J. D. Portten (PATAKY, 19, 230). Szignó: „J.D.T.P. fe. Tyrnaviae" (100×58 mm) – RMK I 931a, címlap előtt
Nagyszombat, 1658

I/419. I. Rákóczi Ferenc rézmetszetű mellképe medalionban, J. D. Ther Portten metszete az 1662. évre szóló nagyszombati *Calendarium* címlapján (PATAKY, 230–231). Körirata: ILLUSTRISSIMUS PRINCEPS FRANCISCUS GEORGIUS RAKOCZI AO. 1662. Szignó: „D. P. Sc. Tyrn. J. D." (100×100 mm) – RMK II 994
Nagyszombat, 1662

I/431. Oldalán pajzsot viselő szamár rézmetszetű képe J. Corenus *Libánuson termö…* című könyvének címlapján. A kép felirata: PAYS: TÜRJ ÉS TARTOZTASD MAGAD. Metszője J. D. Ther Portten (PATAKY, 230–231). Szignó: „D.P.sc." (80×105 mm) – RMK I 1122, címlap
Nagyszombat, 1671

I/447. A nagyszombati jezsuita templomot ábrázoló rézmetszet Koller Ferenc *Vox clamantis* című művéhez. J. D. Ther Portten munkája (PATAKY, 230–231). A kép aláírása: ACADEMICA BASILICA EZTERHAZIANA SOCIETATIS IEUS TYRNAVIAE. Szignálatlan (180×115 mm) – RMK II 1785
Nagyszombat, 1694

THER PORTTEN, Johann Daniel (?)
Jezsuita akadémai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

I/429. Szent Imre rézmetszetes álló alakos képe, kezében liliommal az *Angelus Pannonius* című könyvhöz. Feltehetően D. Ther Portten lehet a metszője (PATAKY, –). A kép aláírása: S. EMERICUS HUN: DUX. Szignó: „D.P.sc." (75×38 mm) – SZTRIPSZKY II 2582/130
Nagyszombat, 1661

I/430. Szent Imre oltár előtt imádkozik, felhők között Szűz Mária a gyermek Jézussal, és egy angyal írásszalagot tart VIRGINITAS PLACET szöveggel. Illusztráció az *Angelus Pannonius* című könyvhöz (75×38 mm). Szignálatlan (PATAKY, –) (75×38 mm) – Sztripszky II 2582/130
Nagyszombat, 1661

THER PORTTEN, Johann Daniel
és **ROSS, Jacob** (Nagyszombat)
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

II/3. Ívrét nagyságú rézmetszetű díszcímlap Mihotsa M. *Universa philosophia* című téziseihez J. D. Ther Portten metszete (PATAKY, 19, 231). Szignó: „Jacobus Roß delin.

Joa. Daniel de Portten sculpsit Tyrn." (310×198 mm) – RMK II 935
Nagyszombat, 1659

THER PORTTEN, Johann Daniel
és **KORONTALY Zsigmond** (Nagyszombat)
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

II/4. Rézmetszetű díszcímlap Szarka C. *Assertiones philosophicae* című téziseihez. J. D. Ther Portten metszete, Korontaly Zsigmond rajza után (PATAKY, 19, 231). Szignó: „Del: Si: Ko: 1671, D. P. Sc. Tyrn." (265×170 mm) – RMK II 1282, címlap
Nagyszombat, 1671

ULRICH, Heinrich
Érseki nyomda, Nagyszombat

I/1. Joannes Kitonich jogtudós arcképe a *Dicrectio methodica* című művéhez. Heinrich Ulrich rézmetszete (PATAKY, 18–19, 237). Szignált: „Heinrich Ulrich sc." Aláírás: M. JOANNES KITONICH DE KOZTHANICZA. AETATIS. SUAE ANNO LVIII. CHRISTI MDCXVIII. A metszetnek szignálatlan, ismeretlen metszőtől származó másolata található Kitonich könyve második kiadásában (Nagyszombat, 1700) (167×122 mm) – RMNy 1193(1) címlappal szemközt
Nagyszombat, 1619

UMBACH, I. lásd **FRANCK, H.**

V. F. S. jelzésű fametsző
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

I/433. Nagyméretű, egész lapot betöltő fametszetű ábrázolás az Utolsó ítéletről, G. Coelius *Collectanea* című művéhez. Szignó: „V.F.S." (PATAKY, –) (215×145 mm) – RMK II 1510, utolsó lap
Nagyszombat, 1682

VAN WERM, Matthias lásd **WIDEMANN, Elias**
és **VAN WERM, Matthias**

VOGTHERR, Heinrich fametsző
Nyugat-dunántúli evangélikus nyomda

II/2. Címlapkeret: fent az Atyaisten emblémában, lent a Szentlélek galamb képében, a keret négy sarkában a négy evangélista. A galamb alatt a metszetet készítő „H. V.", azaz Heinrich Vogtherr monogramja. A keretet Johannes Manlius nyomdász 1578 óta használta. 160×120 mm – RMNy 1560
Csepreg, 1633

WIDEMANN, Elias és **VAN WERM, Matthias**
Jezsuita kollégiumi nyomda, Pozsony

I/106. A Metaphysica allegóriája. Függönyt fellebbentő női alak fáklyával. Matthias van Werm rajza alapján Elias Widemann rézmetszete (PATAKY, 244) N. Wesselényi *Triplex* című művéhez. Szignó: „Matt. Von Werm fig." és „Eli: Wideman scul." A kép alá nyomtatott szöveg: METAPHYSICA, RATIONIS FAX (367×230 mm) – RMNy 1852, I1 levél után
Pozsony, 1640

WUSSIM (Bécs)
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

I/442. Szökőkutat ábrázoló allegória rézmetszetű képe S. Bellusi *Fabula poeticae decem* elegiis című emblémáskönyvéhez. Metszője Wussim (PATAKY, 24). A szökőkút alatti táblán: PROCUL ESTE PROFANI. CLAUD. Szignó: „Wussim fecit Viennae" (155×100 mm) – RMK II 1742
Nagyszombat, 1693

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Jezsuita kollégiumi nyomda, Pozsony

I/104. A Logica allegóriája. A két részből álló kép felül mértani tervezésű lugasokat és kerteket ábrázol, lent bibliai jelenetet: Salome táncát. Rézmetszet N. Wesselényi *Triplex philosophia* című művéhez. Szignálatlan, metszője ismeretlen (PATAKY, 244). A kép alá nyomtatott szöveg: LOGICA, INTELLECTUS MAGISTRA (337×230 mm) – RMNy 1852, B_2 levél után
Pozsony, 1640

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Jezsuita kollégiumi nyomda, Pozsony

II/4. Rézmetszetű díszcímlap Th. Kempis *Krisztus követése* című könyvéhez. Metszője ismeretlen (PATAKY, –). Szignálatlan (98×60 mm) – RMNy 2238, címlap
Pozsony, 1648

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ (Németalföld?)
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

I/1–80. Szent Ignác életét ábrázoló számozott, nyolcvan tagú rézmetszetsorozat a *Szent Ignacz a' Jesus kisded társasága fondáloiának élete* című, negyedrét kiadáshoz (147×96 mm). Valószínűleg ismeretlen németalföldi rézmetsző munkája (PATAKY, 24). Az 1. számú kép Ignác születését, a 79. kép Szent Ignác felravatalozását ábrázolja. A rézmetszetű címlap után a szent portréja, majd az életéből vett jelenetek következnek, 1–79. számozott metszeten. (Számukat százra kiegészítve, kisebb formátumban is elkészítették őket, több esetben tükörképes ábrázolások formájában.) A képek mindegyikét metszett latin felirat magyarázza. A köteten nincs évszám, a metszetek hátára nyomtatott szöveg a nagyszombati nyomda 1655. évére utal – RMNy 2598
Nagyszombat, 1655

I/81–179. Szent Ignác életét ábrázoló, száz képből álló, számozott rézmetszetsorozat, a *Szent Ignacz a' Jesus kisded társasága fondáloiának* élete című, nyolcadrét kiadáshoz (87×60 mm). Valószínűleg ismeretlen németalföldi mester metszetei (PATAKY, 24). Más, külföldi kiadások alapján kikövetkeztethető, hogy a kötethez rézmetszetű címlap, továbbá egy Szent Ignácot ábrázoló portré is tartozott, ez azonban a nagyszombati kiadás két fennmaradt példányából hiányzik. Hiányzik az első kép is, amely Ignác születését ábrázolja. A két fennmaradt példány közül az Országos Széchényi Könyvtáré a 2. képpel kezdődik, és hiányzik az utolsó, 100. kép, míg az Egyetemi Könyvtár példánya a 3. képpel kezdődik, de megvan az utolsó, 100. kép. A 100. kép háta üres. A kép mindig a rektón van, alatta nyomtatott latin szöveg, az őrszó a következő latin képalaírásra utal. A képpel szemben, számozva (amely számozás megegyezik azzal a lapszámmal, ahol a rézmetszetű kép van) a vonatkozó magyar szöveg. A képek magyar nyelvű szövegének végén található a forrás, amely legtöbbször Ribadanera, három esetben a Bulla Canonizatio, és huszonnégy esetben nincs forrás feltüntetve. A képek egy része a nyolcvan nagyobb alakú képet tartalmazó sorozat tükörképe – RMNy 2599
Nagyszombat, 1655

II/1. Rézmetszetű díszcímlap Szent Ignác életéhez, a *Vita Beati P. Ignatii Loiolae Societatis Iesu fundatoris Romae MDCIX* című könyvhöz. Valószínűleg németalföldi rézmetsző munkája az a nyolcvankét metszet, amely a Szent Ignác életéről szóló, nagyszombati kiadványban jelent meg (PATAKY, 24). Szignálatlanok. Két, egymást kiegészítő kissé sérült címlapja maradt fenn (170×115 mm) – RMK I 1604, címlap
Nagyszombat, 1655

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

II/2. Ívrét nagyságú rézmetszetű díszcímlap Makar A. *Philosophia…* című téziseihez (PATAKY, –) (320×200 mm) – RMK II 858, címlap
Nagyszombat, 1656

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

IIIA/10. Rézmetszetű osztrák császári címer, mellében a magyar és cseh címerrel (PATAKY, –) (74×85 mm) – RMK I 945, *Prognosztikon* címlapja
Nagyszombat, 1658

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

I/428. Gróf Forgách Miklós özvegyének, gróf Bossányi Eszternek castrum dolorisát ábrázoló rézmetszet, Pongrácz György *Predikatioijá*hoz. Ismeretlen metsző műve

(PATAKY, 255) (235×145 mm) – SZTRIPSZKY 2029 /236, a címlap után
Nagyszombat, 1661

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

II/5. Rézmetszetű díszcímlap az *Angelus Pannonius sive Vita S. Emerici* című könyvhöz. Szignálatlan (PATAKY, –) (75×40 mm) – SZTRIPSZKY II 2582/130, címlap
Nagyszombat, 1661

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

I/238–246. Páduai Szent Antal életéről kilenctagú rézmetszetsorozat a *Páduai Szent Antal solosmáia* című műhöz (PATAKY, –). A képek fölött lapszám, PADUAI SZ. ANTAL KISS OFFICIUMA feliratú élőfej, a kép alá nyomtatva négy-négysoros imádság. *Páduai Szent Antal solosmáia* később, 1675-ben is megjelent, részben az eredeti, 1662-es metszetekkel, részben újrametszett képekkel. Szignálatlan (75×50 mm) – SZTRIPSZKY I 2036/243 és RMK I 1184
Nagyszombat, 1662–1675

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

I/247–252. Páduai Szent Antal életéről hat rézmetszet a *Páduai Szent Antal solosmáia* című műhöz. A képek alatt nyomtatott szöveg, ugyanúgy, mint az első, 1662-es kiadásban. Ismeretlen mester metszetei (PATAKY, 255: az előző kiadást nem ismerte). A szentképsorozatnak ma látható négy tagja közül kettő azonos az 1662-es kiadásban lévővel, kettő pedig az eredeti kiadás megfelelő képének újrametszett, tükörképes változata. Az egyetlen ismert példányban a 6., 8. és 9. kép hiányzik. 75×50 mm) – SZTRIPSZKY I 2036, RMK I 1184
Nagyszombat, 1662–1675

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

V/6–13. Rézmetszetű szemléltető ábrák Lippay János *Posoni kert – Gyümölcsöskert* című műhöz, nyolc metszet (PATAKY, –) (170×85 mm) – RMK I 1016
Nagyszombat, 1664

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

IIIA/19. Czobor Ádámné Erdődy Borbála rézmetszetű címere a *Két égő lámpás* című műhöz (PATAKY, –) (90×55 mm) – RMK I 1090, A1b
Nagyszombat, 1669

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Gründer-nyomda, Pozsony

I/1. Pozsony látképe a vártól a Mihály kapuig Thuránnszky T. A. *Enconium Posonii* című művéhez. Fent angyalok tartják a Szent Koronát, felül a bal sarokban magyar címer, jobb sarokban Pozsony város címere. A korona körüli írásszalagok szövege: HÜLFF DEINEN VOLCKH HERR JESU CHRIST; UND SEGNE WAß DEIN ERBSCHAFT. Szignálatlan rézmetszet (PATAKY, –) (132×118 mm) – RMK II 1255, címlap előtt
Pozsony, 1670

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Zerweg-nyomda, Pozsony

I/2. A Szent családot ábrázoló rézmetszet a *Liliom kertecske* című műhöz (PATAKY, 256) (38×52 mm) – RMK I 1186, (83)
Pozsony, 1675

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Zerweg-nyomda, Pozsony

I/3. Szűz Máriát Jézus halotti leplével és két apostolt ábrázoló rézmetszet a *Liliom kertecske*

című műhöz (PATAKY, 256) (48×112 mm)
– RMK I 1186, (528)
Pozsony, 1675
Jelenleg lappang, nem található az unikum példányban.

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Zerweg-nyomda, Pozsony

I/4. Szent Ferencet a stigmákkal ábrázoló rézmetszet a *Liliom kertecske* című műhöz (PATAKY, 256) (88×55 mm) – RMK I 1186, [ ]$_{3a}$, (334)
Pozsony, 1675
A 334. lap jelenleg lappang, nem található az unikum példányban.

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

II/7. Rézmetszetű díszcímlap Tarnóczy I. *Menyben vezérlö kalauz* című könyvéhez. Szignálatlan (PATAKY, –) (100×57 mm) – RMK I 1185, címlap
Nagyszombat, 1675

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

II/8. Rézmetszetű díszcímlap Jursa Gy. *Petra Athenaei Tyrnaviensis* című könyvéhez. Ismeretlen metsző munkája (PATAKY, 255). Szignálatlan (120×70 mm) – ČAPLOVIČ 2076, címlap
Nagyszombat, 1675

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

IIIA/20. Esterházy Farkas özvegye, Boka Anna rézmetszetű címere *Páduai Szent Antal solosmajához* (PATAKY, 255) (73×52 mm) – RMK I 1184, A_{1b}
Nagyszombat, 1675

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

V/23. A Dunát és mellékfolyóit ábrázoló rézmetszetű térkép: SITUS MERIDIANI TYRNAVIENSIS CUM POTIORIBUS LOCIS UNGARIAE címmel a *Calendarium Typographiae Tyrnaviensis pro 1677* című naptárhoz (PATAKY, –) (77×125 mm) – RMK II 1407, A_{1a}
Nagyszombat, 1676

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Jezsuita akadémai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

I/432. Erődítményt ábrázoló rézmetszet hadi trófeákkal, háttérben a római Angyalvárral, Drugheth S. *Nucleus rerum Hungaricarum* című művéhez. Szignálatlan (PATAKY, –) (205×160 mm) – RMK II 1491, címlap után
Nagyszombat, 1681

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

I/435. Babérkoszorúban harminchárom várost ábrázoló rézmetszet. Fent középen címerekkel, az 1687-re szóló *Calendarium Tyrnaviense* címlapja előtti metszet, a címerek alatti szöveg: RESTANT A.B.C. L. S.T. V. D. H. (PATAKY, –) (190×140 mm) – RMK II 1619 „A" var.
Nagyszombat, 1686

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

I/448. A kolozsvári Szűz Mária kegyképe, karján Jézussal, díszes képkeretet utánzó keretben Illyés András *Keresztyéni jóságos…* című könyvéhez. A kép felirata alul: VERA EFFIGIES B.M.V. FLENTIS IN TRANSYLVANIA AD CLAUDIOPOLIM 1699 DIE 15 FEBR. VISITUR IN CAPELLA. ABBATIA B.M.V. DE COLOSMONOSTRA SUB CURA REVERENDORUM PATRUM

CLAUDIOPOLITAN... Feltehetően a könyv nyomtatásánál későbbi metszet, ismeretlen mestertől (PATAKY, 257) (172×125 mm) – RMK I 1370, címlappal szemközt
Nagyszombat, 1688

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

II/14. Rézmetszetű díszcímlap az 1690. évre szóló *Calendarium Tyrnaviensé*hez. A Bartholomaeus Kiliantól származó, 1685. évre szóló kalendárium címlapképének utánmetszése, más, ismeretlen mestertől (PATAKY, 256) (195×150 mm) – RMK II 1668
Nagyszombat, 1689

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

V/17–20. Szemléltető ábrák rézmetszetű rajza Szentiványi Márton *Curiosiora et selectiora...* című művéhez (PATAKY, 255)

V/17. Égtájak és geometriai ábrák rézmetszetű rajza Szentiványi Márton *Curiosiora et selectiora...* című művéhez (185×135 mm) – RMK II 1652
Nagyszombat, 1689

V/18. Természethűen ábrázolt tenyér, magyarázó betűkkel, rézmetszetű ábra Szentiványi Márton *Curiosiora et selectiora...* című művéhez (140×95 mm) – RMK II 1652
Nagyszombat, 1689

V/19. Égboltot ábrázoló rézmetszetű ábra Szentiványi Márton *Curiosiora et selectiora...* című művéhez (125×125 mm) – RMK II 1652
Nagyszombat, 1689

V/20. A hold járását ábrázoló rézmetszetű ábra Szentiványi Márton *Curiosiora et selectiora...* című művéhez (125×125 mm) – RMK II 1652
Nagyszombat, 1689

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

IIIA/24. Esterházy hercegi címer: Esterházy Miklós apát címere, apátsüveggel Esterházy M. *Encomia magnae* című művéhez (PATAKY, 256). A címer ovális keretben, a címer fölött a metszett szöveg: CO. NICOLAUS A NTO. ESTERHAZY DE GALAN. PERP. DE FRAKNO ABBAS S. STEP. DE HRA. PRAEPO S. STEP. DE MON.STR. E. M. STRIG. CANO.SAC. CAES. RG.MAIEST. CONSILIARIUS (80×65 mm) – RMK II 1670, címlapelőzék
Nagyszombat, 1690

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

I/439. Hármas diadalkaput ábrázoló allegorikus rézmetszet az 1692-re szóló *Calendarium Tyrnaviensé*hez. A császár a Porta Ottomanica alatt oroszlánoktól vont kocsin vonul át. Ismeretlen metsző munkája (PATAKY, 256) (197×145 mm) – RMK II 1716, címlap előtt
Nagyszombat, 1691

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

IIIA/26. Jáklin Balázs nyitrai püspök rézmetszetű címere Koller F. *Assertiones* című munkájához. Hegycsúcson koronából kinövő kettős farkú oroszlán karddal és nyilakkal, fölötte püspöksüveg (PATAKY, –). Az ovális pajzs emelvényen áll, két oldalán egy tömjénező és egy keresztet tartó nőalakkal (150×110 mm) – RMK II 1749, A_{1b}
Nagyszombat, 1693

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

V/21. Rézmetszetű geometriai tábla Székely F. *Canon–sinuum…* című művéhez. Ismeretlen metszőtől származó rajz (PATAKY, 256) (150×185 mm) – RMK II 1790, utolsó lap táni kihajtható tábla
Nagyszombat, 1694

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

IIIA/26A. Spáczai Gáspár rézmetszetű címere Székely F. *Canon sinuum* című művéhez. Szignálatlan (PATAKY, –) (120×65 mm) – RMK II 1790, $[\ ]_{1b}$, a budapesti Egyetemi Könyvtár példányában.
Nagyszombat, 1694

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

II/11. Rézmetszetű díszcímlap Ábrahámffy J. *Holocaustum quotidianum* című könyvéhez (PATAKY, 256). Szignálatlan (110×60 mm) – RMK II 1801, címlap
Nagyszombat, 1695

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

IIIa/28. Alexander Dominic Comes de Czobor Tarnowski rézmetszetű címere (PATAKY, –) (214×155 mm) – RMK II 1892, *Calendarium ad 1696*, a címlap előtti kihajtható levél
Nagyszombat, 1695

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

IIIa/27. Kollonich Lipót esztergomi érsek rézmetszetű címere, bíborosi kalappal Esterházy M. *Libellus encomia* című művéhez (PATAKY, 256).
A címer alatt füzérek között angyalfej (108×68 mm) – RMK II 1805, címlap utáni lap
Nagyszombat, 1695

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

IIIB/57–60. Emblémasorozat I. József tiszteletére F. Bellusi *Gaudium Europae… Josephi I.* című művéhez (PATAKY, –). A négytagú rézmetszetű emblémasorozat szignálatlan, a képek alá metszett felirattal (145×102) – RMK II 1964
Nagyszombat, 1699

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

IIIB/61. Embléma I. József tiszteletére, a fenti, rézmetszetsorozat 4. tagjának újrametszése (PATAKY, –). Az újrametszésben a középső címer magyar címerre változtatva szerepel a *Calendarium Tyrnaviense ad 1700* című nagyszombati kalendárium címlapja előtt, azonos szöveggel (145×102 mm) – RMK II 2008
Nagyszombat, 1699

ISMERETLEN RÉZMETSZŐ
Jezsuita akadémiai (egyetemi) nyomda, Nagyszombat

I/426. Kitonich János jogtudós rézmetszetű mellképe Kitonich J. *Centuria* és *Methodis* című műveinek együttes, 1700. évi kiadása elé. Heinrich Ulrich szignált rézmetszetének (Nagyszombat, 1619) utánmetszése, ismeretlen mestertől (PATAKY, –). A kép felirata: M. JOANNES KITHONICH DE KOZTHANICZA AETATIS SUAE ANNO LVIII. CHRISTI MDCXVIIII. Szignálatlan (PATAKY, –) (170×125 mm) – RMK II 2014, $**_{2b}$
Nagyszombat, 1700

ÁTTEKINTÉS A NYUGAT- ÉS ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI NYOMDÁKBAN HASZNÁLT BETŰKRŐL, MÉRETÜK SZERINTI SORRENDBEN A NYOMDAHELY ÉS AZ IDŐKÖR MEGJELÖLÉSÉVEL (XVII. SZÁZAD)

Kiemelő (cím)betűk

A 35 mm	Nagyszombat	1651
F 34 mm	Trencsén	1643–1645
F 34 mm	Zsolna	[1669]–1700
A 24 mm	Nagyszombat	1682–1700
A 23 mm	Nagyszombat	1650–1667–
A 22 mm	Bártfa	1699
F 22 mm	Trencsén	1645
A 20 mm	Nagyszombat	1686–1700
F 20 mm	Bártfa	1644–1700
S 20 mm	Zsolna	1676
A 18 mm fabetűk	Pozsony	1672
A 15 mm	Trencsén	1643–1662
A 15 mm	Pozsony	1675–1676
S 15 mm	Trencsén	1637–1654,
F 14/16 mm	Keresztúr	1605
F 14/16 mm	Csepreg	1631
A 14 mm	Nagyszombat	1686–1700
A 14mm	[Bécs?]	1666
A 14 mm	Pottendorf	1668
A 14 mm	Pozsony	1610–1613
A 14 mm	Nagyszombat	1619
F 14 mm	Pozsony	1678
A 13 mm	Nagyszombat	1675–1697
A 13	Pozsony	1669–1672
F 13	Pozsony	1669–1671
A 12/14 mm	Eperjes	1658
A 12,5 mm	Nagyszombat	1662–1671
A 12 mm	Nagyszombat	1648–1662
A 12 mm	Nagyszombat	1655–1667–
A 12 mm	Lorettom	1672
A 12 mm	Pozsony	1623–1640
A 12 mm	Bártfa	1638–1646
A 12 mm	Keresztúr	1617–1620
A 12 mm	Csepreg	1625–1643
A 12 mm	Pápa	1624–1628
A 12 mm	Trencsén	1637–1663
A 12 mm	Zsolna	1667–1700
A 12 mm	Zsolna	1665–1700
F 12 mm	Nagyszombat	1688–1700
S 12 mm	Zsolna	1684–1689
A 11 mm	Pozsony	1675–1676
S 11 mm	Trencsén	1643
S 11 mm	Zsolna	1667–1683
A 10 mm	Bártfa	1603–1699

A 10 mm	Bártfa	1698–
A 10 mm	Nagyszombat	1675–1696
A 10 mm	Keresztúr	1604–1615
A 10 mm	Sárvár	1602
S 10 mm	Trencsén	1637–1659
S 10 mm	Zsolna	1666–1700
A 9,5 mm	Pozsony	1625–1637
A 9,5 mm	Nagyszombat	1649–1671–
A 9 mm	[Bécs? Pottendorf?]	1666–1667
A 9 mm	Bártfa	1639–1668
A 9 mm	Pozsony	1610–1616
A 9 mm	Nagyszombat	1619
A 9 mm	Pozsony	1669–1673
C 9 mm	Nagyszombat	1696–[1700]–(1727)
F 9 mm	Nagyszombat	1673–1690
F 9 mm	Nagyszombat	1689–1700
K 9 mm	Nagyszombat	1648–1694
K 9 mm	Pozsony	1623–1640
K 9 mm	Nagyszombat	1695–1700
A 8,3 mm	Nagyszombat	1662–1674
A 8 mm	Keresztúr	1617–1620
A 8 mm	Csepreg	1625–1643
A 8 mm	Bártfa	1603–1698
A 8 mm	Bártfa	1698–
A 8 mm	Németújvár	1617
A 8 mm	Pápa	1624–1630
A 8 mm	Tejfalu	1637–1638
A 8 mm	Somorja	1650
A 8 mm	Kőszeg	1658
A 8 mm	Pozsony	1631–1640
A 8 mm	Nagyszombat	1679–1700
A 8 mm	Pozsony	1675
A 8 mm	Nagyszombat	1648–1678
A 8 mm	Nagyszombat	1679–1700
A 8mm	Nagyszombat	1603
A 8 mm	Trencsén	1637–1663
A 8 mm	Zsolna	1665–1694
K 8 mm	Pozsony	1673
A 7/8 mm	Trencsén	1645
A 7/8 mm	Zsolna	1665–1700
A 7,5 mm	Trencsén	1637–1662
A 7,5 mm	Zsolna	1665–1685
A 7 mm	Pozsony	1648–1662
A 7 mm	Bártfa	1600–1664
A 7 mm	Bártfa	1700–
A 7 mm	Zsolna	1685
A 7 mm	Nagyszombat	1648–1667
A 7 mm	Pozsony	1675
A 7 mm	Pozsony	1610–1613
A 7 mm	Nagyszombat	1619–1620
A 6,5 mm	Bártfa	1609–1668
A 6,5 mm	Nagyszombat	1686–
A 6 mm	Pozsony	1669–1672
A 6 mm	Bártfa	1698–

A 6 mm	Németújvár	1617
A 6 mm	Pápa	1624–1630
A 6 mm	Tejfalu	1637–1638
A 6mm	Somorja	1650
A 6 mm	Kőszeg	1658
A 6 mm	Pozsony	1625–1640
A 6mm	Trencsén	1643–1663
A 6 mm	Zsolna	[1669]–1690
A 6 mm	Nagyszombat	1648–1662–
A 6 mm	Nagyszombat	1674–1687
A 6 mm	Nagyszombat	1676–1696
A 6 mm	Bártfa	1600–1699
A 6 mm	Bártfa	1602–1700
A 6 mm	[Bécs? Pottendorf?]	1666–1667
A 6 mm	Pottendorf	1668
A 6 mm	Pozsony	1641–1650
A 6 mm	Nagyszombat	1603
G 6 mm	Bártfa	1608–1610
S 6 mm	Zsolna	1667
A 5/6 mm	Pozsony	1675
A 5,5 mm	Pozsony	1613–1616
A 5,5 mm	Nagyszombat	1619–1622
A 5 mm	Nagyszombat	1603
A 5 mm	Sárvár	1602
A 5 mm	Keresztúr	1601, 1604–1616
A 5 mm	Bártfa	1611–1636
A 5 mm	Bártfa	1700–
A 5 mm	Pozsony	1650
A 5 mm	Nagyszombat	1662–1674
F 5 mm [130?]	Lorettom	1670
G 5 mm	Pozsony	1670
K 5 mm	Bártfa	1639–1699
A 4 mm	Kőszeg	1664

Szövegbetűk

A 200	Nagyszombat	1700–
A 190	Nagyszombat	1695–1700
A 188	Pozsony	1609–1617
A 188	Nagyszombat	1619–1620
A 178	Nagyszombat	1662–1674
A 160	Nagyszombat	1690–1700
S 160	Trencsén	1637–1659
S 160	Zsolna	1667–1675
K 155	Sárvár	1602
K 155	Keresztúr	1601, 1604–1615
A 150	Pozsony	1640–1649
F 150	Pozsony	1642–1643
F 150	Pozsony	1669–1671
F 150	Nagyszombat	1675–1700
K 150	Nagyszombat	1662–1700–
K 150	Pozsony	1640–1643
A 148	Nagyszombat	1675–1696

S [148]	Trencsén	1637–1659
S [148]	Zsolna	1666–1691
K 148	Nagyszombat	1603
A 140	Németújvár	1617
A 140	Somorja	1650
A 132	[Bécs? Pottendorf?]	1666–1667
A 132	Lorettom = 2A 4 mm-es	1670–1672
A 132	Pozsony	1675–1678
F 132	Pozsony	1669–1671
F [132]	Pozsony	1678
K 132	[Bécs? Pottendorf?]	1666–1667
K 132	Pozsony	1609–1617
K 132	Nagyszombat	1619–1620
K 130	Keresztúr	1617–1620
K 130	Csepreg	1625–1643
K 130	Nagyszombat	1675–1692
S 130	Trencsén	1637–1661
S 130	Zsolna	1666–1675
K 126	Németújvár	1617
K 126	Pápa	1625
K 126	Somorja	1650
F 125	Pozsony	1642–1643
F 125	Nagyszombat	1676–1700
S 125	Pozsony	1642–1643
S 125	Nagyszombat	1675–1700
A 124	Nagyszombat	1692–1700
K 124	Nagyszombat	1692–1700
A 121	Zsolna	1670–1700
A 120	Trencsén	1637–1662
A 120	Zsolna	1665–1670
A 120	Nagyszombat	1674–1693
K 120	Pozsony	1642–1650
K 120	Trencsén	1638–1663
K 120	Zsolna	1665–1668 [1669]
K 120	Nagyszombat	1662–1671
A 119	Pozsony	1610–1616
A 119	Nagyszombat	1619–1620
K 119	Pozsony	1610–1617
K 119	Nagyszombat	1619–1620
A 118,5	Pozsony	1641–1650
A 118,5	Nagyszombat	1662–1674
A 118	Keresztúr	1619–1620
A 118	Csepreg	1625–1643
A 118	Nagyszombat	1686–1700
A [118] 3,5 mm	[Bécs? Pottendorf?]	1666–1667
A [118] 3,5 mm	Pottendorf	1668–1669
K 118	[Bécs? Pottendorf?]	1666–1667
A 117	Nagyszombat	1648–1662–
A 117	Pozsony	1623–1643
K 117	Nagyszombat	1648–1662–
K 117	Pozsony	1625–1641
A 116	Pozsony	1669–1673
F 116	Bártfa	1639–1694
F 116	Bártfa	1639–1694

A 115	Sárvár	1602
A 115	Keresztúr	1601, 1604–1615
A 115	Bártfa	1638–1700
K 115	Bártfa	1639–1700
A 114	Bártfa	1600–1613
A 114	Pápa	1624–1630
A 114	Tejfalu	1637–1638
A 114	Somorja	1650
A 114	Kőszeg	1658
K114	Bártfa	1609–1668
S 114	Keresztúr	1605
A 113	Nagyszombat	1609
K 113	Nagyszombat	1609
F 112	Pozsony	1669–1671
A 110	Nagyszombat	1603
K 110	Nagyszombat	1604
A 100	Pozsony	1609–1617
A 100	Nagyszombat	1619–1620
A 100	Pozsony	1636–1642
A 100	Nagyszombat	1648–1667–
F 100	Nagyszombat	1688–1700
F 100	Pozsony	1642–1643
F 100	Nagyszombat	1675–1690
F 100	Pozsony	1669–1671
G 100	Trencsén	1643–1662
G 100	Zsolna	1665–1678
K 100	Pozsony	1669–1673
K 100	Nagyszombat	1693–1700
K 100	Nagyszombat	1648–1672–
K 100	Pozsony	1609–1617
K 100	Nagyszombat	1619–1620
K 100	Pozsony	1636–1641
S 100	Pozsony	1642–1643
S 100	Nagyszombat	1677–1679–
S 100	Nagyszombat	1688–1700
A 99	Kőszeg	1664
K 99	Pozsony	1643–1650
K 99	Nagyszombat	1662–1672
A 98	Keresztúr	1617–1620
A 98	Csepreg	1625–1643
A 98	Pozsony	1624–1631
A 98	Nagyszombat	1648–1662–
A 98	Nagyszombat	1674–1694
A 98	Eperjes	1656–1658
C 98	Nagyszombat	1696–[1700]
K 98	Keresztúr	1617–1620
K 98	Csepreg	1625–1643
K 98	Pozsony	1624–1631
K 98	Nagyszombat	1648–1662–
K 98	Nagyszombat	1675–1692
A 97	Pozsony	1641–1650
A 97	Nagyszombat	1662–1672
A 97	Pozsony	1669–1672
F 97	Zsolna	1700

F 97	Bártfa	1639–1700
S 97	Trencsén	1637–1659
S 97	Zsolna	1667
A 96 mm	[Bécs? Pottendorf?]	1666–1667
A 96 mm	Pottendorf	1668–1669
A 96	Trencsén	1637–1663
A 96	Zsolna	1665–1670
A 96	Bártfa	1638–1700
K 96	Bártfa	1638–1700
F 96	Trencsén	1638–1659
F 96	Zsolna	1666
K [96]	[Bécs? Pottendorf?]	1666–1667
K [96]	Pottendorf	1668–1669
K 96	Bártfa	1638–1700
A 95	Sárvár	1602
A 95	Keresztúr	1601, 1603–1616
K 95	Keresztúr	1601
K 95	Sárvár	1602
S 95	Sárvár	1602 (?)
S 95	Keresztúr	1605
A 94	Németújvár	1617
A 94	Pápa	1624–1630
A 94	Tejfalu	1637–1638
A 94	Somorja	1650
A 94	Kőszeg	1658
K 94	Németújvár	1617
K 94	Pápa	1624–1630
K 94	Tejfalu	1637–1638
K 94	Somorja	1650
K 94	Kőszeg	1658
A [92]	Bártfa	1700–
A 90	Kőszeg	1664
G 90	Pápa	1630
K 90	Kőszeg	1664
S 90	Zsolna	1675–1700
A 89	Zsolna	1669–1694
A 89	Pozsony	1675–1678
F 89	Pozsony	1678
K 89	Pozsony	1675–1678
S 89	Zsolna	1667–1670
A 88	Nagyszombat	1674–1694
F 88	Nagyszombat	1675–1700
F 88	Nagyszombat	1675–1700
G 88	Nagyszombat	1696–
H 88	Nagyszombat	1696–
K 88	Nagyszombat	1674–1686
K 88	Nagyszombat	1603
K 88	Pozsony	1641–1650
K 88	Nagyszombat	1662–1674
S 88	Pozsony	1642–1643
A 87	Nagyszombat	1662–1675
A 87	Pozsony	1641–1650
A 86	Bártfa	1638–1699

A 86	Eperjes	1656
K 86	Bártfa	1601–1639
F 86	Bártfa	1616–1695
F 86	Lorettom	1670
G [86]	Bártfa	1639–1694
K 86	Bártfa	1601–1639
A 85	Nagyszombat	1606
A 85	Pozsony	1669–1673
K 85	Pozsony	1670–1672
A 84	Pozsony	1610–1617
A 84	Nagyszombat	1619–1620
A 84	Pápa	1624–1630
A 84	Tejfalu	1637–1638
A 84	Somorja	1650
A 84	Kőszeg	1658
A 84	Nagyszombat	1648–1662–
A 84	Lorettom	1670–1672
A 84	Pozsony	1636–1643
F 84	Pozsony	1669–1671
F 84	Pozsony	1669–1671
G [84]	Bártfa	1600–1650
K 84	Bártfa	1600–1646
K 84	Pozsony	1609–1617
K 84	Nagyszombat	1619
K 84	Pozsony	1636–1643
K 84	Nagyszombat	1648–1662–
K 84	Lorettom	1670–1672
A 83	[Bécs? Pottendorf?]	1666–1667
A 83	Pottendorf	1668–1669
K 83	[Bécs? Pottendorf?]	1666–1667
K 83	Pottendorf	1668–1669
A 82	Trencsén	1637–1663
A 82	Zsolna	1665–1667 [1669]
A 78	Pozsony	1624–1643
A 78	Nagyszombat	1648–1662–
S 78	Trencsén	1637–1659
S 78	Zsolna	1666–[1670]
K 72	Zsolna	1694
A 71	Bártfa	1639–1700
A 71	Nagyszombat	1674–1696
F 71	Bártfa	1639–1694
K 71	Bártfa	1638–1700
A 70	Trencsén	1638–1658
A 70	[Bécs? Pottendorf?]	1667
A 70	Bártfa	1600–1650
A 70	Lorettom	1670–1672
F 70	Nagyszombat	1688–1700
K 70	Pozsony	1642–1650
K 70	Nagyszombat	1662–1686
K 70	Nagyszombat	1686–1700
K 70	Lorettom	1672
A 69,5	Nagyszombat	1662–1674
A 69,5	Pozsony	1641–1650
K 60	Nagyszombat	1679–

A 58	Bártfa	1612–1636
A 57	Nagyszombat	1662–
A 57	Nagyszombat	1679–1685
A 57	[Bécs? Pottendorf?]	1666–1667
A 57	Pottendorf	1668
K 57	[Bécs?]	1666
A 57	Pozsony	1645–1650
K 57	Pottendorf	1668
A 56	Pozsony	1624–1643
A 56	Nagyszombat	1649–1662–
K 56	Nagyszombat	1650–1662–
K 56	Pozsony	1648–1662

RÖVIDÍTÉSEK

BEK – Egyetemi Könyvtár, Budapest: Az Eötvös Loránt Tudományegyetem Központi Könyvtára

ČAPLOVIČ – Ján ČAPLOVIČ, *Bibliografia tlači vydaných na Slovensku do roku 1700*, 1–2, Martin, 1972, 1984.

MKSz – Magyar Könyvszemle

MTA K – A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Budapest

OSZK – Országos Széchényi Könyvtár, Budapest

ÖNB – Österreichische Nationalbibliothek, Wien

PETRIK – Petrik Géza, *Magyarország bibliographiája 1712–1860*, I–IV, Budapest, 1888–1892. Pótlások: *Magyarország bibliographiája 1701–1800*, V–VIII, Budapest, 1971–1991.

RMK I–II – SZABÓ Károly, *Régi Magyar Könyvtár*, I, *Az 1533–1711. megjelent magyar nyomtatványok könyvészeti kézikönyve*, Budapest, 1879; II, *Az 1473-tól 1711-ig megjelent nem magyar nyelvű nyomtatványok könyvészeti kézikönyve*, Budapest, 1885.

RMK I–II* – Bibliográfiákban nem szereplő, publikálatlan régi magyar nyomtatvány.

RMK III – SZABÓ Károly–HELLEBRANT Árpád, *Régi magyar könyvtár*, III, *Magyar szerzőtől külföldön 1480–1711 megjelent nem magyar nyelvű nyomtatványok*, I–II, Budapest, 1896–1898.

RMNy 1–3 – *Régi Magyarországi Nyomtatványok*, 1, *1473–1600*, BORSA Gedeon, HERVAY Ferenc, HOLL Béla, KÄFER István, KELECSÉNYI Ákos munkája, Budapest, 1971; 2, *1601–1635*, BORSA Gedeon, HERVAY Ferenc, HOLL Béla munkája, Budapest, 1983; 3, *1636–1655*, HELTAI János, HOLL Béla, PAVERCSIK Ilona, P. VÁSÁRHELYI Judit munkája, Budapest, 2000.

SZTRIPSZKY – SZTRIPSZKY Hiador, *Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtár című munkájának I–II. kötetéhez*, Budapest, 1912. – Utánnyomata: Budapest, 1967.

ZELLIGER – Aloysius ZELLIGER, *Pantheon Tyrnaviense bibliographicam Continens recensionen operum typis Tyrnaviensibus aa. 1578–1930 editorum*, Tyrnaviae, 1931.

KÉPTÁBLÁK

A nyomdai készletek bemutatása műhelyenként

1. KÁPTALANI NYOMDA NAGYSZOMBATBAN –1601–1609

I/1
Január

I/5
Május

I/2
Február

I/6
Június

I/3
Március

I/7
Július

I/4
Április

I/8
Augusztus

Hónapképek
1603–1606

I/9
Szeptember

I/11
November

I/10
Október

I/12
December

1603–1606

IV/1
1600–1609

III/1
1604

VI/1

VI/2

1603

VIII/1 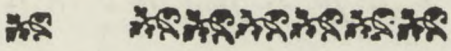

VIII/2 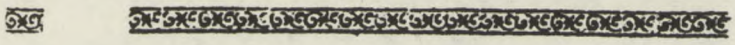

VIII/3

1603–1606

ABCDEFGGHIK
KLMMNOÓPR
STVVYZ-=

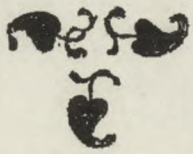

IX/1A 8 mm

A AÆ BC DE EF G H I J K L
M M N O P Q R S T V V̊ X Z
a á à â æ as b c d e é è f ff fi g h i is k l m
n o ò ô ó œ p q r s ſ ſi ſp ſt ſl ſſ ß t ta u ü ù
ů ů us v v x y z ct & . , - (
1 2 3 4 5 6 7 8 9

Soli Deo honor & gloria.

Datum Tyrnauiæ ex Typograghia Capituli Strigoniensis.
Anno 1603.

A B C D E F G H I K L M N O P Q

R S T V X Y Z

A B C D E G I L M N O P Q R S T V

a á à à æ b c d e é è ę f g ǵ h i ŋ́ k l m n o ó ò

ó œ p q r s ſ ſi ſſ ſt t u ů v y z ct & . , , : ;

= (1 2 3 4 5 6 7

Az Poganioknac pedig zokaſoc volt, ugi mond à Zent Iras, hogi az hegieken aldoznanac az ó hamis Iſteneknec, kikhez kepeſt, az Sidokis aldoznac vala az hegieken, nem Iſtennec, hanem à baluanioknac, mint az Z. iras ſokzor niluan meg mongia. Ezekböl, meg teczic elegſegeſen, mi legien az baluaniozas, laſſuc immar, ha meltan hie minket Magiari Iſtuan baluaniozoknac.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V Z

á â æ b c d e é f ff g h i ij is k l m n o ó œ p q ꝗ ꝗ́ r

ſ ſſ ſt t ta u ů um us x y z ct &

. , : ⁊ ⁊ 1 2 3 4 5 6 7 8 9

Syluestro, Can: 1. Ex Synod: 2. Nicæna, generali 7. ubi ad confirmationem imaginum, in Ecclesia primitiua usitatarum, citantur ex actis donationis eiusdem, imagines Apostolorum à Syluestro ostensæ Constantino: Eodem pertinent, quæ tradunt (ex ijsdem actis haud dubiè) Gregor Turon: lib: 2. Beda in Chronicis anno mundi 4288. Adrianus Epist: ad Constant: & Ireneũ: Nicèph: lib: 7. c: 33. B: Thomas 3. p: q: 67. ar: 4. de curata lepra Constantini: Quiq; de Baptismo eius per Syluestrum Papam scribunt præter dictos, Damasus in Pontificali: Acta Liberij cap: 6. Nicephor: lib: 7. c:

A B C D E F G H I L M N O P Q R S T V

a á à æ b c d e é f ſt ſo g h i ij is k l m mi n nt o ó ô ô

æ p q q́; r ſ ſſ ſt ſto t tæ to u ŭ ů ů us x y z z ct & . : ,

) 1 2 3 4 5 6 7 8 9

Bozziuſ: lib: 17 de ſignis Eccleſ: ſigno 76 fol: 488 Tom: Secun:

Pam: Annot: in lib: de Pudicitia Tertull: u: 5.

ABCEFGHIKLMOP
QRSTVYZ

A B C D E G H I K L M N O P R S T V Y Z

a á ã â æ b c d e é è ê f ff fi g h i ij k ł l m m̃ n o

õ ô ó ó̊ p q r s ſ ſſ ſt t u ů ů v x y z z ct & . , : ; ⸗ = 1

2 3 4 5 6 7 8 9

Kos
Bika
Kettős
Rac
Oroſzlan
Szüz.

Mertec.
Schorpio
Nyilas
Bac
Viz öntö
Halac.

A C D E F G H I K L M N O Ó

P R S T V Y Z.-

IX/7A 85
IX/8A 5 mm

A B C D E F G H I K L M N O P Q R

S T V X Y Z

A B C D E F G H K L M N O P Q R S T V

a á à â ã æ b c d e é ć è ê ë ę f ff fi g ģ ǵ h i ŋ k

l m m̃ n ñ o ó ő ô ò p q ꝙ r s ſ ſſ ſſi ſt t u ů ù v x y

z z z ß & . , : ? (1 2 3 4 5 6 7 8 9

nemeli Iſten félő ſzèrzete
ſeknec, lelki elmélkedéſek-
re valo aytatoſſágoc, es
kéréſec. Maſodzer, kez-
dette ezt velem Orſzá-
gunc romláſán valo tőrő-
déſimnec kőnniebéttéſe,
hogy neha neha ſzomoru-
ſágimat enihittenem vala-
mi foglalatoſsággal. Iſten
ſegétſégeből azert vég-
hez vittem, es enni időtűl
A iij fogua

A A Æ B C D E F G H I K L M N O P Q

R S T V Z

a à ã æ as b c d e è ẽ f ff ffi fi fl g h i ij is k l ll m

n o õ ô p q q̃ q́ r s ſ ſi ſp ſſ ſt ſt ß t u ũ ů us v x

z z y ct & , : ;) 1 2 3 4 5 6 7 8 9

hattiac, es a giôngeltetestis ßerettiùc, annakokaert, rôstec es igen meg fogiatkoztac vagiunc a ioban.

Keried azert o giarlo ember alazatoſſan az Iſtẽt, hogy adgion teneket ßelegy es tôre delmes ſsiuet, monduan ſsent Dauiddal: eteſs Vram engemet a ! ônyhullataſnac keniereuel es adgy italt kony hullataſimban mertec ßerent.

2. NYUGAT-DUNÁNTÚLI EVANGÉLIKUS NYOMDA –1601–1643

I/1
Január

I/6
Augusztus

I/2
Április

I/7
Szeptember

I/3
Május

I/8
Október

I/4
Június

I/9
November

I/5
Július

I/10
December

Hónapképek
1603–1634

I/11

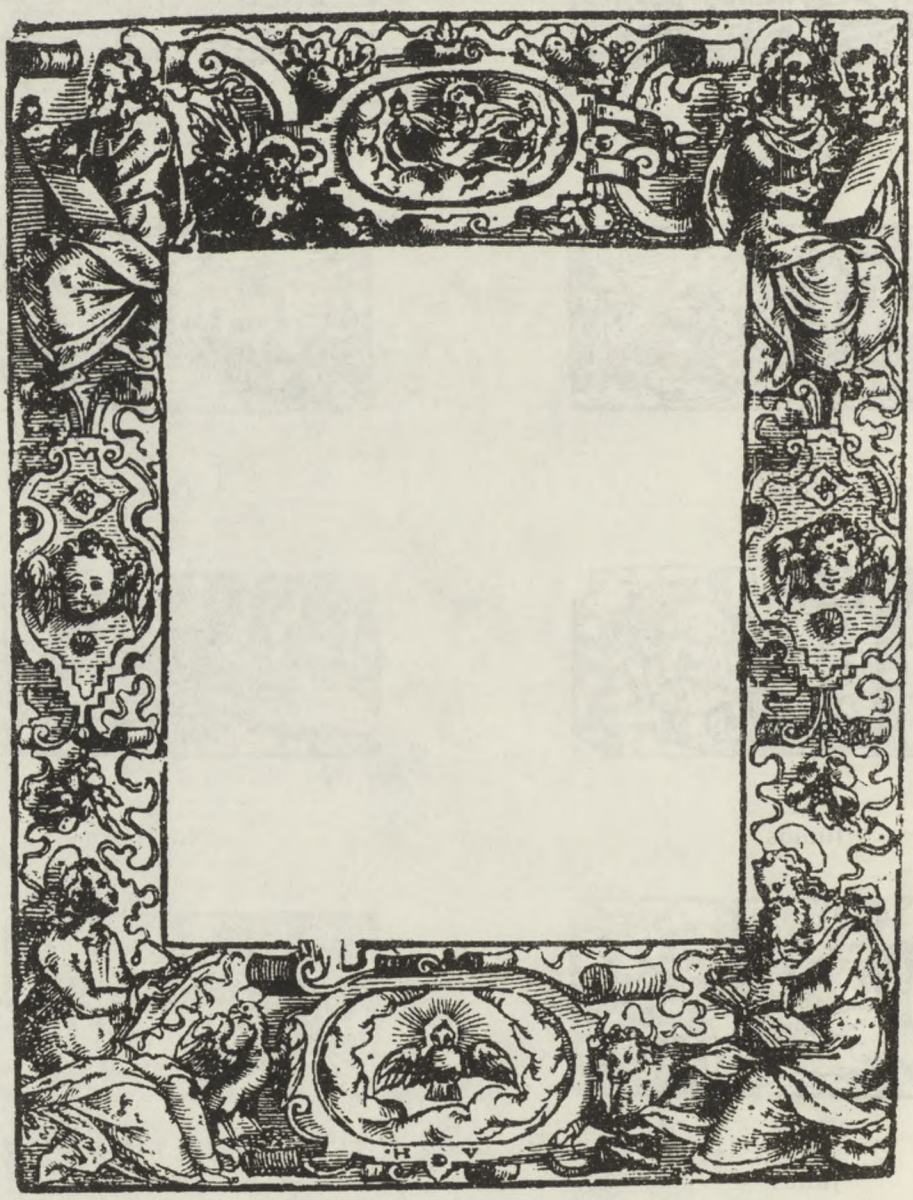

II/1

1633

III/1

Lackner Kristóf és a Soproni Tudós Társaság címere
1617

III/2

Lackner Kristóf: Maiestas Hungariae Aquila
1617

III/1

IV/1

IV/2

IV/3

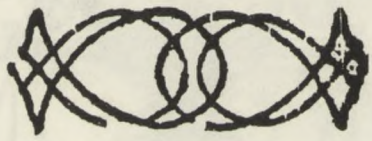

IV/4

IV/5

VI/1

VI/2

VI/3

VI/4

VI/5

VI/6

1602–1633
1604, 1643

VIII/1

VIII/2 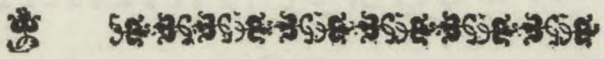

VIII/3

VIII/4

VIII/5

VIII/6

VIII/7 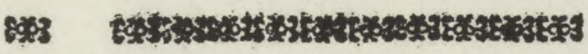

AÁÆBCDEFGHIK
LMNOPQRSTVYZ
aæbcddeghiïkllmnoœö
ppɾsſſttuvyz.,:;=

AZ TEKINTETES

AÆBCDEFGHIKLMNNOö
PQRSSTVv̈XXYZ

MAGNIFICO DOMINO:

IX/1A 10 mm
IX/2A 5 mm

A AÆ B C C D E E F G G H I J J K L
M M N N O Ö P Q Q R S T T
V U W X Y Z
a á à â æ as a b c ct d e é ê ë ë è è ē ê ē f fi fl g h
i ia is j j j k k k l ll m m n o ô ō ö ö ô œ p q q ꝗ ꝗ r
s st ſ ſp ſt ß t ta u ū ua us ü ü v v w
x y z z & . , : ; ? . , (
1 2 3 4 5 6 7 8 9

Oly tellieſe az Z. iras, hogy nem ſzükôl-
kôdic, az meg nem iratot kezrûl kezre
kôlt emberi tanuttaſoknac tamadekia
nekül?

ABCDEF GHIK L MNOÖÖÖÖP

QRSTVWXYYZ

ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ

aá àâãäæbcctdeéèêfſſſi gġhiŋj klm m̃nñoò ôõö

ȯ̊ ȯ̊ œpqq̧q̧ rsſſtuûůüüvxyz&.,:¿) 123456

7890 ℭ ſ ☙

Az modreuius Fricius Andraſt, acki en tůlem ſokzor elő hozatic, az mi illeti, ezis Papiſta volt, es bizonyara nem kőz, auagy tudatlan ember: ez mint ebből meg teczik, hogy ů nekŋs meg hagyattattot, hogy az tőb kőuetőkel, az Tridentomi gyůlesben menyen, es ůis az hůt dolganac el rendeleſeben, az ő ertelmet meg mondgya: es ez az mint Fricius el hůtte volt, az Romai Papanac akarattyabol, es inteſeből lőtt. Mert igy ir Fricius az 4. Pal Papanac, az ő leüeleben: velem vgy mond (Z. attyam) hogy az mely kőueteket, az Kyrali rendőlt azokat the inteſedből rendelte, es vgyan

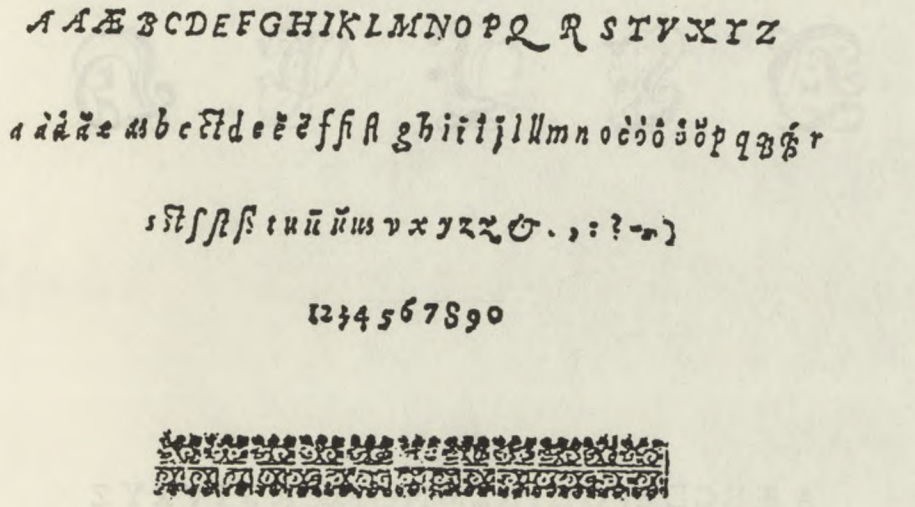

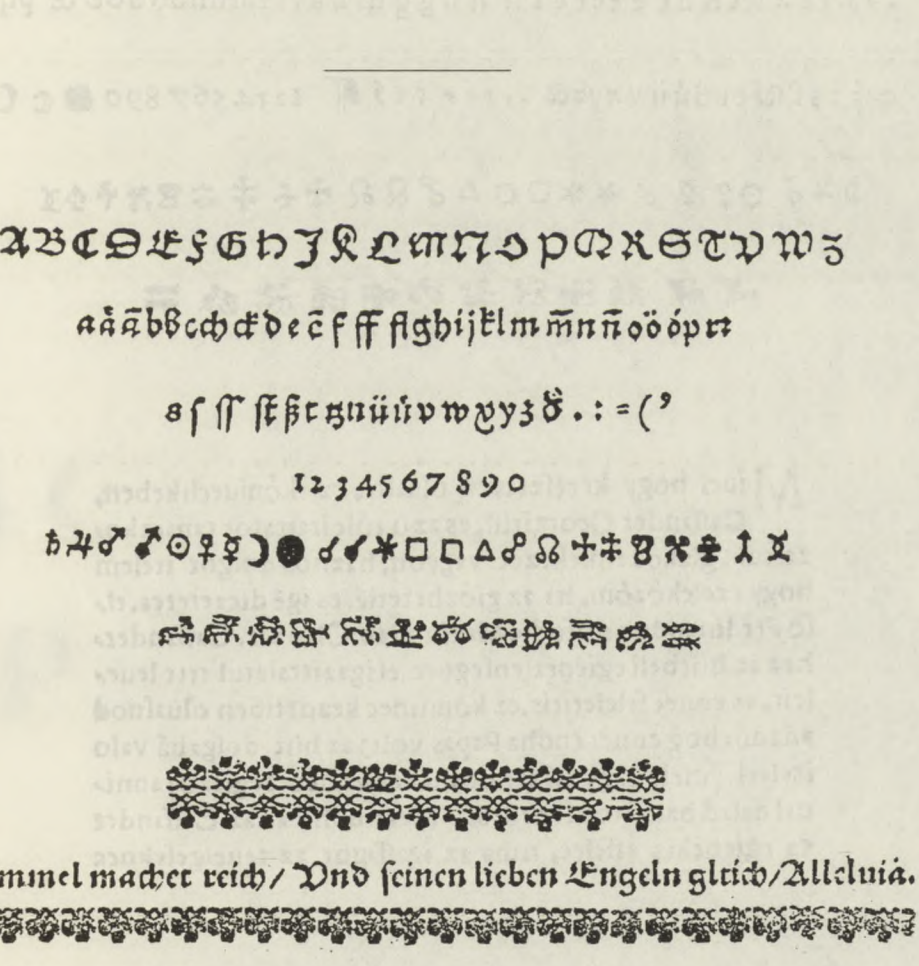

Himmel machet reich/ Vnd seinen lieben Engeln gleich/ Alleluiá.

A ÆBCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ

a á à â ă æ b c ct d e è é ê ê ê f ff ſi ſl g ǵ h i ij k l m m̃ n ñ o ò ô ó ő œ p q

ꝗ ꝙ r s ſ ſt ſ t u ù ú ü v x y z & ., :-/ ? ( ) ¶ 1234567890 ● ☾ ☾

♄ ♃ ♂ ☉ ♀ ☿ ☌ ✱ ✱ □ □ △ ☍ ☊ ☊ ✢ ✢ ✢ ✢ ⊠ ✢ ✢ ⚶

Miuel hogy kereſzttyen oluaſo, ez kóniuechkeben, Caſſander Georgirül, es az ú túle irattatot tanacakozaſrul, giakot emlekezet vagyon, haznos dolgot itelem hogy czelekózóm, ha az giózhetetlẽ, es igẽ diczeretes, elſó Ferdinand es maſodic Maximilian Chaſzar, Caſſanderhez az hütbeli egienetlenſegnec el igazittaſarul irtt leueleit, es ennec feleletitis, ez kóniünec kezdetiben oluaſnod adádót hoǵ ennec (noha Papas volt) az hüt dolgabá valo iteleti. (mely nagy reſzre Luther ertelmeuel egiezó) anniual nalad hatharob lehessen. Mert noha ez az Caſſander es egiebékis effelec, niha az igaſſagot, az teuelgeſeknec

IX/7F 14/16 mm
IX/8A 95

ABCDDEFGHIKLMN

OPRSTVWZ

aäbcchddeēfffflghiijklmm̄nn̄oöóprſſtttz

uūüúvwyz.:?

Ach mein hertzliebes JEſulein/
Mach dir ein rain ſanfft bettelein.
Zu ruhen in meins hertzen ſchrein/
Das ich nimmer vergeſſe dein

ACDEIMNO
PQRSTUV

IX/9S 114
IX/10A 12 mm

A B C D E F G H I

K L M N O P Q R S

T U V X Y Z.

CORONIS

IX/11A 8 mm

A Æ B C D E F G H I J K L

M N O P Q R S T

V X Y Z a á â b c d e é è ê f

g h i j k l m n o ó ô p q

r s ſ ſi ſp ſſ ſt ß t ta u ũ v x y z

& : , ? (2 3 4 5 6 7

Materialis.

viduitatem exprimere volentes Turturem in aliquo ramo insidentem pingunt. Ea enim, coniuge vitâ functo, ita se ab aliorum volucrum consortio separat, tantiq; memoris exempla exhibet, ut nunquam inde

A Æ B C D E F G H I J K L M N O P Q R S

T U V X Z a á æ b c d e é è ſ g h i j k

l m n o ò ó ő p q q́ r ſ ſi ſt t u

ű v x y z & ;) : 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

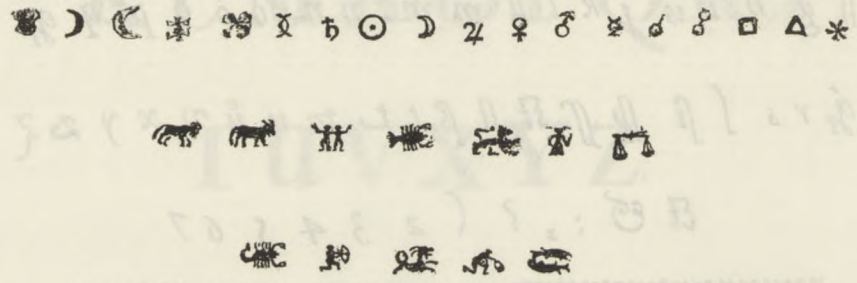

HA Lélec ſzerint élűnc, lélec ſzerint is járjunc. Ne legyűnc heába való dicsőségnec kivánói: Egymáſt ingerlőc: Egymáſra irigykődőc. Atyámfiai, ha az ember valami bűnben el foglaltatik is, ti kic lelkiec vadtoc, effelét ſzelidségnec lelkével oktaſsatoc: Meg gondolván magadat, hogy te is ne kiſirteſsél. Egy-más terhét viſellyétec, és ecképpen bé tellyeſititec á Chriſtuſnac Törvényét.

Mert ha valaki véli magát

A AÆ B B C C D D E E F G G H H I J K K L M M

N N O P P Q R S T U V X Y Z Æ B C D E F G I K M N O

P R S T V Z a a s á à ã a s b c d e e é è é e s f fe ffi fl g

h i ij is j k l ll m m n n o ó ò ő œ p q q́ r s ſ ſp ſſi

ſi ſt ß t u ù ů v x y z ct & ſ : ; 0 1 2 3 4 7 8

tűnc vitézségét vitézkedheſſec, futáſunkat végezheſſec, és mennyei coronánkat veheſsec el, mellyet nékűnc meg igértél ſzent Fiad érdeméjért, kinec veled, és az ſzent Léleckel légyen dicsőség, tißteſség, moſt és mind őrőckén őrőcké,

A Æ B C D E F G H I J K L M N O Ö P Q R

S T U V W X Y Z A B C D E G I L M N P R S T

v y z a á à æ b c d e é è ë f ff ffi fi g h i j

k l m n o ó ő p q r s ſ ſi ſſi ſt t u ú ű v x y

z & & 1 2 3 4 5 6 9 § , - ?

Prædicatio, azon ſzűletés Hiſtoriájának utolſo ré-
ſzébűl, mellyet az Paſztoroc őrvendezéséről
igy irt meg ſzent Lukács Evangéliſta.
kőnyvének máſodic
réſzében:

3. A BÁRTFAI KLÖSS-NYOMDA ÉS VÁROSI NYOMDA
–1601–1700–

3. A BÁRTFAI KLÖSS-NYOMDA ÉS VÁROSI NYOMDA
–1601–1700–

I/1

I/2

I/3

I/4

I/5

I/6

I/7

I/8

I/9

I/10

I/11

I/12

Állatképek sorsvetőkönyv dobótábláihoz
1612

I/13

I/14

I/15

I/16

I/17

I/18

I/19

I/20

I/21

I/22

I/23

I/24

Állatképek sorsvetőkönyv dobótábláihoz
1612

I/25

I/26

I/27

I/28

I/29

I/30

I/31

I/32

I/33

I/34

I/35

Állatképek sorsvetőkönyv dobótábláihoz
1612

I/36

I/37

I/38

I/39

I/40

I/41

I/42

I/43

I/44

I/45

Csíziók és alkalmi kiadványok illusztrációi
1612

I/46

I/47

I/48

I/49

I/50

I/51

I/52

I/53

I/54

I/55

I/56

I/57

I/58

I/59

I/60

I/61

I/62

Újszövetségi képsorozat
1612–1630

I/63

I/64

I/65

I/66

I/67

I/68

I/69

I/70

I/71

I/72

I/73

I/74

I/75

I/76

I/77

I/78

I/79

I/80

I/81

I/82

I/83

I/84

I/85

I/86

Újszövetségi képsorozat
1612–1630

I/87

I/88

I/89

I/90

I/91

I/92

I/93

I/94

Újszövetségi képsorozat, 1612–1630
Sybillák, 1616

I/95

I/96

I/97

I/98

Sybillák
1616

I/99

I/100

I/101

I/102

Sybillák
1616

I/103

I/104 – január

I/105 – február

I/106 – március

I/107 – április

I/108 – május

I/109 – június

I/110 – július

I/111 – augusztus

Hónapképek
1630

I/112

I/113

I/114

I/115

Eisenberg, P.: Ein zwiefacher… (eredeti méret 107×68 mm)
1652

I/116

I/117

I/118

I/119

Eisenberg, P.: Ein zwiefacher… (eredeti méret 107×68 mm)
1652

I/120

I/121

I/122

I/123

Eisenberg, P.: Ein zwiefacher… (eredeti méret 107×68 mm)
1652

I/124

„Nosce te ipsum"
1689

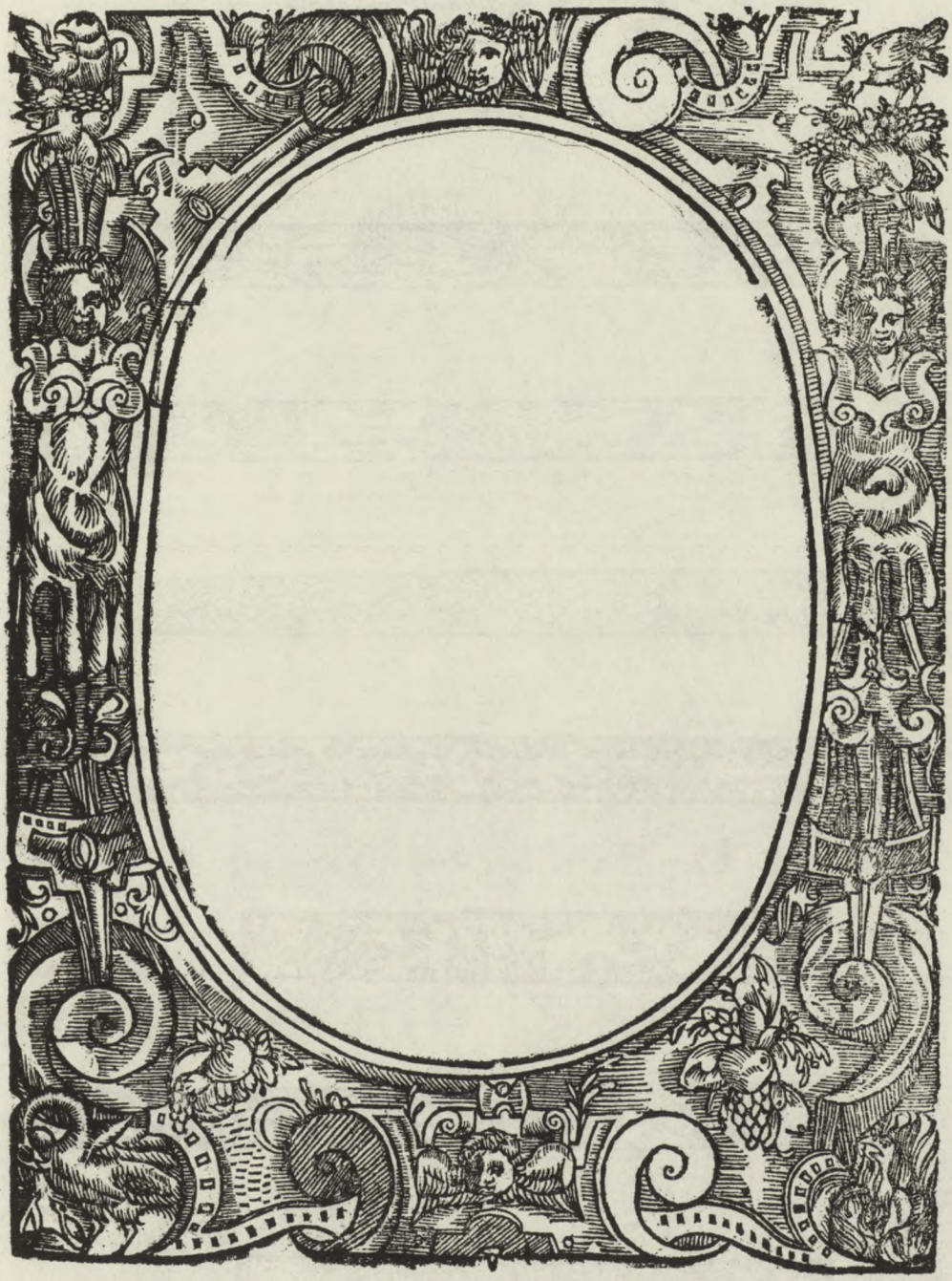

II/1

II/2

II/3

II/4

II/5

II/6

II/7

II/8

II/9

II/10

II/2: 1601–1670
II/3–10: 1614

II/11

II/12

II/13

II/14

II/15

II/16

II/17

II/18

II/19

II/20

II/21

II/22

II/23

II/24

II/25

II/26

II/27

II/28

II/29

II/30

II/31

II/32

(1652)

II/33

II/34

II/35

II/36

II/37

II/38

1668

(II/31: eredeti méret 106×68 mm,
II/32: eredeti méret 112×72 mm)

III/1

III/2

III/3

III/4

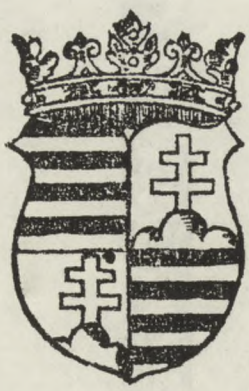

III/5

III/6

III/7

III/8

IV/1

IV/2

IV/3

IV/4

IV/5

IV/6

IV/7

IV/8

IV/9

IV/10

IV/11

IV/12

IV/14

IV/13

IV/15

IV/16

IV/17

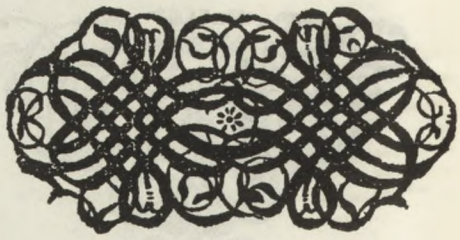

IV/18

IV/19

IV/20

IV/21

IV/22

IV/23

IV/24

V/1

V/2

V/1: Érvágó ember, 1630
V/2: A savniki kastély, 1668

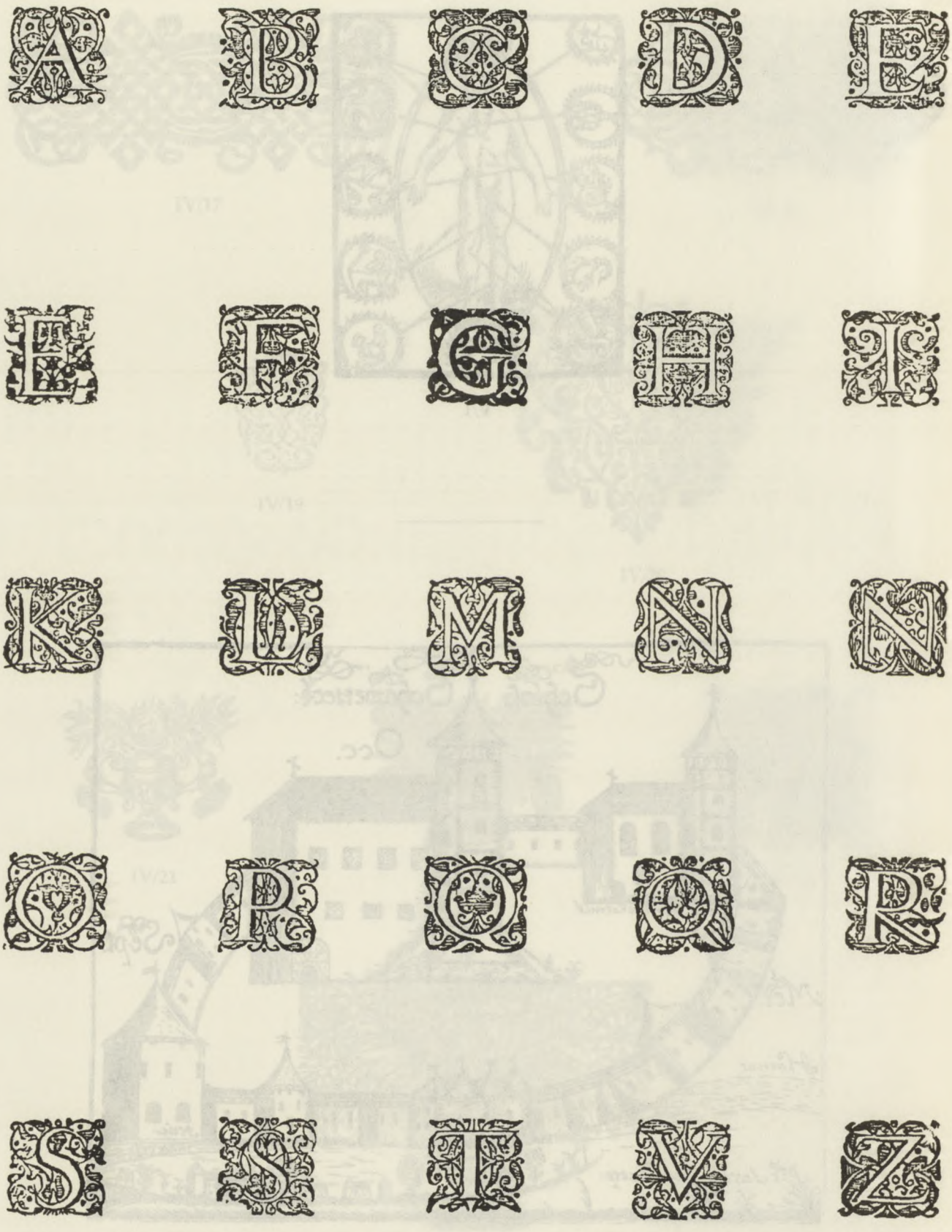

VI/1

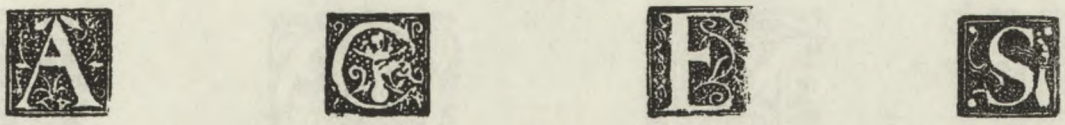

VI/2

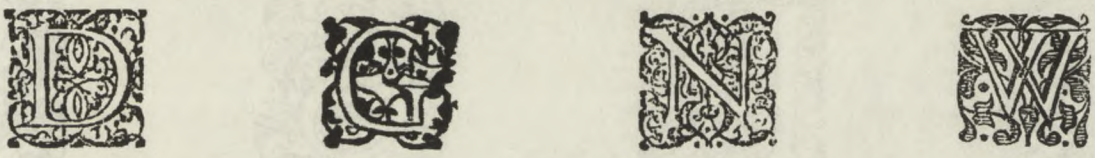

VI/3

VI/4

VI/4

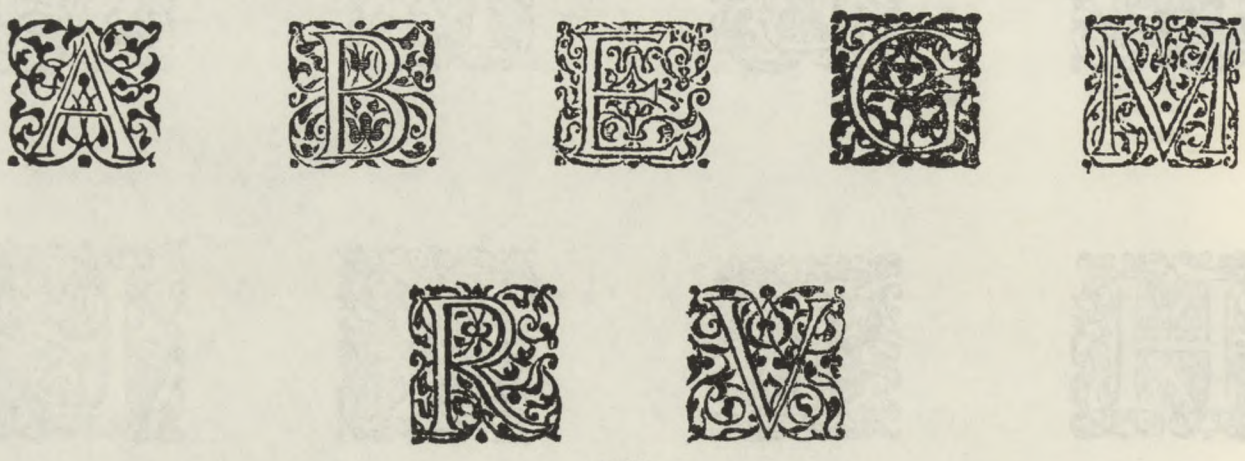

VI/5

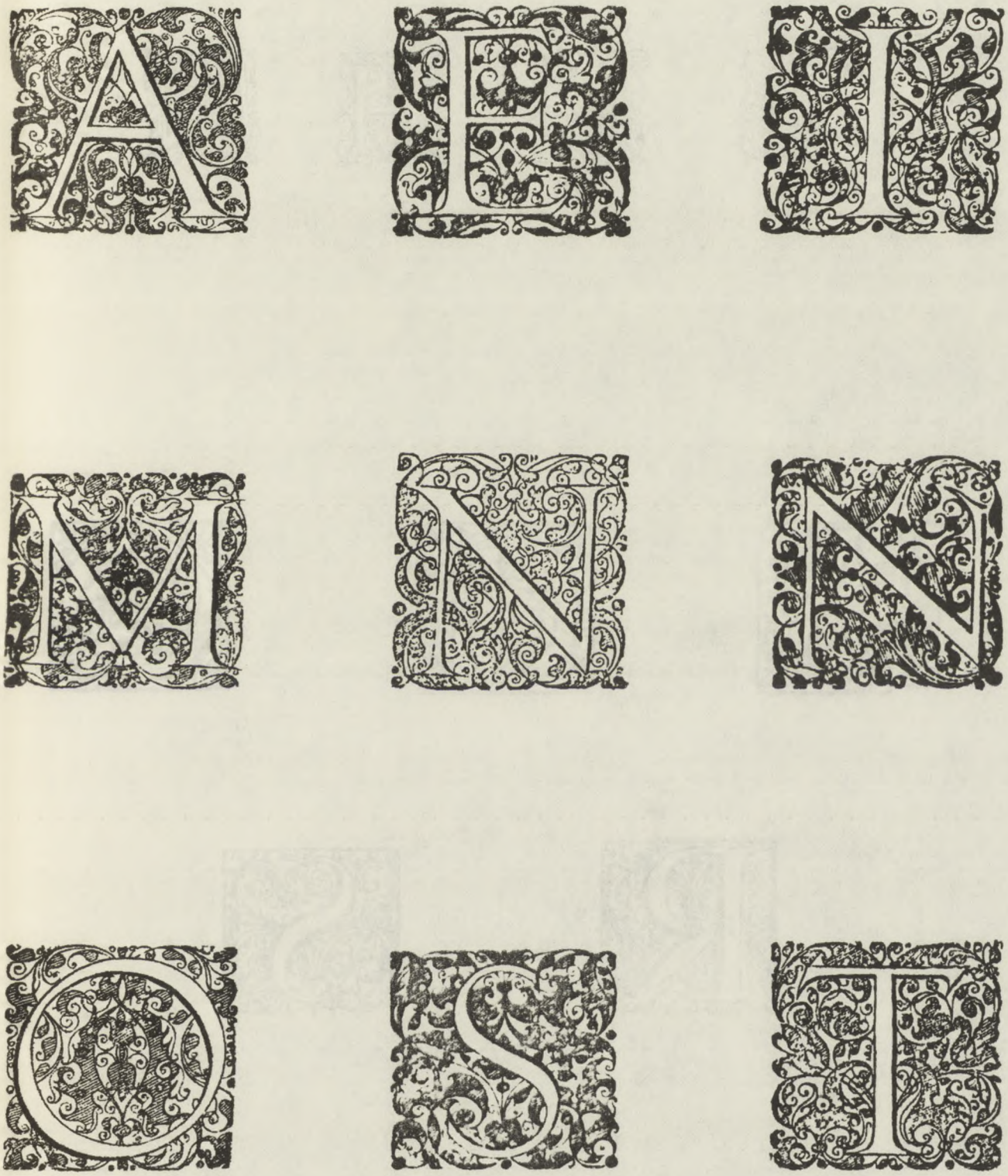

VI/6

VI/7

VI/8

VIII/1 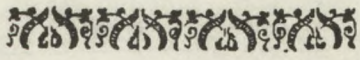

VIII/2

VIII/3 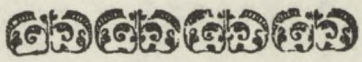

VIII/4

VIII/5

VIII/6

VIII/7

VIII/8

VIII/9 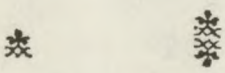

VIII/10

VIII/11

VIII/12 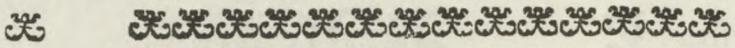

VIII/13 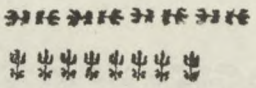

VIII/14 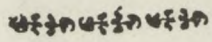

VIII/15 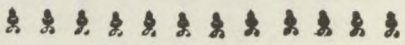

VIII/16 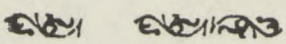

VIII/17

VIII/18 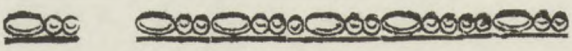

VIII/19 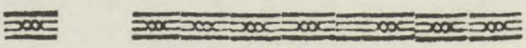

VIII/20 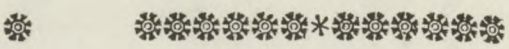

VIII/21 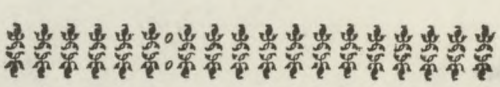

VIII/22 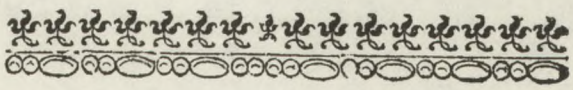

VIII/23 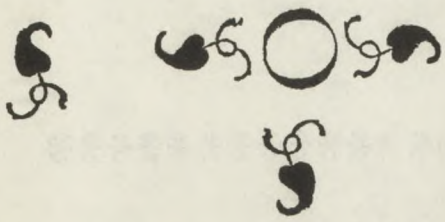

VIII/24

VIII/25 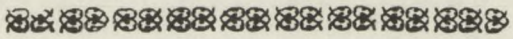

VIII/26 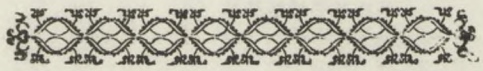

VIII/27

VIII/28

VIII/29

VIII/30

VIII/31

VIII/32

VIII/33 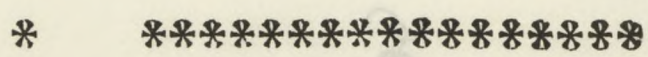

VIII/34

VIII/35 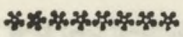

VIII/36 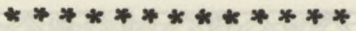

VIII/37 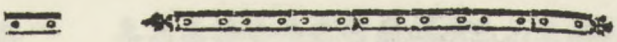

VIII/38 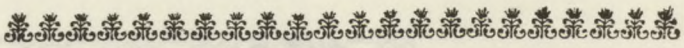

VIII/39

ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVWXZ ABCDEFGHI

KLLMNOOPQRRSTVWXYZ adáāâbcdeéèêē ęfffgǵ híîij

klmm̄nn̄oóóôō̃ŏœpqrsſ ſſſttuúùūûů vv̊wxyz ct ß & æ ·,:;=(

13356780

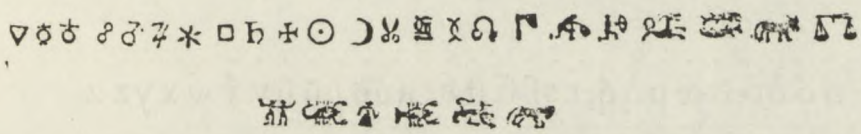

Mint hogy penig Chriſtus W-Runk az ő Miniſteriumiának v̊deiében az ő Mennyei ßent Atiának hozzánk való akarattiát ſok kűlőmb kűlőmb fęle parabolákban és ßép drága példa-beßédekben meg ielentette, főképpen hogy az minemű dolgokat az ő Tanituánijnak ő mondot, minékűnkis mindnyáiunknak mondgya, Mar. 13.

Vgyan ezent czelekede ő ßent felſęge, holot ő néki az halálra kellene

AÆBCDEFGHIKLMMNOPQRRST

VVWWXYYZZ

a áà âæ bcde é è ê ẽ ë ę ę f ff fl g ǵ h i î j j k l m n ñ

o ó ò õ ŏ œ p q q́; r s ſ ſſ ſt ß t u ú ŭ û ũ ü v v̊ w x y z z

ct & .,;:?(!=⁹* 1234567890

HAtod Hóldnapban penig kŭldeték Iſten tŏl az Gabriel angyal, Galilæának váro-ſába Nazarethbe, egy Szŭzhŏz, mely fęr-fiúnak iegyeztetet vala, melly fęrfiúnak neue Ioſeph vala, ki Dauidnak nemzetſęgébŏl vala, az Szŭznek penig neue vala Maria. Bé menuén azért az Angyal ŏ hozzáia, monda: v̊duŏz légy te, tellyes málaztal, az Wr te veled vagyon, és te áldot vagy az Aßßoniállatok kŏzŏt.

A B C D E F G H I L M N

O P Q R R S S T V X Y Z =

A B C D E F G H I K

L M N O Ȯ Ȯ P Q .

R S T V V̇ X Y Z =

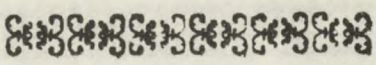

IX/3A 6 mm
IX/4A 7 mm

a à â ã æ ß b c ſ d e è ſ ſi ſſi ſſl g h i ij is m j k l ll m ma me mi mo mu n o ò p

q qꝫ r s ſt ſ ſ ſ ſi ſt ſt ſ t u ù ũ û un us uu v w x y z z ꝛ ß ʊ

; : ? ! › (1 5 9 8 . = 3 4 6 7 o

ſubvertere potuiſſe, Nunc animad verto, veliſtã hac regia via, quæ certe ad legitimam ac infallibilem veritatis cognitionem tritiſsima, commodiſsimaq; via ſemper fuit habita, lubricam quandam ac ſalebroſam Diſſertatorem ſibi delegiſſe, per quam Lector non ad terminum duceretur ſibi præfixum ac optatũ, cognoſcendæ ſcilicet veritatis, ſed ſuſpenſus circumducerctur funeAequivocationum ac Sophiſmatum, per dumeta literarum.

Α Ι Γ Δ Ε Ὲ Θ Ι Λ Μ Ν Ξ Ο Π Ρ Σ Τ Φ Χ Ψ Ω α ά ὰ ᾶ ă β ϐ γ ϫ δ ſ ε έ ὲ ῆ ĕ ι ϊ ί

ϑ ϊ ῖ ῖ ῖ ῖ ί κ λ λ̓ μ μ ν ξ ό ŏ ὸ ŏ π ϖ ώ ϱ ῤ ῥ σ ς ζ] τ τ̓ υ ὐ ύ ῦ ῦ ῦ ῦ ῦ ϕ φ ϕ χ ω ώ ὼ ῶ ῳ

ῷ ω ω̆ ῶ ῶ ῶ

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V W Z A D E F G I K L M N O P R S

T V Y Z Ő Ű a á æ b c ç ct d e f ſ i g h i j k l l m n o ő ő œ p q q́ r s ſi ſl ſſ ſt t u v x y z

ß & . , ! ? - 1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

Igen ſép példáia az igaz hűtnek és kőnyőrgéſ-
nek, mikeppen mi az kőnyőrgésben el ne lánkad-
gyunk, neis kételkedgyünk benne, hogy Iſten ke-
gyelmes, meg kőnyőrűly mi raitunk, és meg ment
minket minden ſükſeginkből, midőn ő hozzá ki-
áltunk, noha egy üdeig tetteti, hogy kőnyőrgé-
ſünket nem akaria meg hálgatni.

A B C D E F G H I L M N O P Q R S V a á b c ct d e é ſ g h i ȳ ú j l ll m

n o æ ò p q q́ r ſi ſ ſi ſt u v x & . ; ! ?)

Amore veritatis & Eccleſiæ ſuæ rogatû, ſcriptum ab ABRAHAMO CHRISTIANI, Eccleſiæ Bartphenſis Paſtore, Anno Chriſti ſupra Milleſimum Sexcenteſimum, Nono.

A B C D E F H I K L M N O P

R S T V X Y Z , -

Kalendarium, 162

A B C D E F G H I K L

M N O P R S T W Y Z

IX/9A 6 mm
IX/10A 10 mm

AÆBCDEFGHIKLL

MMNNOŐÖŐPPQRR

SSTVYZ

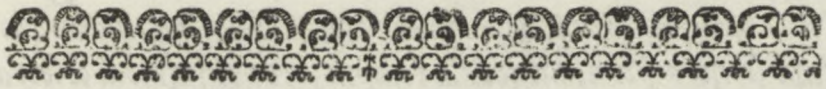

ΣΥΝΤΑΓΜΑ

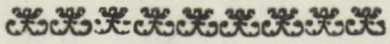

AÆBCDEFGIK

LMNOPRSTVY

Igproteſtatió. &

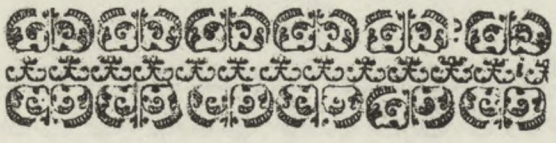

IX/11A 8 mm, IX/12G 6 mm, IX/13A 6,5 mm

ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVWWXZ

aæasbcctczdeesfffghiisjklllmnopqq,rssp

ſſlſpſſſſttuusvwxyz & .,;:(=

ſtrorum, varias & ſuperfluas dilationes & ſubterfugia qværere, & per diverſas vias ac provocationes appellationesq; Cauſarum, alteram partem ſine cauſa & ratione defatigare. Ut igitur ejuſcemodi via talibus præſcindatur, & ejuſcemodæ frivolæ Appellationes in aliqvibus Cauſis & litigiis inferius limitando locum non habeant, tum vero ne ipſe imprimis Magiſter Thavernicorum, & exinde ijdem Cives earundem Liberarum Civitatum fruſtra per illud totum tempus, qvo hujuſmodi celebratur, ſe-

AÆBCDEFGHIKLLM

NOPRSTVXYZ ŏ

IX/14K 114
IX/15A 5 mm

A C D E G H I M N O Q u R S V Z

a æ b c d e ff g i l ll m n o p q r s t

ü y & 456.

Cruſarum enumeratio-
nem, propter quas cte-
bra de vitâ æternâ inſti-
tuenda ſit cogitatio. &
commemoratio, quæ-
nam prima eſt

A B C D E F G H I J K L M N O P R S T V W Z

a ä b c d e f ff g h i j k l m n o ö p q r s ſ ſſ ſt ß t z u ů v w y z

⊙ 0 1 2 3 4 5 6 7 8

Welches die Königin / J. E. S./ mit ihren ſie-
ben Geſpielin gehalten

Wann nun alle Perſonen hinein gegangen ; macht man den kleinen Vorhang hinder ihnen zu ; und läßt den groſſen wieder herab aufs Theatrum ; Das Hallelujah wird gemuſiciret.

Unterm muſiciren wird herauß getragen eine lange niedrige Banck / mit grünen Kronraſch biß auf die Erde bedecket : darauf werden geſetzet die ſieben Jungfräwlein/ in jhrem Ornat / mit brennenden Liechtern in ihren Schalen ; hinder ihnen ſitzet J E. S. auf einem hohen Stule/ ſo mit güldenem Leder bekleidet iſt;

A B C D E F G H I J K L M N O P Qu R S T U V Z X

a a á b c d e é è f ff fi g h i j k l m n o ò ô ô p

q q̃ r s st ß ſp ſſ ſt t u ů v x y z us is & 2 3 5 7 0

Szent Egyeddel veſs gabonát,
Benedekkel zabot, árpát,
Veſs hagymákat ſzent Ambruſſal,
Az föld mind zöldůllyön Tiburczal.
Philep veſſen jó lencsét,
Soffi Aſzſzony len magot.
Urbánval veſs kender magot,
Szent Gergelyvel jó borſókot.
Vaſas Petervel áſs répát,
Simon Judával vágy kápoſztát,
Sixtus karulyokat hordoz,
Berthalom fůrjeket fogdos.
Calixtus házakat tapaſst,
Nagy Karácson cſinál kolbáſzt.
Balás bárány czimert ſůttet,
Oculs ſövány heringet.

Æ A B C D E F G H I J K L M N O P Q

R S T U V V̌ W X Y Z E F G H I K M N O R T Z

a æ á â ã b c d e é è ẽ f ff fi g h i î j k l m n o ò ó ô õ õ p q q́

r s ſ ſi ſſ ſt t u ú ù ů v x y z & & 1526 . , ; !

Sac: Cæſ: Regiæq́; Ma: intimis ac aliis Conſi-
liariis & Commiſſariis, tractatus habitus; &
deniq́; etiam concluſus, ab utriuſq́; partis Cõ-
miſſariis, eorum ſubſcriptione, & ſigilli im-
preſsione confirmatus fuerit. Quia tamen ex
parte Spectabilis & Magnifici Domini Ste-
phani Bochkay, de Kiſſmaria, & ſibi adhærẽ-
tium Hungarorum, ſuperinde nonnullæ ad-

A B C D E F G H I J K L M N O P Qui R S T U V W Y Z

A E I L M N O Q R S T u a á à â æ b c d e é è ę f ſi g h i j k l

m m n o ó ò ő p q q́ r s s ſ ſi ſp ſſ ſt t u ù ű v x y z

& 1 6 3 9 . , ? §

vala, mig nem meg-találllya azt. Es mikor meg-találándgya azt, vàllaira véſzi örülvén, és haza jövén, öſzve hija barátit és ſzomſzédit, mondván nékik: Örüllyetek én velem: Mert az én el-veſzet juhomat meg-találtam. Mondom néktek, Hogy igy öröm léſzen mennyben egy pœnitentia tártó bünöſön inkáb hogy nem mint kilenczven kilencz igazakon, kik nem ſzükölködnek az pœnitentia nélkül.

A Á B C D E É F G H I J K L M N O P Qu

R S T U V Z

a á à â æ as b c ct d e é è ê f ff fi fl g h i ï is j k l

m n o ó ò ô p q qz r s ſt ſ ſi ſl ſſ ſt t u ù us v x y z &

VNiverſus terrarum Orbis circumnavigatione ab Occaſu in Ortum, (& contra) ſive ſecundum longitudinem Aſtronomicam, ſuperiori demum ſeculo exploratus eſt. Sed quo ad latitudinem, ſeu partes Borealiores & Auſtraliores, quia eæ perpetuis, ïſq; intenſiſſimis frigoribus expoſitæ ſunt, & maria paſsim congelata obtinent, nondum ſatis perluſtrari potuit: hinc nec dum univerſi facies nobis penitus cognita eſt.

A

A Æ A Æ B B C D D E E F G G H I J J K L M M N N

W O P Q Q R R S T U V V X Y Z a á â as at b c ct d e é è ę es

f ff ffi g h i ij is j k l ll m m n n o ó õ ô p q q̃ r s st ſ ſe ſi ſp ſſ ſt ſz ß t

u ù ũ ů us x y z & 1 2 3 5 6 7 8 9

mének &c. Kiſſebbik Fiának, és mind meße Orßágokra el hirhedett ditséretes joßágos tselekedetinek, ſ mind kůlsô mindenféle javainak eggyik igaz Oerôkôſsének: moſtani Kegyelmes FEJEDELEM Urunknak penig, eggyetlen eggyßerelmes teſtvér Oetsének; nékem Kegyelmes Uramnak:

IX/22A 12 mm
IX/23K 86

A Æ B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T

U V W X Y Z A B C D E F G H I K L M N O P R S

T V X Y Z a á à â æ a b c ct d e é è ê ę ꝛ f g h i î j k l

m ꝛ n ñ o ò ó œ p q r s ſ ſſ ſt ß t ꝛ u ù ů v x y z &

1 2 3 4 5 6 7 8 9 0 § ● ☽ ∴ ☿ ☽ ☉ ♂ ☿ ♃ ♁

♄ ♂ ✱ □ ☍ △ ∨ ☿ ♊ ♋ ♌ ♍ ♎ ♏ ♐ ♑ ♒ ♓

♌ ♉ ♐ ♑ ♒ ♓ ♈ ♉ ♊ ♋ ♌ ♍ ♎ ♏ ♐ ♑ ♒ ♓

Durabit per 2. horas. 39. m. Totumq; corpus Solis deficiet. In noſtro horizonte hæc obſcuratio Ecliptica eſse non poteſt, tùm quod viſa copula veram antecedat, tùm quod tempore veræ conjunctionis Sol apud nos Germanos & Pannonios nondum exortus ſit. Sicuti autem Ecliptica eſt in Orientalibus partibus: ita finis tantum deſectionis in Lithvania, Moldavia, Podolia & Thracia mane, Sole ſupra horizontem illorum locorum exurgente apparebit. Verùm in Natolia, ſive Aſia minore, Arabia, Syria, Perſia

A Æ B C D E F G H I J K L M N O P Qu R S U V Z

a æ á b c d e é ę f ff fi gh i j k l m n o ő œ p q r s ſ ß ſz t

u ű v x y z & & 1 2 3 4 5 6 7 8 9 ( )

Inkább akarják nem tudni, mivel már meg-gyűlőlték, annyira annak itélik lenni a' mit nem tudnak, mellyet ha tudnának nem gyűlőlhetik vala, a' midőn ha az gyűlőlſęgnek ſemmi érdemes okát nem találnak, átalan fogva leg jobb lenne az méltatlan gyűlőlſęget le-hagyni: ha penig az nyilván lenne hogy nem méltatlan a' gyűlőlſęg, nem tsak nem hagyna ember ſemmit alább a'ban, hanem męg nagyubb gyűlőlſęgre indulna, magának az igazſágnak méltóſagátul-is viſeltetvén a'ban.

A B C D E F G H I K L M N O

P R S T V W Z

a á b ch ck d e f ff fl g h i j k l m m̄ n ñ o ó p r s ſ

ſi ſſ ß t tz u ů ú ü v w y z ⸗ • : ; ? /

WO jemand zu einem Hauſe oder Weingarten irgend ein Recht zu haben vermeint; Soll er ſolches mit der Stadt Brieff und Sigill/ oder durch Zeugnüß geſchworner Mittbürger probiren/ wo er aber dieſes nicht thun kan/ ſo mag er auch keine Erb. oder unbewegliche Gütter beſitzen.

A B C D E F G H I K L M N O P

Q R S T V W Z

a á b ch ck d e f ff g h i j k l ll m n ñ o ó p r s ſ

ſi ff ſt ß t tz u ú v w y z ʒ . : ! / 1 3 6 7 9 0

Erhalt mich ſtets in GOttes Gnad/ daß
ich dadurch den gantzen Tag / möge beſchir-
met bleiben :/: Vorm Schwert / Hunger
und Peſtilentz/ behüt mein Hauß/die Stadt
die Gräntz/daß mich keins thu auffreiben/ach
HERR ! beſcher nach dem leyden/ auch die
Freuden / und laß kommen auffs Creutzwet-
ter dein Hülff-Sonnen.

ADEGILORSV

AÆCDEEFGGHIJKLMM

NNOÖPRSTUVYZ,

IX/28A 9 mm
IX/29K 5 mm

A B C D E F G H I K L M N O P R S T V W Z

a å b c ch ck d e f ff g h i k l m m̃ n ñ o ȯ p r s ſ ſi ſſ ß ß

t u v ů w y ꝛ & ; :) ? /

der Verdönung (wann eine allein agiret) in der Scena.

Wann ſie nun der Seraph alſo herümb geführet / ſtehet er an der Thür der Scena / gegen den Zuſehern / ſampt dem niedergelaßenen Stern / ſtill: Sie trit vohr ihm: und neigen ſich / nur einmal / alle beyde / gerade vor ſich. So bald aber die obgedachte dritte Muſic auffhöret / gehet ſie alleine / vom Engel ab / ein wenig weiter anfs Theatrum, und neiget ſich ietzo dreymal gegen allen Zuſehern / auf art und weiſe / wie im Anfange / von den beyden Engeln / und hernach von allen Perſonen / und ſonderlich der Königin / auch geſchehen Gebet darnach / mit ſcharffſinnigen Gedancken auff und nieder / und ſpricht / mit verwunderung und tiefffinnigen Gebehrden; alſo:)

A A Æ B B C C D D E E F G G H I J K L M M N N

O P P Qu R R S T U V Y Z

a æ à á â as b c ct d e è é f ff fi fl g h i î ij is j k l ll m n o ó œ ò p q q̃

r s ſ ſi ſp ſſ ſt ß t u ù us v v̄ x y z & &

Ab adepto principatu meo toto tredecim Annorum decurſu quàm innumeras offenſas & injurias ex ditione M^tis^ Veſtræ acceperim, (clanculariè videlicet & apertè igni & ferro, irâ item fulgidæ Portæ Ottomanicæ in me concitatâ, & Subditis meis adverſum me extimulatis, famoſo deniq; libello contra me ipſum & Conthoralem meam e vulgato, in deſpectum dignitatis & muneris mei principalis. Subinde ſcriptitantes & terrentes) poſtulante Majeſtate Veſtrâ ſufficientes & manifeſtas literas ac ſcripta ſuper iis producere valebo. Non multò poſt adeptum Prin-

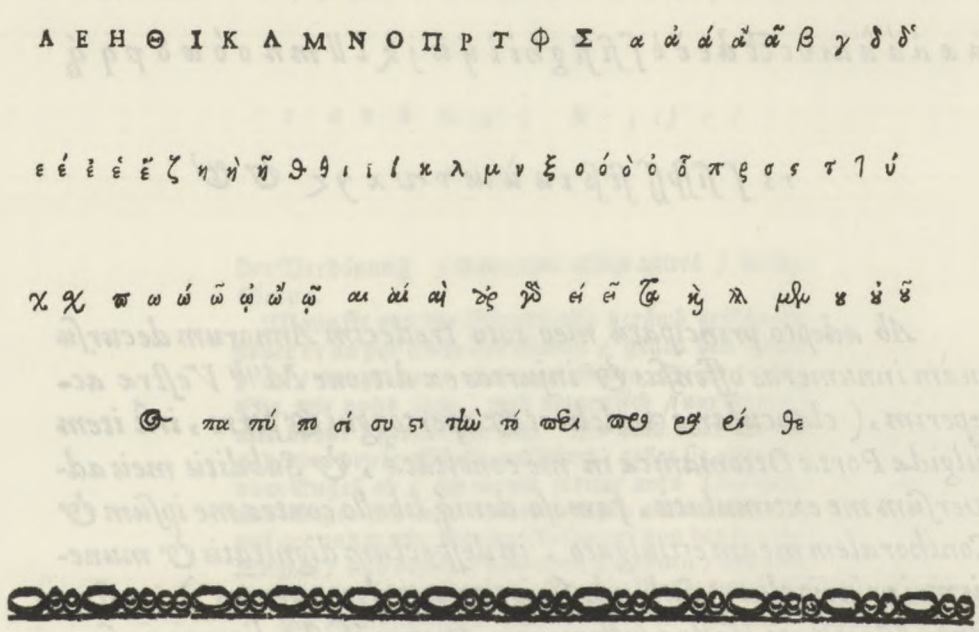

A B C D E F G H I K L M N O

P R S T V W Z a á ä b ch ck d e ë f ff fi

g h i j k l m mm n o ó p r s ſ ſſ ß t tz u ú v w z y ä

. : = ! ? /

Daß im Geiſtlichen Recht die Teſtament nicht ſollen gerichtet werden/ ſondern nur das jenige ſo geiſtliche ſachen betreffen.

u

J U

IX/34F 20 mm, IX/35A 6 mm, IX/36A 8 mm

U

ſ

Q

****

C E H I J L

O P S u V ,

A Æ C D E G H I J L M

N O P Q[u] R S T u X . ,

IX37A 10 mm, IX/38A 22 mm, IX/39A 7 mm, IX/40A 5 mm

A C D E H I J L M N O P R S T U V

a æ c & d e é è f g h i j l m n o p q r s ſ ſſ ſt t u

& - . , ;

è Soc. JESU, AA. LL. & Phil. Doct. ejusdémq; Profeſſorem ordinarium.

ALMA EPISCOPALI UNIVERSITATE CASSOVIENSI, ſolenni ritu

decorarentur.

4. ÉRSEKI NYOMDA POZSONYBAN ÉS NAGYSZOMBATBAN 1609–1621

I/1

Kitonich János arcképe
1619

II/1

Pázmány P.: Kalauz, 1. kiadás (eredeti méret 275×190 mm)
1613

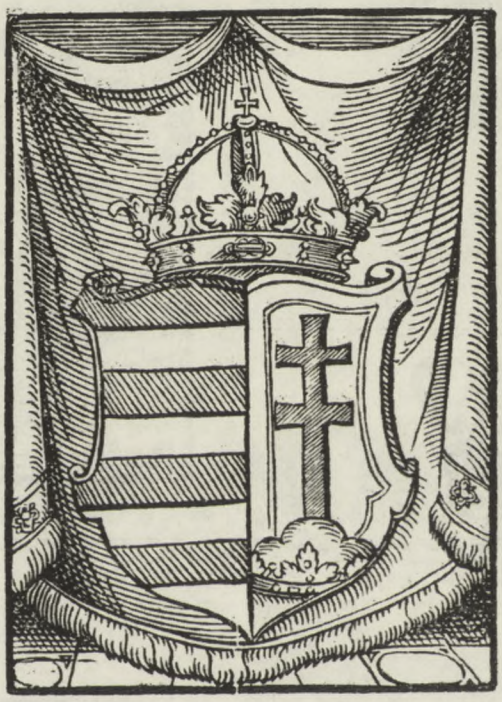

III/1

IV/1

IV/2

IV/3

IV/4

IV/5

IV/6

IV/7

IV/8

IV/9

IV/11

IV/10

IV/12

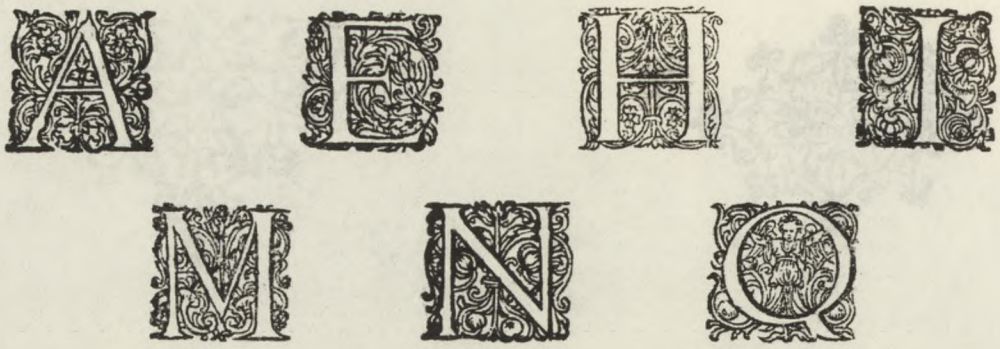

VI/1

VI/2

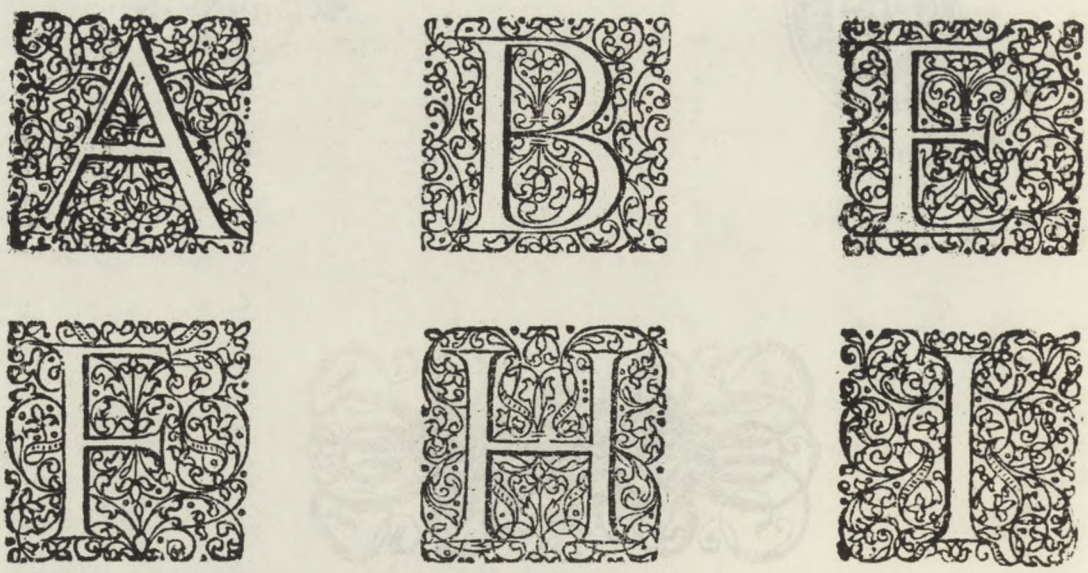

VI/3

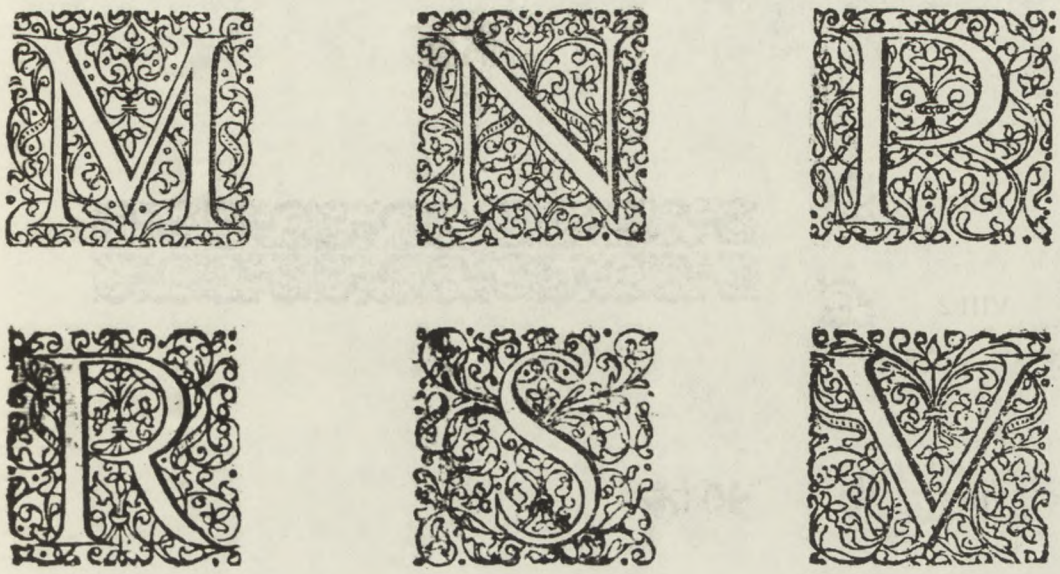

VI/3

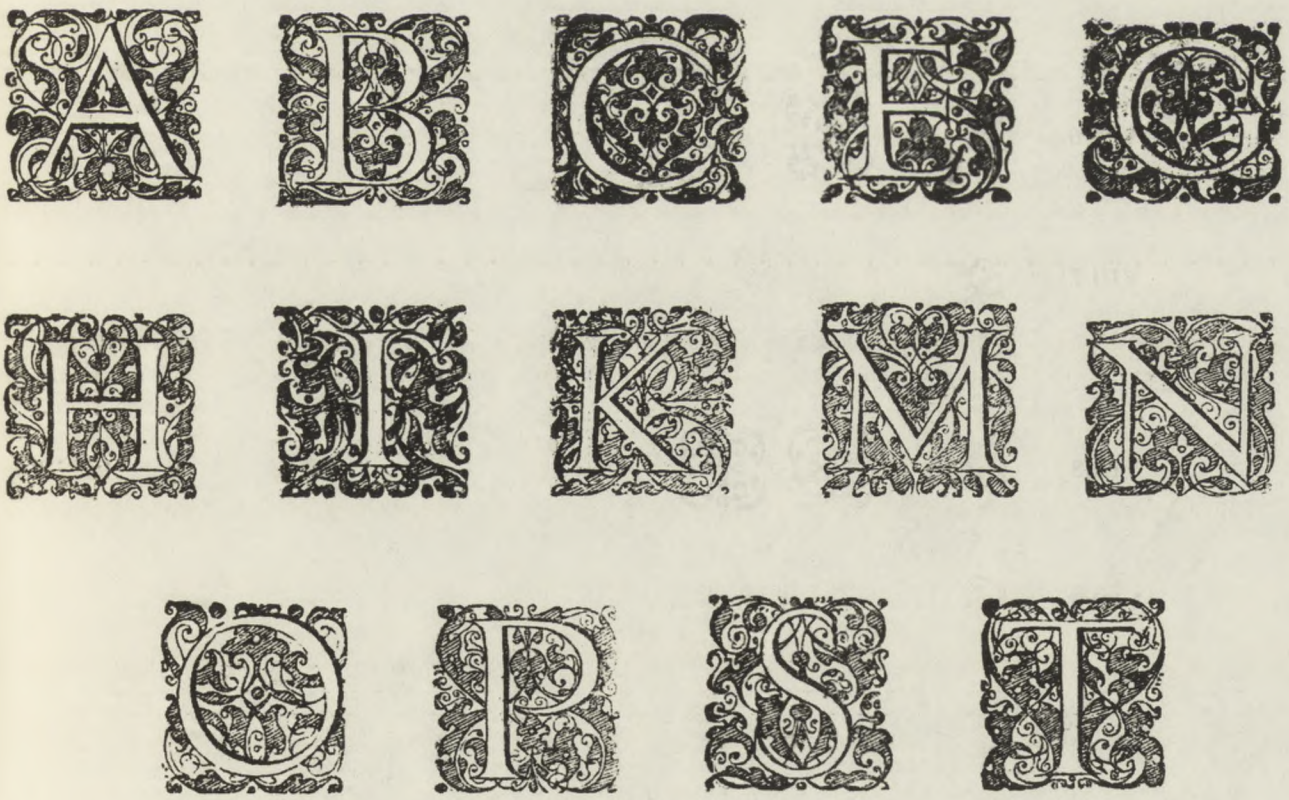

VI/4

1610–1619, 1610–1620

VIII/1

VIII/2

VIII/3

VIII/4

VIII/5

VIII/6

VIII/7

VIII/8

VIII/9

VIII/10

VIII/11

VIII/12 *

VIII/13

VIII/14

VIII/15

VIII/16

VIII/17

VIII/18 *

VIII/19 *

A Æ B C D E F G H I J K L M N O
Ő P Q R S T V W X Y Z

a á à â æ b c d e é è ę ẽ f fi fl gg h i í j k l
m n o ó ò õ ô ő œ p q r s ſ ſi ſſ ſt t u ũ ů v
x y z & ., ; : ? - (1 2 3 4 5 6 7 8 9

Ha ſzinte mi, az vagy az
mennyei Angyal hírdetne
néktek valamit az kivűl az
mit hírdettűnk ti néktek,
Atok légyen.

A Æ B C D E F G H I K L M M N O P Q R

S T V W X Y Z

A Æ B C D E F G H I K L M N O Ò P Q R S T U V Y Z

a æ á à â æ b c ç d e é è ê ẽ ç f ff ffi fi fl gg h i j k l m

m n ñ ñ o ó ò õ ó p q; q; r s ſ ſi ſt ſſt t u ú ù ũ ü

ů v x y z & &. , ' ; : ? - ⁹ 1 2 3 4 5 6 7 8 9

MActe virtute, in orbe celebraris. Catholici te conditorem antiquæ rurſum fidei venerantur, atq; ſuſpiciunt; & quod ſignum maioris gloriæ eſt, omnes hæretici deteſtantur; & me pari proſequuntur odio, vt quos gladijs nequeunt, voto interficiant.

A Á Æ B B C C D D E E F G G H H H I

J K L M M M N N O P P Q R R R

S T V U Y Z

a á à â ã æ as at b c cta d e é è ê es et f ff fi ffi fl fi fl

g h i î ï ij j k l ll m m n nt o ó ò ô õ œ p q

q r s ſ ſi ſſ ſt ſt ß t ta th u ú ù û us ü ů v x y z ʒ

& & § . , ; : ? - (1 2 3 4 5 6 6 7 8 9

OMNI HOMINI *vera ratione vtenti, natura ductante cũprimis enitendũ videtur Spect. ac Mag: Gen: & Egreg: Domini; vt diuinum hoc animal, ad diuina ſempiternaq; conditum, abdicatis voluptatum illecebris, duntaxat ijs oble-*

A Æ B C D E F G H I K L M N N O P Q R S T

V W X Y Z

A Æ B C D E F G H I K L M N O P Q R S T U Ú V X Y Z

a á à â ā æ b c d e é è ë ē ę f ff ffi fi fl g g g g h i í j j j k l m m

m̄ n n ñ ñ o ó ò ó ō ô œ p ꝓ ꝑ q q́ ꝗ q́; r s ſ ſb ſi ſl ſſ ſſi ſt ſz ß

t u ù ù ū ú v x y z ct & . , ; : ?ꝛ ! - ' ( ] ⁹ 1 2 3 4 5 6 7 8 9 ⁵

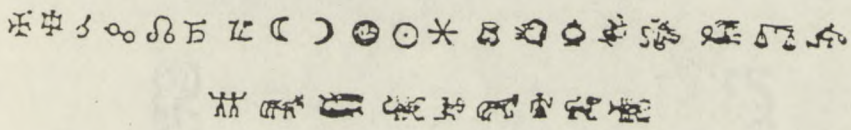

TErtullianuſt, à ki, Chriſtus Vrunk ſzůletéſe vtáñ valo, két ſzáz eſztẽdőben eelt, Origeneſt, ki ezis két ſzázbã, Epiphaniuſt, ki négi ſzázban, ſzent Agoſton Doctort, ki ezis négi ſzázban, ſzent Ambruſt, ki vgian ezis annyban, ſzent Cyprianuſt ki három ſzázban, eeltenek ez világban, támaſztod ellenůnk, aſzt akaruáñ állatni, és meg bizonytani, † hogy ezek nem vgy értették az halottakért való imádságot,

A Æ B C D E F G H I K L M N N

O P Q R S T V X Z

a á à â ã æ as b c d e é è ê ë ẽ f ff ffi fi fl fr g g h i i ij is j

k l ll m n o ò ô ô œ p q q̃ r s ſ ſi ſp ſſ ſſi ſt ſt ß t u ú ù û ũ ů

us v x y z z ct & §. , ; : ? ? ! ! - (1 2 3 4 5 6 7 8 9

VERESMARTI MIHALY
által, egy túdós embernek îrasából
Magyarrá fordittatot.

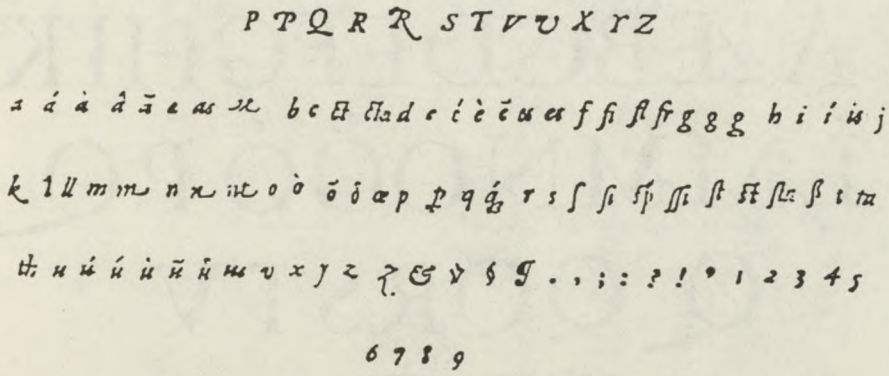

nyuh hullatással öntözném, Az en Vram lába elöt le borúlnék, siralmimmal mosogatnám, hajammal törleném szent lábait, Az eo keresztihez ragazkodnám, és ezt addig el nem bocsátanám, migh Irgalmasságot nem nyernék.

Most pedig, gyakran imadságombã, az piaczon sétál elmém, gyakran szá iot vét, és valamely gonosz gondolattúl el ragadtatuán, oly dolgokba forog, mellyeket szégyen csak megis mondani.

ABCDEFGHI
KLMNOPQ
QRSTVZ,-
VECTIGAL

IX/6K 84
IX/7A 14 mm

A Æ B C D E F G H I K
L M M N O Ő Ó P Q
Q Q Q R S T V
W Y Z .,

A Æ B C D E G H I K L M N O
Ő P R S T U V W Y Z
a æ b c d e f g h i j l m n o p q r
s ſ ſt t u v x y & .,

Nyomtattatot Poſonban,

IX/8A 9 mm
IX/9A 7 mm

A Æ B C D E F G H I K L M N O P Q u R

S T V W X Y Z

A Æ B C D E F G H I K L M N O Ó P Q R S T U Ú V X Y Z

a á à ã â æ b c d e é è ë ẽ ę f ff ffi fi fl g g h i í j k l m m̃

n ñ o ó ò õ ô ǒ œ p p̃ ꝓ q ꝗ q́; r r̃ s ſ ſi ſl ſſ ſſi ſt t u ù ũ û

ǔ û v x y z ct & ỷ § . , ; : ? ? ! - «⁹) [1 2 3 4 5 6 7 8 9

ABiturus in Italiam, & in ipſam Vrbem Romam, Admodum Reuerendus Pater Petrus Pazmany, in ipſo procinctu, libellum accepit, Picarum ac Pſittacorum in morem loquaculi cuiuſdã Caluiniſtæ Prædicantis, inopem doctrinæ, veritatis, & ve-

A A Æ B B C C D D E E F G G H H I J K L M M N

N N O P P Q Q R R R R S T V V X Y Z Qu

a á à â ã æ as b c d e é è ê ë ẽ f ff ffi fi fl fr g h i ì î ij is j k k

l ll m m̃ n o ó ò ô õ ó œ p q q́; r s ſ ſi ſp ſſ ſſi ſt ſt ß t u ú ù û

ũ ů us v v x y z ct & & . , ; : ? ? ! („ ⁹ 0 1 2 3 4 5 6 7 9

elôt, Nagyſágodnak akartam kedveskedni az én fáratſágommal. Mellyet ha N. jó kedvel fogad, és engemetis patrociniumjára méltatlãnak nem itíl; nagyob dolgokra, és haſznos fáratſágokra fel indit Nagyſágod. Elteſſe az Vr JSTEN Nagyságodat, és ſok javaival látogaſſa. Poſonban, Bôyt más havának XVII. napián. M. DC. XI. éſztendôben.

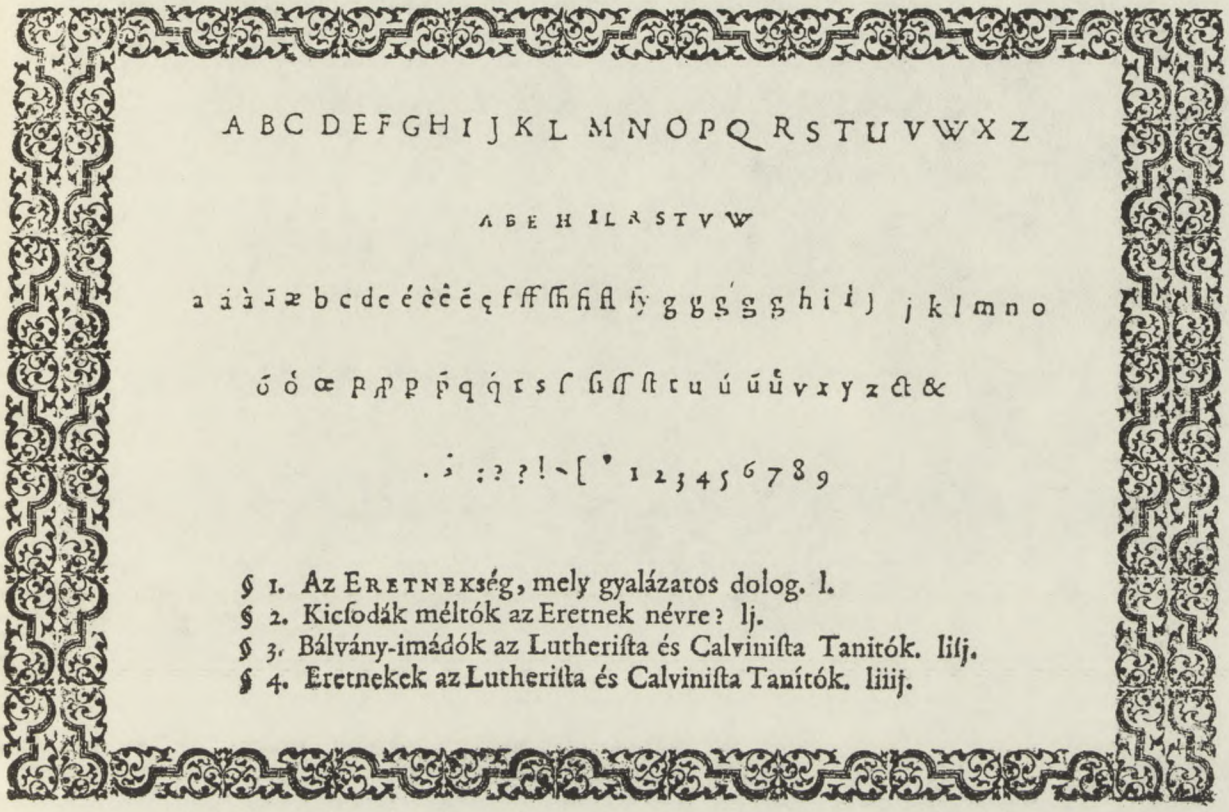

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Z

A B E H I L R S T V W

a á à ã æ b c d e é è ê ẽ ę f ff ſſh ſi ſl ſy g g ǵ g g h i í j j k l m n o

õ ó œ ꝑ ꝓ ꝑ ꝑ q q́ r s ſ ſi ſſ ſt t u ú ũ ů v x y z ct &

. ; : ? ? ! ~ [' 1 2 3 4 5 6 7 8 9

§ 1. Az Eretnekség, mely gyalázatos dolog. l.
§ 2. Kicſodák méltók az Eretnek névre? lj.
§ 3. Bálvány-imádók az Lutheriſta és Calviniſta Tanitók. liſj.
§ 4. Eretnekek az Lutheriſta és Calviniſta Tanítók. liiij.

A Æ B C D E F G H I J K K

L M N N O Ö P Q R S T U V

X Y Z, ·

IX/12A 84
IX/13A 5,5 mm

5. A DUNÁNTÚLI REFORMÁTUSOK NYOMDÁJA 1617–1668?

VI/1
1617–1650

VI/2
1625–1650

VIII/1

VIII/2

VIII/3

VIII/4

VIII/5

VIII/6

VIII/7

VIII/8

VIII/9

VIII/10

VIII/11

VIII/12

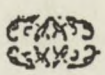

VIII/13

VIII/14

VIII/15

VIII/16

VIII/17

VIII/18

VIII/19

VIII/20

VIII/21

VIII/22

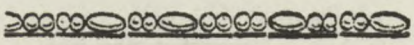

VIII/23

VIII/24 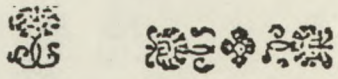

VIII/25 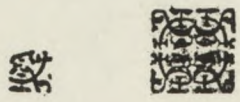

VIII/26

VIII/27

1627–1658

A B C D E F G H I L M N O P Q

R S V U X Y Z.

A C E F G H I K M N O P S T V a á æ

b d e é h i k l m n o ò ö r s ſ

t u ü v y z.-

IX/1A 6 mm
IX/2A 140

A A B C C D E E F H I J K L M M N N

O P Q Q R S T V V X Y Z a a á á à ã æ as

b c ct d e e é è ę ẽ f ff i f i g h i ĩ ĩs j k l ll m m n o ó

ò õ ô œ p q r s ſ ſi ſp ſſ ſt ſt ß t t ta u ů ü us v x y z

& 24 . , : ! .

való meg ôrzéſęre megtanet
sák: mert bizonyára ſok ke-
reztyén vagyõ ki nẽtudgya
mitſoda az ü hiti, ſok el ſem
tudgya mondani, ha vala-
mint ertelẽ nékůl el ta lállyais
rendel mõdani, bizony azt
ſem tudgya mire való, mint

AÆBCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXY
ZACDEFGHIKLMNOŐPR TÚŰVYZaa áá àā âæ
bccſtdeu éèēf ffffi fifl ghi îjklmmnnñoó ô
õ ŏ œpqq́rrs ſſ ſſi ſſ ſſi ſſ ſz tu uú ū ŭ vv xyzy
&.,;:??! '(0123456789

Világ teremtése után	5590.
Az őzőn viz után	3934.
Urunc Christus szenved. és fel ta.	1545.
A' Magyaroc Scytiából 2 ki jőv.	790.
Az Főlseges II. Ferdinand Császár és Király Urunc birodalma után	10.
Az Felseges III. Ferd. Kir. kor.	2.
Az Vasarnapi jedző bőtűk	B A.

Ez Esztendőben az Nagy Karátson és Farsang kedd kőzi 10 hét 1 nap.

A A Æ B B C C D D E E F G G H H I J K K L M

M N N O P P Q R R S T U V V W X Y Z A Æ B

C D E H I K L M N O R S T V Z a a á à ã æ as at b c ct d e

e é è ẽ cs ct f ſa ſe ff ſi ſo ſu g h i í ì ij is j k l ll m m

n n o ò õ ó œ p q q́ r s ſ ſi ſp ſſ ſt ſta ß t t. ta u ú ũ ů

us v v w x y z &. , ; : ? ! (- 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

veſzi. Szulimán Csaſzár Becset meg ſzállya. 1530 Ferdinand maſodßor Budat meg veßi, Az napnac fenye tellyeſséggel el veße. 1541 Szuliman Csaßár Budat meg veßi 2 Sep: Maylat Iſtuán Tőrőc fogságában eſic. 1543 More Laßlo

A Æ B C D E F G H I J K L M N O O P Q

R S T U V X Y Z a a á à ã â æ b c d e é ě ē

ê f ff ffi fi g h i ì î j k l m n o ó ò ô ő œ p

q q́ r s ſ ſi ſl ſſ ſſi ſt t u ù ū ű v x y z & . , ; : - '

(0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

Jövel Szent Lelcc Ur Iſten, tölcz be ſziveket az te hiveidnec, és ő bennec à te ſzeretetednec tűzét gőrjczd föl, ki külömböző nyelvec által ſzolo nepeket az egy igaz nitncc tökélletes vallására győitőttél. Diczéret eneked áldot Iſten.

A C D E N O R V

A E G H Y Z

IX/6A 114, IX/7A 7 mm
IX/8A 8 mm

A B C D F F G H I J K L M N O P R S T U V X A Æ C E G

o R a á à ã â æ b c ct d e é e ę f fi ffi g h i j k l m m n n o ó ő

œ p r s ſ ſi ſſ ſt ſz ſ t t u ů v x y z & . , : ? ' 0 1 2 3 4 5 6

7 8 9

Hogy az Kőrőſztyéneknec gyermekei ſzentűl ſzűlet. 213.
Hogy az Evangeliomnac igéreti cſac nemellyekre tartoz. 214.
Hogy az ember Chriſtus nem valoſaggal, hanem cſac ſzoval legyen Iſten. és hogy az Iſten Chriſtuſis nem voltakeppen, hanem cſac mondás ſzerént légyen ember. 216.
Hogy az ember Chriſtustul el vonſ?uc az Iſteni tulaydonſ. 217.
Hogy mi az két terméſzeter az Chriſtusbau egy máſtul. 219

C E F H L M
N O P S

α δ ε ξ ἔ ἰ λ μ ν ς ζ τ ν φ ω ϗ

A B C E H I L M
N Q S U V

A C D E H I L M N O P R S T U Y . ,

IX/9A 84, IX/10A 12 mm, IX/11G 90
IX/12A 8 mm, IX/13A 4 mm

A B D F G H O T V W a æ a b c d e è ſ ſſ g h i l m n o q r ſſ ſ ſt

ſt t u ù v x &,

A C E I M O P R S U V V a à c d e h

i j l m n o ö p r s ſ ſt t y,

A B C D E F G H I J L M N O P Q R S T U V a à â æ

b c d e é è ê f ff fi fl g h i î j l m n o ò ô œ p q q́ r s ſ ſi ſſ

ſſi ſt t u ù v x y ct & . , ; : ' ?)

Mea Puſioni ferre, præter flammeas
Preces, profectaq́; vota corde ſupplice,
Muſisq́; munus familiare, Carmina,
Promiſſa dudum, ut noſti, Amice candide,
Dum fata me Tuæ ſinebant confrui
Dulcore converſationis melleæ,
Quam rupit, heu! furor Megæræ Turcicæ,
Cum Pannonum vexabat agros improbè
Nuper, minans graviora, nî bilem DEus
Iſthanc refrenet ipſe tetræ beſtiæ,
Quæ Caspio leone longè effrenior,

IX/14K 90, IX/15A 90
IX/16A 99

6. JEZSUITA KOLLÉGIUMI NYOMDA POZSONYBAN 1623–1652

I/1

I/2

I/3

I/4

Képes katekizmus
1624

I/5

I/6

I/7

I/8

Képes katekizmus
1624

I/9

I/10

I/11

I/12

I/13

I/14

I/15

I/16

Képes katekizmus
1624

I/17

I/18

I/19

I/20

Képes katekizmus
1624

I/21

I/22

I/23

I/24

I/25

I/26

I/27

I/28

I/29

I/30

I/31

I/32

Képes katekizmus
1624

I/33

I/34

I/35

I/36

Képes katekizmus
1624

I/37

I/38

I/39

I/40

Képes katekizmus
1624

I/41

I/42

I/43

I/44

I/45

I/46

I/47

I/48

Képes katekizmus
1624

I/49

I/50

I/51

I/52

Képes katekizmus
1624

I53

I/54

I/55

I/56

Képes katekizmus
1624

I/57

I/58

I/59

I/60

Képes katekizmus
1624

I/61

I/62

I/63

I/64

Képes katekizmus
1624

I/65

I/66

I/67

I/68

I/69

I/70

I/71

I/72

Képes katekizmus
1624

I/73

I/74

I/75

I/76

Képes katekizmus
1624

I/77

I/78

I/79

I/80

Képes katekizmus
1624

I/81

I/82

I/83

I/84

Képes katekizmus
1624

I/85

I/86

I/87

I/88

Képes katekizmus
1624

I/89

I/90

I/91

I/92

I/93

I/94

I/95

I/96

Képes katekizmus
1624

I/97

I/98

I/99

I/100

I/101

I/102

I/103

Képes katekizmus
1624

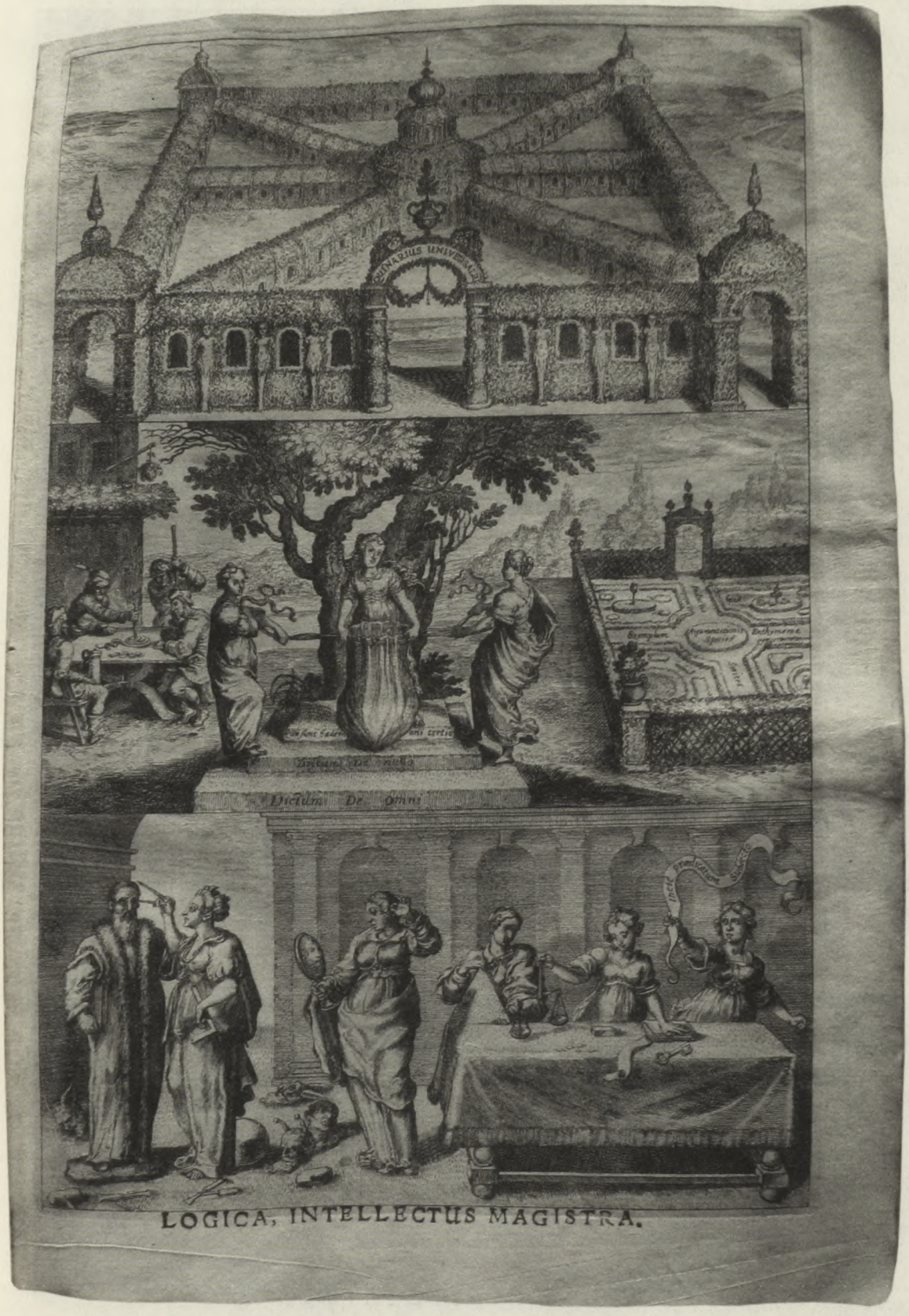

I/104 (eredeti mérete 367×230 mm)

Wesselényi, N.: Triplex…
1640

I/105 (eredeti mérete 367×230 mm)

Wesselényi, N.: Triplex…
1640

I/106 (eredeti mérete 367×230 mm)

Wesselényi, N.: Triplex…
1640

I/107

I/107A

I/108

I/108A

I/108B

I/109

I/109A

Ó- és újszövetségi illusztrációk
1642–1643

I/110

I/110A

I/110B

I/111

I/112
Január

I/113
Február

I/114
Március

I/115
Április

I/116
Május

I/117
Június

I/118
Július

I/119
Augusztus

I/120
Szeptember

I/121
Október

I/122
November

I/123
December

Hónapképek
1643

I/124

I/125

I/126

I/127

I/128

I/129

I/130

I/131

I/132

I/133

I/134

I/135

I/136

I/137

I/138

I/139

Evangéliumi sorozat
1643

I/140

I/141

I/142

I/143

I/144

I/145

I/146

I/147

I/148

I/149

I/150

I/151

I/152

I/153

I/154

I/155

I/156

I/157

I/158

I/159

I/160

I/161

I/162

I/163

I/164

I/165

I/166

I/167

I/168

I/169

I/170

I/171

I/172

I/173

I/174

I/175

I/176

A pozsonyi kegyszobor
Kopcsányi M.: Narratio
1643

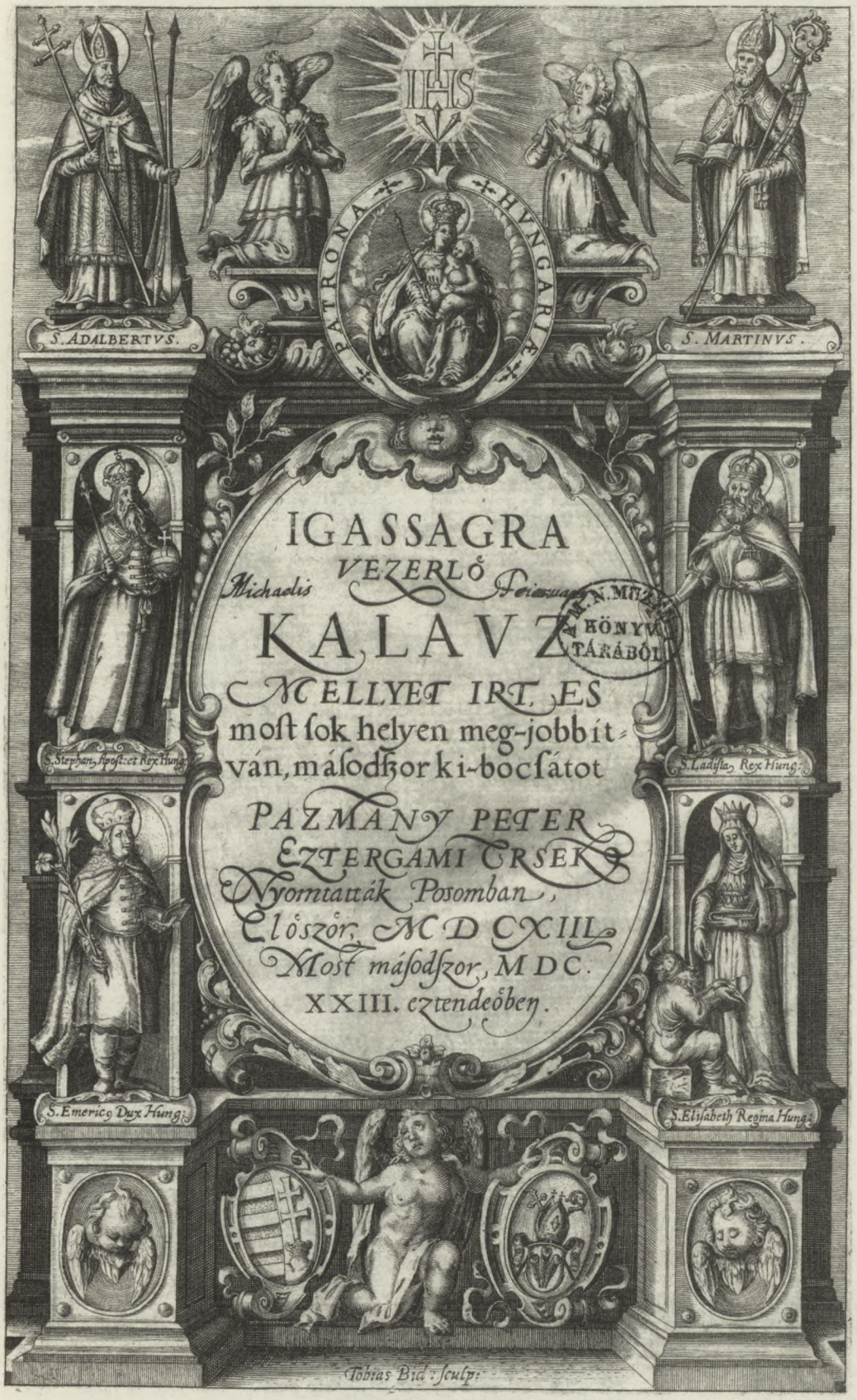

II/1 (eredeti mérete 270×170 mm)

Pázmány P.: Kalauz, 2. kiadás
1623

II/2

II/4

Képes katekizmus, 1624
Kempis, Th.: Krisztus követése címlapja, 1648

II/3 (eredeti mérete 367×230 mm)

Wesselényi N.: Triplex
1640

II/5

II/6

II/7

II/12

II/8

II/13

II/9

II/14

II/10

II/15

II/11

II/16

II/17

II/18

II/19

II/20

II/21

II/22

II/23

II/24

II/25

II/26

II/27

II/28

II/29

II/30

II/31

II/32

II/33

II/34

II/35

II/36

II/37

II/38

II/39

II/40

II/46

II/41

II/47

II/42

II/48

II/43

II/49

II/44

II/50

II/45

II/51

II/52

IIIA/1

IIIA/2

IIIA/3

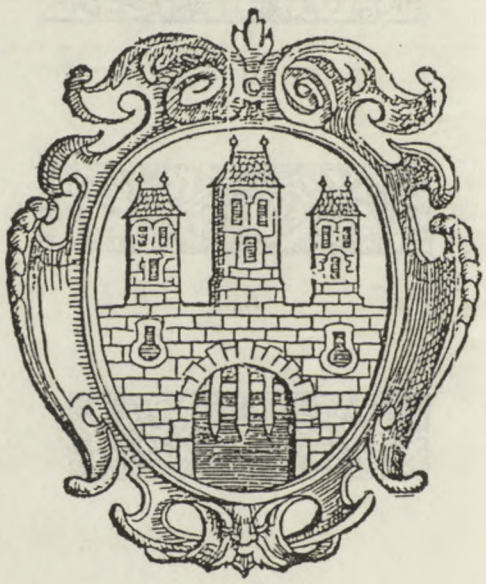

IIIA/4

IIIA/5

IIIB/1

IIIB/2

IIIB/3

IIIB/4

IIIB/5

IIIB/6

Hajnal M.: „Szíves könyvecske"
1642

IIIB/7

IIIB/8

IIIB/9

IIIB/10

IIIB/11

IIIB/12

Hajnal M.: „Szíves könyvecske"
1642

IIIB/13

IIIB/14

IIIB/15

IIIB/16

IIIB/17

IIIB/18

IIIB/19

IIIB/20

Hajnal M.: „Szíves könyvecske"
1642

IV/1

IV/2

IV/26

IV/2b

IV/3

IV/4

IV/4A

IV/5

IV/6

IV/7

IV/8

IV/9

IV/10

IV/11

IV/12

IV/13

IV/14

IV/15

IV/16

IV/17

IV/18

1643–1650
1623–1640

IV/19

IV/20

IV/21

IV/22

IV/23

IV/24

IV/25

IV/26

IV/27

IV/28

IV/29

IV/30

IV/31

IV/32

IV/33

IV/34

IV/35

IV/36

IV/37

IV/38

IV/39

IV/40

IV/41

IV/42

IV/43

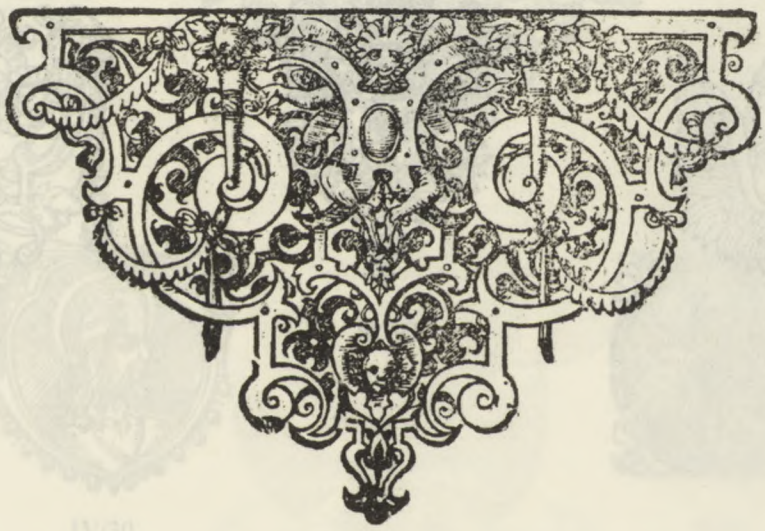

IV/44

IV/45

IV/46

IV/47

IV/48

IV/49

IV/50

IV/51

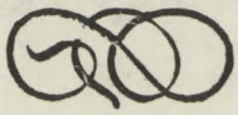

IV/52

IV/53

IV/54

IV/55

IV/56

IV/57

IV/58

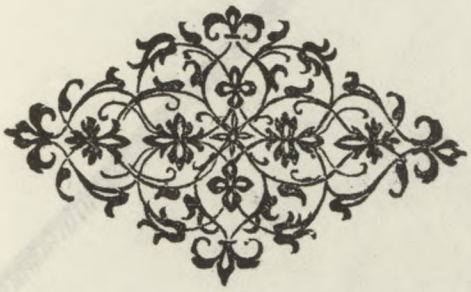

IV/59

IV/60

IV/61

IV/62

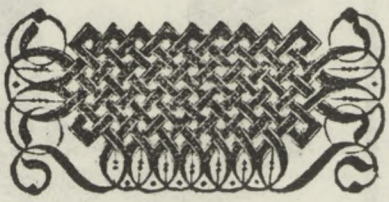

IV/63

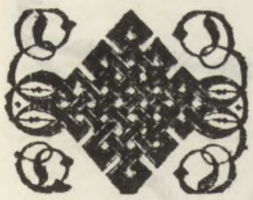

IV/64

IV/65

IV/66

IV/67

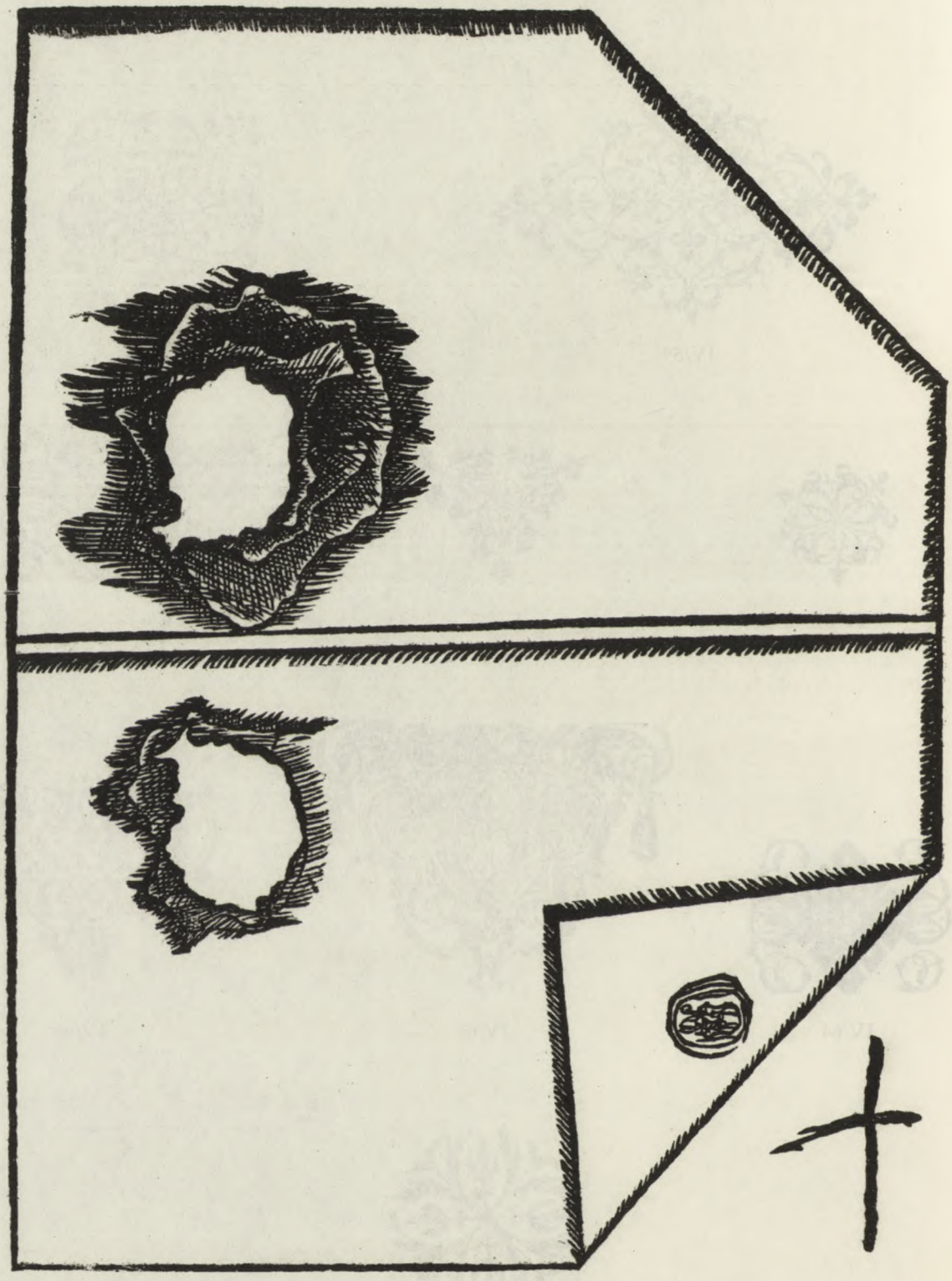

V/1

A „pozsonyi szellem" nyomai
Kopcsányi M.: Narratio
1643

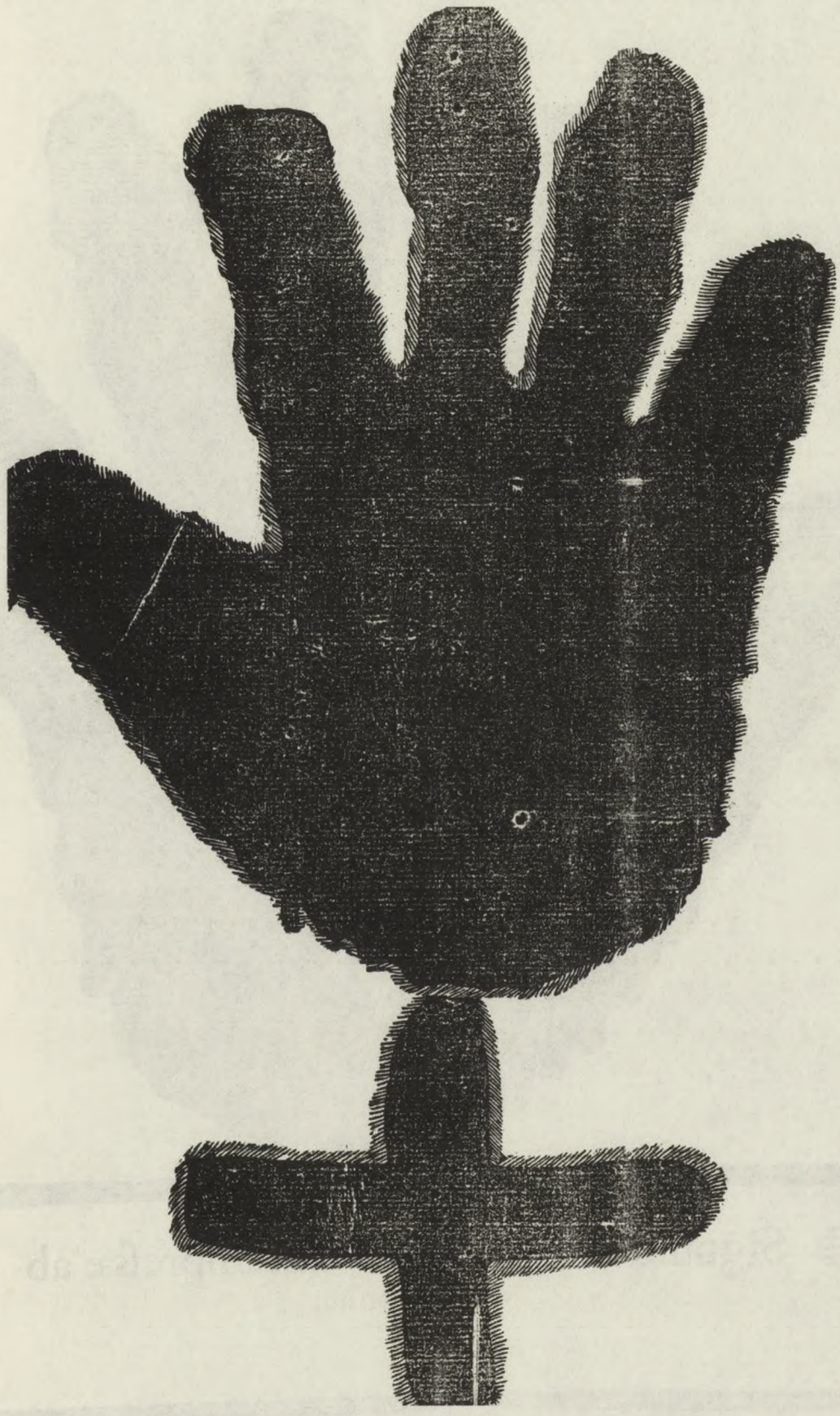

V/2 (eredeti mérete 290×170 mm)

A „pozsonyi szellem" nyomai
Kopcsányi M.: Narratio
1643

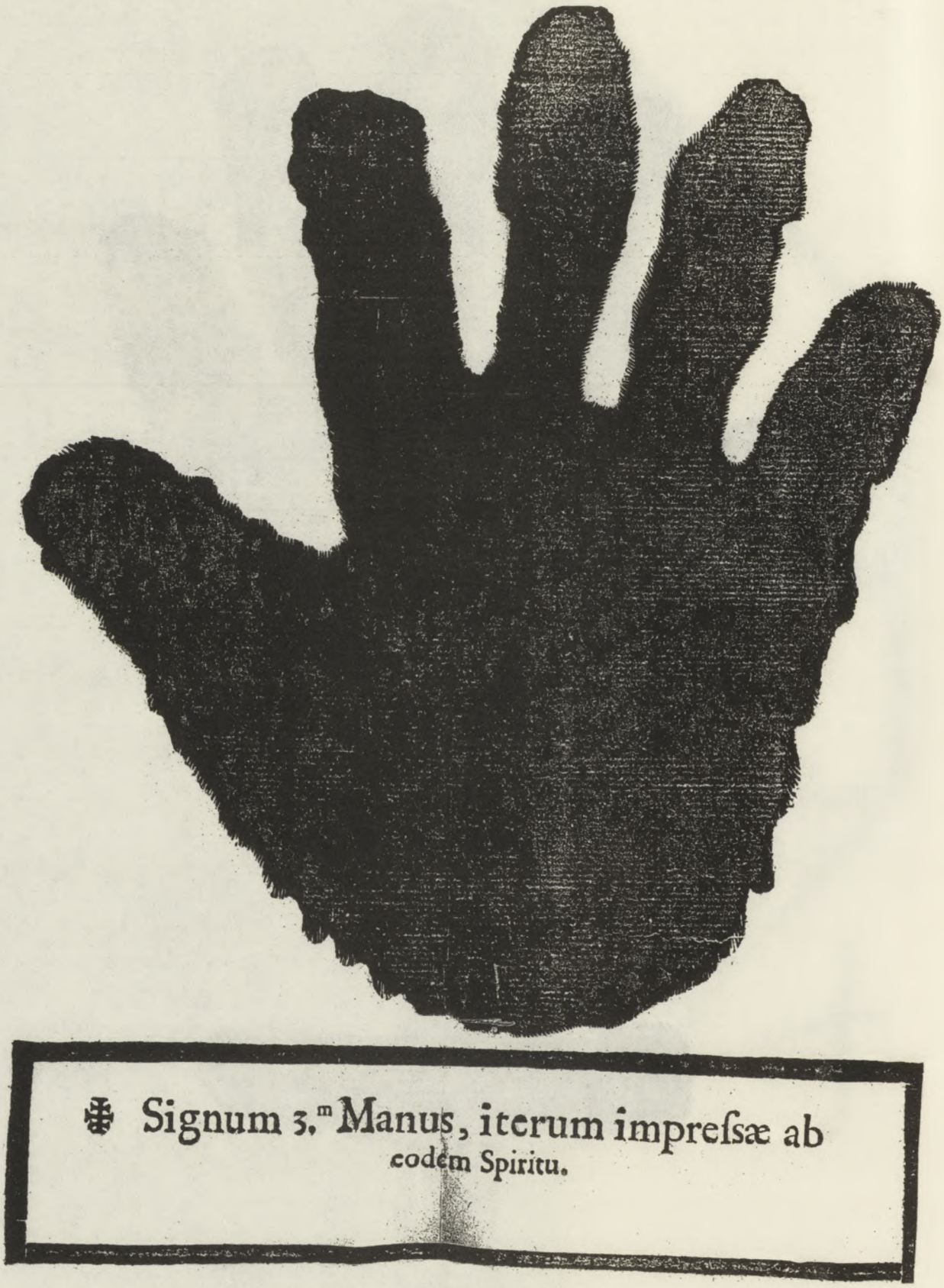

V/3 (eredeti mérete 250×183 mm)

A „pozsonyi szellem" nyomai
Kopcsányi M.: Narratio
1643

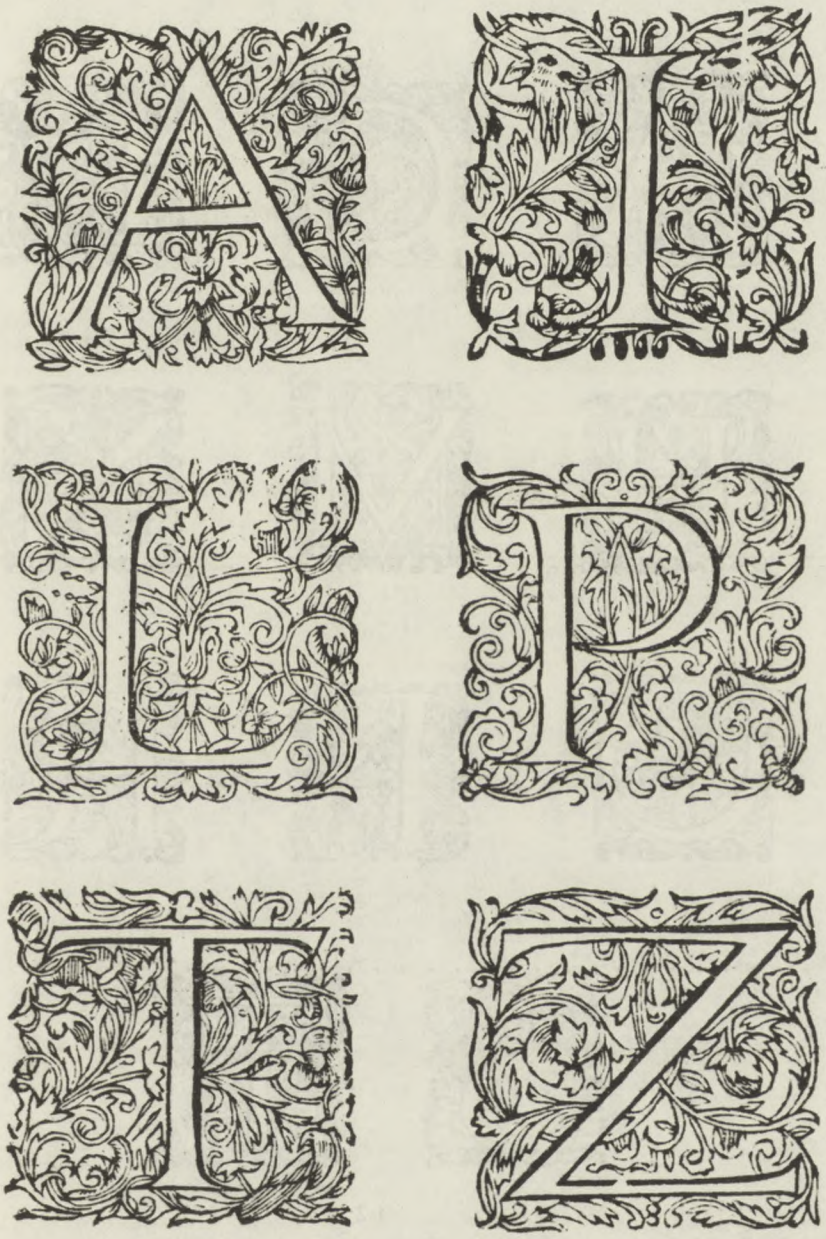

VI/1

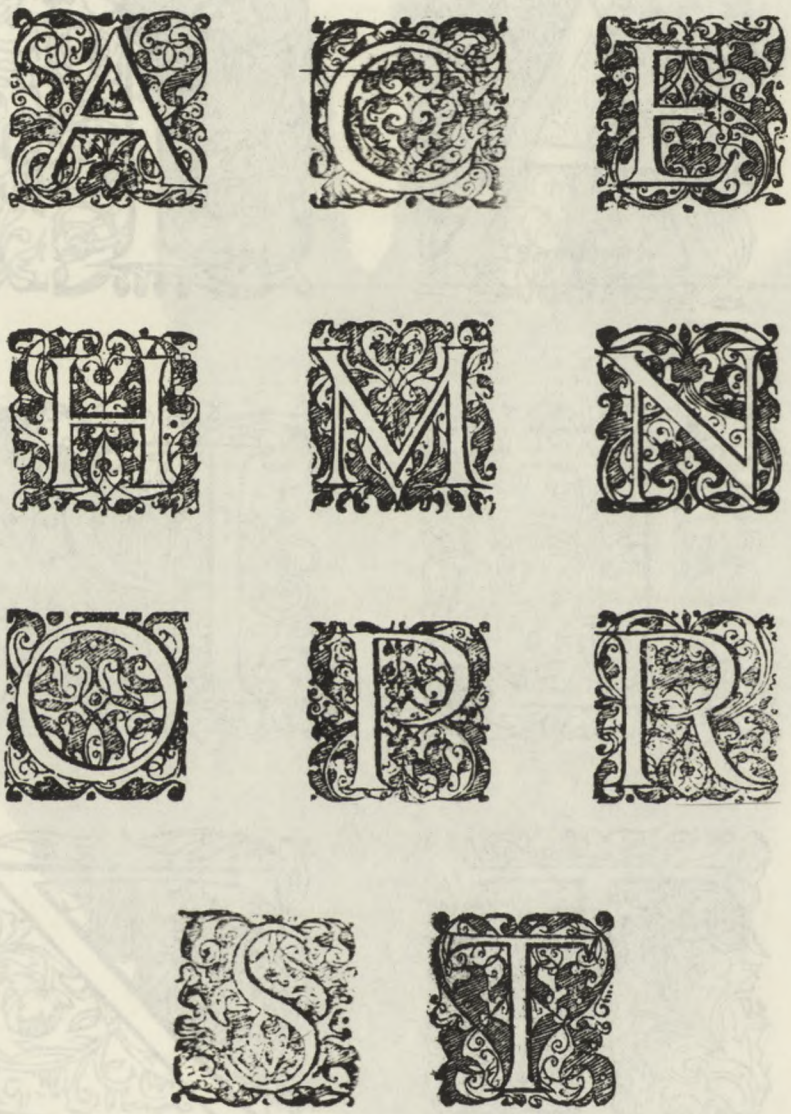

VI/2

VI/3

VI/4

VI/5

VI/6
1647–1650

VI/7
1647

VI/8
1640 körül

VT/9

VT/10

VT/11

VT/12

1642–1643

VIII/1

VIII/2 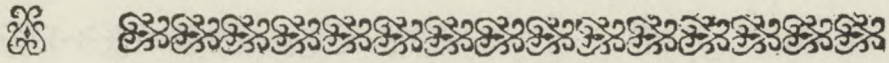

VIII/3 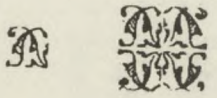

VIII/4

VIII/5 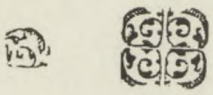

VIII/6

VIII/7 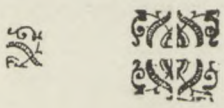

VIII/8

VIII/9 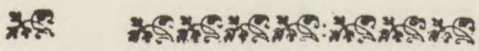

VIII/10 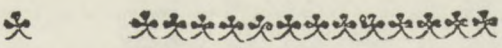

VIII/11 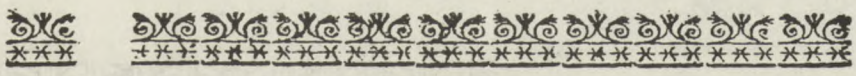

VIII/12

VIII/13 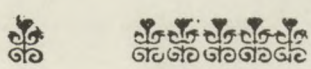

VIII/14 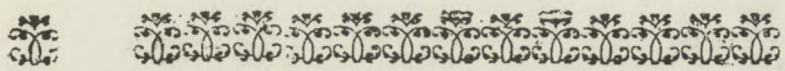

VIII/15

VIII/16

VIII/17

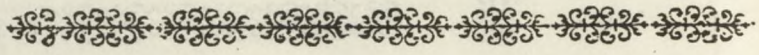

VIII/18

VIII/19

VIII/20

VIII/21

VIII/22

VIII/23

VIII/24

VIII/25

VIII/26

VIII/27

VIII/28

VIII/29

VIII/30

VIII/31

VIII/32

ADEGHIKL
MNOPR
STVY

ADEFKLMNOP
QRSVYZ

IX/1A 12 mm
IX/2K 9 mm

A Æ B C D E F G H I J K L M N O

P Q R S T U V X Y Z

A B D E G H I K M N O P R S T Y Z

a á â æ b c d e é ê f g h i j k l m n o ó ô p q r s ſ ſt t u

ú û v x y z ct & ’ . , ; : ? 1 2 3 4 5 6 7 8 9

gyűlölségből kőltötte: hanem az Igazságtúl, és naponként-valo probátúl meg-győzetven, irta. Azért az üdvősség-apaſztó, és kárhozatot-ſzűlő Predikátorok, magok ſzennyét akarják máſra kenni, mikor ſzemtélenül gyalázzák a' bőcsűlletes Egyházi embereket. Maga a' Hitrűl-valo vetekedésben, nem az vólna fel-tet czél, hogy embert ſzóllanának.

A Æ B C D E F G H I J K L M N O P Q R

S T U V W Y Z

A Æ E I R S T V

a à â æ b c d e ł è ẽ f ffi fi g h i î j k l m n o ó ò ő œ p q ꝗ

r s ſ ſi ſſ ſſi ſt t u ú ù ű ů v x y z ct & ⁹ . , ; : ? ! 1 2 3 4 5

6 7 8 9

Ez ſzéki és veleje mind azoknak, a'ſok heába-való cſevegéſeknēk, mellyeket a'Farkas, az Erſek Ajánló Levelére bőfőgőt: kiből meg-itilhettyűk, minémű roſz ſennyedéket árúlnak, az illyen bűdős czégér-alat. De Váradon, mind péſma, valamit alól fellyűl okádnak az undokságos Farkaſok: mind Szent Irás, valamit a'kócſagos és maſzlagos Predikátorok kérődnek.

A ABCDEFGHIKLMN OPQ RSTVZ

a á à ä as b c d e é è f ffi fi fl fr g h i í ì s j k l m n o ó ò ô p q

q́ r s ſ ſp ſſ ſt ſt t u ù ů ů us v x y z z & ., : ?

Mert a' Lutheriſta és Calviniſta Valláſok-közzül, ſemmi ſincs a' Szent Irásban.

: *Mert bátorságos, hogy a' Pápiſta Hitben üdvözülhetünk.*

Mert a' Hit dolgairúl bizonyoſt nem tudhatni a' Luther és Calvinus táborában.

: *Mert a' Luther és Calviniſta Gyölekezet, nem igaz Eccleſia.*

Mert a' Romai Eccleſiának igazsága, tagadhatatlan.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T U V X Z

a à â æ b c d e è ë f ff fi g h i ; k l m n o ó ò ô œ p q ꝙ r s

ſ ß ſſ ſt t u ú ũ ů v x y z & &. , :) ?

1 2 3 4 5 6 7 8 9

VVolffgangus Kapronczai, Præpoſitus Titelienſis ſubſcribit, M. P.
Nicolaus Ialkóczi, Præpoſitus Demeſienſis, M. P.
Ego Stephanus Telekeſi, Præpoſitus B. Mariæ Virginis de Alſo Tûrje, conſentiens ſubſcribo, M. P.
Ego Georgius Dubocski Præpoſitus S. Mariæ de Uyhel, ſubſcripſi, M. P.
Ego Ioannes Kòntôs, Præpoſitus B. Mariæ Magdalenæ de Felsô Eôrs, & Abbas Dômôlkenſis, conſentiens ſubſcribo, M. P.
Stephanus Bakſai Abbas Lebenienſis, & Canonicus Iaurienſis ſubſcribo & conſentio, M. P.

A B C D E F G H J K L M N O P R S T U Ü V

a á b c d e f g h i í j k l m n o ó ö p r s ſ t u ú

ü v y z 1 2 3 4 5 6 7

Num. 1. A'Szentek ſegetségül-hivasárúl. 276.
Num. 2. A'Purgatoriomrúl. 279,
Num. 3. A'Szabad-akaratrúl. 283.
Num. 4. A'Jó-eſelekedetek Erdemérül. 285.
Num. 5. A'Hit magán, nem elégséges az Igazuláfra, és üdvöſségre. 294.
Num. 6. A'Negyven-napi Böjtrül. 299.
Num. 7. A'Traditiókrúl. 300.
Num. 8. Az Egyházi emberek Nötelen életérül. 302.
Num. 9. Üdvöſségünk bizonyoſ-vóltárúl, 303.
Num. 10. Az Oltári Szentségtül. 310.
Epilogus. 311,

AÆBCEFGIJLM
ⓔRTY

A A Æ C D E G I K M N N O P
Q R S T U V V X Z

A Æ B C D E F G H I K L M N O P Q u R S T V

a á à â æ as b c d e è f ff fi g h i î ï s j k l m n o ò p q r s ſ ſi

ſt ß t u ú ù us v x y z & & . , ; : ?

neceſsitudinem requirat? Quid, quòd nec Philoſophus putri-b
lior, qui Rhetoricam ignoret; nec Rhetoris ad unguem perfe
mereatur, qui non aureâ Mercurij-catenâ Philoſophiam E
copulârit? Etenim, quid aliud antiquiſsimæ per Orbem Ch
Academiæ in conſilio habuêre, cùm unâ, eâdemque Laureâ

IX/9A 6 mm, IX/10K 117

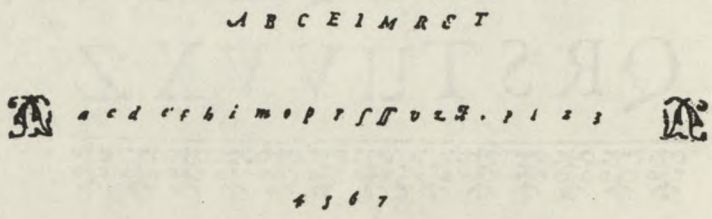

ABCDIMNORVZ

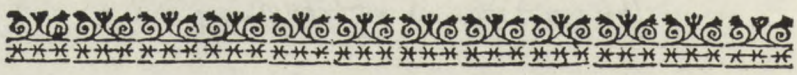

ABCDEFGHIKL
MNOPQRST
UVXZ

IX/11K 56, IX/12A 7 mm, IX/13A 8 mm

A A B D E F G H I J K L M N O Ó P R

Y Z S T U V

A B D E G I K M N O R S T U Y Z

a á b c d e é f g h i í j j k l m n o ó ö p r s ſ ſt ß t u

ú ů ű v y z . ; : " ? 1 2 3 4 5 6 7 8 9

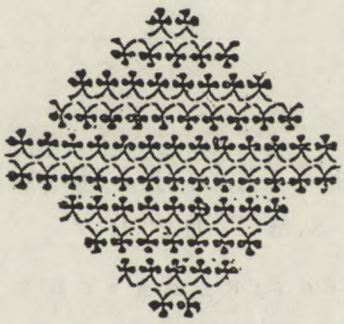

ünktűl. Azért, Jer borúllyunk az ő Jáſzolához: Imádgyuk
int a' Sidók oly vigan kiáltottak mikor az Iſten Szekrénye hoz
et a' Táborba, hogy Ellenſégek kétſégbe-eſvén, féltekben jajgat
í-is, hogy ſzivünk őrömét ki-fakaſsuk, és Lelki ellenſéginket
ijeſzük, víg kiáltáſſal énekellyünk. Dicſíretes az Gyermek,
ki ez nap ſzületék, &c.

A Æ B C E F G H I J K L M N O P R S T U V Y

a á æ b c d e é ẽ f g h i í ù j k l ll m n o ó ð ő p q q́ r s ſ ſſ

ſt ß t u ú ů v x y z ct & , : ?

Lehetſéges-e, hogy az Iſten mondáſa, vagy Igéje, mely az üdvöſſéges. Hitre-valo, ki-fogyhaſſon éppen és tellyeſſégeſſen e' Világról?

A B C D E E' F G H I J K L M N O Õ P R

S S̩ T U U' Ũ V

A E G I J K L N R S T U V

a á ⁀ æ b ƀ c d e é è ẽ ⁀ f fi g ǵ h i í j k l m n ǹ o ó ǫ

ǫ́ ð õ p q́ r s ſ ſſ ſt ß t u ú ů ũ v y z ct & , ; : ?)

Joannes Majténi, Hungarus, Liber Baro, de Keſelõ-kõ.
Alexander Szegner, Nobilis Hungarus, Poſonienſis.
Michaël Marki, Nobilis Hungarus, Udvardienſis.
Joannes Laſzlófi, Nobilis Hungarus, de Târd.
Joannes Ormándi, Nobilis Hungarus, de Fedémes.
Lucas Kôs, Hungarus, Gyõngyõſienſis.
Paulus Randeli, Nobilis Hungarus.
Stephanus Podhradſki, Nobilis Slavus.
Michaël Pogrányi, Nobilis Hungarus, Szakolczenſis.
Caſparus Kõrmendi, Nobilis Hungarus, Szakolceñ.

A B C D E F G H I K L M M N O P Q R S T U V Z

a á æ b c d e é f g h i í ì ì j k k l ll m n o ó ô p q q́

r s ſ ſſi ſt ß t u ú ù ů ů ů v y z z ct & .) -

meg-olvaſsák, 's javallyák. Im Půſpek Uram-is pedig meg olvashatna: olvaſſa-meg kègmēd néki. E' beſzédek-alatt azt nékem nyuytá: mellyet oſztán Jakoſsin Uram ô Naga meg-olvaſott 's javallott. Mint-hogy pedig ama' nagy bôlch és hatalmas régi Romaiák-felôl azt olvaſſuk, hogy

---

A Á B C D E É G H I J K L M N O Ꝏ P

Q R S T U V Y Z

a æ b c d e é f l g h i í j k l m n o ó p q q́ r s ſ ſi ſt t

u ú ù v x z ct & . ; ?

rum ampliſsima latifundia; modò Oceani Regnorumq́; Neptuni effera quidem, permen, & quaſi juribus Navigationis ſubjecta pectacula refert inuſitata. Non ſegniùs, ſi rabiliùs, Mathematica hoſpitem ſuum am- Nam, ut non uni illa imperitat elemento, licem exhibet ſpectatori apparatum: & Ter-

AA' A B C C D E F G H I L M M N
I/103
O P P Q R S T U V X
I/103
a à â æ b c d e è e f ffi fl g h i is j l ll m n o ò ô ó œ
p q q́ r s ſ ſi ſp ſt ß t u ù us v x y ct &
. , ; : ! ?

ſus, aut flacceſcant deperitura. Heliotropi-
riâſti naturam, Præſul pientiſſime, jam ad
vireſcens, jam flacceſcens ad occaſum: tan-
& cædes funeſta, & glorioſa reſurrectio
ormabat varietatem. Et neſcio, utrum ad
u ſic occubueris Solem, ut nulla tui reliqua
m, quia Sol non occumbit totus, nec tu emar-
mirum Heliotropium, ſiderei Regis inſigni-
lem ſemper oriri oſtendens, & te non occi-

A Æ B C D E F G H I L M
N O O' P Q R S T V Y Z a á
à æ b c d e è f fi g h i j k l m n
o ó œ p q q́ r s ſ t
ţ u v x z & ct . , - :

GROF ESzTERHAZI
MIKLO'Snak, Rákóczi

A B C D E F G H I J K L M N O P Q
R S T U V X Z A C D E G H I L M N O R S
T U Y a à æ b c d e è f g h i j k l m n o ő p
q q́ r s ſ ſi ſſi ſt t u ú v x y z ct & , - :

Oh meg-mérhetetlen, 's
ki-mérithetetlen,
Végtelen hoſzſzúſág!
ŐRŐKKé-VALOSáG!

A Æ B C D E F G H I J K L M N O P Q
Q R S T U V X A E G H I L N O R a a a á
æ b c d e f g h i íj k l m n o ò ô ő p q r s ſ
ſi ſſ ſſi ſt t u ů v x y z ct & 1 2 3 4 5 6 7 8
9 ? , (

vetskét olvaſsák, értſék-meg belőle mind az ő Meg-igazúláſok-előtt-lévő veſzedelmes állapattyokat, 's mind az-után-valo Meg-igazíto malaſztnak üdvőſséges-vóltát. Elteſse és ſzerenchélteſse Iſten Ngõdat minden üdvőſséges jókkal. Kőlt Poſomban, Sz. Jakab hávának 13. Napjan, 1642. Eſztendőben.

A A B C D D E F G H I J K L M N O
P P Q R S T U V Y Z a â b c d e é f ff g h
i ij j k l m m n o ó ő p q qꝫ r s ſ ſi ſt ß t
u ù ű v x y z & 1 2 3 4 5 6
7 8 9

az ő ſzent Nevét. Alg yad lelkem az Urat; és el ne felejtſed ſemmi adományit. Ki meg-kegyelmez minden hamiſságidnak: ki meg-jógyíttya minden betegségidet. Ki meg-ſzabadittya veſzedelemből a'te életedet: ki téged irgalmaſsággal és könyörületeſségekkel koronáz.

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S
T U V X Y Z a à á â a æ b c d e e é è f fi fl
g h i j k l m m n n o ó ò ő œ p q q́ r s ſ ſi
ſt t u ù ű v x z & & o 1 2 3 4 5 6 7 8 9 ; : ? ,)

lárd, álhatatlan, veſzedelmes, rővid ideigvaló jó ſzerencſéje, meg ne botránkoztaſſon engem: hanem, tiſzta ſzűvel a hoz ragaſzkodgyam, a'ki azért adá halálra magát, hogy minket e'cſalárd világtul megſzabaditana, a'mi Urunk Jesus Chriſtushoz:
Ki az Atyával, és Sz. Lélekkel egyenlő Iſtenſégben él, és uralkodik
őrőkkőn őrőkké.
Amen.

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S
T U V Y a á æ b c d e è é f ſl g h i í j k
l m n o ò ó ő p q ą r s ſ ſi ſt t u ú ű v x
y z & & „ :) ?

I/103 I Esus édes roſát hinched
Es körül-fel ékeſiched
A' ſziv egéſz haylékat.
Nyári harmat terméſivel
Virágod legh ſzebb ſzínével
I/103 Fűzz magadnak ágyachkát.

I/103

A D F G H J K M N
O V W

c d e g h i l m n o r ſ t u ü w + /
Dem Hochwürdigiſten

IX/25A 69,5
IX/26F 9 mm

A B D E F G H J K L M N O
P S T V W Z
a b ch d e f ff g h i i k l m n o ö p r i s ſ ſſ ſt ß
t u ů v w z /

Von den zaichen die der Gaiſt geben hat / ſo

A B D F G H J K L M N O P R V W
a ä b ch ck d e f ff fl g h i j k l m n ñ o ö p r ſ ſt ß t
ʒ u ů v w z . : ⸗

roiſche geſchichten der fürnehmen Männer nicht allein von dem gemainen Volck vnd andern Leutten mit gratulirn vnd frolocken möchten ſtattlich gelobt vnd hocherhebt werden / ſondern auch damit ſie nicht in vergeſſung / bey denen die damahls lebten / ſolten kommen / vnd hernach bey den Nachkömblingen gantz vnd gar ver-

C D E G H I K L O P R S V

a b ch d e ff g h i l m n o ó p r s ſ ſt ſ t tz u v w y z , /

Jr Georg Lippai Erwöhlter Ertzbiſchoff zu Gran/ vnd deſ benendten Orts Erbgraff/ deſ Hungariſchen Reichs Primat/ Gebohrner Legat/ höchſter Hungariſcher Secretari vnd Cantzler/

J. Kayſ.

A A B C C D E F G H I J K L

M M N O P P Q R S T V X Y Z

a a a à ã æ as b c d e è f ff fi g h i is j k

l ll m m n o ó p q q́ r s ſ ſi ſp ſt ſs t u ù

us v x y z ct & 1 2 3 6 8) , ? :

A' Tóredelmeſségnek mindennapi gyakorlásárul.

A B C D E F G H I K L M N O P R S T V W Z

a á b ch d e ẽ f ff g h i j k l m n o ó p r s ſ ſſ ß t

u ū ú v w y z ? / ,

tes Maria/nicht allein mit ſon-
derlicher Andacht verehren/ vñ
vmb Fürbitt bey GOtt dem
Herrn anruffen/ ſondern ſich
befleiſſen dem Exempel Jhrer
fürtrefflichen Tugendten/ mit
einem züchtigen vñ aufferbaw-

A B C D E F G H I K L M N P R S T V W Z

a á b ch d e ẽ f ff g h i j k l m n ñ o ó p r s ſ ſs ſſ

ſt ß t th tz u ú v w y z . : (/ ; 0 1 2 -4 5 6

ein ehrlicher Burger geweſen/vnd in der Vorſtadt da er gewoh-
net/geführt hat das Richterampt/ vber die/ welche auff das
Preßburgeriſche Schloß auſſer der Statt ligendt gehörig ſein.
Diſer Mann hat Vier vnd funffzig Jahr in der Lutheriſchen
Ketzerey gelebt/vnd in derſelbigẽ ein ſchlechtes Leben geführt/
aber Siben Jahr vor dem ende ſeines Lebens/welchs er Chriſt-
lich beſchloſſen/den Catholiſchen Glauben erkendt vnd ange-
nommen. Vnd nach deſſen Lehr ſein Leben vnd Sitten alſo
verändert/daß er nicht allein Täglich in der Kirchen bey dem

A B C D E F G H I K L M N O P S T V W

a ä b ch ck d e ē f ff fi g h i j k l m m̄ n o ö p r s ſ

ſt ß t tz u ü v w y z =/

derſt/ als der Synagog/geſchaffen ſein. So iſt auch/ zum Andern/ in grunde falſch/daß die gantze Synagog/vnd alle Prieſter geirret; ſolchē Irrthumb auch meniglich auff dem Stuel Moyſis ſitzende / vnd rechten Moſaiſchen gwalt vnd Authoritet gebrauchent/zuhalten befolhē habē.

A B D E F G H I K L M N O P R S T V W

a b ch ck d e ē f ff g h i j k l m n o ö r s ſ ſſ ſt

ß t u ü v w y z / =

jhnen ſelbſt: vnd das iſt die rechte art der falſchen Propheten/das ſie ſich ſelbſt eintringen zu Predigen: etliche/das ſie den Bauch möchten ernehren; welches ich nicht ſo gar hoch achte / wiewol ſie es auch nit gar guet werden machen. Die ſich aber mit eim rhum eintrin=

A B C D E F H I K M N O P Q R S T V Y

a á b c d e fe fl g h i i is k l m n o ó ö p r s ſ

ſi ſt ß t ú us ů v x y z . ? :(

Ezt pedig a'rövid könyörgéſt, noha minnyájan tudgyuk, és mondgyuk naponként: de ſokan, vagy nem értik, vagy még nem gondollyák ennek el-reytet méltoságát, bölcſeſegét, erejét, és melyseges tirkait. Annak-okáért, rövideden meg-mondom, minémű elmélkedeſſél, ertelemmel, és lelki áitatoſſággal kelleſſek a'Kereſztyén embernek mondani a' Mi-

---

A A B C D E F G H I K L M M N O P

Q R S T U V X Y Z a á à â æ b c d e è

é f fi g h i í j is j k l m m n o ò ó ö- æ

p q q̃ r s ſ ſp ſſi eſt t u ù ů v x y z ct

& ; : ? !

-ról, chendeſz, és minden tétovázo gondolatoktól ki-ürcſsült lélekkel elmélkedik, annak ſemmi az ég-alatt nagynak nem láttzik: ſemmi-némű dolog annak álhatatoſságát, ſem maſzlagos édeſségével meg nem lágyíthattya, ſem fene agyarkodáſával meg nem rémítheti. Mindegy ö-elötte, akár hí-

IX/35K 70
IX/36K 99

C. R. que Majeſtatis Cubiculario, Conſiliario &c.
Superioris Ungariæ
Generali:

A Æ B C D E G I K L M N
O P R S T V Y, -

MI-ATYANK.

7. A CSEH EXULÁNSOK NYOMDÁJA
1636–1700–

A CSEH EXULÁNSOK NYOMDÁJA
1636–1700–

A Æ B C D E G I K L M N

O P R S T V Y, -

MI ATYANK

I/1

I/2
Január

I/3
Február

I/4
Március

I/5
Április

I/6
Május

I/7
Június

I/8
Július

I/9
Augusztus

I/10
Szeptember

I/11
Október

I/12
November

I/13
December

Hónapképek
1638–1685

I/14

I/15

I/16

I/17

I/18

I/19

I/20

I/21

I/22

I/23

I/24

I/25

Égövi jelek
1639–1669

I26

I/27

I/28

I/29

I/30

I/31

I/32

I/33

I/34

I/35

I/37

I/36

I/38

Újszövetségi képsorozat
1645

I/39

I/40

I/41

I/42

I/43

I/44

I/45

I/45

I/47

Újszövetségi képsorozat
1645, 1676

I/48

I/49

I/50

I/51

I/52

I/53

I/54

I/55

I/56

Újszövetségi képsorozat
1645, 1676

I/57

I/58

I/59

I/60

I/61

I/2

I/63

I/64

I/65

Újszövetségi képsorozat
1645, 1676

I/66

I/67

I/68

I/69

I/70

I/71

I/72

I/73

I/74

Újszövetségi képsorozat
1645, 1676

I/75

I/76

I/77

I/78

I/79

I/80

I/81

I/82

I/83

Újszövetségi képsorozat
1645, 1676

I/84

I/85

I/86

I/87

I/88

I/89

I/90

I/91

I/92

Újszövetségi képsorozat
1645, 1676

I/93

I/94

I/95

I/96

I/97

I/98

I/99

I/100

I/101

I/102

I/103

I/104

I/105

I/106

I/107

I/108

I/109

I/110

Újszövetségi képsorozat
1645, 1676

I/111

I/112

I/113

I/114

I/115

I/116

I117

Újszövetségi képsorozat
1645, 1676

I/118

I/119
Január

I/122
Április

I/119
Február

I/123
Május

I/119
Március

I/124
Június

Hónapképek
1649–1650

I/125
Július

I/128
Október

I/126
Augusztus

I/129
November

I/127
Szeptember

I/130
December

I/131

I/132

I/133

I/134

Hónapképek
1649–1650

I/135

Emblémasorozat
1654

I/136

I/137

Emblémasorozat
Sinapius, J.: Parva schola
1658

I/138

I/139

Emblémasorozat
Sinapius, J.: Parva schola
1658

I/140

I/141

Emblémasorozat
Sinapius, J.: Parva schola
1658

I/142

I/143

Emblémasorozat
Sinapius, J.: Parva schola
1658

I/144

I/145

I/146

I/147

I/148

I/149

I/150

I/151

I/152

I/153

I/146–153: Égövi jelek
1669, 1676

I/156

I/154

I/158

I/157

I/155

I/189

I/160

I/161

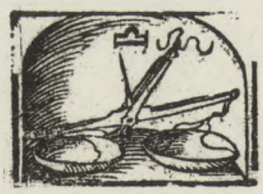

I/162

I/163

I/164

I/165

I/166

I/167

I/156–167: Égövi jelek
1680–1685

I/168

I/169

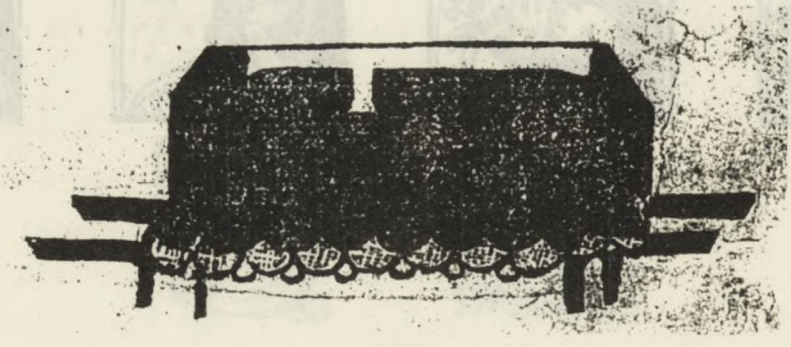

I/170

II/1

II/2

1643
(Eredeti méretük 310×45 mm)

II/3

Sinapius, J.: Parva schola
1658

II/4

II/5

II/6

II/7

II/8

II/9

III/1

III/2

III/5

III/3

III/4

III/6

III/7

III/8

III/10

III/9

IV/1

IV/2

IV/3

IV/4

IV/5

IV/6

IV/8

IV/7

IV/9

IV/10

IV/11

IV/10A

IV/13

IV/12

IV/14

IV/15

IV/16

IV/17

IV/18

IV/20

IV/19

IV/21

IV/22

IV/23

IV/24

IV/25

IV/26

IV/27

IV/28

IV/29

IV/30

IV/31

IV/32

IV/33

IV/34

IV/35

IV/36

IV/37

IV/38

IV/39

IV/40

IV/41

IV/42

IV/43

IV/45

IV/46

IV/44

IV/47

IV/48

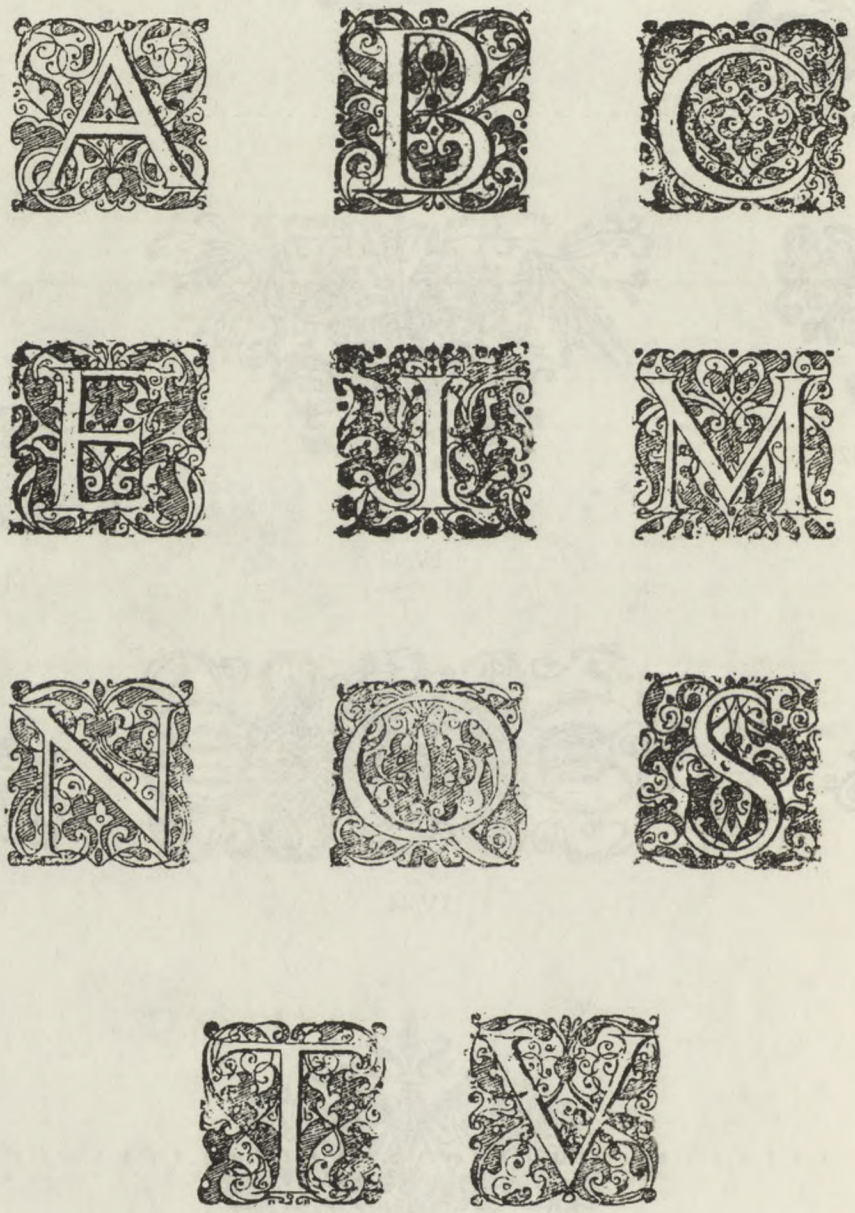

VI/1

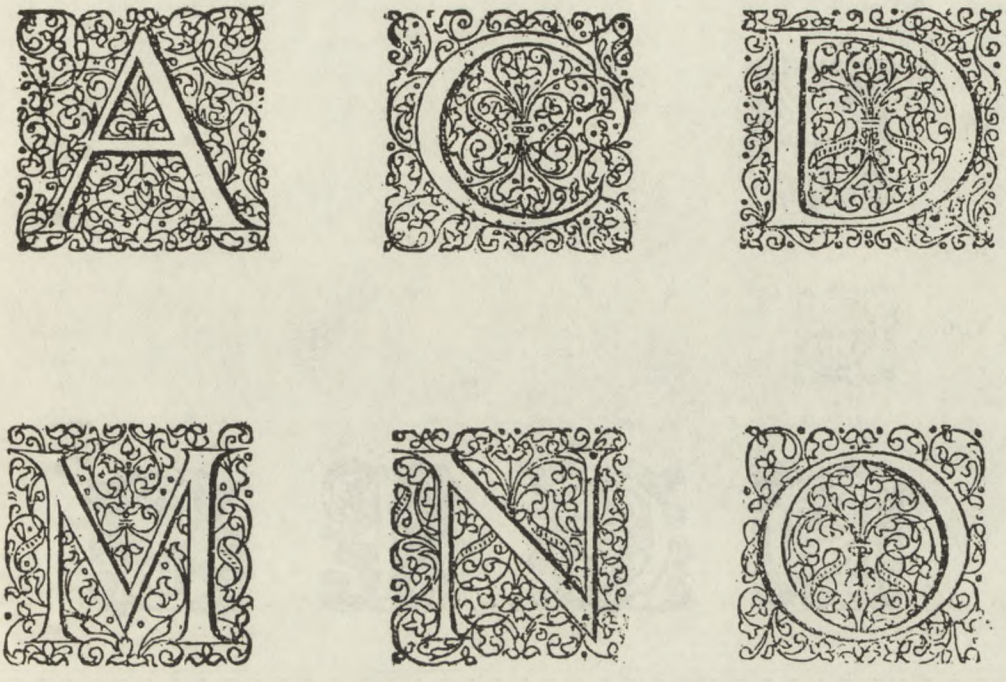

VI/2

VI/3

VI/4

1642, 1673; 1642–1660; 1643

VI/5

VI/6

VI/7

VI/8

VI/9

VI/10

VI/11

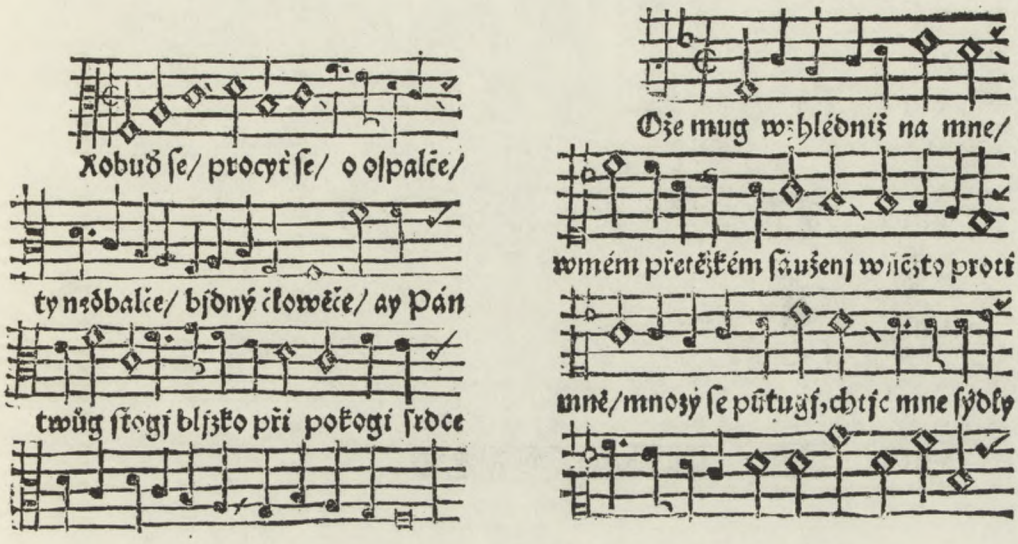
Robuď ſe/ procyť ſe/ o oſpalče/
ty nedbalče/ bjdný člowěče/ ay Pán
twůg ſtogj bljzko při pokogi ſrdce
Ože mug wzhlédniž na mne/
wmém přetěžkém ſauženj wňčzto proti
mně/mnozý ſe půtugj, chtjc mne ſýdly

VII/1

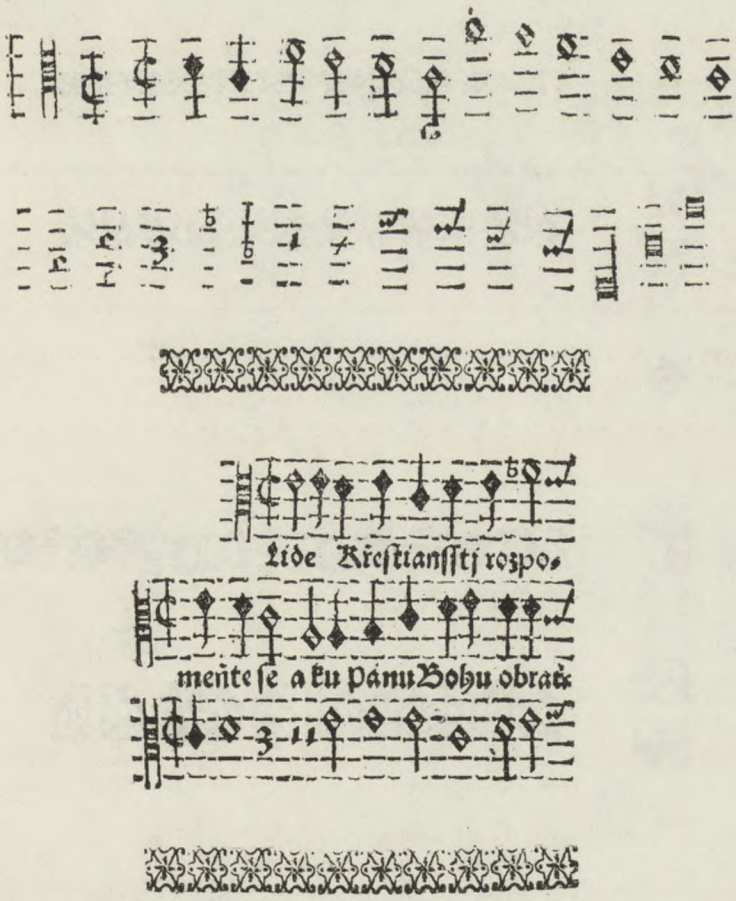
Lide Křeſtianſſtj rozpo-
meňte ſe a ku Pánu Bohu obrať

VII/2

VIII/1

VIII/2

VIII/3

VIII/4 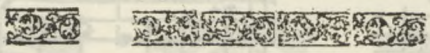

VIII/5 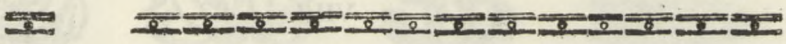

VIII/6 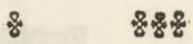

VIII/7 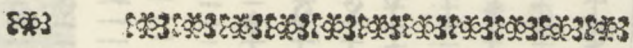

VIII/8

VIII/9

VIII/10

VIII/11 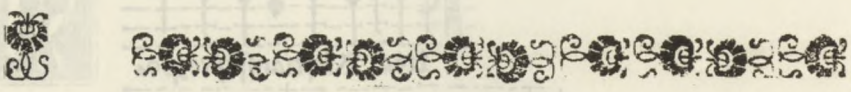

VIII/12

VIII/13

VIII/14

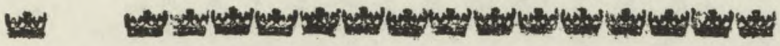

VIII/15

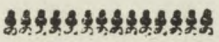

VIII/16

VIII/17

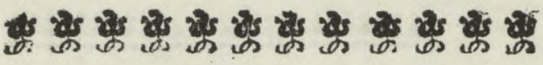

VIII/18

VIII/19

VIII/20

VIII/21

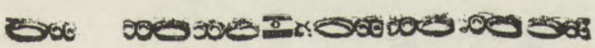

VIII/22

VIII/23

VIII/24 **********

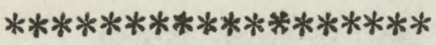

VIII/25

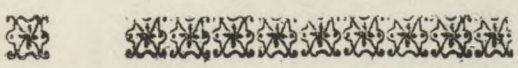

VIII/26 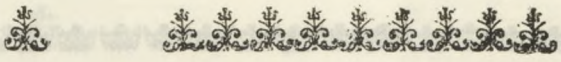

VIII/27

VIII/28

VIII/29 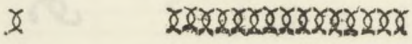

VIII/30

VIII/31 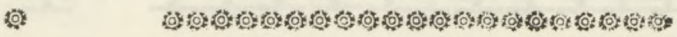

VIII/32

VIII/33

VIII/34

VIII/35

VIII/36

VIII/37

VIII/38

VIII/39 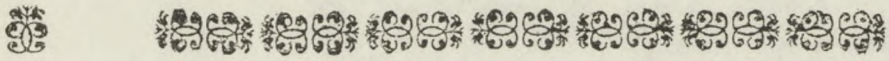

VIII/40 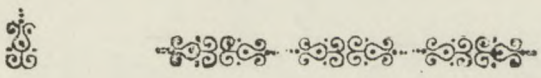

VIII/41

VIII42

VIII/43

VIII/44

A B C D E F
G H I J JK M
N N O P R S U
V T.

IX/1S 15 mm
IX/2A 12 mm

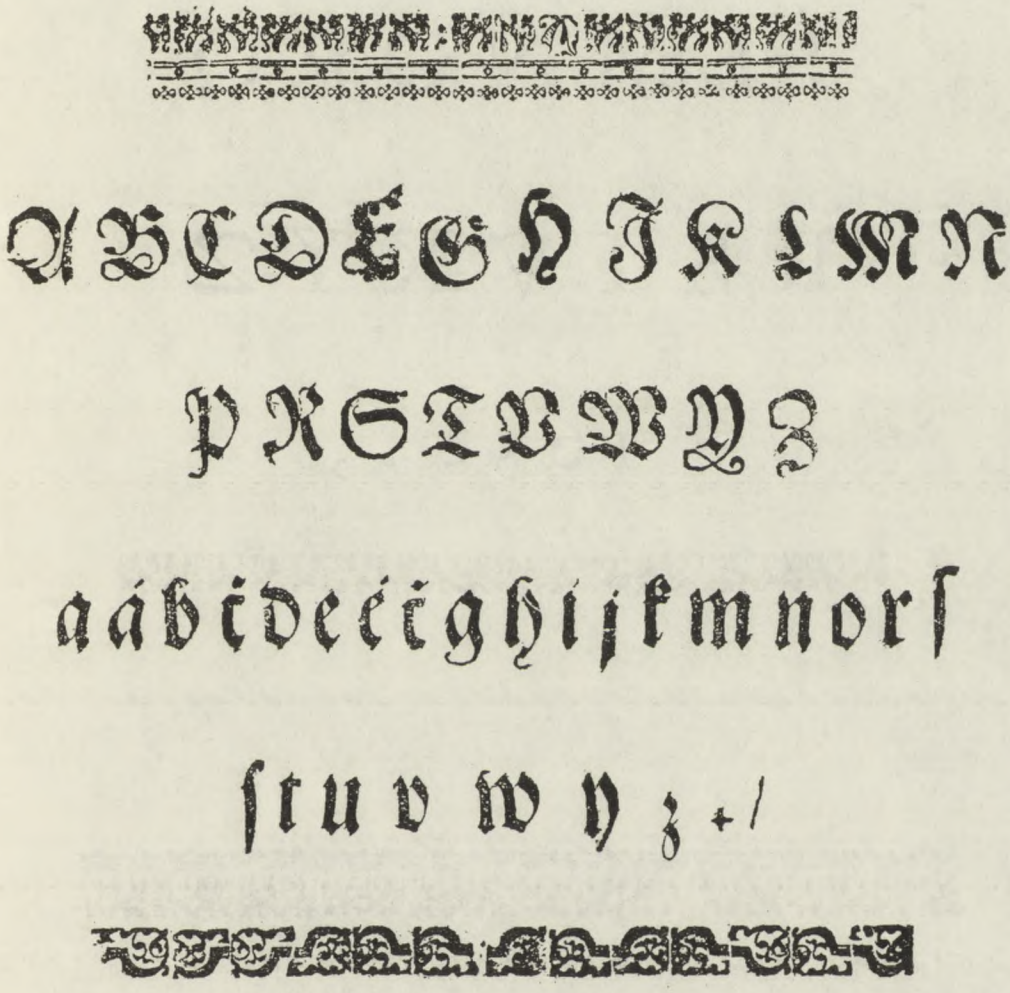

IX/3S 10 mm

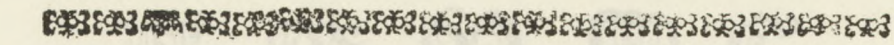

A Æ B C D E F G H

I L M N O P Q

R S T V X Y Z

1652.,

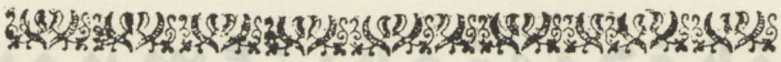

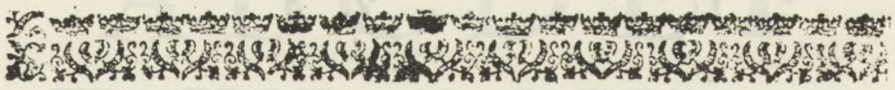

A B C D E E F G H

I K L M N O P Q R

S T V X Z ••,-

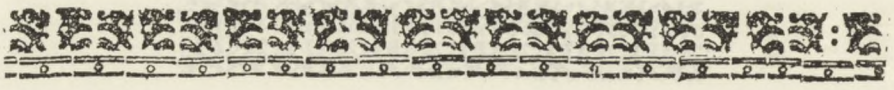

IX/4A 8 mm
IX/5A 7,5 mm

B C D F G H K L M N P

R S V W Z

a á b c č ch d e é g h i j k l m n o ó p r ř s ſ

ſſ t u ů v w y ý z ž . : ' / 1 2 3

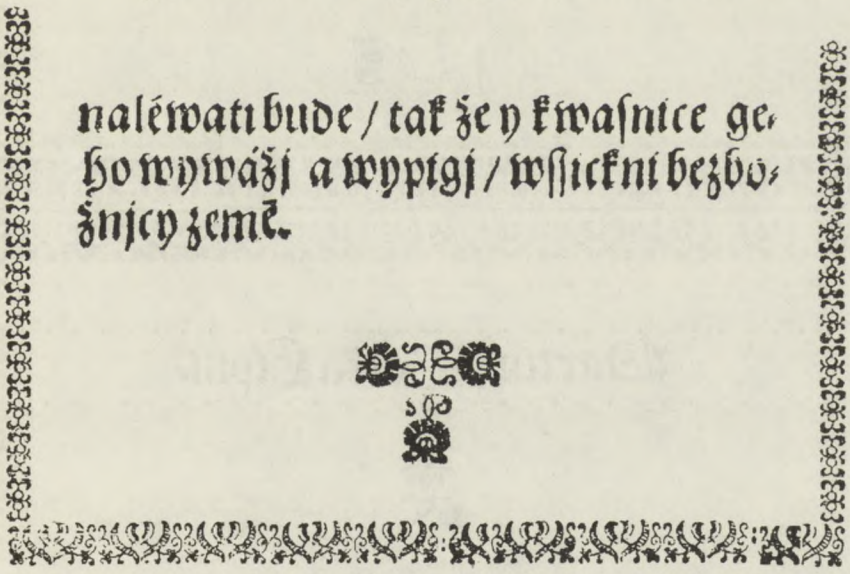

A B C D E F G H I J K L M

N O P R S T V W Y Z

a á ä ǎ b c ch d e ff g g h i j k l m n o ȯ p

r ř s ſ ſk ſſ ſt ß t u ů v w y ý

z ż / ¶

Martina Bočka Lipni.

A B C D E F G H I K L M M

N O P R S T V W Y Z

a á b ß c č ch ck d e é ě f g h i j k l ł m n o ó p r

r ř s ſ ſl ſſ ſſt ſt ß t u ů ú v w y ý z ž ° . : /

vdatný Giřjk a Rytjř, w Pánu vſnul / očekáwa-
gjce wjrau prawau budaucýho z mrtwých wstá-
nj a žiwota wěčného. Kteréhož y nám wſſem rač
popřjti Otec Nebeſký pro doſtatečnau zásluhu ſy-
na ſwého Kryſta Gežjſſe Spaſytele naſſeho / s
njmž gako y s Duchem ſwatým žiw gk
a kraluge Bůh na wěky pože-
hnaný / Amen.

A Æ B C D E F G H I J K L M N O

Ö P Q R S T U V X Y Z

A C E G H K L M N O R S T U Y

a à â æ b c d e è ē f ff fi ffi g h i ì j l m n ñ

o ò ö œ p q q́ r s ſ ſi ſſ ſt t u ū v x y & &

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 . , : ? !)

Mala præſcita graviùs adfligere, quàm quæ ex improviſo adveniunt, certiùs eſt, quàm ut in dubiū venire poſsit. Attilius Regulus, quem Carthaginenſes palpebris reſectis, machinâ incluſerunt, in quâ undiq; præacuti eminebant ſtimuli, incluſumq́; vigilantiâ pariter, & continuo doloris tractu enecârunt, ſi vitæ ſuæ ſortem genuſq:

A B C D E F G H I K L M N O

P R Ř S T V W X Z Ž

a á b b c č ch ck d e é ě g h i i ij j k l ł m n o p r s ſ ſſ ſſ

ſſi ſt t u ů v w y ý z ž ý . : ! / 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

geſt/ doſwědčenj láſky a vpřjmnoſtj, kterau ſme měli proti takowým lidem, pokudž geſſtě s námi byli při žiwotě. Podruhé, magj poctiwě pochowáwáni a prowozowáni býti, proto/ že takowá těla mrtwá někdy byla Chrámem a Přjbytkem welebné a s. Trogjce/ pro kterýž wěc hodně a ſluſſně ſe gim má poſlednj poctiwoſt včiniti/ poněwádž y my ſwým čaſem budeme gi potřebowati. Potřetj/ pro rozdjl pohřebů pohanſkých/ kteřjž newážně a nelitoſtiwě s ſwými mrtwými zacházeli/ dáwagjce ge k ſežránj a nebo ptákům Nebe-

A Æ B C D E E F G H I J K L M N O Ö Ó P Q

R S T U Ü V W X Y Z

A C D E G H I L M N O R S T U Y Z

a á à â æ b c d e è f fl g h i j k l m m n o ò õ œ p q

q r s ſ ſi ſſ ſt t u ù ũ û v w x y z ct & ⁹ , ; ? ! - (

1 2 3 4 5 6 7 9

Turbidis actus pro cellis
pulvere atro contegor:
At patet, claris ocellis
pectoris quod conſpicor.
Involavi Spem beatam,
Nec manet, quod terreat:
Inde vitam ſpero gratam:
Ecquis hinc non gaudeat?
Stringe dentes Orce fæde,
Rode quidvis protinus.

A Æ B C D E F G H I J K L M N O P

Q R S T U V W Y Z

a à â æ b c d e è f ffi g h i j ȷ k l m m̃ n o ó p q q́ r s ſ ß

ſſi ſt t u ũ v w x y z & &. :) o 1 2 3 4 5 6 7 8 9

Ut te meſſoris mora fera more metat.
Mancupio nulli data vita eſt, omnibus uſu,
Hic nece temporius, ſeriùs ille cadit.
Qualis homo charæ genitricis prodit ab alvo,
Nimirum nudo corpore: talis obit.
Exſulat hoc mundo Mortalis, & advena tãtũ
Unde venis cito eo, morte furẽte redis. (eſt,
Hoſpitis in ritũ modò vivis, abire neceſſe eſt,
Perpetuum Dominum non licet eſſe ſolo.
Aſpice, quo tendas, quò pergas quâlibet horâ,
Illico eris felix, aut ſine fine miſer.

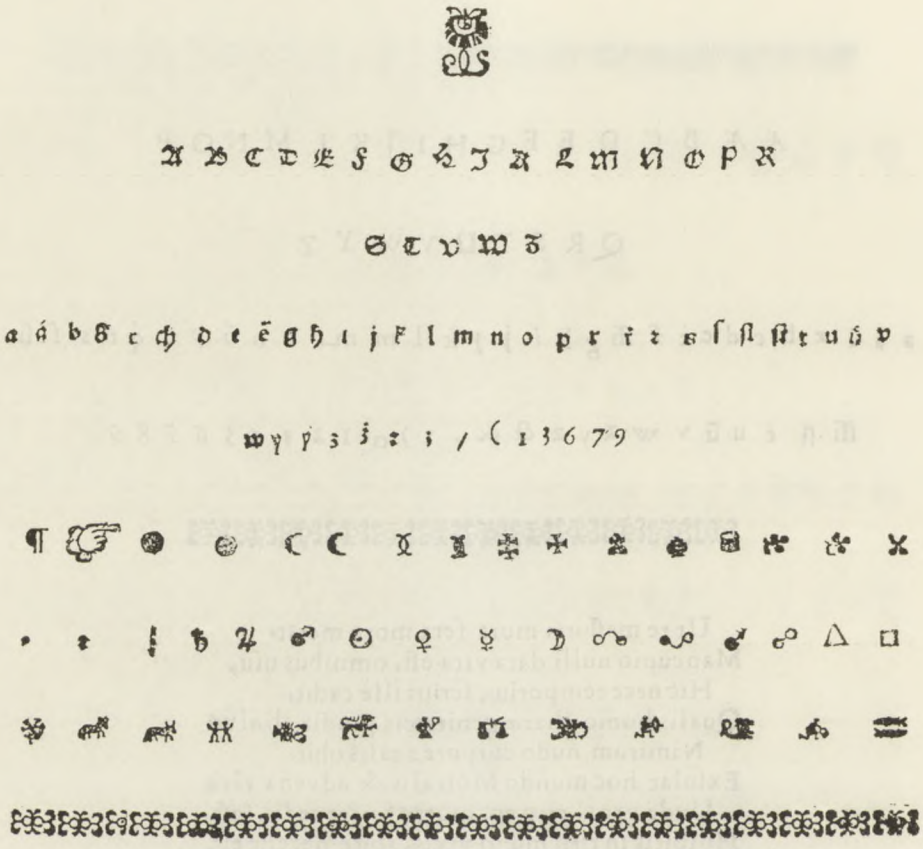

sta/ Bohatý w milosrdenstwj/ a we wssem potěsse-
nij/ který wedlé Otcowské swé lásky a wěrnosti do-
brých a potřebných lidj/ vkrátě gegich wěků/ má o-
byčeg odsud wytrhowati skrze časnau smrt/ aby
přibližugjcyho se zlého / a nesstěstj vgiti mohli / a
k winssowanému pokogi se dostati/ w kterémžby
wssecky gegich těžkostj od nich odgaté byly/ račiž
tomuto smutnému shromážděnj s swau milostí a
swým swatým Duchem přjtomen byti / Amen.

A Æ B C D E F G H I J K L M N O P

Q R S T T V U X Y Z

a â æ as b c d e é ë ſ ſſ ſi g h i ís j k l m n o ó ö p

q q́ ꝑ r s ſ ſp ſſ st ſt ß t u us us v v x y z z ct &

. , : ? 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

EA verò quæ ad curioſitatem quandam aut ſuperſtitionem ſpectant, vel turpe lucrum ſapiunt, tanquam ſcandala & fidelium offendicula Epiſcopi prohibeant,

A B C c D E & F G H I K L M N O P R S T

V W Z ž

a á b c ch d e ě g h i j k l ł m n o p r ř s ſ ſk ſt ſſ ſſt t u

ů v w y ý z ž ⁊ ° . : ? (/ =

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

na ſwětě/ ne bez ſwé bjdy a pláče, praco-
wal. Protož při egmež gemu toho weli-
kého ſtawného wjtězſtwj/ nad hřjchem,
ſmrti, ďáblem, peklem, y tjmto ſwětem/
podlé Kryſta gemu ſe ho doſtáwagjcýho;
a ſobě podobného winſſugeme/ y modlite-
bně žádegme/ abychom také ſ nim w žiwo
tě wěčném, ſwé ſhledánj / ſpolečné pozná-
nj/ radoſt/ pokog/ ſwobodu a potěſſe-
nj wěčné mjti mohli/ Amen.

A M E N.

A B C D E F H J L M N P Q R S T U

a à b c d e f g h i l m m̃ n o ò ö p q r s t u v x . , : ;

Quare gentes fremuerunt?
Et populi inſanierunt?
Conſtiterunt Reges contra Deum,
Chriſtum oppugnârunt tanquam reum.

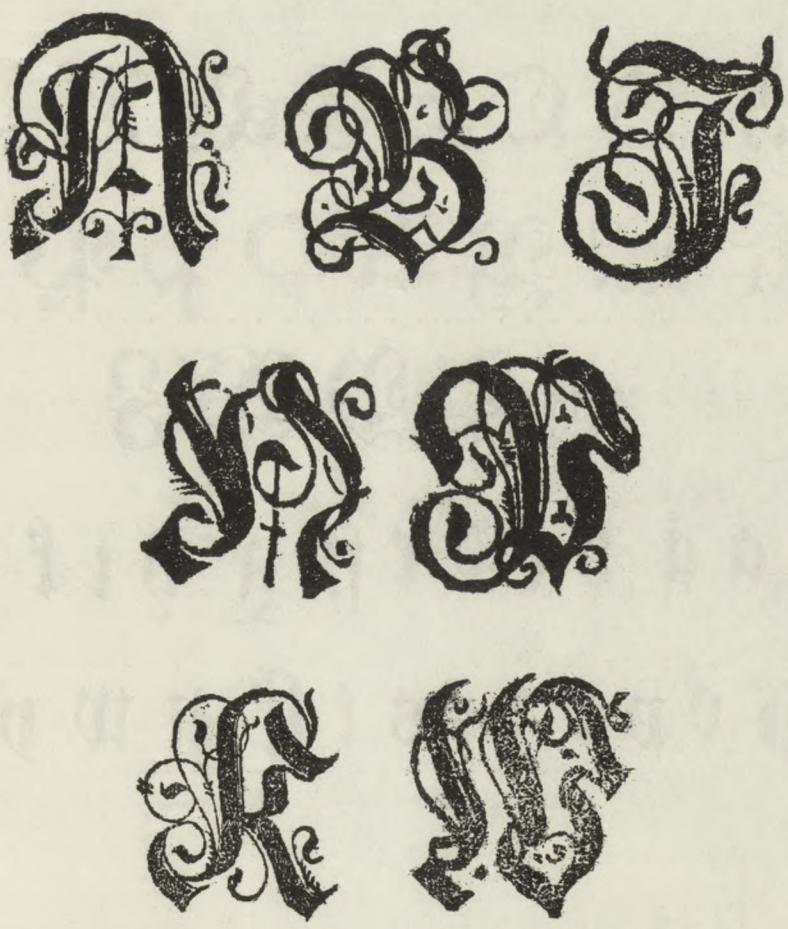

IX/16A 70
IX/17F 34 mm

AS

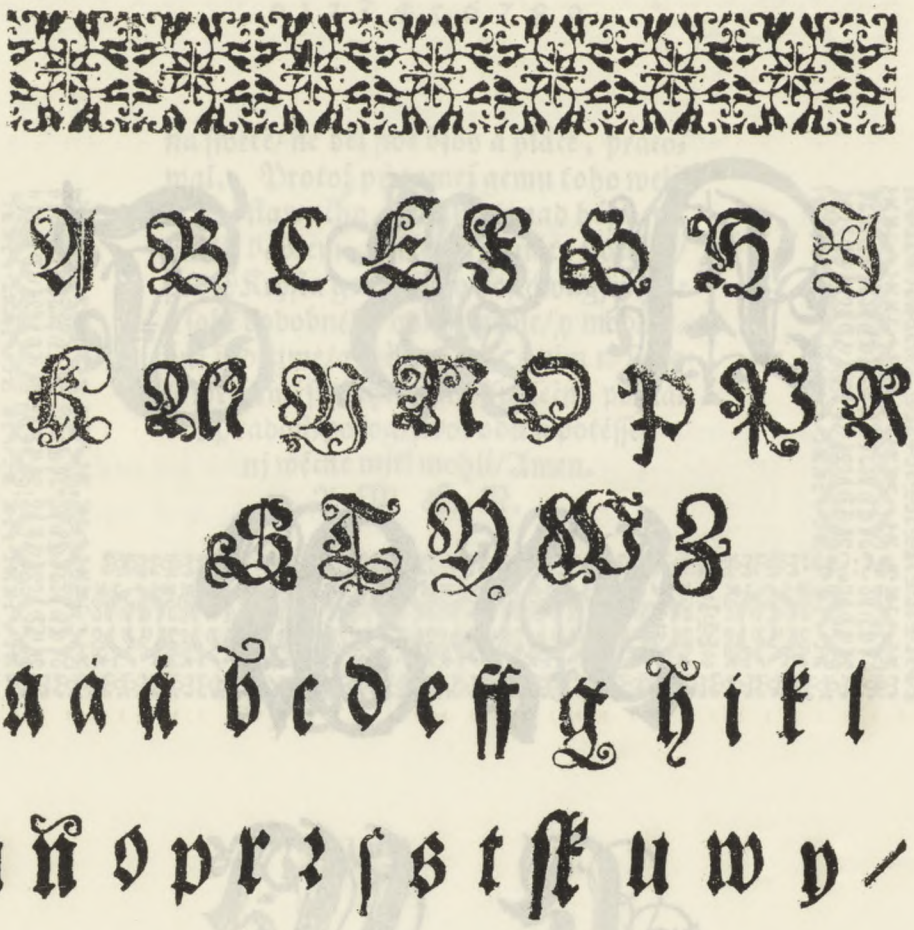

IX/18A 15 mm
IX/19S 11 mm

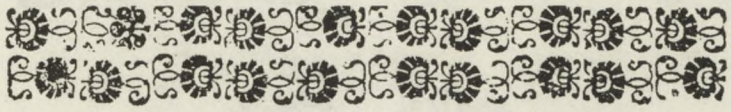

A Æ C F L M O Ö Ö

R S V a c e e g n o r z

y ct

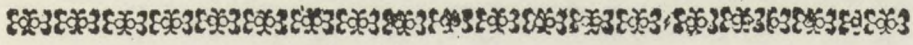

α ἀ ᾶ ἃ δ δ γ ἡ ᾗ ε έ ι ί κ λ μ ν ο ὁ

π ο ς τ ϯ ν θ ω

ἀναγραμματικῶς.

IX/20A 6 mm
IX/21G 100

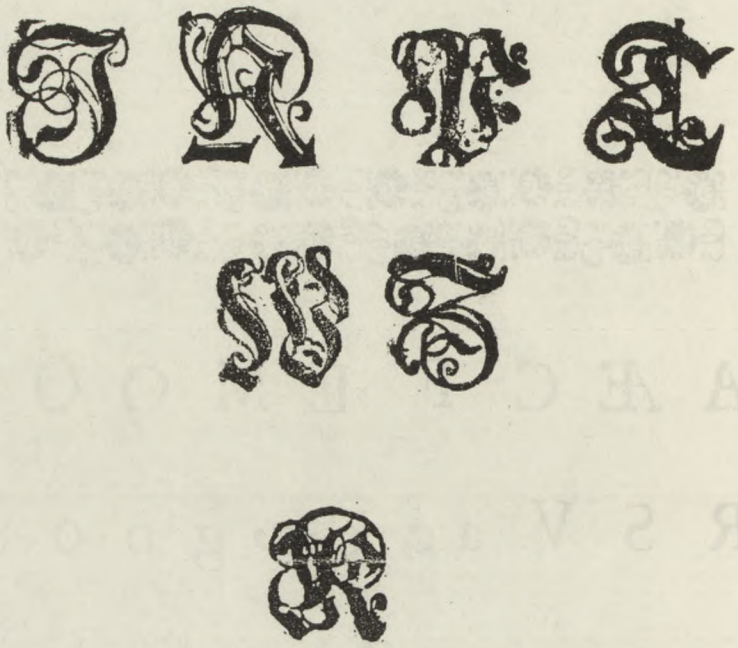

A C J K L

u u u w

H H H J K K

M N O

U Z

IX/22F 22 mm
IX/23A 7/8 mm
IX/24A 12 mm

KONEC

A B C D E F G H I K L M N O P R S T

V Y W Ž Ž a á b č ch d e é ě ff g h i í j k l

m n ň o p r ř s ſ ſk ſl ſſ ſt ſt u ů w ý ý z ž

1 2 3 4 5 6 7 8 9 (/ ! ? = :

Včedlnicy geho kněmu/ doptawagjce ſe na znamenj přjchodu geho a ſkonánj Swěta: gjmžto on dal odpowěd napomenutedlnau aby ſe warowali žeby nébyli ſwedenj. nebo mnozý přigdau wegménu mém/ mluwjce gá gſem Kryſtus/ a ſwedauť mnoh. Takowj ſwůdcowé byli powſtali/ y za čaſu Apoſſtolů Jako onen Tewdas kterýž ſe prawil býti nětčjm welikým; gehožto ſe přichytilo okolo čtyr Set mužů: Takž Judas Galilegſký/ kte=

IX/25S 6 mm
IX/26S 89

A Æ B C D E F G H I J K L M N O P

Q R S T U V W X Y Z A C E É H I K L S u

Y a á à æ b c d e è é f g h i j k l m n o ò ő

œ p q q́ r s ſ ſi ſſi ſt t u ù û ű v x y z & &

! ? §) o 1 2 3 4 5 6 7 8 9

Quam
In Schola Martinopolitana Comitatûs Turoc-enſis,
Viris admodùm Reverendis Excellentiſſimis,
Clariſſimis, digniſſimis, doctiſſimis &c.
ventillandam exponit

A Æ B C D E Ë F G H I J K L M N

O Ö P Q R S T U V X Y Z a à â æ

b c d e f g h i j k l m n o ô ő œ p q q́

r s ſ ſi ſſi ſt t u û ū ű v w x y z ct & (?

AD Sacram David poſcebat Janitor Ædem
Eſſe: licet Regis ſyrmata qviſqve colat.
Ad Templum Domini remanebis, SPONSE, beatus
Si qvis ſit Templum, manſio chara DEI.

IX/27A 89
IX/28A 121

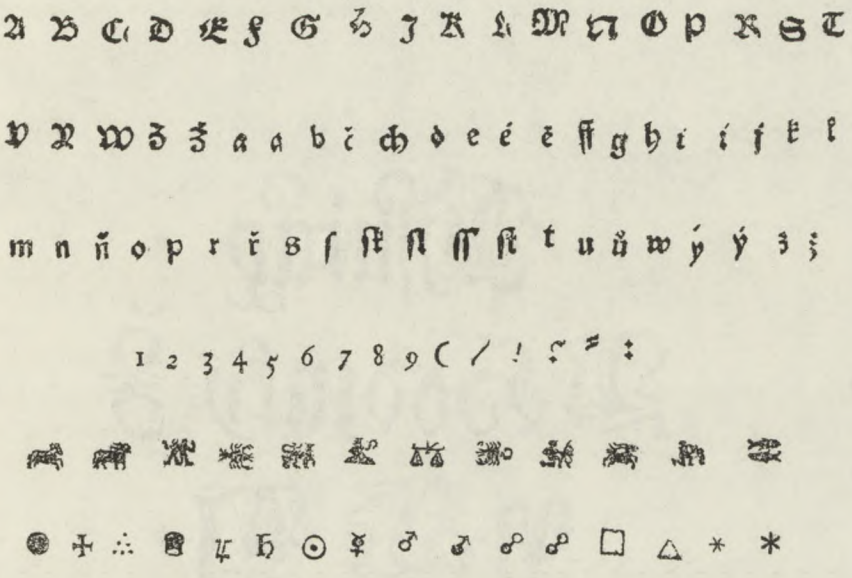

wj powědĕné: Anobrž Grá-
zky zatměle/ s Odpowědmi
kratičkými z Pjsem Swa-
tých Stárého a Nowého
Zákona sebrané/ a z Ně-
mecké Reči na Če-
skau přeložené

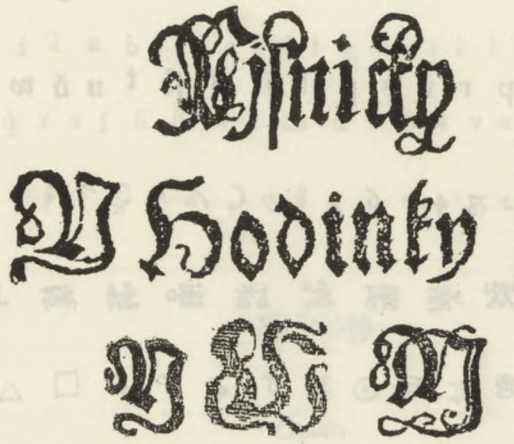

B C E H I K N O
R S Y

IX/31S 12 mm
IX/32A 7 mm

A B C D E G I L M N P Q R S U V W

a æ b c d e f ff fi fl g h i j l ll m n o ò p

r s ſ ſt t u v x y ä ö

Illuſtrium hoc virorum teſtimonium eſt,
Suorum fletibus tumulari.
Lachrymæ ſunt primum naſcentium omen,
Ultimum denaſcentium ſuffragium.

A C D E G H I K M N O P R S T

W Y Z a á b c é d e é g h i í j j k l ł m

n o p r s ſ ſſ ſt t u w y ȳ z ʒ

0 / 0 1 4 7

Od
Swé gedinkè negmilegſſi ſamotné Dcery/
Pàna gegjho wzdáleného.
Přátel Přemilých a
Služebnjkůw y wſſech Poddaných ſwých.

8. A NAGYSZOMBATI AKADÉMIAI (EGYETEMI) NYOMDA 1648–1700–

I/1

I/2

I/3

I/4

Szent Ignác élete, 4° sorozat (eredeti mérete 147×96 mm)
1655 körül

I/5

I/6

I/7

I/8

Szent Ignác élete, 4° sorozat (eredeti mérete 147×96 mm)
1655 körül

In itinere Maurum de virginitate Dei matris impure detrahentem dubitat an ferro vleiscatur permißisq. equo habenis, ex eo quòd iumentum ab antecedentis Mauri veſtigijs diuertit, diuinitus interpretatur huiuſmodi vltionem Deo cordi non eſſe. 8

I/9

In eodem itinere, B. Virginis amore, atque imitatione succenſus voto ſe illi caſtitatis obſtringit; eiuſdemq. caſtitatis, omni extincto impuritatis ſenſu, perpetuum donum accipit. 9

I/10

Veſtibus pretioſis exutus, ac pauperi donatis, ſacco ac fune præcinctus Chriſti domini paupertatem amplectitur. 10

I/11

In Æde Montis Serrati tamquam nouus Chriſti eques noctem vnam ante aram Virginis excubat, humanæque armamilitiæ e tholo ſuspendit. 11

I/12

Szent Ignác élete, 4° sorozat (eredeti mérete 147×96 mm)
1655 körül

In ſolitudinem profectus, furente ſupra orantis caput uarijs serpentum ſpectris dæmone intrepidus atq; inconniuens in precibus perſeuerat. 12

I/13

Minoreſſæ inter pauperum turbam viuit, xenodochio inſeruit, multos e vitiorum cœno extrahit. 13

I/14

Horas quotidie septenas genibus nixus in oratione perſistit. Quotidie etiam ter ſeſe quam acerrime flagellis cædit. 14

I/15

Quotidie aqua et pane contentus seuere ieiunat, imo ad euincendos ſcrupulos, quorum angustijs a dæmone ad præcipitium vſque infligabatur, septem dies sine vllo cibo aut potu, nullo virium defectu transigit. 15

I/16

Szent Ignác élete, 4° sorozat (eredeti mérete 147×96 mm)
1655 körül

I/17

I/18

I/19

I/20

Szent Ignác élete, 4° sorozat (eredeti mérete 147×96 mm)
1655 körül

I/21

I/22

I/23

I/24

Szent Ignác élete, 4° sorozat (eredeti mérete 147×96 mm)
1655 körül

Venetijs dum noctu ſub S.Marci porticibus iacet,M.Antonius Treuiſanus nobilis Senator hiſce verbis excitatus Tu delicate quidem cubas, ſed famulus interim meus humi ſub dio eſt, hominem ſedulo quærit ac ſuſcipit perhumaniter. 24

I/25

Nautæ ſuis infensum vitijs in desertam Insulam expoſituri, ſubito vento repelluntur, ac inuiti licet ad Cyprum uehunt. 25

I/26

Hieroſolymam nauiganti sæpe Chriſtus dominus videndum se præbet, ac laborum difficultates lenit. 26

I/27

Sacra Paleſtinæ loca religioſiſſimè perluſtrat, et ad montem Oliuetum Chriſti Domini aſcendentis veſtigia diligentius contemplaturus cum capitis periculo reuirit. 27

I/28

Szent Ignác élete, 4° sorozat (eredeti mérete 147×96 mm)
1655 körül

Ex Oliueto reuertens ab Armenio custode voce, ac fuste terretur; dumq; ne solitarius ea loca peragraret, ferociter in hospitium trahitur, inter ea conuicia, et contumelias Christum aspicit præeuntem. 28

I/29

In Hispaniam redituru a naui Veneta optime instructa Nauarchus excudit, respondetq; sanctitatem viri extollentibus. Si sanctus est quid nauim petit, ac mare sicco vestigio non calcat? Quare in aliam relictam ac laceram admittitur. Sed hæc incolumis in Hispaniam appellit Veneta quamuis valida naufragii facit. 29

I/30

Pecuniam in summo Ferrariæ Templo petentibus ab se pauperibus elargitur; cogitum eo die ostiatim pro se victum emendicare; quo obseruato a pauperibus, Sanctus palam conclamatur. 30

I/31

Ab Hispanorum præsidio pro exploratore habitus nudus per media castra raptatur. quam ignominiam alacriter ferenti, species oblata est Christi domini ad Herodem a Pilato transmissi, atque illusi. 31

I/32

Szent Ignác élete, 4° sorozat (eredeti mérete 147×96 mm)
1655 körül

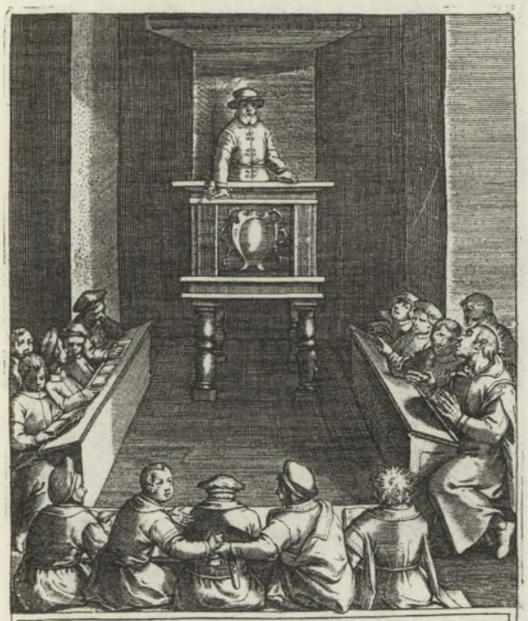

Barcinone vt se ad animorum ſalutem inſtruat prima Grammaticæ elementa annos tres, et tri= ginta natus addiſcit; furente ac rumpente se Dæmone, qui importunis rerum cælestium gau= diis auocare alio eius animum fruſtra conatur. 32

I/33

Ob res titutam in virginum coenobio disciplinam ab impuris hominibus id indig= ne ferentibus ſæuiſſime plagis afficitur. 33

I/34

Hominem ad ſuſpendium deſperatione coactum precibus ad ſenſus eatenus reuocat, quoad animum a ſcelere, Confeſſionis ſacramento purget. 34

I/35

Noctu fusus in preces, quatuor ferme cubitis elatus a terra, colluente mirum in modum facie, identidem, crebra inter ſuſpiria inclamat. O DOMINE SI TE HOMINES NOSSENT! 35

I/36

Szent Ignác élete, 4° sorozat (eredeti mérete 147×96 mm)
1655 körül

Compluti primum; postea Salmanticæ, calumnias pro Christo, et carcerem passus, ex ipso etiam carcere animas lucratur, magnoq; spiritus feruore succensus. Non tot inquit, in hac vrbe sunt compedes, quin plures ego Christi causa percupiam. 36

I/37

Quidam ei infensus imprecans sibi aliquando flammas, quibus combustus expiraret, nisi Ignatius ignem se iudice mereretur, eodem die incendio domus suæ deflagrantis absumptus est. 37

I/38

Dum Lutetiæ tamquam scholasticorum seductor virgis in publica animaduersione cædendus inducitur, cognita hominis innocentia Rector ad eius pedes accidit, sanctum palam appellat, infamiæq; apparatum in gloriæ scenam vertit. 38

I/39

Iuuenes ex Academia Parisiensi nouem elegit, ac socios consilij sui destinat. 39

I/40

Szent Ignác élete, 4° sorozat (eredeti mérete 147×96 mm)
1655 körül

Sicarius ſtricto illum ferro petens, audita repente voce QVO TENDIS INFELIX? territus a facinore deſiſtit. 40

I/41

In æde ſuburbana B Virginis ipſe, ac ſocij certo ſe voto obſtringunt diuinam vbique gloriam, animarũq; ſalutem in Hieroſolymitana præſertim expeditione procurandi, ac palmam inde martyrij ſedulo conquirendi, quod votum ibidem quotannis renouant. 41

I/42

Ab impiis amoribus quempiam reuocaturus, in ſumma hyeme, gelido ſe in ſtagno collo tenus immergit, ibique prætereuntem conſpicatus, voce, aſpectuque terret, vt conuertit. 42

I/43

In Hiſpaniam valetudinis cauſa redeuntem excitata ſanctitatis viri fama armati primum homines mox clerus omnis agmine compoſito demum populus fere vniuerſus ingenti gratulatione ſuſcipiunt. 43

I/44

Szent Ignác élete, 4° sorozat (eredeti mérete 147×96 mm)
1655 körül

Æger Hiſpaniam repetens, animis ad virtutem excolendis ſtrenue in patria laborat; eiusq. in campo concionantis vox (quod populi frequentiam templa non caperent) ad trecentos paſsus auditur. 44

I/45

Comitiali morbo laborantem sublatis in coelum oculis, ac precibus extemplo ſanat. 45

I/46

Multos ſæpe Energumenos liberat crucis signo. 46

I/47

Fœminam phtysi ad interitum properantem ſanitati restituit. 47

I/48

Szent Ignác élete, 4° sorozat (eredeti mérete 147×96 mm)
1655 körül

Arido, emortuoque foeminæ bracchio
Ignatij lintea dum lauat, vita statim,
ac motus redit. 48

I/49

In Italiam reuersus Venetijs socios e Gallia
excipit, vnaq; cum illis Sacerdotio initiatur, tam
coelesti voluptate perfuso Episcopo, vt non nisi
diuinum quid in nouis Sacerdotibus præsagiret. 49

I/50

Ad Simonem Rodericum socium morti proxi-
mum octodecim milliarium itinere, febri ipse
laborans propere contendit, eumq; amplexu sanat. 50

I/51

E sociis vnus, cum tentatione iam victus ad
solitudinem pergeret, obiecto sibi armati, fer-
rumq; intentantis equitis spectro, ad Ignatium
remittitur, qui re tota per prophetiæ spiritum
cognita, redeuntem, illis Domini verbis blande
excipit. Modicæ fidei quare dubitasti! 51

I/52

Szent Ignác élete, 4° sorozat (eredeti mérete 147×96 mm)
1655 körül

Solitario homini eius vitam tacite despicienti apparet Dominus, ac viri sanctitatem aperit, doceta illum ad salutem plurimorum natum esse. 52

I/53

Non longe ab Vrbe templum desertum ingresso inter orandum se Deus Pater ostendens illum filio suo crucem gestanti socium attribuit; filius item placidissima illa verba pronuntians EGO VOBIS ROMÆ PROPITIVS ERÓ illū recipit in socium Vnde Ignatio lux oborta societatis IESV nominandæ. 53

I/54

Primum sacrum Romæ ad Domini præsepe facit, cum se ad id post susceptum sacerdotium duodeviginti mensium studio præparasset. 54

I/55

In Casinati monte vt S. Benedictus Germani, sic ille animam Hozij ferri in coelum videt, ac postea in ipso missæ, cui astabat ingressu ad ea verba et omnibus sanctis in illustri sanctorum choro socium agnoscit. 55

I/56

Szent Ignác élete, 4° sorozat (eredeti mérete 147×96 mm)
1655 körül

Paulus III Pont. Max. Societatis Iesu institutum ab Ignatio oblatum postquam legisset, DIGITVS, inquit, DEI EST HIC. Societatemque confirmat anno salutis 1540. 56

I/57

Franciscum Xauerium, qui Indiarum Apostolus dictus est, diuino instinctus afflatu in Indias mittit. 57

I/58

Generalis quamquam inuitus, diuq; repugnans, eligitur; atque in æde, quæ extra Vrbem visitur, Sancti Pauli quarto solemni voto se, ac Societatem suam Romano Pontifici obstringit. 58

I/59

Ex Iris B. Xauerij, ad Ignatium ex India scriptis
GRATIA ET CARITAS X.ⁱ D. &c. Mi pater in X.ⁱ viscerib⁹ vnice
Te ego pater animæ meæ, sumeq; mihi venerande positis iumi genibus (sic enim hanc tibi epistam scribo) supplicater oro, vt mihi a Deo impetres, vt dum viuam sanctissimæ voluntatis suæ mihi det et plane agnoscendæ, et omnino exequendæ facultatem. Vale Tuus minimus filius, longissimeq; exulans. FRANC. XAVERIVS. 59

I/60

Szent Ignác élete, 4° sorozat (eredeti mérete 147×96 mm)
1655 körül

Sacramentorum, piarumq; concionum vsũ Romæ renouat, ac rationem pueris tradendi doctrinæ christianæ rudimenta Romanis in templis, ac plateis inducit. 60

I/61

Dum Romæ, insimulatur, quod multorum scelerum, diuersis in Vrbibus damnatus fuisset, diuina prouidentia Romam simul confluunt omnes, qui illum alibi absoluerant, ydem eius innocentiæ antea iudices; nunc testes. 61

I/62

Ad ædem S. Petri in monte aureo contendens, rem sacram pro salute Codurij facturus, in medio Sixti Ponte resistit continuo, cœlumq; tantisper intuitus, ac diuinitus de eius morte admonitus. Redeamus, inquit, socius mortuus est. 62

I/63

Publica Romæ pietatis opera instituit: cœnobia miserum male nuptarum: virginum S. Catherinæ ad funarios: puellarum SS. quatuor coronatorum: puerorũ item qui orbi parentibus per Vrbem vagi mendicant: Cathecumenorum: aliorumq; collegia magna omnium admiratione, fructuq. 63

I/64

Szent Ignác élete, 4° sorozat (eredeti mérete 147×96 mm)
1655 körül

I/65

I/66

I/67

I/68

Szent Ignác élete, 4° sorozat (eredeti mérete 147×96 mm)
1655 körül

Cæli aſpectu mirifice captus vim lacrymarum profundere, atq; exclamare ſolebat, HEV QVAM SORDET TELLVS, CVM COELVM ASPICIO! cumq; præ lacrymis oculos perderet, imperium in illas a Deo impetrat; nouoq; dono donum lacrymarū moderatur. 68

I/69

Sacram hoſtiam Deo dum offert; ſupra miſſam celebrantis caput, ingens enicare flamma conſpicitur. 69

I/70

Allatum e patria faſciculum litterarum, redditumq; inter orandum, in proximum ignem abjicit: curaſq; ſæculi importune interpellantes vna cum litteris concremandas dedit. 70

I/71

Prophetiæ ſpu videt arcana animorum, ac ſæpe futura præſentit; inter alia ægrotanti prædicit, aſpectu illum Virginis fruiturum, dictiſque conſentit euentus. 71

I/72

Szent Ignác élete, 4° sorozat (eredeti mérete 147×96 mm)
1655 körül

Dæmonem ſerpentis facie colluentis- exhibentem ſe detegit, ac per contemptum baculo abigit-.

72

I/73

Sæpe B. Philippus Nerius illius faciem insigni luce radiantem videt, illuſtri, vt ipse dicebat, indicio ſanctitatis-.

73

I/74

Alexandri Petronij morbo laborantis cubiculum aduentu ſuo, magno repente- fulgore collus trat: ægrum colloquio ſanat; ac ſæpe alios inuiſens itidem ſanat-.

74

I/75

Patres Collegij Lauretani, cum Lemurum ſpectris infeſtarentur, ad eius preces- per litteras confugiunt; eiusque accepto responso, ac publice perlecto, illico Dæmonum terroribus liberantur.

75

I/76

Szent Ignác élete, 4° sorozat (eredeti mérete 147×96 mm)
1655 körül

Cuidam e Societate Romam venire-
Colonia meditanti, vt illius aspectu frue-
retur, vltro ipse apparet, seque Coloniæ
videndum socio præbet. 76

I/77

Romæ sanctiss ime moritur, eodemque
puncto temporis beata eius anima ingenti
splendore conspicua, Bononiæ a nobili-,
sanctaq; fœmina ferri in cœlum aspicitur.
77

I/78

Puella strumis iam diu laborans, cum
ad manus iacentis in pheretro deoscular-
das accedere præ turba non posset, frustulo
vestis arrepto, & ad collum alligato, illico
sanatur: folia passim, ac flores e pheretro
subducti, ægrorum multis saluti sunt. 78

I/79

Dum eius transferuntur sacra ossa,
lucentes stellæ in loculo visæ, ac
cælestis inibi concentus auditus.
79

I/80

Szent Ignác élete, 4° sorozat (eredeti méret 147×96 mm)
1655 körül

I/81

I/82

I/83

Szent Ignác élete, 8° sorozat
1655 körül

I/84

I/85

I/86

I/87

Szent Ignác élete, 8° sorozat
1655 körül

I/88

I/89

I/90

I/91

Szent Ignác élete, 8° sorozat
1655 körül

I/92

I/93

I/94

I/95

Szent Ignác élete, 8° sorozat
1655 körül

I/96

I/97

I/98

I/99

Szent Ignác élete, 8° sorozat
1655 körül

I/100

I/101

I/102

I/103

Szent Ignác élete, 8° sorozat
1655 körül

I/104

I/105

I/106

I/107

Szent Ignác élete, 8° sorozat
1655 körül

I/108

I/109

I/110

I/111

Szent Ignác élete, 8° sorozat
1655 körül

I/112

I/113

I/114

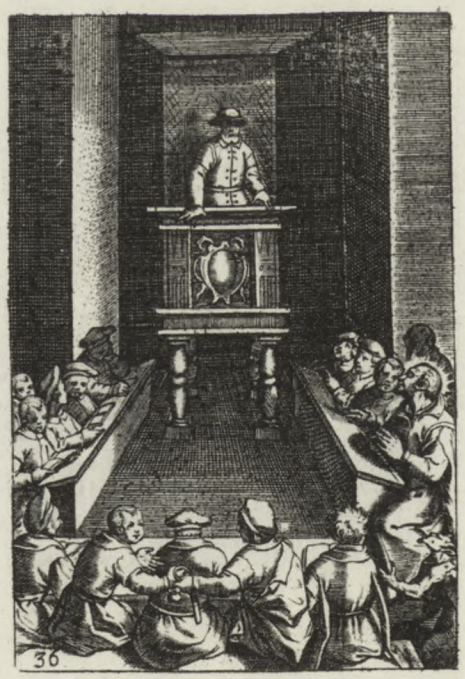

I/115

Szent Ignác élete, 8° sorozat
1655 körül

I/116

I/117

I/118

I/119

Szent Ignác élete, 8° sorozat
1655 körül

I/20

I/121

I/122

I/123

Szent Ignác élete, 8° sorozat
1655 körül

I/124

I/125

I/126

I/127

Szent Ignác élete, 8° sorozat
1655 körül

I/128

I/129

I/130

I/131

Szent Ignác élete, 8° sorozat
1655 körül

I/132

I/133

I/134

I/135

Szent Ignác élete, 8° sorozat
1655 körül

I/136

I/137

I/138

I/139

Szent Ignác élete, 8° sorozat
1655 körül

I/140

I/141

I/142

I/143

Szent Ignác élete, 8° sorozat
1655 körül

I/144

I/145

I/146

I/147

Szent Ignác élete, 8° sorozat
1655 körül

I/148

I/149

I/150

I/151

Szent Ignác élete, 8° sorozat
1655 körül

I/152

I/153

I/154

I/155

Szent Ignác élete, 8° sorozat
1655 körül

I/156

I/157

I/158

I/159

Szent Ignác élete, 8° sorozat
1655 körül

I/160

I/161

I/162

I/163

Szent Ignác élete, 8° sorozat
1655 körül

I/164

I/165

I/166

I/167

Szent Ignác élete, 8° sorozat
1655 körül

I/168

I/169

I/170

I/171

Szent Ignác élete, 8° sorozat
1655 körül

I/172

I/173

I/174

I/175

Szent Ignác élete, 8° sorozat
1655 körül

I/176

I/177

I/178

I/179

Szent Ignác élete, 8° sorozat
1655 körül

I/180

I/181

I/182

I/183

I/183A

Metszetsorozat Krisztus sebeiről
1656

I/184

I/185

I/186

I/187

I/188

I/189

I/190

Ó- és újszövetségi jelenetek
1656–1699

I/191

I/192

I/193

I/194

I/195

I/196

I/197

I/198

I/199

I/200

I/201

I/202

I/203

I/204

I/205

I/206

Evangéliumi képsorozat
1662–1679

I/207

I/208

I/209

I/210

I/211

I/212

I/213

I/214

I/215

I/216

I/217

I/218

I/219

I/220

I/221

I/222

Evangéliumi képsorozat
1662–1679

I/223

I/224

I/225

I/226

I/227

I/228

I/229

I/230

I/231

I/232

I/233

I/234

I/235

I/236

I/237

Evangéliumi képsorozat
1662–1679

I/238

I/240

I/239

I/241

Páduai Szent Antal élete
1662

I/242

I/244

I/243

I/245

Páduai Szent Antal élete
1662

I/246

I/247

I/248

Páduai Szent Antal élete
1662, 1675

I/249

I/250

I/251

I/252

Páduai Szent Antal élete
1675

I/253

I/254

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/255

I/256

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/258

I/257

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/259

I/260

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/261

I/262

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/263

I/264

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/266

I/265

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/267

I/268

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/269

I/270

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/271

I/272

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/273

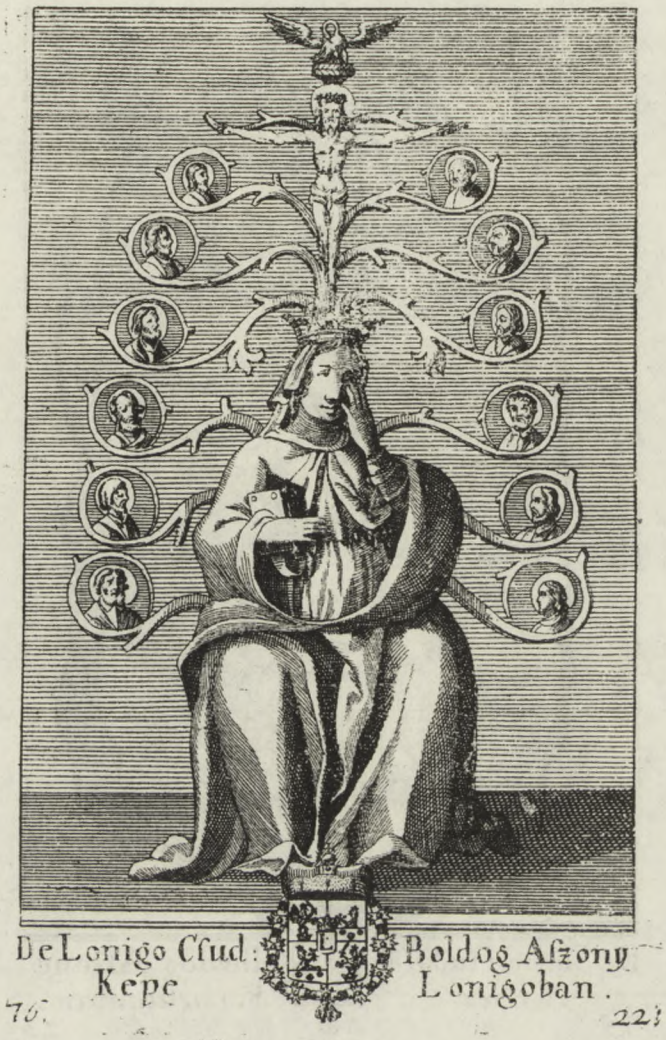

I/274

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/275

I/276

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/278

I/277

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/279

I/280

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/282

I/281

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

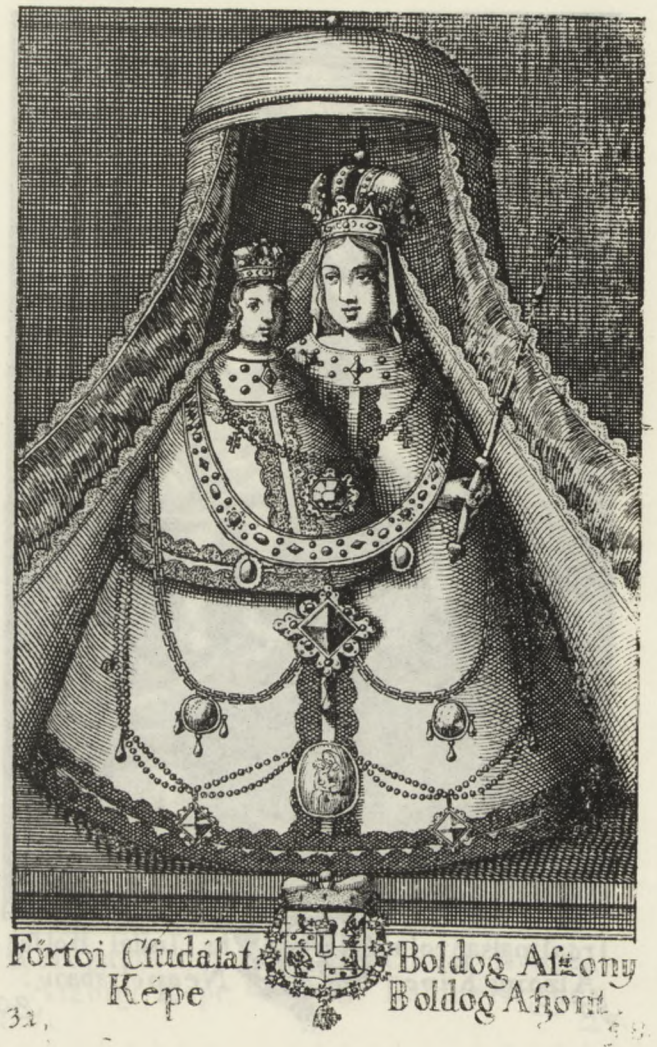

I/283

I/284

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/285

I/286

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/287

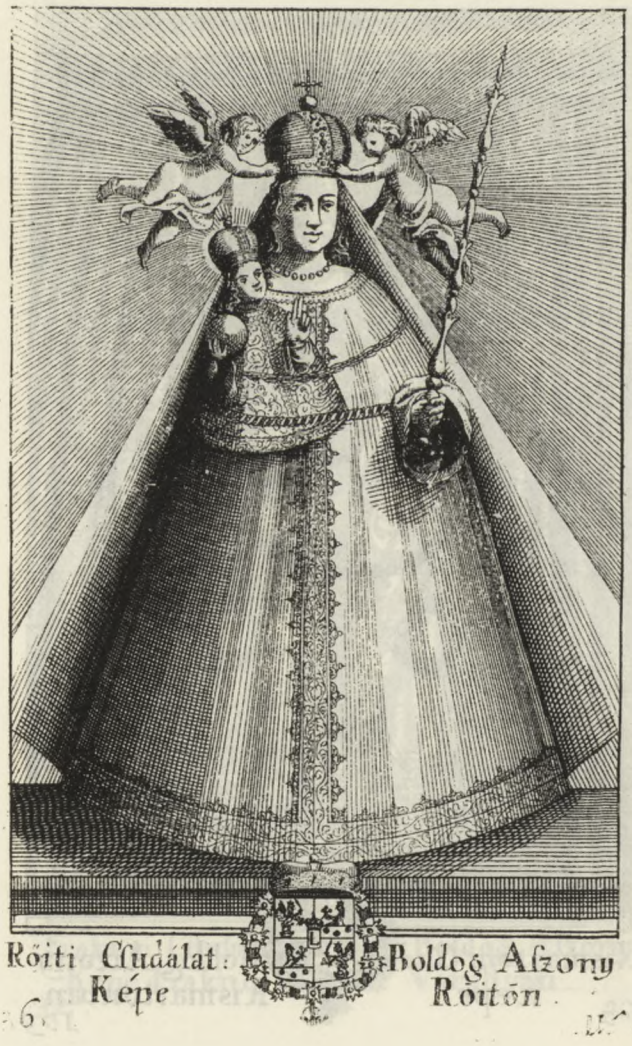

I/288

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

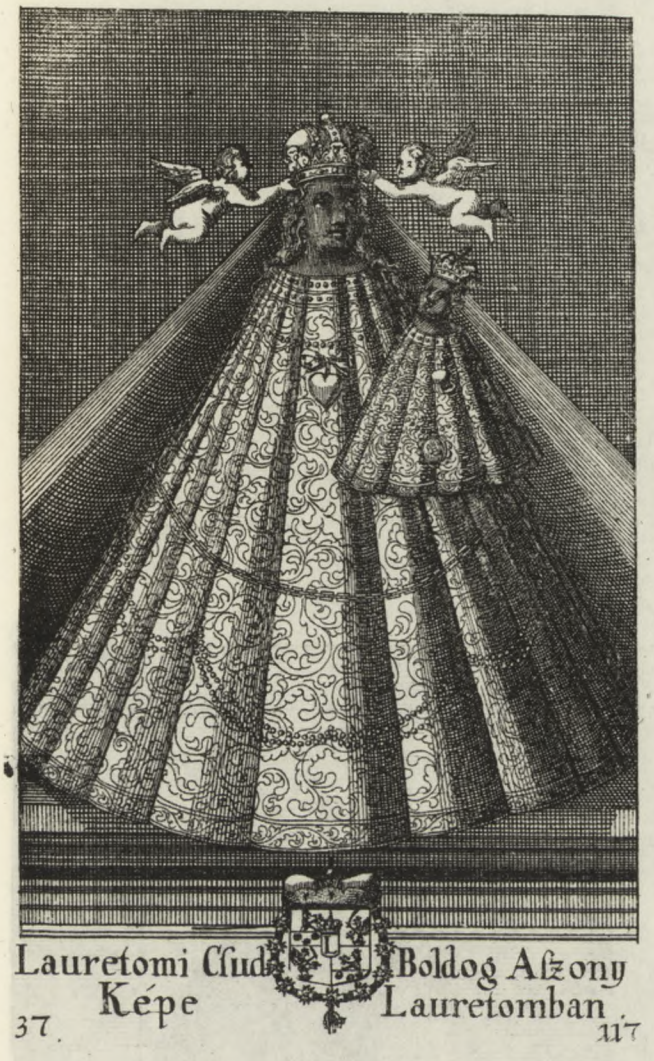

I/289

I/289A

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/290

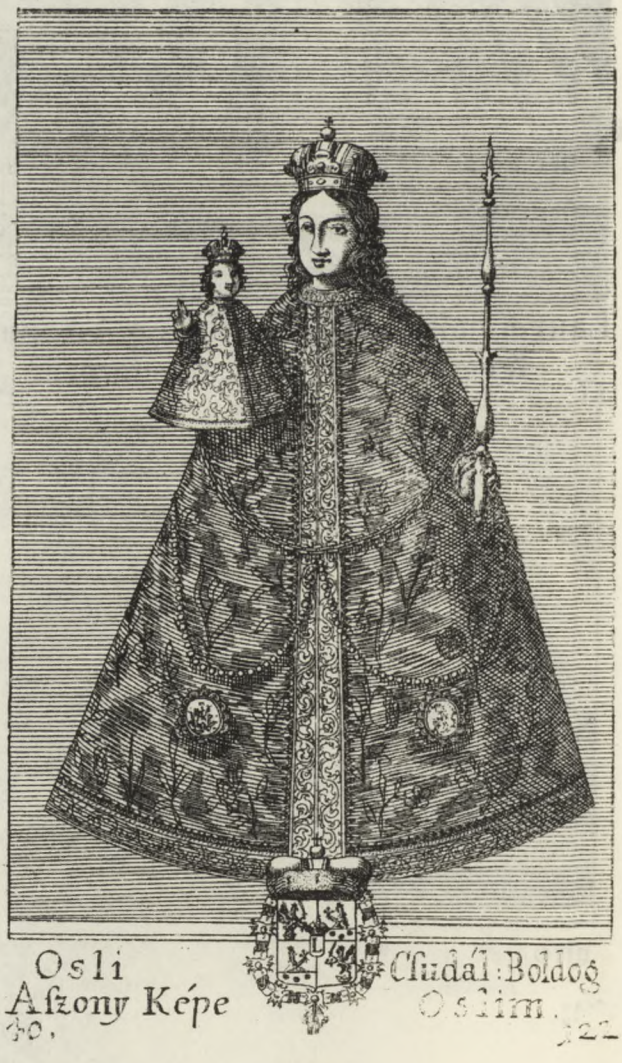

I/291

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/292

I/293

Mária-kegyképek(eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/293A

I/294

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/296

I/295

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/297

I/298

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

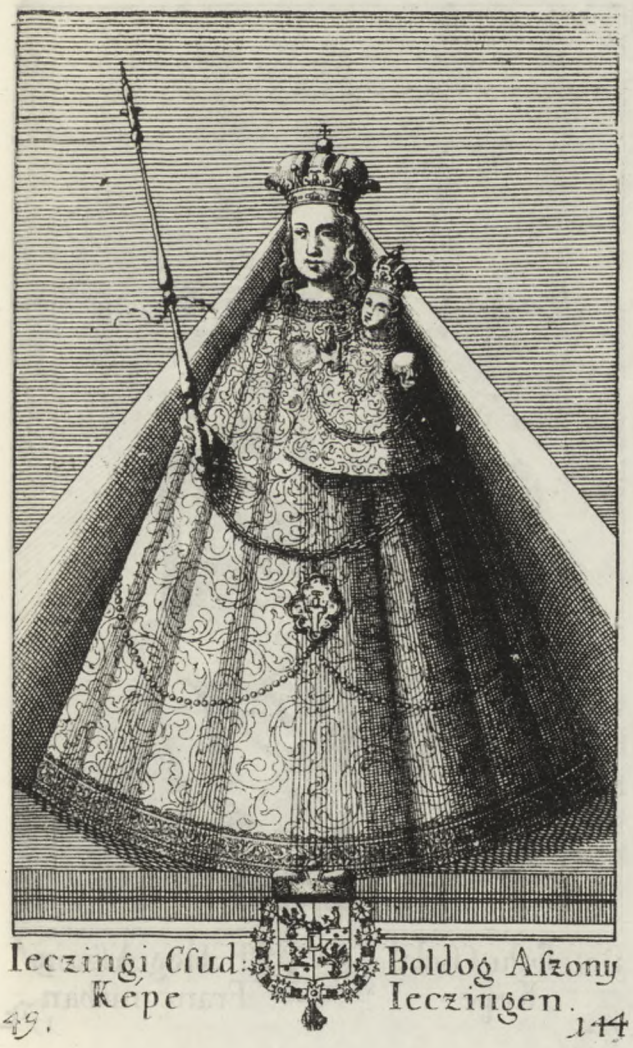

I/299

I/300

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

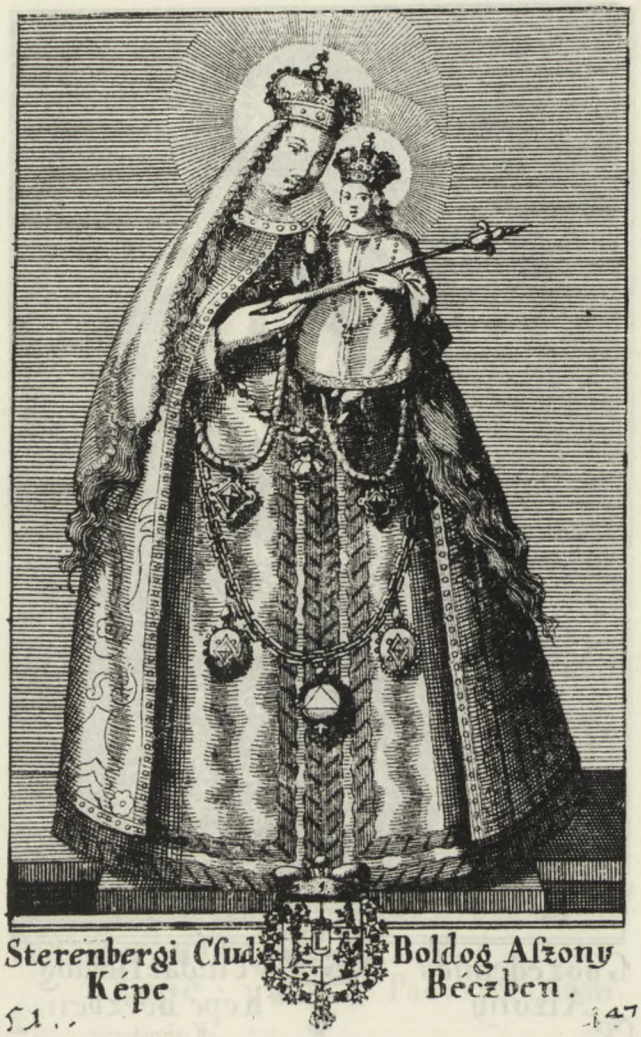

I/301

I/302

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/304

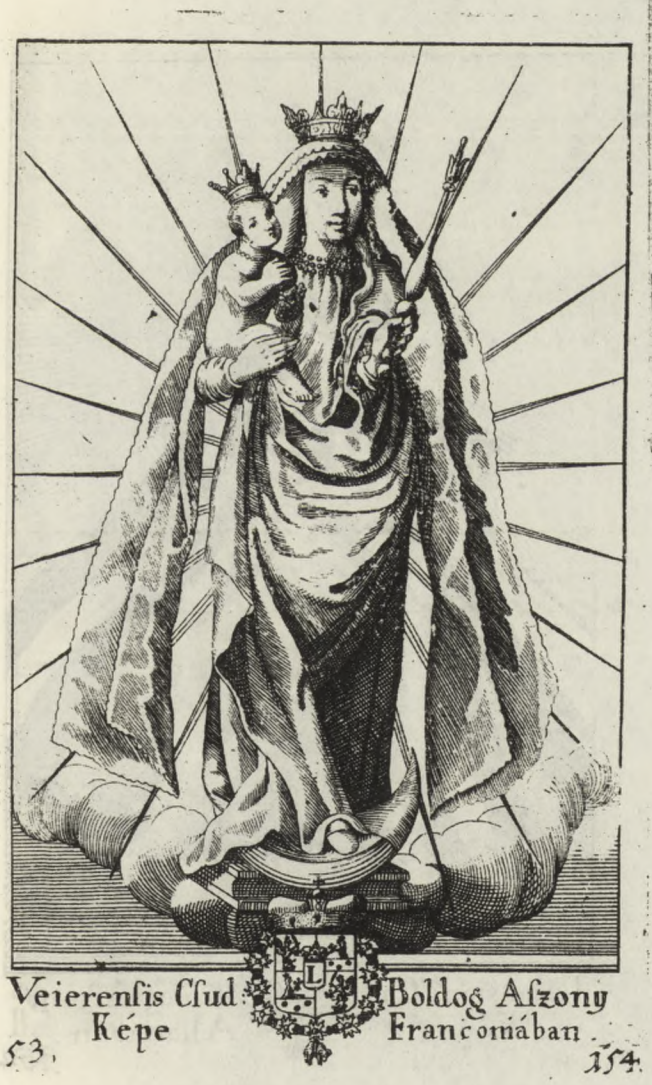

I/303

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/305

I/306

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/307

I/308

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/309

I/310

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/311

I/312

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/313

I/314

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

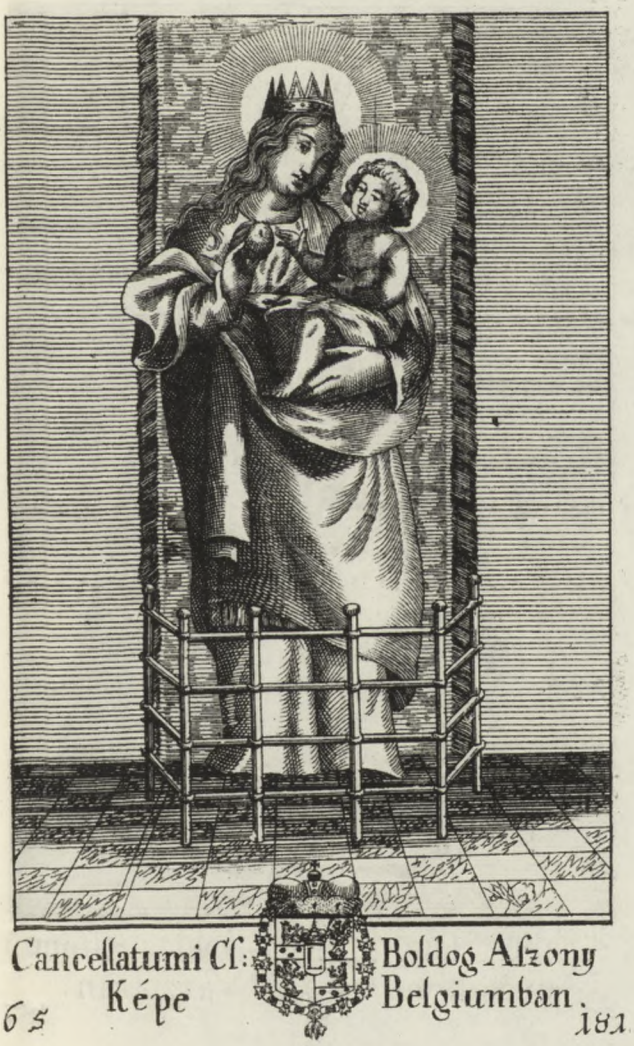

I/315

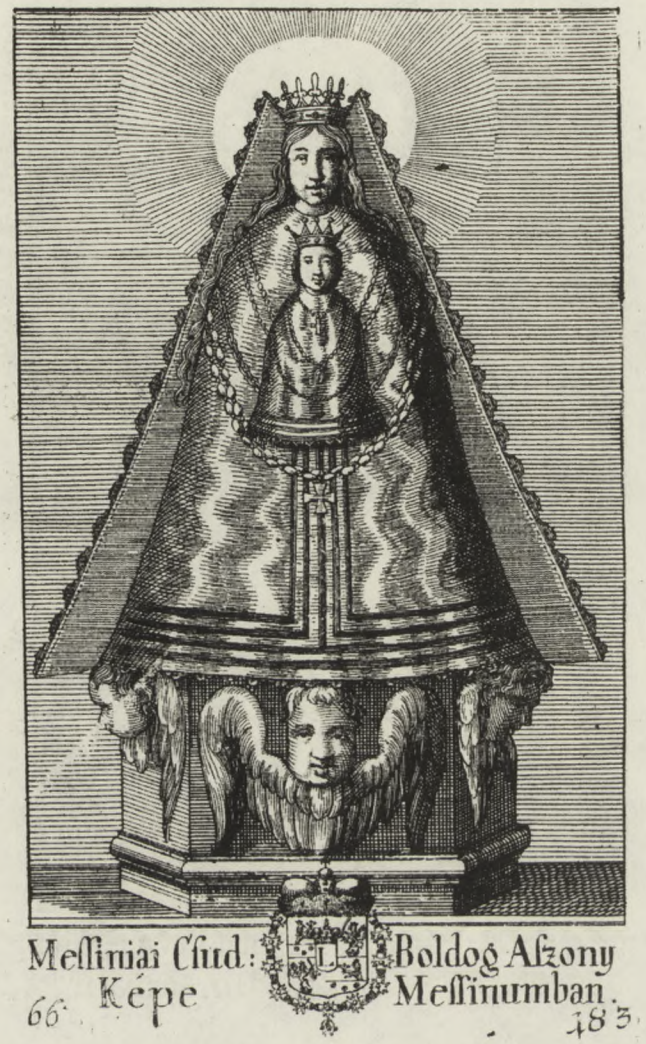

I/316

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/317

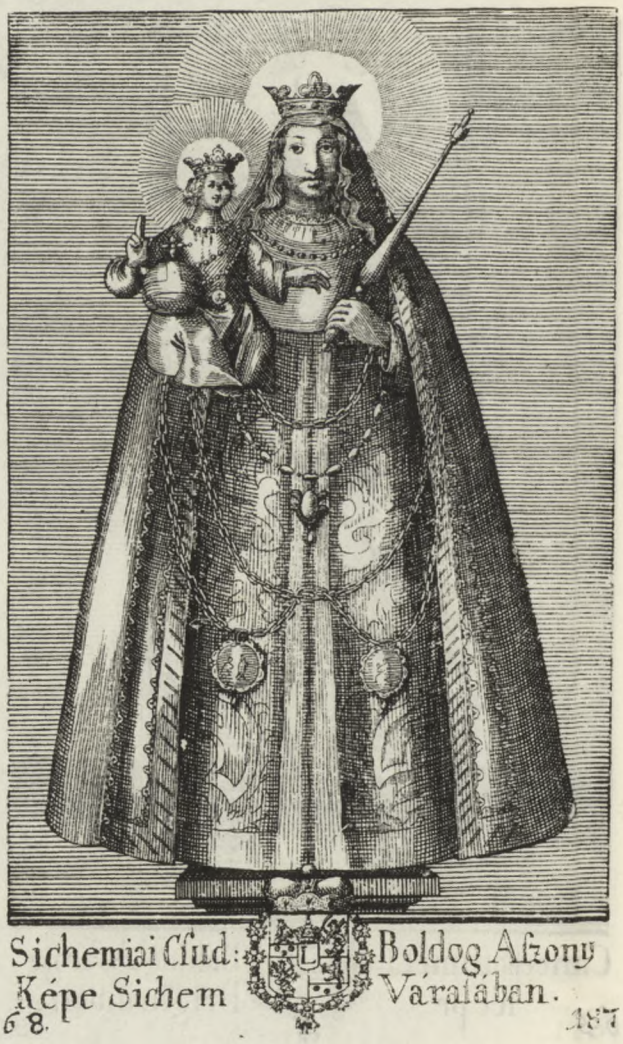

I/318

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/319

I/320

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/321

I/322

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

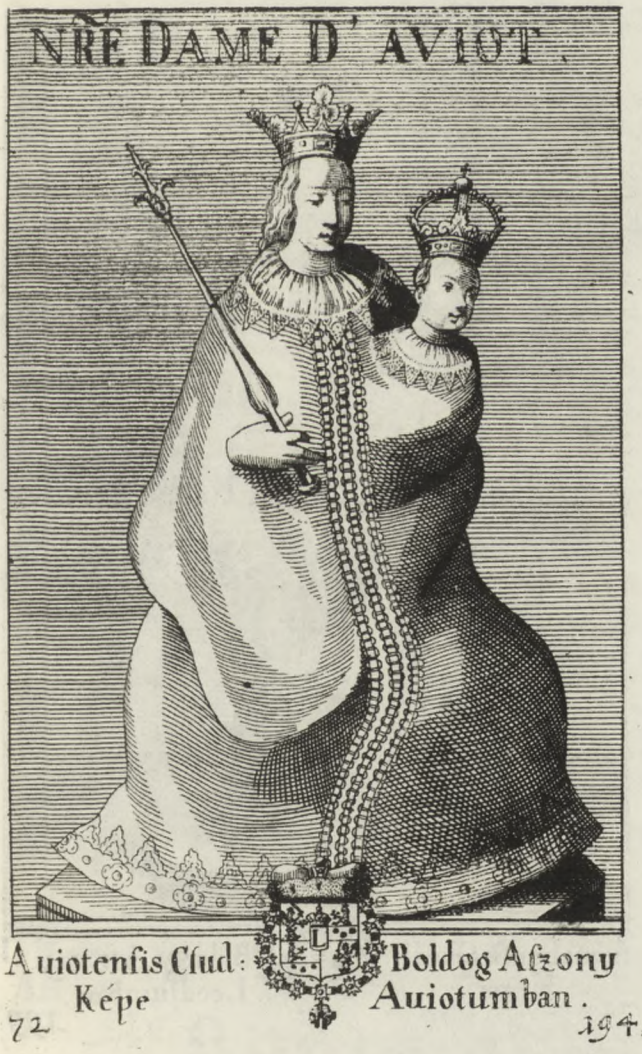

I/323

I/324

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/325

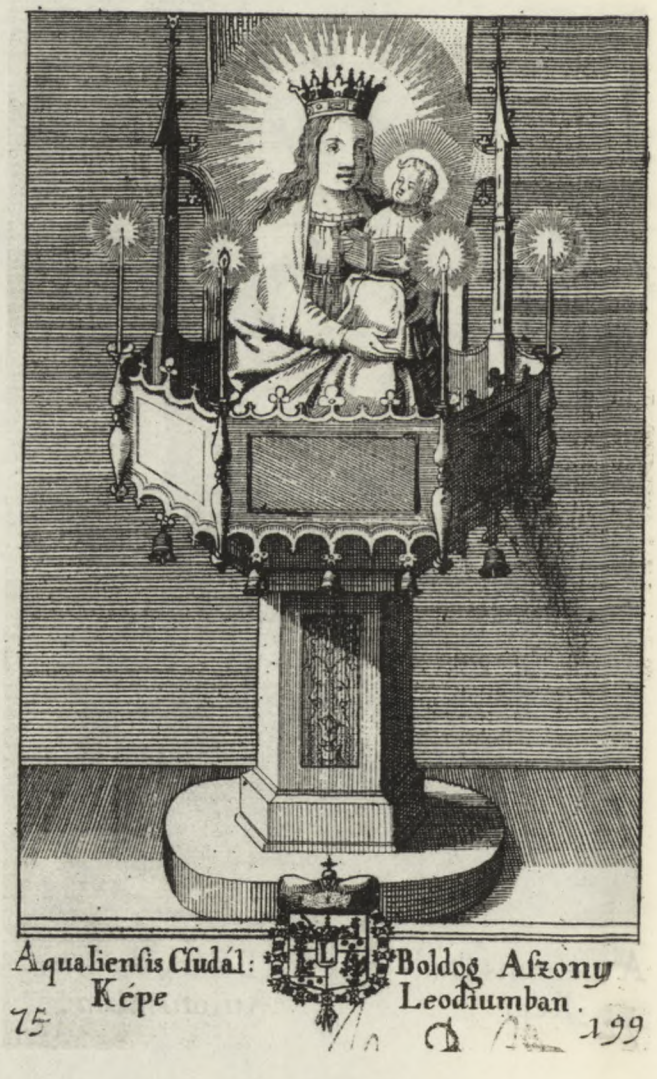

I/326

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/328

I/327

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/329

I/330

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/331

I/332

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/333

I/334

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/335

I/336

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/337

I/338

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/339

I/340

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/341

I/342

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/344

I/343

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/345

I/346

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/348

I/347

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/349

I/350

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/352

I/351

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/353

I/354

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/355

I/356

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/357

I/358

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/359

I/360

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/361

I/362

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/364

I/363

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/365

I/366

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/367

Mária-kegyképek (eredeti méret 160×90 mm)
Esterházy P.: Az egész világon…
1690

I/368

I/369

I/370

I/371

Magyar szentek
Hevenesi G.: Ungaricae sanctitatis indicia
1692

I/372

I/373

I/374

Magyar szentek
Hevenesi G.: Ungaricae sanctitatis indicia
1692

I/375

I/376

I/377

I/378

Magyar szentek
Hevenesi G.: Ungaricae sanctitatis indicia
1692

I/379

I/380

I/381

I/382

Magyar szentek
Hevenesi G.: Ungaricae sanctitatis indicia
1692

I/383

I/384

I/385

schott. sc.

I/386

Magyar szentek
Hevenesi G.: Ungaricae sanctitatis indicia
1692

I/387

I/388

I/389

I/390

Magyar szentek
Hevenesi G.: Ungaricae sanctitatis indicia
1692

I/391

I/392

I/393

I/394

Magyar szentek
Hevenesi G.: Ungaricae sanctitatis indicia
1692

I/395

I/396

I/397

I/398

I/399

I/400

I/401

I/402

Magyar szentek
Hevenesi G.: Ungaricae sanctitatis indicia
1692

I/403

I/404

I/405

I/406

Magyar szentek
Hevenesi G.: Ungaricae sanctitatis indicia
1692

I/407

I/408

I/409

I/410

Magyar szentek
Hevenesi G.: Ungaricae sanctitatis indicia
1692

I/411

I/412

I/413

I/414

Magyar szentek
Hevenesi G.: Ungaricae sanctitatis indicia
1692

I/415

I/416

I/417

Magyar szentek
Hevenesi G.: Ungaricae sanctitatis indicia
1692

I/418 (eredeti méret 380×305 mm)

I. Lipót lovasképe
Kalendárium az 1659. esztendőre

I/419

I/420

I/419: I. Rákóczi Ferenc
Calendarium Tyrnaviense ad 1662

I/421

Esterházy Pál herceg képe
Csete I.: Duodecim…
1681

I/422

I. József ifjúként
Tyrnauer Schreib-Calender auf 1689

I/423

Xavéri Szent Ferenc
Frey, J. G.: Pentas elegiarum amori
1695

I/424: Esterházy Pál herceg arcképe (eredeti méret 286×185 mm)
Esterházy P.: Mennyei korona
1696

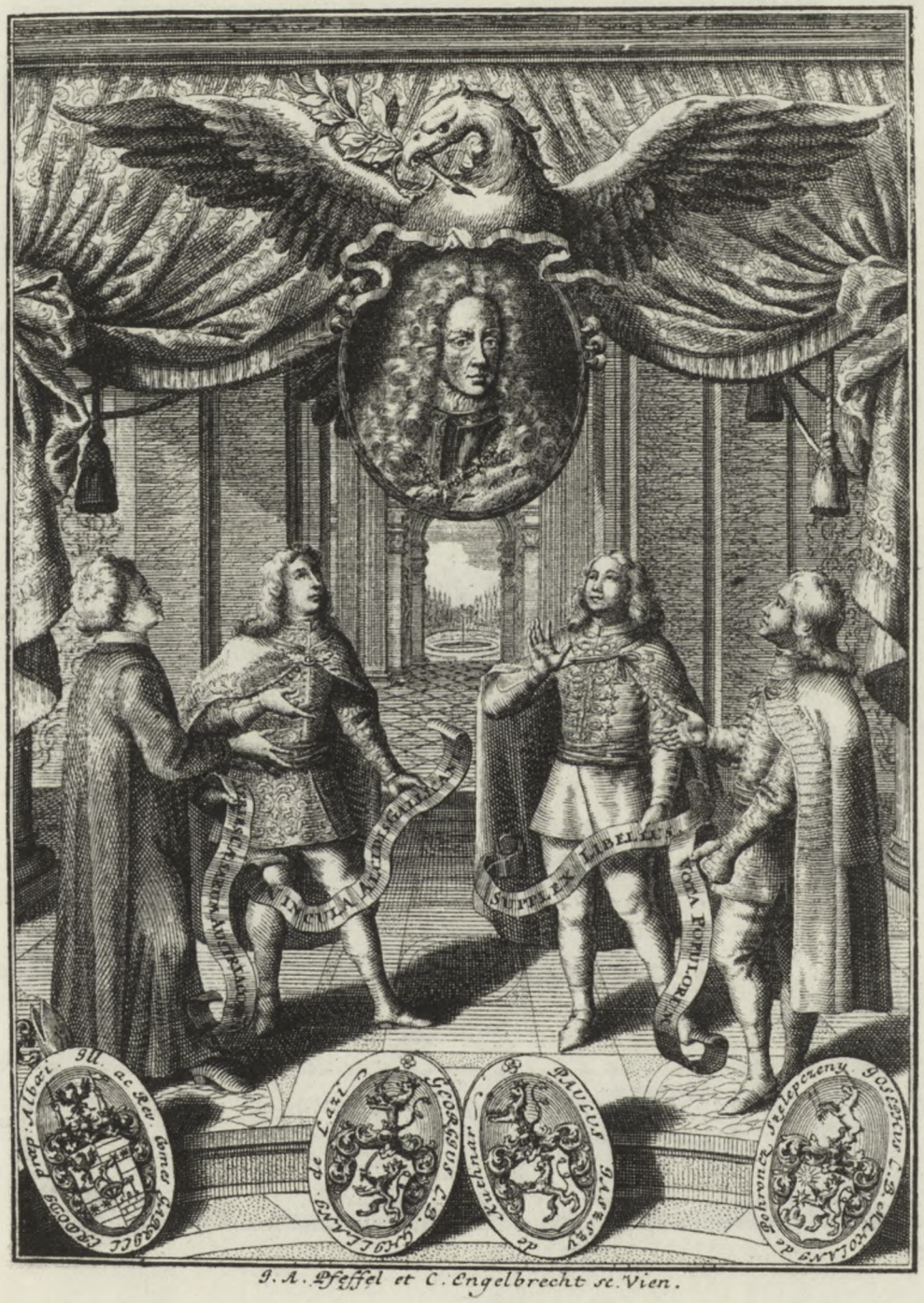

I/425

I. József
Gelb, G.: Gaudium Europaea
1699

I/426

Kitonich János arcképe
Kitonich J.: Centuria, 1700

I/427

I/429

I/430

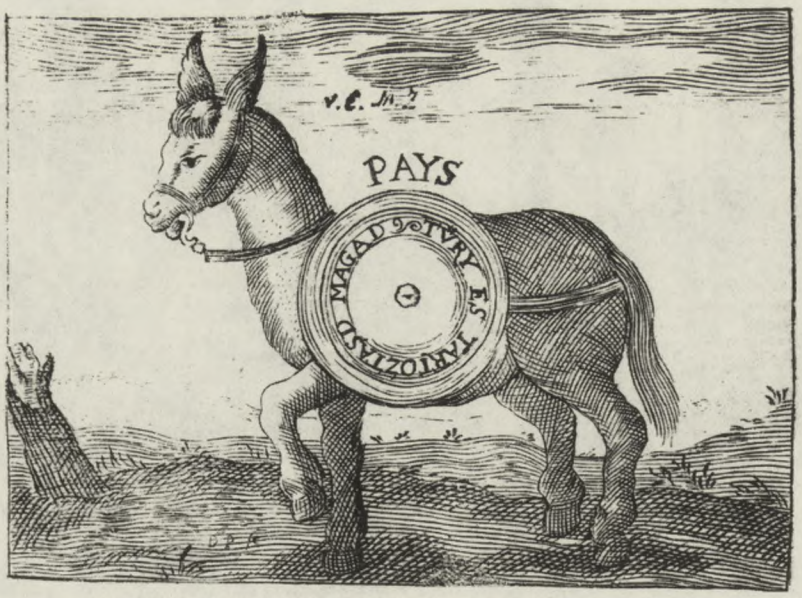

I/431

I/427: Jászberényi T.: A boldogságos Szűz, 1658
I/429–430: Angelus Pannonius, 1661
I/431: Corenus, J.: Libánuson termő, 1671

I/428: Bossányi Eszter castrum dolorisa
Pongrácz Gy.: Predikatioi
1661

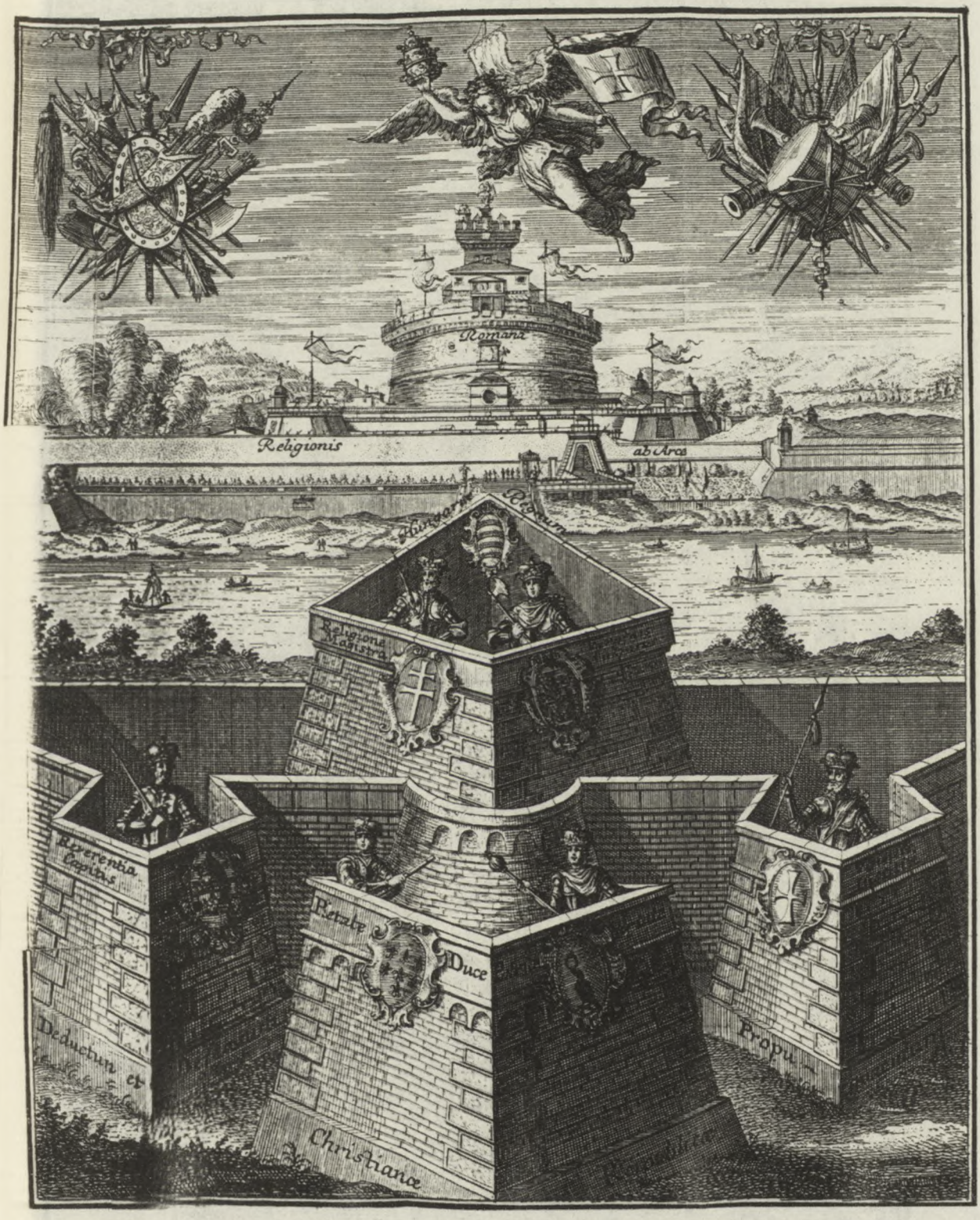

I/432

Drugeth, S.: Nucleus rerum Hungaricarum
1681

I/433

Coelius, G.: Collectanaea
1682

I/434

Illyés A.: A keresztyéni életnek példája
1682

I/435

A töröktől visszavívott 33 vár
Calendarium Tyrnaviense ad 1687

I/436

Nándorfehérvár (Belgrád) visszavívása
Székely F.: Gloriosa Belgradi libertas
1689

I/437

Berzeviczy G.: Quatuor columnae
1690

I/438

Kögl, J.: Lauri triomphales
1691

I/439

I/440

I/441

I/440: Szent József
I/441: Szent Ferenc

I/442 (eredeti méret 155×100 mm)

I/443 (eredeti méret 145×100 mm)

I/442: Bellusi, S.:
Wenner, J. B.: Fabulae poeticae 1693
I/443: Moesch L.: Vita poetica 1693

I/444

Koller F.: Vox clamantis
1694

I/445

Náray Gy.: Lyra coelestis
1695

I/446

Calendarium Tyrnaviense ad 1696

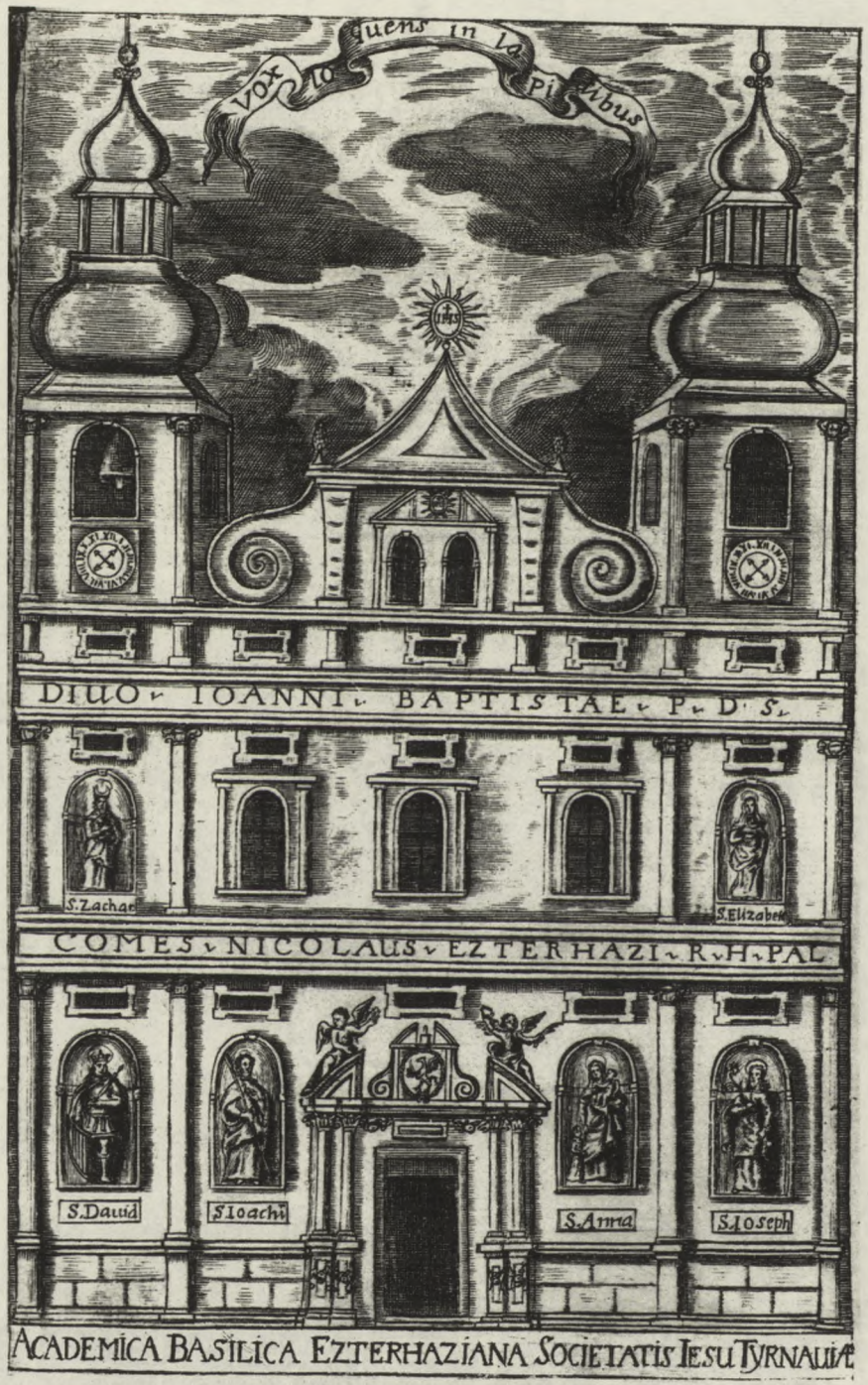

I/447

A nagyszombati jezsuita templom
Koller F.: Vox clamantis, 1694

I/448

A kolozsvári könnyező Szűz Mária
Illyés A.: Keresztyéni jóságos…
1688

I/449

I/450

I/451

I/452

I/453

I/454

I/455

I/456

I/457

I/458

I/459

I/460

I/461

I/462

I/463

I/464

I/465

I/466

I/467

I/468

I/469

I/470

I/471

I/472

I/473

I/474

I/475

I/476

I/477

I/478

I/479

I/480

I/481

I/482

I/483

I/484

I/485

I/486

I/487

I/488 (eredeti méret 97×86 mm)

1656–1675

I/489

I/490

I/491

I/492

I/493

I/494

I/495

I/496

I/497

I/498

I/499

I/500

I/501

I/502

I/507

I/504

I/503

I/505

I/506

II/1

Szent Ignác élete
Vita beati P. Ignatii Loyolae, 1655

II/2

Makar A.: Philosophia… című tézislap (eredeti méret 320×200 mm)
1656

II/3 (eredeti méret 310×198 mm)

Mihotsa, M.: Universa philosophia című tézis címlapja
1659

II/4

Szarka K.: Assertiones philosophia című tézis címlapja (eredeti méret 265×170 mm) 1671

II/7

II/5

II/6

II/8

Díszcímlapok
1661–1675

II/9

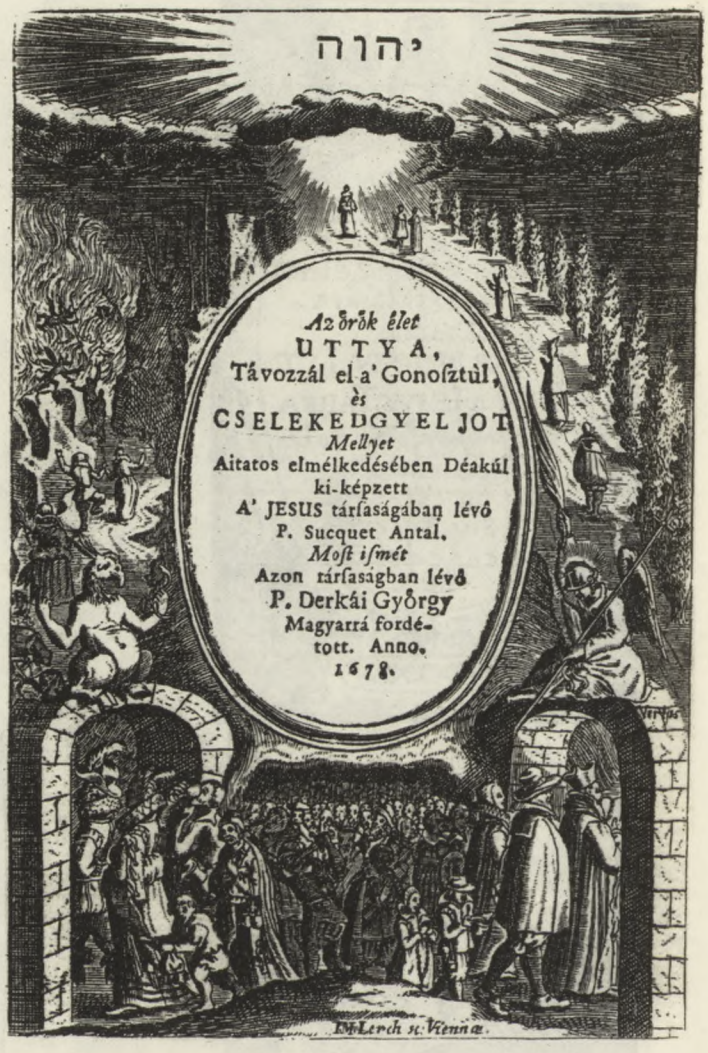

II/10

II/11 (eredeti méret 110×60 mm)

Díszcímlapok
1677–1695

II/9A

Calendarium..., 1678

II/12

Calendarium Tyrnaviense ad 1683

II/13

Calendarium Tyrnaviense ad 1685

II/14

Calendarium Tyrnaviense ad 1690

II/15

Calendarium Tyrnaviense ad 1688

II/16

Viszocsány F.: Hecatomba sacra
1690

II/17

Esterházy P.: Mennyei korona 1696
(eredeti méret 295×180 mm)

II/18

Szentiványi M.: Curiosiora et selectiora…
1697

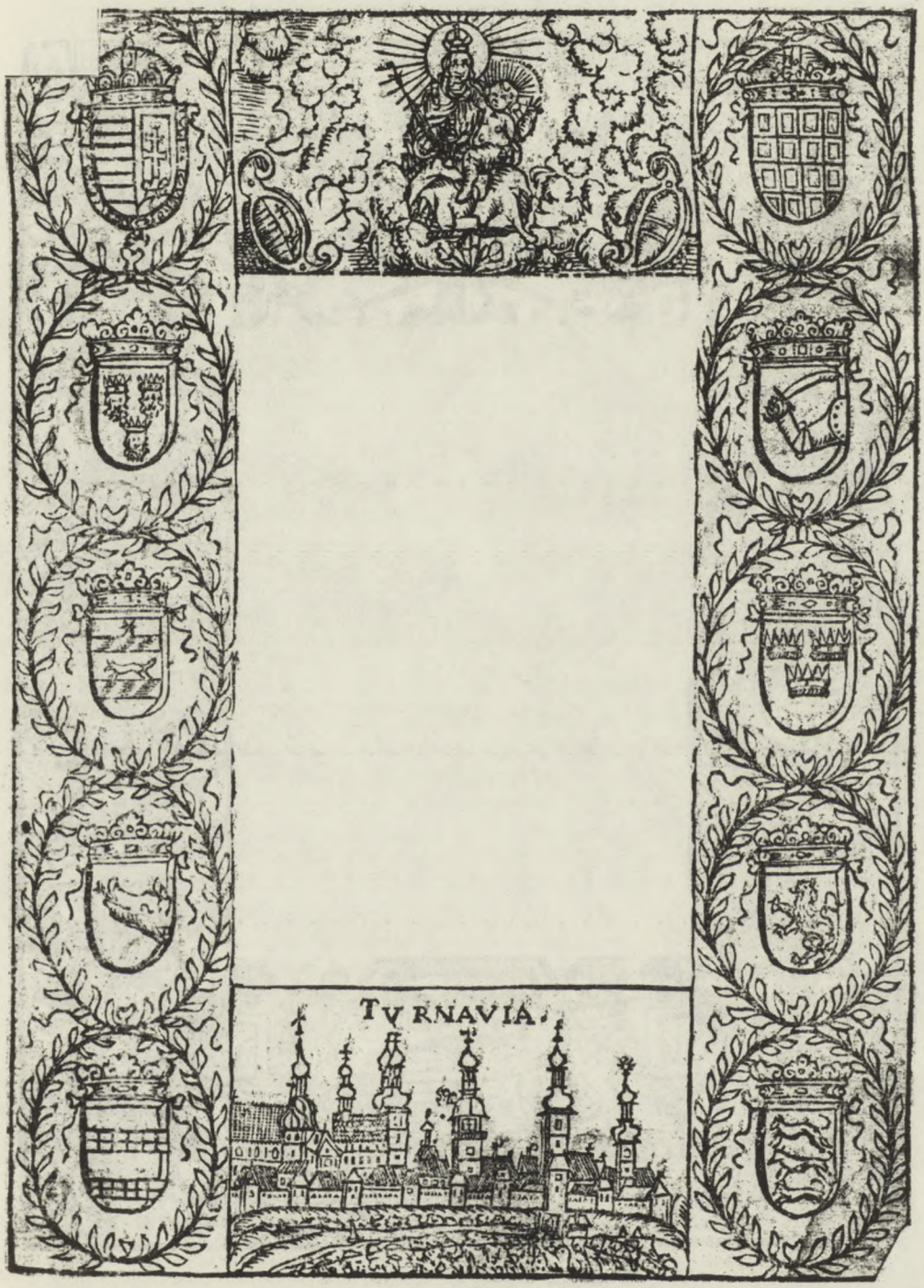

II/19

Kalendárium címlapkeret
1658–1661

II/20

Kalendárium címlapkeret
1677

II/21

Kalendárium címlapkeret
1680

II/22

II/26

II/23

II/27

II/24

II/28

II/25

II/29

II/30

II/33

II/31

II/34

II/32

II/35

IIIA/1

IIIA/2

IIIA/3

IIIA/4

IIIA/5

IIIA/7

IIIA/6

IIIA/8

IIIA/9

IIIA/10

IIIA/11

IIIA/12

IIIA/13

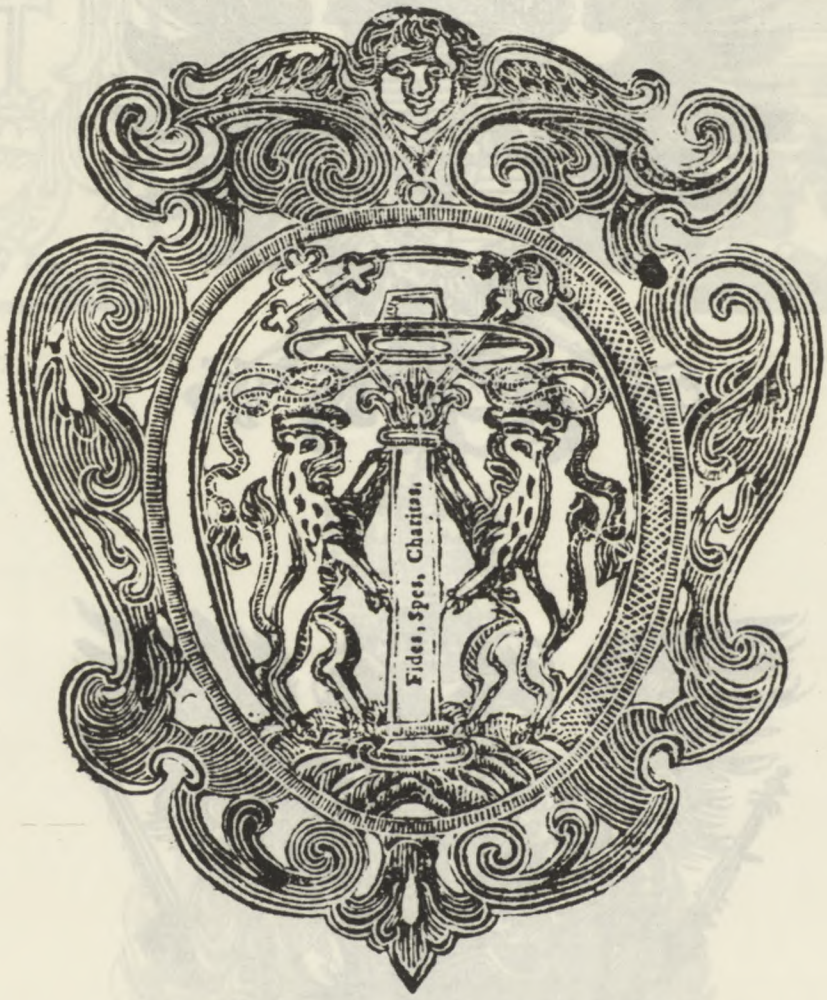

IIIA/14

Lippay György címere
1651

IIIA/15

IIIA/17

IIIA/16

IIIA/18

III/A15,16: Lippay György címerei, 1656–1662
III/A17: Nádasdy-címer, 1661
III/A18: J. A. Luzensky címere, 1663

IIIA/19

IIIA/20

IIIA/21

IIIA/22

III/A19: Erdődy Borbála címere, 1669; III/A20: Boka Anna címere
III/A21: Jakusith Zsuzsanna címere, 1676; III/A22: Kéry János címere, 1680

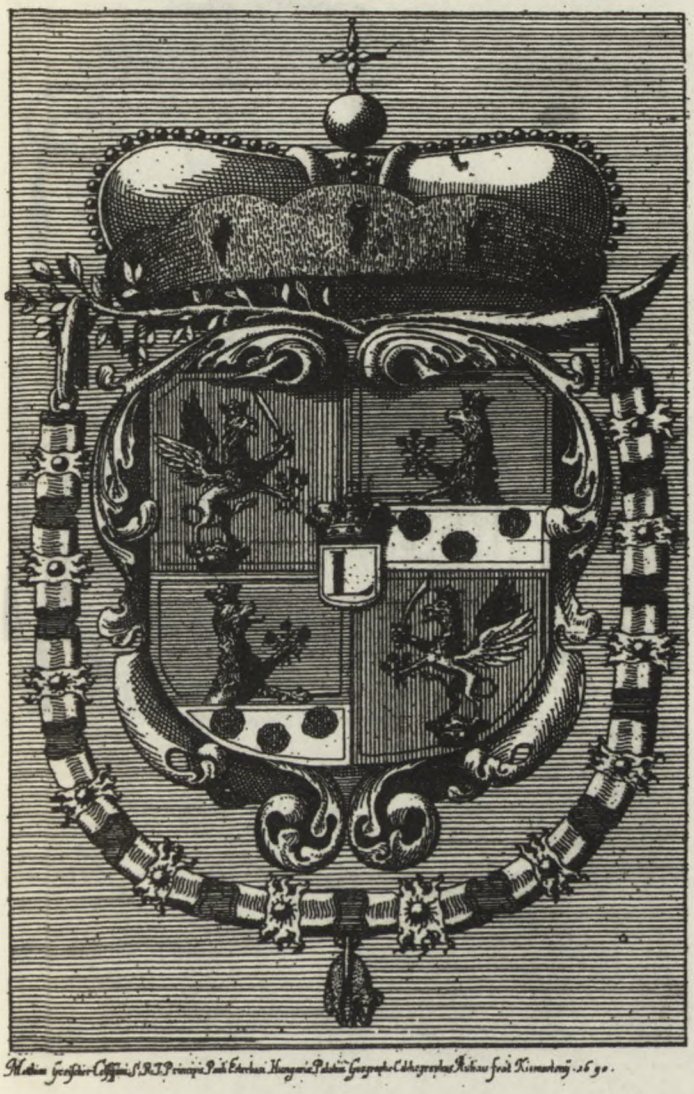

IIIA/23

IIIA/24

Esterházy hercegi címerek
1690

IIIA/27

IIIA/25

III/A25: Széchényi György címere, 1693
III/A27: Kollonits Lipót címere, 1695

IIIA/26

Jáklin Balázs címere
1693

IIIA/26a

IIIA/29

Spáczai Gáspár címere, 1694
Ferencffy Lőrinc címere, 1694

IIIA/28

A. D. Czobor Tarnowski címere
1695

IIIB/1

IIIB/2

IIIB/3

IIIB/4

IIIB/5

IIIB/6

Szíves emblémák
1674–1679

IIIB/7

IIIB/8

IIIB/9

IIIB/10

IIIB/7–9: Szíves emblémák
IIIB/10: Emblémasorozat – Derekay Gy.: Az örök élet uttya, 1678

IIIB/11

IIIB/12

IIIB/13

IIIB/14

Emblémasorozat (eredeti méret 135×90 mm)
Derekay Gy.: Az örök élet uttya, 1678

IIIB/15

IIIB/16

IIIB/17

IIIB/18

Emblémasorozat (eredeti méret 135×90 mm)
Derekay Gy.: Az örök élet uttya, 1678

IIIB/19

IIIB/20

IIIB/21

IIIB/22

Emblémasorozat (eredeti méret 135×90 mm)
Derekay Gy.: Az örök élet uttya, 1678

IIIB/23

IIIB/24

IIIB/25

IIIB/26

Emblémasorozat (eredeti méret 135×90 mm)
Derekay Gy.: Az örök élet uttya, 1678

IIIB/27

IIIB/28

IIIB/29

IIIB/30

Emblémasorozat (eredeti méret 135×90 mm)
Derekay Gy.: Az örök élet uttya, 1678

IIIB/31

IIIB/32

IIIB/33

IIIB/34

Emblémasorozat (eredeti méret 135×90 mm)
Derekay Gy.: Az örök élet uttya, 1678

IIIB/35

IIIB/36

IIIB/37

IIIB/38

Emblémasorozat (eredeti méret 135×90 mm)
Derekay Gy.: Az örök élet uttya, 1678

IIIB/39

IIIB/40

IIIB/41

Embléma sorozat (eredeti méret 135×90 mm)
Derekay Gy.: Az örök élet uttya, 1678

IIIB/42

IIIB/43

IIIB/44

IIIB/45

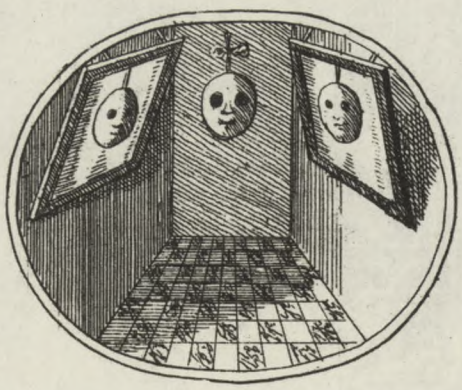

IIIB/46

IIIB/47

Emblémasorozat
Bellusi, S.: Fabulae poeticae
1693

IIIB/48

IIIB/49

IIIB/50

IIIB/51

Emblémasorozat
Bellusi, S.: Fabulae poeticae
1693

IIIB/52

IIIB/53

IIIB/54

IIIB/55

IIIB/56

Emblémasorozat
Patachich Gy.: Pentas elegiarum
1695

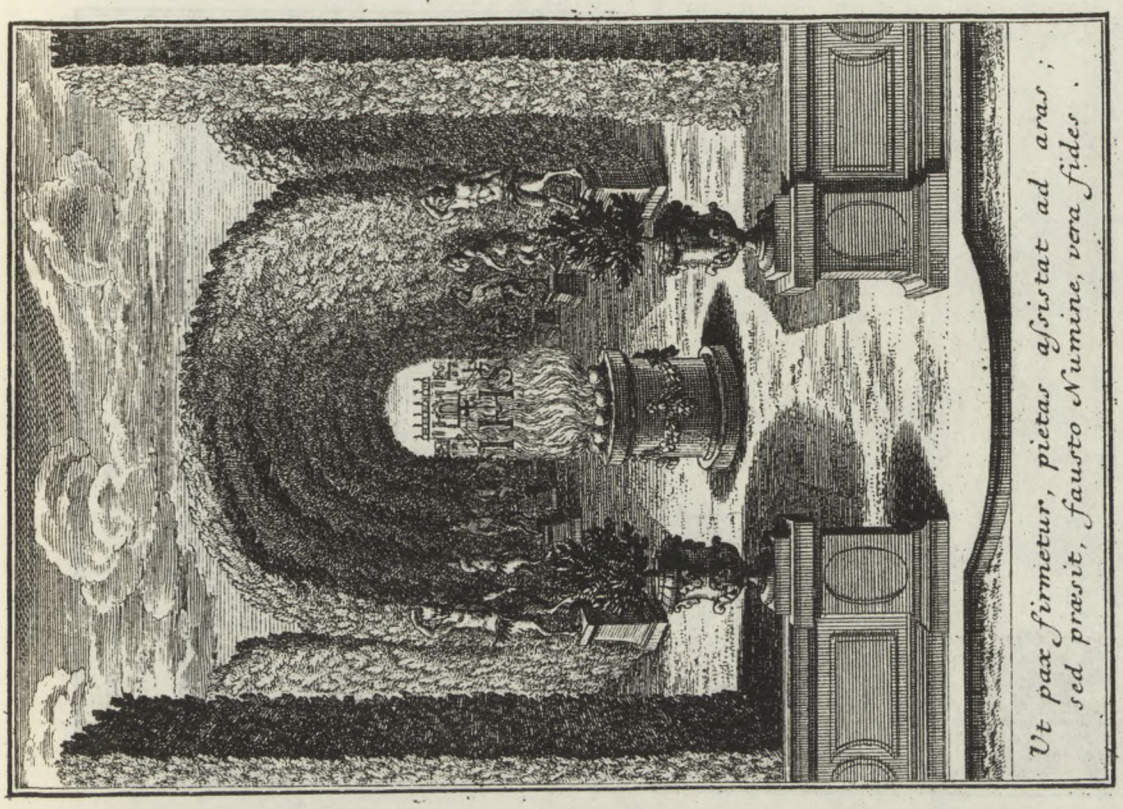

IIIB/58

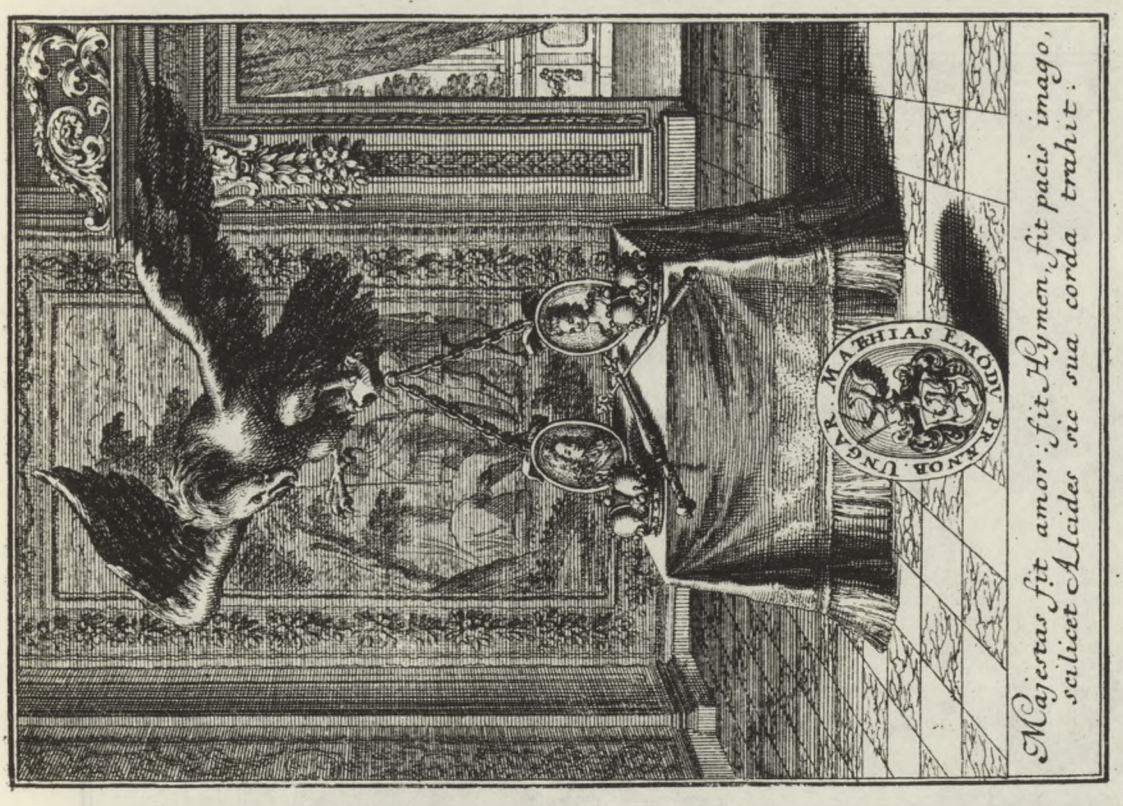

IIIB/57

Emblémasorozat
Bellusi, F.: Gaudium Europae
1699

IIIB/60

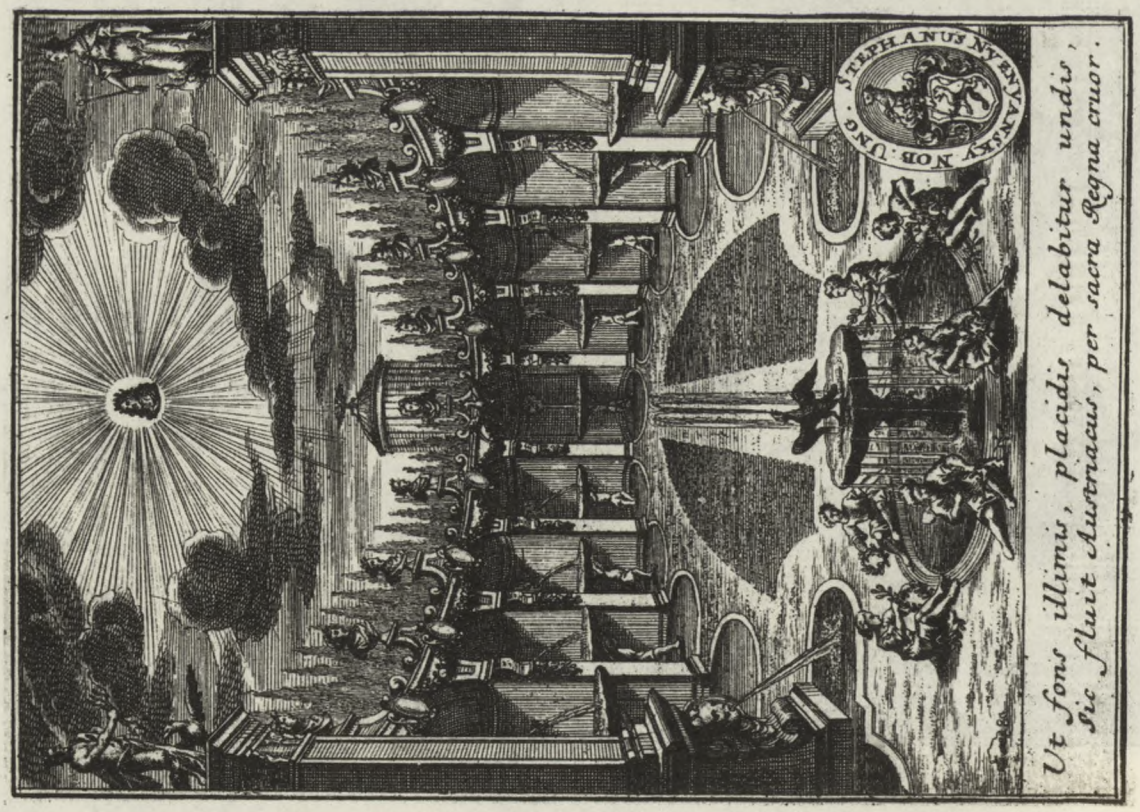

IIIB/59

Emblémasorozat
Bellusi, F.: Gaudium Europae
1699

Virtuti sociatur honor, fortuna triumphis,
sceptraque IOSEPHI conscia fama refert.

IIIB/61

IIIB/62

IIIB/63

IV/1

IV/2

IV/3

IV/4

IV/5

IV/6

IV/7

IV/8

IV/9

IV/10

IV/11

IV/12

IV/13

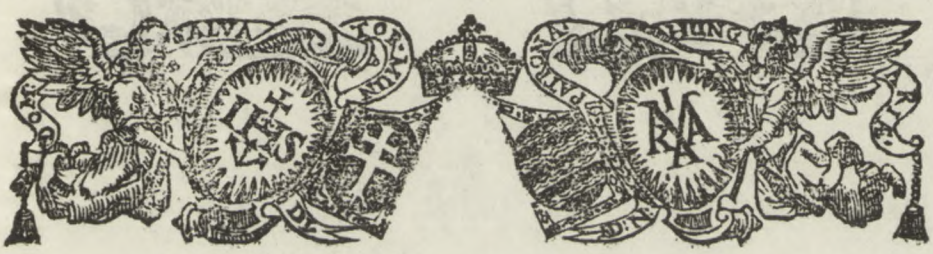

IV/14

IV/15

IV/16

IV/17

IV/17a

IV/17b

IV/17c

IV/18

IV/19

IV/20

IV/21

IV/22

IV/23

IV/24

IV/25

IV/26

IV/27

IV/28

IV/29

IV/30

IV/31

IV/32

IV/33

IV/34

IV/35

IV/36

IV/37

IV/38

IV/39

IV/40

IV/41

IV/43

IV/42

IV/44

IV/45

IV/46

IV/47

IV/48

IV/49

IV/50

IV/51

IV/52

IV/53

IV/54

IV/55

IV/56

IV/57

IV/58

IV/59

IV/60

IV/61

IV/62

IV/63

IV/64

IV/65

IV/66

IV/67

IV/68

IV/69

IV/70

IV/71

IV/72

IV/73

IV/74

IV/75

IV/76

IV/77

IV/78

IV/79

IV/80

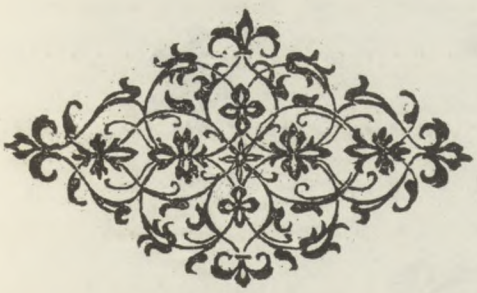

IV/81

IV/82

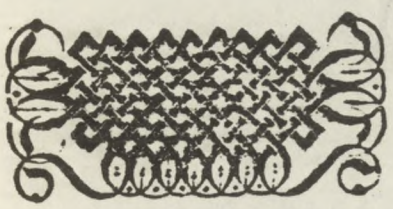

IV/83

IV/84

IV/85

IV/86

IV/87

IV/88

IV/89

IV/90

IV/91

IV/92

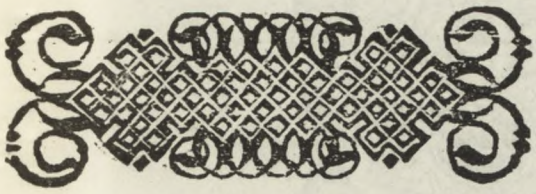

IV/93

IV/94

IV/95

IV/96

IV/97

IV/98

IV/99

IV/101

IV/100

IV/102

I/103

I/104

IV/105

IV/106

IV/107

IV/108

V/1

V/2

V/1: Érvágó ember
V/2: Kalendáriumi ábra: kézi „iránytű"
1658–1675

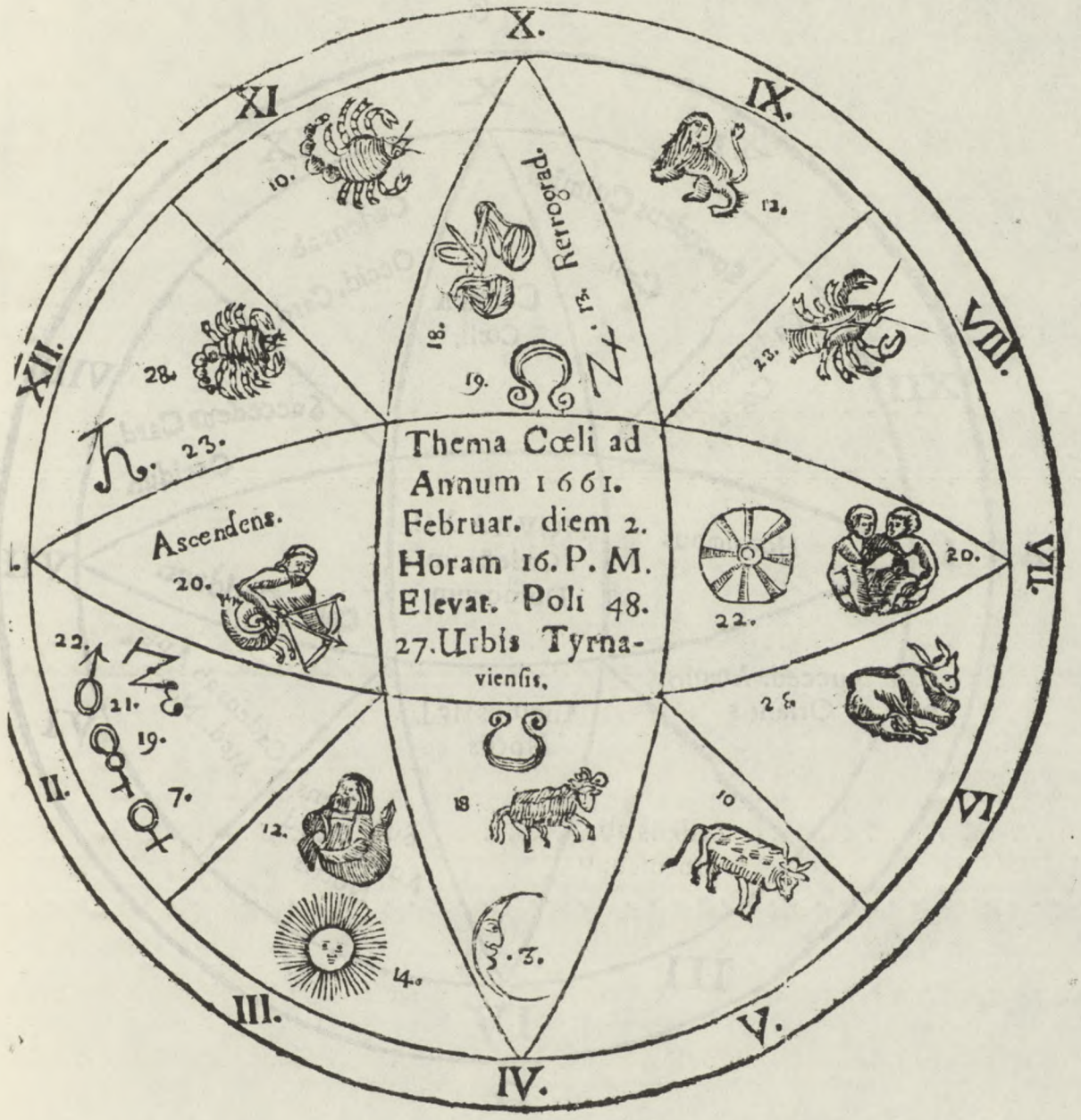

V/3

Zodiákus jelek
1660

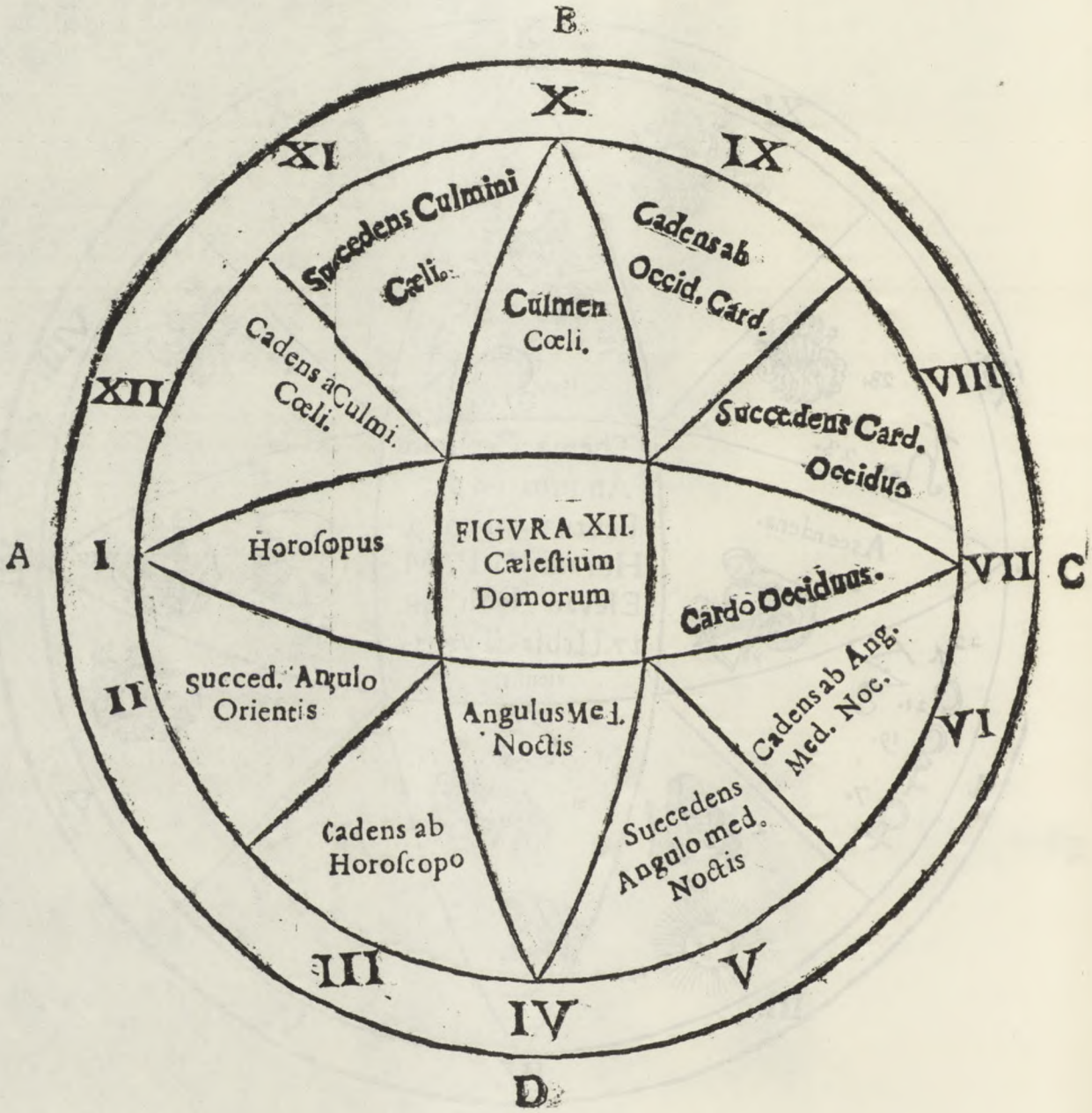

V/4

Ég térkép
1660

V/5

Égövi jelek megszemélyesítői
1660–1661

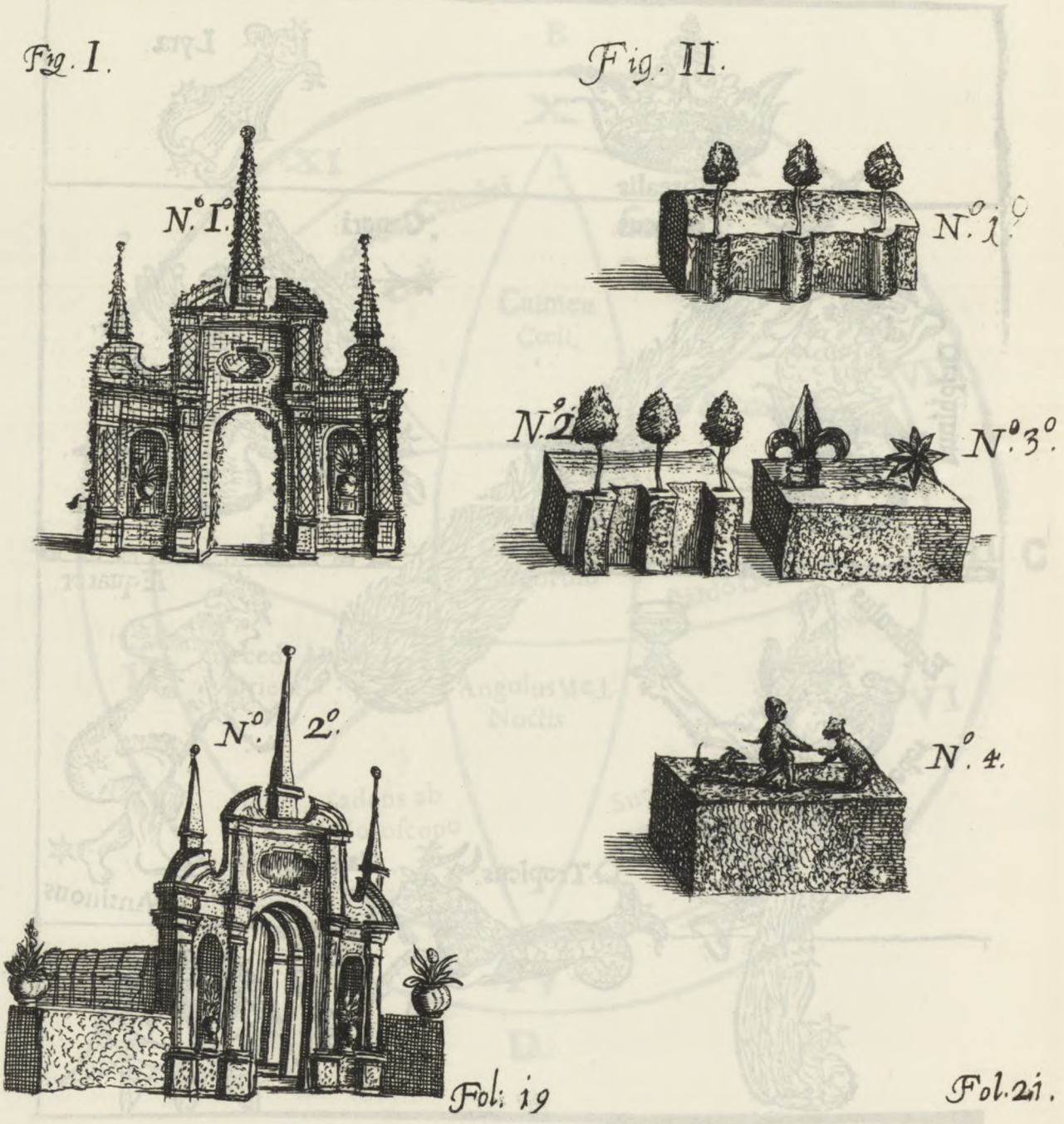

V/6 V/7

Lippay J.: Posoni kert, fig. I.–fig. II.
1664

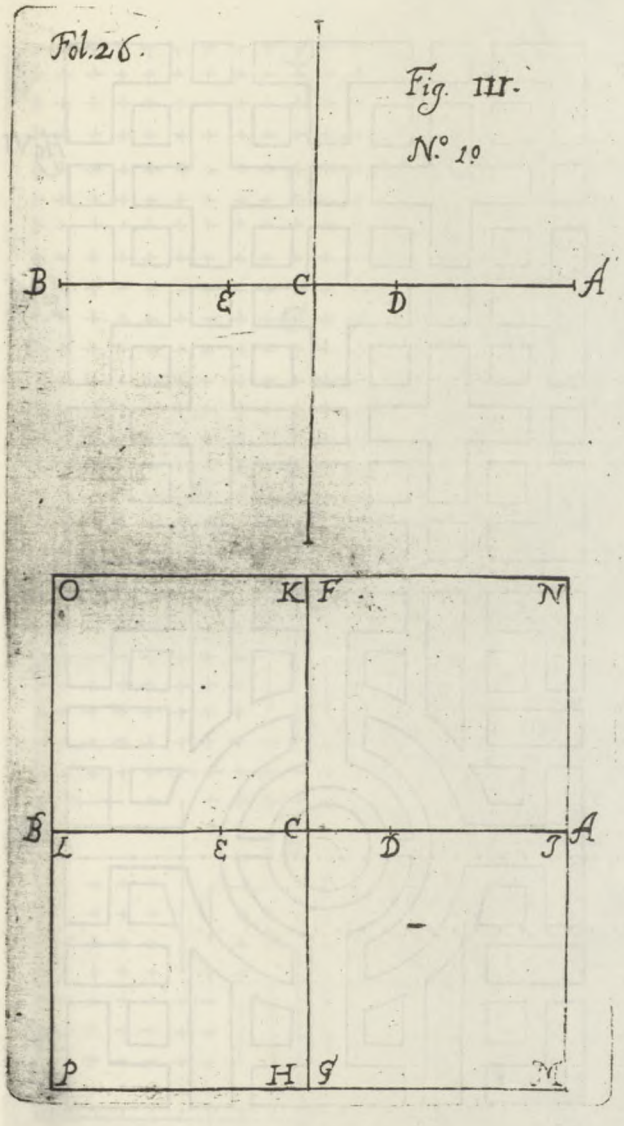

V/8

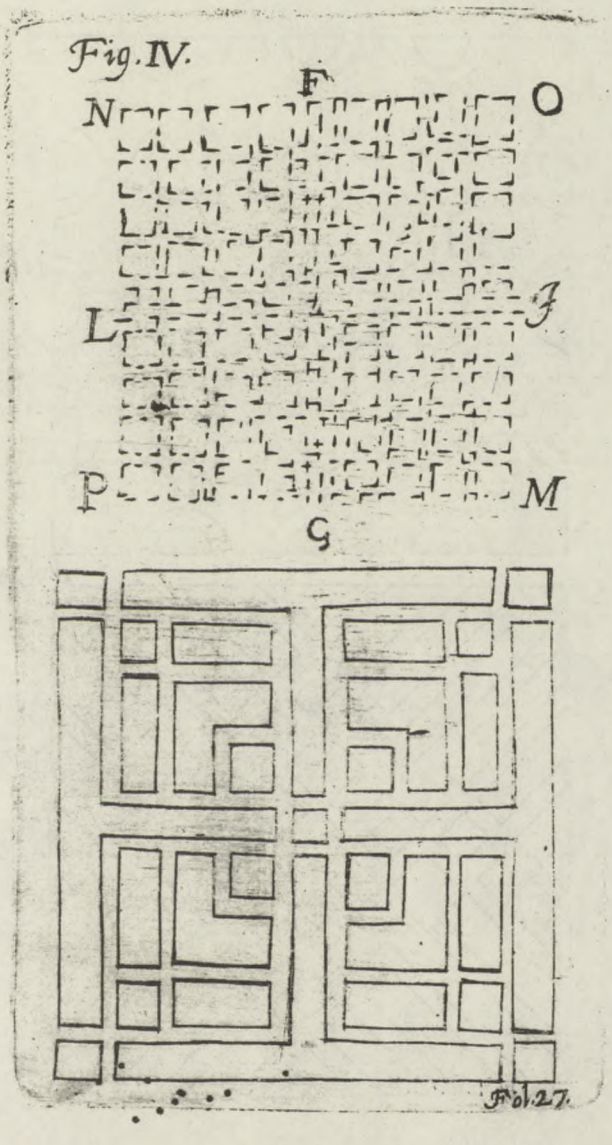

V/9

Lippay J.: Posoni kert, fig. III.–fig. IV. (eredeti méret 170×95 mm)
1664

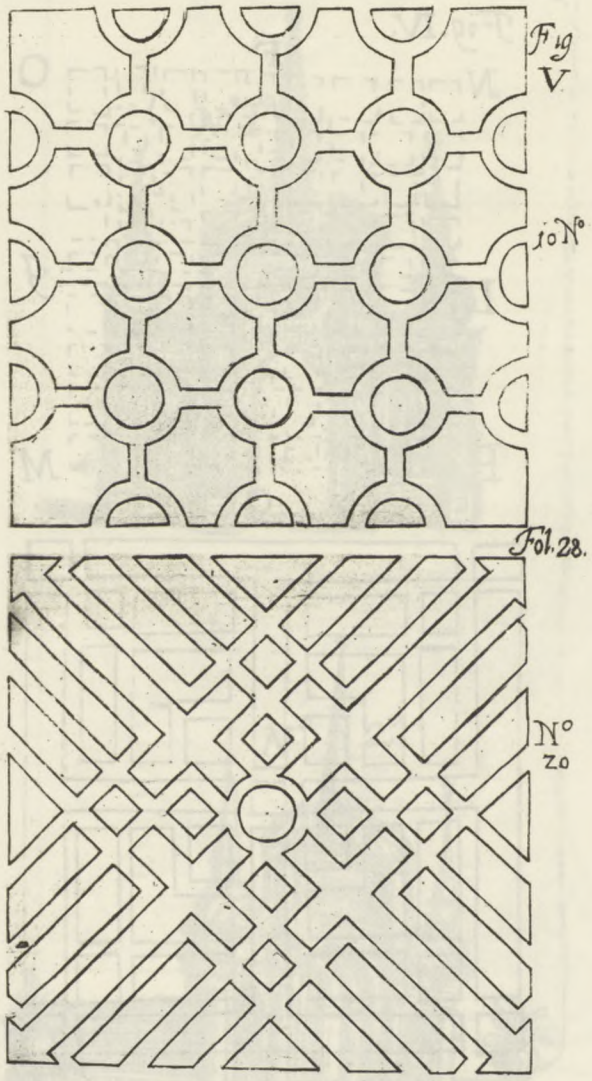

V/10

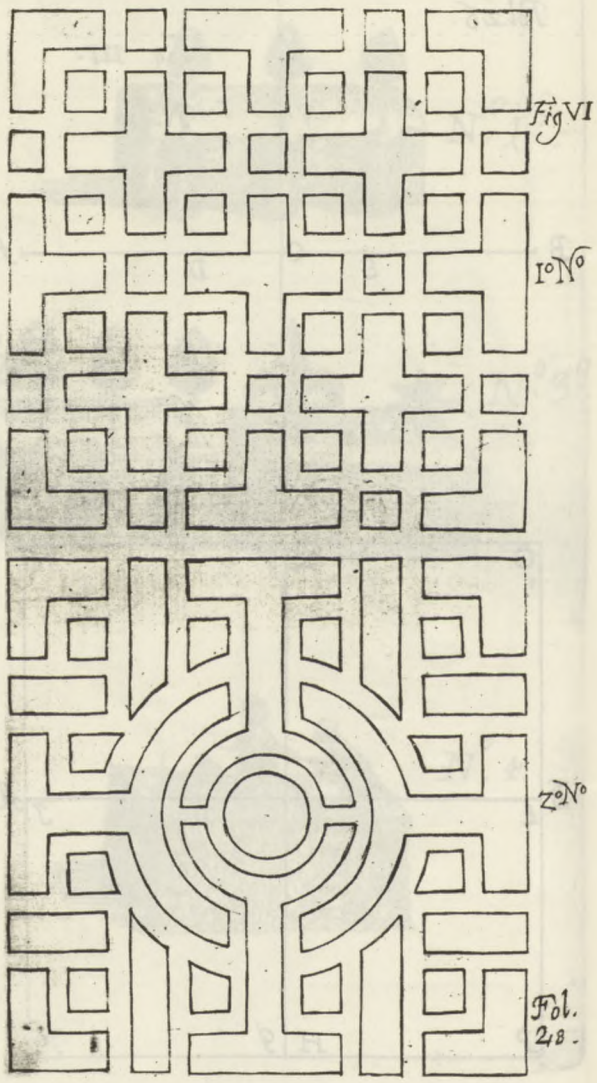

V/11

Lippay J.: Posoni kert, fig. V.–fig. VI. (eredeti méret 170×95 mm)
1664

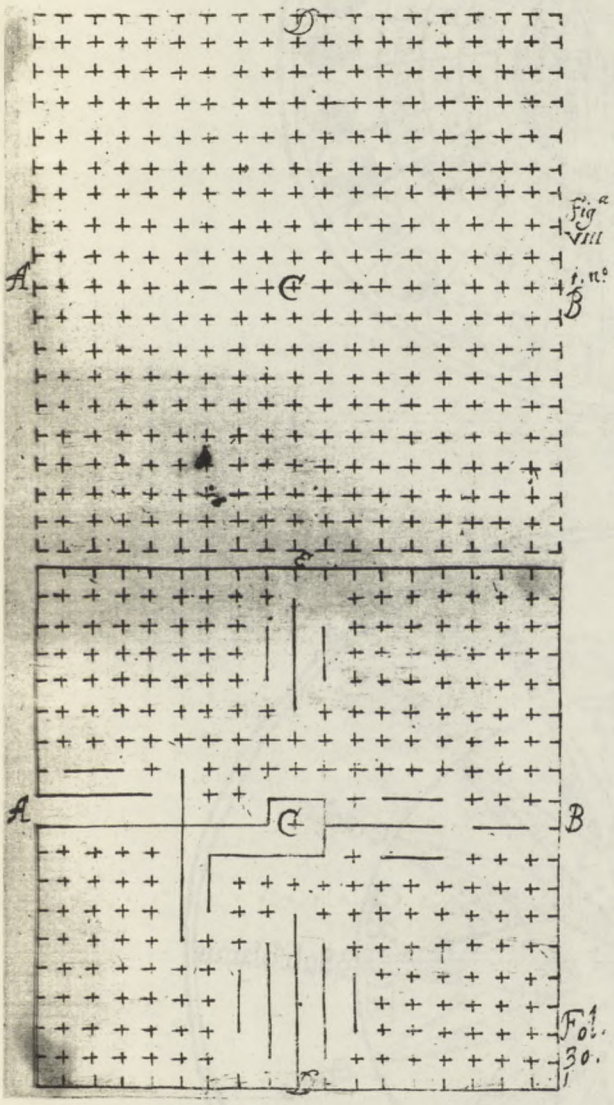

V/12

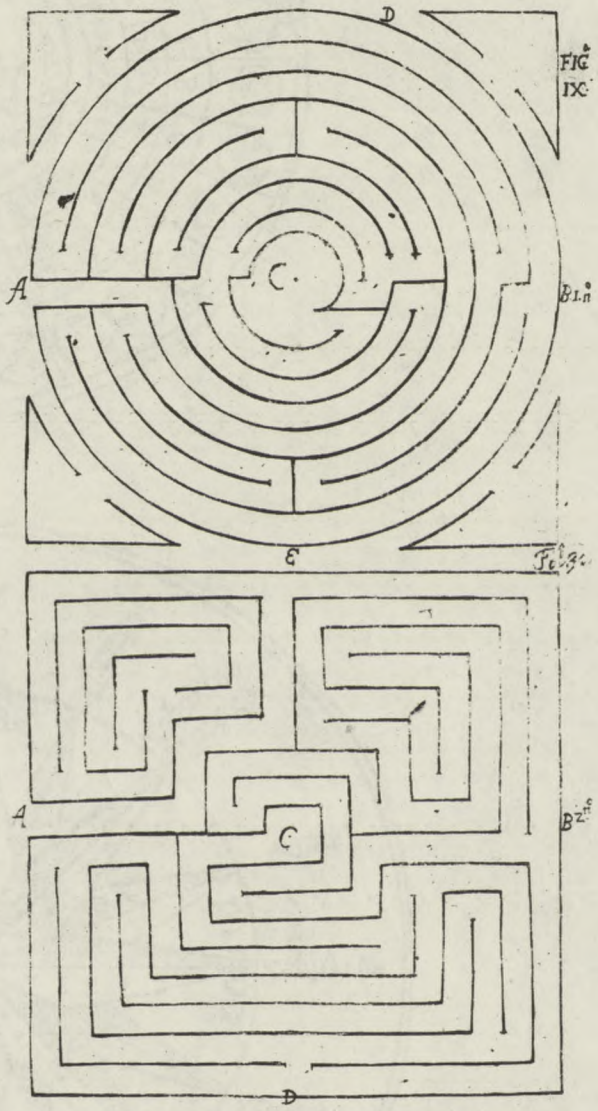

V/13

Lippay J.: Posoni kert, fig. VIII.–fig. IX. (eredeti méret 170×95 mm)
1664

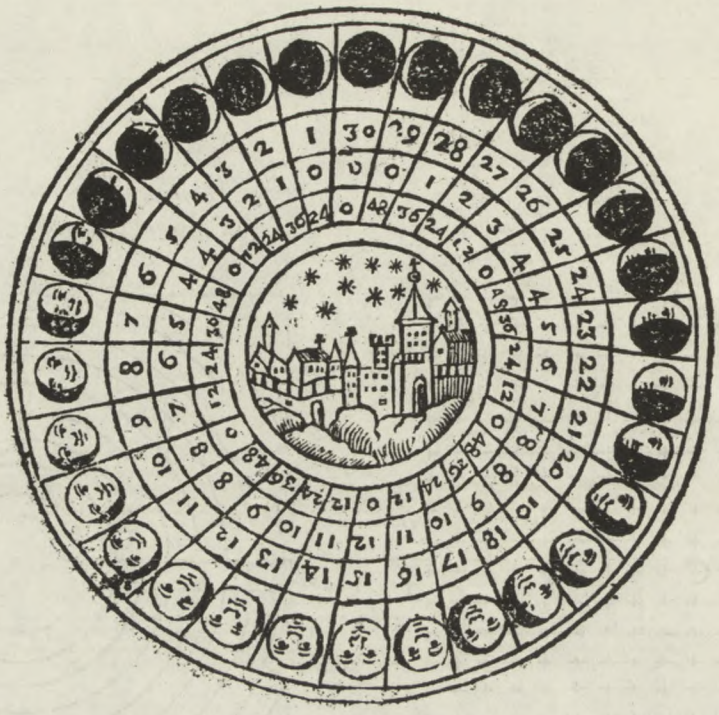

V/14

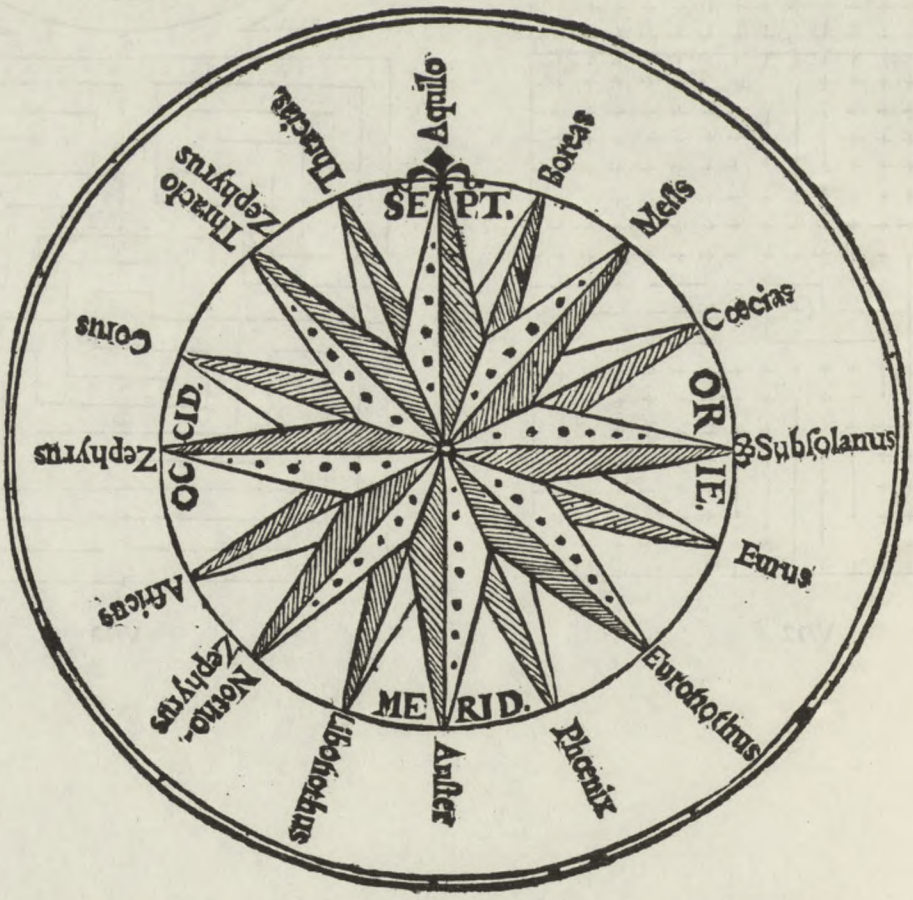

V/15

Kalendáriumi ábrák holdfogyatkozásról (1662) és az égtájakról (1675)

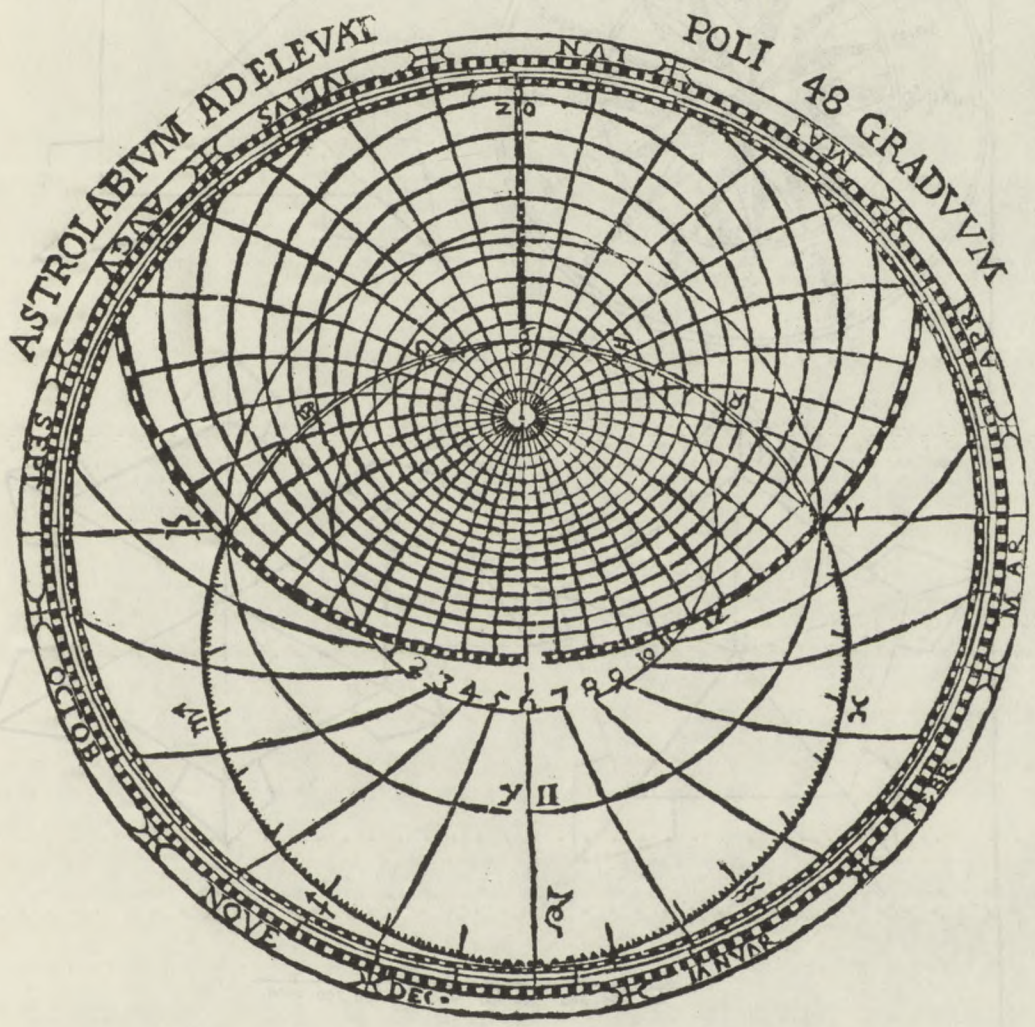

V/16

Asztrolábium a 48. szélességi fokra
1676

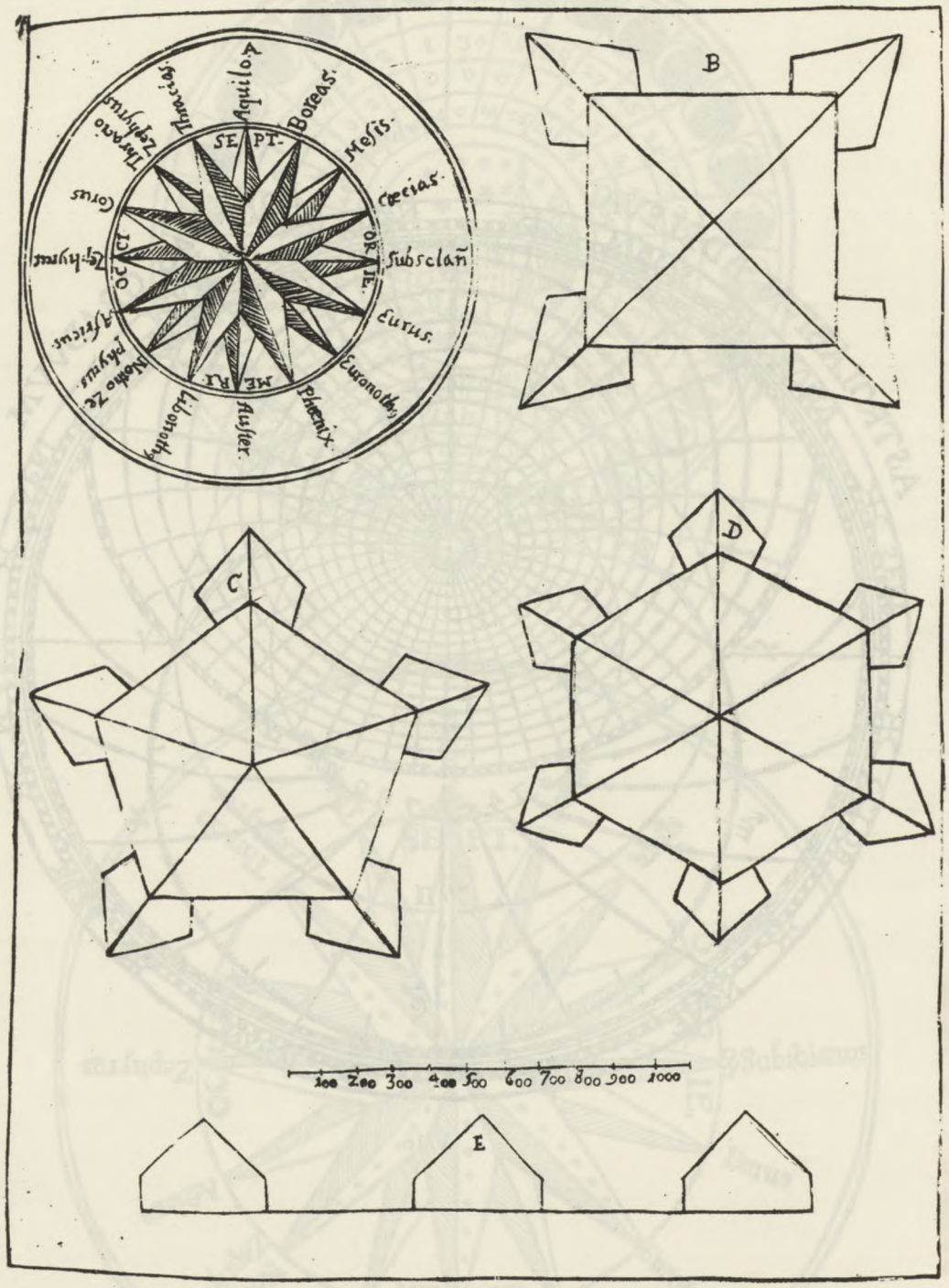

V/17

Égtájak és geometriai ábrák
Szentiványi M.: Curiosiora
1689

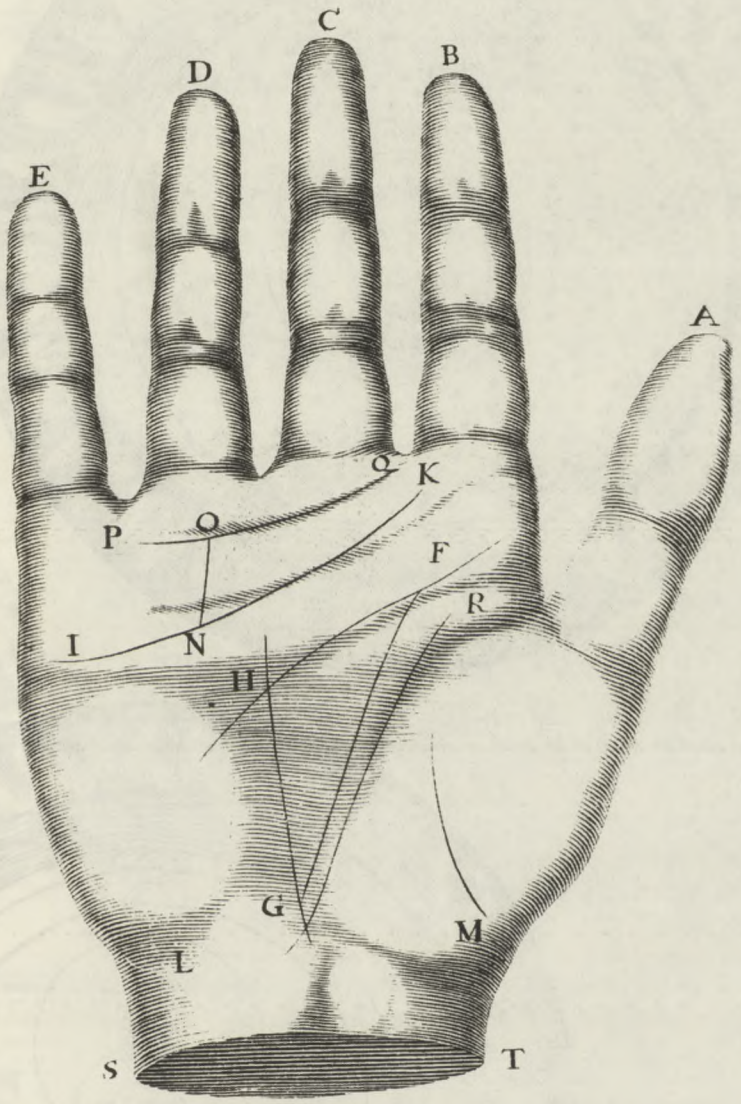

V/18

Tenyér rajza
Szentiványi M.: Curiosiora
1689

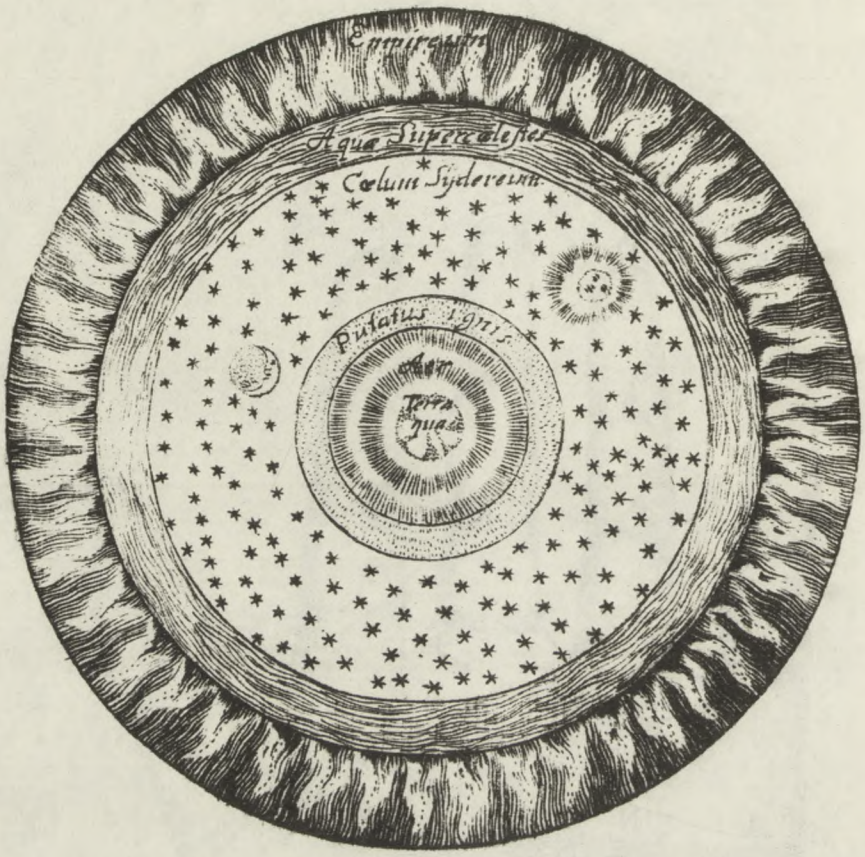

V/19

V/22

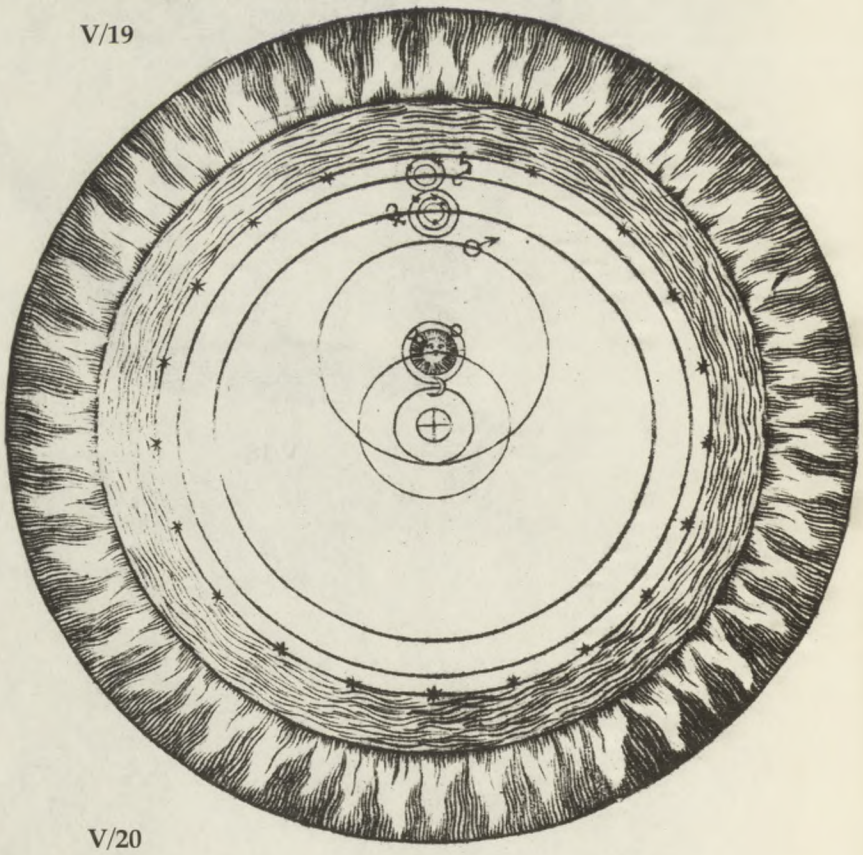

V/20

V/19, V/20: Égtájak és a Hold járása. Szentiványi M.: Curiosiora, 1689
V/22: Hosszmérték. Corpus juris Hungarici, 1696
(eredeti méret 168 mm)

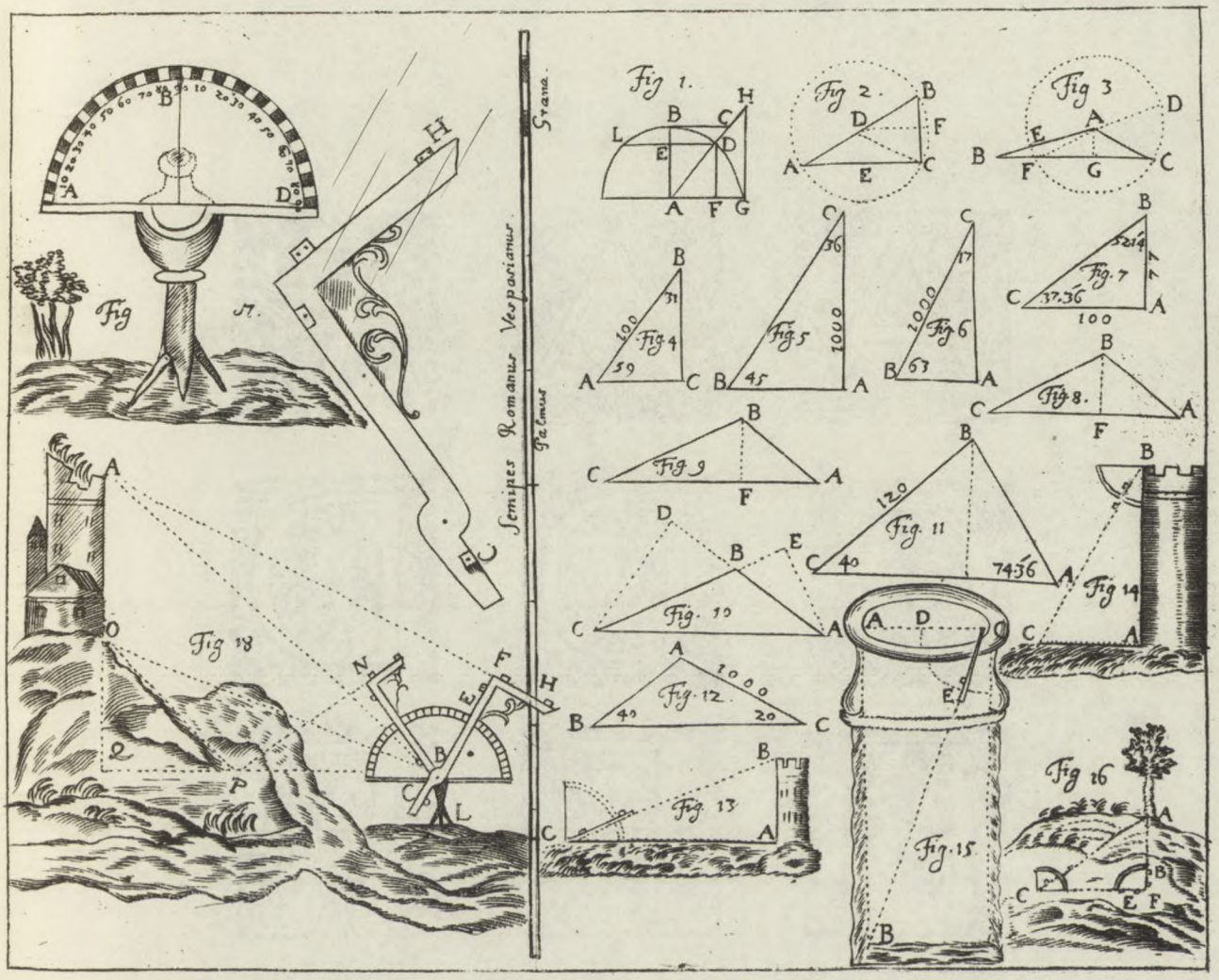

V/21

V/23

V/21: Geometriai ábra. Székely F.: Sinuus-cosinus, 1694
V/23: A Duna és mellékfolyói, 1676

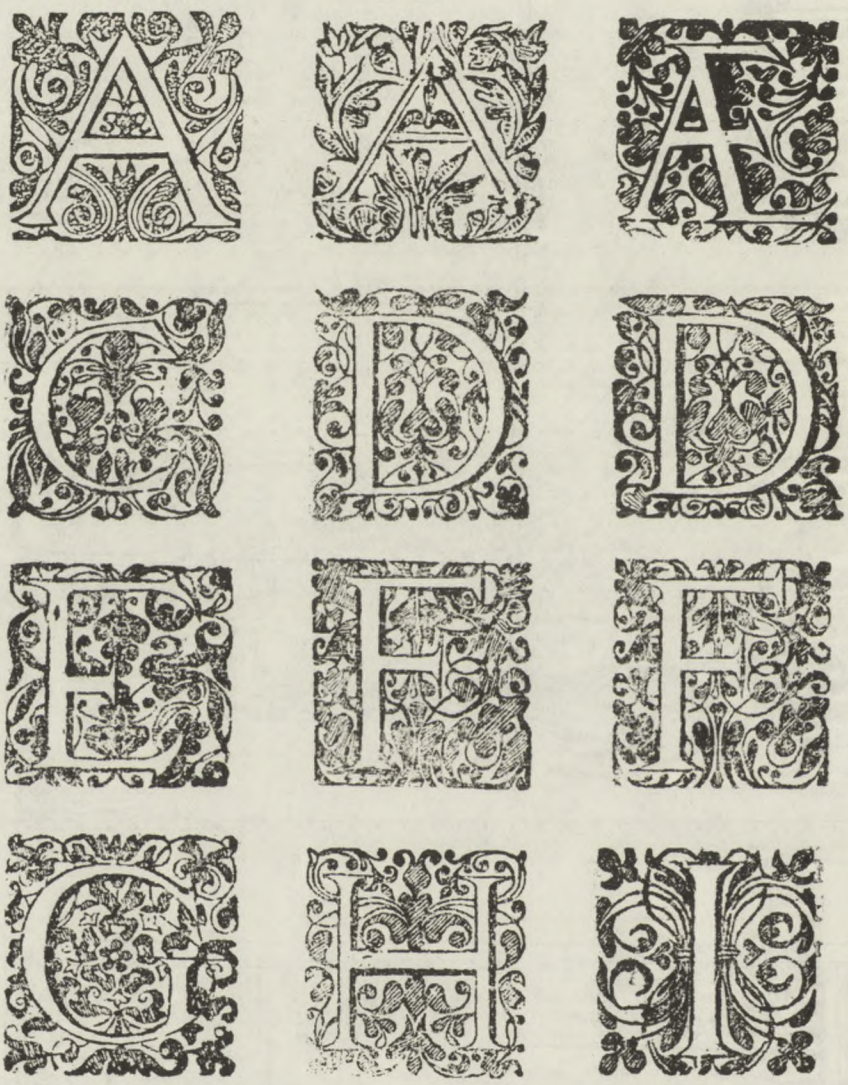

VI/1

VI/1

VI/2

VI/3

VI/4

1655–1680
1656–1675
1661–1676

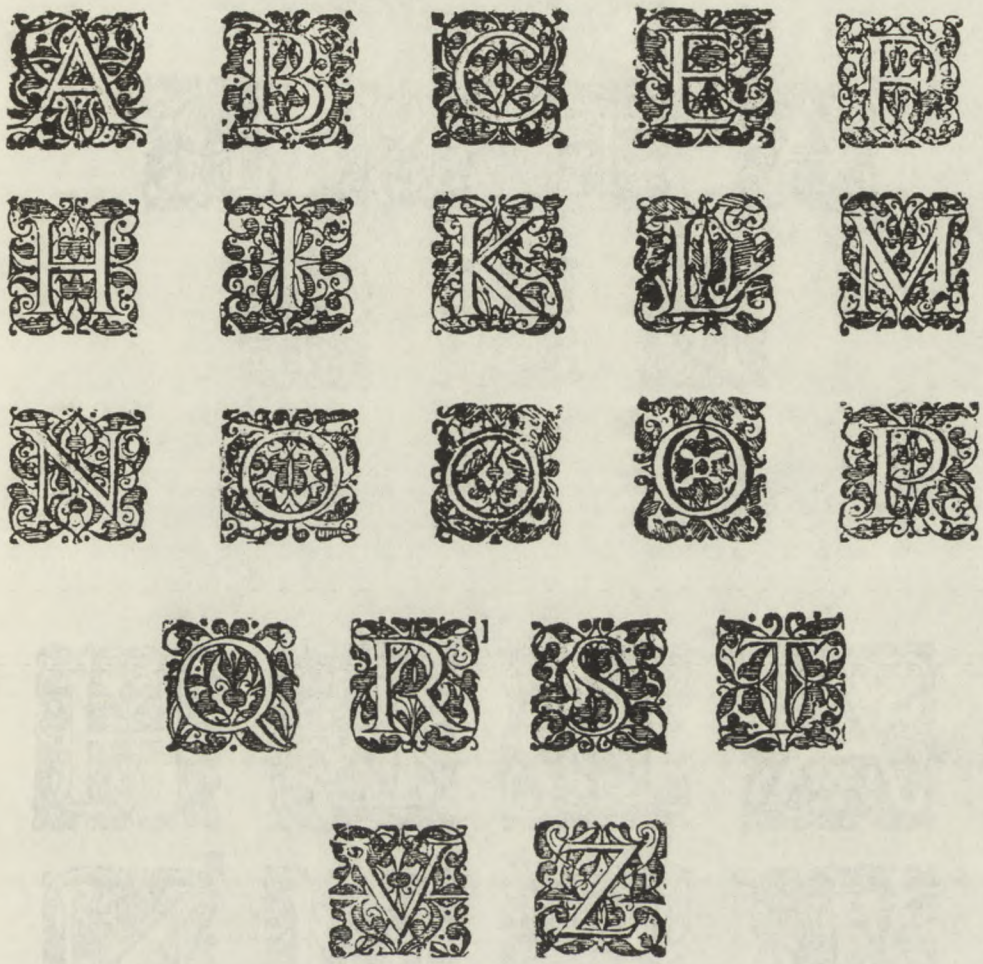

VI/5

VI/6

VI/7

VI/8

VI/9

VI/10

1663–1691
1664–1676

VI/11

VI/12

VI/11: 1664–1689
VI/12: 1665–1699

VI/13

VI/14

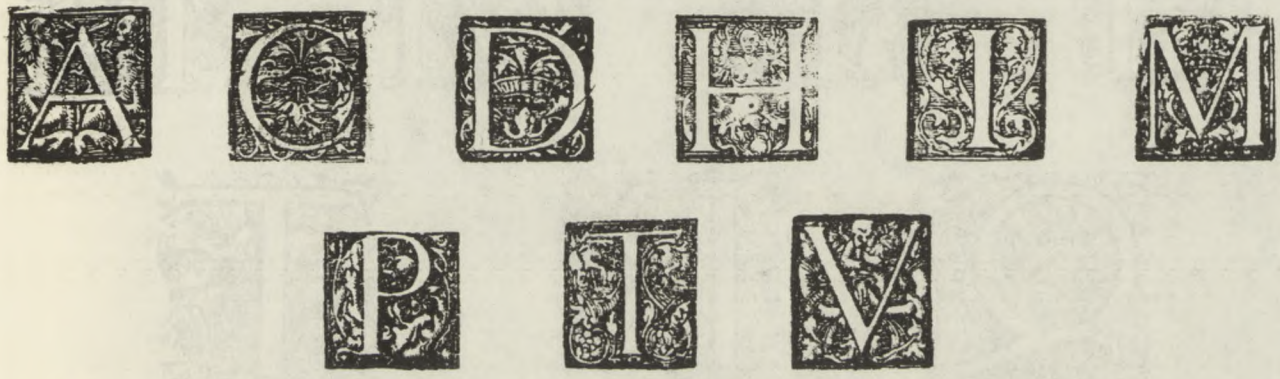

VI/15

VI/16

VI/17

VI/18

VI/19

1690–1700
1695–1700

VI/20

VI/21

VI/22

VI/23

VI/24

VI/25

VI/26

VI/27

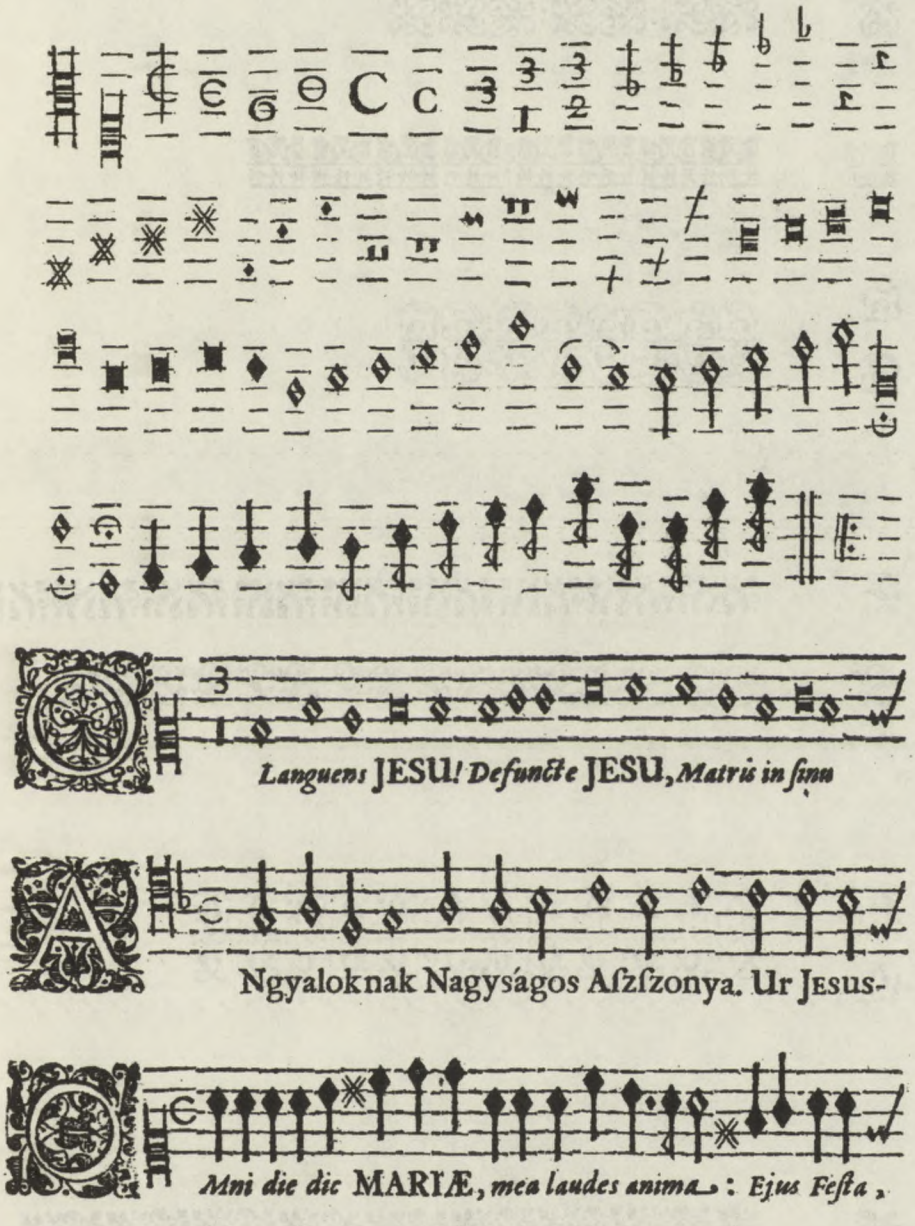
O Languens JESU! Defuncte JESU, Matris in ſinu
A Ngyaloknak Nagyságos Aſzſzonya. Ur Jesus-
O Mni die dic MARIÆ, mea laudes anima : Ejus Feſta ,

VII/1

VIII/1 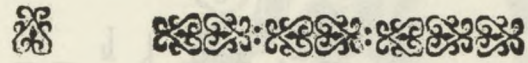

VIII/2

VIII/3

VIII/4

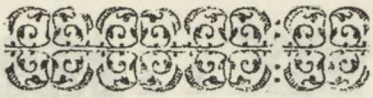

VIII/5

VIII/6

VIII/7

VIII/8

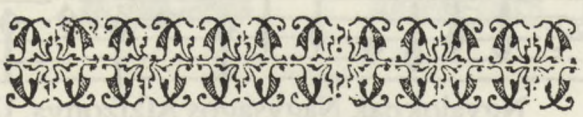

VIII/9

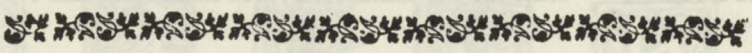

VIII/10 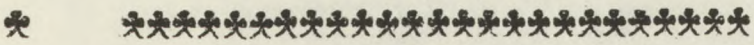

VIII/11 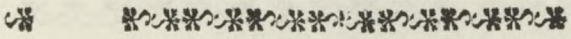

VIII/12 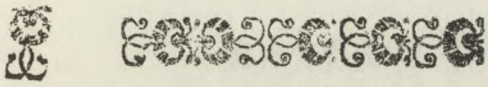

VIII/13 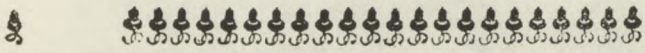

VIII/14 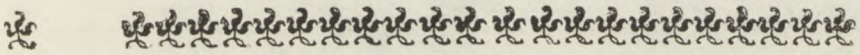

VIII/15

VIII/16 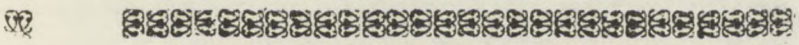

VIII/17 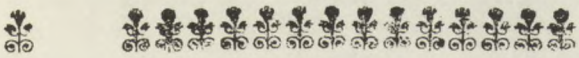

VIII/18 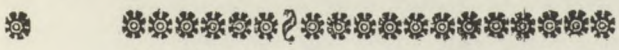

VIII/19 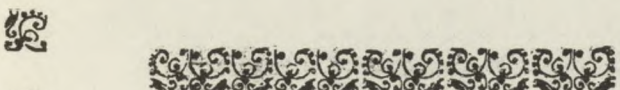

VIII/20

VIII/21

VIII/22 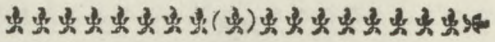

VIII/23 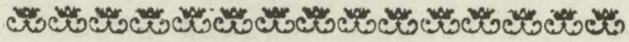

VIII/24 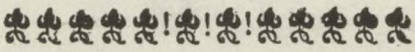

VIII/25

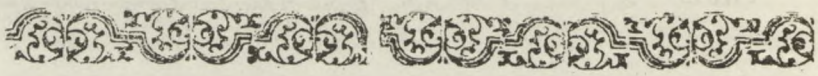

VIII/26

VIII/27 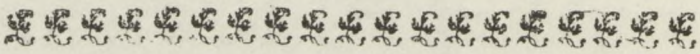

VIII/28

VIII/29

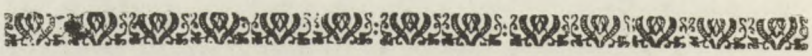

VIII/30

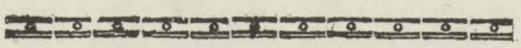

VIII/31

VIII/32

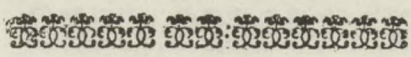

VIII/33

VIII/34

VIII/35

VIII/36 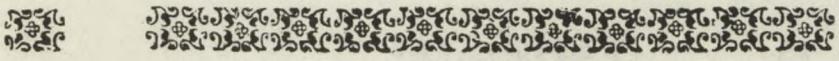

VIII/37

VIII/38 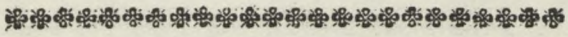

VIII/39 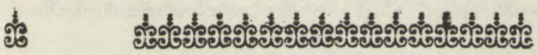

VIII/40 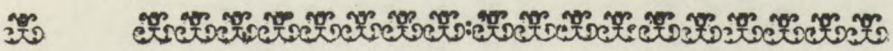

VIII/41 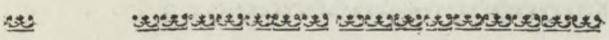

VIII/42 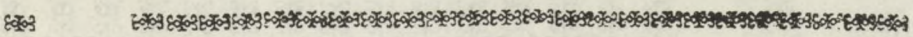

VIII/43 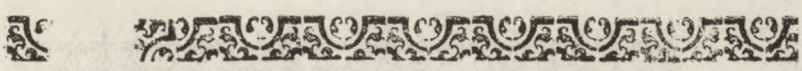

VIII/44 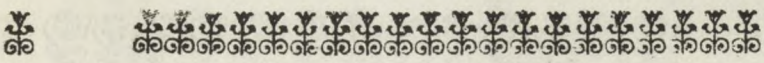

VIII/45 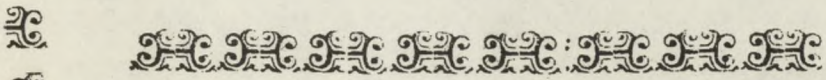

VIII/46

VIII/47

VIII/48 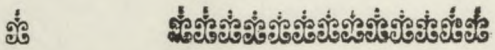

VIII/49

VIII/50 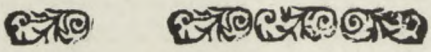

VIII/51 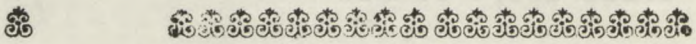

VIII/52 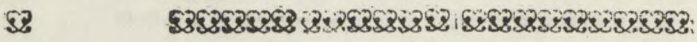

VIII/53 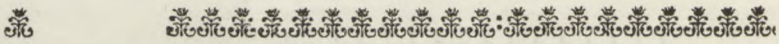

VIII/54 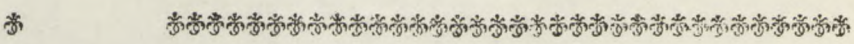

VIII/55 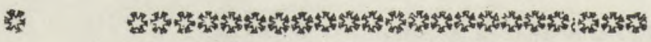

VIII/56 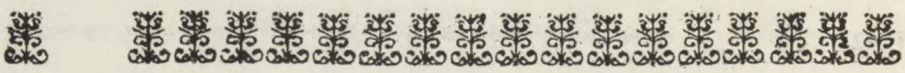

VIII/57

VIII/58

A C D E G H I K L
M N O P R S T
V X Y

A Æ B C D E F G
H I K L M M N
O P Q R R S T
V X Y Z

IX/1A 12 mm
IX/2K 9 mm

A Æ B C D E F G H I K
L M N O P Q R S T U
V X Y Z a á b c d e é f h
i k l m n o ö p q r s ſ ſt t
u v x z ct & , - '

Illos dixit Deos, ad quos
ſermo DEI factus eſt,
& non poteſt ſolvi Scri-
ptura.

ABCDGILMNO
PRSVYZ

AAÆCDEGIKMNNOP
QRSTUVVXYZ

AÆBCDEFGHIJKLMNOPQRS
TUVXYZ ABDEGHIKMNOPRSTYZ aáã
æbcdeéẽfghijklmnoó ŏpqrs ſſtuúů v
xyzct&⁹.,;:?0123456789

Si quis dixerit, receptos & approbatos Eccleſiæ Catholicæ ritus, in ſolemni Sacramentorum adminiſtratione adhiberi conſuetos, aut contemni, aut ſine peccato à miniſtris pro libito omitti, aut in novos alios per quemcumque Eccleſiarum Paſtorem mutari poſſe; anathema ſit.

IX/4A 7 mm
IX/5A 6 mm
IX/6A 117

A Æ B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V

a á à â æ as b c d e è f ff fi g h i î is j k l m n o ò p q r s ſ ſi

ſt ß t u ú ù us v x y z & & . , ; : ?

VT ea, quæ ex antiquis Catholicæ Eccleſiæ inſtitutis, & ſacrorum Canonum Summorumque Pontificum decretis, de Sacramentorum ritibus ac cærimonijs hoc Libro præſcribuntur, qua par eſt diligentia ac religione cuſtodiantur, & ubique fideliter ſerventur in Provincijs Metropolitanæ Eccleſiæ Strigonienſis; illud ante omnia ſcire & obſervare convenit, quòd Sacroſancta Tridentina Synodus de ijs ritibus decrevit in hæc verba:

Y Z A B D E G I K M N O R S T U Y Z a á b c d e é f g

h i í j j k l m n o ó ö p r s ſ ſt ß t u ú ů ű v y z .

; : " ? 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

A'jegyzö könyveket, avagy Kalendariomokat, mellyek eſztendönként nyomtattatnak ki, azért hogy az idök járáſa azoknak jövendö dolgokról való jeleivel nem mindenkor eggyez, mindeneſtöl ſokan oly gyalázatos névvel illetik, hogy kevés héjja, hogy czupan czak hazugságból állo könyveczék, és hejában valo jövendölesek tóldozott földozott laſnakja gyanánt né böczüllyék; és igy még ama ſib-vásáros aſzſzonyoczkákis, midön egy-mas között ſzokáſok ſzerént morgolodáſſal, és feddödéſſel vetekednek, eggyik a' máſt czak akkor alittya magában leg nehezebb boſzſzusággal illetni, midön azt kiálthattya f-jébe: hazúdſz mint a' Kalendariom. Nagy boſzſzuság tétel bizonyárra az

A Æ B C E F G H I J K L M N O P R S T U V Y a á æ b c

d e é ẽ f g h i í ís j k l ll m n o ó ö ô ð p q ǵ r s ſ ſp ſt ß t u

ú ů v x y z ct & , : ?

Bucsu Járás

ſzent véredet ki ontottad, mellyel bůneimnek fellékyét meg moſogatnád. Uram Jeſus, légyen á te tövis koronád az én myrhám, á te ſzent véredet ki onto veſzſzők, és láncsák, az én gyönyörűségem. Szent fejednek hetvenkét vérrel folyo pataki, légyenek az én ſzegény lelkemnek feredője. Á te mélységes ſebeid lelkem féſzke. Szent véred feſſe meg ſzivem bűnös köntöſit, hogy az ártatlanság ruhájában járván életemben, á te kin-ſzenvedéſed érdeme által, tégedet holtomután örökké ßenteiddel dícirjelek. Amen.

A Æ B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W Y
Z A Æ E I R S T V a à â æ b c d e è ẽ f ffi fi g h i î j k l m
n o ó ò õ œ p q q́ r s ſ ſi ſſ ſſi ſt t u ú ù ũ ů v x y z & 9 . ,
; : ? ! 1 2 3 4 5 6 7 8 9

Mariæ ſecundùm legem Moyſi, tulerunt illum in Jeruſalem, ut ſiſterent eum Domino, ſicut ſcriptũ eſt in lege Domini: Quia omne maſculinum adaperiens vulvam, ſanctũ Domino vocabitur. Et ut darent hoſtiam, ſecundùm quod dictum eſt in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum. Et ecce homo erat in Jeruſalem, cui nomen Simeon; & homo iſte juſtus, & timoratus, expectans conſolationem Iſraël, & Spiritus ſanctus erat in eo. Et reſponſum acceperat à Spiritu ſancto, non viſurum ſe mortem, niſi priùs videret Chriſtum Domini. Et venit in ſpiritu in templum. Et cùm inducerent puerum Jesum parentes ejus, ut

---

A A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V Z a á à a as
b c d e é e f ffi fi fl fr g h i í ìs j k l m n o ó ò ô p q q́s r s ſ ſi ſſ ſt
ſt t u ù ũ ů us v x y z ze & & ., : ?

Si quis adultus ſit baptizandus, debet prius ſecundùm Apoſtolicam regulam in Chriſtiana fide ac ſanctis moribus diligenter inſtitui, & per aliquot dies in operibus pietatis exerceri, ejus q́s voluntas & propoſitum ſapiùs explorari, & non niſi ſciens & volens probéque inſtructus baptizari.

At verò ſi quis, dum inſtruitur, in mortis periculũ incidat, baptizariq́s voluerit, habita ratione periculi vel neceſſitatis, baptizetur.

Adultorum Baptiſmus, ubi commodè fieri poteſt, ad Epiſcopum deferatur, ut ſi illi placuerit, ab eo ſolemniùs conferatur; alioquin Parochus ipſe baptizet, ſtatâ cærimoniâ.

A B C D E E' F G H I J K L M N O Ö P R S S T

U U' Ü V A E G I J K L N R S T U V a á a æ b b c d e é è

é e f fi g g̀ h i í j k l m n ǹ o ó ǫ ǫ́ ð ő p q́ r s ſ ſſ ſt

§ t u ú ů ű v y z ct & · , ; : ?)

♄ □

☍ ♃ ✳ △ ♀ ☌ ♂

harmadik megínt az hóldban léſzen Sz. András havának 10 napján, kor, 10. minut. dél-előtt, A' mely ezis nékűnk láthatatlan léſzen. ſzen a' negyedik iſmégh ugyan a' napban 25. napján Szent András ıak 0. or. 21. minut. dél-előtt a' lővő jegynek 2. gráditsában. E' ſem ı nékűnk látható, hanem azoknak mutattya-megh magát, a' kik az noctialis lineán-tűl laknak, a' nap-keleti tengernek ſzigetiben: ıémúek azok, a' kíket hinak, *de los Tubarones, de los Mongos.* A' két ıan valo meg-mondott fogyatkozáſok olly kiczínek léſznek, főkép- ' máſodik, hogy alig fog a' földtől valami tapaſztalhato ſetétséget d ſzenvedni. Az okáért talám találtatnakis némelly Aſtronomuſok, ez eſztendei Kalendáriomjokban a' megh mondott hóldban valo ıgyalkozáſt nemis írják-bé, tudni illik a' mellyeket ők avagy igen ıeknek avagy ſemminek éppen alítani fógnak. Mivel hogy pe- ıind ezek a' fogyatkozáſok-kőzűl eggyetis mi nem ſzemlélhetűnk-, több ſzóval itt azok-felőll nem ſzűkséges időt tölteni.

A B C D E F G H I K L M M N O P Q R S T U V Z

a á as b c d e é f g h i í is j k k l ll m n o ó ô p q q́

r s ſ ſſi ſt ß t u ú ù ů us v y z z ct & .) -

O Felix nimium tædium, quod à Fallacibus Mundi crepundijs abſtrahit, Cœlo inſerit, & coronat! Hoc degat in Tædio, mens recti conſcia, quæ ſola luteam rebus ineſſe baſim agnoſcit. Æterna ſapere non poteris, quamdiu terrenorum cupidine fueris tumulatus. In cœlum erigere, cui erectos ad ſydera vultus natura dedit, Thomam meditare, & diſce à Iuvene, quod forſitan Senex ignoras.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T U V X Z a à â

æ b c d e è ë f ff fi g h i j k l m n o ó ò ô œ p q q́ r s ſ ſi ſſ

ſt t u ú ũ ů v x y z ct & . , :) ? 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

Ritus reconciliandi Eccleſiam violatam, ſi nondum erat ab Epiſcopo conſecrata. 203.
Ritus benedicendi novum Cœmeterium per Sacerdotem ab Epiſcopo delegatum. 206.
Ordo reconciliandi Cœmeteriũ violatum, ſive Eccleſiæ contiguum ſit, ſive ſeparatum, ubi Eccleſia non eſt polluta. 208.

AÆBCEFG
IJLMNO
ORSTÜVY

A B C D E F G H J K L M N O P R S T Ú Ü V a á b c d e f g h i

í j k l m n o ó ő p r s ſ t u ú ü v y z 1 2 3 4 5 6 7 0

Pacian. in ep. ad Sympron. Iuſt. in Tripho. Iren. lib. 1. c. 20. Lactant. l. 4. c. 30. Athanaſ. ſerm. 2. contra Arianos.

A B C E I M R S T a c d e ſ h i m o p r ſ ſſ v z Æ . 1 2 3

4 5 6 7

Trident. Seſſ. 24. cap 1. de Reform.

Bernardus 2. de Conſiderat.

IX/15A 9.5 mm
IX/16A 56
IX/17K 6

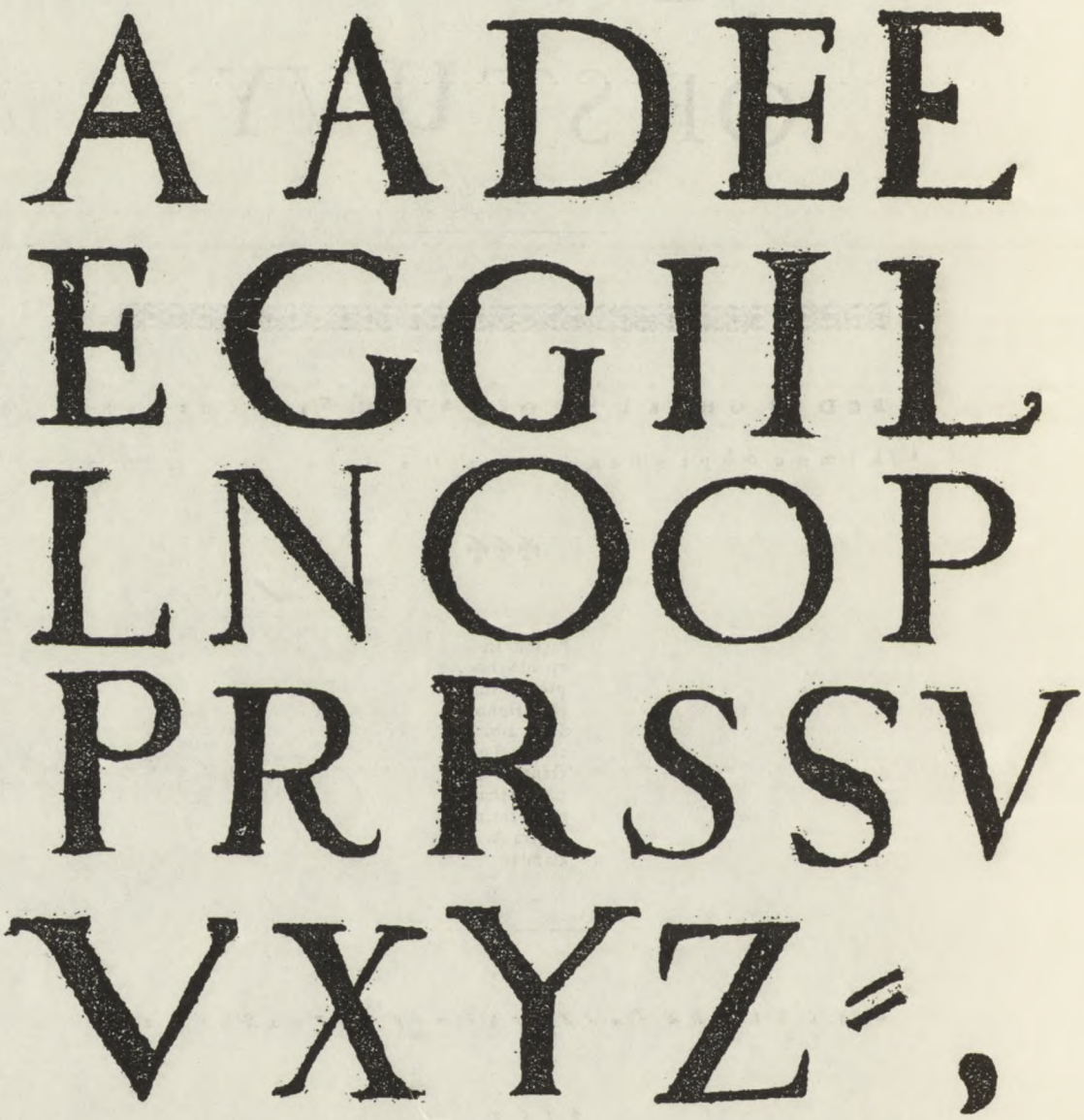

IX/18A 23 mm

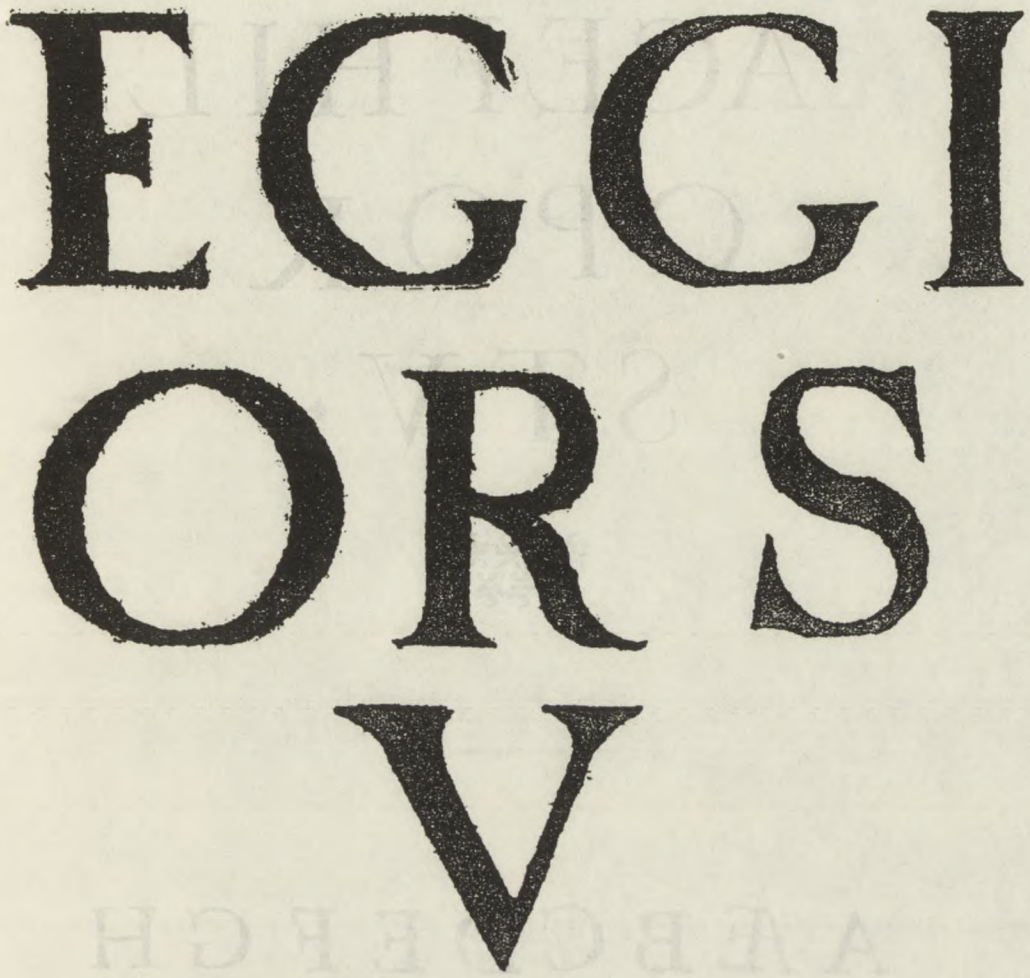

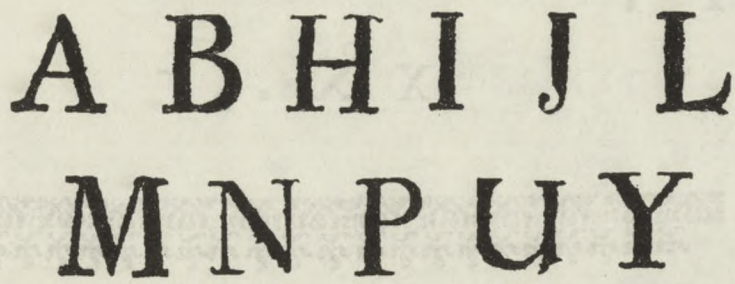

IX/19A 35 mm
IX/20A 12 mm

ACEFHIL
OPQR
STV.

A Æ B C D E F G H
I K L M N O P R S
T V V̈ X Y Z Z a à æ
b c d e f g h i j l m n o œ
p q r s ſ ſi ſſ ſſi ſt t u ū v
x & . , -

IX/21A 12.5 mm
IX/22A 8,3 mm

A Æ B C D E F G H I K

L M N O Θ Ơ P Q R S T

U V X Y Z a á à æ b c d e é

è f fi g h i j k l m n o ó ö

œ p q q́ r s ſ ſt t tz u ü v x

y z & ct . , - :

Dicſirteſsék à Szen-
tséges Sacra-
mentum.

A Æ B C D E G H I K

L M N O P R S T V X

Y Z , -

SZENT FERENCZ SZER-

AÁBCDEÉGHIJKLMNOOP

QRSTUVYZaæbcdeéflghiijk

lmnoópqq́rsſ ſiſttuúùvxzct&.;?

ficit, ad Univerſale: ſicut nec aptitudo à parte rei exiſtens absq́; præciſione Intellectûs. Ex quibus infertur Univerſale formaliter ſumptum non dari à parte rei, nec poſſe fieri ab ulla potentia, quæ rationem cõmunem à ſingularium differentijs nequit abſtrahere. Qualis inprimis eſt Deus, tũ voluntas, ſenſus interni, & externi, & cætera Intellectu carentia. Univerſalitas in actuali prædicatione non perit. Quinq́; tantùm ſunt Univerſalia in particulari: Genus, Species, Differentia, Proprium, & Accidens. Ratio individui completè ſumpti non eſt Univerſalis. Inter differentias ſuperiores, & inferiores eſt mutua præciſio adæquata. Inter Genera, ac

A A' A B C C D E F G H I L M M N

O P P Q R S T U V X a à â æ b c d e è e f

ffi fl g h i is j l ll m n o ò ô ó œ p q q́ q̧ r s ſ ſi ſp ſt

ß t u ù us v x y ct &

. , ; : ! ?

Regna Crucem (geminæ mihi gloria ſtat
Crucis) unam
Oſtendant alia, hanc cunctis præferre pa-
rata
Victrix Cœleſti Diademate

A A B C C D E E F G H I J K

L M M N O P P Q R S T U V

X Y Z a a á à ã æ as b c d e è f ff fi g

h i is j k l ll m m n o õ ö ȯ p q q̃ r s ſ ſi

ſp ſt ß t u ú ù us ů v x y z ż ct & 1 2 3 6

8) , ? :

Ha mit igen kivánſz s kedved nem kezd telni,
Iudg yad ſokkal nag yob jódra fogh az lenni.
Valamint árvizek el meſzsze teriednek,
Mikor igen ſzoros helyen rekedeznek,
Fȯl felé ſebeſſen hamar lȯvellenek,
Fellyeb valo határokban ig yekeznek,

A B C D E F G H I J K L M N O P Q

R S T U V X Z A C D E G H I L M N O R S

T U Y a á à ã â æ b c d e é è f g h i j k l

m n o ó ò õ ő p q q́ r s ſ ſi ſſi ſt t u ú ű v

x y z & & , - : ?

A' MODORDOFI
TEMPLOM,
A' Cálvária Hegyén Chriſtus Urunknak iſzonyu kinnyát, ſzentséges halálát adgya elönkben, és emlékeztet minnyájunkat Idvözitönknek bűneinkért valo drágalátos fizetésere.

A Á B C D E F G H I J K L M M̃ N O P

Q R S T U V X Y Z a á à â æ b c d e è

é f fi g h i í ij is j k l m m̃ n o ò ó ô œ

p q q́ r s ſ ſp ſſi ſt t u ù û v x y z ct

& ; : ? !

az én myrhám, á' te ſzent véredet ki onto veſzſzők, és láncsák, az én gyönyörűségem. Szent fejednek hetvenkét vérrel folyo pataki, légyenek az én ſzegény lelkemnek feredője. Á' te mélységes ſebeid lelkem féſzke. Szent véred feſſe meg ſzivem bűnös kövtőſit, hogy az ártatlanság ruhájában járván életemben, á' te kin-ſzenvedéſed érdeme által, tégedet holtomután örökké ſzenteiddel dícirjelek. Amen.

A Æ B C D E F G H I J K L M N O P Q

Q R S T U V X A E G H I L N O R u a a á

æ b c d e f g h i í j k l m n o ò ô ő p q r s ſ

ſi ſſ ſſi ſt t u ú ű v x y z & & 1 2 3 4 5 6 7 8

9 ? , (

vetemények cſelédes nemzetſégi, meg ne ſzorúllyanak. Toabba, ha lehet, a' kertet ollyan helyre éppitſék, a' hol vagy kedves patakocska, vagy forrás, vagy áſott kút, vagy cſurgó kút légyen; hanem a' kertbe, de kőzel hozzá: hogy mikor ſzükſéges, vizet meríthesſenek. Mert a' víz, a' kertnek élete. Kirűl máſutt tőbbet.

Az kertek formáját, a' mint az hely engedi, és akaratod tartya, úgy ſzabjad; akár négy ſzegletű légyen, akar kerekdéd, akár hoſzúkás, akár tyukmon formára.

KŐNYŐRGES.

A B C D E F G H I J K L M N O

P Q R S T U V Y Z a â b c d e é f ffi g h

i ij j k l m n o ó ô p q qꝫ r s ſ ſi ſt ß t

u ù û v x y z & .1 2 3 4 5 6

7 8 9

A Diœceſano approbatum, cum omnibus novis Sanctis â ſacra ſede Apoſtolica declaratis, ponendis in Breviarium Romanum, uſque præſentem Annum, quibus certos dies conſtanter aſsignavit; nec mutantur niſi iuxta Rubricam de Translationibus.

Nota. Quia aliquibus feſtis ſeu Sanctis, certi dies ſunt aſsignati in Romano Breviario, qui Sancti celebrari non poſſunt ob Concurrens feſtum in Calendario Vngarico poſitum. Vt in exemplo 23. Januc celebrari deberet feſtum ſub ſemidup. S. Raymundi de Pennafort Conf. eo autem die in Vngaria celebratur S. Joannis Eleemoſynarii Ep. Conf. ſub Dup. ſic S. Raymundi Officium transfertur & ſtabiliter col-

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S

T U V X Y Z a à á â a æ b c d e e é è f fi fl

g h i j k l m m n n o ó ò ô œ p q q́ r s ſ ſi

ſt t u ù ů v x z ct & 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 ; :? ,)

VRam JESVS Chriſtus, alázatoſſágnak igaz tůkőre: ki azt akarád, hogy az alázatoſſágra tőlled vennénk példát: és a' te ſok gyalázátos kinaidbol, Alázatoſſágot tanúlna a' por és hamu: kinek ſem teſtében, ſem lelkében, nincs kevélységre- való oka. Távoztaſd-el éntőllem a' fel-fualkodot Kevélyſéget, mellyet te gyűlőlſz. Minden-hato, és igaz Iſten, ki az Angyalok kevelyſégét ſzőrnyű-képpen meg-alázád, alázatos ſzolgálo leányodat pedig Anyáddá válaſztád, ved el az én ſzivemnek fel-fualkodáſát: és adgyad, hogy ſemmiben ne dicſekedgyem, hanem cſak te benned: ſenkit meg- ne útállyak, ſemmit magamnak ne tulaydonit-cſak: Hanem, a' mi jó bennem vagyon, meg-iſmérvén, hogy té-tőlled, minden jok-

Q nak

A B C D E F H I K M N O P Q R S T V Y

a á b c d e f fl g h i i ù k l m n o l ô p r s ſ

ſi ſt ß t ú us ů v x y z . ? :(

A Deo Zelus Tuus non tantum Deo Cælitibusq́ ſed & Vicarijs in Terra Dijs hactenus placuit; ut purpura illum judicarint de corandum Teq; purpurato Eccleſiæ Senatui annumerandum. Zelum itaq́ meum atratũ Zeloſæ purpuræ Tuæ aggratulabundus ſubſterno: rogans & ſperans; ut ſi dignus videbitur per idioma germanicum ad plures, Te procurante, extendatur.

A B C D E F G H I J K L M N O P Qu R S

T U V Y a á æ b c d e è é f ſſ g h i í j k

l m n o ò ó ő p q q́ r s ſ ſi ſt t u ú ű v x

y & & , :) :?

Connecte Imperii nexus
Diſtracta iam bellis fama.
Influxu cum terra cælum,
Conſilio, & exercitibus Principes
Suis cum Provinciis nexi ſunt.
Hunc in modum.
Se Imperio, & Imperium ſibi
Connectens Auguſtiſſimus,
Poſt aureos Hymenæi nexus
Cum CLAVDIA,
ferreo defenſionis nexu,
Ne diſſolvatur ab hoſtibus,
miſſo exercitu coniungit Germaniam.
Expeditionis huius fortunæ

A C D H L N P R V

a b c d e è f ſſ g h i m n o p q r s ſ-

ſi t u)

(b) Vallis Achor eadē quæ Engaddi.
(c) Diverſi ab Afris hi Nomades Arabes.
(d) Cedarenorum ferociam notat Rex David Pſal. 119.
(Habitavi

ADEGH IKMNOP
RSTVWaåcdefghil-
mnoörssſſztuůvwyý./

Konfessý Ka-

ÆCDEGILMOR
STVaæcdeffghi
mnostuct

IX/36F 9 mm
IX/37A 6 mm

A Æ B C D E F G H I J K L M N O P Q

R S T U V Y Z a á á b c d e é ẽ f g g h i j k l m n

ö o ó ő œ p q r s ſ ſi ſt t u ü ű v y z ct &

; - § 2 3 4 8

AZ Véghetetlen Irgalmu Iſten látván az Emberi nemzetnek Adám Atyánk bűne-után-való ſok gonoſságit válaſtá-el magának Abrahám Patriárkát az utánna-való Sidó Nemzetséggel, hogy tudnya-illik, azon Sidóſság válaſztott nemzet lenne az egéſz világon lévő Nemzetségek-kőzőt.

Annak utánna penig kihozván az Izraël népét az Ægyptusbéli Rabságból, Moiſes Proféta-

A B C D E F G H I J K L M N O Ő P Q R S T
U Ű V Y Z Æ E K I R Y a á à â æ b c d e é è ë f fi g h
i j k l m n o ó ő p q ǫ́ r s ſ ſi ſſ ſſi ſt t u ú ü ű
v x y z & , : ; ! -) ſſ 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

Nincsen Iſtenünk kivül, ſemmi jó ember körül,
Mert vétkezten-vétkezünk.
Bününk mocskát tiſztogaſd, ſzárazságunk áſztogaſd,
Gyógyicsd a' ſebhetteket.
Roncsd kemény nyakunk agyát. Lágyitsad ſzivünk fagyát.
S' téricsd tévelyedteket.
Engedd hü ſzólgaidnak, kik csak téged óhajtnak,
Hétſzeres kegyelmedet.
Add jó tétünk érdemét, bóldogics éltünk végét,
Add az örök életet.

A Æ B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U

V W X ★ A C D E G I L M R T U Y ⁎ a á à æ b c d

e é è ê ë f ff fl g h i j k l m n ñ o ó ò ő œ p q r s ſ ſſ

ſſi ſt t u ú ů v x y z & , ! ? ; (0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

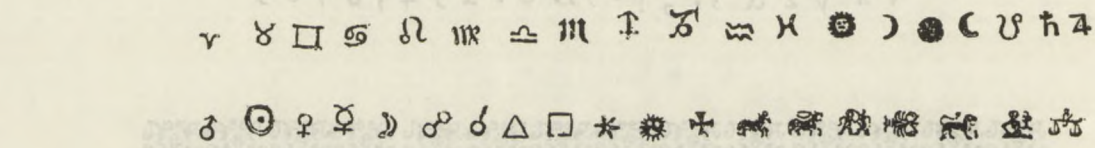

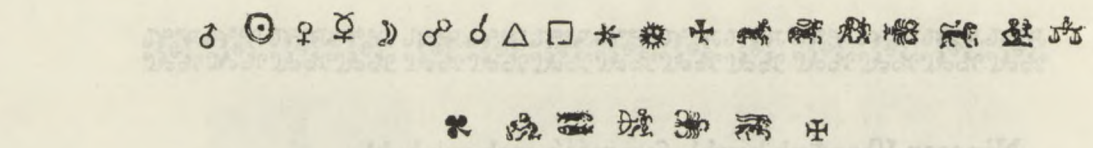

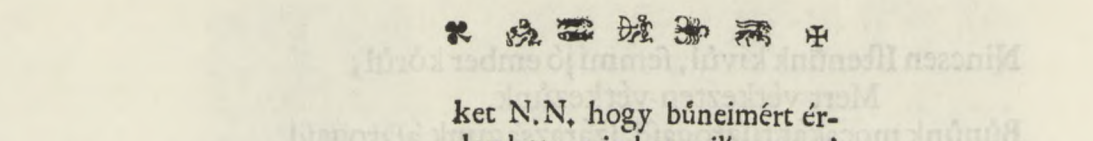

ket N.N. hogy bűneimért érdemlett, mind ez világon, s' mind a' más vilagon való bűntetéſemnek bocsánattyát megnyerjem, és a' Purgátorium tűzében ſzenvedő Lelkek is ugyá azon búcsúkkal ſegitteſſenek, a' te áldomáſod által Uram Jesus Chriſtus, ki az Atyával, és a' Szent Lélekkel élſz, és uralkodol igaz Iſten mind őrőkkőn őrőkké,

A Á B B C C D D E F G H I J K L M N O P

Q Q R R S T U V U Y a á à â b c d e é

f ff g h i j k l m n o œ ó ő p q r s ſ ſi ſt

ß u ú ű v x y z & ( ) ſ

Szent Antal, ſzavával,
Mint tűz nagy lángjával
A' vétkeket emézti.
Sokaknak ſzivekben,
S-meg ſzállot Lelkekben

A Æ B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V

a á à æ b c d e é è ë ē f ff g h i j k l m n o ó ő p

q r s ſ ſi ff ſt u ú ű t v x y z

& & , ; : ! ? ([1 2 3 4 5 6 7

8 9

Ki meg-nyitá, s' meg-újitá
Mi-nékünk az Egeket.
Új-világgal, és virággal
Altalad föld tündöklik;
Setétsége, s' bűdőſsége
Régi kődnek el-oſzlik.
Gazdag dúſok, moſt koldúſok,
Miként te meg-mondottad:
S' kik éheztek, moſt bé-töltek,
A' mint meg-próbáltad.

Hogy ne eſſem, s' ne vetteſſem
A' kárhozat tűzébe.
Im dicsérlek, s' azon kérlek,
Hogy meg-gyógyitsd ſebemet:
Erdemedből, s' kegyelmedből
Törőld-el ſok vétkemet:
Hogy bizony Szűz, mint a ſzép tűz,
Leheſſek, s' mértékletes;
Igaz, elmés, és kegyelmes,
Irgalmas, ſzemérmetes;

IX/41K 88
IX/42A 71

A Æ C D E G H
I J K L M M N
O P R R S T U
V X

A Æ B C D E F G
H I K L M N O P
Q R S T U V Y Z

IX43A 13 mm
IX44A 10 mm

A a B C D E F G H I K K l
M N O p R S T V V W Z a å
b ch ck d e f ff g gg h i ij k l m n o ô p
r ſ ſſ ſt ß ß t tz u ú v b w z /

Index kratký wſſech Artu-
S. Auguſtina.

AÁ ÆBCDEFGHIJKLMNO

ŐPQRSTUŰŮVXYZABCDEF

GHIJKLMNOPRSTUVXYZaáà æbcd

eéëfigh ijklmnoδöprsſſiſſi

ſttuüvxyz &.,;1468

Az Tiſzteletes, és Böcsületes Rev-Komáromi Seraphicus Szent Ferencz Congregatiojában lévö Confratereknek, mint Kriſtusban kegyes Atyafiaknak.

A A Æ B C D E E F G H I J K

L M M N O P Q R S T U V Y

a as b c d e è f ff fi fl g h i is j l

m m n o ò p q r s ſi ſſ t u

ù v x y z & &

cujus odore demiſsè cuperẽ recreandam M. V. S. emerſumque errorem immaturitati, imbecillitatique meæ dignanter imputandum. Rerum porrò Hungaricarum Nucleum decuit ſanè Auguſtisſimo Imperatori, velut Legitimo Hungariæ Regi, cum ſubmisſione animi dedicandum.

A B C D E G H I K L M N O P R

S T V W Z a á b b ch d e ě f ff g h i ij

j k l m n o ó p r s ſ ſi ſt ſz ß ß t u ů ů

v w y ý z ž ck tz ⸗ / 1346

Pána poſwěcená: od Cyrkwe S. Rzimſké na Sněmjch Duchownjch ſchwálena: Prorokmy a Doktormy Swatými / y Zázraki mnohýmy / Smrti pak mnohých Mučedlnikůw Božjch / podle Piſem Swatých / potwrzena geſt. Kteružto Wijru my Katholičkij Kreſtiane máme / genž pod gednym ſpuſobem prawe Tělo / a prawu Krew / y žiwého Kryſta prigjmáme. Zkteréž Konfeſſý co a gak werjme / geden každý porozuměti bude mocý.

A B C D E F G H I K L M N O P R S

T V W Z a á b ch ck d e f ff ffl g h i j k l

m n o ó p q r s ſ ſſ ſi ß t u ú v y z / =, 1 2 4 6

Wenn Hitz / vnd Regn zu Sommers-Zeit/
Oeffter ſich thun zufügen:
Wird wolg than mit höchſter Freud /
Dem Bäuriſchen Vergnügen.

A Á B C D E F G H I J K L M N Ñ O P Q R S T U Ú V

a á â b c d e é f g h i j k l m n o ó ö p q

r s ſ ß ſt t u ú û v y z ż & , 5 8

A' ki jól akar élni, jó erkölcsre
tanitó Meſtert válaſzſzon.
Minémünek kell annak lenni.
A' tanitványnak tiſzti.

A B C D E F G H I K L M

N O P Q R S T U V W Z

a å b c ch ck d e f ff fl g h i j k l ll m n o ö p r s

ſ ſi ſſ ſt ß t tz u ů v w y z : / ' 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

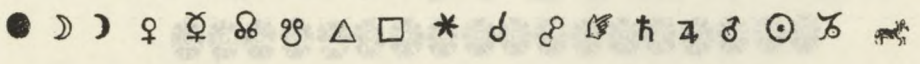

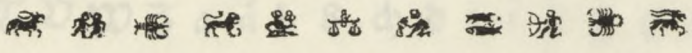

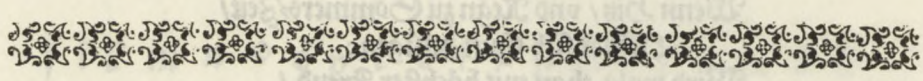

Von der guten Religion.
Ein Soldat im Krieg.
Ein hohe Säul.
Ein dem Feld dienendes Vieh.
Die Rosen in Umbria.
Ein schnell / behender Bär.
Der Apostolische Wanderer.
Der raubende Adler.
Der Hund / vnd Schlangen.
Ein geistlicher Mann.
Von denen Bad-Stuben Hetruriæ.
Ein Creutz von Creutz.
Ein Liecht am Himmel.
Ein brennendes Feuer.
Die verheerte Religion.

A B C D E F G H I J

L M N O P R R S T U X

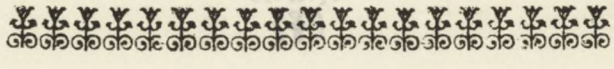

A B C D E F G H I K L M N O P R

S T V W a á b c d e ē f ff g h i k l m

n o ó p r r s ſ ſt ß t ʒ u ů v w y ch. /

1 2 3 4 6

Es ſeynd keine gröſſere Reichthumben / keine gröſſere Schätze / keine gröſſere Ehren / vnd iſt auch kein fürtrefflichers Ding auff diſer Welt / als der Catholiſche Glaub.

A B C D E F G H I K L M N O P R S T V

W Z a á b d e ē f ff g h i j k l l m n ñ o ó ó p r

s ſ ſſ ß t u ů v w y z ch ck ʒ : C /

0 1 2 4 5 6 8

Chroniſten / als Jacobo Saliano / Auguſtino Torniello / Card: Baronio Bonfinio / vnd andern neuen glaubwürdigen Scribenten kürtzlich zuſammen gezogen.

A Æ B C D E F G H I

J L M N O P R S T

U V Z

A Æ C D E H I J M P Q S U V Z a æ b c d f g

i m n o p q r ſ ſſ t ꝛc u v x ß 2 3 7 &

Par. 3. c. 2. §. 5. Corporis caſtigatio, non ſit immoderata, & Confeſſario aperienda.

In Ex. c. 4. §. 32. Ægritudinis tempore quid obſervandum.

A Æ B C D E H I J M N O P Q R S T U V a à b

c d e f g h l m n o p q r s ſ ſi ſt u v ct & 1 2 3 4 ſ

6 7 8 9

CAuſæ rerum prædictarum vel ſunt ex parte Magiſtratûs: vel ex parte Subditorum. Et quidem eas quæ ex parte Magiſtratûs ſunt, nos hîc certis ex cauſis prætermittimus. Quas tamen quis accuratè deſcriptas videre poterit apud Ariſtotelem Libro 5. Politic. cap. 3. & apud Adamum Conten, lib. 9. Polit. cap. 8. Ex parte verò Subditorum ſeditionum cauſæ ſunt: primùm & præcipuè quidem *Hæreſis ac in negotio Religionis diſſenſio*. Certè noſtri Temporis Hæreſes, eam ſtragem in Imperio, Hungaria, Gallia & Belgio edidêre ut ſanguine illo Chriſtiano, qui per eam, aut occaſione illius effuſus eſt, totum Ottomanicum Imperium potuiſſet everti ac recuperari. 2. *Honorum cupido & ambitio inter Regni proceres*. Hæc enim dominandi libido uti bellorum, ita & Seditionum fax eſt. 3. Veriſſimè quoque monet Ariſt. lib. 5. Polit. oriri Seditiones non de parvis rebus, ſed ex parvis, non ſecùs ac ex parva ſcintilla magnum oritur incendium, id verò ortum ſuum habet, ferè ex corruptis populi moribus, qui in re parva oſtendit magnum contemptum legum ac Magiſtratûs, maximamq; animi nequitiam, in vitioſo proinde populo, cùm peſſimus quiſq; in tumultum ſit pronus, facillimè ſeditio naſcitur. 4. Cauſa Seditionum eſſe etiam ſolet, cum potentes patrimonia ſua abſumpſetunt, ut ſapientiſſimè obſervat idem Ariſt. lib. 5. Polit. cap. 6. Plenæ ſunt hujuſcemodi Exemplis, tam veteres, quam noſtri temporis hiſtoriæ 5. Evertitur etiam Reſpublica facilè perſeditiones, quando paulatim eo uſq; res devenit, ut poteſtas Principis & Magiſtratûs in tantum imminuatur, ùt potentiores ſint illi quos parere leges jubent. Sic mutata eſt Reſpublica Thebanorum, Idem Megarenſibus evenit, Syracuſijs Rhodiſq; nec aliud Imperium Conſtantinopolitanum perdidit.

ÆDII
JJMNN
OPRSU

A Æ B C D
E G H I I J
L M N O P
R S T U V,

A Æ C D E F
G H I K L M
N O P R S T
U X Z.

IX/59A 20 mm
IX/60A 14 mm

DE LOP

A Æ B C D E F G H I J K L M N O P Q

R S T U V X Y Z a á à â æ b c d e é ê f fig

h i j k l m n o ò ő p q r s ſ ſi ſſ ſſi ſt t u ù

v x y z & : ; , !

NOS SIGISMUNDUS ZONGOR, Epiſcopus Vaczienſis, & Præpoſitus Major Poſonienſis; Georgius Oroſzy, Sacræ Cæſareæ & Regiæ Majeſtatis Perſonalis Præſentiæ, in Judicijs Locumtenens, & Conſiliarij, Præſides: Franciſcus Szent-Györgyi Epiſcopus Tranſylvanienſis, Abbas Sanctæ Margarethæ de Bela, Venerabilis Capituli Eccleſiæ Metropolitanæ Strigonienſis Lector, præfatæ Sacræ

IX/61A 6,5 mm
IX/62A 118

A C D E F G H L M N O P R S T U V

a as b c d e g i j l m n o p q r s ſ

ſt t u us v x ct &

O quicunq: tua contentus vivere ſorte,
Detrectas, majus te manet orbe malum.
Torquetur, cruciatur, opum captivus & auri,
Ingluviem cujus nîl ſatiare poteſt.
Torquet honor, cruciant faſtus, & gloria vexat,
Aurea ſic ſtimulant toxica clauſa ſinu.
Nè ſortem turbando velis accerſere fatum,
Hæc ſcheda plùs placeat, quam dedit æqua Themis.

A C E F H J K
N O P S V W Z

a c ch d e f ff g i j k l n
o ó r s ſ ſſ t u b w =/

Zweifls-Auflöſungen/

Vor- und Auſſag/

A B C D E F G H J K L M N O P

R S T U V W

a ä b ch d e f ff g h i j k l m n o ö p r s ſ

ſi ſi ff ß t tz u ü v w y z

Iſt erſtlich zumercken / das der Gebrauch der Artzney nicht erſprießlich ſeye in der Sonnenwendung und wann Tag und Nacht gleich ſeynd (allda werden aber kräfftige und die Natur reinigende Artzneyen verſtanden) dann ſehr verdacht iſt der Gebrauch der Artzney bey Auffgang hitzwirckender Stern / dergleichen ſeynd : der Stern deß Hunds / der helle Stern deß Wagenmanns / deß Bocks / deß Königl.

Zum andern. Die taugliche Zeit einzunehmen iſt der Frieling und Herbſt ; doch wann die Noth treibt / muß man die Kranckheit nicht von Winter in Frieling / von Sommer in Herbſt auffſchieben / ſonder man ſoll die Zeit beobwachten / daß die Medicin dem Krancken nicht zu einer gar zuwarmen oder gar zukaiten Zeit gegeben werde.

A B C D E F G H I J K L M N P R

S T V W Z

a á b c̆ ch d e é f g h i j k l m n o ó p r ř

s ſ ſt ß t ţ v w y ý z ž /

HERR und Heyland JESV Chriſt /
Der du der beſte Lehrer biſt.
In deinem Nahmen bitten wir /
All die wir ſind verſamblet hier /
Daß du uns giebeſt deinen Geiſt /
Der uns gewiſſen Beyſtand leiſt:
Mir zu lehren / fruchtbarlich / euch anzuhören williglich /
Was beyderſeits uns ſeeliglich / Amen.

A B C D E F G H I J K L M N P R S T W

a d ch ck d e f ff g h i j k l m n o ó p r

s ſ ſt ß t ţ u ú v w y z /

vielmehr der Göttlichen Verheiſſung und Troſts zuerholen. Im Unglück habe einen Löwen Muth / traue GOtt deine Sach wird werden gut: Dann das iſt deß HErrn Befehl. Meine Schaafe hören meine Stimme / ꝛc. Nach dem Univerſal Beſchluß: Alle die Gottſeelig leben wollen / in Chriſto JEſu / die müſſen Verfolgung leiden. Ja ſo gar / daß das Oportet dazu kommet; Wir müſſen durch Creutz und Trübſahl in das Reich GOttes eingehen. Ey ſo ſehe dann ein jeder zu / daß er das liebe zugeſchickte Creutz / von der allgewaltigen Hand GOttes alſo annehme / nicht als ein Ubelthäter / ſondern der umb Gewiſſens willen / das Unrecht erdulden und leyden kan / als ein Diener und Knecht GOttes. Er kämpffe als ein guter Streitter JEſu Chriſti / daß er das edle Kleinod deß Ewigen Lebens erlange: Die Krone der Ehren / deß Lebens und der Gerechtigkeit. Dieweil keiner gekrönet wird / er kämpffe dann recht: Wie ſich deſſen Paulus am Tim. rühmet / Ich hab einen guten Kampff gekampffet / hinfort iſt mir beygelegt die Krone ꝛc.

abcchckdefffghiklmn

orsſſtuvw=/

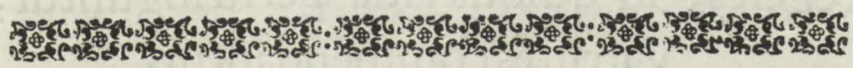

Aſtrologiſche Muthmaſſung/

Catholiſche

A Æ B C D E Ė F G H I J K L M
N O P Q R S T U V X Y a æ b c d
e f ſi g h i j k l m n o ö œ p r s ſ t u
û y z x ct & , 1690

exegeſes, in quibus vitia perſtringuntur, &
Virtutes commendantur.

A Æ B C D E F G H I J K L M N O P

R S T U V W X Z a á à â æ b c d e é è ê

f g h i í j k l m n o ô ò ő ö p q r s ſ ſi

ſſ ſſi ſt t uù ûü v x y z & , ; !)

Lociquè & Comitatûs ejusdem Supremo, ac Perpetuo Comiti, Sacratiſſimæ Cæſareæ, Regiæquè Majeſtatis Conſiliario, & per Regnum Hungariæ Aulæ Cancellario &c. Domino, Domino Patrono, ac Mœcenati Gratioſiſſimo.

A Æ C D E F G H I J L M N O P R S T U V X a á à â æ b c d e è f g h i y l m n o p q r s ſ ſi ſſ ſt t u ů v y z & ,

rum revolutionibus ejus curſu, prope extinctum, ac ſepultum, induſtriâ ſingulari, non ſolùm ad vitam revocâſti, quin etiam, ne futuris temporibus ita labaſcat, opportunè provideris, debetur omne id, quod abindè publicum, & honeſtum promanat; ſivè quòd citra manifeſtum, deteſtandæ illius, Divino ſimùl ac Naturali Jure damnatæ ingratitudinis incurſum, penſiunculam hanc denegare, culpabile eſſet; ſivè deniquè,

A Æ B C D E F G H I J K L M N O

P Q R S T U V X Y Z a á â æ b c d

e f ff g h i í ú j k l ll m n o ó p q ꝗ r ſ

ſi ſp ſſi ſt t u ù ú ú v x y z & &

Hìc eſt occaſio explicandi Myſterium Nativitatis Chriſti & Paſſionis & Mortis, & Reſurectionis, & Aſcenſionis, & Spiritûs Sancti miſſionis, & aliorum feſtorum ſolemnium per anni circulum currentium.

A Æ C E G I L M N O

R S T U X

A C D E G H I J L M N O
P R S T U Y a à æ b c d e ſ g
h i j l m n o p q r s ſ ſi ſſi t
u ù v x y ct & : ; , -

SUſcipe Emminentiſſime Princeps, ceu vernales violarum floſculos, hoſce primitivos Tuæ Strigonienſis Eccleſiæ ſpirituales fructus; Suſcipe benigno animo hos ut plurimum nocturni laboris recenter nunc

---

А Б Є Й К М Н П Р С Т
Ь Ѧ Ѹ Х Ц Ш

IX/74A 190
IX/75C 9 mm

А А҆ Б В Г Д Є Ж Ѕ З Ѯ И І К Л Ѧ М Н Ѩ О П Р

С Т Ѹ Ꙋ Ф Х Ѿ Ц Ч Ш Щ Ъ Ы Ь

Ѣ Ю Ꙗ Ѻ Ѡ Ѯ Ѱ Ѳ Ѵ ✠ а а҆ в в г д є

ж ѕ з ѯ и і к л ѧ м н ѩ о п р с т ѹ ꙋ

ф х ѿ ц ч ш щ ъ ы ь ѣ і ю ꙗ ѡ ѯ ѱ ѳ ѵ ҂

єстъ Кро́лемъ надъ Кро́льми и Паномъ надъ Пана́ми, ꙗ́къ вьвеликомъ го́норѣ бꙋ́детъ зоставáти Синовство наше! Ты́мъ ба́рзѣи жѐ нетылько на́званомъ, а́ле и са́мымъ скꙋ́ткомъ естесьмо его̀ Синами, бо̀ были́сьмо ѿ него́ створе́нїи, и ѡнъ на́съ заховꙋ́етъ и кормитъ, и ѿ его̀ предьвѣ́чного Сина были́сьмо ѿкꙋпленїи, и прїꙗ́тїи за вы̀хова́нковъ, и ста́лисмосѧ спо́льдѣдычами его̀. То́е имѧ̀ Ѻтца̀

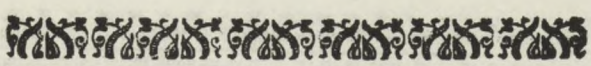

Τίνας διδασκάλους ὑμῶν ἀξιοπίστους τῆς Θεοσεβείας γεγενῆσθαι φατὲ

ὦ ἄνδρες Ἕλληνες, τῆς θεοσεβείας ὑμῶν διδασκάλους εἶναι φατὲ

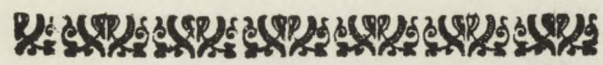

ונם תבנה כשיכספו בני ישראל לה תכלית
הכוסף עד שיחוננו אבניה ועפרה

A B C E G I J K M
O ő R S V á b e é ff
g i k l o ó r s t,

Méltóságos őregbik Gróff

9. AZ EPERJESI SCHOLTZ-NYOMDA
1656–1658

9. AZ EPERJESI SCHOLTZ-NYOMDA
1656–1658

[illegible]

A B C E G I J K M
O ö R S V á b e é ff
g i k l o ó r s t,

[illegible]

Méltóságos öregbik Gróff

II/1

II/2

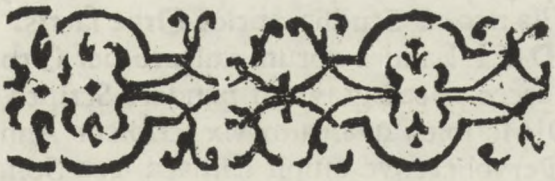

II/3

II/4

VI/1

VIII/1 *

VIII/2

VIII/3

A B C D E F G H I L M N O P Q Qu R S T V a à æ

b c d e è f ff fi fl fu g h i î k l m n o œ p q r s ſ ſi ſſ ſt t u

v x y z & ℣ ℟ . , ') : ;

! ? 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

Nempe qvod his noſtris novus adſit ſedibus hoſpes,
Qvi norit iunctis ſcribere verba Typis.
Primitiaſqve ſimul ſanctas tua dextera monſtrat,
Qveis prælum tingi debeat arte nova,
Arte Typographica, qva non præclarior ulla,
Vlla nec eſt Studiis aptior Orbe ſacris.
Hæcce DEI Laudes totum vulgare per Orbem,
Hæcce poteſt gravium pandere Scripta Virum.
Hæcce Die ſcribit, qvantum vix ſcribitur Anno,
Pervolitatqve ampli climata lata Soli.
Dicta Prophetarum, biſſenorumqve ſacrata
Myſtarum, dedit hæc qvolibet ore legi.
Excolit Ardalides mirando lumine Muſas,
Ingeniiqve parit perpes ubiqve decus.
LVTHERI calamus ſtudio fervente fugavit
Chalcographum, turpes hæreticoſqve Lupos:

)(*)(

A B C D E G H I J L M N O P Q R S T V X Z a ȝ ã æ b c d

e è f ff ſi fl g h i j l m n o p q r ſ ſi ff ſt tu ũ v x y

& 1 2 3 7 8 ,

Rectè dicimus inq: Verbum DEI aliud ſcriptura, aliud traditione contineri; ſcriptura, ut DEVM eſſe trinum, Chriſtum reſurrexiſſe, Baptiſmum eſſe neceſſarium ad ſalutem, hominem gratis iuſtificari, traditione, ut Evang: Matth. eſſe divinum, has ſcripturas & non illas eſſe Verbum Dei, &c. Hæc & plura idē Auth: ex quo hæc decerpſi

SOLI DEO GLORIA. AMEN!

)(*)(

Errata ſi quæ vel per incuriam, vel propter defectum typi irrepſerunt, LECTOR BENEVOLE dabit veniam, imprimis ſi voces nullo accentu notatas videbit, ſciat enim hanc Typographiam eſſe recens extructam, atque ſic defectum qua typos græcos & accentuū pitj.

A C M

10. NÁDASDY FERENC NYOMDÁJA
1666–1672

I/1

I/2

I/3

I/4

I/5

I/6

I/7

I/8

III/1

III/2

III/3

III/4

IV/1

IV/2

IV/3

IV/4

IV/5

IV/6

IV/7

IV/8

IV/9

IV/10

IV/11

IV/12

IV/13

IV/14

IV/15

IV/16

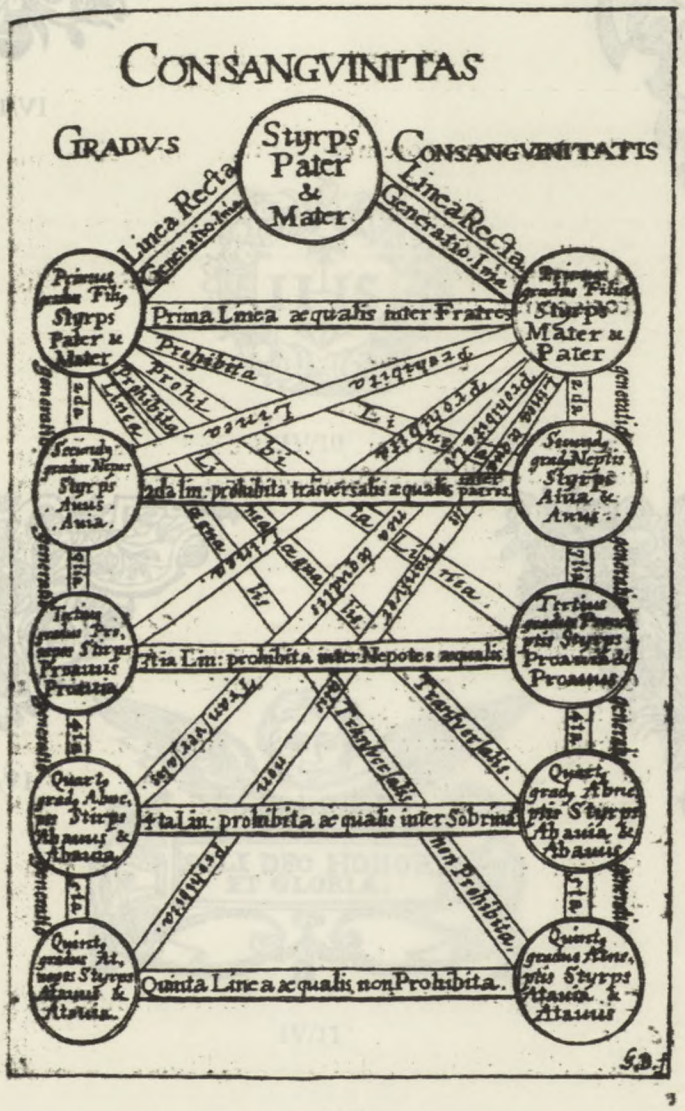
CONSANGVINITAS
GRADVS
CONSANGVINITATIS
Styrps Pater & Mater
Linea Recta
Generatio. Inia
Prima Linea æqualis inter Fratres
Prohibita
2da Lin: prohibita trasversalis æqualis inter patres
3tia Lin: prohibita inter Nepotes æqualis
4ta Lin: prohibita æqualis inter Sobrina
Quinta Linea æqualis non Prohibita.
Transversalis
non Prohibita
Styrps Mater & Pater
Styrps Auus & Auia
Styrps Proauus & Proauia
Styrps Abauus & Abauia
Styrps Atauus & Atauia

V/1

VI/1

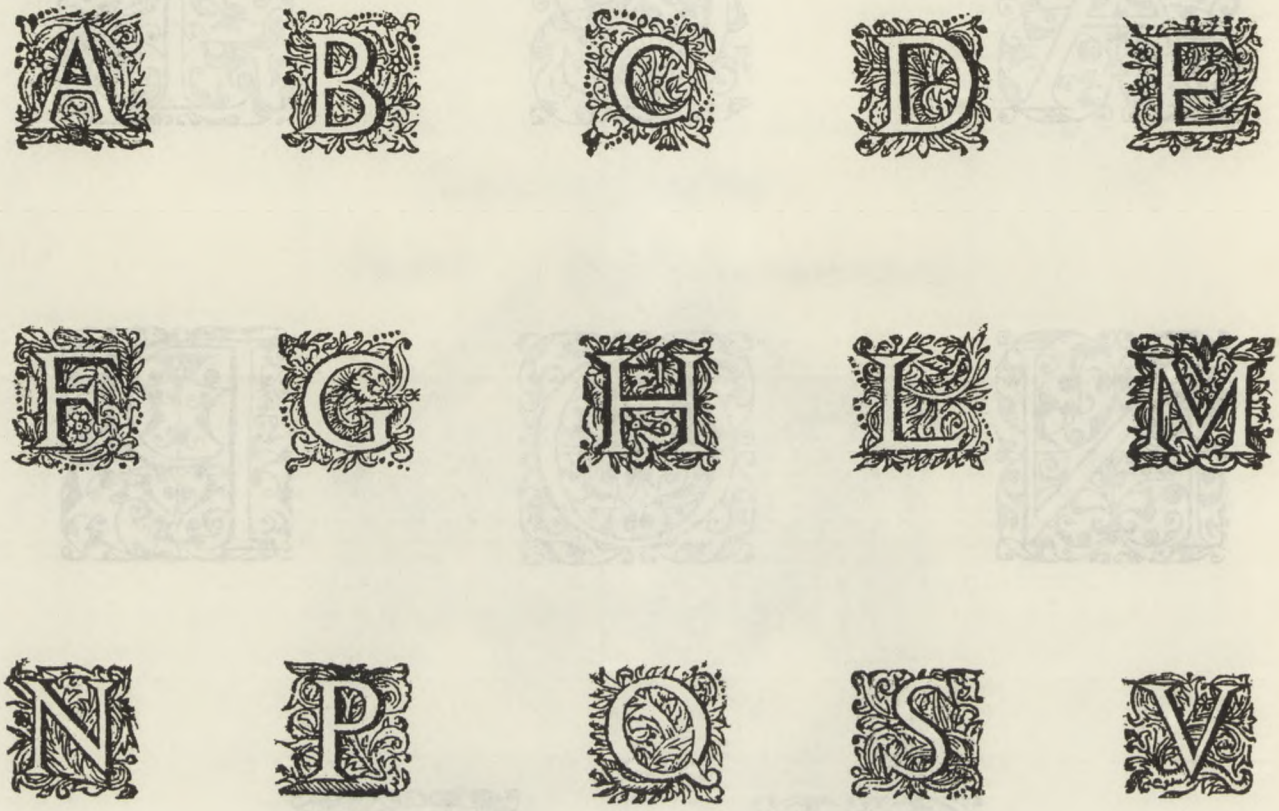

VI/2

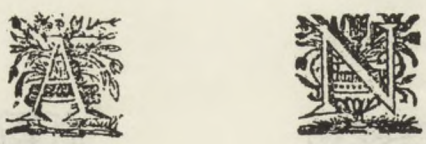

VI/3

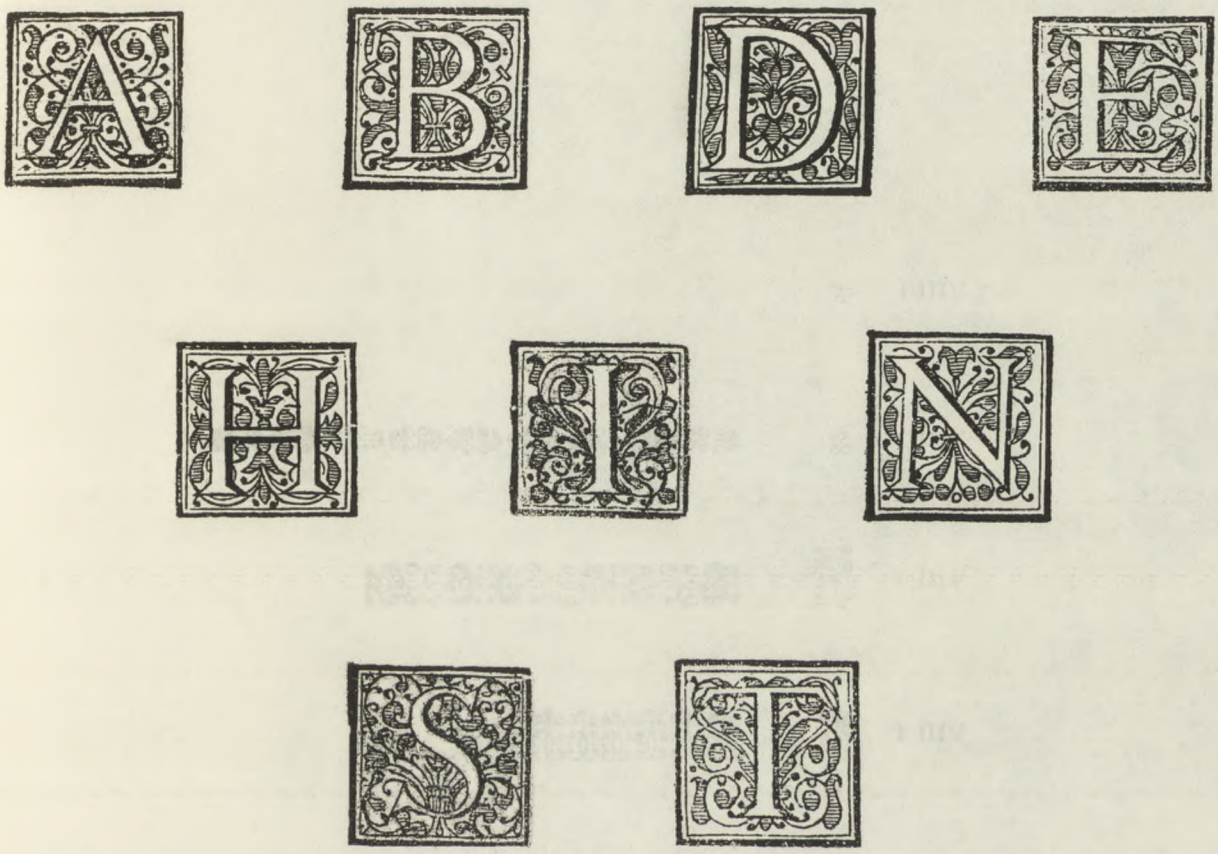

VI/4

VI/5

VIII/1

VIII/2 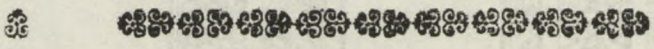

VIII/3 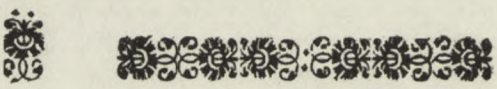

VIII/4

VIII/5

AEILN
RTU

DECRETA
GEORGIUS

A Æ B C D E F G H
I K L M N O Ȯ P Q R
S T U V Y Z ,

IX/1A 14 mm
IX/2A 9 mm
IX/3A 6 mm

A Æ B C D E F G H I K L M N O

Ő Ő P R S S T U V Y Z ; ,

a â æ b c d e è f ff ffi g h i l m n o ò

œ p q q́ r ſ ſi ſſi ſt t u v x y ct &

Cura animarum intereſt, Paterno affectu in Domino hortamur, atque in Virtute ſanctæ Obedientiæ imperamus : ut in Sacramentis, ſacriſque functionibus peragendis, hoc Sacro Rituali utamini, nec in iis peragendis alios quis ritus adhibere audeat, vel præſumat, ſed curate omnes vos huic Eccleſiæ conformare. Valete, & omnipotentem

---

Locique ejuſdem Comes Perpetuus, Primas Hungariæ, Legatus Natus, Summus, & Secretarius, Cancellarius, ac Sacræ Cæſareæ Regiæq; Majeſtatis Intimus Conſiliarius.

A Æ B C D E F G H I K L M N O P

Q R S T U V Y Z AD I J M N S U T

a æ b c d e è g h i k l m n o ȯ p q r s

ſ ſi ſt t u v x y z , o 1 5 6 8 9

Partium ſibi annexarum , in Generalibus eorundem Conventibus ab Anno 1608. uſque ad Annum 1659. incluſivè editi.

C D E H I M P Q R S

a æ b c d e g h i ȯ j k l ll m n o p q q́ r s ſ

ſi ſt t u us v x z & o 1 2 6 7

Celebratæ Tyrnaviæ, Anno Domini M. DC. XXIX. die IV. Octobris & ſequentibus.

Pro Commoditate Parochorum recuſum,

A B C D E F G H I J K L M N O P

R S T U V Y Z a á à æ b c d e é è f

fi g h i j k l m n o ő œ p q q́ r s ſ ſi ſt t u ű v

x y z & ? , ; - 1 2 3 6 7

Cæſaræ Regiæq; Majeſtatis Conſiliarius. Concedimus facultatem ut liber precationum Ungarico idiomate conſcriptus à Reverendo Patre Fr. Martino Bonaventura Kopchani, Ordinis Minorum Reformatorum, Provinciæ B. Virginis Cuſtode, ac jam antea typis editus, multorum ſolatio, ad frequentandas ſæpius preces, iterum excudatur. In quorum fidem ſubſcripſimus & ſigillum appoſuimus. Jaurini in

---

A B C D P S T Z a á b c d e é

g h i ù k l ll m n o ò r s ſ ſt t u ů v y z

Tavúl légyen egyébben gyönyörkòdnòm hanem chak á mi Vrunk

A B C D E F G H I J K L M N O P Q Q R

S T U V W Z a á á à â æ b c d e é é é è f ff fi fl g h i j k

l m n o ò ô ő p q q́ r s ſ ſi ſſi ſt ct u ú ů v x y z & &c , : ?o

1 2 3 4 ſ 6 7 8 9 A Æ B D E G H I K L M N O R

S T V Y Z

EMberi nemzetnek megváltó Ura Iesus Chriſtus, ki annyira ſzerettél minket, hogy nem csak fel vennéd á mi halandóſágunknak öltözetit, és példa adáſoddal s' tanitáſoddal az üdvöſſégnek uttyára igazgatnál, kint, és gyalazátos halált érettünk ſzenvednél, de annak fölötte, á te meg dicsőült állapatod utánnis, emlekezetben akartad hadni világ fotáigá te meg vetéſedet és gyalázatodat; Es hogy á háláadáſra vihetnéd

---

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V

a á á à â b c d e è è ë f ſi g h i j j

k k l ll m n o ó ò ô p q q́ r s ſ ſi ſſi

ſt t u ú ù ů v x y y z ſz ct & ? . 1 2 3 6 8

EZt az igazságot üdvözitönk világos és értelmes igékkel tanitá, midőn á vég vachorán teſtamentomat teön, mondván:

Meg ne emlekezzél Uram az mi vétkeinkről, ſem az mi Atyaink vétkeiről, és boſzút ne álly raitunk az mi büneinkért.

A B C D E F G H I J L M P Q R S T U W X Z

a æ b c d e f fi g h i j k l m n o p q r s ſ ſi ſſ ſſi ſt t u v

x y z ct & (: 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

alia opera exercendi. Ea tamen non ſunt fortaſſe tam clara & ampla. Quare conſultum eſt; quod omnes dictos pſalmos recitent, vel alia opera pia faciant ſecundum Confeſſarij judicium; & ideo prima opinio eſt ſequenda, cum ſit ſecurior.

Ex Suarez Tom. 4. de Relig. lib. 2. cap. 19. num. 17. cum ſeq. Peyrinus loco ſupra citato. Rodriquez Tom. 1. quæſt. 62. art. 6. Ejus compendiatore pag. 28. num. 26. Sorbo de Privileg. Regular. pag. 29. Repertorio Leonis Zambelli pag. 638.

A C D E H I J N Q R S T U

a à â b c d e è f ff g h i j l m n o ò p q

r ſi ſt t u v y ct & . 4

VIDENTUR non ità referri. 1. Quia id, propter quod, habet rationem cauſæ. Cauſa autem ex ſuo conceptu eſt prior effectu. Atque repugnat ultimo, ut ſit prius reſpectu alicujus. Repugnat ergò ultimò fini, ut propter ipſum

A ſint

Quæſtio XXXIX.

De mor per. act. &c.

IX/12A 70
IX/13A 57
IX/14K 57

A B C D E F G J K L M N O P

S T U W Z a b ch ck d e f ff g h i k

l ll m n o ó p r s ſ ß t tz u ú v y z ⁼ / 7

Das erſte Capitel.
Anfang / diſer / auß dem Or-

A Æ B C D E F G H I J K L M N O P R S T U V X

Y Z a á á à æ b c d e é f ff g h i í j k l m n o ó ö p q

r s ſ ſi ſſ ſt t u ú ů v x y z & & § ¯ ; : , ? († 0 1 2 3

4 5 6 7 8 9

A Nagyságod méltóságos nevemint egy tündöklö Nap ſugarialat, akaram é kis munkácskamot maſok tanitasára ki terjeſztenem; hogy mint a' nap-fény mindeneket ékeſit és világoſit: úgy iráſocskám-is Nagyságoddal légyé böcsüſſeb,

A B D E F G H I K L M N O P R S

T U V W Z a á b ch ck d e f ff fl g h i j k l

ll m n o ó p r s ſe ſſ ſt ß t tz u ú v

w y :) / i ſ

Das allerheiligiſte Leyden Jeſu Chriſti/ alle ſeine Schmach/ Schmertzen/ vnd heilige Wunden/ ſtärcken/ tröſten/ vnd erlöſen alle arme gefangne Seelen im Fegfeur/ wie auch vns/ vnd alle betrübte Hertzen in vnſeren innerlichen vnd euſſerlichen Anligen/ Amen.

A B C D E F H I K L M N P Q R S T V

a á b c d e é f g h i j k l m n o ó ô ö ö p r s ſ ſſ ſt t u ú

v x y z :-

Az Eretnekek midőn kin vannak, felette igen haſználnak, nem hogy igazán tanétanak à mitt nem tudnak: hanem az Igazſághnak ki nyilatkoztataſſara fel gerieztvén à Catholicuſokat. S. Auguſtinus Lib. de vera Religione, Cap. 8.

Ellyűnk az Eretnekek iraſival, nem hogy javallanók azeő tévelgésőket: hanem hogy valuán à Catholicuſok tudományát az o' incſelkedéſek ellen jobban vigyazzunk, és okoſſabbak legyűnk, ha ſzintén viſzſza nem hozhattyuk-is őket az üdvősségre. Idem ibidem.

A C D E F I L M N P R S U V

a à æ b c d e f ff ffi fl g h i l ll m n o ò p q r s ſ

ſi ſſ ſſi ſl ſt t u v x Æ œ , ; ? :

ciſſimo manna cibo Angelorum, Regem Chriſtum, etiam ſub nube; DEUM, etiam in umbra colemus; eam illi deferemus reverentiam. quæ ſumma eſt: eam præparationem, quæ digna eſt: eam gratiarum actionem, quæ immortali eſt.

DP

11. A POZSONYI GRÜNDER-NYOMDA
1669–1673

I/1

Pozsony látképe
1670

I/3

Johann Walther arcképe
1672

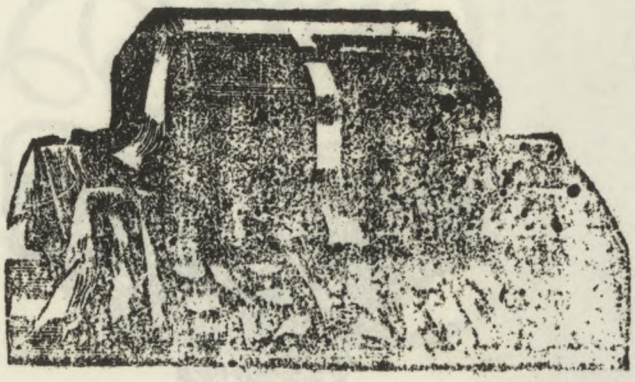

I/2

I/4

III/1

III/2

IV/1

IV/2

IV/3

IV/4

IV/5

IV/6

IV/7

IV/9

IV/8

IV/10

IV/11

IV/12

IV/13

IV/14

IV/15

IV/16

IV/17

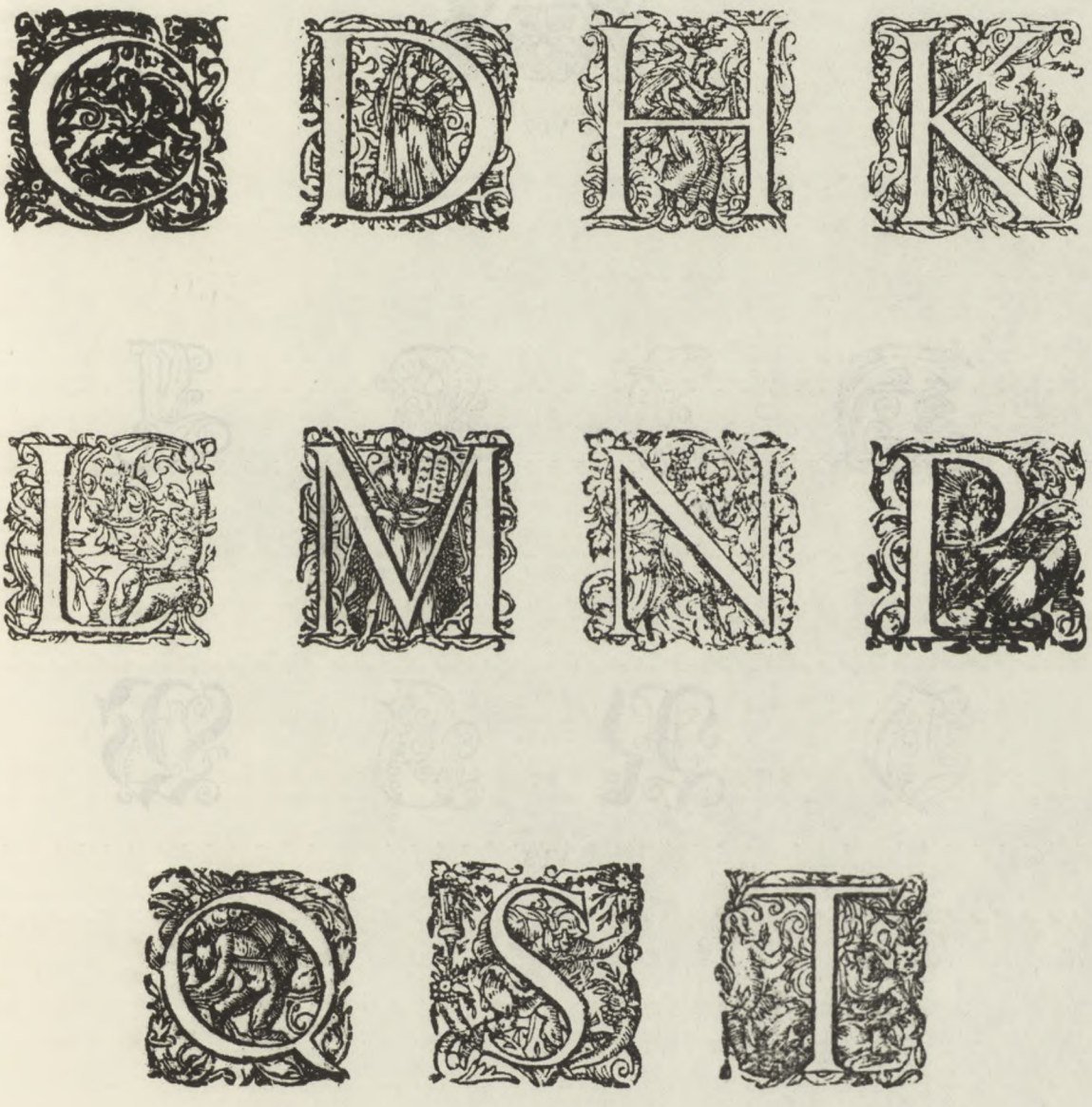

VI/1

VI/2

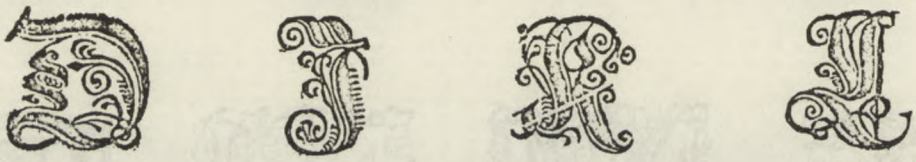

VI/3

VI/4

VI/5

VI/6

VI/7

VI/8

VI/9

VI/10

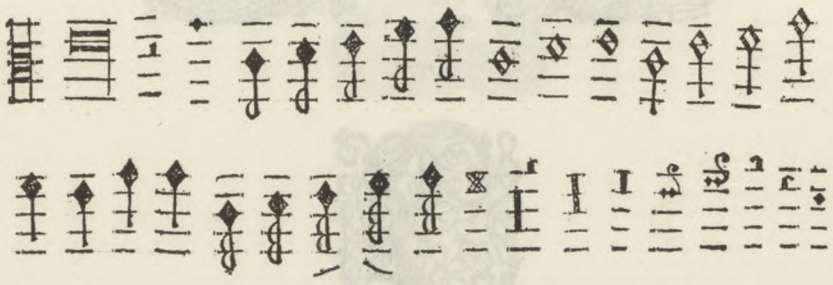

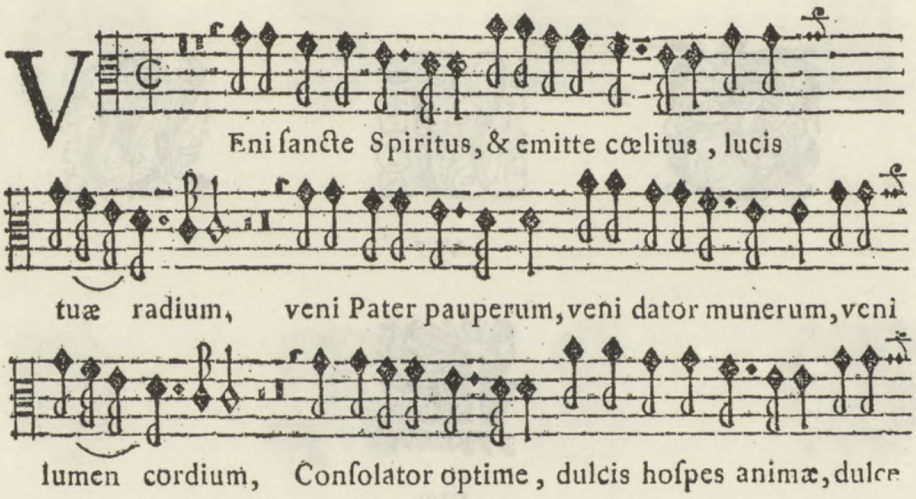
Veni ſancte Spiritus, & emitte cœlitus, lucis
tuæ radium, veni Pater pauperum, veni dator munerum, veni
lumen cordium, Conſolator optime, dulcis hoſpes animæ, dulce

VII/1

VIII/1

VIII/2 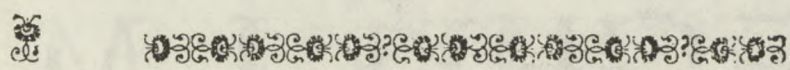

VIII/3

VIII/4

VIII/5

VIII/6 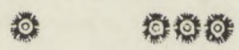

VIII/7

VIII/8 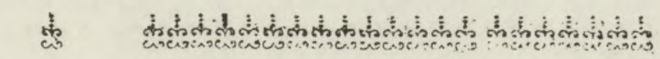

VIII/9

VIII/10 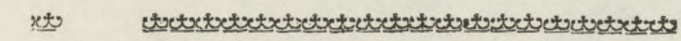

AAÆBCDDE
FGHIKLMN
OPPQRRRS
TVX,

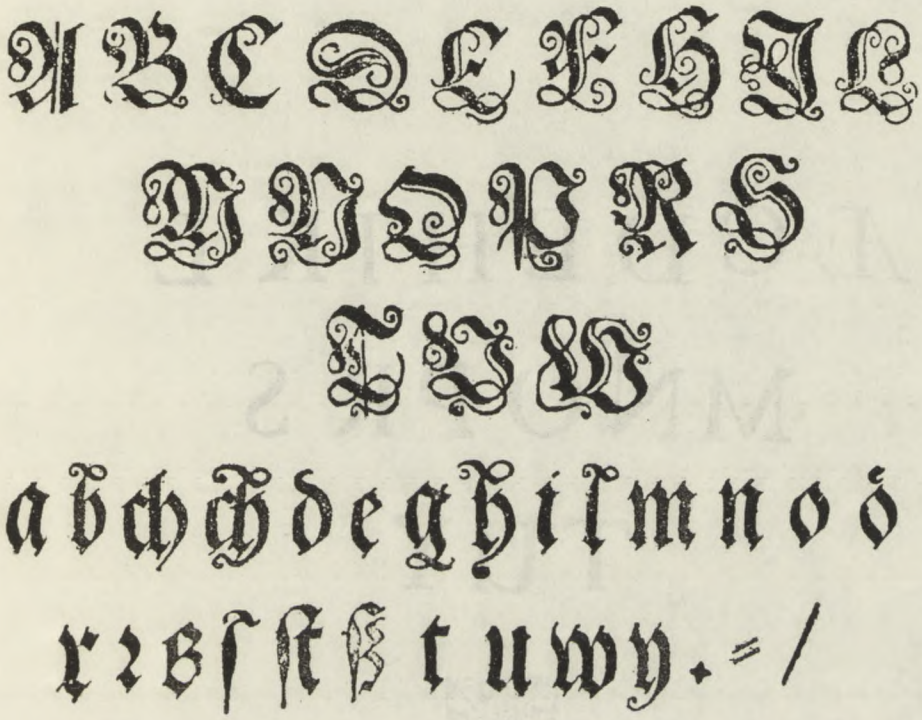

IX/2F 13 mm

Æ C D E H I K L

M N O P R S

T U Y

A Æ B C D E F G H I J K L M N

O P Q R S T V X Y Z

a â æ b c d e ë f ff fi fl g h i j k l m n o

ò ő p q r s ſ ſi ſſ ſt t u ü v

x y z & & ., : ;-

ad Virtutum Paternarum
expreſſionem incitaret

ABDEFGHIMNOPRST

UVW

ABCDEGHLOPSTU

a ä b ch ck d e ff g h i l m n o p r s ſ ſſ ſt ß

t u ů v w x z . ! ⸗ /

Er HErr hat einen Becher in der Hand/und mit ſtarckem Wein voll eingeſchenckt/ und ſchencket auß demſelben/aber die Gottloſen müſſen alle trincken und die Hefen außſauffen.

A B C D E F G H I K L M N O P R

S T U V W Z

a ä b b̄ ch ch̄ ck d b̄ e f ff g g̣ h h̄ i l l̄ m m̄ n o ö

p r s ſ ſt ß t tz ẓ u ü v w y z. : ' ! = /

1 2 3 4 6 7 8

Die Last nicht halb ſo ſchwer
Auff zweyen Seulen beüget/
Ein einzle ſich gar ſehr
Und bald zum brechen neiget:
Zwey können Lieb und Leid/
Auch in den Freuden Tagen/
All' ihr Ergetzligkeit
Leicht mit einander tragen.

A Æ B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T

U V W X Y Z

a à â ạ ậ æ b c d e é è ĕ ę f ffi fi fl g h i j k l

m mꝛ n nꝛ o o ô œ ő p q r s ſ ſ ſi ſſ ſſi ſt t tꝛ u ù

û ü v x y z & & . , : ; ? ! (’

ALtius quiddam ſubeſt, quàm vulgus
aut credit loquax,
Rebus, aut hoſpes novus, ſtupens ad
actûs quoslibet.
Non enim caſu geruntur, quæ geruntur providè.
An ſupremi numinis vis illa permittat vigil,
Susque ferri deque vel negotium mortalium ;

B D E G H K P R S V

A R F H I L M N O R S T V W Z

a á b b̄ ch ch̄ ck d e f g h̄ i j k l l̄ m n o ó p r s ſ ſſ ſt

ß u ú v y z = /

Nun euer Freuden Fest /
Nicht ungeehrt zu lassen /
Hab ich mich auff das best /
Bemühet einzufassen
In Reimen ein Geschenck
Die Liebe zuerweisen /
Der ich fort eingedenck
Mich stettig wil befleissen

A B C D E F G H I K L M N O P R S T U W Z

a b ch d e f ff g h i j l m n o ö p r s ſ ſſ ſt ß t tz u ü

v w z . : /

A Æ B C D E F G H I J K L M N O P Q

R S T U V W X Y Z

a a͜ à â ä æ aſs b c d e e͜ é è ë eſs f ff ffi fi g h i î

is j k l ll m m͜ n o ȯ ô œ ö ȯ p q qꝛ r ſ ſſ ſi ſp ſſ ſſi

ſt ſt t u û us ü ů v

x y z & & . , : ; ? ! (

Si quando veteres Fabulatores Æſculapios ſuos & Machaones laudibus non tam illis debitis, quàm fabulosè appictis coram Mortalibus in cœlum usq; efferentes, non immodicam apud ſuos Patronos ſibi nundinati ſunt gratiam, atque favorem; quanto majorem à vobis ſperare potero favoris benevolentiam Domini Patroni ac Mecænates gratioſiſſimi; dum non ignotum è Fabulis Æſculapium aliquem aut Podalyrium, ſed notiſſimum Vobis veſtra ex Urbe Regni Pannoniæ Principe Galenum laudandum ſuſcepi, Excellentiſſimum, & in medendi Ar-

A A B C D E F G H I J K L M M N O P Q R S T

U V X

a à æ b c d e é è ë f ff ffi fi fl g h i j k l

m n o ó ő œ p q r s ſ ſi ſſ ſſi ſt t u ú

ü v x y z ct & . , ; : (? ! -

1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

XLVI.

Etſi itaque ex lumine naturæ cognitum nobis ſit, Deum nec fallere, nec falli poſſe, eoque quicquid ab ipſo revelatum eſt, infallibiliter verum eſſe. Quia tamen hoc vel illud dogma divintus revelatum eſſe, non niſi ſupernaturali gratia, & auxilio ſpiritus ſancti creditur, ideo ejusdem virtute ipſi dogmati, tanquam infallibiliter vero fides ſine hæſitatione adhibetur.

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V X Z

a a͡ á à â æ b c d e e͡ é è ë f ff fi g h i í j k l m m͡ n o

ô œ ö ő p q r r͡ s ſ ſ ſi ſt t u û ü ű v x y z & ✗ . ,

? ; (

1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

moſt azoknak ſzámlaláſával nem akarlak terhelni. Hanem azon Iſtent, mely engem az iſzonyu ſetétſégből, és veſzedelemnek úttyából, az ő cſudálatos és győnyőrűſéges világoſſágára hozot, alázatos buzgoſsággal kérem, hogy elvegye á hályogot ſzemeidről, és hozzon az őrők Bol. dogſágnak igyenes uttyára. Amen.

A B C D E F G H I K L M N O P

Q R S T U V W Z

a ä b ch ck d e ff g h i j k l m n o ó p r s ſ ſt ß t

u ü v w y z . : ' /

die Walckmühl
das Tuch
der Tüchler
der Tuchſcherer
die Scheerwoll
der Färber
Färben
Mangen
die Mange
der Färbkeſſel
die Farb
der Schneider
die Scheer
der Fingerhut
die Elle

ΚΑΡΔΙΟΓΝΩΣΤΗΣ

A Æ B C D E F G H I J L M N O P Q R S T U V

a â æ b c d e f g h i j k l m n o p q r

s ſ ſi ſt t u v x y & . , -

Superbia, ſtultitia, omnia hæc mala ab initio produnt, & coinquinant hominem. Ibid.
Nulla caro exultat in Deo, quæ vivit in vitiis.
Nos verò amore virtutum vitia ſuperemus Hier.
Recedens homo â Deo ſtatim vitiorum traditur poteſtati. Vitia verò cordis tui revela,
Cum vitia noſtra hoſtes noſtri ſunt. Iſid.
Sicut pinguis terra germinat quod abſconſum eſt in ea, ſic & caro pinguis producit vitium.

ABCEFIORU.

INRS

TU

PHYSICORUM.

IX/16A 8 mm
IX/17A 18 mm
IX/18K 8 mm

12. A POZSONYI ZERWEG-NYOMDA
1675–1678

12. A POZSONYI ZERWEG-NYOMDA
1675–1678
ABCEFIORU.
INRS
TU
PHYSICORUM.
IX/16A 8 mm
IX/17A 16 mm
IX/18K 8 mm

I/1

I/2

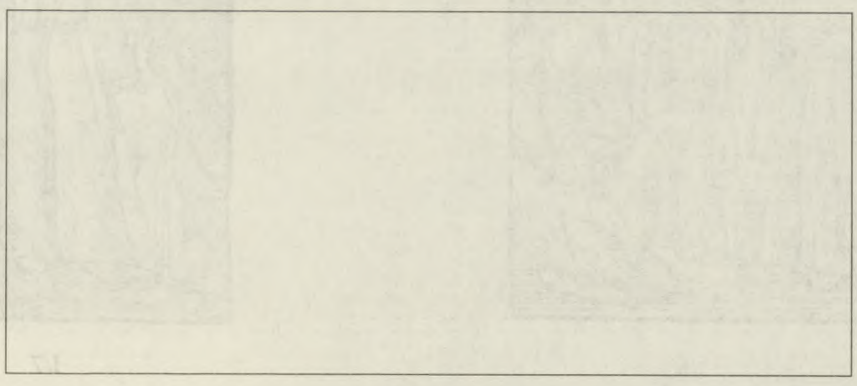

I/3

I/4

I/5

I/6

I/7

Szent Antal élete
1677–1678

I/8

I/9

I/10

I/11

Szent Antal élete
1677–1678

I/12

I/13

III/1

IV/1

IV/3

IV/2

IV/4

IV/5

IV/6

IV/7

IV/8

IV/9

IV/10

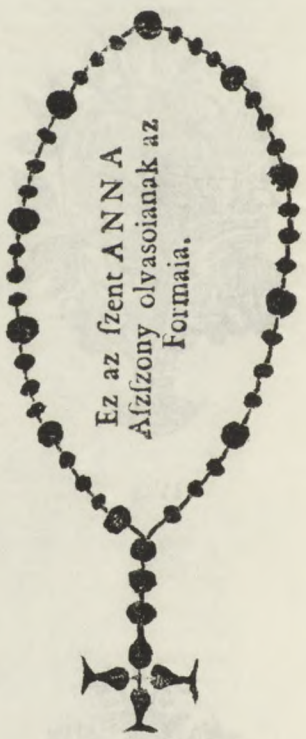

V/1

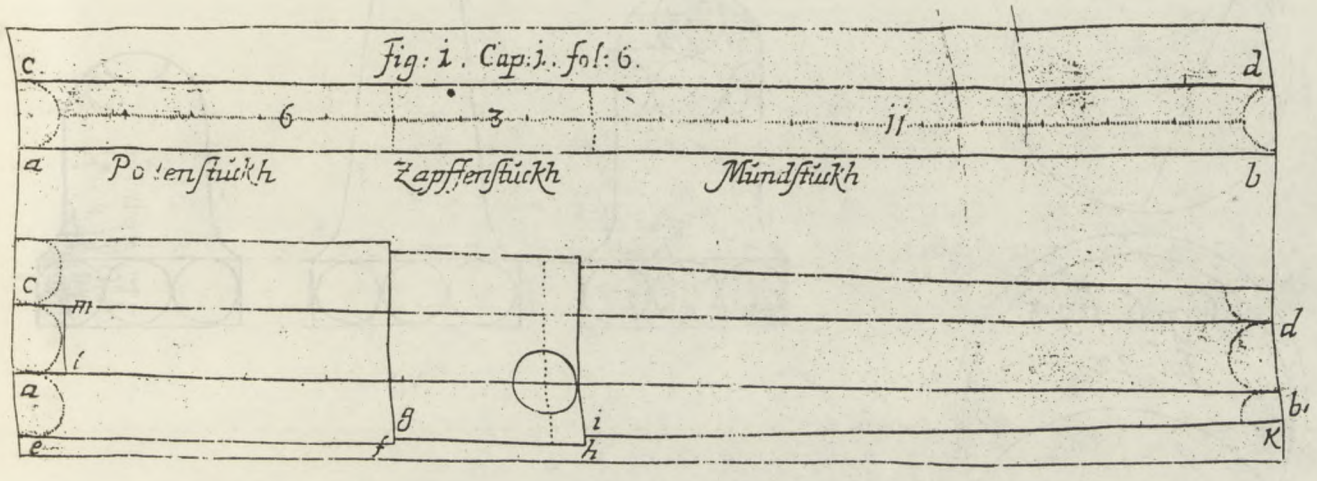

V/2

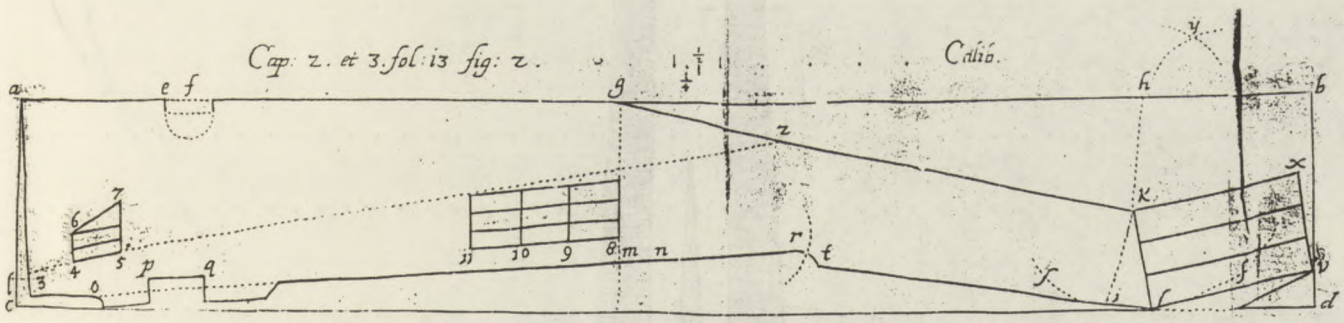

V/3

Ábrák J. L. Gössinger: Pixnmeisterey című könyvéből
1678

V/4

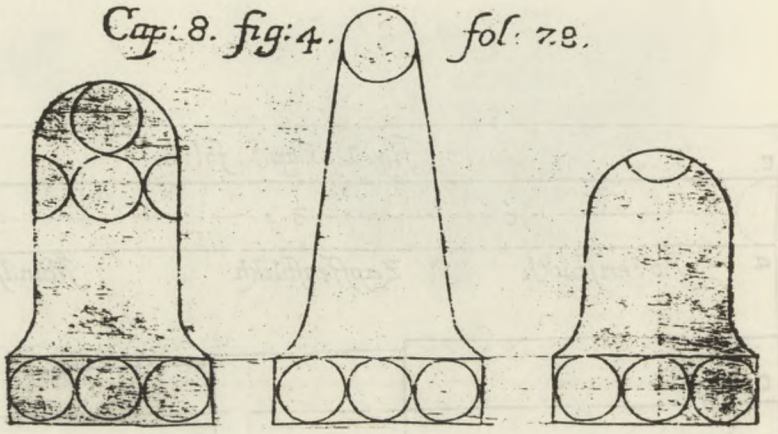

V/5

V/6

Ábrák J. L. Gössinger: Pixnmeisterey című könyvéből
1678

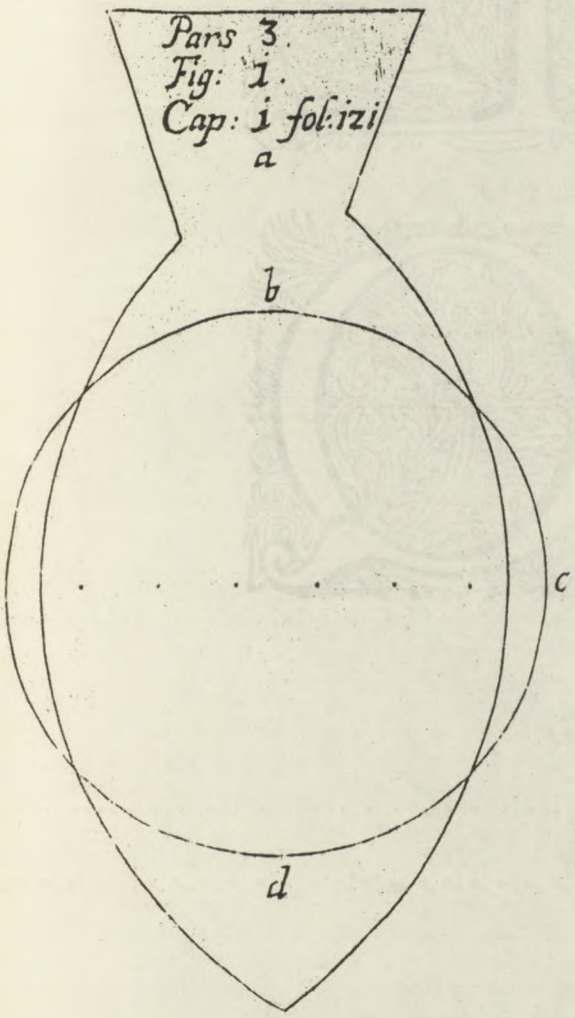

V/7

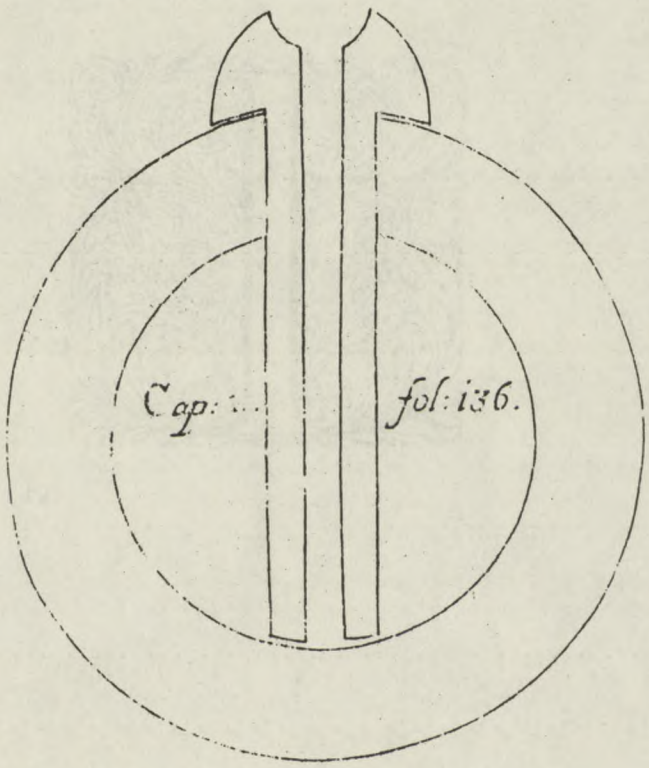

V/8

Ábrák J. L. Gössinger: Pixnmeisterey című könyvéből
1678

VI/1

VI/2

VI/3

VI/4

VI/5

VI/6

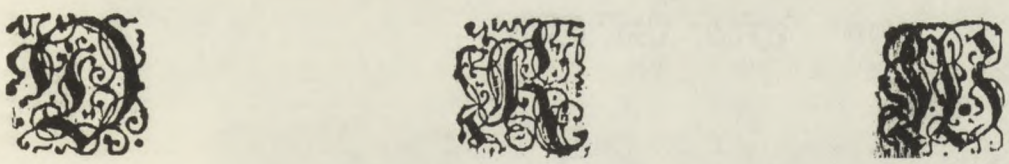

VI/7

VI/8

VIII/1

VIII/2

VIII/3

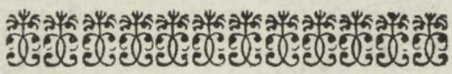

VIII/4

VIII/5

VIII/6 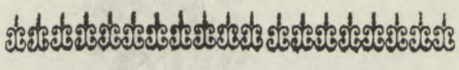

VIII/7

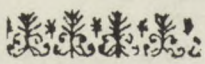

VIII/8

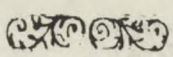

VECTIGAL

A A Æ C D E F
G G G H I I J L
M N O O P P Q
R R S S T T V X

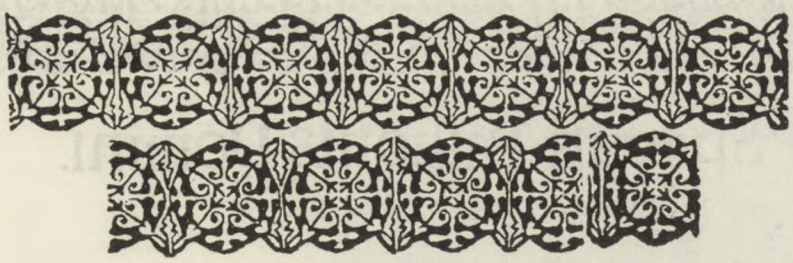

IX/1A 15 mm
IX/2A 11 mm

A B C D E F G I
K L M N O P Q R
S T U V Y . ,

A A B C C D E E H I I I
L N O P P P R S S s T V
Y Z a a c c e e i i i l l l m m
n n n o p r s s ſ ſſ u

Speculi Paſſionis Domini.

DOMINI.

IX/3A 8 mm
IX/4A 7 mm
IX/5A 5/6 mm

A Æ B C D E F G H I J K L

M N C P Q R S T U V W Z

a á à â æ b c d e è é ë f ff fi fl -

g h i j k l m n o ó ô p q r s ſ ſi

ſſi ſt t u ù ü ú v w x y z & &. .,

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

Vége Szent Bonaventura
Szerzetes Rendtarto Fe-
nétték Tükőre Elsó
Kőnyvének.

A Æ B C D E F G H I J K L M N

O P Q R S T U V X Y Z

a á à æ b c d e è f fi fl g h i j k l

m n o ò ô ő œ p q q́ r s ſ ſi ſſi ſt

t u ú v w x y z & & , : ?) o 1 2

3 4 5 6 7 8 9

ben adatnak ki, minden mennyei Bölcſeſéget ízerető Szerzetes Lelkek haſznokra, és életek rendelésére. Kérlek azért Kegyes Olvaſo, hogy midőn ezen munkával üdvöſſéghedre élſz, azt, à mi Urunk Chriſtus J E S U S előtt haláádo konyörgéseddel jutalmazd.
Elly Sokàigh.

A B C D E F G H I J K L M N O P

R S T U V Ü Y Z a á à à b c d e é è

f ff g h i j k l m n o ô p q q́ r s ſ ſi

ſſi ſt ß t u us ú v x y z & & ; , ?

az Iſten Tiſzteletire nagyobb belső, buzgosággál köll készülnünk, és az Imadságokban, Elmélkedésekben, hoſzſzabb álhatatoſsággal foglalatoskodnunk. Egy ſzoval minden cſelekedetünket, mindn Teſtünk indulattyát, ſzivünk

A B D G G J M N
O S V W
c e h i m n r ſ t ü x y

Büchſenmeiſterey

A B C D E F G H I K L M N O P
Q R S T U V W Z a ä b ch ck d e ſ
ff g h i k l m n o ö p r s ſ ſſ ſi ß t tz
u ü v w x y z . : = / 0 1 2 3 4 5 6
7 8 9

Das 21. Capitel.

Wie die Feuer-Putzen zumachen.

A B C D E F G H I K L M N O P

R S T U V W Z a ä b c ch ck d e f ff g

h i j k l m n o ö p r s ſ ſſ ſt ß t tz u ü v

w v z / . : ⸗

Wann auß einen Pöller ein oder zwey dergleichen Stein-Kugel geworffen/ so kan dardurch gelernet / daß der dritte scharffe Wurff an gewisses Orth kan gebracht werden / dahero meistens zu disem End der Brand eingesetzet worden/ daß man in deme die Kugel zu Boden fallet / solchen Wurff oder die Kugel ehender finden möge.

HELY- ÉS NÉVMUTATÓ

Abrahamffy, Joannes 179, 201
Adalbert, Szent 64, 171
Aksamítek, Zacharias Dominik 36, 63, 124
Allodiator, Paulus 158
Alsólendva, Zala vm. (Dolnja Lendava, Szlovénia) 47
Antwerpen (Belgium) 25, 26, 37, 65, 67, 85, 86, 87, 88, 162
Artzt, Joannes 208
Aubry család 37, 59
Aubry, Jean 59
Augsburg (Németország) 23, 29, 31, 34, 37, 63, 63, 65, 77
Augustinus, J. 201
Avancinus, Nicolaus 200

Babcsányi, J. 157
Balásfi Tamás 54, 121
Balassi Bálint 93, 202
Baranyai Decsi János 28
Barberini, Francesco 80
Bártfa, Sáros vm. (Bardejov, Szlovákia) 7, 9, 13, 14, 15, 16, 19, 21, 22, 23, 24, 26, 29, 38, 40, 44, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 81, 83, 84, 106–118, 213– 216, 219, 221, 232–239
Barth, Johann Konrad 26, 30, 39, 90, 92
Bartsai Ákos 80
Basel (Svájc) 34
Batthyány család 21
Batthyány Ádám 39, 58,
Batthyány Boldizsár 37, 59
Batthyány Ferenc 15, 16, 21, 34, 37, 39, 56, 57, 58, 59, 60, 122
Batthyány Ferencné Lobkowitz-Poppel Éva 37, 56, 62
Baumann, Georg 90
Baumann-nyomda 90, 91
Bayly, Lewis 156
Bechius, Joannes 199
Beck, Johann Christoph 158
Bécs (Wien, Ausztria) 7, 9, 14, 15, 16, 23, 24, 25, 26, 30, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 43, 47, 48, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 73, 74, 75, 76,7, 78, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 98, 101, 104, 121, 127–129, 133–139, 142–143, 164, 173–177, 181–182, 187–190, 192, 193, 196, 197, 198, 203, 204, 205, 206, 219, 220, 222, 224, 226, 232, 233, 234, 235, 237, 238, 239
Becskereki Mihály 75
Beham, Hans Sebald 22, 44, 50, 76
Belgium 85, 168, 169
Belgrád (Beograd, Szerbia) 29, 172, 223
Bellussi, Franciscus 184, 201, 231
Bellusi, S. 173, 183, 201, 226
Benedek, IX. 21
Beretzki Gy. 61, 124
Berger Illés 25, 26
Berzeviczy György 21, 27, 172, 224
Bethlen Gábor 13, 15, 16, 38, 43, 50, 54, 55, 56, 57, 61, 62
Beythe Imre 56
Bidenharter, Tobias 29, 64, 130, 219
Binard, Peter 84
Binet, Étienne 23
Blaeu, Willem Janszoon 86
Blaeu-nyomda 86
Bocatius, Joannes 50, 117
Bocskai István 16
Bohutský, Jonata 36, 135, 136, 137, 138, 139, 142, 188, 189, 190, 192, 193, 196, 197
Bolswert, Boetius 26
Bonaventura, Szent 93, 211
Borgia Szent Ferenc 169
Bornemisza András 72, 157
Bornemisza–Mantskovit-nyomda 112, 113, 114, 115
Boroszló (Wrocław, Lengyelország) 90, 91, 92
Borsa Gedeon 33, 53, 60, 81, 84, 89, 239
Bosio, Jacomo 80
Bossányi Eszter *lásd* Forgách Miklósné
Böytös, Stephanus 201
Brassó, Brassó vm. (Braşov, Románia) 13
Brewer-nyomda 14, 21
Brunetière, Ferdinand 54
Buschman, Hermann 85, 89
Burgenland 85, 89
Büringer, Johann 208

Camerarius, Joachim 48
Canisius, Petrus 23, 24, 64, 65, 124, 130, 201, 202
Čaplovič, Jan 33, 54, 91, 92, 94, 118, 144, 145, 150, 151, 152, 153, 156, 157, 164, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 181, 183, 185, 186, 187, 188, 189, 193, 202, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 229, 239
Černý, Jiři (Georgius Nigrinus) 35, 36, 135, 136, 137, 138, 139, 142, 143, 144, 162, 172, 188, 189, 190, 192, 193, 196, 197, 203, 227
Chalupka, Samuel 157
Chrastina, Jan 69
Christiani, Abraham 117
Chyba, Karel 37
Cicero, Marcus 201
Čízek, Dorota 37, 68, 70, 144, 146
Čízek, Nikodém 68, 69, 144
Coelius, Gregorius 172, 200, 226
Corenus Jacobus 172, 225
Cosmerovius-nyomda 34, 35, 73, 75, 88
Creutzer, Samuel 117
Creutziger, Johann 83
Curtius, Alexander 157
Czobor Ádámné Erdődy Borbála 30, 181, 228
Czobor Tarnowski, Alexander Dominic 30, 182, 231

Csákányi, Emericus 202
Csallóköz 16, 39, 58
Cseke, Stephanus 200
Csepelényi György 169
Csepreg 14, 15, 45, 48, 49, 59, 84, 102, 103, 104, 105, 106, 121, 213, 214, 226, 232, 233, 235, 236
Csete István 29, 171, 200, 224
Csíksomlyó, Csík vm. (Şumuleu, Románia) 13

Dadan, Elisabeth 68, 69, 144
Dadan, Johannes id. 68, 69, 144
Dadan, Johannes ifj. 69, 144
Damaszkusz 79
Debrecen, Hajdú vm. 13, 20, 21, 104, 115
Debreceni P. 117
De Camellis, Josephus 201
Dél-Amerika 80
Denner, B. 30, 76, 179, 219
Derekay György 26, 30, 33, 36, 78, 179, 183, 199, 222
Detrekő, Pozsony vm. (Plaveckýhrad, Szlovákia) 113, 114
Dillingen (Németország) 23, 63, 65
Draskovich János 144
Drechsler 179, 183, 222
Drexel, Jeremias 33
Drugeth, Sigismund 172, 200, 229
Duchon, Florianus 117
Dukkon Ágnes 7, 9, 49, 60, 71
Durstmüller, Anton 89

Eccard, Abraham 81
Ecsedy, V. Judit 37, 40, 44, 49, 54, 55, 56, 60, 68, 80, 81, 84, 91
Eisenberg, Peter 26, 52, 110, 112, 117, 219
Eisenstadt *lásd* Kismarton
Eleonóra, Habsburg 15
Elevenkuti András 200
Elianus, Joannes Baptista (Romanus) 65
Endter fivérek 40, 84
Engelbrecht, C. 29, 172, 219, 224
Eperjes, Sáros vm. (Prešov, Szlovákia) 7, 9, 14, 15, 16, 26, 40, 52, 54, 81, 82, 83, 84, 110, 202, 203, 215, 219, 232, 236, 238
Erdély 7, 13, 34, 37, 38, 44, 55, 75, 80, 86, 97
Erdőbényei Deák János 117
Erdődy Éva Zsuzsanna 80
Érsekújvár, Nyitra vm. (Nové Zámky, Szlovákia) 57, 58
Esparza, Martinus 86, 87, 204, 205, 206
Esterházy Anna Julianna 86, 87, 88
Esterházy Farkasné Boka Anna 30, 80, 181, 229
Esterházy Miklós 23, 30, 48, 144, 230, 231
Esterházy Pál 26, 29, 30, 78, 79, 87, 167, 171, 182, 199, 200, 219, 220, 224
Esterházy Tamás 106
Esztergom, Esztergom vm. 15, 25, 30, 43, 72, 80, 84, 86, 88
Evans, R. J. W. 60

Faber Mihály 93, 199
Fabinyi Lukács 83, 84
Fabó András 60
Fabricius, Joannes 106
Fabricius, Michael 157
Farkas Ágnes 49, 54
Farkas Imre 15, 17, 39, 45, 46, 47, 48, 49, 57, 59, 102
Ferdinánd, I. 35
Ferdinánd, II. 15
Ferdinánd, III. 24, 35
Ferenczffy Lőrinc 15, 23, 24, 25, 26, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 48, 49, 58, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 72, 73, 74, 84, 87, 98, 100, 127, 128, 129, 133, 135, 136, 137, 138, 139, 142, 143, 164, 173, 174, 175, 176, 177, 181, 182, 187, 188, 189, 190, 192, 193, 196, 197, 198, 203,
Ferenczffy Pál 23
Fidler, Hans (Johann) 34, 35, 56, 57, 59
Firtinger Károly 60
Fischer, Matthias 69
Fischer–Fest-nyomda 52
Forgách Ádám 89
Forgách Ferenc 15, 38, 43, 54, 61, 62, 64, 101, 118,
Forgách Miklósné Bossányi Eszter 30, 172, 202, 227 172, 224
Fórišová, Marta 91
Formica, Matthaeus 63,127, 128, 129, 133, 174, 175, 176, 177, 181
Formica-nyomda 34, 54, 55, 56, 64, 65
Franck, H. 172, 219, 226
Franck, Michael 21
Frankfurt am Main (Németország) 59
Frankovith Gergely 48
Fráter Lajos 51
Frey, Johann Georg 158
Friedl, Johannes Adamus 33, 158
Frigyes, pfalzi választófejedelem 71
Frölich, David 52, 117, 156
Fulgineo, Ludovicus Iustinianus de 88
Führsteini, Joannes Andreas 209

Galavics Géza 7, 9, 21, 37, 81
Galgóc, Nyitra vm. (Hlohovec, Szlovákia) 69, 113, 114, 115
Gárdonyi Albert 44, 81
Gazur, Matthias 157
Gelb, Gotthard 172, 224
Gelbhaar, Gregor 63, 127, 133, 174, 175, 176, 181
Gelbhaar-nyomda 34, 48
Gerber, Gregorius 156
Goepner, J. 106
Gössinger, Johann Ludwig 94, 210, 211
Graff, Andreas 156
Graz (Ausztria) 37, 43
Greischer, Matthias 26, 30, 62, 78, 79, 167, 168, 182, 219, 220
Grelnertius, Timotheus 157
Gretscher, Jacobus 201
Grodeczius, Melchior 169
Gründer, Gottfried 15, 17, 19, 29, 31, 33, 34, 67, 90, 91, 92, 93, 206,
Gründer-nyomda 29, 90, 206, 208, 209, 222, 228
Guevara, Antonio de 52
Gulyás Pál 71
Gutgesell-nyomda 52

Gyulafehérvár, Alsó-fehér vm. (Alba Iulia, Románia) 38, 40, 43, 44, 55, 56, 101, 119, 120, 121

Hacque, Johann Baptist 34, 85, 86, 87, 88, 89, 203, 206
Hadik, Alexander 156
Hadik, Joannes 156
Hage, Laurentius Benjamin Ab (Hagei Benjamin Lőrinc) 68, 144
Haimann György 33
Hajnal Mátyás 23, 65, 66, 68, 78, 133, 143, 144, 182
Hanau (Németország) 59
Hartlieb, Georg 106
Hauck, Johann Andreas 158
Heiss, Elias Christoph 173, 220
Heliades, Josef 156
Hellebrant Árpád 53, 239
Heltai János 239
Heltai-nyomda 51, 107
Hermundt, Jakob 52
Herner János 60
Hervay Ferenc 239
Hess, Nicolaus 89
Hevenesi Gábor 26, 77, 169, 201, 220
Hnilicenus, Joannes 157
Hodík, Ján 117
Hoe, Matthias 157
Hoffhalter, Raphael 47, 104
Hoffhalter-nyomda 104
Hoffmann, Johann Jakob 26, 30, 35, 52, 76, 118, 169, 172, 179, 220, 224, 225

Holl Béla 33, 37, 40, 44, 60, 67, 68, 80, 81, 89, 98, 100, 239
Hollandia 86, 89
Horciczki, Joannes 200
Horváth András 81, 83, 84, 157
Horváth Cyrill 53
Hörk József 84
Hörmann, Johann Andreas 158
Huber, Marcus 106
Hueber, Caspar 117
Hugo, Hermann 33
Hunger, Johann Heinrich 201
Hussonides Pacovský, D. 156
Huszár Dávid 58
Huszár Gál 48, 115

Illyés András 80, 172, 173, 199, 200, 219, 229
Illésházy család 15, 68, 69
Illyésházy György 75, 80
Imre, Szent 29, 172, 225
Institoris, Michael 157
István, I. Szent 28, 131,
Istvánfy János 202
Iványi Béla 44, 60, 81, 89
Ivul, Gabriel 92, 157

Jabin, Ezechiel 157
Jacob, Johann Christoph 90, 91
Jacob, Petrus 27, 173, 221
Jáklin Balázs 30, 182, 199, 230
Jankovics József 54
Járay Mihály 29, 53 114, 221
Jaros István 208, 209
Jászberényi Tamás 172, 225
Jenei Ferenc 40
Joannides, J. 157
József, I. 26, 29, 53, 171, 172, 184, 224, 231
Jursa G. 202
Justinellus, Petrus 206

Käfer István 239
Káldi György 62, 67, 75, 80, 81, 135, 143, 144, 199
Kalinka, Ján 156
Kalinka, Zacharias 157
Kálvin János 59
Kanizsai Pálfi János 56, 57, 58
Kassa, Abaúj vm. (Kosice, Szlovákia) 13, 14, 38, 43, 50, 53, 54, 55, 81, 83, 84, 101, 114, 115, 117, 119, 120, 121
Kassai András 117
Kastenmacher, Johann 209
Kecskeméti C. János 50, 117
Kegel, Philip 157
Kelecsényi Ákos 239
Kelemen, X. 202
Kempis, Thomas 29, 64, 130, 200, 227
Kephalides, Matthaeus 157
Keresztúr (Deutschkreutz, Ausztria) 7, 9, 14, 15, 30, 39, 45, 46, 47, 48, 49, 57, 89, 102, 103, 104, 105, 106, 213, 222, 232, 233, 234, 235, 236, 237
Kéry János 25, 34, 80, 90, 91, 92, 93, 182, 200, 209, 211
Kilian, Bartholomeus 30, 179, 221, 230
Kilian család 29
Kilián István 33
Kilian, Lukas 29
Kilian, Philipp 29, 171, 173, 221, 224
Kircher, Johann 156
Kircher, Athanasius 85
Kis Bertalan 45
Kisdi Benedek 199
Kishöflány, Sopron vm. (Kleinhöflein, Ausztria) 89
Kismarton, Sopron vm. (Eisenstadt, Ausztria) 26, 78, 168, 219
Kiss Farkas Gábor 89
Kiss Imre 199
Kitonich János 29, 54, 55, 118, 121, 172, 202, 226, 231
Klesch, Daniel 114, 118, 221
Klöss, Jakab id. 14, 38, 44, 49, 106
Klöss, Jakab ifj. 50, 51, 52, 106
Klöss-nyomda 14, 15, 19, 22, 24, 26, 38, 44, 49, 50, 51, 52, 53, 106–118, 221, 219
Knapp Éva 7, 9, 21, 25, 33, 81
Koller Ferenc 173, 182, 201, 221, 225, 230
Kollonich Lipót 30, 67, 75, 80, 182, 231
Kolozsvár (Cluj-Napoca, Románia) 13, 20, 21, 50, 51, 75, 107, 120, 121, 173, 194, 199, 229
Kopcsányi Márton 55
Kopcsányi Mihály 25, 65, 121, 130, 138, 144, 206
Korneli János 90, 91, 92, 94
Korontaly Zsigmond 178, 221, 226
Korzenski, Johannes 56, 60, 122
Kovács József László 49
Kovács Sándor Iván 53
Kögl, Joseph 172, 201, 223
Köleséri Sámuel 157
Kőszeg 7, 9, 14, 15, 37, 40, 58, 59, 60, 81, 89, 122, 123, 213, 214
Kőszeghy Péter 40, 81, 89
Krajacevic Sartorius, N. 143
Krakkó (Kraków, Lengyelország) 34, 49, 51
Krausz, David 87, 88, 203, 206
Krisztina svéd királynő 86
Kulcsár Péter 53
Kusser, Johann 209
Kürti T. 106
Kwaczik, Kurt 89

Lackner Kristóf 15, 26, 30, 37, 39, 47, 48, 49, 90, 103, 106, 221, 222
Ladiver, Elias jun. 118
Laibach (Ljubljana, Szlovénia) 47, 103, 104, 105
Lajta 7, 9, 37, 49, 84, 87, 89
Lajtaszentgyörgy, Sopron vm. (Sankt Georgen am Leithagebirge, Ausztria) 89
Landovics István 199, 200, 202
Lang, Helmut W. 60
Lang, Mauritius 21, 26, 29, 30, 35, 69, 76, 91, 94, 149, 179, 206, 207, 222
Lani, Daniel 156
Láni, Zacharias 156
Lengfelner, Daniel 81, 82
Lengyelország 51
Lerch, Johann Martin 26, 27, 30, 31, 35, 36, 78, 172, 173, 179, 183, 222, 223
Lethenyei István 45, 48, 106
Linz (Ausztria) 37, 56
Lipót, I. 24, 29, 80, 171, 209, 225
Lippai Ferenc 184, 199
Lippay György 15, 25, 40, 62, 72, 74, 80, 84, 181,
Lippay János 30, 80, 191, 199, 228
Lobinger, Johann 34, 35
Lobinger, Pancraz 34, 35
Lorettom, Sopron vm. (Loretto, Ausztria) 7, 9, 13, 15, 17, 34, 40, 84, 86, 87, 88, 89, 203, 204, 205, 216, 232, 234, 235, 238
Lósy Imre 36

Loyolai Szent Ignác 25, 27, 28, 29, 31, 33, 77, 78, 158, 161, 162, 163, 178, 200, 227
Lőcse, Szepes vm. (Levoča, Szlovákia) 7, 9, 14, 21, 50, 53, 81, 83, 106, 111, 112, 113, 116, 117
Lucius, Jacob 139, 193
Luekhner, Johann 65
Luzensky, Joachim Aloysius 25, 181
Luzvic, Étienne 23

Magyari Ágh Jakab 57, 58
Magyari István 102, 106
Maior, Isaac 27, 37, 64, 77, 125, 130, 187, 223
Major Pál 157
Makar András 29, 178, 200, 227
Manigai János 53
Manlius, Johannes 15, 17, 21, 31, 44, 45, 47, 48, 49, 102, 103, 104, 105, 226
Manlius-nyomda 14, 15, 17, 21, 22, 31, 38, 39, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 57, 102, 103, 104, 105
Mantskovit Bálint 50, 112, 113
Mantskovit-nyomda 50, 112, 113, 114, 115
Marne, Claude de 59
Martius, Johann Nikolaus 158
Martinus a Dražova, S. 157
Márton, Szent 64
Mátyás, II. 35, 48
Mayer, Anton 60, 89
Mayr, Philipp Jakob 157
Melanchton, Philip 117, 157
Metzger, Joannes Honorius 91
Mihálykó János 50, 117
Mihotsa Mihály 29, 80, 178, 225
Miskolczi Márton 202
Mladá Boleslav (Csehország) 37, 69, 70
Moesch Lukács 28, 31, 32, 33, 173, 184, 224
Mohr 39
Mokcsai András 130, 223
Mollerus, Nicolaus 38, 54, 55, 118
Molnár Mihály 158
Molnár V. Attila 81
Monok István 60, 89
Monoszlói András 43
Monyorókerék, Vas vm. (Eberan, Ausztria) 45, 103, 104, 105
Moska, Pavel 71
Musart, Charles 67
Muszka Erzsébet 33

Nádasdy család 21, 48, 57, 181
Nádasdy (II.) Ferenc 102
Nádasdy (III.) Ferenc 13, 14, 15, 17, 24, 26, 30, 34, 37, 40, 48, 57, 74, 77, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 92, 102, 203–206, 219
Nádasdy Ferencné Esterházy Anna Julianna 86, 87, 88
Nádasdy Pál 15, 46, 48, 102
Nádasdy Pálné Révay Judit 102
Nádasdy Tamás 89
Nádasi János 86, 143, 144, 202
Nagy Benedek 106
Nagyszombat, Pozsony vm. (Trnava, Szlovákia) 7, 9, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 43, 44, 47, 48, 50, 54, 55, 61, 62, 64, 65, 67, 68, 69, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 80, 87, 89, 91, 92, 93, 97, 99, 101, 102, 104, 107, 108, 109, 118, 119, 120, 121, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 157, 158, 160, 161, 162, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 206, 209, 210, 213, 214, 215, 216, 219, 220, 221, 22, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239
Náprágyi Demeter 48, 103, 222
Náray György 173, 200, 201, 223
Naso, Ephraim 91
Németalföld 23, 25, 37, 67, 71, 76, 85, 86, 87, 158, 161, 178, 227
Némethi Jakab 21, 23, 37, 61, 62, 64, 65, 72, 74, 75, 118, 124
Németlövő *lásd* Sicz
Németújvár, Vas vm. (Güssing, Ausztria) 7, 9, 15, 17, 34, 37, 39, 45, 46, 56, 57, 58, 59, 60, 103, 104, 105, 122, 123, 213, 214, 233, 234, 235, 237
Nessenthaler, Elias 29, 30, 179, 223
Nieremberg, Johann E. 200
Nürnberg (Németország) 26, 34, 37, 40, 48, 56, 84, 89
Nypoort, Justus v. d. 30, 37, 77, 179, 223

Nyáry család 50
Nyéki Vörös Mátyás 61, 143, 144
Nyitra vármegye 68, 182, 230

Ocherlan, Leonard 52, 106
Oláh Miklós 72
Olthoff, Frans 89
Ordódy Zsigmond 201
Otrokócsi Fóris Ferenc 201
Owen, John 89, 203, 204, 205

Páduai Szent Antal 23, 25, 77, 93, 166–167, 209–210, 228, 229
Pálffy Kata 51
Pálffy Miklós 143
Pálffy Tamás 25
Pálfi Ferdinánd 157
Palkovich Márton 143, 157
Pápa 7, 9, 13, 14, 15, 37, 39, 57, 58, 59, 60, 122, 123, 129, 213, 214, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238
Papp-Váry Árpád 89
Pardubsky, Matthias 37
Párizs (Paris, Franciaország) 27
Partlicius, Simeon 71
Patachich, Joannes 201
Pataki Füsüs János 50, 117
Pataky Dénes 7, 9, 53, 55, 98, 100, 110, 112, 114, 118, 125, 130, 149, 151, 158, 161, 166, 167, 169, 171, 172, 173, 178, 179, 181, 182, 183, 184, 191, 192, 206, 209, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231
Pathai István 56, 123
Pavercsik Ilona 53, 54, 239
Pázmány Péter 15, 29, 38, 43, 44, 48, 54, 55, 61, 64, 72, 73, 80, 102, 118, 121, 124, 130, 134, 143, 144, 185, 199, 202, 208, 219, 223
Pécseli Király Imre 57, 58
Pécsi Lukács 43, 47
Perényi Imre 143
Pereszlényi Pál 200
Pesti Gábor 48, 104
Petrik Géza 33, 239
Pfeffel, Andreas 28, 29, 76, 172, 173, 219, 223, 224, 225
Pilárik, Štefan 157
Pirna (Németország) 68
Planck, Johann 56
Plantin–Moretus-nyomda 85, 86, 89
Plantinus, Christophorus 46
Plintowitz, Adam 157
Podesta, Johann Baptist 87
Podhoransky, Daniel 208
Polanco, Joannes 157, 200, 202

Pomarius, Samuel 52, 118
Pongrác, Szent 169
Pongrácz György 202
Pottendorf (Ausztria) 7, 9, 14, 15, 24, 34, 40, 49, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 184, 203, 204, 205, 206, 219, 232, 233, 234, 235, 237, 238, 239
Pozsony, Pozsony vm. (Bratislava, Szlovákia) 7, 9, 13, 14, 15, 17, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 43, 44, 48, 54, 55, 56, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 72, 73, 74, 75, 78, 80, 84, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 99, 101, 118, 119, 120, 121, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 164, 165, 166, 167, 173, 174, 175, 175, 177, 178, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 213, 214, 215, 216, 219, 222, 223, 226, 227, 228, 229, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239
Prága (Praha, Csehország) 19, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 48, 52, 62, 63, 64, 68, 70, 71, 81, 127, 128, 135, 136, 137, 138, 139, 142, 151, 173, 174, 175, 176, 188, 189, 190, 192, 193, 196, 197
Prágai András 52, 117
Priorato, Giovanni Battista 87
Pukánszkyné Kádár Jolán 53
Purcher, Philipp 29, 171, 221, 224
Puhó, Trencsén vm. (Puchóv, Szlovákia) 68, 69, 70

Rákóczi család 20
Rákóczi (I.) Ferenc 29, 77, 225
Ráth György 54, 110, 219
Ráth Károly 60
Rechlinger, M. 158
Redlitz, Ferdinand Johann 84
Redmeczi T. János 117
Reiser, F. Anton 209
Repčak, Jozef 71, 84, 92, 94
Ribadeneyra, Pedro
Richanszky, Tobias 157
Rickhes, Michael 63, 127, 128, 133, 175, 176, 181
Rickhes-nyomda 34, 61
Rietmiller, Matthias 158
Rimay János 93
Rohonc, Vas vm. (Rechnitz, Ausztria) 56
Róma (Olaszország) 25, 31, 36, 64, 65, 80, 172, 135
Romer, Augustin Maria 86
Rossetti, Domenico 35, 77, 171, 224
Rosnyai János 20
Ross, Jacob 178, 224, 225
Royer, Johann Paul 94
Rózsa György 7, 9, 37, 40, 49, 85, 89
Rudinai János 102
Rudolf, II. 37

Sadeler, Egidius 37
Sadler, Tobias 30, 179, 224
Samarjai János 56, 57
Sámbár Mátyás 199
Sambuch, Georg 52, 106
Sándor, VII. 199
Sarasa, Alphons Anton de 200
Sárospatak 20, 21
Sárvár 7, 9, 13, 14, 15, 38, 44, 45, 102, 103, 104, 105, 106, 213, 233, 234, 236, 237
Sárvár(-Újsziget) 89
Sasvár, Nyitra vm. (Šaštín, Szlovákia) 28, 173, 224
Savnik, Szepes vm. (Spišsky Štiavnik, Szlovákia) 29, 53, 114, 221
Schäfer, Johann Christian 94
Schäffer, David 90
Schäffer, Johann Christoph 90
Schalmayr, Hans 34, 65
Schmuzer, Andreas 28, 173, 224
Schmuzer, Joseph 28, 173, 224
Schneckenhaus, Venceslaus Melchior 73, 158, 171, 225
Scholtz, Thomas 40, 52, 53, 81, 83, 84, 106
Scholtz-nyomda 14, 15, 16, 81, 82, 202–203
Schott, J. Sigismund 26, 27, 29, 169, 171, 172, 220, 224
Schure, Antonius 172, 220, 225
Schwarz András 118
Seelinger, J. 156
Segner, Joseph 209
Semmelweis, Karl 89
Sempte, Nyitra vm. (Šintava, Szlovákia) 113, 114
Semsei, L. 202
Senquicky, Pál 93, 211
Sennyei László 157
Sessius, Paulus 36, 63, 127, 128, 173, 174, 175, 176
Seyfriedt, Joannes 81
Sicz, Vas vm. (Németlövő, Deutsch-Schützen, Ausztria) 103, 104, 105
Sigray Ferenc 92
Simplicianus, Joannes 200
Sinapius, Joannes 21, 26, 69, 149, 150, 157, 222
Singriener-nyomda 43, 48, 104
Sirchicz Gáspárné Orbovai Jakusith Zsuzsanna 25, 181
Sitte Alfréd 89
Skóciai Szent Margit 28
Smrtnik, Benignus 157
Soarius, Cyprian 200
Soltész, Elisabeth 44
Someren, M. van 30, 179, 225
Sommervogel, Carlos 65
Somorja (Šamorín, Szlovákia) 7, 9, 14, 15, 58, 59, 122, 123, 213, 214, 233, 234, 235, 236, 237, 238
Sonntag, Johann Ferdinand 94
Soós Kristóf 116
Sopron 7, 9, 15, 26, 30, 37, 39, 47, 48, 49, 59, 89, 90, 103, 221, 222
Sopron(Keresztúr) (Deutschkreutz, Ausztria) 7, 9, 48
Spáczai Gáspár 182, 231
Srnensky, Matthias 158
Stankovics János 88, 206
Stob, T. 157
Štyrsa, Jiřik 37, 70, 151
Straub, J. B. 28, 173, 223, 224, 225
Sucquet, Antoine 26, 31, 35, 36, 72, 179, 199, 222

Szabó József 94
Szabó Károly 53, 239
Szalaszegi György 117
Szarka Károly 29, 178, 200, 202, 226
Szeben, Szeben vm. (Sibiu, Románia) 13
Széchényi György 25, 80, 182
Szeged 60, 179, 223
Székely Ferenc 30, 172, 182, 192, 201, 223, 231
Szelepcsényi György 25, 93, 203, 211
Szenc, Pozsony vm. (Senec, Szlovákia) 59
Szenci Kertész Ábrahám 21
Szenci Molnár Albert 59
Szenice, Zólyom vm. (Senica, Szlovákia) 14, 40, 68, 144
Szentgyörgyi Gergely 33, 144
Szentiványi Márton 30, 73, 80, 157, 179, 191, 192, 201, 202, 223, 230
Szentmártoni Szabó Géza 60
Szepesváraljai Bernhard Máté 39, 56, 57, 58, 59, 122
Szepsi Csombor Márton 50, 117

Szikszai Fabricius B. 106, 117
Szily András 202
Sztripszky Hiador 60, 81, 123, 166, 167, 172, 173, 175, 178, 180, 185, 187, 188, 189, 192, 198, 202, 203, 205, 206, 221, 225, 228, 239

Taganius, Adam 117
Tarnóczy István 179, 199, 229
Tasi Gáspár 117, 143
Tattay István 157
Tejfalu, Pozsony vm. (Mliečno, Szlovákia) 7, 9, 14, 15, 39, 58, 122, 123, 213, 214, 233, 234, 236, 237, 238
Telegdy Anna 50
Telegdy család 50
Telegdi János 43
Telegdi Miklós 15, 43, 44, 47, 72
Telegdi-nyomda 22, 38, 40, 42, 43, 44, 47, 50, 54, 55, 56, 64, 68, 72, 73, 101, 102, 104, 107, 108, 109, 119, 134, 177, 181, 193
Telgarsky, Jozef 71
Teutovillanus, Andreas 117
Thann, Andreas 201
Ther Portten, Johann Daniel 29, 37, 76, 77, 171, 172, 173, 178, 219, 221, 224, 225, 226
Thomae, Elias 94
Thomas, Martin 158
Thuránszky J. Antonius 206, 208, 228
Thurzó család 24, 112
Thurzó István 50
Thurzó Istvánné Erdődy Zsuzsanna 50
Thurzó Szaniszló 46
Tieftrunck Dániel 60, 123
Titius, David 209
Tótfalusi Kis Miklós 20
Töltési István 20
Tranoscius, Georgius 24, 70, 151
Trencsén (Trenčín, Szlovákia) 7, 9, 14, 16, 19, 21, 22, 23, 24, 26, 29, 31, 37, 40, 68, 69, 70, 71, 75, 81, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 213, 214, 215, 222, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238
Tüskés Gábor 7, 9, 21, 81

Ullrich, Heinrich 29, 55, 118, 172, 226, 231
Umbach, I. 172, 219, 226

Valda, Burian 37, 70, 151
Valda, Oldřich 37, 70, 151
Vámosi Gergely 50, 117
Várad, Bihar vm. (Oradea, Románia) 13, 21, 36, 93
Varasd, Varasd vm. (Varazdin, Horvátország) 47, 103, 104
Várday család 50
Vásárhelyi Gergely 64, 130, 143, 199
Vásárhelyi P. Judit 239
Verdussen, Hieronymus 34, 37, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 203, 204, 205, 206
Veresmarti Mihály 54, 121, 143, 144
Veterini, Elisabeth *lásd* Dadan, Elisabeth
Veterini, Paulus 68
Viskolcz Noémi 89
Viszocsány Ferenc 179, 201, 219
Vitelleschi, Mutio 144
Vitnyédy István 59
Vizsoly 50, 112, 113, 114, 115
Voet, Leon 89
Vogtherr, Heinrich 103, 220, 226
Voigt, Leopold 77, 78, 81, 90
Voit, Petr 71
Vokál, Václáv 15, 37, 68, 69, 70, 144, 146, 151

Walther, Johann 29, 91, 92, 206, 207, 222
Wanschleb, Johann Georg 158
Wechel András (Andreas Wechel) 37, 58, 59, 122
Wechel család 37, 59, 60
Wechel János (Johann Sigismund) 58, 59, 122
Wechelius, Johannes 37
Wenner, J. B. 173, 220
Werbőczy István 117
Werm, Matthias van 6, 125, 226
Wesselényi Miklós 13, 64, 84, 87, 89, 90, 125, 130, 144, 223, 226
Wibner, Georg 85
Widemann, Elias 27, 29, 64, 125, 130, 223, 226
Wierix, Antoine 23, 67
Willmann, Matthias 157
Wisotzky, Samuel 156
Wolfgang, Martin 50, 106
Wucherer, Matthias 65
Wussim, Daniel 27, 173, 226

Xavéri Szent Ferenc 25, 29, 171, 221

Zablern [Zabeler] Péter 117
Zátonyi Sándor 49
Zavari György 61, 124
Zelliger, Aloysius 239
Zerweg, Johann Gregor 9, 17, 19, 23, 25, 30, 67, 91, 92, 93, 94, 158, 206, 209
Zerweg-nyomda 19, 23, 25, 30, 92, 94, 166, 167, 177, 209–211, 228, 229
Zólyomi Perinna Boldizsár 50, 117
Zrínyi Miklós 59, 73
Zvonarics Mihály 106

Zsigmondy Árpádné 49
Zsolna, Trencsén vm. (Žilina, Szlovákia) 7, 9, 14, 16, 17, 18, 19, 22, 23, 24, 32, 68, 69, 70, 71, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 213, 214, 215, 216, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238

ORSZ. SZÉCH. KÖNYVTÁR

4917/16

A XVII. századi magyarországi nyomdák betűinek és díszeinek teljes áttekintése a gazdag dokumentumanyag nyomán szakmailag és terjedelmét tekintve is igen nagy feladat.
A korszakról most megjelenő első kötetben V. Ecsedy Judit a nyugat- és észak-magyarországi nyomdákban használt betűtípusokat, díszes kezdőbetűket, illusztrációkat, könyvdíszeket, ábrákat, hangjegyeket és ornamenseket gyűjtötte egybe a teljesség igényével.
A bevezető tanulmány a korra jellemző könyvdíszítési módokról, tendenciákról szól, ezt követi a nyomdák tipográfiai és illusztrációs gyakorlatának ismertetése.
Az egyes képek szöveges leírása a Katalógus fejezetben található.

6500 Ft

9 789635 067916

HUNGARIA
TYPOGRAPHICA
II.

V. ECSEDY JUDIT

A RÉGI MAGYARORSZÁGI NYOMDÁK BETŰI ÉS DÍSZEI XVII. SZÁZAD

1. KÖTET

NYUGAT-
ÉS ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI
NYOMDÁK

BALASSI KIADÓ

ORSZÁGOS
SZÉCHÉNYI
KÖNYVTÁR